MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA

I.

A kezdetektől 1526-ig

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA

Főszerkesztő Benda Kálmán

I.

A kezdetektől 1526-ig

Az igen rövid idő alatt elfogyott első kiadás után másodízben jelenik meg ez a széles körű érdeklődést és elismerést kiváltott négykötetes mű, amely a kezdetektől 1970-ig öleli fel a magyar történelem eseményeit. Adatai a mindenkori országhatárok által befogott teljes területre terjednek ki, tehát 1919-ig a történelmi Magyarország egészére. A Magyarországgal társországi kapcsolatban élő Horvátország történetéből viszont csak a magyar fejlődéssel is összefüggő (tehát nem pusztán horvát) események kerülnek megemlítésre.

Az országhatárra vonatkozó általános szabályt nem alkalmaztuk az államalapítás előtti időre. Bevettük tehát egyrészt a magyar őstörténet és a vándorlások adatait, valamint Magyarország földjének a honfoglalás előtti históriáját. Még egy kivételt tettünk: a politikai emigrációk és a határainkon kívül élő magyarok életének legfontosabb adatait is közöljük. A történelmi országhatáron belül viszont igyekeztünk valamennyi itt élő nép (nemzet) fejlődését szóhoz juttatni.

A szomszédos népek múltjából, az egyetemes történet eseményeiből csak a legfontosabbakat közöljük, azokat, amelyek közvetlenül hatottak a magyar viszonyokra, vagy amelyek az emberi fejlődés általános mérföldkövei.

Arra törekedtünk, hogy a történeti élet egészét átfogjuk; tehát a politikai és katonai eseményeken túllépve a demográfiai, gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődés dátum szerint megfogható fontosabb eseményeit, jelenségeit is.

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA

I. KÖTET

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA

A KEZDETEKTŐL 1970-IG

Négy kötetben

KÉSZÜLT
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉBEN

MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETI KRONOLÓGIÁJA

Főszerkesztő

BENDA KÁLMÁN

I. kötet

A KEZDETEKTŐL 1526-IG

Második kiadás

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1983

Szerkesztő

SOLYMOSI LÁSZLÓ

Szerzők

KOVÁCS TIBOR (őskőkor—vaskor)
TÓTH ISTVÁN (római kor)
BÁLINT CSANÁD (a népvándorlás kora)
FODOR ISTVÁN (magyar őstörténet)
ÉRSZEGI GÉZA és SOLYMOSI LÁSZLÓ (895—1196)
SOLYMOSI LÁSZLÓ (1197—1309)
KÖRMENDY ADRIENNE (1310—1386)
ENGEL PÁL (1387—1457)
TEKE ZSUZSA (1458—1490)
SZAKÁLY FERENC (1490—1526)

Lektorok

BARKÓCZI LÁSZLÓ, BÓNA ISTVÁN, BÓNIS GYÖRGY,
FÜGEDI ERIK, GYÖRFFY GYÖRGY,
KRISTÓ GYULA, KUBINYI ANDRÁS, MAKK FERENC, SZŰCS JENŐ

ISBN 963 05 3183 6 (összkiadás)
ISBN 963 05 3182 8 (kötetszám)

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1981

Printed in Hungary

ELŐSZÓ

Magyarország első átfogó történeti kronológiáját Kerékgyártó Árpád, a budapesti egyetem tanára adta ki 1875-ben *Hazánk évlapjai. Magyarország történetének kortani átnézete, 884—1849* címen. Kerékgyártó munkája évrendben, az éveken belül hónapok és napok szerint tagolva, a következő eseményekre, illetve jelenségekre terjed ki: „Ehség, kórvész, földrengés, vízkár s egyéb elemi csapások dúlása. Jótékony intézeteink, a szabad királyi városok keletkezésének sorrendje. A magyar birodalom területének gyarapodásai, szenvedett csorbái. Az ország- vagy részleges gyűlések száma, helye, tartalma. Az alkotmány felfüggesztésének időszakai. A dynastiák keletkezése, átalakulása. Alkotmánygaranciák, fejedelmi capitulatiók. Viszonyok a külállamokhoz és az azokkal kötött szerződések. A szent korona viszontagságai. A szabadságharcok, a népzendülések. A hadsereg koronkénti létszáma. Idegen népek gyarmatosítása, a magyar állam és nemzet iránt tanúsított érzülete. Tündöklő erénypéldák. Szembeötlő visszaélési esetek. Idegen befolyás garázdálkodása stb."

Kerékgyártó tehát mindenekelőtt a politikai eseményekre és a politikai élet megnyilvánulásaira volt figyelemmel, mellettük azonban helyet adott a természeti csapásoknak, bizonyos közigazgatási és művelődési adatoknak is. Teljesen mellőzte azonban a gazdasági fejlődés dátum szerint megfogható tényeit. Kerékgyártó könyve egyébként korántsem száraz felsorolás: a tényeket nemcsak közli, hanem magyarázza és értékeli is, s „a hazai történelem kortani átnézete segélyével" saját politikai és történelmi felfogását kívánja népszerűsíteni. Munkája különben sajátságos keveréke a lexikonnak és az olvasókönyvnek. Kerékgyártó ugyanis azon túl, hogy magyaráz és értékel, gyakran és hosszan idéz a törvényekből, a békekötések szövegéből, általában a politikai dokumentumokból. Részleteket közöl középkori oklevelekből és újkori diplomáciai utasításokból, sőt közérdekű magánlevelekből is, nem minden tendencia nélkül. Szemlélete persze régen elavult, de elavult tényanyaga is. Nem mindig a leglényegesebb adatokat közli, másrészt pedig, amit közöl, az sem mindig megbízható.

Kerékgyártó kezdeményezésének több mint fél évszázadon át nem volt folytatója. Legközelebb a Hóman Bálint és Szekfű Gyula által írt *Magyar Történet* 2. kiadása (Budapest 1935—36) köteteinek a végén találunk Török Pál által készített „időrendi áttekintést". Ez az amúgy is viszonylag kis terjedelmű és szűkszavú kronológia lényegében csupán a szöveg adataira terjeszkedik ki. Anyagát három — a közlésben párhuzamosan futó — részre osztja. Az első a „köztörténet", mely a politikai és katonai eseményeket közli; a második az „anyagi műveltség" feliratú rovat, mely a kimondottan gazdasági adatokon kívül felölel bizonyos kormányzattörténeti, sőt politikai jellegű közléseket is (királyválasztási feltételek, főméltóságok kinevezése, városi kiváltságok adományozása, a nádori jogkör szabályozása stb.), nem egészen világos válogatás alapján. A harmadik rovat, mely a „szellemi műveltség" nevet viseli, ha lehet még vegyesebb; a művelődéstörténeten kívül itt találjuk többek közt a püspöki és érseki kinevezéseket, itt sorolja fel a török elleni harcra folyósított pápai segélypénzeket, valamint a városi és a falusi számadások ellenőrzésére kiadott rendeleteket is. Azt sem

hagyhatjuk szó nélkül, hogy adatai gyakran megbízhatatlanok és pontatlanok, sőt tévesek.

A következő időrendi áttekintés az 1961-ben megjelent egyetemi tankönyv, az egyébként négykötetes *Magyarország története* első három kötetében található, és a kezdettől 1849. augusztus 22-ig terjed. (Az 1972-ben kiadott és 1849-től 1918-ig terjedő IV. kötethez nem készült kronológia.) Az adatokat nem bontja tárgy szerinti csoportokra, hanem egy időrendben közli, viszont több betű- és szedéstípust alkalmaz (dőlt betű, csupa nagybetű, vastag betű, ritkított szedés stb.), ezzel akarva megkülönböztetni a politikai, katonai, gazdasági stb. eseményeket és ugyanakkor elválasztani a fontosat a kevésbé fontostól. Az egyébként vázlatos áttekintés csak 1848—49-ben válik aránytalanul (és indokolatlanul) részletessé.

1964-ben jelent meg Molnár Erik főszerkesztésében a nagyalakú, kétkötetes *Magyarország története*. A kötetek végén adott időrendi áttekintés a kezdetektől 1962-ig terjed. Adatait három párhuzamos rovatban közli, ezek címe: Magyarország története, Egyetemes történet és Művelődéstörténet. A rovatcímek azonban megtévesztők, mert részben átnyúlnak egymáson. Az első rovatban ugyanis csak a magyar történet politikai és katonai eseményeit találjuk. A művelődéstörténeti adatokat (irodalom, tudományok, képzőművészet, építészet, zene stb.) a harmadik rovatban közli, belekeverve az egyetemes fejlődés jelenségei közé. Ez persze aránytalanságokra vezet, s nem segíti elő az áttekintést sem. A zavart még fokozza, hogy egyes adatok nem tudni milyen alapon minősültek művelődéstörténetinek (pl. a pécsi Zsolnay-gyár megalapítása, a börze létrehozása, a vasutak államosítása vagy a dohányadó bevezetése stb.).

Néhány év híján egy évszázaddal Kerékgyártó munkája után, 1968-ban jelent meg Gunst Péter szerkesztésében a *Magyar történelmi kronológia. Az őstörténettől 1966-ig.* (Budapest, Tankönyvkiadó. Harmadik, átdolgozott és adataiban 1970-ig elhozott kiadása: 1979.) Ez a mű oktatási segédkönyvnek készült, s szerkesztőjének egyik fő problémája az volt, hogyan tudja a „kronológiai adatok halmazát" egységes fejlődésbe fogva bemutatni. Ahogy az első kiadás előszavában olvassuk: „Célunk az volt, hogy... összefüggő történetet adjunk, olyat, amely bemutatja a történelem menetének főbb vonalait, a fontosabb események közötti összefüggések lényegét is... Külön problémát okozott, hogy egy alapvetően kronológiai szemléletű munkában... hogyan tudjuk beilleszteni a gazdasági és társadalmi fejlődésnek sokszor semmiféle kronológiai felsoroláshoz nem köthető mozzanatait." A kérdést úgy oldották meg, hogy a kötetet korszakokra, fejezetekre osztották, s az egyes fejezetek előtt összefoglaló áttekintésben utalnak a gazdasági és társadalmi fejlődés alakulására.

Ne vizsgáljuk most, hogy sikerült-e a Gunst-féle kronológiának „összefüggő történetet" adnia. Ami azonban a szorosan vett kronológiai részt illeti, legfőbb hibája, hogy — részben terjedelmi okok miatt — a fontos eseményeket is csak részben közli, illetve gyakran összevontan, summás bekezdésekben utal rájuk. Maga a szöveg többnyire elbeszélő jellegű, s csak annyiban kronologikus, hogy a mondatba beszőtt dátumokat vastag betűs szedéssel kiugratja a sor elejére. Az, hogy mit közöl és hogy mit hagy el, néha ötletszerű, a nemegyszer össze nem tartozó események egy mondatba vonása pedig azt a látszatot kelti, hogy közöttük ok-okozati kapcsolat van.

Az előzmények között utalnunk kell azokra a kronológiákra, amelyek a történeti fejlődés valamely korszakát vagy részét világítják meg a részletekre is kiterjedő figyelemmel. Köztük legfontosabbak a munkásmozgalom-történeti kronológiák, amelyek a 19. század derekától napjainkig feldolgozták az anyagot. Közülük csak hármat említünk mint legfontosabbat, mindegyik az MSZMP Központi Bizottsága Párttörténeti Intézetében készült. Időben elsőnek az 1944 szeptemberétől 1968 végéig terjedő kronológiai áttekintés jelent meg. (*A Szocializmus útja. A felszabadulást követő negyed-*

század kronológiája. Szerkesztette: Szabó Bálint. Akadémiai Kiadó, Budapest 1970.) Ezt követte az 1919—1945 közti rész (*Negyedszázados harc. A munkásmozgalom történetének kronológiája.* 1919. augusztus 1.—1945. április 4. Szerkesztette: Szabó Ágnes és Vértes Róbert. Akadémiai Kiadó, Budapest 1975). A harmadik, amely már munkánk szerkesztése közben jelent meg, az 1868 és 1919. augusztus 1. közötti munkásmozgalom kronológiai feldolgozása. (*Uj erők születése. A magyarországi munkásmozgalom történetének kronológiája a dualizmus és a két forradalom időszakában.* Szerkesztette: S. Vincze Edit, Barna Zoltán és Vértes Róbert. Akadémiai Kiadó, Budapest 1979.)

Végül megemlítjük a Magyarország története (főszerkesztő: Pach Zsigmond Pál) egyes köteteihez készült időrendi áttekintést, melyből eddig az 1790—1945 közti időszak jelent meg. (Akadémiai Kiadó, Budapest 1977—1980.) Ennek az időrendi áttekintésnek az összeállítása kevéssel a mi munkánk előtt kezdődött, ugyancsak a Történettudományi Intézetben. Részben a szerzők is azonosak.

A *Magyarország történeti kronológiája* munkálatai 1975-ben indultak. Miután a Történettudományi Intézet igazgatósága — ezen sorok írójának tervtanulmánya alapján — az alapelveket lerögzítette, kijelölte a munkatársakat és a szerkesztőket. Az anyaggyűjtő munka 1976-ban kezdődött, a kéziratok zömükben 1978 elejére készültek el. A lektorálás, a nyers kéziratok szakmai körben való megvitatása után a szerkesztés 1980 elejére fejeződött be.

*

A *Magyarország történeti kronológiája* összeállításakor abból indultunk ki, hogy a kronológia feladata nem az, hogy a jelenségek közötti ok és okozati kapcsolatokra rámutasson, még kevésbé az, hogy a fejlődés nagy vonalait kibontsa és feltárja. Mindkét feladat a monográfiák és szintézisek hatáskörébe tartozik. A kronológia feladata, hogy egyrészt a fejlődés mindenkori kereteit rögzítse, így az életet befolyásoló, kitapintható és időben rögzíthető természeti jelenségeket és csapásokat (földrengés, árvíz, járvány stb.), másrészt főként az emberi tevékenységet, a vele összefüggő politikai, katonai, gazdasági és kulturális eseményeket adja szigorú időrendben. A kronológiát akkor ütik fel és használják, amikor az események pontos idejére, tényszerűségeire keresnek megbízható adatokat, s nem akkor, amikor a fejlődés rugóit, a jelenségek összefüggéseit, a történelem törvényszerűségeit vagy éppen a szerkesztő egyéni véleményét akarják megismerni.

Úgy véltük, hogy a kronológiát nem segíti célja elérésében, ha az adatokat táji csoportokra bontjuk. Minden ilyen jellegű elosztás valamelyest mesterséges, ezért megnehezíti a keresett adat megtalálását, amellett elkerülhetetlenül ismétlésekre vezet. Hogy gyakorlati példát mondjunk: ha a 16—17. századi Erdély történelmét külön fejezetbe sorolom, nehéz lesz eldöntenem, hol említsem meg az erdélyi fejedelmek által vezetett Habsburg-ellenes küzdelmeket, amelyekben a királyi Magyarország lakossága is részt vett, s a katonai események szinte teljesen a királyi területen zajlottak le. Szétvágom az egységes eseménysorozatot aszerint, hogy a király vagy a fejedelem felségterületén történt? Ebben az esetben mindkét helyen csonkává válik és önmagában érthetetlenné lesz a közlés. Vagy megismétlem a lényeget mindkét helyen, ez viszont felesleges szószaporításra vezet. Egyik helyen utalok a másikra? Megnehezítem a kronológia használatát.

Ha viszont tárgyi csoportokat alkalmazunk, számos esetben majdnem lehetetlen eldönteni, hogy valamely adat hová kerüljön. Hová soroljuk pl. Széchenyi István *Hitel* című munkájának megjelenését: a művelődési, a gazdasági vagy a politikai fejezetbe? II. József Türelmi Rendelete a politikai vagy a művelődési fejezetbe való inkább? Az 1800-as évek elejének bécsi vámrendeletei, amelyek az ország gazdasági életét verték

béklyóba, de politikai mozgalmakat ébresztettek, hová helyezendők? Akár ide, akár oda sorolom őket, eljárásom vitatható.

Mindezek a meggondolások azt eredményezték, hogy az adatoknak egy egységes időrendben való közlése mellett döntöttünk. Időrendi fejezetekre is csak a könnyebb áttekinthetőség kedvéért tagoltuk az anyagot.

A *Magyarország történeti kronológiája* a kezdetektől 1970-ig öleli fel a magyar történelem eseményeit. Adatai a mindenkori országhatárok által befogott teljes területre terjednek ki, tehát 1919-ig a történelmi Magyarország egészére. Amikor a 16—17. században a korábban egységes magyar királyság népe két külön államban folytatta életét (a királyi Magyarországban és az erdélyi fejedelemségben), a kronológia természetesen mindkettőre kiterjed, és magában foglalja a török hódoltságot is, amelynek a Porta uralma alá kerülését nemzetközi szerződés sohasem mondotta ki, sőt a békekötések a terület nagy részére kifejezetten elismerték a magyar király joghatóságát is. Horvátország esetében viszont csak a magyar fejlődéshez is kapcsolódó, azzal összefüggő (tehát nem pusztán horvát) események kerülnek megemlítésre (pl. a török elleni közös védelem, magyar és horvát nemesek együttműködése a bécsi kormányzat ellen, összefonódó társadalmi mozgalmak stb.). Az országhatár fontosabb módosulásait egyébként térképvázlatokon mutatjuk be.

Az országhatárra vonatkozó általános szabályt nem alkalmaztuk az államalapítás előtti időre. Bevettük tehát egyrészt a magyar őstörténet és a vándorlások adatait, valamint Magyarország földjének a honfoglalás előtti históriáját. Még egy kivételt tettünk: a politikai emigrációk és a határokon kívül élő magyarok életének legfontosabb és legjellemzőbb adatait is közöljük. A történelmi országhatáron belül viszont igyekeztünk valamennyi itt élő nép (nemzet) fejlődését szóhoz juttatni, nemcsak a politikai eseményeknél, hanem kulturális és gazdasági vonatkozásban is.

A szomszédos és távolabbi országok, népek múltjából, az egyetemes történet eseményeiből csak a legfontosabbakat közöljük, azokat, amelyek közvetlenül hatottak a magyar viszonyokra, vagy amelyek az emberi fejlődés általános mérföldkövei.

Arra törekedtünk, hogy a lehetőség határain belül adataink a történeti élet egészét átfogják. Tehát a politikai és katonai eseményeken túllépve a demográfiai, gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődés dátum szerint megfogható jelenségeit is. Lényeges esetekben nemcsak a végső, a záró eseményt tüntettük fel, hanem a hozzá vezető utat is. (Ilyen esetekben az összetartozó adatokra a következő dátumra utaló nyíllal figyelmeztettünk.)

Az adatokat lexikon-stílusban írtuk meg, de úgy, hogy a kérdés lényegéről megadják a szükséges tájékoztatást. Igyekeztünk az általános alanyban való kijelentést kerülni (pl. kiadják a rendeletet), és mindig konkrétan fogalmazni (pl. ez és ez kiadja rendeletét). Nem elégedtünk meg a törvények, rendeletek, békekötések stb. puszta tényének közlésével, hanem röviden lényegüket is közöltük. Kerültük azonban az értékelést, a magyarázgatást vagy a következtetések levonását. Nem közöltünk az eseményhez szorosan nem tartozó felvilágosításokat sem (pl. valamely kinevezésnél az illető személy születési vagy halálozási évét). Minden lényeges adatot a megtörténés időpontjában iktattunk be, az önmagukban nem jelentős járulékos adatokat viszont a fő adat után, zárójelbe téve hozzuk (pl. egy hadjárat állomásait). Rövidítéseket általában nem alkalmaztunk.

Az őskőkor—vaskor, illetve a magyar őstörténet esetében a dolog természetéből következően csaknem kizárólag régészeti időrendet alkalmaztunk, hiszen e korszakokból írott forrás alig van. Ez az időrend, a régészeti időmeghatározás viszonylagossága miatt, az elsődlegesen írott forrásokra épülő későbbi korszakok kronológiájával szemben hozzávetőlegesnek tekintendő.

Nem egy esetben komoly nehézséget jelentett, hogy egyes korszakokra, eseménysorokra a legalapvetőbb feldolgozások is hiányzanak. Máskor a különböző munkákban található

eltérő időpontok okoztak gondot. Végül is számos esetben javítanunk kellett a szakirodalomban, sőt a köztudatban is rosszul begyökeresedett dátumokat. (Ebből a szempontból sajnálatos, hogy legalább bizonyos esetekben nem volt lehetőségünk forrásaink idézésére.) Ahol viszont — főleg a korai történetnél — az események datálása körül viták, jelentékeny eltérések vannak, a főbb álláspontoknak helyet adtunk, jelezve a megoldás problematikus voltát is. Az újkori és legújabb kori történelemben ilyen jellegű problémák már nemigen vannak, annál gyakoribb viszont, hogy főleg békekötések, szerződések, rendeletek, sőt törvények is különböző dátumok alatt kerülnek említésre, s ezek mindegyike helyes. Az eltérések oka, hogy egyik esetben az aláírás, másikban a becikkelyezés vagy éppen a kihirdetés időpontját veszik alapul. A félreértések elkerülésére igyekeztünk mindig úgy fogalmazni, hogy egyértelműen kiderüljön, minek a dátumát közöljük.

Néhány esetben viszont a különböző álláspontok közül egyik mellett kötöttük le magunkat. Vonatkozik ez mindenekelőtt középkori törvényeink törvénycikkelyek szerinti felosztására, amit különböző szerzők utólag különböző módon végeztek el. A kronológia szövegében megadott középkori törvénycikkelyszámokat a következő művekből vettük át: Závodszky Levente: *A Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai.* (Függelék: A törvények szövege.) Budapest 1904.; a 13. századra: *Szöveggyűjtemény Magyarország történetének tanulmányozásához.* I. Szerk. Lederer Emma. Budapest 1964.; *Decreta regni Hungariae 1301—1457.* Collectionem manuscriptam Francisci Dőry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Vera Bácskai. Bp. 1976.; az 1458—1526 közötti korszakra: Josephus Nicolaus Kovachich: *Sylloge decretorum comitialium inclyti regni Hungariae...* t. I. Pesthini 1818., továbbá *Magyar Törvénytár.* (Corpus Juris Hungarici.) t. I. Szerk. Márkus Dezső. Budapest 1899.

Magyarország királyai, államfői és az erdélyi fejedelmek uralkodási, illetve elnöksködési dátumai mellett közöljük több országos méltóság kinevezésének (hivatalba lépésének) adatát is. Ezek a nádor, az országbíró (illetve elődje az udvarispán), az erdélyi vajda (a 18. századtól a főkormányzó), a polgári korszakban a miniszterelnök, az egyházi méltóságok közül pedig az esztergomi érsek. Mivel csak a kinevezés és a méltóságtól való megválás időpontját adjuk, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért a függelékben ugyanezen méltóságok évrendbe állított listáját is közöljük. A többi, részben kisebb világi és egyházi tisztségviselő (a horvát bán, egyes miniszterek, az érsekek, a püspökök stb.) kinevezésére csak fontosabb esetekben utalunk. A polgári korszak kormányváltozásainál azonban mindig közöljük a miniszterek teljes névsorát.

Azokat a nagyobbrészt gazdasági és művelődési adatokat, amelyeket nem tudtunk napi dátumhoz kötni, minden esztendőnél december 31-e után „az év folyamán" címszó alatt közöljük. Az itt tömörülő különböző adatok sorrendje az alábbi: demográfia, politikai és katonai események, gazdaságtörténet, művelődéstörténet. Ez utóbbin belül: építkezés, művelődési intézmények, könyvnyomdák, könyvkiadás, színház, mozi, képzőművészetek, zene.

Szólnunk kell a nevek írásában követett gyakorlatunkról is. Közismert, hogy a családnevek állandó írásmódja csak a 18. században kezdett kialakulni. Korábban ez is a mindenkori és az egyéni helyesírásnak megfelelően változott. Ugyanaz a személy sem írta mindig egyformán a nevét, a család tagjai meg éppen nem. Mivel az ugyanazon családhoz tartozók nevét — egészen ritka kivételektől eltekintve, mint amilyen pl. Széchenyi István gróf nevének a család gyakorlatától eltérő egyéni írása — azonosan kellett írnunk, régebbi korok változó névírásait csak ritkán vehettük figyelembe. Azoknál a történelmi családoknál, amelyek a 19. századot megérték, a család állandósult írásmódját vettük át korábbi korszakokra is (pl. Illésházy, Dessewffy, Esterházy stb.). A 19. század előtt kihalt

családoknál vagy a történetírásban már kialakult írásmódot használtuk (Bocskai, Rákóczi, Báthori stb.), vagy ha ilyen nem volt, magunk alakítottunk ki egységes, enyhén archaizált formát. A középkori családneveket (amelyek csak latin írásban maradtak ránk) a mai helyesírás szabályai szerint írtuk. Egyébként míg a magyarok nevét minden esetben magyaros alakban (vezetéknév elöl, keresztnév hátul) írtuk, a nem magyarok esetében a keresztnevet az illető saját nyelvén adtuk és a vezetéknév elé raktuk.

A földrajzi neveket — ahol ilyen van — mindig magyar alakjukban írtuk, mai hivatalos alakjukra a mutatóban utalunk.

*

A *Magyarország történeti kronológiája* ezen a szinten nem jöhetett volna létre, ha különböző területek szakemberei, kérésünkre, nem nyújtanak segítséget. A szerkesztőség megkeresésére összeállították számunkra szakterületeik legfontosabb eseményeit, rendelkezésünkre bocsátva nemegyszer még nem is publikált tanulmányaik eredményeit, más esetekben viszont segítettek kiemelni a már egybeállított adatokból a jelentőset. Önzetlen munkájukért ezúton is hálás köszönetünket fejezzük ki. Névsorukat az alábbiakban adjuk, zárójelben feltüntetve szakterületüket.

Balassa Iván (mezőgazdaságtörténet); Barlay Szabolcs (erdélyi művelődéstörténet); Benda Gyula (mezőgazdaságtörténet); Bendeffy László (természeti csapások); Borsa Gedeon (nyomdászattörténet); Bogdán István (malom- és papíripar, mértékek); Csorba Csaba (Erdély története); Czegle Imre (protestáns iskolatörténet); Dányi Dezső (statisztika); Dávid Zoltán (a határokon kívüli magyarok demográfiája); Endrei Walter (textilipar); Heckenast Gusztáv (bányászattörténet); Heltai János (könyvtörténet); Hervay Ferenc (könyvtörténet); Katus László (a nem magyar népek 19. századi története); Károlyi Zsigmond (vízügy); Kumorovitz L. Bernát (Anjou-kor); Lászlóffy Woldemár (vízügy); Makkai László (művelődéstörténet); Maksay Ferenc (16. századi parasztságtörténet); Nagy Lajos (jogtudomány); Nagy László (17. századi hadtörténet); Pap János (technikatörténet); Puskás Julianna (kivándorlás); Romsics Ignác (1919); Schultheisz Emil (orvostörténet); Schwartz Katalin (19. századi adóbevételek); Stoll Béla (irodalomtörténet); Szabadváry Ferenc (csillagászat); Szabó Géza (16. századi irodalom); Szénássy Barna (matematika); Szőkefalvi-Nagy Zoltán (kémia); Tardy János (kartográfia); Tardy Lajos (orvostörténet); Tóth Melinda (művészettörténet); Vajay Szabolcs (kalandozások kora, címertan, genealógia); Varjas Béla és az Irodalomtudományi Intézet régi magyar irodalmi munkaközössége (16—17. századi magyar irodalom); Wehli Tünde (művészettörténet); Zimányi Vera (harmincadvám-adatok).

A Történettudományi Intézet egyes részterületekre vonatkozóan külön kutatásokat végeztetett. Ezek lelkiismeretes elvégzéséért köszönetet mondunk Csóka Ferencnek, Lipcsey Ildikónak, Markó Lászlónak, Péteri Györgynek és Soós Istvánnak.

Külön is megköszönjük a lektorok munkáját, akik nemcsak a fontos és mellékes eldöntésében nyújtottak segítséget, hanem azzal is, hogy számos adatot pontosítottak és lényeges kiegészítéseket hoztak.

Tudományos intézményeink kivétel nélkül készséggel és szívesen álltak mindenben segítségünkre, valahányszor megkerestük őket. Külön is megköszönjük az MSZMP Központi Bizottsága Párttörténeti Intézete kabinetjének, hogy használhattuk az 1945 utáni korszakra végzett kronológia-gyűjtésük cédulaanyagát. Köszönetet mondunk az MTA Jogtudományi Intézete Könyvtárának és a Történettudományi Intézet Könyvtárának, mindkettő szolgálatait sűrűn vettük igénybe és mindig készséggel álltak rendelkezésünkre. Nemkülönben köszönjük a Történettudományi Intézet sokszorosító üzemének, külön is Dobos Flóriánnénak mindenkor szíves segítségét.

Végül, de egyáltalán nem utolsósorban, köszönetünket fejezzük ki Fancsek Krisztinának, aki a kézirat nagy figyelmet kívánó gépelését végezte, intézte a kötet szerkesztésével járó adminisztrációt, és az adatok ellenőrzésében, kiegészítésében mindvégig a szerkesztőség legbelső munkatársa volt.

*

Munkánkat igyekeztünk odaadó körültekintéssel végezni, mégis bizonyosak vagyunk benne, hogy számos tévedés, elírás, kisebb-nagyobb hiba maradt benne. Előfordulhat, hogy fontos adatok kimaradtak, mások, kevésbé fontosak pedig elhagyhatók. Az esetleges további kiadások jobbítása érdekében is kérjük mindazokat, akik a kötetet használják, hogy helyesbítéseiket, kiegészítéseiket, megjegyzéseiket juttassák el a *Magyarország történeti kronológiája* szerkesztőségének címére. (A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézete. Budapest, Úri utca 51—53. 1250.)

Benda Kálmán

I. MAGYARORSZÁG A HONFOGLALÁS ELŐTT

i. e. 3 millió—100 000

Az emberré válás sok millió évet felölelő folyamatának késői szakaszában, mintegy 2—3 millió évvel ezelőtt jelenik meg a proto előember (Homo habilis), majd több mint félmillió évvel ezelőtt az előember (Homo erectus).
Magyarország területén az őskőkor (paleolitikum) korai szakaszából való vértesszőlősi lelőhely az ember tartós megtelepedésének legkorábbi ismert emléke. A telephely langyos vizű források által kialakított mésztufa medencékben létesült. A források évezredekben mérhető, időszakonként visszatérő kiapadásakor a kiszáradó medencéket öt alkalommal veszik birtokukba kisebb-nagyobb közösségek. Az itt élő előemberek kiemelkedő tudományos értékű maradványa egy 25—28 éves férfi nyakszirtcsontja és néhány gyermekfog. A telephely lakói kezdetleges eszközeiket kvarcitból, illetve kovakavicsból készítették. A vértesszőlősi telephelyet az előember az őskőkor korai szakaszának csak kis részében lakta (kb. i. e. 500 000—350 000).

i. e. 100 000—45/40 000

Az őskőkor középső szakaszában élt és első lelőhelye nyomán neandervölgyinek nevezett ember Ázsia, Afrika és Európa több vidékéről ismert. Csontmaradványait a bükki Subalyuk-barlangban is feltárták. Az itt talált kőeszközök már rendeltetésüket tekintve is jól elkülöníthetők: lándzsacsúcs, nyílhegy, bőrmegmunkáló kaparó. Az eszközkészlet kialakult munkamegosztásra mutat. Egyébként a középső őskőkori lakosság (mousteri kultúra) magyarországi jelenlétét a subalyuki barlang mellett több nyíltszíni dunántúli település is tanúsítja (pl. Tata, Érd).

i. e. 45/40 000—8000

Az őskőkor kései szakaszában a nagyobb etnikai egységek kultúrákra (műveltségekre), csoportokra tagolódásának korábban megindult folyamata Európa-szerte sajátos jegyekkel kísért új szakaszába lép. Magyarország területén három nagyobb műveltséget, bizonyos értelemben etnikai egységet különít el a kutatás. A helyi eredetű Szeleta-kultúra emlékei elsősorban a Bükk hegység keleti barlangjaiból ismertek. A szeletai ember által készített, gondosan megmunkált felületű ún. levélhegyek (lándzsacsúcsok) az őskőkor kései szakaszának legszebb tárgyai közé tartoznak. — A szintén barlanglakó, kevés nyíltszíni telepről ismert aurignaci műveltség két csoportja délkelet-, illetve közép-európai (kelet-alpi) eredetű. A Bükk hegység nyugati vidékén élt nép csontfeldolgozó ipara jelentős. Legfontosabb lelőhelye az istállóskői barlang. — A Közép- és Dél-Oroszország területéről szétsugárzó gravetti kultúra az eddigiektől eltérő életformát honosított meg a Kárpát-medencében. A fejlett vadászközösségek többnyire a folyó menti löszplatókat szállták még. Területi csoportjaiknak telephelyei a Duna—Ipoly völgyében (pl. Pilismarót), Északkelet-Magyarországon (Bodrogkeresztúr, Arka), a Dél-Dunántúlon (Ságvár, Dunaföldvár) és a Dél-Alföldön (Madaras, Szeged) találhatók.

i. e. 8000—5000

A középső kőkorban (mezolitikum) a klimatológiai kutatások és a régészet szórványos adatai szerint a jégkor végén meginduló felmelegedés hatására megváltozik a Kárpát-medence növény- és állatvilága. Egyes állatok (pl. mammut) kipusztulnak, mások (pl. rén) északabbra húzódnak, s egyre nagyobb területeket foglalnak el az erdők. A jégkor végén itt élő, eredetüket tekintve a gravetti kultúrában gyökerező népcsoportok egy része — követve az állatok vonulását — valószínűleg északabbra költözik. A megváltozott körülményekhez alkalmazkodni képes, halász-vadász életmódot folytató, helyben maradó, részben talán más vidékekről idevándorolt középső kőkori lakosság fontosabb emlékei Sződligetről, Eger környékéről, Arkáról és Korlátról származnak.

i. e. 5000—4300/4200

Az újkőkor (neolitikum) az ember tudatos környezetalakító tevékenységében döntő változást hoz: a zsákmányoló életmódot felváltja a termelő gazdálkodás. A tartalékok felhalmozását is lehetővé tevő új életmód állandó jellegű települések létrejöttéhez és a kézműipar gyors ütemű fejlődéséhez vezet. A kőmegmunkálás új technológiája, a csiszolás és az agyag sokoldalú felhasználása a korábbinál differenciáltabb és hatékonyabb eszközkészlet kialakítását teszi lehetővé. A kor embere halottait többnyire a településeken, zsugorított helyzetben, fegyvereivel, ékszereivel, használati tárgyaival együtt temeti el. A termelő gazdálkodás elsőként Elő-Ázsiában alakult ki, ismerete valószínűleg a népcsoportok vándorlása és kereskedelmi kapcsolatai révén jut el Európába. A Kárpát-medencébe az újkőkor korai szakaszának kezdetén (a 6. és az 5. évezred fordulója körül) a Balkán felől érkeznek az első földművelő-állattartó közösségek. A Dél-Alföldön és a Dunántúl déli részén (Körös-kultúra), valamint a Nyírségben (Szatmári csoport) megtelepedett népesség és a helyi, középső kőkori életmódot folytató lakosság közvetlen kapcsolataira utaló konkrét bizonyítékok nem kerültek elő. Mégis az egymás mellett élés eredményeként a Kárpát-medence, majd Európa nagy részén egyre inkább tért hódít az új gazdálkodási forma. Ennek nyomán jön létre a fél Európára kiterjedő vonaldíszes edények műveltsége. Magyarországon e hatalmas egység részeként alakul ki a dunántúli (helyi) és a déli (délkelet-európai) etnikai összetevőt magában foglaló alföldi vonaldíszes kerámia kultúrája; mindkettőben erőteljesen érvényesülnek a helyi jellegzetességek. Az utóbbi megerősödve, a Körös-kultúra népcsoportjait is fokozatosan magába olvasztja.

i. e. 4300/4200—3800/3700

Az újkőkor középső szakaszának történetét a vonaldíszes kerámia kultúrájához tartozó közösségek sorsának alakulása határozza meg. A nagyméretű, faoszlopokkal erősített, felmenő falú házakban élő dunántúli népesség (zselizi kultúra és az ún. kottafejes díszű kerámia kultúrája) élete a közép-európai fejlődés jellegét és ütemét követi. A táji adottságok által is meghatározott, eltérő ütemű belső fejlődés, illetve a kisebb területeket érintő migrációk eredményeként jön létre a kultúra szakálháti, szilmegi és Szamos-vidéki csoportja az Alföldön, a bükki csoport Észak-Magyarországon. Kialakul a Kárpát-medence természeti adottságaihoz alkalmazkodó neolit gazdálkodás. A juhra és a kecskére épülő mediterrán állattartás itt az alföldi őstulokcsordák megszelídítése révén bővül: a lakosság egyre több szarvasmarhát, majd sertést is tart. A falvak körüli

megművelhető területek nagyságát erdőirtással, a terméshozamot váltógazdálkodásos műveléssel növelik. A Tokaj környékén bányászott, eszközkészítésre is alkalmas, ritkán előforduló obszidián távoli kisugárzású kereskedelmi kapcsolatok kiépítését teszi lehetővé.

i. e. 3800/3700—3300/3200

Az újkőkor kései szakaszában a gazdálkodás európai viszonylatban magas szintű termelékenysége, a fejlett eszközökkel folytatott halászat és vadászat nagyobb közösségek eltartását is biztosítja. Századokon át használt, többször megújított és megnagyobbított, sűrűn lakott vízparti falvak, ún. tell-telepek (pl. Herpály, Vésztő) jönnek létre a Tisza-vidéken. Megjelenik az első fém, a réz, és ekkor tűnnek fel először a hamvasztásos temetkezések (pl. Aszód).
A délkelet felől érkező újabb etnikai hullám közvetlenül közrejátszik a korszak új Tisza-vidéki népeinek kialakításában (tiszai, illetve herpályi kultúra) és befolyásolja a Dunántúlon formálódó lengyeli kultúra létrejöttét.

i. e. 3300/3200—2000

A rézkor kezdetére lehanyatlik a késő neolitikus földművelő közösségek virágzó élete. A korai rézkor első népessége, az Alföldön élő tiszapolgári kultúra emlékei már állattartó gazdálkodásra, a korábbiaktól eltérő életmódra utalnak.
A középső rézkor elején (az i. e. 3. évezred első századaiban) a változások már az ország egész területén nyomon követhetők. A Dunántúlon a helyi, kelet-alpi és észak-balkáni népcsoportok ötvöződéséből formálódott balatoni csoport, Kelet-Magyarországon a tiszapolgárit követő bodrogkeresztúri kultúra él. A telepektől már elkülönült, nagycsaládi egységekre tagolódó alföldi temetők jelzik, hogy a pásztorkodó közösségeken belül jelentős vagyoni különbségek vannak. Az állattartásból meggazdagodott vezetőréteg sírjaiból fegyverek (pl. rézből készített harci csákányok, buzogányok) és jelentős értéket képviselő aranykészítmények (pl. nagyméretű mellkorongok, csüngők) kerülnek elő.
A késő rézkor kezdetén az i. e. 3. évezred utolsó harmadában Délkelet-Európa felől nagyállattartó-földművelő törzsek telepednek le a Kárpát-medence nagy részében. A korszak másik, nagy hatóerejű népmozgalmaként vezetőiket, illetve azok családtagjait halmok alá temető, sztyeppei eredetű nomád törzsek foglalják el a Tisza-vidék északi felét. A Dnyeper felől érkező ún. gödörsíros kultúra a lovak számának jelentős növekedéséhez vezet. A késő rézkor legjelentősebb népessége a badeni kultúra. Gazdálkodása, életmódja és szokásai mediterrán vonásokat mutatnak. Erre utalnak többek között a kocsi alakú agyagedények (Budakalász, Szigetszentmárton) és az embert utánzó halotti urnák (Ózd—Center). A rézkor végén a lakosság élete sok szállal kapcsolódik Délkelet-Európa fejlettebb kultúráinak történetéhez.

i. e. 2000—1700

A korai bronzkor népei egy Anatóliából kiinduló, a Balkán-félsziget népcsoportjait is magával sodró migráció utolsó állomásaként telepednek le a Kárpát-medencében. Ezek az indoeurópai nyelvet beszélő törzsek a bronzkészítést is ismerik. A hódítók által hozott, majd a Balkánról importált bronzból készült munkaeszközök, fegyverek, ékszerek

túlsúlya mellett már az évezred elején megindul a helyi bronzgyártás (Domony, Zók). A bronzkor első, területi csoportokra bontható népe a zóki kultúra.
Az i. e. 19. század folyamán éri el a Közép-Duna-medencét az ibériai félszigetről szétsugárzó harang alakú edények népe. Kisebb csoportja Budapest térségét szállja meg, de rövid önálló élet után beolvad a korai bronzkor egyik jellegzetesen alföldi népébe, a nagyrévi kultúrába. A korszak végére kialakuló nyugalmi szakasz jele a nagyrévi kultúra és az Észak-Magyarországon honos hatvani kultúra huzamosabb időn át használt számos tell-jellegű települése.

i. e. 1700—1300

A középső bronzkor kialakulását tájegységenként eltérő jellegű, egymást követő történeti, etnikai változások sora kíséri. A Dunántúl nagy részén az állattartó-földművelő életmódot folytató mészbetétes edények népe él. Az Alföldön a hosszú, nyugodt egy helyben lakást bizonyító, több rétegben egymásra települt falvaik után összefoglalóan Tisza-vidéki tell-kultúráknak nevezett perjámosi, füzesabonyi és ottományi kultúra honos. A Dunántúl és az Alföld más-más életmódot folytató népei között fekszik a vatyai kultúra törzsterülete. Korai szakaszában a lakosság életmódja inkább az egykori dunántúli népekéhez, később a Tisza-vidékiekéhez hasonlít. A törzsi villongásoktól ugyan nem mentes, egészében mégis békés évszázadok gazdasági fejlődése révén a magyarországi bronzkor népei túlszárnyalják Közép- és Nyugat-Európa egykorú lakóinak életszínvonalát. A vezető réteg megerősödött hatalmi helyzetére a kiemelkedő személyek, családok kezén felhalmozódott értékek: a bronz- és aranykincsek utalnak.

i. e. 1300—800

A késő bronzkor kezdetén Európa egyik hatalmi tényezőjévé erősödött halomsíros kultúra, a Rajna és az Alpok által határolt szállásterületéről több irányba terjeszkedve, eljut a Kárpát-medencébe. Hódításuk sikerét a helyi vezetőréteg nagyszámú kincsének (ún. kosziderí típusú kincsleletek) elrejtése is jelzi. Az évszázadokon keresztül lakott tell-telepek többségén megszűnik az élet, és a pásztorkodó törzsek életmódjukat rákényszerítik a háborúkat túlélő helyi lakosságra. A Kárpát-vidéki halomsíros kultúrát több helyi csoport alkotja. Létrejöttét és etnikai összetételét tekintve ezek közé tartozik az északmagyarországi pilinyi kultúra is, amely jelentős fémipara révén rövid idő alatt önálló néppé lett. Csupán Északkelet-Magyarország lakossága kerüli el a halomsíros kultúra beáramlását, itt a felsőszőcsi kultúra él a késő bronzkor elején.
A viszonylag nyugalmas i. e. 13. században a kedvezőbb természeti adottságú területek népeinek gazdasági fejlődése felgyorsul. Az ebből fakadó különbségek feszültségeket teremtenek, amelyek helyi népmozgásokhoz, s ennek nyomán új kulturális egységek létrejöttéhez vezetnek: farkasgyepűi csoport a Dunántúlon, berkesz-demecseri kultúra a Felső-Tisza-vidéken, csorvai csoport a Dél-Alföldön. Az i. e. 2. évezred utolsó századaiban két nagyobb népmozgalom határozza meg a lakosság további sorsát. A Duna—Tisza köze déli részén és a Szerémségben élő népcsoportok hadjáratot indítanak északi és keleti szomszédaik ellen. A meghódított Tiszatájon alakul ki a gávai kultúra (i. e. 1100—800).
Az i. e. 12. században — a halomsíros kultúra korábbi területén — létrejön Közép-Európa nagy művelődési egysége: az urnamezős kultúra. Az alpi régió hagyományos bronzművességi központjai tömegtermelésük révén elárasztják az urnamezős kultúra

különböző vidékein élő népeket. E nagy egység részévé lesz a keleti Alpoktól a Tiszáig húzódó terület is, ahol az i. e. 2. évezred végétől a dunántúli urnamezős kultúra törzsei laknak.

i. e. 800 körül

A korai vaskor kezdetén az Alföld jelentős részét Kelet-Európa felől érkező törzsek foglalják el. A korábban preszkítának nevezett jövevények föltehetően a Kaukázus északi részén, illetve az azt övező sztyeppe-vidéken élő, valószínűleg kimmer fennhatóság alá tartozó törzsek közül szakadtak ki. A vasat is ismerő nép az i. e. 8—6. században állattartásra épülő gazdálkodást, a korábbitól eltérő települési és temetkezési szokásokat, jellegzetesen sztyeppei stílusú művészetet honosít meg Közép- és Kelet-Európában.

i. e. 750—700

A hallstatti kultúrkör középső vidékéről (Svájc, Dél-Németország, Felső-Ausztria) származó népcsoportok megszállják a Dunántúlt. A fokozatosan történő hódítást a helyi lakosság (urnamezős kultúra) többsége túléli. Ezek hagyományt továbbvivő szerepe nyomon követhető a dunántúli hallstatti kultúra (i. e. 750—400) korai szakaszának kerámia- és fémművességében.

i. e. 700—550

A megelőző korszakban is használt magaslati telepeken (Velemszentvid, Sághegy, Tihany—Óvár, Pécs—Jakabhegy) és új területeken (pl. Sopron—Várhely) az i. e. 7. század folyamán alakulnak ki azok a földsánccal övezett, egyes föltevések szerint törzsi központok, amelyek a vezető réteg lakhelyéül és — szükség esetén — védelméül szolgálnak. Közülük több gazdasági-kereskedelmi központtá fejlődik, mint pl. a Borostyán út közelében fekvő Velemszentvid. E központok belső felépítésében helyenként már felismerhetők a városias szervezettség szerkezeti jellegzetességei. A társadalmi struktúra fő vonásai a temetkezési szokásokban is kifejezésre jutnak. A lakosság többsége egyszerű siktemetőkbe, a vezetőréteg pedig — elkülönülten — földhalommal borított, kőből és fából épült sírkamrákba temetkezik. A sírokban gazdag fegyverzet (pl. vaskard, bronz- vagy vassisak, fémveretes páncél) és változatos használati tárgyak (pl. aranydiadéma, plasztikus díszű, illetve vörösre festett mértani mintákkal borított agyagedények) találhatók.
Az i. e. 7. és 6. század folyamán — áttételes görög és itáliai hatásra — a hallstatti kultúra keleti területein formájában és tartalmában is új figurális művészet bontakozik ki. A Dunántúlon is ekkor jelennek meg nagyobb számban először a több alakos, életszerű kompozíciók: vágtázó lovas sisakos-lándzsás kis bronz szobra és a Sopron—Várhelyen talált urnák bekarcolt jelenetei. Utóbbiak lovas vadászatot, ökölvívókat, táncoló és hárfázó alakokat, szövő asszonyokat örökítenek meg. (A szövés-fonás legkorábbi közép-európai ábrázolása.)

i. e. 550—500

A Fekete-tenger északi partvidékén lakó kimmerek és szkíták harca nyomán egyes népcsoportok új területre költöznek. Valószínű, hogy ezzel kapcsolatos az iráni eredetű agathyrsosok Erdélyben, s a sigynnák Alföldön való megjelenése. A Tisza-vidék több

helyéről ismert állattartó nép, de legalábbis biztosan sztyeppei eredetű vezetőrétegének betelepedésével Kelet-Magyarország az i. e. 6. század vége táján egy nagy kiterjedésű lovasnomád népi konglomerátum nyugati peremvidékévé lesz. Elsősorban a fejedelmi temetkezések (Zöldhalompuszta, Tápiószentmárton, Ártánd) őrzik a sok szálból szövődő sztyeppei művészet jellegzetes termékeit: szarvast utánzó arany pajzsdíszek, nyelükön állatalakkal díszített bronztükrök, bronz tegezdíszek, bika- és szarvasalakban végződő áttört csörgők, bronzból készült áldozati üstök. A fazekaskorong ismeretét Magyarországon meghonosító alföldi szkíta-kori lakosság betelepedésétől fogva széles körű kereskedelmi kapcsolatokat tart fenn a szomszédos, sőt távolabbi népekkel. Ennek révén Magyarország területén érintkezik és hat egymásra a közép-európai hallstatti és a sztyeppei nomád népek kultúrája.

i. e. 500—400

A Dél-Dunántúlon az i. e. 5. század első felében (Beremend), illetve végén (Szentlőrinc) induló, és az i. e. 4. századba átnyúló temetők egy esetleges népmozgás feltételezését engedik meg. Ez a migráció — miután a Délnyugat-Dunántúl az illírekkel feltehetően nyelvrokon pannonok törzsterületének határát képezi — hozzájuk kapcsolható.

i. e. 400—300

A késő vaskor kezdetén, a 4. század első évtizedeiben a Rajna-vidékről (?), illetve a Közép-Duna-medence felől az indoeurópai nyelvet beszélő kelták szállják meg Sopron környékét és a Rába vidékét. Ugyanakkor a Dunántúl nagy részét illír eredetű népesség lakja, a Dunától keletre elterülő terület pedig sztyeppei, illetve iráni (sigynna) eredetű népcsoportok fennhatósága alá tartozik.

i. e. 300—280

Valószínűleg a Rajna-vidéki germán törzsek terjeszkedése indítja el a kelták távoli vidékekre (Itália, Balkán) is eljutó, több évtizedet átfogó terjeszkedését, mely a Dunántúlon is nyomon követhető.

i. e. 280—260

Az i. e. 279-ben Delphoiig eljutó s ott vereséget szenvedő kelták egyik visszavonuló, magát scordiscusnak nevező csoportja a Száva torkolatvidékén telepszik le. Ugyanebben az időben befejeződik a Dunántúl teljes kelta meghódítása. Ennek eredményeként a Dunántúl északi része minden valószínűség szerint a tauriscusok, déli része pedig a scordiscusok fennhatósága alá kerül.

i. e. 260—230

A kelták fokozatosan meghódítják az Alföldet (az alföldi temetők egyre inkább kelta jellegzetességeket mutatnak).

i. e. 230—150

A települések és temetők régészeti kutatásának eredményei azt mutatják, hogy a magyarországi kelták virágkorukat élik. Nagyobb háborúk nem folynak. Az erődített magaslatokon létesített kelta települések, ún. oppidumok, városias szervezetre vallanak. A gazdasági élet fejlettségét jellemzi a magas technikájú vasművesség, a tömegtermelést lehetővé tevő fazekaskorong használata, s nem utolsósorban a kereskedelmi kapcsolatok szempontjából lényeges pénzverés. A Julius Caesar szerint előkelőkre („lovagok", papok) és köznépre tagolódó kelta társadalom vallása a sokistenhit. Művészetükben görög—etruszk—keleti hatások beolvasztása nyomán formálódik ki a jellegzetes La Tène stílus, amelynek területi különbségei a helyi (keleti, sztyeppei eredetű és illír) hagyományok átvételéből következnek.

i. e. 156

A rómaiak először intéznek támadást a későbbi Pannónia ellen.

i. e. 150—100

Strabon szerint az i. e. 191-ben Itáliában vereséget szenvedő boi nevű kelta törzs a Dunavidékre költözik. Régészeti adatok alapján valószínű, hogy a boiok (boiusok) a 2. század második felében foglalják el a Kárpát-medence északi részét. Központi területük föltehetően Pozsony környékén volt, s hatalmuk kiterjedt a Kárpát-medence nyugati és északkeleti részére is.

i. e. 119

A rómaiak Siscia (Sziszek) városa ellen vonulnak és megerősítik Róma hatalmát Dalmácia területén.

i. e. 114

A germán kimberek megtámadják a keltákat. Feltehetően ezután, a késővaskor utolsó századának kezdetén telepszik meg a Kelet-Dunántúlon a hercuniates nevű nép.

i. e. 88

A balkáni szkordiszkuszok (scordisci) a Scipio Asiagenus vezette rómaiaktól súlyos vereséget szenvednek, és visszahúzódnak a Szerémség keleti felébe. Valószínű, hogy ezután illír eredetű pannon népcsoportok költöznek Észak-Dunántúlra.

i. e. 64

VI. Mithridates pontusi király a Balkánon át vezetett itáliai hadjárata alkalmat ad a pannon törzsek első Róma-ellenes fellépésére.

i. e. 60 után

A Burebista (Boirebistas) király uralma alatt megerősödött, központosított dák királyság (mely egyesítette a Déli-Kárpátoktól északra és délre fekvő területeket) egymást követően megtámadja és legyőzi a meggyengült szkordiszkuszokat, majd a boiokat és a tauriszkuszokat. Mind a tauriszkuszok (taurisci) lazább, mind a boiok jelentékenyebb összetartó erővel bíró, nagy területeket átfogó hatalma megrendül, s több, egymástól független — többségében kelta — népcsoport helyének meghatározása válik lehetővé a történeti források utalásai alapján. A Tiszántúl nagy részét a dákok birtokolják, míg Erdély északnyugati peremén a kelta anartii népcsoport, tőlük nyugatra a tauriscus tömbből kiszakadt csoport tartózkodik, a Duna-kanyartól északkeletre pedig a cotinusok és az osusok élnek. A Dunántúl északkeleti részén a bizonytalan eredetű kelta eraviszkuszok (eravisci), tőlük nyugatra az illír azalusok laknak. A boiok a Dunántúl északnyugati részére szorulnak vissza, míg a Dél-Dunántúlon egyre nagyobb területre terjed ki a pannon törzsek fennhatósága.

i. e. 35

Gaius Julius Caesar Octavianus római triumvir hadjáratot vezet a keleti Alpokban élő japodok és a Dráva—Száva közi pannon törzsek ellen.

i. e. 15

Tiberius Claudius Nero a római hadakkal támadást indít a Szerémségben lakó szkordiszkuszok ellen.

i. e. 14

A Dráva—Száva közén élő pannon törzsek első ízben lázadnak fel a római uralom ellen.

i. e. 13

A pannon törzsek újabb felkelése római részről előbb Marcus Vinicius, majd Marcus Vipsanius Agrippa büntető és hódító hadjáratát váltja ki.

i. e. 12

Agrippa meghal, a hadjárat vezetését Tiberius Claudius Nero veszi át.

i. e. 11

Tiberius győzelmet arat a pannon törzsek felett, és diadalmenetet tart Rómában. A Dráva—Száva köze a későbbi Dalmáciával együtt Illyricum néven római császári tartománnyá válik.

i. e. 10

A dalmaták és a pannonok közös felkelése miatt Tiberius vezetésével római ellentámadás indul. Két évig súlyos harcok dúlnak a Dráva—Száva közén.

i. e. 9

A sorozatos pannon felkelések első szakaszát Tiberius győzelme és római ovatiója zárja le. A levert pannon törzsek (breuci, amantini) fiataljait a rómaiak rabszolgának adják el Itáliába.

i. sz. 6

Tiberius Carnuntumból (Deutsch Altenburg—Petronell) hadjáratot indít a Duna bal partján lakó markomannok ellen, de az újabb nagy pannon felkelés kitörése arra kényszeríti, hogy eredmény nélkül visszaforduljon.

7—8

A dél-pannóniai súlyos harcokban Tiberius a „felperzselt föld" taktikáját alkalmazva felőrli és kiéhezteti a pannon törzseket.

8

A pannonok a Bathinus folyó mellett leteszik a fegyvert. Bato, a felkelés egyik vezére, törzse királyává lesz, ám a tovább ellenálló dalmaták elfogják és törzsét, a breucusokat, rábírják a felkelés folytatására.

9

Tiberius leveri a pannon—dalmata lázadást. A breucus törzs férfi tagjait besoroztatja és elvezényli Pannóniából. A felkelésben részt vevő pannon törzseket széttelepíti és katonai felügyelet alatt álló civitasokba szervezi. (Ekkorra tehető az azalusok Észak-Pannóniába telepítése.) Pannóniát közigazgatásilag leválasztják Illyricumról és önálló tartománnyá szervezik.

14

Tiberius a pannóniai viszonyok végső rendezésének céljából a Duna-vidékre indul, Augustus császár halálhíre azonban visszafordulásra készteti. — A legio XV Apollinaris kiszolgált katonái megalapítják Emonát (Ljubljana), s a legiót a Duna-parti Carnuntumba vezénylik. — Augustus halálának hírére az emonai colonia számára kijelölt területtel elégedetlen legionáriusok fellázadnak. A Pannóniában tartózkodó három legió táborhelye: Emona—Carnuntum, Poetovio (Ptuj), Siscia (Sziszek). A lázadást Tiberius császár fia, Drusus, a szeptember 27-i holdfogyatkozás felhasználásával (a nép babonás félelmét kihasználva) megfékezi.

17

Maroboduus markomann király Ariminius germán királlyal hadakozik Pannónia előterében. Drusus teljhatalommal felruházva Pannóniába érkezik: Maroboduust letaszítja a trónról s helyébe Vanniust teszi királlyá. Vannius erős kliensállamot szervez a Dunától északra.

17—30

Nagyszabású útépítések folynak Pannóniában és a Duna mentén. Befejeződik az al-dunai hadiút első megépítése.

43—45

A Pannónia megszállásában részt vevő legiókat leváltják.

50 előtt

A szarmata jazigok az Alföldre költöznek. Etnikai átrendeződés és nyugtalanság Pannónia előterében.

50 körül

Claudius császár megalapítja Savaria (Szombathely) városát.

50

Vannius király megbukik, kíséretével együtt Pannóniába menekül és ott letelepszik.

50 után

A római segédcsapatok (auxiliaris csapatok) utánpótlására megkezdődik a pannóniai bennszülött lakosság katonai sorozása.

69

A Nero császár halálát követő római polgárháborúban Pannónia csapatai Tampius Flavianus helytartó vezetésével Vespasianust támogatják; fellépésük eldönti a császári trón betöltésének kérdését.

69—79

Vespasianus császár uralma idején befejeződik Pannónia egész területének katonai megszállása, megkezdődik a Duna partján a védelmi vonal (limes) kiépítése. — Két új colonia, Siscia (Sziszek) és Sirmium (Sremska Mitrovica) megalapítása.

85

Az al-dunai nagy erejű dák támadás miatt Domitianus császár a Duna mellé érkezik; a pannóniai csapatokat a dák hadszíntérre vezényli.

87/88 körül

Decebalus dák király uralomra jutásával megkezdődik a dák állam katonai megerősödése.

88

A rómaiak Tapae mellett legyőzik a dákokat, mire Decebalus király békét kér. A harcok színtere Pannónia előterébe, a keleti germán kvádok (másképpen szvébek), illetve jazigok földjére tevődik át.

89

Domitianus császár Pannóniából személyesen és közvetlenül irányítja a harcokat.

90 körül

A legio XXI Rapax elpusztul a szvéb fronton vívott harcokban.

92—93

Megkötik a szvéb—jazig háborút lezáró békét, de ez csak ideiglenes nyugalmat eredményez.

93 után

A dák fenyegetés miatt a pannóniai limest hadászati kulcsponttá építik ki: a Duna bal partján állandó táborerődök épülnek, a Pannóniában állomásozó legiók számát négyre emelik. Táborhelyeik: Vindobona (Bécs), Carnuntum (Deutsch Altenburg—Petronell), Brigetio (Szőny), Aquincum (Óbuda). A legióstáborok között 20—30 km-es távolságokra állandó auxiliáris táborok létesülnek. A Pannóniában állomásozó római katonaság összlétszáma 40—50 ezer főre tehető. A limes mentén erőteljes útépítés folyik.

97

Nerva császár germán háborúi kiterjednek Pannónia előterére is.

99

Traianus császár szemleútja a dunai limesen a dák háborúk előkészítése céljából. Megkezdődik a pannóniai lakosság legiós sorozása.

100

Elkészül az al-dunai Kazán-szoroson átvezető, sziklába vágott hadiút.

101—102

Traianus első dák háborújában Decebalus — a római győzelem ellenére — megőrzi országa különállását.

103

Drobetánál (Turnu-Severin) felépül a Duna első állandó favázas kőhídja.

103—106

Életbe lép Pannónia új tartományi felosztása: a Kelet-Dunántúl (azaz a dák, illetve jazig hadszíntér frontvonala) Pannonia inferior néven, Aquincum székhellyel szerveződik új tartománnyá; a Nyugat-Dunántúl és a mai Burgenland, illetve a Dráva—Száva köze nagy része pedig Pannonia superior néven (székhelye Carnuntum).

105

Traianus megkezdi a dákok ellen második háborúját.

106

A római hadak legyőzik a dákokat. Decebalus meghal, a dák arisztokráciát fizikailag megsemmisítik. Dacia (a későbbi Erdély és Olténia) a római birodalom részévé lesz. Az új tartomány elvágja egymástól a Duna mentén élő két szarmata népet: az alföldi jazigokat és az al-dunai roxolánokat.

106—108

Publius Aelius Hadrianus az aquincumi római helytartó.

117 előtt

Pannónia utolsó dedukciós coloniája (leszerelt és letelepített katonák települése): Poetovio (Colonia Ulpia Traiana) megalapítása.

117

A Dacia és Pannónia elleni jazig—roxolán támadás a kelet-pannóniai limes több táborának pusztulásához vezet. Hadrianus császár valószínűleg Aquincumból irányítja a harcokat.

117—138

Hadrianus császár megalapítja Colonia Aelia Mursa (Eszék) városát (pontos éve ismeretlen). Kilenc municipium: Carnuntum, Aquincum, Mogentiana, Cibalae (Vinkovci), az észak-pannóniai Mursella, Bassiana (Petrovci), Municipium Iasorum, Salla és talán Gorsium (Tác) alapítása feltehetően a császár 124-es pannóniai látogatásához kapcsolható. Nagyarányú polgárjog-adományozás egész Pannónia tartományban.

118—119

Marcius Turbo egyesített helytartósága Pannonia inferior és Dacia élén lehetővé teszi az összehangolt fellépést a jazigok és a roxolánok ellen. A harcok római győzelemmel érnek véget.

124

Hadrianus császár katonai szemleútja a pannóniai limes mentén. Az eddigi sánc-, illetve palánktáborokat kőből épített erődítményekkel váltják fel. Befejeződik a limes-út teljes kiépítése.

130—136

Pannonia inferior tartomány keleti határát kisebb támadások érik.

136—137

Lucius Aelius Caesar, Hadrianus császár örökbefogadott fia és kijelölt utóda, a két Pannónia közös helytartója. Vezetésével katonai műveletek folynak a kvádok és a jazigok ellen. Váratlan halála (137) után utóda, T. Haterius Nepos fejezi be időszakos győzelemmel a harcokat.

138—144

Újabb harcok dúlnak a pannóniai limes előtt. A T. Haterius Nepos helytartó vezette sikeres római ellentámadásra a keleti germán kvádok meghódolnak, s elfogadják a Róma által kijelölt királyt. (Éremfeliratok: Rex Quadis datus.)

150-es évek

Nyugtalanság a pannóniai és a vele nyugatról szomszédos noricumi limes egész hosszában. Az északi germán népek vándorlása etnikai mozgalmakat idéz elő a Dunától északra eső területeken.

165

A háborús feszültség Noricum, Pannónia és Dacia határán nagyarányú katonai előkészületeket vált ki: Marcus Aurelius császár két új legiót állít fel Itáliában, ahol már ötven éve nem soroztak.

165—167

Az északról érkező germán törzsek — longobárdok, obiusok — vezetésével nagy erejű germán betörés éri Pannóniát. Létrejön a Duna bal partján élő, főként germán népek nagy Róma-ellenes szövetsége, s megkezdődik a markomann háborúk néven ismert másfél évtizedes háborús időszak.

168

Marcus Aurelius és Lucius Verus császárok Aquileiából irányítják a dunai frontokon folyó harcokat, egyelőre kevés sikerrel. — A Pannóniát feldúló germán csapatok betörnek Itáliába is, Pannónia egész területe hadszíntérré válik. Itália védelmére különleges katonai parancsnokság jön létre, a praetentura Italiae et Alpium, melynek működési körzete Pannóniára is kiterjed. A római katonai ellentámadást pestisjárvány is gátolja.

169

A háború — kisebb római sikerek ellenére is — germán fölénnyel folyik tovább. Lucius Verus halála után a főparancsnokságot Marcus Aurelius császár veszi át.

169—171

Marcus Aurelius hol Rómából, hol Aquileiából irányítja a háborút A római seregek — főképp Pannóniában — súlyos vereséget szenvednek. Elesik Macrinus Vindex praefectus praetorio is. Helvius Pertinax a legio I adiutrix élén eléri az első római sikert: Noricumból (és a vele nyugatról szomszédos Raetiából) kiveri a germánokat.

172

Marcus Aurelius Pannóniába érkezik a harcok irányítására. Carnuntumból kiindulva megkezdődik a római ellentámadás, amelyben Pannónia csapatain kívül más tartományokból érkező csapattestek is részt vesznek. A császár a csapatokkal maga is átlépi a limest és huzamosabb ideig germán területen tartózkodik. Részben a hadjáratok során írja meg filozófiai művét, az *Elmélkedések*et.

173

A hadjárat döntő győzelmet hoz a markomannok és a békét megszegő kvádok felett. (Ennek során játszódik le a híres „esőcsoda", a hadiszerencse csodás jelekkel kísért váratlan megfordulása.) A markomannok egy részét a rómaiak szövetségeseként (foederati) befogadják a birodalomba, Észak-Itáliában és valószínűleg Pannóniában telepítik le őket. A legyőzött népek élére Róma állít új királyokat.

174

Marcus Aurelius Sirmiumból irányítja a jazigok elleni hadjáratot; a római győzelmet itt is szerződéses béke követi.

176

Marcus Aurelius császár és fia, Commodus együttes diadalmenetet tart Rómában.

177

Az újabb germán támadások kirobbantják a háború második szakaszát. Marcus Aurelius és Commodus ismét személyesen jönnek Pannóniába, ahol legyőzik a jazigokat.

178—179

Római fölénnyel súlyos harcok dúlnak a markomann—kvád hadszíntéren.

179 közepe

A markomannok és a kvádok döntő vereséget szenvednek a római seregtől.

179—180

A római csapatok huzamosan a germánok földjén — a Dunától északra — állomásoznak. (Ebből az időből való a trencséni sziklafelirat.) Felmerül a gondolat, hogy a meghódított területet két új tartományba (Marcomannia és Sarmatia) szervezik, de a terv kivihetetlen.

180

március 17. Marcus Aurelius császár Vindobonában meghal. A megkezdett büntető-hadjáratot utóda Commodus császár a nyár végére sikerrel befejezi.

184—185

Kisebb békétlenség Kelet-Pannóniában. Az Aquincumtól délre eső limes-szakaszon nagyszabású kiserőd-építkezés kezdődik.

188

Commodus császár újabb háborút indít a Dunától északra lakó germánok ellen.

191—193

Lucius Septimius Severus Pannonia superior helytartója. Septimius kinevezését nagyszabású senatori összeesküvés előzi meg; ennek célja, hogy Septimius — az összeesküvők császárjelöltje — elnyerje a Rómához legközelebb eső, nagy haderővel (három legio) rendelkező carnuntumi helytartóságot, hogy azután ezzel magához ragadja a főhatalmat.

193

Április Septimius Severus helytartót Carnuntumban a felső-pannóniai legiók császárrá kiáltják ki. Az új császár a Borostyánkő-úton Itália felé indul.

Május Septimius Severus császár a pannóniai legiók élén bevonul Rómába és leveri a senatus ellencsászár-jelöltjét. A lefegyverzett és szétkergetett praetori gárda helyébe a pannóniai legionáriusokból szervez új testőrséget.

193—196

A Septimius Severus egyeduralmáért folyó polgárháborúban Kisázsiában, Szíriában és Galliában harcolnak a pannóniai csapatok. A visszatérő katonaság kíséretében jelentős számú keleti lakos érkezik Pannóniába, akik új kulturális elemeket, új vallásokat terjesztenek el.

194

Carnuntum és Aquincum elnyeri a colonia rangot. További, évszámhoz nem köthető városi rangemelések Septimus Severus uralma (193—211) idején: Cibalae (Vinkovci) és Bassiana (Petrovci).

196

Septimius Severus a polgárháborús hadszíntérről Pannóniába küldi fiát, Caracallát.

202

március—május Septimius Severus és a császári ház pannóniai körútja. A császári menet március 18-án érkezik Sirmiumba, majd a limes mentén, Sirmium (Sremska Mitrovica) — Mursa (Eszék) — Lugio (Dunaszekcső) — Lussonium (Dunakömlőd) — Intercisa (Dunaújváros) — Gorsium (Tác) — Campona (Nagytétény) — Aquincum — Brigetio (Szőny) — Ad Statuas útvonalon végigjárják a tartomány katonai és polgári központjait és föltehetően áprilisban, Septimius Severus császárrá emelésének tizedik évfordulóján vonulnak be Carnuntumba. Innen Vindobonán, Scarbantián (Sopron), Savarián, Poetovion (Ptuj), Celeián (Noricum), Emonán (Ljubljana), Neviodunumon és Siscián át halad tovább a császár és kísérete Dalmácia majd Itália felé. Rómába a hatalomátvétel évfordulóján — májusban — vonul be a császár. Valószínűleg e nagyszabású látogatás alkalmából kerül sor a markomann háborúk pusztításai után felépített középületek, katonai és polgári létesítmények császári felavatására is. (A látogatást megelőzően teljesen rendbehozzák Pannónia úthálózatát, kijavítják és felújítják a katonai táborokat, városfalakat.)

211—217

Caracalla császár városalapításai: Brigetio (Szőny), Vindobona, a dél-pannóniai Mursella és a Municipium Faustinianum.

Pannónia a római uralom idején

212

A Constitutio Antoniniana kiadása. Ebben Caracalla a birodalom valamennyi szabadon született lakosának megadja a római polgárjogot.

213—214

A Dunától északra lakó barbár népek kisebb betörése római területre a Duna-kanyarban.

214

Caracalla császár pannóniai látogatása alkalmával diplomáciai úton lecsendesíti a nyugtalankodó kvádokat; Brigetio városát és körzetét Pannónia inferiorhoz csatolja. Az intézkedés célja kettős: megerősíti a kvád—szarmata határvonalakat, egyszersmind meggyengíti a felső-pannóniai helytartó hatalma alatt álló haderőt.

219

Elagabalus (Heliogabalus) császár Pannóniába látogat.

226—228

Cassius Dio Cocceianus, a történetíró, Pannonia superior helytartója.

234

Alexander Severus császár germánok elleni háborúja Pannónia előterében.

236

Maximinus Thrax császár (aki illyriciumi katona volt korábban) Germániából Pannóniába érkezik, és székhelyét Sirmiumban rendezi be. Súlyos harcokat vív Pannonia inferior és Dacia előterében.

236—238

Belső zavargások a Maximinus Thrax császár uralma alatti területeken; a hadsereg fellép egyes társadalmi csoportok ellen. Feltehetőleg ekkor pusztulnak el a szíriai istenek templomai a limes mentén.

238

Maximinus Thrax Pannóniából Itáliába indul; útközben Aquileia alatt meggyilkolják.

240

III. Gordianus császár sikeres harcot folytat a pannóniai limes-szakaszon.

242

A Daciába betört karpok Pannónia északi határvidékét is elpusztítják.

247

A növekvő gót veszély miatt különleges katonai parancsnokságot hoznak létre a dunai határon. Pacatianus főparancsnok eredményesen harcol a gótok ellen.

248

Pacatianus a katonasággal római császárrá kiáltatja ki magát.

249

Decius, a különleges hatalommal felruházott pannóniai—moesiai helytartó véget vet Pacatianus uralmának. Győzelme után Traianus Decius néven magához ragadja a császári hatalmat.

251

Traianus Decius császár elesik a gótok elleni harcokban.

252

Pannonia inferiort északról kisebb barbár betörés éri.

258—260

Pannóniát nagyméretű barbár betörések sújtják. A limes mentén és a tartomány belsejében óriási a pusztulás.

260

Ingenuus és Regalianus magukhoz ragadják a császári hatalmat. Moesiában és Pannóniában belső harcok dúlnak.

262

Gallienus császár megalapítja a sisciai pénzverdét.

268 előtt

A rómaiak megkezdik Dacia fokozatos kiürítését: a két daciai legio törzskara Mithraeumot épít Poetovio (Ptuj) városában.

269

A Visztula környékéről érkező germán gepidák megjelennek a Kárpát-medencében, s letelepednek a Felső-Tisza vidékén, Dacia északnyugati peremén, nyugat felé szorítva onnan a keleti germán eredetű vandálokat.

270

Aurelianust császárrá emelik Sirmiumban.

270—271

Eredményes harcok folynak az Aquincumot támadó vandálok ellen.

271

A rómaiak feladják Daciát, s az Al-Duna jobb partján létrehozzák Dacia ripensis tartományt.

276—282

Probus császár uralma alatt újjászervezik Pannóniát és helyrehozzák a 258—260. évi barbár betörés pusztításait. A tartomány mezőgazdaságának fejlődését szőlőtelepítés, a Sió csatornázása és a mocsárlecsapolás biztosítja.

282

Carus császár visszaveri az iráni eredetű szarmaták Kelet-Pannónia ellen intézett támadását.

283

Carinus császár elhárítja a szarmaták újabb támadását.

285

Diocletianus császár győzelmet arat Viminacium (Kostolac) mellett Carinus hívei fölött. Véget vet a katonai anarchiának és megkezdi a birodalom gazdasági, társadalmi, politikai-igazgatási újjászervezését.

285—290

Évről évre megújuló germán támadások érik Pannónia limesét. Diocletianus császár eredményesen harcol ellenük.

289/290 tele

Diocletianus Sirmiumból irányítja a Pannóniára törő szarmaták elleni harcot.

289—293

Diocletianus császár a szarmaták elleni háború során Aquincumban is megfordul.

290 körül

A korábbi Dacia superior tartományt nemrég megszállt gótok és tajfálok visszaverik Fastida gepida király támadását.

290—291

Diocletianus Sirmiumban tartózkodik. Harcok folynak az Alföldön a gótok és a vandálok ellen.

292—293

Diocletianus második háborúját vezeti a szarmaták ellen. A császár Sirmiumban és Lugióban (Dunaszekcső) tartózkodik.

293

április 1. Megalakul az első tetrarchia; Pannónia ura Galerius császár lesz. Székhelye: Sirmium (Sremska Mitrovica).

293—295

Pannónia területét négy tartományra osztják: Pannonia superior északi fele Pannonia Prima (székhelye: Savaria—Szombathely), déli része Savia (székhelye: Siscia—Sziszek); Pannonia inferior északi része Valeria (székhelye: Sopianae—Pécs), déli fele Pannonia Secunda (székhelye: Sirmium—Sremska Mitrovica) néven alakul új tartománnyá. Különválasztják a katonai és polgári igazgatást, a két északi határtartományban a dux továbbra is Carnuntumban (Deutsch Altenburg—Petronell), illetve Aquincumban (Óbuda) székel. Sirmium, mint állandó császári székhely, egyúttal az illyricumi tartományok fővárosává lesz. Jelentős katonai építkezések folynak a kelet-pannóniai limes két legsebezhetőbb pontján: a Duna-kanyarban és a Szerémségben. Aquincum és Sirmium előterében a Duna bal partján is erődök épülnek.

294

Galerius expedíciós háborújában jelentős győzelmet arat a szarmaták felett.

294 után

Az Alföldön, a szarmata településterület északi és keleti határán hatalmas sáncrendszer, az ún. Csörsz-árok épül ki. E védelmi rendszer a szarmaták és a különféle germán népek között húzódik, s 375-ig a szarmaták határát jelzi.

295

Galerius háborút vezet az Al-Dunánál a karpok és bastarnák ellen. Legyőzésük után a karpokat Pannóniába telepíti.

299

A markomannok is részt vesznek a szarmaták elleni újabb háborúban. A harcok évről évre kiújulnak.

303

Nagyszabású keresztényüldözés indul Pannóniában. A legismertebb mártírok: Quirinus sisciai püspök, Ireneus sirmiumi püspök, a „négy megkoszorúzott kőfaragó" Sirmium környékén, Demetrius sirmiumi diakónus.

308

november A carnuntumi császártalálkozó kijelöli a második tetrarchia uralkodóit. Illyricum új ura Licinius császár lesz. A találkozó résztvevői helyreállíttatják a város legnagyobb Mithras-szentélyét.

313

A mediolanumi (milánói) edictum vallásszabadságot engedélyez a keresztényeknek.

314 előtt

Licinius és I. Constantinus (Nagy Konstantin) császárok háborút vezetnek a szarmaták ellen.

314

október 8. A Pannóniába érkező I. Constantinus csapatai Cibalae (Vinkovci) mellett legyőzik Liciniust. Constantinus saját uralma alá vonja Illyricumot.

314—326

I. Constantinus szinte évről évre felkeresi Pannóniát, főként Sirmiumot. Többször hosszabb ideig innen kormányoz (pl. 321).

322

február 18. A szarmaták segítségére sietö I. Constantinus császár nagy győzelmet arat a Bánátba — a szarmaták területére — benyomuló vizigótok (terving gótok) felett.
az év folyamán Nagy erejű szarmata támadás éri Valeria keleti limesét. A szarmaták elpusztítják Campona (Nagytétény) táborát. A Pannóniában tartózkodó I. Constantinus megtorló hadjáratot indít és jelentős győzelmet arat.

325

I. Constantinus összehívja a niceai zsinatot, melyen Pannóniát Domnus sirmiumi püspök képviseli.

326

A niceai zsinat elítéli Arius alexandriai püspököt és követőit. I. Constantinus Ariust a Duna-vidékre száműzi. Az arianizmus hamarosan elterjed Pannóniában.

332

Az egykori Dacia superior területén lakó gótok megtámadják a Maros—Körös közi szarmata településeket. A szarmaták segítségére sietö I. Constantinus visszaveri a gótokat, majd a kitörő szarmata belháború következtében szarmata betelepülőket (arcaragantes) bocsát be a limesen. Számuk túlzó forrásadat szerint 300 ezer fő.

334

A limesen kívül maradt szarmaták (limigantes) településterületén helyreáll a nyugalom.

335 körül

Északkelet felől gepida nyomásra vandálok, kelet felől pedig gótok költöznek az Alföldre.

339

Constans császár látogatást tesz Savariában és az észak-pannóniai Mursellában.

343

Photinost sirmiumi püspökké választják. Pannónia a kereszténység ariánus irányához csatlakozik.

348

A sirmiumi zsinat elítéli az arianussá lett Photinos sirmiumi püspököt.

350 előtt

Nagyarányú erődépítkezés indul a pannóniai limesen. Új típusú, védekezésre berendezett, egykapus, sok tornyos erődök épülnek, a korábbi táborok kapuit is elfalazzák, tornyokkal erősítik meg. A birodalom hadseregének átszervezése során különválasztják a határvédő erőket (limitanei) és a lovasított, mozgó hadsereg egységeit.

350

Constans császár meggyilkolása után Vetranio trónbitorlóként (usurpator) lép fel Sirmiumban.

351

A Dráva—Száva közi belharcokban II. Constantius császár Mursa mellett döntő győzelmet arat Magnentius császár felett. — A sirmiumi zsinat eretnekké nyilvánítja és száműzi Photinos püspököt.

355—356

Keleti germán szvébek (kvádok) és iráni eredetű szarmaták nagy erőkkel betörnek a dunai limesen.

357

II. Constantius császár Pannóniában tárgyal a birodalom ellen támadó barbárok követeivel.

357—358

Zsinat Sirmiumban. — A szarmaták és a szvébek együttes támadást intéznek a Valeria és Felső-Moesia közti limes ellen.

358 körül

A gepidák tömegesen megtelepednek a Tisza—Maros—Körös közben.

358

A Sirmium térségéből indított expedíciós támadás végleg megtöri a szarmaták erejét. A harcok a szvébek földjére is átcsapnak.

359

Egyezmény születik a levert szarmaták (limigantes) betelepítésére. A beköltözők azonban a befogadási szertartás során merész támadást kísérelnek meg II. Constantius császár ellen, amit rendkívül kegyetlen római megtorlás követ.

361

Iulianus a császári hatalom megszerzése érdekében Galliából Constantinopolis (Konstantinápoly) felé utaztában áthalad Pannónián, és elfoglalja Sirmiumot, mire a város szabadítóként üdvözli. Kétéves uralma alatt a pogány vallás visszaállításának nyomai Pannóniában is kimutathatók.

364

Valentinianust és Valenset a katonaság császárrá emeli Sirmiumban.

365

Az újabb szarmata és szvéb betörést nagyarányú erődépítkezés és helyreállítás követi a pannóniai limesen, főként Valeriában. Ekkor épül ki a Duna-kanyarbeli őrtornyok sűrű láncolata. Felújítják a bal parti erődöket, és katonai támaszpont épül az alföldi sáncrendszer északi határán, Hatvan—Gombospusztán is. Az építkezés 374-ig tart.

366

A sirmiumi hitvitán az arianusok elszenvedik első vereségüket.

370-es évek eleje

A közép- és (vagy) belső-ázsiai eredetű, török (vagy mongol) nyelvű lovasnomád hunok, a gótok legyőzésével Európa földjére lépnek.

370-es évek

Újabb gepida csoportok költöznek a Tisza—Maros—Körös közbe.

374—375

A súlyos svéb—szarmata betörések miatt I. Valentinianus császár Pannóniába érkezik, és a Duna-kanyar térségében ellentámadást indít. A hadjárat után felkeresi Savaria, Brigetio és Aquincum városát.

375

I. Valentinianus Brigetio városában fogadja a meghódolt szvébek követeit, s a tárgyalás közben hirtelen meghal.

376

A gótok a rómaiak szövetségeseként (foederati) megtelepednek a Balkánon. A beköltözők hamarosan fellázadnak a római uralom ellen, mire Pannónia csapatait is bevetik ellenük.

377—378

A gótok, az iráni eredetű alánok és a hunok elözönlik a Balkán északi részét. Az ellenállást megkísérlő római seregek 378-ban döntő vereséget szenvednek Hadrianapolis mellett. Az ütközetben Valens császár is elesik.

378

Gratianus császár Pannóniából irányítja a Balkánt elfoglaló barbár népek elleni védekezést. — A sirmiumi zsinaton az Ambrosius (Szent Ambrus) milánói püspök vezette egyházi irányzat fölénybe kerül az arianusokkal szemben.

379

január 19. Theodosiust Sirmiumban császárrá emelik.
az év folyamán Az Alatheus és Saphrac vezette gót—hun—alán népcsoport betör Pannóniába. A római ellenakciók eredménytelenek maradnak.

380

I. (Nagy) Theodosius és Gratianus császárok közös megegyezéssel szövetségesként (foederati) megkísérlik letelepíteni Alatheus és Saphrac népét Pannóniában. — Az év nyarán egy hun csapat a rómaiak szövetségeseként Pannóniába költözik. — Megkezdődik a tartomány végső pusztulása. Az évente ismétlődő külső támadások mellett most már a belső állapotokon sem képes úrrá lenni a névlegessé vált római igazgatás.

381

Az aquileiai zsinat felszámolja a pannóniai arianizmust.

387—388

Magnus Maximus nyugati ellencsászár elfoglalja Sirmiumot. I. Theodosius császár Pannóniába érkezik és leveri Maximust.

388

A 262 óta működő sisciai (sziszeki) római pénzverde megszűnik.

391

december A szarmaták, Maros—Körös közi központjukból kiindulva, betörnek Pannóniába.

394—395

Újabb barbár pusztítások érik Pannóniát. Flavius Stilicho római hadvezér hadjárata a Dráva—Száva közén rövid időre békét teremt.

394/395 tele

Uldin hun „regulus" megjelenik hadaival az Al-Duna vidékén.

395

A római birodalom kettészakad. Pannónia a nyugati birodalom érdekszférájában marad.

401

A nyugat felé vonuló vandálok végigpusztítják Észak-Pannóniát, Noricumot és Raetiát. — Az Alarich vezette gótok Pannónián keresztül betörnek Itáliába.

402

Stilicho Itáliából Pannóniába szorítja Alarich gótjait, s itt letelepíti őket. — Nem sokkal később az Athaulf vezette gótok is Pannóniába települnek. — A limes gyakorlatilag elveszti jelentőségét.

405

A hunok elfoglalják a későbbi Bánátot. Előlük nyugat felé menekülnek a Godegisel vezette vandálok, a hozzájuk csapódott szvébek, valamint az alán, továbbá a Szilézia környékéről származó germán silling néptöredékek. Az osztrogót (keleti gót) és a hun betörés miatt a pannóniai romanizált lakosság is megindul Itália, illetve nyugat felé, s magával menekíti a szentek ereklyéit. Radagaisus vezetésével egyes gót csapatok Itáliába vonulnak. A többi, ittmaradt nép a hunok uralma alá kerül.

406

A nyugat-római kormányzat szerződésben átengedi a hunoknak Valeria tartományt.

408

A Pannóniába települt hunok nyugatra költöznek. Távozásuk után a rómaiak megkísérlik Pannonia Prima és Secunda újjászervezését.

410—418

A hunoknak behódolt osztrogót Thorismud legyőzi a visszamaradt szvébeket és a gepidákat.

420-as évek

Rua nagyfejedelem vezetésével a hunok a Kárpát-medencébe költöznek.

427

Pannonia Secunda (Szerémség) területe a kelet-római birodalomhoz kerül.

430 után

Pannonia Prima és Valeria a hunok birtokába jut. Rua halála után unokaöccsei, Bleda és Attila uralkodnak a hunok és a nekik hódolt népek fölött.

437

A nyugat-római birodalom hivatalosan átengedi Sirmium (Sremska Mitrovica) környékét (Pannonia Secunda) a kelet-római császárságnak.

439

Ravenna városa a „magister militum" címet adományozza Attilának.

440—441

A hunok arra hivatkozva, hogy Margus (Szendrő) város püspöke állítólag hun fejedelmi sírokat rabolt ki, átkelnek a Dunán, s beveszik Viminacium (Kostolac), Margus és Singidunum (Belgrád) helységeket. Sirmium elestével hatalmukba kerül Pannonia Secunda is.

443 után

Hódmezővásárhely-Szikáncson II. Theodosius, Honorius és III. Valentinianus császárok arany solidusaiból álló, mintegy 6,5 kg súlyú kincset rejtenek el. (A kincs elásása Bóna István véleménye szerint Bleda eltávolításával hozható kapcsolatba.)

444—445

Attila megöleti testvérét, Bledát, és egyedül uralkodik a hun birodalom fölött.

447

január 27. Erős földrengés pusztít Konstantinápolyban. Ezt kihasználva Attila a kelet-római birodalomra támad, seregében ott van az osztrogót Valamir és a gepida Ardarich is.

448

Vigila görög tolmács Attila hun király ellen bizánci támogatással merényletet tervez, de azt felfedi a szkír Edika, a testőrség parancsnoka. — Priszkosz rétor vezetésével kelet-római követség érkezik Attila székhelyére.

451

eleje Attila, az alávetett germán népekkel, Gallia ellen indul.
április 7. A hun király serege elfoglalja Metzet, s eljut a vizigót (nyugati gót) királyság határáig, Orléans-ig.
június 20. A hun sereg a catalaunumi mezőkön (Châlons-sur-Marne és Troyes között) megütközik I. Theoderich vizigótokból és Aëtius nyugat-római hadvezér többféle germán osztagból álló seregével. I. Theoderich vizigót király elesik, de a hunok nem tudnak győzni. A szemben álló felek másnap a harc folytatása nélkül szétválnak.

452

Attila sorra elfoglalja az észak-itáliai városokat, s a Mincio folyónál békét köt a nyugat-római császársággal. — A kelet-római seregek az otthon maradt hunokra érzékeny csapást mérnek.

453

tavasza Attila hun király a nászéjszakáján valószínűleg agyvérzésben meghal. Az alávetett népek (szvébek, rugiak, szkírek, szarmaták) nagy része a fölkelő Ardarich gepida királyhoz csatlakozik.

454

Az Attila fiai vezette hunok, rugiak, szkírek egy része a Nedao folyó menti csatában (Szerémség?) vereséget szenved az ellenük felkelt népektől. Ellak, a legidősebb fiú elesik, s a hunok a pontusi sztyeppékre húzódnak vissza.

455

Avitus nyugat-római császár Nyugat-Pannónia visszaszerzésére indított hadjárata átmeneti sikereket ér el Saviában és Pannonia Prima déli részén (Savaria?). — A későbbi Erdély a gepidák uralma alá kerül.

456

Markianosz kelet-római császár szövetségi zálogként az osztrogótoknak adja Pannóniát. Az újabb gót betelepülésekkel a Drávától északra megszűnik a római jelenlét minden értékelhető nyoma. — Egy nagy erejű földrengés romba dönti Savariát (Szombathely).

469

Thiudimer osztrogótjai a Bolia (Ipoly?) folyónál legyőzik a szkír, gepida, rugi, szvéb szövetséges sereget. — Télen Thiudimer újabb támadására a szvébek és a velük szövetséges népek elmenekülnek az osztrogótok elől.

470

eleje A felnőtté válásáig Konstantinápolyban élő osztrogót trónörökös, I. (Nagy) Theoderich hazatér, s azonnal támadást indít Singidunum (Belgrád) ellen.

471

A gótok elvonulnak Pannóniából. A vizigótok Itália, Gallia felé tartanak, az osztrogótok pedig I. Theoderich király vezetésével a kelet-római birodalomba költöznek. — A gepidák megszállják Pannonia Secunda (a Szerémség és a későbbi Szlavónia) területét.

476

augusztus 28. Odoaker germán király megfosztja trónjától Romulus Augustulust, az utolsó nyugat-római császárt. (A nyugat-római birodalom bukása. → 800)

476 után

Noricum és Pannónia nyugati fele a ravennai Odoaker barbár királysága alá tartozik.

488

I. (Nagy) Theoderich osztrogót király a Szerémségben legyőzi a gepidákat.

504

I. Theoderich Itália királyaként elűzi a — népe szerint a gótok egykori hazájának tartott — Szerémségből a gepidákat.

526

ősze I. (Nagy) Theoderich halála után Wacho longobárd (másképpen langobard) király Elba vidékéről származó népével együtt megtelepszik Pannónia északi részén. → 568

528

Vitigis osztrogót gróf katonailag elhárítja és megtorolja a Szerémség visszaszerzésére irányuló gepida támadást.

537

A Szerémség a kelet-római birodalom és az osztrogótok közti háború következtében a gepidák kezére kerül.

540 után

Wacho király halálát követően kiskorú fia, Waltari, majd egy puccs révén az utóbbi gyámja, Audoin lesz a longobárdok vezére.

546—547 tavasza

A longobárdok — a délnyugati rész kivételével — tömegesen megszállják a Dunántúlt, valamint a mai Burgenlandot és a Szerémség egy részét. — A Bizánccal kötött szövetség fejében 547 tavaszán a longobárdok megkapják Dél-Pannóniát és Kelet-Noricumot is. Bizánc (a kelet-római birodalom) és a germán herulok segítségével a longobárdok Audoin vezetésével elfoglalják Turisind gepida királytól Mursa (Eszék) és Cibalae (Vinkovci) helységeket.

551 nyara—552 kora tavasza

A longobárdok Sirmium (Sremska Mitrovica) és Cibalae (Vincovci) között legyőzik a Turismod vezette gepidákat.

560 körül

Kunimund gepida király székhelyét Sirmiumba helyezi át.

565

Alboin longobárd király az év nyarán Sirmiumnál legyőzi a gepidákat.

566

A gepidák bizánci segítséggel megverik a longobárdokat.

567

eleje A Belső-Ázsiából a nyomukban levő türkök elől menekülő lovasnomád avarok az Al-Dunánál állomásoznak. Baján avar kagán a legyőzendő gepidák országa, vagyona s a longobárd állatállomány tizede fejében szövetséget köt Alboin longobárd királlyal.
ősze Baján kagán vezetésével az avarok megszállják az Alföldet.

568

április 2. A longobárdok népe megüli a húsvéti ünnepet, majd elhagyja Pannóniát és Észak-Itáliába költözik. Nyomukban az avarok elfoglalják Pannóniát is.

573—579

Baján avar kagán a Bizánccal kötött béke alapján fürdő és palota építésére mesterembereket kér II. Tiberius Constantinus császártól, és Sirmium körül két hidat építtett velük a Száván.

582

Sirmium avar kézre kerül. (Valószínűleg az ostrom idejéből való az a városban talált feliratos tégla, amely az avaroktól való megmenekülésért fohászkodik.)

584—586

Singidunum (Belgrád) bevétele után Baján kagán a Balkán ellen fordul, de támadása fennakad a nagyvárosokon.

598

Priszkosz, Maurikiosz bizánci császár új hadvezére visszafoglalja az 584—586. évi balkáni avar hadjárat hódításait.

601—602

Priszkosz seregei a későbbi Bánátban súlyos csapást mérnek az avarokra.

612

A szlávok és az avarok elfoglalják a dalmáciai Salona (Spalato) városát.

617

A márvány-tengeri Herakleia mellett az avarok rajtaütnek Herakleiosz bizánci császáron.

623/624—658/659

Samo, frank származású kereskedő vezetésével a Pannónia nyugati szélén lakó szláv vendek 623 körül elszakadnak az avaroktól és legyőzik I. Dagobert frank király ellenük küldött seregét. A vendek önállósága Samo 658 körüli halálával véget ér.

626

június 29.—augusztus 7. A perzsákkal szövetkezett avarok ostrom alatt tartják Bizáncot. A sikertelen ostrom az avar birodalomban súlyos belpolitikai következményeket von maga után (polgárháború, alávetett területek elszakadása északon, délen és keleten).

628

Forum Iulii (Cividale del Friuli) városát feldúlják az avarok.

630 körül

Polgárháború az avarok és legfontosabb szövetségesük, a bolgárok között a kagáni tisztség betöltése miatt. 9000 bolgár család bajor földre menekül, ahol később nagy részüket lemészárolják.

630—640 között

A Dalmáciában lakó szláv néptörzsek elszakadnak az avaroktól.

634—635

A Kubán környékén élő onogur-bolgárok vazallus fejedelme, Kuvrat több csatában legyőzi az avarokat, akiknek hatalma ettől kezdve a Kárpát-medencére korlátozódik.

661—662

Perctarit longobárd herceg az avarokhoz menekül, de azok a longobárdokkal kötött szövetségre hivatkozva (valójában gyöngeségük miatt) nem fogadják be.

670—680 között

A Kárpát-medencében megjelenik a griffes-indás övdíszes, igen nagyszámú késő avar emlékanyag. Az avar szállásterület fokozatosan kiterjed az északi Kisalföldre és a bécsi medencére, valamint Erdélyre. (Az emlékanyagot hagyományozó — a régészeti irodalomban késő avarnak nevezett — nép eredete tisztázatlan, néhány leletük közép-ázsiai — kulturális és [vagy] etnikai — kapcsolatokra utal. Jelentősebbnek látszanak azonban a 8—10. századi Kazária anyagi kultúrájával kimutatható párhuzamaik.) Ezek a régészeti adatok egyben valószínűsítik a Meotisz környékén uralkodó Kuvrat onogur-bolgár fejedelem negyedik fiának, Kubernek Pannóniába településéről szóló, korábban kétesnek ítélt forrást. (Egyebek mellett ez az adat is fontos helyet kapott a „kettős honfoglalás" hipotézise fölvetésekor.)

678

Az avar kagán küldötte jelen van a IV. Konstantin bizánci császár arab győzelmét köszöntő követek között.

680

Az avarok elfoglalják és lerombolják Lauriacum (Lorch) városát.

681

Kuvrat fia Aszparuch vezetésével az Al-Dunánál megszálló bolgárok (a mindeddig pontosan nem azonosított) Peuké szigetről előzik az avarokat.

692

Az avar követek és Pippin frank majordomus megállapodása az avar szállásterület nyugati határát az Ennsnél húzza meg.

741—743 között

Odilo bajor herceg visszaveri a Dráva—Mura közi karantánok elleni avar támadást.

776

Az elbukott bajor felkelés több vezére az avaroknál keres menedéket.

788

A frankok betörnek az avar szállásterület nyugati gyepűvidékére.

791

augusztus 23. János istriai herceg a Juli Alpokon át színlelt támadással elvonja az avarok figyelmét az Enns környéki határvidéken készülődő csapatösszevonásokról.
szeptember 7. A frankok „megszámlálhatatlan" serege I. (Nagy) Károly frank király vezetésével az Enns folyó torkolatvidékéről egy hajóhad támogatásával a Duna mindkét partján megindul az avarok ellen.
szeptember 25. Az avarok Cumeoberg mellett a frankoktól vereséget szenvednek, és felperzselve a vidéket visszavonulnak Pannónia felé.
október Az egyik frank évkönyv szerint „az avarok a király ellen bátran verekedtek". A hadjárat során a frankok elvesztik felszerelésük javát, lovaik nagy részét, több püspök és gróf elesik.
november eleje I. (Nagy) Károly frank király visszavonul az avar határ nyugati oldalára.

795

december körül A nyugati avar országrész ura, a tudun Aachenban meghódol I. (Nagy) Károly frank király előtt.
az év folyamán A két avar fővezér, a kagán és a jugurrus fegyverrel fordul egymás ellen.

796

január Az avar tudun fölveszi a kereszténységet. Ezzel egy időben Vojnimir, az avaroknak alávetett szlavóniai szlávok vazallus vezére, szabad utat biztosít Erik friauli őrgrófnak Szlavónián át. Erik egészen a — valószínűleg a Duna—Tisza közén levő — kagáni kincstárig hatol. Az avar nagyfejedelmek évszázadok során fölhalmozott kincseit 15 négyökrös szekéren, akadálytalanul elszállítja.

nyara I. (Nagy) Károly fia, Pippin itáliai király vezetésével újabb frank támadás indul az avarok ellen. A sereghez Arno salzburgi püspök és Paulinus aquileiai pátriárka is csatlakozik. Pippin a kagáni központig hatol, és ott fogadja a kagán és főfelesége, valamint a tarhán (a keleti országrész vezére?) behódolását.

799

szeptember A tudun az országában folyó erőszakos hittérítés miatt fegyveres fölkelést indít; csapatai megölik I. (Nagy) Károly sógorát, Gerold herceget. Büntetésül a tudunt kivégzik, népe nagy részét lemészárolják.

800

december 25. III. Leó pápa Rómában római császárrá koronázza I. (Nagy) Károly frank királyt. → 962

802

A Pannónia nyugati határán fekvő „castellum Guntionis" mellett az avarok megölik Cadaloc és Goteram frank határgrófokat és kíséretüket.

803

Az új tudun Aachenban meghódol I. (Nagy) Károly római császár előtt; ez alkalomból hercegi címet kap.

803—804

Krum bolgár kán nagy hadjárattal megsemmisíti az avarok tiszántúli hatalmát.

804/805 tele

Az avar kagán „övéivel és előkelőivel" a népét ért csapás (feltehetőleg Krum kegyetlen hadjárata) miatt a frankokhoz menekül, megkeresztelkedik, és a keresztségben a Theodor nevet veszi fel. Halála után az avarság, „ősi szokásait és szertartásait" követve, új kagánt választ, aki később a keresztségben az Ábrahám nevet kapja.

805

I. (Nagy) Károly császár rendeletben megtiltja, hogy a szlávoknak és avaroknak fegyvert adjanak el.

807 előtt

I. (Nagy) Károly római császár az egykori avar birodalomnak az Enns folyótól keletre fekvő északnyugati részéből (a mai Alsó-Ausztria területén) Lauriacum (Lorch) székhellyel, Avaria néven tartományt szervez. (Ekkor hozza létre — a mai Felső-Ausztria területén — Sclavinia tartományt is. Egyházjogilag mindkettő a passaui püspök, közigazgatásilag pedig a bajor prefektus, majd a 820-as évektől az Oriens tartomány grófja alá tartozik.) A Dunántúl (Pannonia superior) és a Dráva—Száva köze (Pannonia inferior) külső határtartományi rangot kap. Az előbbi a vazallus avarok területe, mely egyházjogilag a salzburgi érsek birtoka, míg közigazgatásilag az Oriens grófja rendelkezik fölötte. Az utóbbi vidéken — azaz a Dráva—Száva közén — viszont az uralmat 827-ig a Sisciában (Sziszek) székelő szláv törzsfők tartják kezükben, akik politikailag a friauli dux, egyházszervezetileg az aquileiai pátriárka alá tartoznak.

811

késő tavasza Az új avar nagyfejedelmi szállásterületet szláv támadás éri. I. (Nagy) Károly császár sereget küld Izsák (?) kagán megsegítésére.

július 26. Krum bolgár kán a Balkán hegységben megsemmisíti I. Niképhorosz bizánci császár seregét. (A bolgárok oldalán „pénzért szerződött" avarok is harcolnak.)

november 26. I. (Nagy) Károly császár Avariában fekvő birtokot adományoz az altachi bencés monostornak.

818

A Timok-vidéki timocsánok és a Morava menti abodritok követeket küldenek Heristalba Jámbor Lajos római császárhoz. Ezt követően kiválnak a bolgár törzsszövetségből és frank fennhatóság alá a Szerémségbe és a Bánátba telepednek.

819—822

Ljudevit, a Dráva—Száva közi szlávok törzsfője felkelést indít a frankok ellen, amelyben a timocsánok is részt vesznek. A felkelésnek Ljudevit — árulás miatt bekövetkező — halála vet véget.

820-as évek

Omurtag bolgár kán felirata megemlíti, hogy Onega[von] nevű tarhánja a Tiszába fulladt.

822

A frankfurti birodalmi gyűlésen megjelenik a kagán és néhány avar előkelőség is.

824

Bolgár követjárás Aachenban a közös határ megállapítása és valószínűleg a 818-ban elmenekült két törzs ügyében.

825

Jámbor Lajos római császár Bajorország és a Pannóniát is magába foglaló Oriens tartomány kormányzásával fiát, Német Lajost bízza meg.

827

Omurtag kán parancsára a bolgárok fölhajóznak a Dráván, nagy pusztítás közepette elűzik a helyi hatalom képviselőit és saját „rector"-aikat ültetik a helyükbe.

828

Német Lajos megszünteti Pannónia kettéosztottságát. Az egyesített tartomány neve: Regio Pannonia. Keleti felét „pannon pusztaság" néven emlegetik.

829

november 18. Regio Pannonia területének egyházi és közigazgatási rendezése: a Rába—Rábca vonaláig terjedő Pannonia superior (a megnövelt területű korábbi Avaria tartomány) a passaui püspök, az attól délkeletre eső vidék Pannonia inferior néven a salzburgi érsek fennhatósága alá kerül.
az év folyamán Újabb bolgár támadás éri a frank területeket.

832

Malamir bolgár fejedelem követei Aachenban járnak, és valószínűleg területrendezési ügyben tárgyalnak.

833—836

Frankbarát kapcsolatai miatt Pribina nyitrai herceg Mojmír morva fejedelem elől Oriens tartomány prefektusához, Ratbodhoz menekül. (Később összekülönbözik vele, ezért embereivel együtt előbb a bolgárokhoz, majd a frankok ellen felkelt Ratimar Dráva—Száva közi szláv törzsfőnökhöz költözik.)

838

Ratbod prefektus serege legyőzi Ratimart, akivel együtt Pribina is a Száva déli partjára menekül. Salacho drávai határgróf kibékíti őt Ratboddal, mire Pribina visszatér Pannóniába.

840 körül

Pribina herceg Német Lajos keleti frank királytól a Zala folyó környékén — külön rang nélkül — félmegyényi beneficiumot kap.

845

A Paderbornban járó bolgár követek megerősítik a Német Lajos keleti frank királlyal korábban kötött békeszerződést és területfelosztást.

846—848

Mojmír morva fejedelem halála után Pribina herceg szolgálatai jutalmául Német Lajos keleti frank királytól újabb 100 mansiót kap adományba, és birtokait allodiummá változtatják. (Rajta kívül a Rábától délre, délkeletre még négyen — egy német, egy avar [?] és két szláv nevű — viselnek hercegi rangot [Etgar, Cemicas, Priwizlauga, Ztoimar]. Valamennyien a frank határgrófság alá tartoznak.) Pribina központja Mosaburg (Zalavár) vára és városa.

850 körül

Mosaburgban két ókeresztény templomot szentelnek föl.

860

május 8. Német Lajos keleti frank király oklevele „Wangariorum marcha"-ról (onogur határvidék) tesz említést.

860 körül

Oriens tartományban a salzburgi egyháznak 44 birtoka van.

861

Pribina herceget megölik a morvák. Kocel nevű fia Német Lajos keleti frank királyhoz menekül, aki visszahelyezi őt apja méltóságába és birtokába.

862

A frank birodalom keleti határvidéke (Ostmark) kormányzójának, Karlmannak a lázadása apja, Német Lajos keleti frank király ellen alkalmat ad arra, hogy a Kárpát-medencében első ízben megjelenő kalandozó magyarok támadást intézzenek a keleti frank birodalom ellen.

863

A frankok, szövetségben „a Kelet felől érkező" bolgárokkal, megtámadják a morvákat.

865

Újabb ókeresztény templomot szentelnek föl Mosaburgban.

867

Konstantin (szerzetesi néven Cirill) és Metód, tudós testvérpár Moraviából útban II. Hadrián pápához, megáll Kocel hercegnél, aki 20 tanítványt rendel a görög szerzetesek mellé.

870

II. Hadrián pápa felújítja a sirmiumi püspökséget; ennek fennhatósága alá rendeli a salzburgi érsekséghez tartozó Alsó-Pannóniát és kinevezi Metódot sirmiumi érsekké. Székhelyét Metód nem foglalhatja el, mert a város időközben bolgár kézre került.

870/871 tele

Az önálló, szláv liturgiájú morva egyház terve a morva—frank viszony elromlása és külpolitikai okok miatt elbukik. A frankok egyházi bíróság elé állítják Metódot, a börtönből csak 873-ban szabadul. (Halála, 885 után tanítványait elűzik, és Moraviában végérvényesen győz a nyugati kereszténység.)

871

A Nyugat-Pannónia, Noricum és Carantania területén hatalmon levő Karlmann fellázad apja, Német Lajos keleti frank király ellen s királynak nevezteti magát. A lázadás letörésével egy időben megszűnik Kocel herceg hatalma is.

871 körül

Megszerkesztik *A bajorok és karantánok megtérése* (Conversio Bagvariorum et Carantanorum) című egyházi jellegű politikai vitairatot. (Célja a salzburgi érsekség jogainak biztosítása a sirmiumi püspökséggel szemben.) → 870

880-as évek—896

Pannónia frank vezére Brazlav. (Valószínűleg az ő nevéből ered az először 907-ben említett Brazalavasburg [Pozsony] neve.)

881

A magyarok és a kabarok serege Szvatopluk morva fejedelem oldalán Bécs alatt harcol a frankok ellen.

882

A frankok felszólítják a bolgárokat, hogy ne szállítsanak (Erdélyből) sót a morváknak.

883—884

A Nyitrán székelő Szvatopluk morva fejedelem két hadjáratban elpusztítja Pannóniát, majd hazatér.

892

A magyarok Arnulf keleti frank király szövetségeseként háborút viselnek Szvatopluk morva fejedelem ellen.

894

A magyarok, Árpád fia Levente vezetésével, Bizánc szövetségeseként az Al-Dunánál legyőzik Simeon bolgár cár csapatait. — Szvatopluk morva fejedelem a keleti frankok ellen szövetséget köt a magyarokkal. A magyar hadak a Dunántúlon kalandoznak, amikor a morva fejedelem meghal.

II. A MAGYAR NÉP ŐSTÖRTÉNETE ÉS MEGTELEPEDÉSE A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

i. e. 100 000—30 000

Az Urál vidékén megjelennek a legkorábbi emberi települések.

i. e. 20 000(?)—10 000(?)

Az uráli Kapovaja pescsera (vagy Sulgan-Tas) nevű barlangot festményekkel díszítik.

i. e. 10 000—5000

Az átmeneti kőkorban a Dél-Urál nyugati oldalán a romanovkai—ilmurzinói műveltség, a keletin pedig a jangelkai kultúra honos. G. N. Matjusin szerint az előbbi népességét ősi finnugorok (uráliak), az utóbbiakat pedig indoeurópaiak alkotják. Valószínűbb azonban, hogy a jangelkai műveltség köthető az uráliakhoz. Mindkét műveltséget igen erős szálak fűzik Közép-Ázsiához. (A néptörténeti következtetések csupán munkahipotézisnek tekinthetők.)

i. e. 7000—6000

Az átmeneti kőkorban Észtország területén a Kunda-műveltség honos. Létrehozóiban R. Indreko ősi uráli népességet, László Gyula protolappokat sejt, A. Ja. Brjuszov pedig az uráli sigiri kultúrából származtatja s szintén finnugornak véli. (Egyik elgondolás sem bizonyítható.)

i. e. 7000—5000

A Vicsegda melléki Visz I. nevű tőzegtelepről ez időből való síléc, szántalp és nyíl került elő.

i. e. 6000—5000

Az ősi uráli népesség, V. N. Csernyecov szerint a Kaspi-tenger és az Aral-tó közötti területről az Urál hegység keleti oldalára és Nyugat-Szibériába húzódik. (A feltevés egyelőre kétséget kizáróan nem igazolható.)

i. e. 4000—3500

Felbomlik az uráli közösség. (V. N. Csernyecov nézete.) Az ősszamojédok keletre vándorolnak a Felső-Ob és a Jenyiszej vidékére. Ugyanakkor sejthetően egyes uráli csoportok (protolappok?) a Baltikumba és Skandináviába költöznek.

i. e. 4000—3300

Az Urálon túli (nyugat-szibériai) újkőkor legkorábbi (ún. kozlovi) szakasza. Ebből a korból valók az uráli (finnugor) őshaza területéről ismert legkorábbi újkőkori leletek.

i. e. 4000—3000

Az uráliak létrehozzák az Urál hegységtől keletre legkorábbi településeiket.

i. e. 4000—1500

Kelet-Európa északi, erdős övezetében elterjed az ún. fésűs-gödröcskés edényművesség. Létrehozóiban korábban finnugorokat gyanítottak. Újabban kiderült, hogy ez az edénydíszítési mód nem csupán a finnugorságra volt jellemző, s e hatalmas terület több népi és kulturális egységre bontható.

i. e. 3500—2500

Karjala és Finnország területén az ún. Sperrings-típusú edényművesség honos. A jelenséget többen az Urál vidékről a Baltikumba vándorolt finnugor lakossággal hozzák kapcsolatba.

i. e. 3500—2000

A Volga—Oka vidékén a balahnai újkőkori műveltség él. Ismeretlen nyelvű lakossága később a finnugor voloszovói kultúra népességébe olvad be.

i. e. 3500—2000

A közép-ázsiai kelteminári műveltség kora. Sz. P. Tolsztov és V. N. Csernyecov véleménye szerint a finnugor (uráli) közösség erről a területről vándorolt az Urál hegység vidékére. Bár elgondolásuk nem igazolható, kétségtelen, hogy a legkorábbi Urál vidéki edényművesség és eszközkészítés kelteminári kapcsolatokról tanúskodik.

i. e. 3300—2700

Az Urálon túli újkőkori műveltség második (jurinói—gorbunovói) szakaszát éli.

i. e. 3000 körül

A finnugorok benépesítik a Káma folyó völgyét.

i. e. 3000—2500

A finnugorok kámai újkőkori műveltségének korai szakasza (Borovoje ozero I.).

i. e. 3000—2000 között

Valószínűleg felbomlik a finnugorok egysége. → i. e. 2000 körül

i. e. 3000—1750

Dél-Oroszországban sztyeppei gödörsíros műveltség virágzik. Minden bizonnyal indoeurópai nyelvet beszélő népessége termelő gazdálkodással, mezőgazdasággal és főként állattartással foglalkozik. Az első (a Kaukázusban készült) fémtárgyakat ők közvetítik a finnugorokhoz.

i. e. 2700—2200

Az Urálon túli újkőkor csesz-tij-jági (vagy „fésűs") korszaka.

i. e. 2500—2100

A kámai finnugorok újkőkori műveltségének középső (hútori) szakasza.

i. e. 2500—1700

A Szaján-Altaj vidékén és a Minuszinszki medencében elterjed az afanaszjevói rézkori műveltség. (Molnár Erik az uráli ősnép hagyatékának vélte, elgondolása azonban nem igazolódott be.)

i. e. 2100—1900

A kámai finnugorok újkőkori műveltségének késői (levsinói) szakasza.

i. e. 2000—1600

A Nyugat-Szibériában élő ugor közösség áttér az állattartó-földművelő, termelő gazdálkodásra.

i. e. 2000(?)—1500(?)

A Felső-Volga vidékén a fatjanovói régészeti műveltség honos. Minden bizonnyal indoeurópai nyelvű népességének állattartó gazdálkodása, fejlett fémművessége hatást gyakorol az északi szomszédságában élő finnugor voloszovóiakra.

i. e. 2000—800

A Középső-Volgától délre eső területeken a balanovói bronzkori műveltség virágzik. A valószínűleg indoeurópai nyelvű, állattartó-földművelő lakosság jelentős hatást gyakorol az északabbra lakó finnugorság gazdálkodására. (Néhányan a fatjanovói műveltség változatának tartják.)

i. e. 2000 körül—1500

A kámai újkőkori műveltségből kibontakozik a voloszovói rézkori műveltség. Lakossága a Volga mentén északnyugatra vándorol, egyes csoportjaik elérik a Baltikummal határos vidékeket, benépesítik Kelet-Európa erdős övezetének jelentős részét. Általános feltevés szerint ők a volgai és balti finnek elődei. Déli szomszédaik hatására megismerkednek a termelő gazdálkodással, használnak csere útján kapott fémtárgyakat, de gazdálkodásuk alapja a halászat és vadászat marad, ők maguk csiszolt kőeszközöket készítenek.

i. e. 2000 körül

A voloszovói finnugor népesség a Káma völgyéből nyugatra vándorol; a finnugor egység végleg felbomlik. (Az Uráltól keletre az ugorok, a Káma völgyében az őspermiek, ettől nyugatra pedig a volgai és a balti finnek elődei élnek.)

i. e. 1900(?)—1150

A Káma-völgyi bronzkori turbinói műveltség kora. Első szakaszát, amely i. e. 1350-ig tart, Perm környékén garinóinak, Osza környékén pedig olhovkainak nevezik.

i. e. 1800(?)—800(?)

Nyugat-Szibériában az andronovói bronzkori műveltség honos. Népessége zömmel indoeurópai (ősiráni), de több kutató szerint északnyugati (Urál vidéki) részén az ugor közösség élt. Az andronovói műveltséget fejlett földművelő-állattartó gazdálkodás és fémművesség jellemzi. (K. V. Szalnyikov az andronovói kultúrát az alábbi szakaszokra osztotta: fjodorovkai: i. e. 1800—1500; alakuli: i. e. 1500—1100; zamarajevói: i. e. 1100—800. Mások az első két periódust egyidejűnek, két területi változatnak, az utolsót pedig önálló műveltségnek tartják.)

i. e. 1750—800

A Volga vidékén a sztyeppei gerendasíros bronzkori műveltség él. Feltehetően indoeurópai (ősiráni) nyelvet beszélő népessége állattartó-földművelő gazdálkodást folytat. Egyes csoportjaik i. e. 1500—1400 körül északabbra költöznek a Középső-Volga vidékére, ahol jelentős — főként gazdasági — hatással vannak a finnugorokra, a kazanyi kultúra népességére. I. e. 1200—1100 körül a helyi lakosság kiszorítja őket az északi területekről.

i. e. 1700—1200

A Felső-Ob-vidéki szamuszi bronzkori műveltség kora. Zömmel ennek területén készülnek a Kelet-Európában is elterjedő kiváló minőségű, ún. szejmai—turbinói típusú bronztárgyak.

i. e. 1600—1500

Az Urál vidéki andronovói sírokban megjelennek a csont zablarudak, bizonyítva a lovaglás elterjedését az ugoroknál.

A Cseljabinszk környéki szintastai bronzkori temető egyes sírjait teljes és részleges lovastemetkezés, valamint szekérrel való temetkezés jellemzi. Az ide temetkező — feltehetően ősiráni nyelvű — népesség az ugorok közvetlen szomszédja.

i. e. 1600—1450

Az Oka folyó torkolatánál fekvő szejmai bronzkori temető sírjaiba mellékletként nyugat-szibériai eredetű bronztárgyak kerülnek.

i. e. 1600—1100

A déli sztyeppei területekről a Középső-Volga, majd a Dél-Urál vidékére húzódik az abasevói bronzkori műveltség. Valószínűleg indoeurópai (ősiráni) nyelvet beszélő, állattartó-földművelő gazdálkodást folytató népessége jelentős hatást gyakorol a vidék finnugor (pozdnyakovói és kazanyi) lakosságára. (Egyes kutatók az abasevói műveltség népességét finnugor nyelvűnek tartják, de erre bizonyíték nincs.)
A kelet-európai finnugorság nagy többsége — déli szomszédai hatására — áttér a termelő gazdálkodásra.

i. e. 1600—800

A kazanyi régészeti műveltség a Káma torkolatvidékéről fokozatosan szétterjed. Kései szakaszán magába foglalja az egész Káma-völgyet és a hozzá csatlakozó Közép-Volga-vidéket, valamint a Bjelaja völgyének nagy részét. Előzménye a voloszovói, folytatása az ananyinói műveltség. Létrehozói — feltehetően a permi és részben a volgai finnek elődei — már főként termelő gazdálkodással foglalkoznak. (A műveltséget A. H. Halikov az alábbi szakaszokra osztja: zajmiscsei: i. e. 1600—1400; balim-kartasihai: i. e. 1400—1200; atabajevói: i. e. 1200—1000; maklasejevkai: i. e. 1000—800.)

i. e. 1600—800 (?)

A Felső-Volga vidékén a délről északra vonuló gerendavázas népesség és a helyi finnugorság létrehozza a pozdnyakovói régészeti műveltséget. A két népesség lassú összeolvadása során a bevándorlók átveszik a finnugorok nyelvét. Gazdálkodásuk két alapvető ágazata az irtásos földművelés és az állattartás. (A pozdnyakovói műveltség az alábbi három időrendi szakaszra oszlik: 1. i. e. 1600—1400; 2. i. e. 1400—1100; 3. i. e. 1100—800[?].)

i. e. 1550—1450

A Káma folyó menti turbinói bronzkori temető kora.

i. e. 1500—1250

A csirkovo-szejmai műveltség emlékei a Középső-Volga vidékén. (A. H. Halikov szerint e műveltség a voloszovói és a balanovói lakosság kölcsönhatásának köszönheti létrejöttét.)

i. e. 1500(?)—800(?)

A Közép-Urál keleti oldalán kialakul (a rendkívül bizonytalan időrendi helyzetű) cserkaszkuli műveltség, melynek lakossága utóbb Észak-Baskíriába költözik. (K. V. Szalnyikov szerint egyes ugor népcsoportok nyugati irányú vándorlásáról van szó; később ezek az ananyinói vaskori kultúra népességébe olvadnak be.)

i. e. 1450—1350

A Káma menti uszty-gajvai, turbinói típusú bronzkori temető kora.

i. e. 1350—1100

A kámai turbinói bronzkori műveltség kései (Perm környékén bori, Osza környékén csasztijei) szakasza.

i. e. 1250—1000

Az andronovói műveltség lakosságának egyes csoportjai — feltehetően ugorok (protovogulok?) — északra vándorolnak az Ob alsó szakaszának vidékére.

i. e. 1000 körül

Az eurázsiai sztyeppén kialakul a nomadizmus. Az ugorság egy része (az előmagyarság) is valószínűleg ekkor tér át erre az életformára.

i. e. 1000—500 között

Befejeződik az ugor egység felbomlása: megkezdődik az ősmagyarság önálló népi élete. (Ezt korábban i. e. 500 körülre tették, újabban azonban az i. e. 1000 körüli időpont látszik valószínűbbnek.)

i. e. 800—250

A Káma völgyében a kora vaskori ananyinói kultúra honos. Korábbi nézet szerint az ősmagyarság hagyatéka, mások viszont a bolgár-törökökkel hozták kapcsolatba. Tallgren finnugor népességűnek tartotta. Ma már eléggé meggyőzően igazolható, hogy az ananyinóiak főként a permi és részben a volgai finnek elődei. (A kultúrát A. V. Zbrujeva az alábbi három periódusra osztja: 1. i. e. 800—500; 2. i. e. 500—350; 3. i. e. 350—200.)

i. e. 800—i. sz. 500

A Középső-Volga és az Oka folyó vidékén a gorogyeci műveltség honos. Finnugor lakosságából származnak a volgai finnek (muromák, mordvinok és részben cseremiszek).

i. e. 800—i. sz. 800

A pozdnyakovói műveltségből a Felső-Volga vidékén a gyakovói vaskori kultúra alakul ki. Népessége zömmel finnugor, amely később feltehetően balti csoportokkal egészül ki. A volgai és a balti finnek etnogenezisében vesznek részt.

i. e. 700—350

A Dél-Urál és a Volga vidéki szauromata (vagy blumenfeldi) régészeti műveltség. Cseljabinszk környéki csoportjában részben vagy egészben többen ugor (ősvogul és ősmagyar) lakosság hagyatékát sejtik.

i. e. 700—300

Minuszinszk környékén a tagár régészeti kultúra honos. Népességét L. R. Kizlaszov ugor (ősosztják) nyelvűnek vélte, de nézete nem igazolható.

i. e. 500—200

Az Ob alsó szakasza mentén az uszty-poluji vaskori műveltség honos. Népességét — a vogulok (manysik) őseit — a délről idevándorolt és a helyi lakossággal összeolvadt ugorok alkotják.

i. e. 5. század

Hérodotosz történeti munkájában említést tesz a jürkákról. Többek feltevése szerint e népnév az obi-ugorok jugra nevével azonosítható.

i. e. 400—300

A Dél-Urál vidékén kialakul a korai szarmata prohorovkai műveltség, majd átterjed a Volga mellékére. Több kutató feltevése szerint e műveltség megteremtésében a nyugat-szibériai lovasnomád ugorok (helyesebben: ősmagyarok és ős obi-ugorok) is részt vesznek. A prohorovkaiak vándorlása az Urál keleti oldaláról a nyugati lejtőkre, Baskíria területére, azt is jelentheti, hogy az ősmagyarok egésze (vagy egy része) ekkor vándorol nyugat-szibériai őshazájából a későbbi Magna Hungaria területére. → i. sz. 300—400

i. e. 400—i. sz. 300

A Középső-Tobol és az Irtis vidéki szargatkai vaskori műveltség minden bizonnyal ős obi-ugor népességhez kötődik.

i. e. 350—100

A korai szarmata prohorovkai kultúra Urál vidéki emlékeinek egy része többek feltevése szerint ugor (talán ősmagyar) hagyaték.

i. e. 300—i. sz. 100

A Bjelaja völgyében a kara-abizi kultúra honos. Kezdetben az ananyinói változata, később déli bevándorlók hatására önállósul. Népessége finnugor.

i. e. 250—i. sz. 200

Az Alsó-Káma vidékén kialakul a pjanobori (V. F. Gening elnevezésével csegandai) vaskori műveltség. Népessége később külső támadás elől a Vjatka völgyébe költözik, ahol az ún. azelinói kultúrát teremti meg. (Többek szerint e két elnevezés egy műveltség két időrendi és területi csoportját jelöli.) Népessége később a votjákok (udmurtok) és a cseremiszek etnogenezisében játszik fontos szerepet. (Korábban az egész Káma-vidék i. e. 3.—i. sz. 5. századi emlékanyagát a pjanobori műveltségbe sorolták.)

i. e. 200—i. sz. 250

A Káma középső és felső szakaszának vidékén a glagyenovói műveltség honos. Az ananyinói kultúrából fejlődik ki, népességét a zürjének (komik) elődei alkotják. (Meghaladott nézet szerint lakosságát — legalábbis részben — obi-ugorok alkotják.)

i. sz. 100(?)—i. sz. 300

Az Alsó-Ob melléki obi-ugor műveltség jarszalai időszaka.

100/200—800

A Bjelaja és az Alsó-Káma vidékét a bahmutyinói-mazunyinói műveltség jellemzi. A kettős elnevezés arra utal, hogy baskíriai és kámai csoportját néhányan önálló kultúrának tartják. A hagyományőrző jegyek (pl. a temetkezési szokások) egysége alapján azonban helyesebb egy műveltségről beszélni, melyet a helyi és a jövevény keleti eredetű lakosság hozott létre. Bennük V. F. Gening szamojédokat, N. A. Mazsitov pedig ugorokat (ősmagyarokat) lát. Egyik elképzelés sem bizonyítható. E népesség később a votjákok és a baskírok népi kialakulásában vesz részt.

200—300

A sztyeppei területekről, főként Nyugat-Szibériából érkező új népelemek jelennek meg a Káma és a Bjelaja vidékén. Köztük szép számmal vannak ugorok is (az obi-ugorok elődei és rokonai, esetleg ősmagyar töredékek).

200—500

Az Alsó-Káma vidékéről való pjanobori népesség a Vjatka völgyében létrehozza az azelinói műveltséget. Névadó temetőjéből származik az első Káma vidéki vas ekepapucs. Népességét a votjákok (udmurtok) és részben a cseremiszek (marik) ősei alkotják.

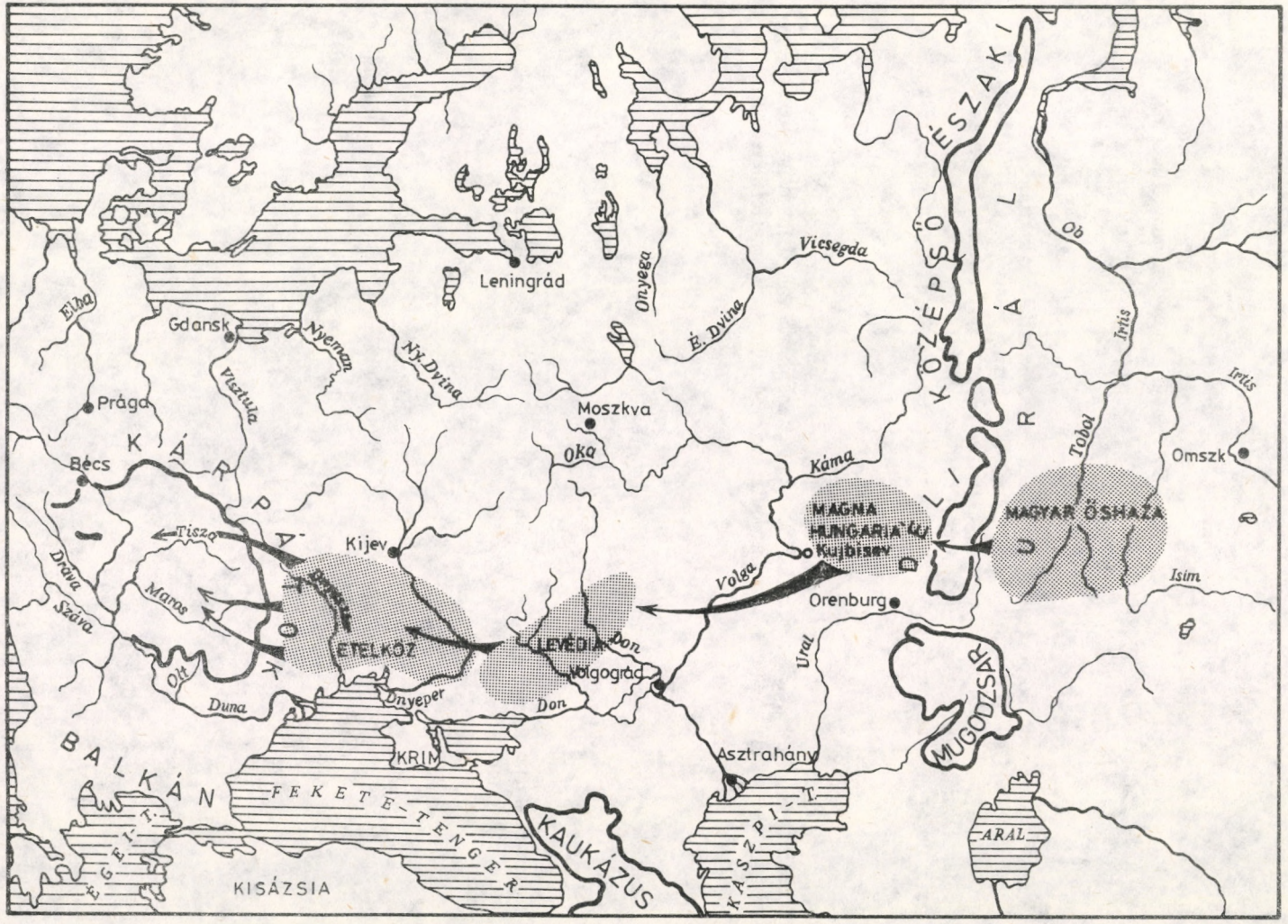

Az ősmagyarság vándorútja

200—700

A Káma torkolatának vidékén az imenykovói műveltség él. Népességét többen török nyelvűnek, László Gyula és P. D. Sztepanov pedig magyarnak tartja, bizonyíték azonban egyik elgondolásra sincs. A népesség későbbi sorsa ismeretlen, területüket dél felől a volgai bolgárok szállják meg.

200—900

A Felső-Káma vidékén bevándorló és fokozatosan asszimilálódó sztyeppei lakosság és a helyi népesség kialakítja a lomovatovói műveltséget, amely harinói (200—500) és nyevolinói (500—900) szakaszra oszlik. Bár népességét elsősorban a zürjének (komik) elődei alkotják, mégis nagyon valószínű, hogy a Szilva folyó völgyében a 3. században bevándorolt ugorok élnek, akik később sem veszítik el nyelvüket és népi jellemvonásaikat.

300—400

A hunok által kiváltott nagy sztyeppei népvándorlás több nomád népcsoportot, illetve töredéket vet a Bjelaja és a Káma vidékére. Feltehető, hogy az ősmagyarság (vagy egy része) is ekkor kerül Nyugat-Szibériából Baskíria (Magna Hungaria) területére. → 500—900

300—500

Az Alsó-Ob vidéki obi-ugor műveltség karimi szakasza.

400—600

Közép-Baskíriában a turbászli műveltség honos. Népességében néhányan törököket látnak, de e feltevés egyelőre még nem igazolható.

463

Az ogur vagy más néven onogur-bolgár nomád nép egy része Kelet-Európába költözik, s a Kaukázustól északra telepszik meg.

500—600

Egyes feltevések szerint a magyarság Nyugat-Szibériából a Volga és az Urál hegység közötti területre vándorol. (Megjelennek az ún. kusnarenkovói típusú emlékek.)

500—900

A Dél-Urál és az Alsó-Káma vidékét az ún. kusnarenkovói típusú emlékek jellemzik. (E. A. Halikova szerint a Magna Hungariában élő magyarok emlékanyaga. Feltevése egyelőre nem igazolható.)
Az Alsó-Ob vidékén az obi-ugor műveltség oronturi szakasza honos.

508 körül

A szavirok Európába költöznek, a Kaspi-tenger nyugati partvidékére. Uralmuk a Kaukázustól északra elterülő vidéken 557-ig tart.

527 körül

A bizánci források szerint Muagerisz hun vezér megöli testvérét, Gordász fejedelmet. Maugerisz nevét többen a „magyar" népnévvel hozták kapcsolatba, de e feltevés nem igazolható.

552

Kialakul az első keleti türk birodalom. Fennáll 630-ig.

567

Kelet-Európában létrejön a kazár (nyugati türk) birodalom. Fennáll 963-ig.

600 körül

Kínai törzsjegyzék említi a Kaukázustól északra lakó onogur-bolgárokat, akiknek alán nevű törzsük is van.

603

A tielő törzsek (így a kínaiak nevezik őket, míg nyugaton onogur-bolgár a nevük) fellázadnak a türkök (kazárok) ellen.

603 után

A Kubán folyó vidékén kialakul az onogur-bolgár birodalom.

630

A türk birodalom időlegesen felbomlik; a kazár birodalom önállósul.

650 körül

A kazárok végleg leigázzák a kubáni onogur-bolgár birodalmat.

679—680

Az onogur-bolgár törzsek egy része Aszparuh vezetésével az Al-Duna vidékére, a mai Bulgária északkeleti részére költözik.

700—750

Egyes onogur-bolgár népcsoportok (a későbbi volgai bolgárok) a Középső-Volga vidékén telepednek meg.

700—800

A magyar nyelv a magyar—volgai bolgár kapcsolatok révén bolgár-török jövevényszavakkal gazdagodik.

700—850

A baskíriai szterlitamaki temető halottas szokásai számos egyezést mutatnak a honfoglaló magyarokéval. Ez okból többen a keleti magyarok hagyatékának tartják.

700—1100

A Volga vidéki ősmordvin temetők sírleletei hasonlóságot mutatnak a honfoglaló magyarokéval. (A krjukovo-kuzsnovói öv hasonmása Karancslapujtőn került elő, a panovói temetőben pedig — a honfoglalókétól ugyan eléggé távoli típusú — tarsolylemez töredékeit tárták föl.)

720—734

Tonjukuk türk kormányzónak, Kül teginnek és Bilge kagánnak emlékoszlopot állítanak (orkhoni türk feliratok). Ezek a sztyeppei népek történetének becses forrásai.

730/750—920(?)

A Don és a Donyec folyók vidékén honos szaltovói régészeti műveltség, melynek népessége főként alánokból és bolgár-törökökből (onogur-bolgárokból) áll, a 8. század közepétől jelentős hatást gyakorol a szomszédságában vagy a területén élő magyarságra. A magyar nyelv bolgár-török jövevényszavainak többsége ebből a kapcsolatból származik.

736

Az arabok hadjáratot vezetnek Alánia ellen. A hadjárat miatt a kaukázusi alánok jelentős része északabbra, a Don és Donyec folyók vidékére költözik.

750—850

A Bolsije Tarhani-i temetőbe volgai bolgárok temetkeznek. — A Káma torkolatvidékén a Bolsije Tigani-i temető a temetkezési szokásokban igen sok párhuzamot mutat a honfoglaló magyarokéval. (Az ásató E. A. Halikova ez okból a honfoglaló magyarok elődeinek nyugvóhelyét sejti benne. Nézetének azonban mind a régészeti, mind a történeti adatok ellene mondanak. Valószínűbb, hogy a Magna Hungariában maradt magyarság egyik

közössége temetkezett ide.) — A Csepca folyó melletti midlany-sáji ősvotják (ősudmurt) temetőt nagycsaládi temetkezési rend jellemzi. Legközelebbi párhuzamát a tiszabezdédi honfoglalás kori temető szolgáltatja.

800(?)—1000(?)

Az Ob mellett, Szurgut közelében fekvő Barszov Gorodok-i obi-ugor temetőben a halottakat a honfoglaló magyaroknál is használatos ezüstszemes halotti szemfedővel temetik el.

800—1050

A tankejevkai volgai bolgár temető korai (9—10. századi), még pogány rítusú temetkezési szokásai a honfoglaló magyarokéhoz hasonlítanak. Lehetséges, hogy a tankejevkai közösséget részben a keleten maradt magyar töredékek alkotják.

800—1100

A veszelovi (Szemjonovo, régen Vorovatkino falu határában, Veszelov tanyája melletti) őscseremisz temető 19. sírjából előkerült tarsolylemez a bezdédi tarsolylemezre emlékeztet. Ez az egyetlen eddig előkerült ép példány Kelet-Európában.

800/900—1500

A lomovatovói műveltségből kifejlődik a felső-kámai rodanovói kultúra. Létrehozói a zürjének (komik) elődei lehetnek. — A Káma bal oldali mellékfolyójának, a Szilvának a völgyében a lomovatovói műveltség déli csoportjából kialakul a szilvai kultúra, amely feltehetően a 3. században Nyugat-Szibériából ide vándorolt ugor (ősi obi-ugor) népcsoport hagyatéka. — A Csepca folyó vidékén elterjed a csepcai kultúra. Megteremtői a mai votjákok (udmurtok) elődei lehetnek.

811

A Bizánc és Bulgária közti háborúban, bolgár források szerint, Ęgre-Vęgre-Ugre nevű nép is segíti Krum bolgár uralkodót. Király Péter — egyelőre még nem igazolható — feltevése magyaroknak tekinti őket.

820-as évek

Belháború dúl Kazáriában. A kazár uralom ellen fellázadt és a kagán seregétől vereséget szenvedő kabarok a magyarokhoz menekülnek.

830 körül

A magyarok elszakadnak a kazároktól és kiválnak a kazár birodalomból.

839

A magyarok az Al-Dunánál, a Déli-Kárpátok előterében harcolnak.

854 körül

Kitör az első háború a besenyők és a magyarok közt. (Czeglédy Károly feltevése.) A harcoló feleket a források még kangar, illetve szávartü ászfalü (vö.: szavír) néven említik. Egy magyar néptöredék az összecsapás során a Kaukázus déli oldalára, Perzsia határvidékére költözik. → 889

860 körül

Konstantin (Cirill) szerzetes a Krím félsziget táján magyarokkal találkozik, akik meghallgatják szavait és kíséretével együtt sértetlenül továbbengedik.

862

A frank birodalom keleti határvidéke (Ostmark) kormányzójának, Karlmannak a lázadása apja, Német Lajos keleti frank király ellen alkalmat ad arra, hogy a Kárpát-medencében első ízben megjelenő kalandozó magyarok támadást intézzenek a keleti frank birodalom ellen.

870 körül

Dzsajháni bokharai tudós és államférfi 920 körül lejegyzett, de korábbi adatokat tartalmazó arab nyelvű tudósítása szerint a magyarok sátrakban laknak, állataikkal mindig újabb legelőkre vándorolnak. Sok a szántóföldjük, s a telet a folyók mellett töltik. Fejedelmüket kendének (vagy kündének), másik fejedelmüket pedig, aki a hadakat vezeti, gyulának hívják. → 920 körül

881

A magyarok és a kabarok serege Szvatopluk morva fejedelem oldalán Bécs alatt a keleti frankok ellen harcol.

882

Egy magyar „király" (feltehetően fejedelem) a Duna tájékán magához hívja, ünnepélyesen fogadja és megajándékozza Metód szerzetest. — Az orosz őskrónika szerint Kijevben egy hegyet Magyar hegynek neveznek.

886—889

VII. (Bíborbanszületett) Konstantin bizánci császár 948 és 952 között írt tudósítása szerint a Levedi vajda fősége alatti magyarok a Don és az Azovi-tenger vidékén fekvő Levediában három évig együtt élnek a kazárokkal. (A datálás Czeglédy Károlytól származik.)

889

Regino prümi (lotaringiai) apát 908-ban befejezett *Világkrónikája* szerint a besenyők a magyarokat kiűzik Szkítiából. (Györffy György e följegyzést 895-re, a honfoglalást bevezető harcokra vonatkoztatja. Czeglédy Károly szerint ekkor volt a második besenyő—magyar háború, amely után a magyarok a Levediától nyugatra fekvő Etelközbe, a Dnyeper és a Dnyeszter vidékére menekültek.) → 854 körül

892

A magyarok Arnulf keleti frank király szövetségeseként háborút viselnek Szvatopluk morva fejedelem ellen, s dúlják annak országát.

893

Ismail ibn Ahmed közép-ázsiai szamanida uralkodó hadjáratban legyőzi a tőle északra lakó úz (oguz vagy „tork") népet.

894

A magyarok, Árpád fia Levente vezetésével, Bizánc szövetségeseként az Al-Dunánál legyőzik Simeon bolgár cár csapatait. — Szvatopluk morva fejedelem a keleti frankok ellen szövetséget köt a magyarokkal. (Fehér ló monda.) A magyar hadak a Dunántúlon kalandoznak, amikor Szvatopluk meghal.

894 körül

Az úzok a kazárokkal szövetségben legyőzik a Volgától keletre lakó besenyőket; ezek átkelnek a folyón és megjelennek a magyarok szomszédságában.

895 tavasza

Árpád fejedelem a magyar főserreggel átkel a Vereckei-hágón, s megkezdi a honfoglalást. — A szövetségre lépett bolgárok és besenyők megtámadják az Etelközben maradt magyarokat és súlyos vereséget mérnek rájuk. Az életben maradtak futva menekülnek a keleti Kárpátok szorosain és hágóin Erdélybe.

895—900

A honfoglaló magyarok Árpád fejedelem vezetésével birtokba veszik a Kárpát-medencének a Dunától keletre eső felét.

897

A Kárpát-medence népeinek egy része a honfoglaló magyarok elől Bulgáriába húzódik.

898

A bajorok, pogány nomád szokás szerint, egyezséget kötnek a Pannóniába betörő magyarokkal az itt élő keresztények védelmére. A magyarok az egyezség alapján ruhaneműt és pénzt kapnak, és azt tanácsolják nekik, hogy támadjanak Itáliára.

899

március Arnulf római császár biztatására a császár uralma alatt levő Pannónián át kalandozó magyar sereg indul Lombardiába.
június 29. A Velencét a Lidón át megközelítő kalandozó magyar sereget Pietro Tribuno velencei dózse hajóhadával megfutamítja.
szeptember 24. A Lombardiát végigdúló kalandozó magyarok a Brenta folyónál legyőzik I. Berengár itáliai király seregét.
december 8. Arnulf római császár meghal.

900

tavasza A kalandozó magyar sereg visszatér Itáliából.
nyara Az Itáliából visszatérő és az Alföldről előnyomuló magyarok elfoglalják Pannóniát. Megütköznek a Pannóniát megszállni akaró morvákkal és elfoglalják a morvák Nyitra-vidéki hódításait. Követeket küldenek IV. (Gyermek) Lajos keleti frank király udvarába, hogy békekötéssel biztosítsák maguknak Pannóniát, de elutasítják őket.
ősze Kalandozó magyar seregek indulnak a Duna jobb és bal partján Bajorország, a keleti frankok törzstartománya ellen.
november 20. Lipót bajor őrgróf Linznél megfutamítja a kalandozó magyarokat. Ezt követően Richárd passaui püspök, a magyar betörések feltartóztatására, hozzálát az Enns és a Duna találkozásánál fekvő Ennsburg várának építéséhez.
vége A magyarok az egész Kárpát-medencét birtokba veszik; megkezdődik a letelepedés.

900—1000

A kijevi és a Csernyigov vidéki előkelő szláv és normann sírok magyar jellegű és eredetű tárgyakat tartalmaznak.

900—1300

Az Alsó-Ob vidéki obi-ugor műveltség kuntuszovói szakasza.

901

tavasza Kalandozó magyar seregek törnek Itáliába és Karantániába (Karintiába).
április 11. A Karantániában kalandozó magyarokat Laibachnál megfutamítják.
június 24. Az Itáliában kalandozó magyar sereg felgyújtja Vercellit és megöli a város püspökét.

902

A magyar támadások megdöntik a nagymorva fejedelemséget. Területe részben magyar gyepűelve lesz.

903

nyara Magyar sereg kalandozik Bajorországban.
szeptember 8. A honfoglalás óta először említik — Madalwinus néven — a passaui püspök alá rendelt pannóniai térítőpüspököt.

904

A bajorok a bajor—magyar határvidéken (a Fischa folyó mellett) lakomára hívják a magyarokat, amelyen Chussal (Kurszán?) nevű vezérükkel együtt sokukat orvul legyilkolják.

904—905

Magyar seregek kalandoznak Lombardiában, szövetségben I. Berengár itáliai királlyal, aki a magyarokat lázadó hűbéresei megfékezésére használja fel.

904—912

VI. (Bölcs) Leó bizánci császár elkészíti *Taktika* című művét, amely többek között a honfoglaló magyarok hadviseléséről tájékoztat.

906

június 24. A kalandozó magyarok a Meissen-vidéki szláv dalemincek hívására Szászországra törnek.

907

július 4—5. IV. (Gyermek) Lajos keleti frank királynak Pannónia visszafoglalására indult serege Braslauespurchnál (Pozsony, egyes vélemények szerint Zalavár) a magyaroktól megsemmisítő vereséget szenved. A csatában a had vezére, Luitpold herceg, továbbá Theotmár salzburgi érsek, főkancellár is elesik.
augusztus A győzelem után a magyar sereg az Ennsig nyomul (amely ezt követően 955-ig magyar határfolyó).
az év folyamán Árpád fejedelem meghal, utóda fia, Zolta.

908

tavasza Magyar seregek kalandoznak Szászországban és Türingiában.
augusztus 3. A kalandozó magyarok Eisenachnál legyőzik Burghard türingiai őrgróf seregét. A csatában az őrgróf is elesik.
az év folyamán Regino prümi (lotaringiai) apát befejezi *Világkrónikáját*. (Művében a magyarokat a szkítákkal azonosítja.)

909

tavasza Magyar seregek kalandoznak Bajorországban és Sváb-földön (Sváb-országban).
július 30. A kalandozó magyarok Bajorországban megostromolják Freisinget.
augusztus 4. A magyarok felgyújtják Freising két templomát.
augusztus 11. Az egyik hazafelé tartó kalandozó sereget a bajorok a Rott folyónál szétkergetik.

910

tavasza Magyar sereg indul kalandozni német földre.
június 12. A kalandozó magyarok Augsburgnál legyőzik IV. (Gyermek) Lajos keleti frank király seregét.
június 22. A Frank-földre (Frank-országba) törő kalandozó magyar sereg győzelmet arat a frank hercegen, majd hazatérőben Neuhingnál megütközik a bajorokkal.

911

Magyar sereg vonul Bajorországon át Sváb- és Frank-földre. A kalandozók első ízben lépik át a Rajnát, s jutnak el Burgundiába.

912

tavasza Kalandozó magyar sereg I. Konrád német király családi tartományát, Frank-földet, továbbá Türingiát pusztítja.

913

Magyar seregek kalandoznak Bajorországban, Sváb-földön és Észak-Burgundiában. A hazatérőket az Inn folyónál megtámadja Arnulf bajor harceg és szétszórja.

914

Az I. Konrád német király ellen fellázadt Arnulf bajor herceg családjával a magyaroknál keres menedéket.

915

Magyar sereg pusztít Sváb- és Frank-földön, ahol megostromolja Fuldát. — A Türingiában, Szászországban és Vesztfáliában kalandozók elérik és felgyújtják Brémát.

916

Arnulf bajor herceg Magyarországról sereggel nyomul székhelyére, Regensburgba, de I. Konrád német király hadától visszahátrál Magyarországra.

917

január 21. Kalandozó magyar sereg felgyújtja Bázelt, majd Lotaringiába tör.
az év folyamán Arnulf bajor herceg magyar segítséggel visszafoglalja hercegségét, és ettől kezdve a magyarokkal szövetségben uralkodik.

919

A kalandozó magyarok Szászországban megverik I. (Madarász) Henrik német király seregét és Lotaringiába nyomulnak. — Kalandozó sereg pusztítja Itáliát.

920 körül

Dzsajhání (J̌aihānī) bokharai tudós és államférfi beszámol a Volga és a Fekete-tenger környékének lakóiról, többek között a magyarokról is. (A 870 körüli állapotokra vonatkozó följegyzéseit — l. ott — többek közt az arab Ibn Ruszta 930 táján és a perzsa Gardízí 1050 és 1053 között keletkezett művei őrizték meg.)

921

I. Berengár római császár a kalandozó magyarok segítségével Bresciánál rajtaüt lázadó alattvalóin. A magyar sereget Bogát és Tarhos (a források szerint Dursac) vezeti.

922

február 4. Az Itáliában kalandozó magyarok a bizánci uralom alatt álló Apuliába érkeznek.

924

tavasza Kalandozó magyar sereg Szalárd vezetésével I. Berengár római császár hívására Itáliába vonul, hogy elfoglalja Paviát, ahol Rudolf ellenkirályt megkoronázták.
március 24. Az Itáliában kalandozó magyarok megostromolják, majd felgyújtják Páviát.
április 7. I. Berengár római császárt lázadó alattvalói Veronában megölik. A császár által segítségül hívott magyarok ezután Szalárd vezetésével az Atlanti-óceán partjáig kalandoznak.
az év folyamán Magyar sereg pusztít Szászországban. A magyarok, hogy fogságba esett vezérüket kiváltsák, a Werla várába visszavonuló I. (Madarász) Henrik német királlyal kilenc évre szóló fegyverszünetet kötnek. A király évi adó fizetésére kötelezi magát.

926

május 2. Sankt Gallen-i kaland. A kalandozó magyarok elfoglalják a Szent Gál monostort, ahol csak egyetlen bencés szerzetessel, Heribald testvérrel találkoznak. (Részben Heribald élményein alapul a kalandozó magyarokról szóló beszámoló, az 1060 előtt alkotó IV. Ekkehard Sankt Gallen-i szerzetes munkája.)

május 2. után A magyarok Sankt Gallenből Konstanz felé, majd onnan a Rajnához vonulnak. Lotaringiát és Burgundiát pusztítják, majd a Loire völgyén át az Atlanti-óceánig hatolnak. Hazafelé Arnulf bajor herceggel évi adófizetés fejében a békét hat évre megújítják.

927

Provence-i Hugó itáliai király közvetítésére Észak-Itáliából magyar sereg kíséri Rómába Péter őrgrófot, X. János pápa öccsét, majd az ellenséges Toscanát és Apuliát dúlja. — Meghal Simeon bolgár cár.

931

Az Itáliában kalandozó magyar sereg felgyújtja Piacenza városát.

932

I. (Madarász) Henrik német király megtagadja a magyaroknak a további adófizetést.

933

tavasza Kalandozó magyar sereg indul az adófizetést megtagadó német birodalom ellen és Itáliába.
március eleje A magyar sereg kettéválva Szászországon át Türingiába és Merseburg vidékére nyomul. A Türingiába törő csapatot Gotha környékén legyőzik.
március 15. Merseburg közelében, Riade helység mellett, a magyarokat I. (Madarász) Henrik hadserege legyőzi és megfutamítja. Ettől kezdve a magyarok három évig nem kalandoznak német földön.

934

április A besenyőkkel szövetkező magyarok a bizánci birodalom területére törnek. Az ellenük küldött bizánci sereggel azonban nem ütköznek meg, hanem váltságdíj ellenében visszaadják a foglyokat, s évi adó fejében kilenc évre békét kötnek a bizánciakkal.

935

A Burgundiában kalandozó magyar sereg II. Rudolf burgund király serege érkezésének hírére Itáliába vonul.

937

eleje Kalandozó magyar sereg jár Sváb- és Frank-földön, továbbá Türingiában, Szászországban és Lotaringiában.
február 15.—április 2. A kalandozó magyarok a Rajnán túli területeket pusztítják.
március 24. A magyar sereg feldúlja a Párizs melletti Sens környékét.
július Visszaútban a magyar sereg Dijon környékét pusztítja, innen az Alpokon át Itáliába vonul, ahol Capuáig hatol, majd visszatér Magyarországra.

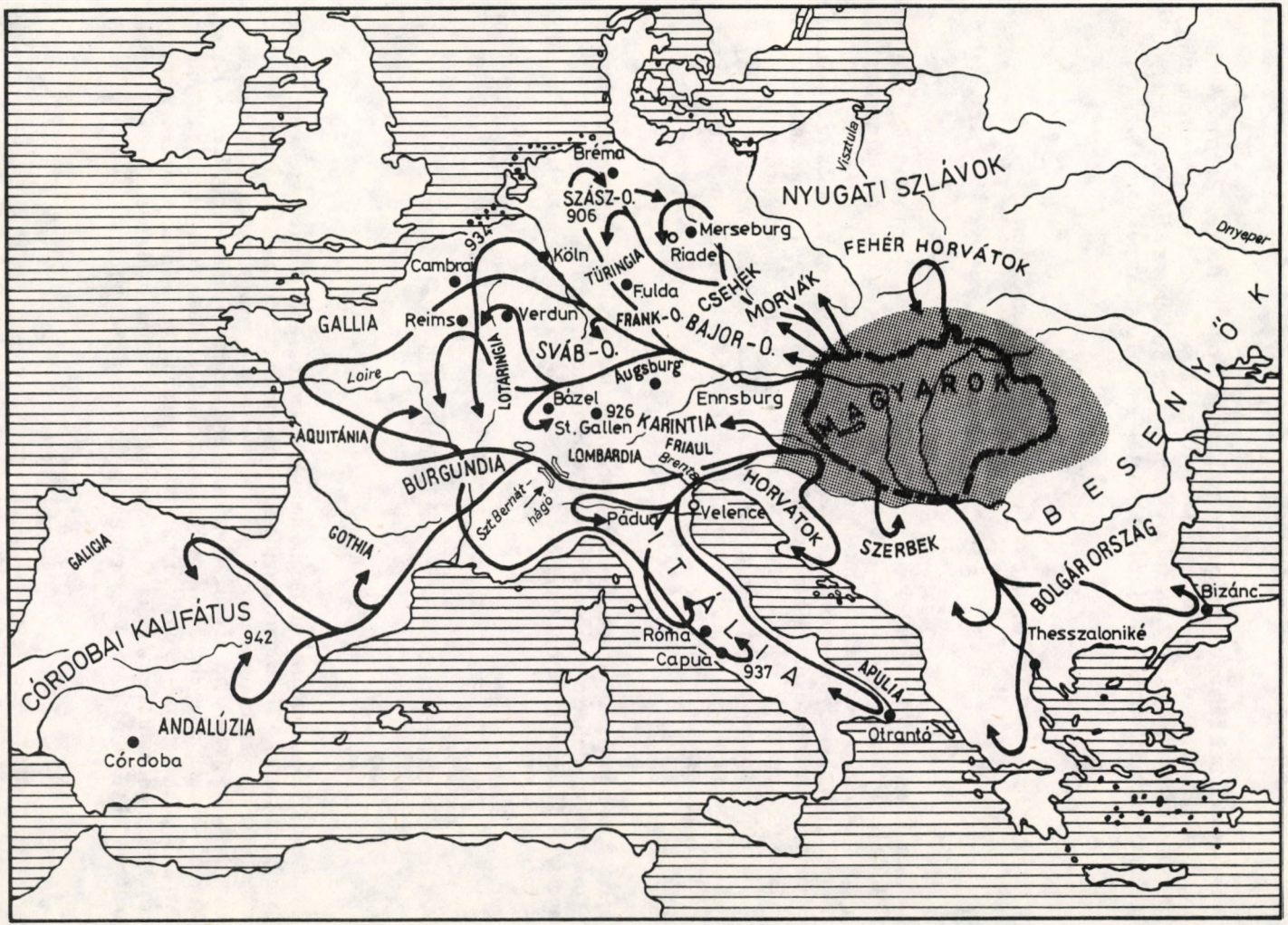

Kalandozó hadjáratok (899—970)

938

A Szászországban kalandozó magyarok egyik serege Wolfenbüttel közelében megsemmisítő vereséget szenved a stederburgiaktól. A másik sereget a szlávok a drömmlingi mocsarakba vezetik és ott pusztul. A harmadik, a fő sereg pedig a Bode folyótól eredménytelenül tér haza. Ettől kezdve a magyarok nem kalandoznak többé Szászországban.

939

I. (Nagy) Ottó német király maga mellé állítja a német hercegeket.

942

tavasza A kalandozó magyarok hét vezér — köztük Bulcsú — parancsnoksága alatt Itáliába törnek. Hugó itáliai király tíz véka pénzzel ráveszi őket arra, hogy a spanyolországi mórok ellen támadjanak.

nyara Az itáliai királytól kapott vezetővel a kalandozó magyarok átkelnek az Alpokon, majd a Pirenneusokon és benyomulnak a mórok földjére. Itt azonban sivatagos területre érnek és visszafordulnak. (A spanyolországi hadjárat részleteiről tudósító Ibn Haijān 10. századi mór történetíró leírja Magyarország fekvését. Szerinte a magyarok nomádok, mint az arabok; nincsenek városaik és házaik, a Duna mellett sátrakban élnek szétszórva.)

943

április Kalandozó magyar sereg tör a bizánci birodalom területére. I. Romanosz bizánci császár évi adófizetés fejében ötéves fegyverszünetet vásárol tőlük.

augusztus 12. Bertold bajor herceg Welsnél megfutamítja a Bajorországban kalandozó magyar sereget.

947

A Taksony vezette kalandozó sereg Itáliában Otrantóig hatol.

948

Tormás és Bulcsú vezérek követségbe mennek Bizáncba, ahol megkeresztelkednek, és öt évre békét kötnek VII. (Bíborbanszületett) Konstantin császárral. Konstantin a követek elbeszélése alapján írja le a magyarokat *A birodalom kormányzása* című munkájában. Eszerint a magyarok hét (Nyék, Megyer, Kürtgyarmat, Tarján, Jenő, Kér és Keszi) törzsből állnak, amelyekhez nyolcadikul a kabarok csatlakoztak. Fejedelmük mindig Árpád fejedelem családjából való. Ezen kívül még van két fejedelmük: a gyula és a horka, továbbá minden törzs élén külön fejedelem áll. — I. Henrik bajor herceg a bajor—cseh határon fekvő Nordgaunál vereséget mér a kalandozó magyarokra.

948 körül

Falicsi (Fajsz) a magyarok fejedelme. (Uralkodik 955 körülig.)

948 után

Gyula fejedelem Bizáncba megy, ahol megkeresztelkedik. A keresztapja VII. (Bíborban-született) Konstantín császár. Ugyanekkor Hierotheosz személyében Magyarország számára püspököt szentelnek fel, aki Gyulával az országba jön, hogy térítésbe kezdjen.

949

augusztus 9. A Bajorországban kalandozó magyarok legyőzik az ellenük küldött bajor sereget.

951

I. Henrik bajor herceg Magyarországra tör, a Rábáig hatol, s nagyszámú fogollyal tér haza. — Kalandozó magyar sereg érkezik Észak-Itáliába, hogy II. Berengár itáliai király segítségére legyen I. Ottó német királlyal szemben, aki végül is Észak-Itáliát Bajorországhoz csatolja. — Magyar sereg a Rhône és a Loire mentén kalandozik. Útközben hazafelé a Ticino folyónál vereséget szenved a II. Berengár itáliai király uralmát megdöntő német seregtől.

952

A Magyarországgal nyugaton határos országok és tartományok I. Henrik bajor herceg uralma alá kerülnek.

954

eleje Liudolf sváb herceg fellázad apja, I. Ottó német király ellen. Vörös Konrád lotaringiai herceg, a lázadó szövetségese, segítségül hívja a magyarokat, akik Bulcsú vezetésével meg is jelennek. Liudolf addigra kibékül apjával, mire Konrád herceg a magyar sereget a Rajnán túlra irányítja.
március 19. A Bulcsú vezette kalandozó sereg Wormsnál tartózkodik.
április 2. Bulcsú serege elfoglalja és felgyújtja a lobbes-i monostort.
április 6—10. A magyar sereg Bulcsú vezetésével Cambrai-t ostromolja. (Az ostrom közben Bulcsú egy rokona elesik, mire a magyarok felhagynak az ostrommal. Fölperzselik a környéket és visszafordulnak.)

955

május I. Ottó német király leveri a lázadó hercegeket, s ezzel helyreállítja a német egységet.
július Magyar sereg tör Bajorországba és Sváb-földre.
augusztus 8. A kalandozó magyarok Augsburgot ostromolják.
augusztus 9. I. Ottó német király megindul egyesült német seregével az Augsburgot ostromló magyar sereg ellen.
augusztus 10. A Bulcsú, Lél és Súr vezette magyar sereg Augsburg közelében, a Lech folyó mezején, vereséget szenved I. Ottó német király hadától.
augusztus 11. A győztes német had a menekülő magyarok üldözése közben elfogja Lél, Bulcsú és Súr vezéreket, akiket I. Ottó király Regensburgban felakasztat.

955 körül

Fajsz fejedelem meghal, utóda Taksony. (Uralkodik 972 előttig.)

955 után

Megszűnnek a magyar kalandozó hadjáratok nyugat felé.

957

VII. (Bíborbanszületett) Konstantín bizánci császár követet küld I. Ottó német királyhoz, és a követküldés nyomán beszünteti az adófizetést a magyaroknak.

958

április 11. körül A Bizáncig hatoló kalandozó magyarok hiába követelik az adót. Botond párviadalban legyőzi ellenfelét. (Botond monda.) A hazafelé tartó sereget a nyomukba küldött bizánciak szétszórják.

961—962

Kalandozó magyar seregek ismételten betörnek a bizánci birodalom területére.

962

február 2. XII. János pápa Rómában császárrá koronázza I. (Nagy) Ottó német királyt.

963

eleje XII. János pápa egy Szalók nevű Magyarországon nevelkedett bolgár követtel Magyarországra küldi Zakeus püspököt. I. Ottó német-római császár azonban elfogatja a püspököt, nehogy a vele ellenséges viszonyban levő pápa a püspök révén szövetségre lépjen a magyarokkal.

963 körül

Egy 300 fős kalandozó sereg Thesszaloniké mellett 500 görögöt foglyul ejt és őket Magyarországra hozza. Ezt követően egy 200 főnyi csapat Macedóniába tör. A bizánci sereg azonban megtámadja és a csapatból negyvenet foglyul ejt. A foglyokat utóbb besorozzák II. Phókász Niképhorosz bizánci testőrségébe.

964

július 6. A pápa által küldött Zakeus térítőpüspök, miután magyarországi útja meghiúsult, és a császár fogságából szabadult, részt vesz a padovai zsinaton.

965

A magyarok, a magyarországi mohamedánok (izmaeliták) és zsidók a prágai vásáron bizánci pénzzel fizetnek.

968

július I. Ottó német-római császár követe, Liudprand (Liutprand) cremonai püspök, a magyarokról is tudósító *Antapodosis* szerzője, nem tud Bizáncból hazatérni, mivel a magyarok veszélyeztetik a szárazföldi utakat.

970 előtt

II. (Civakodó) Henrik bajor herceg Bajorország keleti, Magyarországgal érintkező határán megszervezi az osztrák és a karantán őrgrófságot. A magyarok kiürítik a Mura völgyét: ezzel a gyepűelve összébb zsugorodik.

970

Szvjatoszlav Igorjevics kijevi fejedelem magyar, bolgár és besenyő segítséggel Bizáncra támad, de Arkadiopolisz (Lüle Burgasz) mellett vereséget szenved. Ezzel a magyar kalandozásoknak vége szakad.

972 előtt

Taksony fejedelem meghal, fia, Géza követi a trónon. (Uralkodik 997-ig.)

972

április 7. II. Ottó trónörökös, német-római császár feleségül veszi Theophanu görög hercegnőt. Német—bizánci szövetség fenyegeti a magyarokat.

október Az Ingelheimben (Mainz mellett) a magyarok püspökévé szentelt Brúnó Sankt Gallen-i szerzetes, Piligrim passaui püspök papjaival Magyarországon térít.

az év folyamán Wolfgang einsiedelni szerzetes Magyarországra indul téríteni. Eredménytelen útja után I. Ottó német-római császár, Piligrim passaui püspök kérésére a visszatérő (Szent) Wolfgangot kinevezi regensburgi püspökké.

973

március 23. I. Ottó német-római császár Quedlinburgban üli a húsvéti ünnepeket. Udvarában a környező országok fejedelmein kívül Géza fejedelem képviseletében 12 előkelő magyar is jelen van. E követséggel kezdődik a kereszténység térhódítása Magyarországon, azaz a magyarok beilleszkedése a nyugati társadalmi rendszerbe.

az év folyamán A passaui püspökség és a salzburgi érsekség között megkezdődik a harc a leendő magyar egyház feletti joghatóságért.

974 előtt

Brúnó Sankt Gallen-i szerzetes megkereszteli Géza fejedelmet. Vele együtt 500 előkelő magyar is megkeresztelkedik.

983

vége II. (Civakodó) Henrik bajor herceg fellázad a gyermek III. Ottó német-római császár ellen. Géza fejedelem az osztrák őrgrófságban elfoglalja Melk várát.

985

I. (Babenberg) Lipót osztrák őrgróf visszafoglalja Melk várát a magyaroktól.

991

II. (Civakodó) Henrik bajor herceg hadával benyomul a bécsi medencébe, mire a magyarok kiürítik a Lajtán túli területet.

995

augusztus 28. II. (Civakodó) Henrik bajor herceg meghal.
augusztus 28. után Géza fejedelem fia, István (Vajk), feleségül veszi II. (Civakodó) Henrik leányát, Gizellát.
az év folyamán (Szent) Adalbert prágai püspök útban Róma felé megfordul Géza fejedelem udvarában.

997 előtt

Pannonhalmán megkezdődik a (Szent Mártonról elnevezett) első magyarországi bencés monostor építése.

997

Meghal Géza fejedelem, utóda fia, István. (Fejedelemként 1000-ig uralkodik.) — Az Árpád-ház legidősebb tagja, Tar Zerind fia, Koppány somogyi herceg a nomád hagyomány (levirátus) alapján magának követeli Géza fejedelem özvegyét, Saroltát, valamint a fejedelmi hatalmat. István fejedelem a feleségével, Gizellával Magyarországra jött német lovagok (a seregét vezető Vecellin és társai) segítségével Veszprém mellett legyőzi Koppányt.

998

A korábbi nyugati gyepűelve véglegesen a német birodalom részévé lesz. III. Ottó német-római császár először adományoz birtokot az egykori gyepűelvén, a Traisen folyótól keletre.

III. AZ ÁRPÁDOK KIRÁLYSÁGA 1000—1301

1000

december 25. előtt István fejedelem Asztrik (szerzetesi nevén Anasztáz) meseritzi apátot királyi koronáért és egyházszervezéssel kapcsolatos intézkedéseinek jóváhagyásáért Rómába küldi II. Szilveszter pápához.

december 25. (vagy 1001. január 1.) István fejedelmet II. Szilveszter pápa (más vélemény szerint III. Ottó német-római császár) által küldött koronával királlyá koronázzák. (Uralkodik 1038-ig.)

1000 körül

I. (Szent) István király kijelöli az első püspöki és várispáni székhelyeket. E székhelyek körül alakulnak ki utóbb a királyi vármegyék és a több vármegyét magukban foglaló egyházmegyék. (Az államalapító király uralkodása alatt mintegy 50 vármegye és tíz egyházmegye létesül. Az egyházmegyék székhelyei: Bihar, Csanád, Eger, Esztergom, Győr, Gyulafehérvár, Kalocsa, Pécs, Vác és Veszprém. Közülük Esztergom alapításától fogva érseki székhely, Kalocsa pedig röviddel alapítása után lesz azzá.) — I. (Szent) István kibocsátja a bajor mintára Magyarországon vert első pénzeket. — Eltemetik azt a kijevi előkelőt, akinek sírjából a berakásos díszű, ún. Hojnovszkij-szablya előkerült. E pompás fegyver — csakúgy, mint közeli párhuzama, a Bécsben őrzött ún. Attila-kard — minden bizonnyal magyar mester munkája.

1000 után

I. (Szent) István kiadja I. törvénykönyvét. (Törvénycikkelyei: 1.: biztosítja az egyházi vagyon királyi védelmét; 2.: meghatározza a püspökök feladatát és világiakkal való kapcsolatát; 3—5.: intézkedik az egyházi személyek bíráskodási kiváltságáról és munkájáról; 6—7.: kimondja a magántulajdon feletti szabad rendelkezést és a királyi vagyon sérthetetlenségét; 8—13., 19.: rendelkezik a vasárnap, a böjt és a keresztény vallás megtartásáról, a betegek gyónásáról és a templomi viselkedésről; 14—17., 27—28., 31—35.: bünteti a gyilkosságot, a kardrántást testi sértés céljából, a hitszegést, a leányrablást, a házasságon kívüli kapcsolatot, az asszonyok tolvajlását, más házának felgyújtását és megtámadását, a boszorkányokat és a varázslókat; 18.: pártfogolja a felszabadított rabszolgákat; 20.: semmisnek tekinti a rabszolga vádaskodását urával szemben; 21., 23—25.: tiltja más rabszolgájának felszabadítását, más vitézének vagy hospesének befogadását, s támogatja a szökött személyek felkutatását; 22., 29.: védi a szabadok szabadságát, s szolgasággal bünteti rabszolgával kötött házasságáért; 26., 30.: intézkedik az özvegyekről, árvákról és az elhagyott feleségekről.) — Megkezdődik a Baraba sztyeppe obi-ugor lakosságának eltörökösödése.

1001

január 1. (→ 1000. december 25.) István fejedelem megkoronázása.

1002

I. (Szent) István kiadja a pannonhalmi apátság kiváltságlevelét. (Az oklevél eredetije nincs meg, csak annak írásmódját utánzó és szövegét módosító — interpoláló — 12. századi változata maradt fenn.) — Domonkos az első esztergomi érsek.

1002 után

Ajtony fejedelem, a Maros-vidék ura, megkeresztelkedik a bulgáriai Vidinben. Uralmi területén görög egyházi szervezet jön létre.

1003

I. (Szent) István király leveri az Erdélyben uralkodó Gyula fejedelmet. Gyulát és családját fogságra veti. Erdőelvi (Erdélyi) Zoltán Erdély első királyi kormányzója (vajdája?).

1003 után

Querfurti Brúnó (szerzetesi nevén Bonifác) Magyarországon a fekete magyarok között térít.

1003—1009

I. (Szent) István és Gizella királyné palástot adományoz XVIII. János pápának. (A palást utóbb a metzi Szent Arnulf apátságba kerül, majd elpusztul.)

1005 körül

Sebestyén az esztergomi érsek.

1007

november 7. Anasztáz (Asztrik), a magyarok (esztergomi) érseke is részt vesz a frankfurti zsinaton. (Érseki címét 1036 táján bekövetkezett haláláig viseli.)

1008

I. (Szent) István serege Csanád vezetésével leveri a Maros-vidék urát, Ajtonyt. (Más nézet szerint ez 1028 körül történt.)

1009

A király parancsára kijelölik a pécsi és a veszprémi püspökség határát.

1009 körül

I. (Szent) István kiadja II. törvénykönyvét. (Más vélemény szerint erre 1030 és 1038 között került sor. A törvénycikkelyek felsorolását l. ott.)

1012

május 6. Anasztáz (Asztrik), a magyarok érseke felszenteli a bambergi székesegyház egyik oltárát.

1018 előtt

Meg-megújuló harc folyik a Morva és a Vág vidékén a lengyelek és a magyarok között.

1018

I. (Bátor) Boleszló lengyel fejedelem és II. Henrik német-római császár békét köt Bautzenben. A magyarok visszakapják a lengyelek által elfoglalt Morva-vidéki területeket. — I. (Bátor) Boleszló lengyel fejedelmet magyar lovashad kíséri kijevi hadjáratára. — I. (Szent) István II. (Bulgaroktonosz) Baszileiosz bizánci császárral szövetségben háborút visel Sámuel bolgár cár (Keán) ellen. Sámuel leverésével Magyarország határos lesz a bizánci birodalommal. — A háborúban szerzett kincsekből a király adományt tesz az általa alapított székesfehérvári prépostságnak. (Valószínűleg ezután kezdődik meg a székesfehérvári királyi bazilika építése. → 1031)

1018—1026

I. (Szent) István megnyitja a Nyugatról Magyarországon keresztül Jeruzsálembe vezető zarándokutat.

1018—1031

I. (Szent) István a keleti és a nyugati uralkodók által írt királytükrök mintájára elkészíti Intelmeit *(Institutiones morum)* fia és várható örököse, Imre herceg számára. — Imre herceg bizánci hercegnőt vesz feleségül. — I. (Szent) István Imre herceg görög felesége számára Veszprémvölgyben görög apácamonostort alapít. (Az 1109. évi másolatban és megerősítésben fennmaradt görög nyelvű alapítólevél felsorolja az egyház birtokait és az ott élő, jobbára mezőgazdasági és kézműves munkát végző szolgákat. → 1109)

1019

I. (Szent) István megalapítja a Szent Adorjánról elnevezett zalavári bencés monostort.

1020 körül

Fulbert chartres-i püspök teljesíti Bonipert pécsi püspök kérését: megküldi neki Priscianus latin grammatikáját.

1026 előtt

A velencei (Szent) Gellért Magyarországra jön, hogy az egyházépítésben részt vegyen.

1026

II. Konrád német király (utóbb császár) előzi Velencéből I. (Szent) István király sógorát, Otto Orseolo dózsét és fiát, Pétert. → 1032

1027

I. (Szent) István nem engedi országán átutazni a Bizáncba tartó Werner strassburgi püspököt, II. Konrád német-római császár követét.

1028 körül

I. (Szent) István király serege Csanád vezetésével leveri Ajtonyt, a Maros-vidék urát. → 1008

1030

július II. Konrád német-római császár hada Magyarországra támad. Serege talán Esztergomig nyomul, majd utánpótlás híján kivonul az országból. A magyar csapatok a császári sereget Bécsig üldözik.

az év folyamán (Szent) Gellértet püspökké szentelik. Püspöksége székhelye az Ajtonytól elfoglalt Marosvár, azaz Csanád.

1030—1038

I. (Szent) István kiadja II. törvénykönyvét. (Törvénycikkelyei: 1., 18.: minden tíz falut templomépítésre kötelez, s elrendeli az egyházi tizedet; 2.: meghatározza a magántulajdon öröklési rendjét; 3—6.: bünteti a rabszolga gyilkosságát, lopását és más rabszolgáinak felszabadítását; 7.: elítéli a szabadok tolvajlását; 8—11.: intézkedik a várispánokról és a vitézekről; 12—15.: megtorolja a karddal elkövetett gyilkosságot, testi sértést, sőt magát a dühből tett kardrántást is; 16., 21.: megszabja a királyi udvar vagy vár élére állított rabszolga, továbbá az udvarnokok sajátos helyzetét; 17.: lesújt a király és a királyság elleni összeesküvőkre, az urát vagy ispánját megölő szolgára, illetve katonára; 19—20.: fellép a rágalmazók ellen. → 1009 körül.)

1031

tavasza II. Konrád német-római császár nevében fia, III. Henrik német király békét köt I. (Szent) Istvánnal. A béke értelmében a Lajta és a Fischa folyók köze, valamint a Morva folyó jobb partja Magyarországhoz kerül.

szeptember 2. Imre herceg vadászat közben meghal; az ország trónörökös nélkül marad.

az év folyamán I. (Szent) István és Gizella királyné miseruhát adományoz a székesfehérvári prépostságnak. (A miseruha, melyet utóbb koronázási palásttá alakítanak át, többek közt ábrázolja a királyt és a királynét; felirata az adományozás tényéről és évéről tájékoztat. — Valószínűleg ekkor szentelik fel a még teljesen fel nem épült székesfehérvári királyi bazilikát.)

1031 után

I. (Szent) István megvakíttatja unokaöccsét, a Nyitrán fogva tartott Vazult. Három fia: András, Béla és Levente Lengyelországba menekül. — I. (Szent) István ellen a királyi udvarban összeesküdnek. A beteg király életére törő merénylő azonban lelepleződik. Az összeesküvést megtorolják. — I. (Szent) István levelezést folytat Odilo clunyi (Franciaország) apáttal a magyarországi templomok oltáraira küldendő szent ereklyék tárgyában.

1032

I. (Szent) István Magyarországra hívja nővérének és Otto Orseolo elűzött velencei dózsének a fiát, Pétert.

1038 előtt

Aba Sámuel, I. (Szent) István unokaöccse (más nézet szerint sógora) a nádor. → 1131 előtt

1038

augusztus 15. I. (Szent) István meghal. Római szarkofágból átfaragott koporsóban, az általa alapított székesfehérvári királyi bazilikában temetik el.
augusztus 15. után I. (Szent) István unokaöccse, (Orseolo) Péter trónra lép. (Első uralma 1041-ig tart.)
az év folyamán Felszentelik a pécsváradi bencés apátságot.

1039

Magyar csapatok a csehekkel szövetkezve betörnek Bajorországba.

1040

nyara Péter király három sereget küld I. (Přemysl) Břetislav cseh herceg megsegítésére II. Konrád fia, III. Henrik német-római császár ellen.

1041

szeptember A magyarok fellázadnak Péter király zsarnoki uralma ellen és I. (Szent) István másik nővérének a fiát, Aba Sámuelt választják meg királynak. (Uralkodik 1044-ig.) Péter Adalbert osztrák őrgrófhoz menekül.
október Péter király megjelenik Regensburgban, III. Henrik német-római császár udvarában és segítséget kér trónja visszaszerzéséhez.
december 25. Aba Sámuel király követei III. Henrik német-római császár strassburgi udvarában tartózkodnak, de nem tudják elérni, hogy a császár elismerje urukat.

1042

február 15. Aba Sámuel király seregével betör az osztrák őrgrófságba és Tulln vidékéig pusztít.

április 11. körül III. Henrik német-római császár válaszul a magyar támadásra elhatározza, hogy háborút indít Magyarország ellen.

szeptember III. Henrik német-római császár hadseregével betör az országba. Lerombol-tatja Hainburgot és Pozsonyt, a két határvárat, majd a Garam folyóig hatol.

1043

május 27. Aba Sámuel király követei III. Henrik német-római császárnál Paderbornban tartózkodnak.

augusztus III. Henrik német-római császár Regensburgban visszautasítja Aba Sámuel király követeinek békeajánlatát.

november 30. előtt III. Henrik német-római császár seregével újból behatol Magyarországra. Aba Sámuel király azonban a foglyok visszaadásával, továbbá területi engedményekkel és pénzzel fegyverszünetet vásárol tőle.

1043 után

I. (Szent) István özvegye, Gizella királyné meghal. Az általa alapított veszprémi székesegyházban temetik el. (Más vélemény szerint a passaui Niedernburg kolostor apátnőjeként hal meg, s ott temetik el.)

1044

március—április Aba Sámuel király a nagyböjtben Csanádon tartózkodik, ahol 50 lázadó főurat kivégeztet.

április 22. Megkoronázzák Aba Sámuelt. (A koronázást [Szent] Gellért csanádi püspöknek kellett volna végeznie, ő azonban az 50 főúr kivégzése miatt ezt megtagadta.)

június III. Henrik német-római császár, Aba Sámuel király ellenfeleinek hívására, seregével Magyarországra jön.

július 5. III. Henrik német-római császár hadai Ménfő (Győr vm.) közelében legyőzik Aba Sámuel király seregét. Aba Sámuel Hevesbe menekül, ahol megölik. Az általa alapított sári (abasári) monostorban (Heves vm.) temetik el. — Péter ismét elfoglalja a trónt. (Második uralkodása 1046-ig tart.)

1045

február III. Henrik német-római császárt Péter király követei a pünkösdi ünnepekre Magyarországra hívják.

május 26. III. Henrik német-római császár megjelenik Székesfehérvárott, ünnepélyesen hűbérül adja Péternek Magyarországot, I. (Szent) István koronáját és lándzsáját pedig Rómába küldi.

1046 előtt

(Szent) Gellért csanádi püspök megírja *Deliberatio* című munkáját. Ez az első Magyarországon készült teológiai munka.

1046

szeptember előtt A Tiszántúl fellázad Péter király uralma ellen. Péter két összeesküvő főurat kivégeztet. A felkelők hazahívják Vazul fiait: az Oroszországban élő András és Levente herceget.

szeptember 8. körül Péter király lázadó alattvalói ellen III. Henrik német-római császár segítségét kéri. A császári had Augsburgnál gyülekezik.

szeptember 21. Péter király a nyugati határszélre menekül.

szeptember András herceg Újvárnál (Abaúj vm.) tartózkodik seregével és lassan nyomul Buda felé. Fogadására (Szent) Gellért csanádi püspök Szolnok ispánnal és társaival Székesfehérvárról Budára tart. Mielőtt a pesti réven átkelnének, a pogányság visszaállítására törekvő békési Vata csapataival találkoznak és Benita püspök kivételével a lázadók áldozatául esnek. Gellértet taligára teszik és a Kelenföldi hegyről (a mai Gellérthegyről) letaszítják és megölik (szeptember 24.).

szeptember vége I. András Székesfehérvárott trónra lép. (Uralkodik 1060-ig. — Tőle származik a legrégebbi ismert törvénybe idéző magyarországi ércbillog.)

október Péter király a nyugati határról visszafordul és Székesfehérvárra tart. Zámolynál (Zámor) azonban foglyul ejtik és megvakítják. Így kerül I. András király kezébe, akinek fogságában rövidesen meghal.

1046 körül

Latin (vallon) telepesek érkeznek Magyarországra.

1046 után

I. András I. (Szent) István mintájára veret pénzt, a pénzlábat azonban tudatosan rontja.

1047

I. András király öccse, Levente herceg meghal. — A felégetett verduni egyház 24 kanonokja Magyarországra jön, ahol I. András királytól magas egyházi tisztségeket kapnak.

1048 körül

I. András öccse, Béla herceg hazatér Lengyelországból és megkapja az ország harmadát kitevő hercegséget.

1049

I. András seregével a bizánci birodalom területén Szófiáig nyomul előre, majd békét köt és hazatér.

1050

eleje Gebhardt regensburgi püspök serege betör Magyarországra; válaszul a magyarok is behatolnak az osztrák őrgrófságba.

július 16. III. Henrik német-római császár Nürnbergben elhatározza, hogy a magyar betörések megakadályozására ismét felépítteti Hainburg várát.

szeptember 22. A magyarok támadása nem tudja megakadályozni Hainburg megerősítését.

ősze György kalocsai érsek valószínűleg azért keresi fel Lotaringiában IX. Leó pápát, hogy kieszközölje közbenjárását III. Henrik német-római császárnál a magyarokkal kötendő béke érdekében.

1050 körül

Az Oroszország és Regensburg között kereskedő zsidók központja Esztergom, ahol zsinagógát is építenek.

1051

augusztus III. Henrik német-római császár serege Passauból Magyarország ellen indul.

szeptember III. Henrik seregével a Rába mentén betör Magyarországra, hajóhada pedig Gebhardt regensburgi püspök vezetésével lefelé tart a Dunán.

október 25. előtt III. Henrik seregével a magyarok által pusztává tett vidéken Székesfehérvárig nyomul, miközben semmiféle ellenállással nem találkozik. Mivel az elpusztított vidéken a had éhezik, a császár elrendeli a visszavonulást. A Vértes hegységben a magyarok megtámadják, szétverik és futásba kergetik a német sereget, a dunai hajóhadat pedig a Miklós püspök által hamisított császári levéllel visszafordulásra kényszerítik.

október 25. A hatalmas veszteséget szenvedett, menekülő császári sereg Hainburgba érkezik.

vége Hugó clunyi apát, IX. Leó pápa követe közvetít a magyarok és a németek között. A békekötés azonban III. Henriken meghiúsul.

1052

július III. Henrik német-római császár szárazon és vízen megtámadja Pozsony várát. Hajóhadát azonban Zotmund búvár elsüllyeszti a Dunán.

augusztus III. Henrik, a táborában megjelenő IX. Leó pápa rábeszélésére, felhagy Pozsony ostromával, és hazatér seregével.

1053

április 11. III. Henrik német-római császár megfosztja hercegségétől I. Konrád bajor herceget, aki erre Magyarországra menekül.

az év folyamán Az 1046-ban vértanúhalált halt (Szent) Gellért tetemét Pestről püspöki székhelyére, Csanádra szállítják.

1054

július 16. Umbe bíboros, IX. Leó pápa követe, megbízatását túllépve Bizáncban a Hagia Szophia-templom oltárára helyezi a Kerulláriosz Mihály bizánci pátriárkát kiközösítő bullát. A kereszténység ezzel két részre, keleti és nyugati egyházra szakad (schizma) Konstantinápoly és Róma központtal.

az év folyamán A Magyarországra menekült I. Konrád bajor herceg vezetésével magyar sereg tör Karintiába, ahol rövid időre megszállja Hengistburg várát.

1055

január 10. I. Břetislav cseh herceg tervezett magyarországi hadjáratának előkészületei közben meghal.

az év folyamán Tihanyban I. András király bencés monostort alapít Szent Ányos tiszteletére. A monostor latinul írt alapítólevele, a legkorábbi eredetiben fennmaradt magyarországi oklevél, elsőként tartalmaz összefüggő magyar nyelvű szövegrészletet. — Benedek az esztergomi érsek, Zache a nádot (comes palatii).

1056

október 5. Meghal III. Henrik német-római császár. Utódjának, a gyermek IV. Henrik német királynak a gyámjaival hamarosan megindulnak a béketárgyalások.

1056 körül

Elkészül a Sarchas bíró féle összeírás, a királyi birtokok népeinek első számbavétele. (Az összeírás nem maradt fenn.)

1057

I. András királlyá koronáztatja fiát, Salamont. — Radó nádor adományt tesz a pécsi püspökségnek. (Adománylevele 13. századi bővített — hamisított — változatban maradt fenn.) — Edvárd angolszász herceg hosszabb magyarországi tartózkodás után visszatér Angliába.

1058

szeptember A Morvamezőn IV. Henrik német király és I. András békét kötnek. IV. Henrik testvérét, Juditot eljegyzik Salamonnal.

az év folyamán I. (Komnénosz) Izsák bizánci császár hadat indít Magyarország ellen, Szófiában azonban magyar küldöttség járul elé és békét köt vele.

1059 előtt

Az ország egyharmadát bíró Béla herceg külön pénzt veret, de I. Andrással ellentétben nem él a pénzrontás eszközével.

1059

A Salamon megkoronázása miatti feszült helyzetben I. András a Tisza melletti Várkonyban a korona és a kard közötti választással próbára akarja tenni öccsét, Béla herceget, vajon nem fenyegeti-e Salamon trónját. (Várkonyi jelenet.) Béla herceg, noha egyik híve tanácsára a kardot választja, Lengyelországba menekül.

1060 előtt

Ismeretlen magyar szerző összefoglalja a magyarság eddigi történelmét. (Az első gesztaszerkesztés más felfogás szerint 1066—1067 körül keletkezett.)

1060

eleje Béla herceg lengyel sereggel visszatér az országba. I. András a családját az ausztriai Melk várába küldi Ernő osztrák őrgróf védelme alá és német segítséget kér.

ősze I. András és Béla herceg, a két testvér serege a Tisza vidékén összecsap. Béla herceg győzelmet arat, és a mosoni kapuig üldözi a király zömében német seregét. A menekülő I. Andrást a mosoni kapunál lova ledobja, és sebesülten fogságba esik. Fogolyként rövidesen meghal a zirci udvarházban (Veszprém vm.); az általa alapított tihanyi monostorban temetik el. Özvegye és fia, Salamon IV. Henrik német királyhoz menekül.

december 6. Béla herceget Székesfehérvárott megkoronázzák. (Uralkodik 1063-ig.)

1061

I. Béla király Székesfehérvárra országos gyűlést hív egybe. Az összegyűlt tömeg Vata fia János vezetésével a pogány valláshoz való visszatérést követeli. A király katonaságával szétoszlatja a lázongó tömeget. — I. Béla az eddig vasárnapon tartott vásárnapot szombatra helyezi. (Györffy György nézete szerint ez I. Géza király intézkedése. → 1075—1077.) — Győr nembeli Ottó somogyi ispán megalapítja a zselicszentjakabi bencés monostort. (Az erről szóló oklevél, a nemzetségi monostorok első hiteles alapítólevele, a világi nagybirtok szolgálónépeiről tájékoztat. — A monostort 1066-ban Salamon király és Géza herceg jelenlétében szentelik föl.)

1063

augusztus IV. Henrik német király gyámjai Mainzban elhatározzák, hogy Salamont visszasegítik Magyarország trónjára.

szeptember 11. I. Béla király, akire a dömösi kúriában (Pilis vm.) rászakadt a trón, sebesülten a betörő német csapatok ellen Moson felé vonul és útközben meghal. Az általa alapított szekszárdi bencés monostorban temetik el.

szeptember 27. előtt I. Béla halála után három fia: Géza, László és Lambert (Lampert) Lengyelországba menekül. Salamont a németek visszahozzák Magyarország trónjára és Székesfehérvá-

rott megkoronázzák. (Uralkodik 1074-ig.) Ez alkalommal I. András özvegye II. Ottó bajor hercegnek ajándékozza „Attila kardját".

szeptember 27. IV. Henrik német király seregével elhagyja az országot.

szeptember 27. után Géza (másképpen (Magnus) herceg és öccsei, László és Lambert lengyel segítséggel visszatérnek Magyarországra. Salamon király a nyugati határra (Moson várába) menekül.

1064

január 20. Salamon király és Géza herceg a főpapok közvetítésével Győrött kibékül.

április 11. Salamon király és Géza herceg Pécsett együtt üli meg a húsvéti ünnepeket. A köztük létrejött jó viszonyt megzavarja, hogy éjjel leég a pécsi királyi palota.

1066

Győr nembeli Ottó (másképpen Ata) viseli az ország nádori tisztségét.

1066—1067 körül

Elkészül az első geszta-szerkesztés. (Ismeretlen magyar szerző összefoglalja a magyarság eddigi történelmét. A 14. századi krónika-kompozícióból kihámozható legkorábbi geszta más felfogás szerint 1060 előtt keletkezett.)

1067

Cseh sereg tör Magyarországra és Trencsénig pusztít. — Zvonimir horvát király, Géza herceg sógora, magyar segítséggel harcol Domenico Contareno velencei dózse ellen.

1067 körül

Aba nembeli Péter ispán megalapítja a százdi monostort (Borsod vm.). — Dezső az esztergomi érsek (tisztségét 1075 előtt bekövetkezett haláláig viseli), Radván a nádor.

1068

Gyula besenyő vezér Osul nevű főembere a Moldvában lakó besenyőkkel („kunokkal") és az úzokkal a borgói szoroson át Erdélybe, onnan a meszesi kapun át pusztítva Biharig hatol, majd Szatmáron át a Szamos mentén visszatér Erdélybe, ahol Salamon király, Géza és László hercegek a kerlési (vagy cserhalmi) ütközetben (Doboka vm.) szétszórják seregét.

1071

A besenyők a nándorfehérvári görög őrség biztatására Zimonynál betörnek a Szerémségbe, s nagy zsákmánnyal távoznak. — A Szalánkeménnél táborozó királyi és hercegi hadak kéthónapos ostrom után elfoglalják Nándorfehérvárat és Szerém várát. A szerzett zsákmány felosztása meghasonlást idéz elő Salamon király és a hercegek között. — IV. Romanosz Diogenész bizánci császár az örményországi Mantzikertnél vereséget szenved a szeldzsukoktól.

1072

A bizánciak visszafoglalják Nándorfehérvárat. Salamon király és Géza herceg hadaikkal betörnek a bizánci birodalom területére és Nišig hatolnak, ahonnan elhozzák Szent Prokop ereklyéjét, melyet a szávaszentdemeteri (Sremska Mitrovica) bazilita monostornak adományoznak. (→ 1164) A király és a herceg közt ellentétek támadnak. Géza herceg a hadjáratról hazasiet hercegségébe.

1073

november 11. előtt Salamon király és Géza herceg fegyverszünetet köt. Vállalják, hogy 1073. november 11-től 1074. április 24-ig nem nyúlnak fegyverhez.

december 25. Salamon király a karácsonyi ünnepeket Ikervárott (Vas vm.) tölti a segítségül hívott német seregek társaságában, majd Szekszárdra indul.

az év folyamán Géza herceg László herceget Oroszországba, majd Csehországba, Lambert (Lampert) herceget pedig Lengyelországba küldi segítségért.

1074 előtt

Géza, az ország egyharmadát bíró herceg, külön pénzt veret. — Mór pécsi püspök megírja a lengyel származású zobori remeték: (Szent) Zoerard-András és tanítványa, (Szent) Benedek legendáját. → 1083

1074

január Salamon király a szekszárdi monostorban száll meg, ahol elhatározza, hogy megtámadja a hercegeket. Szándékáról az apát értesíti Géza herceget.

február 26. Salamon király Kemejnél (Szolnok vm.) legyőzi Géza herceg seregét.

március 14. Géza és László hercegek egyesült hada Mogyoródnál (Pest vm.) megveri Salamon király seregét. Salamon a nyugati határszélre menekül; országát és királyi hatalmát végleg elveszti. → 1087.

március 14. után Géza herceg királlyá lesz. (Uralkodik 1077-ig.)

május Salamon király IV. Henrik német királyhoz fordul segítségért. I. Géza király és a hercegek befogadják Zoltán vezérükkel a besenyőket, és megbízzák őket a Moson és Pozsony várát birtokló Salamon szemmel tartásával.

augusztus—szeptember IV. Henrik német király Salamon támogatására seregével Pozsonyon át Vácig nyomul, ahonnan utánpótlás híján eredmény nélkül hazatér.

október 28. VII. Gergely pápa megrója a támogatást kérő Salamon királyt, mert IV. Henrik német királynak hűbérül ajánlotta fel Magyarországot, amely a pápa szerint a Szentszék hűbérbirtoka.

az év folyamán I. Géza király VII. (Dukász Parapinákész) Mihály bizánci császártól abroncskoronát kap, amely utóbb a Szent Korona alsó részévé lesz.

1074 körül

Salamon király kétévenként vert pénzein először jelenik meg a király képe.

1075

április 14. VII. Gergely pápa elismeri I. Géza uralmát.
az év folyamán I. Géza megkoronázása után megalapítja a garamszentbenedeki bencés monostort (Bars vm.) és összeíratja az apátság birtokait. — Nehemiás az esztergomi érsek (tisztségét 1077. június 9. után bekövetkezett haláláig viseli), Gyula a nádor (méltóságától 1091 előtt megválik).

1075—1077

I. Géza király vásári reformja a vásárnapot vasárnapról szombatra helyezi át. → 1061

1076

december 25. I. Géza Szekszárdon üli meg a karácsonyi ünnepeket, ahonnan a főpapok rábeszélésére követeket küld Salamon királyhoz, hogy béküljenek ki.

1077

eleje Megindulnak a béketárgyalások I. Géza és Salamon között.
január 25—27. IV. Henrik német király az itáliai Canossában kénytelen vezekelve engedni VII. Gergely pápának a főpapok kinevezése (invesztitúra) kérdésében.
április 25. I. Géza meghal; Vácott temetik el. Testvére, I. (Szent) László lép trónra. (Uralkodik 1095-ig.)

1077 körül

Kiadják I. (Szent) László ún. III. törvénykönyvét. (Szilágyi Loránd szerint a törvénykönyv, amely talán már 1077 előtt létrejött, két törvényhozás emléke: az első során született meg az 1—15., a második során pedig a 16—29. törvénycikk. Györffy György szerint a törvénykönyv első része 1077 és 1083 között, az azt módosító második rész 1083 után keletkezett. — Az első rész törvénycikkelyei: 1., 4—12.: intézkedik a tolvajok felkutatásáról és megbüntetéséről; 2.: megtiltja a király és mások szolgáinak befogadását; 3.: szabályozza a nádor bíráskodását; 13—14.: dönt a szökevény szolgákról és az elszökött vagy elhagyott állatokról; 15.: elítéli a királyi határozatok megszegőit. A második rész törvénycikkelyei: 16., 22—27.: intézkedik a bírákról; 17—19.: határoz a tolvajokról; 20., 29.: dönt a szökevény szolgákról és a kóbor jószágról; 21.: megtiltja mások szolgáinak befogadását; 28.: rendelkezik a királyi futárokról.)

1077 után

A Pannonhalmán gyűlést tartó előkelők kiadják I. (Szent) László király ún. II. törvénykönyvét. (Törvénycikkelyei: 1—4., 9—10., 12—14.: intézkedik a tolvajokról; 5.: biztosítja a lopott jószág vagy holmi felkutatását; 6.: rendelkezik a bírákról; 7.: vásárokhoz köti a kereskedők tevékenységét; 8., 11.: bünteti az emberölést és mások házának a megtámadását; 15—18.: korlátozza a lovak és az ökrök kivitelét és forgalmát.) — I. (Szent) László az I. (Szent) István király által létesített bihari püspökség székhelyét Bihar helységből a közeli Váradra helyezi át.

1077—1083

Kibocsátják I. (Szent) László ún. III. törvénykönyvének első részét. (→ 1077 körül)

1078

május 27. I. (Szent) László követei Rudolf német ellenkirály goslari udvarában segítséget ígérnek IV. Henrik német király ellen.

1079

tele I. (Szent) László Salamontól visszafoglalja Moson várát.
március 21. VII. Gergely pápa kéri I. (Szent) László királyt, hogy fogadja be IV. Henrik német király számkivetésre ítélt ellenfeleit.
tavasza IV. Henrik német király seregével betör Nyugat-Magyarországra, majd visszavonul.
az év folyamán I. (Szent) László feleségül veszi szövetségese, Rudolf német ellenkirály leányát, Adelhaidot.

1079 körül

Guden nevű személy királyi engedéllyel a veszprémi székesegyház kanonokjainak adományozza birtokát, szolgáit, ekéit, ökreit és juhait. (Végrendelete az első eredetiben fennmaradt magyarországi magánoklevél.)

1080

Salamon feladja pozsonyi különállását és meghódol I. (Szent) Lászlónak, akitől birtokot és jövedelmet kap, de hatalmat nem.

1081—1083

I. (Szent) László az ellene lázadó Salamont a visegrádi várba záratja.

1083 előtt

Szentté avatási célból megírják (Szent) István király nagyobb legendáját (→ 1112—1116), valamint (Szent) Gellért püspök első legendáját, a kisebb és nagyobb Gellért-legendák közös ősét. A legkorábbi Gellért-legenda nem maradt fenn. (Horváth János véleménye szerint a Gellért-legendák közös forrása 1145 után keletkezett.)

1083

július 16—17. Szentté avatják Zoerard-András és Benedek zobori remetéket.
július 26. Csanádon szentté avatják az 1046-ban vértanúhalált halt Gellért püspököt.
augusztus 15. Az ország lakosai összegyűlnek Székesfehérvárott, hogy részt vegyenek I. István király szentté avatásán.
augusztus 17. körül I. (Szent) László szabadon bocsátja Salamon királyt, aki előbb

német földre, majd Moldvába, a besenyőkhöz („kunokhoz") távozik. → 1087

augusztus 20. A székesfehérvári bazilikában ünnepélyesen szentté avatják Magyarország 1038-ban meghalt első királyát, Istvánt.

november 5. Szentté avatják Imre herceget, I. (Szent) István fiát.

1083 után

Kiadják I. (Szent) László ún. III. törvénykönyvének második részét. → 1077 körül — Megkerül az I. (Szent) István sírjának felbontásakor 1083-ban eltűnt szentjobb (május 30.). Tiszteletére I. (Szent) László megalapítja a szentjobbi monostort (Bihar vm.), s abban helyezi el az ereklyét.

1085

Kutesk besenyő („kun") vezér sereggel tör a Felső-Tisza vidékére, ahonnan I. (Szent) László hadával kiveri, s a győztes csata színhelyén emlékeztetőül templomot emel.

1086

Összeírják a bakonybéli bencés monostor ingó és ingatlan vagyonát.

1086 körül

I. (Szent) László összeíratja a pannonhalmi apátság kincseit, ruháit, könyveit, birtokait, szolgáló népeit és állatállományát. (Az apátsági könyvtár mintegy 80 kódexből áll.)

1087

augusztus 1. I. (Szent) László követei megjelennek a IV. Henrik német-római császár ellen összehívott speyeri birodalmi gyűlésen, ahol VII. Gergely utódát, III. Viktor pápát támogatják a IV. Henrik állította III. Kelemen ellenpápával szemben.

az év folyamán Cselgü vezetésével besenyő („kun") sereg támad Bizáncra és Drinápolynál vereséget szenved. A besenyők soraiban harcoló Salamon király valószínűleg ekkor veszti életét. (Krónikás hagyomány szerint Salamon az isztriai Polában halt meg, s ott temették el.)

1088

Judit, Salamon király özvegye feleségül megy I. (Herman) Ulászló lengyel fejedelemhez.

1089 körül

A Szerém várából Bácsra áthelyezett görög rítusú püspökség az egyházunió mozgalma során kánonilag egyesül a kalocsai latin rítusú érsekséggel. (Valószínű magyarázat.)

1090

június 10. Jaromir prágai püspök, aki I. (Szent) László királytól támogatást kér II. (Přemysl) Vratislav cseh fejedelem ellen, Esztergomban meghal.

1090 körül

Dávid herceg, I. András fia adományt tesz a tihanyi apátságnak. (Adománylevelén I. László pecsétje, a legrégibb fennmaradt magyarországi viaszpecsét függ.) — Gyula a nádor. → 1091 előtt

1090—1100

Elkészül Hartvik püspök szertartáskönyve, az *Agenda pontificalis*. Benne található a legrégibb magyarországi drámai szöveg, a *Tractus stellae* című vízkereszti és a *Quem queritis* kezdetű húsvéti játék.

1091 előtt

I. (Szent) László megalapítja a zágrábi püspökséget, s azt a kalocsai érseki tartományba sorolja. (Más nézet szerint a püspökség 1094-ben létesült.) A püspökség alapításakor Acha az esztergomi érsek, Gyula a nádor. → 1094

1091

tavasza Nővérének, Ilona királynénak, Zvonimir horvát király özvegyének a hívására I. (Szent) László seregével bevonul a tengermelléki Horvátországba (akkori nevén Szlavóniába), ahol a horvát Trpimirović-dinasztia kihalása, 1087 óta trónharcok dúlnak. Elfoglalja Belgrád (Tengerfehérvár) kikötőjét, majd Álmos herceget, I. Géza fiát, megteszi horvát királynak, királyi címébe pedig Pannónia mellé felveszi új hódításai — Szlavónia (Horvátország) és Moesia (Bosznia?) — nevét.

április 29. után A kunok Kapolcs vezérrel az élükön az Al-Duna vidékéről a törcsvári szoroson át betörnek Erdélybe, onnan a meszesi kapun át Biharba, majd a Tiszán átkelve végigpusztítják a Duna—Tisza közét.

nyara A Horvátországból hazatérő I. (Szent) László seregével a Temes folyónál utoléri és a Pogáncs vize mellett legyőzi a zsákmánnyal távozni igyekvő kunokat, majd Orsova táján vereséget mér a Kapolcs vezér halálának megbosszulására érkező kun seregre. Vezérüket, Ákost a csatában maga a király öli meg. (Lehetséges, hogy Ákos betörése 1092-ben történt.)

ősze előtt I. (Szent) László Somogyvárott megalapítja a Szent Egyed bencés apátságot, ahová Franciaországból, a pápa rendelkezése alá tartozó Saint Gilles-ből hív szerzeteseket. (Az ünnepélyes alapításra ősszel kerül sor.) — Az alapításról a király levélben tájékoztatja Oderisius montecassinói apátot, Szent Benedek-ereklyét kér tőle, és lehetővé teszi számára, hogy az országban monostorokat létesítsen.

ősze Teuzo bíboros, II. Orbán pápa legátusa, a korábban pápai hűbérben levő Horvátország elfoglalása miatt Magyarországra érkezik. I. (Szent) László nem ismeri el a pápa igényét Horvátországra, s III. Kelemen ellenpápa támogatóinak sorába lép.

az év folyamán I. (Szent) László, aki Salamon királyhoz hasonlóan kétévenként bocsát ki új pénzt, nehéz súlyú dénárokat veret. — Péter a nádor.

Magyarország 1090 körül

1092

május 20. A magyarországi főpapság I. (Szent) László elnökletével és a világi előkelők közreműködésével, a papság és a nép tanúskodása mellett Szabolcson zsinatot tart és határozatokat hoz. A zsinati határozatok képezik I. (Szent) László király ún. I. törvénykönyvét. (Határozatai: 1—4.: korlátozza a papok házasságkötését; 5., 6., 23., 24.: védi az egyházak vagyonát; 7., 8.: rendelkezik a lerombolt vagy elpusztult templomok újjáépítéséről és felszereléséről; 9.: áttelepítéssel akadályozza a megkeresztelt izmaeliták — böszörmények — visszatérését a mohamedán vallásra; 10.: tiltja, hogy a zsidók keresztény feleséget vagy szolgát tartsanak; 11—12., 14—16., 25—26., 31., 37—38.: előírja az egyházi ünnepek, összejövetelek, a böjtök és a templom mellé temetkezés megtartását; 13., 20.: bünteti a házasságtörést; 17—18.: intézkedik a külföldről érkező egyházi személyekről; 19.: kényszeríti a lakosságot, hogy a templomok közelében telepedjék meg; 21., 35—36., 39.: határoz az apátok és szerzetesek helyzetéről; 22.: fellép a pogány áldozás ellen; 27., 30., 33., 40.: szabályozza a tizedszedést; 28.: tanúk jelenlétéhez köti az istenítéletek megtartását; 29.: korlátozza a sátorban való misézést; 32.: bünteti a nemi erőszakot; 34.: elítéli az erkölcstelen nőket és a boszorkányokat; 41—42.: rendelkezik a királyi bíráskodásról.)

az év folyamán I. (Szent) László hadjáratot vezet Vaszilkó terebovlji orosz fejedelem Magyarországgal szomszédos földjére, mert a fejedelem arra biztatta a kunokat (talán Ákos vezért), hogy Magyarországra támadjanak. (→ 1091 nyara) A hadjárat békekötéssel ér véget.

1093

április 17. IV. Vilmos toulouse-i gróf, útban Jeruzsálem felé, Bodrog várában felkeresi I. (Szent) László királyt, és felkelti érdeklődését a Szentföld felszabadítása iránt.

1094

I. (Szent) László sereggel megy I. (Herman) Ulászló lengyel fejedelem (Judit királynénak, Salamon özvegyének a második férje) megsegítésére, és Krakkóban kikényszeríti, hogy a fejedelem megbékéljen az ellene lázadókkal. — I. (Szent) László megalapítja a zágrábi püspökséget. — Acha az esztergomi érsek, Gyula a nádor. → 1091 előtt

1095 előtt

Könyves Kálmán, I. Géza idősebbik fia, Lengyelországba menekül.

1095

március 25. I. (Szent) László Bodrog várából a Szentföldre készül, azonban a cseh trónviszály itthon maradásra kényszeríti.

április—július I. (Szent) László Konrád brünni morva herceg megsegítésére haddal indul II. (Přemysl) Břetislav cseh fejedelem ellen. Útközben megbeteged-

ve Lengyelországból hazahívja és utódjául jelöli (Könyves) Kálmánt, I. Géza fiát.

július 29. I. (Szent) László meghal. Somogyvárott, a bencés apátságban temetik el, ahonnan utóbb Váradra szállítják hamvait.

július 29. után Kálmánt királlyá koronázzák (uralkodik 1116-ig); öccse, Álmos, hercegi hatalmat kap.

november 26. II. Orbán pápa a clermont-i zsinaton meghirdeti az első keresztes hadjáratot a mohamedánok által elfoglalt Szentföld visszaszerzésére.

1095 körül

Szerafin az esztergomi érsek. (Tisztségét 1104-ben bekövetkezett haláláig viseli.)

1095 után

Kálmán király I. (Szent) László példájára kétévenként veret új pénzt. A királyi pénzügyi igazgatásban főleg mohamedánok dolgoznak. — I. (Szent) László halála után megírják Szent István kisebb legendáját. → 1112—1116

1095—1116

Ismeretlen szerző elkészíti a Kálmán király trónra lépéséig terjedő krónikát. (Szövegének egy részét a 14. századi krónika-kompozíció őrizte meg.)

1096

május Nincstelen (Sansavoir) Valter francia lovag vezetésével a francia lovagokból és parasztokból álló első keresztes had Magyarország területére lép, s Győrön, Székesfehérváron át Zimonynál, kisebb incidens után, június elején elhagyja az országot.

június eleje Kálmán király a mosoni kapunál bebocsátja Amiens-i Péter remete francia—német keresztes hadát. A keresztesek békésen haladnak az ország déli határáig, ahol összeütköznek az őrséggel és elfoglalják Zimony várát, melyet június végén csak a közelgő királyi sereg hírére hagynak el. — A francia Folkmar vezetésével Csehország felől érkező keresztes hadat, a keresztesek garázdálkodása miatt, a magyarok Nyitránál szétverik.

június közepe Kálmán király seregével Pannonhalma közelében, Fehéregyházánál szétszórja és kiűzi Gottschalk pap rabló keresztes hadát, amely a mosoni kapun át jött az országba.

július közepe Kálmán király nem engedi belépni országába (Charpentier) Vilmos meluni vicomte és Emich leiningeni gróf keresztes hadát, mire a francia és német keresztesek megostromolják Moson várát. Augusztus végén, hatheti ostrom után a király seregével kitör a várból és kiveri az országból a betolakodókat.

július 27. II. Orbán pápa támogatásáról biztosítja Kálmán királyt, ha nem áll III. Kelemen ellenpápa oldalára.

szeptember 20. Boullion Gottfried alsólotaringiai herceg vezetésével francia keresztes had érkezik Magyarország határára.

október—november Boullion Gottfried keresztes hada Könyves Kálmán király engedélyével és személyes kíséretével békésen átvonul az országon.

1097

május Szicília urának, I. Roger normann grófnak a leánya Magyarországra indul, hogy Kálmán királlyal házasságra lépjen. → 1112

az év folyamán Kálmán király szövetségre lép Michiele Vitalis velencei dózsével.

1098

Álmos herceg fellázad bátyja, Kálmán király ellen. A két testvér a Tisza melletti Várkonynál kibékül egymással, mert a főurak nem hajlandók értük harcolni. — Szent Róbert molesme-i bencés apát szerzeteseivel a Dijon vidékén fekvő Cîteaux-ban megalapítja a ciszterci (másképpen cisztercita) rendet. (A rendet II. Paszkál pápa 1100-ban veszi védelmébe. → 1142)

1099

május eleje II. Szvjatopolk Izjaszlavics kijevi nagyfejedelem fia, Jaroszlav herceg kérésére Kálmán király seregével Przemyśl várát ostromolja. A lázadó orosz fejedelmek hívására érkező kunok azonban a vár alatt szétverik és hazakergetik seregét.

május 29. II. (Přemysl) Břetislav cseh fejedelem a morvaországi Uherské Hradiště mellett szövetséget köt Kálmán királlyal.

1100 előtt

Az egyházmegyéken belül kisebb igazgatási egységet, főesperességeket szerveznek. Ezek határa többnyire az egyházmegyéket alkotó vármegyék határával esik egybe.

1100 körül

Könyves Kálmán király a tarcali gyűlésen (Zemplén vm.) az ország előkelőivel felülvizsgálja I. (Szent) István törvényeit és kiadja ún. I. törvénykönyvét. Ezt Szerafin esztergomi érsek parancsára a külföldi Albericus pap foglalja írásba, aki a törvénykönyvhöz az érsekhez szóló személyes hangú bevezetőt ír. (Törvénycikkelyei: 1., 15—21., 32.: megerősíti I. István király és utódai adományait, kivéve az egyházak szekularizálható halastavait; meghatározza az adomány- és a vásárolt birtok öröklési rendjét, intézkedik az elűzött telepesek földjéről, s védi a földtulajdont a foglalástól; 2., 5—14., 23—24., 26—31., 37., 50—64., 83—84.: rendelkezik a királyi, nádori, zsinati, megyés ispáni és egyéb bíráskodásról, az egyházi személyeket mentesíti a világi bíráskodás alól, bünteti a hamis bírát, tanút és poroszlót, a gyilkost, tolvajt, nőrablót, varázslót, házasságtörőt, patvarkodót, s eltörli a boszorkánypereket; 3—4.: feltételhez köti a külföldiek befogadását; 22.: kijelöli az istenítéletek színhelyeit; 25., 33—34., 78.: szabályozza a vámfizetést, és meghatározza az egyház, a megyés ispán és a király részesedését a vámokból; 35—36., 38—40., 45., 79—81.: intézkedik a várnépek és a határőrök helyzetéről és kötelezettségeiről, a hospesek és a szabadok katonai szolgálatáról és adójáról; 41—44.: rendelkezik a kóbor rabszolgákról és az utazókról; 46—49., 74—75.: szorgalmazza az izmaeliták beolvadását, és elkülöníti a zsidóságot; 65.: tiltja a világiakat az egyházi hatalom gyakorlásától; 66—72.: elrendeli az egyházi személyek tizedfizetését, korlátozza házasságkötésüket, és meghatározza öltözködésüket; intézkedik a misézésről,

ereklyékről, a böjt és a Szentháromság ünnepének megtartásáról; 73.: előírja a templom körüli temetkezést; 76—77.: korlátozza a rabszolga- és állatkivitelt; 82.: szabályozza a határátlépést.) — Megírják Szent Gellért püspök kisebb legendáját. (Horváth János véleménye szerint 1200 körül keletkezett.)

1100 után

A főpapság meghozza az ún. esztergomi zsinat végzéseit. (Határozatai: 1., 25.: rendelkezik az egyházi bíráskodásról; 2., 22., 26., 34—35., 42., 44., 47.: intézkedik az egyházi szertartásokról, szertartáskönyvről, olvasmányokról és énekekről; 3., 8., 45.: határoz az ünnepekről; 4—6., 18—20., 23—24., 27—28., 36—38., 40—41., 48—50., 59—62., 66., 68., 72.: megszabja az egyházi személyek életmódját, helyzetét, műveltségét, bünteti részegeskedését és lopását; 7.: fellép a pogány szokások ellen; 9.: tiltja a kiközösítettek egyházi temetését; 10.: bünteti a gyónás nélkül elhunytak hozzátarozóit; 11., 31—33., 56—58., 71.: korlátozza a papok házasságkötését; 12—15., 17., 39.: rendelkezik az egyházi vagyonról; 16., 67.: intézkedik a papok lakásáról és az egyházi rabszolgák kötelezettségéről; 21.: feltételhez köti a külföldi egyházi személyek befogadását; 29—30., 69.: megállapítja a rabszolgák és a szolgálószemélyek pappá szentelésének feltételeit; 43.: tiltja a templomok adásvételét és papjainak jogtalan elmozdítását; 46.: intézkedik az istenítéletről; 51., 53—55., 70.: bünteti a nemesek részegeskedését, a kuruzslást, hamis vádaskodást, házasságtörést, leányrablást, a házastárs elhagyását és a gyilkosságot; 52.: elrendeli a vezeklőházak felállítását; 63—64.: korlátozza a zsidók és a keresztények kapcsolatát; 65.: intézkedik az egyházi személyek tizedfizetéséről.)

1100—1150

Elkészül a Székesfehérvárott másolt *Codex Albensis*, a legrégibb magyarországi hangjegyes kézirat. Benne található a legkorábbi hazai latin vers, a Szent István királyt magasztaló és kérő antifóna, illetve responsorium.

1101

Újabb keresztes hadak vonulnak át az országon, jelentősebb kártétel nélkül.

1102

tavasza Könyves Kálmánt a tengerparti Belgrád (Tengerfehérvár) városában horvát királlyá koronázzák.

1104

augusztus 21. Álmos herceg feleségül veszi Predszlavát, II. Szvjatopolk Izjaszlavics kijevi nagyfejedelem leányát.

az év folyamán I. (Komnénosz) Elek bizánci császár fia, János, feleségül veszi I. (Szent) László leányát, Piroskát.

1105

nyara Álmos herceg Passauba menekül, és Kálmán király ellen támogatást kér IV. Henrik német-római császártól. Segítséget azonban nem kap tőle, mert a császár erejét fia, Henrik lázadása köti le.

az év folyamán Kálmán király elfoglalja Horvátország déli részét, Zára, Trau és Spalató városát, mire a dalmát szigetek is behódolnak. A király Horvátország élére kormányzót állít, akit — avar eredetű horvát méltóságnévvel — bánnak neveznek. — Lőrinc az esztergomi érsek. (Tisztségét 1116 után bekövetkezett haláláig viseli.)

1106

október 22. A guastallai egyetemes egyházi zsinaton Kálmán király követei uruk nevében lemondanak a főpapok kinevezésének uralkodói jogáról, az invesztitúráról.

az év folyamán Kálmán király a Passauból hazatérő Álmosnak nem adja vissza az ország harmadát kitevő hercegségét, s ezzel végleg felszámolja a mintegy fél évszázados múltra visszatekintő hercegséget. Álmos herceg felkeresi felesége sógorát, III. (Ferdeszájú) Boleszló lengyel fejedelmet, s a tőle kapott katonai segítséggel elfoglalja Újvárt (Abaúj vm.). Könyves Kálmán szövetséget köt III. Boleszló fejedelemmel, mire Álmos herceg meghódol bátyja előtt.

1107

Kálmán király sereget küld III. Boleszló lengyel fejedelem segítségére lázadó féltestvére, Zbigniew ellen.

1108

május 25. Kálmán király Trauban írásba foglalja és eskü alatt megerősíti a város kiváltságait. (Spalató és valószínűleg Zára városa is ekkortájt kap kiváltságlevelet Kálmántól.)

nyara Kálmán király serege Velence és Bizánc szövetségében Apuliában harcol Boemund otrantói normann herceg ellen, aki szeptemberben békére kényszerül a bizánci—magyar—velencei szövetséggel szemben.

szeptember előtt A jeruzsálemi zarándokútról hazatérő Álmos herceg újból Passauba menekül, és Kálmán király ellen segítséget kér V. Henrik német királytól.

szeptember Álmos herceg kérésére V. Henrik német király sereggel tör Magyarországra, és megkezdi Pozsony ostromát; közben (Přemysl) Szvatopluk cseh herceg hadával a Vág vidékét pusztítja.

október Szvatopluk cseh herceg hadával visszatér Csehországba, mert távollétében III. Boleszló lengyel fejedelem, Kálmán király szövetségese, megtámadta országát.

november 4. előtt V. Henrik felhagy Pozsony ostromával, és békét köt Kálmán királlyal. A békében Könyves Kálmán vállalja Álmos herceg visszafogadását.

november 4—12. Magyar sereg pusztítja Morvaországot.

az év folyamán Uros (Urosa) fia János (Janus) a nádor. (Tisztségét 1113-ban még viseli. — Tőle maradt fenn a legrégibb ismert magyarországi magán gyűrűspecsét.)

1108 körül

Álmos herceg megalapítja a dömösi (Pilis vm.) prépostságot (→ 1138) és Erdély északnyugati részén a meszesi apátságot.

1109

február Szvatopluk cseh herceg és öccse, Ottó morva herceg seregükkel Nyitráig nyomulnak, ahonnan nagy zsákmánnyal térnek haza.

az év folyamán Kálmán király lemásoltatja I. (Szent) István veszprémvölgyi görög nyelvű alapítólevelét (→ 1018—1031) és a másolat alá írt latin nyelvű oklevelében megerősíti az apátságot alapításkori és azóta szerzett birtokaiban.

1109—1112

Megírják az 1031-ben meghalt Szent Imre herceg legendáját.

1111

Kálmán király Zárában megesküszik Dalmácia régi jogainak tiszteletben tartására. — A király megerősíti I. (Szent) István királynak a zobori bencés apátság részére tett adományait. Oklevele a hazai forrásanyagban első ízben említ pénzverőket és pénzváltókat. — Merkur Erdély vajdája (princeps).

1112

Első felesége halála után Kálmán király feleségül veszi Vlagyimir Vszevolodovics Monomah szuzdali és perejaszlavi fejedelem leányát, Eufémiát. → 1114 körül

1112—1116

Hartvik püspök Kálmán király megbízásából az 1095 után készült kisebb és az 1083 előtt írt nagyobb legenda felhasználásával elkészíti Szent István magyar király harmadik legendáját. → 1201

1113

február—március III. Boleszló lengyel fejedelem lázadó féltestvére, Zbigniew megvakíttatása miatt vezeklésből I. (Szent) István király székesfehérvári sírjához, majd a somogyvári Szent Egyed apátságba zarándokol.

az év folyamán Kálmán király összeíratja a zobori apátság birtokait. — II. Paszkál pápa megerősíti a Jeruzsálemben megalakult johannita (ispotályos vagy kereresztes) ápolórendet, amely rövidesen lovagrenddé szerveződik. → 1158 előtt

1113 körül

Kálmán király Nyitrán püspökséget alapít. Az esztergomi érseki tartományba tartozó püspökség első főpapja Gyárfás.

1114 körül

Kálmán király Eufémiát, várandós feleségét, mivel házasságtörésen kapta, hazaküldi apjához.

1115

augusztus Velence hajóhadat indít a dalmát városok visszahódítására, és elfoglalja Dalmácia egy részét és a szigeteket.

1115 körül

Kálmán király Álmos herceget és kisfiát, Bélát, valamint híveit: Urost, Pált és Vatát megvakíttatja.

1116 előtt

Kálmán király kiadja a zsidókról szóló ún. II. törvénykönyvét. (Törvénycikkelyei: 1.: megtiltja a zsidóknak keresztény rabszolgák tartását és adásvételét; 2—3.: a keresztények és a zsidók közti kisebb értékű kölcsönügyleteket záloghoz és tanúk jelenlétéhez, a nagyobbakat pedig ezenfelül a pénzösszeg és a tanúk nevének írásba foglalásához köti, s elrendeli, hogy az elkészült okmányt mindkét fél pecsételje meg: cartula sigillata; 4—7.: előírja a keresztények és zsidók közti valamennyi adásvétel írásba foglalását, és meghatározza, hogy a vevő lopott áru esetében miképpen tisztázhatja magát.) — Kiadják a Kálmán király korabeli ún. II. zsinat határozatait. (Határozatai: 1.: elrendeli, hogy az egyházakban a királyért és az országért naponta imádkozzanak; 2—3.: kiközösítéssel sújtja a király elleni összeesküvőket és cinkosaikat; 4—7., 16.: síkraszáll a házasság felbonthatatlansága mellett, bünteti mások jegyesének elrablását és megszabja a házasságkötés feltételeit; 8—10., 12.: szigorú intézkedéseket hoz a papi nőtlenség érdekében; 11.: kizárja a világiakat az egyházi hatalomból; 13.: visszatérésre kényszeríti a templomuk mellől elköltöző falvakat; 14—15.: rendelkezik az ünnepekről.)

1116

február 3. Kálmán király meghal. Székesfehérvárott temetik el. Fia és kijelölt utóda, II. István trónra lép. (Uralkodik 1131-ig.)

május 13. A II. István király vezette magyar hadak az Olsava folyó mentén vereséget szenvednek I. (Přemysl) Ulászló cseh fejedelem seregétől.

május Velence újabb támadást indít Dalmácia visszahódítására.

június 29. Az V. Henrik német-római és I. (Komnénosz) Elek bizánci császárral szövetséges Velence hadai Zára mellett megverik a magyar sereget. Közép-Dalmácia Velence birtokába jut.

szeptember 29. A velencei hajóhad beveszi Spalató városát.

1116 után

II. István nagymértékben támaszkodik a pénz kétévenkénti kötelező beváltásával megvalósítható pénzrontásra.

1117

A magyarok Zárát ostromolják. A város felmentésére küldött velencei sereget megverik, a várost azonban nem tudják elfoglalni. — Bánd fiai: Atyusz és Miska, apjuk akaratából megkezdik nemzetségi monostoruk, az almádi (Zala vm.) bencés apátság építését. → 1121

1118

II. István öt évre békét köt Velencével. Közép-Dalmácia Velence birtokába marad. — II. István seregével betör az osztrák őrgrófságba, mire válaszul III. (Babenberg) Lipót osztrák őrgróf és II. (Přemysl) Bořivoj cseh fejedelem hadaikkal Sopron vármegyét pusztítják. — Jeruzsálemben megalakul a templomos lovagrend. → 1169 előtt

1120

Szent Norbert kanonok a Laon vidékén fekvő Prémontrében megalapítja a premontrei kanonok-rendet. (A rendet II. Honorius pápa 1126-ban erősíti meg. → 1131 előtt)

1120 után

II. István feleségül veszi Róbert capuai normann herceg leányát.

1121

Nána veszprémi püspök felszenteli az Atyusz-nemzetség almádi (Zala vm.) monostorát és királyi parancsra két példányban írásba foglalja a bencés apátság alapítólevelét. → 1117

1122

szeptember 23. V. Henrik német-római császár a wormsi konkordátumban elismeri az egyház jogát, hogy a főpapokat az arra illetékes egyházi testületek válasszák meg.

az év folyamán II. (Komnénosz) János bizánci császár a trákiai Berrhoénál szétveri a besenyőket, akiknek maradékát II. István király zsoldjába fogadja. (Más felfogás szerint erre 1123-ban vagy 1124-ben került sor.)

1123

II. István a trónjáról elkergetett Jaroszláv ladoméri orosz fejedelem segítségére siet. Ladomér (a volhiniai Vlagyimir) ostroma közben azonban Jaroszláv meghal, mire a magyar főurak értelmetlennek látva a további harcot, visszafordulásra kényszerítik a királyt.

1124

II. István király seregével az ötéves fegyverszünet lejártával Velencétől visszafoglalja a dalmát városokat, és júliusban megerősíti Trau és Spalató Kálmán királytól kapott kiváltságait. — Marcell az esztergomi érsek.

1125

május—június A Szentföldről hazatérő velencei hajóhad sorban visszahódítja a dalmát városokat.

1125 körül

Álmos herceg, majd hívei is Bizáncba menekülnek. II. (Komnénosz) János bizánci császár Makedóniában várost jelöl ki letelepedésükre. Álmos fia, a vak Béla herceg nem követi apját, hanem a pécsváradi monostorban rejtőzködik. → 1130

1126

október II. István szövetséget köt I. (Přemysl) Soběslav cseh fejedelemmel.
az év folyamán Magyar csapatok pusztítanak Lengyelországban.

1127

május 4. előtt II. István békét köt Konrád salzburgi érsekkel, vállalja, hogy megkíméli a betörésektől az érsekség karantániai birtokait. A békekötésnél közreműködik Felicián esztergomi érsek. (Tisztségét 1139-ig viseli.)
május 4. Leég a salzburgi székesegyház. Újjáépítésére II. István ajándékot küld.
nyara II. István seregével betör a bizánci birodalomba, arra hivatkozva, hogy II. (Komnénosz) János bizánci császár befogadta Álmos herceget, és hogy Barancs lakói magyarországi kereskedőket bántalmaztak. Hadjárata során elfoglalja Nándorfehérvárat, Barancsot, Ništ és Szófiát. Philippopolisznál (Plovdiv) azonban szembe találkozik a bizánci sereggel, mire hadával hazatér.
szeptember 1. Álmos herceg, (Könyves) Kálmán öccse meghal. → 1137

1128

II. (Komnénosz) János bizánci császár megtorló hadjáratot vezet Magyarország ellen. A bizánci seregek Haramnál legyőzik a Duna vonalát védő magyarokat, elfoglalják Haram várát, a Szerémséget Zimony várával együtt, majd megerősítik Barancs várát és hazavonulnak.

1129

II. István cseh—morva segítséggel visszafoglalja Barancsot és a Szerémséget. A felmentésre érkező bizánci had elől visszavonul, de újabb támadása során majdnem foglyul ejti II. (Komnénosz) János császárt, akivel azután Barancs közelében októberben békét köt.

1130

eleje Az ország előkelői trónörökös híján II. István unokaöccsét, Sault jelölik az Egerben betegeskedő király utódául. A megállapodás megszegői viszont Bors ispánt és társát, Ivánt választják királlyá. A betegségéből felépült II. István Ivánt kivégezteti, Bors ispánt pedig Bizáncba száműzi. — A király tudomást szerez róla, hogy a vak Béla herceg, Álmos fia Magyarországon rejtőzködik. Összeházasítja I. Uroš szerb nagyzsupán leányával, Ilonával, Tolnát jelöli ki lakóhelyéül és gondoskodik róla.

1131 előtt

Először említik az udvarispán (curialis comes) tisztségét. Az új méltóságot elsőként György tölti be. (Az udvarispán tehermentesíti a nádort: átveszi annak gazdasági feladatait; irányítja a királyi udvartartást, intézi a gazdasági ügyeket, továbbá ellátja a királyi jelenlét bírói teendőit. A nádor ugyanakkor külön országos bírói széket kap. → 1214) — II. István a Váradtól északra fekvő Váradelőhegyen (Váradhegyfokon) megalapítja az első magyarországi premontrei prépostságot a rend anyamonostorából, a franciaországi Prémontréből hívott szerzetesekkel. (Az utóbb létesült magyarországi premontrei prépostságok nagy többsége Váradelőhegy filiája.) — Hont-Pázmány nembeli Lambert (Lampert) ispán és családja megalapítja a bozóki (Hont vm.) bencés apátságot. → 1135

1131

március 1. II. István meghal. Váradon, valószínűleg az általa alapított váradelőhegyi monostorban temetik el.

április 28. A vak Béla herceget Székesfehérvárott megkoronázzák. (Uralkodik 1141-ig.)

június II. (Vak) Béla a Konrád salzburgi érsekkel 1127-ben kötött béke megtartása érdekében elrendeli a karantániai betörésből származó zsákmány visszaadását.

az év folyamán II. (Vak) Béla az új pénz kibocsátásával járó haszon érdekében évente veret pénzt.

1131 körül

Bozeta fia Fancsal a nádor. (Tisztségét még 1138-ban is viseli.)

1132

július 22. előtt Kálmán király elűzött feleségének, Eufémiának a fia, a trónkövetelő Borisz Lengyelországban hadat gyűjt II. (Vak) Béla ellen. — Az aradi országos gyűlésen (Arad vm., más felfogás szerint Ung vm.) Ilona királyné kezdeményezésére 68 Borisz-párti főurat lemészárolnak. (Más vélemény szerint az aradi vérengzésre 1131-ben került sor.)

július 22. II. (Vak) Béla hadaival a Sajó mentén legyőzi a Borisz és III. Boleszló lengyel fejedelem vezette sereget. Az ütközetben Borisz oldalán magyarok és oroszok is harcolnak, a magyar királyt pedig a rokon Adalbert, III. (Babenberg) Lipót osztrák őrgróf fia, segíti seregével.

1134

április 26. után Felicián esztergomi érsek a váradi egyházban letett eskü alapján dönt a zágrábi egyház birtokperében. (A zágrábi püspökség alapítását is elbeszélő ítéletlevél az első eredetiben fennmaradt hazai chirographum.)

április I. (Přemysl) Soběslav cseh fejedelem közvetítésével II. Lotár német-római császár szövetséget köt II. (Vak) Bélával III. Boleszló lengyel fejedelem ellen.

1135 előtt

Gyula az udvarispán.

1135

augusztus 15. előtt Vlagyimirko (Vlagyimir Volodarevics) przemyśli fejedelem szövetséget köt II. Vak Bélával III. Boleszló lengyel fejedelem ellen.

augusztus 15. III. Boleszló lengyel fejedelem Merseburgban meghódol II. Lotár német-római császár előtt. Ettől kezdve nem fenyegeti többé Magyarországot.

az év folyamán II. (Vak) Béla összeíratja az aradi országos gyűlésen meggyilkolt Hont-Pázmány nembeli Lambert (Lampert) ispán és családja által Felicián esztergomi érseksége idején (→ 1131 előtt) alapított bozóki (Hont vm.) bencés apátság birtokait. (A bencéseket 1151 után premontrei szerzetesek váltják fel; a bozóki premontrei prépostság a morvaországi gradeci prépostság filiája.) — Petronella magyar úrnő vendégházat alapít Jeruzsálemben.

1136

Közép-Dalmácia ismét a magyar király kezére kerül. A meghódolt Spalató új érsekét, Gaudiust a Szentszék sérelmére Felicián esztergomi érsek szenteli fel.

1137

eleje II. (Vak) Béla Esztergomban az előkelők jelenlétében és akaratából fiát, Lászlót, a magyar uralom alá került Bosznia hercegévé nevezi ki.

április 11. II. (Vak) Béla, a leégése után újjáépített és kibővített pannonhalmi monostor felszentelése alkalmából, birtokadományban részesíti az apátságot. → 1224

szeptember II. (Vak) Béla bizánci területről hazahozatja és Székesfehérvárott eltemetteti 1127-ben elhunyt apja, Álmos herceg tetemét.

1138

szeptember 3. II. (Vak) Béla Ilona királynéval és az ország előkelőivel rendezi az atyja, Álmos herceg által 1108 körül alapított dömösi prépostság helyzetét, új adományokkal látja el, és összeíratja a prépostság birtokait, szolgálónépeit és azok kötelezettségeit. (A több mint száz földrajzi nevet és közel 1400 személynevet tartalmazó összeírás az egyházi nagybirtok szórtságáról és szervezetéről is tájékoztat.)

1139

április 20. II. (Vak) Béla fogadja Ottó bambergi püspök követeit, és anyagilag támogatja a püspök pomerániai térítő tevékenységét.
június 11. Zsófiát, II. (Vak) Béla leányát eljegyzik III. (Hohenstauf) Konrád német király Henrik nevű fiával. → 1145 körül
az év folyamán II. (Vak) Béla sereget küld Jaropolk kijevi nagyfejedelem segítségére a csernyigovi fejedelem ellen.

1141 előtt

Fanczello az udvarispán.

1141

február 13. előtt II. (Vak) Béla felveszi a Ráma királya címet, annak jeléül, hogy újabb délszláv vidék került magyar uralom alá.
február 13. II. (Vak) Béla meghal. Székesfehérvárott temetik el.
február 16. II. (Vak) Béla fiát, Gézát királlyá koronázzák. (Uralkodik 1162-ig.)
február 16. után II. Géza király megerősíti Spalató kiváltságait.

1141—1146

Gut-Keled nembeli Márton ispán és felesége az általuk alapított csatári (Zala vm.) bencés monostor számára végrendelkeznek. (A két végrendeletet az 1140 előtt Salzburgban készült, gazdagon díszített kétkötetes Csatári vagy Admonti Biblia őrizte meg, amely a 12. század közepétől kezdve egy évszázadon át a csatári monostor tulajdonát képezte.)

1142

II. Géza a Tolna megyei Cikádoron (másképpen Széken) megalapítja az első magyarországi ciszterci monostort, ahová az ausztriai Heiligenkreuzból jönnek szerzetesek. — Makár az esztergomi érsek. (Tisztségét 1146-ig viseli.)

1144

Belos bán vezetésével magyar sereg segíti Vlagyimirko (Vlagyimir Volodarevics) halicsi fejedelmet Vszevolod Olgovics kijevi nagyfejedelem elleni háborújában.

1145 körül

A magyar—német viszony megromlik. Zsófia, II. Géza testvére és (Hohenstauf) Henrik herceg jegyese a stájerországi admonti bencés monostorba vonul.

1145 után

Ismeretlen szerző megírja Szent Gellért csanádi püspök legkorábbi legendáját, a kisebb és nagyobb Gellért-legendák közös ősét, amely azóta elveszett. (Az eltérő nézetet → 1083 előtt) — Az első Gellért-legenda felhasználásával ismeretlen szerző elkészíti Szent Gellért nagyobb legendáját, amely 14. századi interpolált változatban maradt fenn.

1146 előtt

A Vértes hegységben felépül Csák nembeli Ugrin ispán vértesi (vértesszentkereszti) nemzetségi monostora.

1146

március 31.—április 7. Német és osztrák zsoldosokból álló sereg a trónkövetelő Borisz számára elfoglalja Pozsony várát. A trónkövetelő III. (Hohenstauf) Konrád német király, II. Ulászló cseh fejedelem és II. (Jasomirgott) Henrik osztrák őrgróf és bajor herceg pártfogását élvezi.

április 7. után II. Géza pénzzel visszaszerzi Pozsonyt, sereget küld Ausztria pusztítására, s hadat üzen II. (Jasomirgott) Henriknek.

szeptember 10. A teljes magyar királyi haderő felvonul a mosoni kapuhoz.

szeptember 11. II. Géza királyt első csatája előtt ünnepélyesen karddal felövezik. A magyar hadak a király, valamint Belos bán vezetésével a Lajta mentén legyőzik és a Fischa folyóig üldözik a II. (Jasomirgott) Henrik által vezetett német sereget.

az év folyamán II. Géza feleségül veszi Izjaszláv Msztiszlavics Volinszkij kijevi nagyfejedelem testvérét, Eufrozinát. — Első ízben említik Magyarországon a márka súlymértéket, amely rövidesen (→ 1150) felváltja az eddig használt fontot. — Belos a nádor és a horvát-dalmát bán (tisztségét 1157-ig viseli), Kádár az udvarispán (curialis comes).

1147

június 8. után Az Edessza visszafoglalására és a Szentföld felszabadítására indított II. keresztes hadjárat során III. Konrád német király hatalmas keresztes hadával átvonul Magyarországon, ahol sok pénzt kap az egyházaktól. Seregében van rokona: Ottó freisingi püspök is, aki utóbb I. (Barbarossa) Frigyes német-római császárról írt munkájában megörökíti magyarországi élményeit. Szerinte Magyarország mintegy 70 vármegyére oszlik, népe többnyire sátorban és kunyhóban lakik, s királya korlátlan uralkodó.

július—augusztus VII. Lajos francia király keresztes hadával békésen átvonul Magyarországon. Találkozik II. Gézával, és a két király barátságot köt egymással: VII. Lajos a magyar király első gyermekének keresztapja lesz. II. Géza tudomást szerezve arról, hogy néhány magyar előkelő hívására titokban a keresztes hadhoz csatlakozó Borisz (Kálmán király elűzött feleségének, Eufémiának a fia) Magyarországon tartózkodik, a trónkövetelő kiadatását kéri a francia királytól. VII. Lajos azonban nem adja ki Boriszt, hanem magával viszi az országon túlra. A francia királyt kísérő Odo de Deogilo szerzetes leírása szerint a legelőkben gazdag Magyarországon sok mocsár és patak nehezítette a keresztesek útját.

1148

tavasza Magyar sereg segíti Izjaszláv Msztiszlavics Volinszkij kijevi nagyfejedelmet a csernyigovi fejedelem ellen.

az év folyamán II. Géza az óbudai prépostságnak adományozza többek közt a Dunán felfelé bort és sót, lefelé pedig egyéb árut szállító hajók vámját. — Gereon viseli az udvarispáni tisztséget.

1149

augusztus 23. A Bizánccal szövetséges Jurij Dolgorukij szuzdali fejedelem elűzi Izjaszlav nagyfejedelmet trónjáról. Izjaszláv Kijevből Ladomérba menekül és segítséget kér többek közt II. Gézától.

ősze I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császár seregével megtámadja a magyarokkal szövetséges raskai szerbeket. II. Géza katonai támogatásban részesíti II. Uroš raskai szerb nagyzsupánt.

december 25. Magyar segélycsapatok érkeznek Ladomérba, hogy Izjaszlav elűzött nagyfejedelmet visszasegítsék trónjára.

1150 előtt

Cerbanus szerzetes latinra ülteti át a pásztói monostor egyik görög nyelvű kódexét; fordítását Dávid pannonhalmi apátnak ajánlja.

1150

január Az Izjaszlav megsegítésére küldött magyar sereg hazatér, mivel az orosz fejedelmek megegyezésre hajlanak.

ősze Bár Izjaszlav lemondott nagyfejedelmi címéről, ellenfelei továbbra is támadják. Ezért öccsét, Vlagyimirt segítségért küldi II. Gézához, aki kérésére a magyar had élén betör Halicsba. Vlagyimirko (Vlagyimir Volodarevics) halicsi fejedelem ráveszi Kökényes esztergomi érseket és a király több tanácsosát, hogy hazatérést javasoljanak II. Gézának, aki tanácsukra a zord idő miatt október 26. után visszatér hadával Magyarországra. Vele tart Izjaszlav öccse, Vlagyimir is. — Bágyon vezetésével jelentős magyar sereg támogatja a bizánciakkal harcoló szerbeket. I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császár a Tara folyó közelében legyőzi az egyesült szerb—magyar sereget, mire a szerbek meghódolnak Bizáncnak.

az év folyamán A font súlymérték utoljára jön elő a hazai forrásokban. Helyét a márka veszi át. — Henrik az udvarispán. (Tisztségét 1158-ban még viseli.)

1150 körül

II. Géza véget vet a pénzérték eddigi csökkentésének. Évente új, állandó, illetve növekvő értékű pénzt veret.

1150—1153

Abū Hāmid, a granadai születésű tudós arab utazó Magyarországon tartózkodik. Közép- és kelet-európai utazásairól készített munkájában magyarországi élményeit is megörökíti. (Többek közt leírja II. Gézával folytatott beszélgetését, beszámol a magyar király

háborúiról, ezüstbányáiról, a magyarországi mohamedánok helyzetéről, az állatok, a méz és a rabszolgák piaci áráról. A király megbízza az utazót, hogy a Volga mentén íjászokat toborozzon számára.)

1151

eleje Izjaszlav orosz fejedelem öccse, Vlagyimir, eljegyzi Belos horvát-dalmát bán leányát.

tavasza Izjaszlav orosz fejedelem jelentős magyar sereg támogatásával elfoglalja Kijevet. A magyar csapatok április legelső napjaiban már megindulnak haza Magyarországra.

július Vlagyimirko (Vlagyimir Volodarevics) halicsi fejedelem Szapoginya helységnél legyőzi az Izjaszlav segítségére érkező újabb magyar sereget.

az év folyamán II. Géza megerősíti Trau dalmáciai város kiváltságait. — II. Géza találkozik II. (Jasomirgott) Henrik osztrák őrgróffal és bajor herceggel; valószínűleg kibékülnek egymással. — Martirius egri püspököt esztergomi érsekké választják. (Tisztségét 1157-ben még viseli.)

1152

június I. (Barbarossa) Frigyes, az újonnan megválasztott német-római császár a regensburgi birodalmi gyűlésen Magyarország hűbéri hódoltatására vonatkozó tervet vet fel.

nyara II. Géza Izjaszláv orosz fejedelem kérésére királyi seregből és 72 vármegyei csapatból álló hadat vezet Vlagyimirko halicsi fejedelem ellen. Izjaszlav és II. Géza seregei a San folyó mentén legyőzik Vlagyimirko hadát. A halicsi fejedelem Przemyśl várába menekül, és békét köt Izjaszlávval, II. Géza pedig hazatér seregével. (Magyar hadak több mint három évtizedig nem lépnek orosz földre.) — Míg II. Géza Halicsban hadakozik, Vlagyimirko halicsi fejedelem szövetségese, I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császár, Borisz trónkövetelővel a seregében elfoglalja és feldúlja a Szerémséget, és beveszi Zimony várát. A vár felmentésére érkező magyar sereg Belos nádor és bán vezetésével kitér a csata elől és Barancs felé nyomul, hogy elvágja a bizánci sereg visszavonulásának útját. A császár azonban bizánci területre húzódik vissza, s Boriszt a Temes-vidék pusztítására küldi. A Halicsból visszatérő II. Géza hadával megfutamítja Boriszt és békét (vagy fegyverszünetet) köt a bizánci császárral. (Lehetséges, hogy a bizánci támadásra nem ekkor, hanem II. Géza 1150. évi halicsi hadjáratakor került sor.)

1153 előtt

II. Géza Gerhoch reichersbergi prépostot, III. Jenő pápa Magyarországba és Oroszországba küldött követét nem engedi be országába. A prépost elhalasztja küldetését, amely a pápa halálával (1153. július 8.) végleg meghiúsul.

1153

II. Géza bosszuló hadjáratra indul Bizánc ellen. A Dunánál azonban szembe találja magát I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császárral és seregével, s harc helyett békét köt ellenfelével.

1153 körül

II. Géza Adalbert nevű követét II. Roger szicíliai normann királyhoz, I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császár ellenfeléhez küldi, hogy megkösse (vagy megerősítse) a Bizánc ellen irányuló normann—magyar szövetséget.

1154

eleje A szerbekkel szövetséges II. Géza ismét támadásra készül Bizánc ellen, de I. (Komnénosz) Mánuel császár a szófiai tárgyaláson ráveszi a király követeit a támadás tervének elvetésére.

vége II. Géza Nándorfehérvár, Barancs és Niš átengedése fejében felkarolja Andronikosz, I. (Komnénosz) Mánuel unokatestvére trónigényét és sereggel siet segítségére. A bizánci császár azonban elfogatja Andronikoszt, s a hozzászökött István herceggel (nem II. Géza testvére) a seregében a magyarok ostromolta Barancs felmentésére indul. II. Géza és szövetségese, Borics bosnyák bán kitér az ütközet elől. Bár a magyar király visszavonulóban legyőzi az egyik bizánci sereget, Nándorfehérvárnál hazatér országába.

az év folyamán Idrīsī arab geográfus földrajzi munkájában beszámol a magyarországi városokról is. Többek között megemlíti Bács városának iparosait, görög tudósait és vásárait, ahol olcsó a gabona, mert mindenkor bőségesen van belőle.

1155

első fele I. (Komnénosz) Mánuel támadását II. Géza seregével a Dunánál várja, ahol a két uralkodó feltehetően öt évre békét köt.

1156

július I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császár követei Nürnbergben, I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár udvarában közös háborút javasolnak Magyarország ellen. Frigyes elutasítja a bizánci ajánlatot.

szeptember 17. I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár az osztrák őrgrófságból hercegséget szervez. Első hercege, II. (Jasomirgott) Henrik vállalja, hogy haddal vonul Magyarország ellen, abban az esetben, ha az fellép a német birodalom ellen.

az év folyamán Martirius esztergomi érsek az esztergomi székesegyházban felszenteli az általa építtetett Szűz Mária oltárt, s alapítványt tesz javára. (A templom szentélye és kórusa előtt, a főhajóban álló oltár felszentelése a székesegyház építésének befejezetlenségére mutat.)

1157

március után István herceg, II. Géza király öccse I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár segítségével megpróbálja megszerezni a magyar trónt. A herceg a kudarcba fulladt kísérlet után Frigyes császárhoz menekül. Belos nádor, aki feltehetően István herceg pártjára állt a trónviszályban, szintén elhagyja az országot, s visszatér hazájába Szerbiába. → 1163

augusztus 20. I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár követe, Dániel prágai püspök II. Gézától segítséget kér ura Milánó elleni hadjáratához. A magyar király segédcsapatot ígér.

az év folyamán Az első adat arról, hogy az országot képviselő főuraknak külön pecsétjük van.

1158 előtt

Martirius esztergomi érsek Szent István király tiszteletére Székesfehérvárott egyházat alapít, amely később a johannita (ispotályos vagy keresztes) lovagrend legjelentősebb magyarországi rendházának, a székesfehérvári keresztes konventnek ad otthont. Az egyház épülete az érsek életében csak részben készül el. Az alapítást II. Géza felesége s utóbb özvegye, Eufrozina fejezi be, aki bőkezűen birtokokat adományoz a monostoregyháznak. (→ 1193)

1158

január II. Géza király követei: Gyárfás győri püspök és Henrik udvarispán előtt I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár Regensburgban lemond a hozzá menekült István herceg, a magyar király testvére támogatásáról, mire a herceg hamarosan Velencén át Bizáncba távozik.

nyara I. (Barbarossa) Frigyes itáliai hadjárata során II. (Jasomirgott) Henrik osztrák herceg seregében 5—600 fős magyar íjászcsapat is részt vesz a Milánó körüli harcokban.

az év folyamán A Párizsban tanult Lukács az esztergomi érsek. (Tisztségét haláláig, 1181-ig viseli.)

1159

II. Géza követe a halicsi fejedelem érdekeit képviseli a kijevi nagyfejedelem előtt az aldunai területek ügyében. — Zára Magyarországhoz csatlakozik, de Velence visszafoglalja. — I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császár Mária nevű unokahúgát István herceghez adja feleségül. II. Géza király másik testvére, László herceg is rövidesen Bizáncba, a császárhoz szökik.

1160

február 11. A páviai zsinat III. Sándor pápával szemben I. (Barbarossa) Frigyes jelöltjét, IV. Viktor ellenpápát ismeri el.

március 27. Dániel prágai püspök, I. (Barbarossa) Frigyes követe Magyarországra érkezik, hogy II. Gézát rávegye a páviai zsinat végzésének elfogadására. A magyar király kitér az állásfoglalás elől.

ősze A toulouse-i zsinaton az angol, francia és spanyol püspökök III. Sándor pápa mellé állnak, míg IV. Viktor ellenpápát egyházi fenyítékkel sújtják.

1161

tavasza II. Géza Lukács esztergomi érsek befolyására III. Sándor pápa pártjára áll. Döntéséről utóbb értesíti VII. Lajos francia királyt, és szövetséget ajánl neki I. (Barbarossa) Frigyes ellen, Eberhard salzburgi érseknek, a császár ellenfelének pedig támogatást ígér.

nyara III. Sándor pápa egyházi konkordátumban engedélyezi II. Gézának, hogy az érseki palástot (pallium) ő adja át az új érsekeknek; a magyar király viszont lemond arról a jogáról, hogy főpapokat nevezzen ki és helyezzen át.

ősze II. Géza fogadja Szigfrid paderborni prépostot. I. (Barbarossa) Frigyes követét. A magyar király szakít a császárral: kitart III. Sándor pápa mellett, nem ad újabb segédcsapatot Milánó ellen, s nem épít ki dinasztikus kapcsolatot a türingiai gróffal.

az év folyamán II. Géza öt évre békét köt I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császárral.

1162 előtt

Flandria és a Rajna vidékéről vallonok és főleg szászok költöznek Magyarországra. Az erdélyi Szeben vidékén és a Szepességben telepednek le. — II. Géza megalapítja a Szent István királyról elnevezett stefanita ispotályos kanonokrendet, s Esztergom határában földet adományoz a Jeruzsálemben felállított rendház szerzeteseinek, hogy felépítsék első magyarországi rendházukat. A kapott birtokon hamarosan felépül az esztergomi (szentkirályi) stefanita ispotályos vagy keresztes konvent. Az önálló magyar ispotályos rend alapítását utóbb Manfréd bíboros pápai követ intézkedése nyomán III. Sándor pápa hagyja jóvá.

1162

március 1. Milánó megnyitja kapuit I. (Barbarossa) Frigyes előtt. (A Milánóból elmenekült olaszok részben Magyarországon telepednek le.)

május 31. II. Géza király meghal; Székesfehérvárott temetik el.

nyara II. Géza fiát, III. Istvánt királlyá koronozzák. (1172-ben bekövetkezett haláláig uralkodik.) A trón megszerzésére I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császár Magyarországra küldi István herceget, II. Géza fiatalabb öccsét, s támogatására seregével Nándorfehérvárig nyomul. A magyar főurak nem értenek egyet Mánuel tervével, de hajlandók királlyá tenni II. Géza idősebb öccsét, a Bizáncból visszatérő László herceget. III. István Ausztriába menekül, Mikó kalocsai érsek pedig július közepén királlyá koronázza László herceget. (Uralkodik 1163-ban bekövetkezett haláláig.) II. László király öccsének, István hercegnek az ország egyharmadát kitevő hercegséget ad, míg Lukács esztergomi érseket fogságra veti, mert megtagadta a koronázást, sőt mint trónbitorlót kiközösítette II. Lászlót és interdiktumot mondott az országra.

december 25. III. Sándor pápa közbenjárására Lukács esztergomi érsek kiszabadul börtönéből, ahová még aznap visszakerül, mert ragaszkodott az általa kimondott interdiktumhoz és megfenyegette a királyt.

az év folyamán Henrik III. István király nádora, Gábor az udvarispán. (Tisztségüket mindketten 1163—64 táján még viselik.)

1163

január 14. II. László király meghal; Székesfehérvárott temetik el. Lukács esztergomi érsek kiszabadul a fogságból.

január 27. Mikó kalocsai érsek királlyá koronázza II. László öccsét, István herceget IV. István néven. Lukács esztergomi érsek azonban trónbitorlónak nyilvánítja és kiközösíti őt. IV. István nádora Tamás, horvát-dalmát bánja meg az egykori nádor, a Szerbiából visszatért Belos. → 1157

január 27. után A Csák-nemzetség fegyvert ragad a Pozsonyban tartózkodó III. István mellett, mire IV. István I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császárhoz fordul segítségért.

március I. (Komnénosz) Mánuel császár Philippopoliszból (Plovdivból) egyik hadvezérét előre küldi IV. István védelmére, aki azonban már nem szorul rá, mivel a III. István mellett felkelt Csák nemzetséget leverte.

május I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár haddal készül Magyarországra, hogy beavatkozzék a trónharcokba.

június 19. III. István hadával Székesfehérvár mellett legyőzi IV. István seregét. A Buda felé menekülő IV. István fogságba esik. Lukács esztergomi érsek tanácsára III. István száműzi az országból.

június 19. után A száműzött IV. István Szófiában felajánlja hűbérül Magyarországot I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császárnak, aki erre seregével Nándorfehérvárig vonul, itt azonban támadás helyett békeszerződést köt III. Istvánnal. A császár lemond IV. István támogatásáról és Mária nevű leányát eljegyzi III. István öccsével, Bélával (bizánci nevén: Alexiosszal), akit ősszel Bizáncba vitet és deszpotész ranggal ruház fel. A császár Bélával együtt megkapja annak örökségét, Horvátországot és Dalmáciát.

1164

eleje Ampud horvát-dalmát bán seregével bevonul Dalmáciába, mire Zára városa átpártol a magyarokhoz. Velence sikertelen kísérletet tesz az elpártolt város visszaszerzésére.

március IV. István száműzött magyar király fölkeresi Parmában I. (Barbarossa) Frigyes német-római császárt, aki ugyanakkor III. István király követeit és a császárnak meghódolni szándékozó magyar főurak képviselőit is fogadja. Frigyes császár, aki III. István mellett foglal állást, a magyarországi fejlemények szemmel tartásával II. Ulászló cseh királyt, II. (Jasomirgott) Henrik osztrák herceget és IV. Ottokár stájer őrgrófot bízza meg.

március után IV. István bizánci támogatással betör Magyarországra. Megsegítésére és Béla herceg örökségének (Horvátország és Dalmácia) tényleges megszerzésére I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császár hadával átkel a Dunán és Bácsig nyomul. Seregében ott van Béla herceg és IV. István István nevű hasonmása is. A délvidéki lakosság görög rítusú papjai vezetésével lelkesen fogadja a császárt. Az ellene vonuló III. István seregét osztrák, halicsi és Eufrozina királyné, II. Géza özvegye hívására II. Ulászló király vezette cseh csapatok erősítik. A bizánci császár a cseh király közvetítésével békét köt III. Istvánnal: Béla herceg öröksége fejében ismét lemond IV. István támogatásáról és visszavonul, de a Szerémség, ahová IV. István visszahúzódik, bizánci kézen marad. (A császár az 1072 óta a szávaszentdemeteri monostorban őrzött Szent Prokop ereklyét visszaviszi Nišbe.)

1165

eleje A Szerémség visszafoglalására induló magyar sereg IV. Istvánt Zimony várába szorítja. A magyarok megkezdik Zimony ostromát melynek felmentésére I. (Komnénosz) Mánuel sereget küld.

április 11. IV. István Zimony várában meghal (valószínűleg megmérgezték). Először helyben, utóbb Székesfehérvárott temetik el. Halála után Zimony magyar kézre kerül.

első fele A János Dukász vezette bizánci sereg elfoglalja Boszniát, továbbá Dalmáciát, Béla herceg örökségét, a Bizánccal szövetséges Velence pedig visszahódítja Zárát.

június vége I. (Komnénosz) Mánuel sereget indít Zimony és a Szerémség visszafoglalására. Útjára elkíséri Béla herceg is. A hadjárat a nyár folyamán eléri célját: III. István kénytelen békét kötni. A császár megerősítteti a Duna menti erődítményeket. A Szerémség, Bosznia és Dalmácia beépül a bizánci themarendszerbe.

augusztus 1. I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár bécsi tárgyalásain II. (Jasomirgott) Henrik osztrák herceg és II. Ulászló cseh király mellett III. István követei is részt vesznek.

vége I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császár utódjává teszi Mária nevű leányát, Béla herceg (Alexiosz) jegyesét.

az év folyamán Ampud a nádor és egyben a horvát-dalmát bán, Lőrinc az udvarispán (tisztségét az előbbi 1174 táján, az utóbbi 1172-ben még viseli).

1166

tavasza Béla herceg (Alexiosz) Lukács pátriárkával és I. (Komnénosz) Mánuellel együtt elnököl a konstantinápolyi egyházi zsinaton. — Dénes ispán vezetésével magyar had indul a Szerémségbe. Legyőzi a szerémségi thema sztratégoszának seregét és visszafoglalja a területet.

nyara A Béla herceggel érkező bizánci sereg feltartóztatja Dénes ispán hadát, miközben két másik bizánci sereg a hozzájuk csatlakozott vlachokkal Erdélyt pusztítja, s gazdag zsákmánnyal vonul vissza. III. István és a bizánci császár fegyverszünetet köt II. (Jasomirgott) Henrik osztrák herceg közvetítésével, aki Szófiában sikertelen kísérletet tesz I. (Barbarossa) Frigyes német-római és I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császár itáliai érdekeinek egyeztetésére. III. István szakít jegyesével, a Bizánccal szövetséges Jaroszláv Vlagyimirovics Oszmomiszl halicsi fejedelem leányával, és feleségül veszi az osztrák herceg leányát, Ágnest.

ősze Az Ampud nádor és horvát-dalmát bán vezette magyar had legyőzi a spalatói bizánci helytartó seregét és visszafoglalja Dalmácia egy részét.

1167

július 8. előtt Philippopoliszban (Plovdivban) meghiúsulnak a magyar—bizánci béketárgyalások. I. (Komnénosz) Mánuel sereget küld a Szerémség visszafoglalására. A Dénes ispán vezetésével ellene induló hadat 36 ispán (36 vármegye) serege és osztrák segédcsapat alkotja.

július 8. A bizánci sereg Zimonynál legyőzi Dénes ispán hadát. Az ispán maga is fogságba esik. A békekötés nyomán a Szerémség magyar kézen marad, Dalmácia viszont Bizáncé lesz.

december 17. Magyar—velencei dinasztikus kapcsolat létesül, amely mintegy másfél évtizedre véget vet az ellenségeskedésnek.

1169 előtt

A templomos lovagrend meghonosodik a magyar királyságban: a templomosoknak rendházuk van a horvátországi Vránában. → 1312

1169

szeptember 14. Megszületik Alexiosz, I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császár fia.

az év folyamán Manfréd bíboros, III. Sándor pápa követe Magyarországra érkezik, hogy elsimítsa III. István és Lukács esztergomi érsek ellentétét; az érsek ugyanis az egyházi javak eltékozlása miatt kiközösítette a királyt. III. István a pápai követ előtt Veszprémben apja, II. Géza példáját (→ 1161) követve lemond a püspökök letételéről és áthelyezéséről, hasonlóképpen a királyi prépostok és apátok jogtalan elmozdításáról, továbbá megígéri, hogy a megüresedett püspökségek élére nem állít világi személyt, s az egyházi jövedelmekhez csak rendkívüli esetben nyúl. Ugyanakkor a magyar főpapság is lemond a prépostok, apátok és más egyházi méltóságok jogtalan letételéről. A konkordátum kiengeszteli Lukács esztergomi érseket, aki a királyt feloldozza a kiközösítés alól. (Pauler Gyula szerint a konkordátumot 1171-ben kötötték.)

1171 előtt

Felépül a királyi alapítású jászói (Újvár vm.) premontrei prépostság.

1172 előtt

II. Géza és III. István uralkodása alatt a királyi udvarban a királyi kápolna keretében működő és az oklevél-kiállítással hivatalszerűen foglalkozó szervezet (a későbbi kancellária) fokozatosan a maga hatáskörébe vonja az uralkodó pecsétjével megpecsételt oklevelek kiadását. Az oklevéladásért a szervezet élén álló kápolnaispán a felelős; ő őrzi a királyi pecsétet, s feladata a pecsételés. Az oklevélszerkesztés tényleges munkáját a kápolna többnyire notariusnak nevezett tagja végzi, aki gyakran a kápolnaispán feladatát is ellátja. A tisztázás munkája királyi káplánokra vagy az uralkodó által éppen meglátogatott egyházi központok papjaira hárul. Mivel a királyi kápolna papsága az esztergomi érsek felügyelete alá tartozik, az érsek alkalomadtán beleavatkozhat az uralkodó oklevélkiállítással foglalkozó szervezetének tevékenységébe. — Ismeretlen szerző megírja a III. István-kori gestát, amely (Könyves) Kálmán uralkodásának kezdetétől tárgyalja az eseményeket, s beszámol III. István uralmáról is. Eredetiben nem maradt fenn, szövegét a 14. századi krónika-kompozíció és Heinrich von Mügeln 14. századi német nyelvű magyar krónikája őrizte meg.

1172

február A szentföldi zarándoklatra induló Oroszlán Henrik bajor és szász herceg Bécsből Magyarországra érkezik. Kísérete szárazföldön követi a Dunán hajózó herceget. Vele tart Esztergomig II. (Jasomirgott) Henrik osztrák herceg is.

március 4. előtt I. (Komnénosz) Mánuel császárrá koronáztatja gyermekét, Alexioszt. Felbontja Mária nevű lánya jegyességét Béla (Alexiosz) herceggel, megfosztja Bélát deszpotészi rangjától és összeházasítja Châtillon Anna (eredeti nevén Ágnes) antiochiai hercegnővel.

március 4. III. István Esztergomban meghal; ugyanott temetik el. A király halálakor a városban tartózkodik Henrik bajor és szász, valamint Henrik osztrák herceg.

március 4. után Lukács esztergomi érsek és a főurak III. István idősebb öccsét, a Bizáncban élő Béla herceget választják királlyá. (Uralkodik 1196-ig.) Közben I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császár Bélát sereggel Magyarországra küldi, a trón elfoglalására. A királlyá választást hírül adó ünnepélyes magyar követség szófiai táborában éri el a herceget. Béla esküvel ígéri Mánuelnek, hogy soha nem válik Bizánc ellenségévé. — Lukács esztergomi érsek megtagadja Béla megkoronázását, mert az megajándékozta az érsek követét, s felfogása szerint ez szimónia. Béla híveinek kérésére III. Sándor pápa engedélyezi, hogy Lukács vonakodása esetén a kalocsai érsek végezze a koronázást. Bár Béla kötelezvényt ad, hogy a kalocsai érsek általi megkoronáztatása nem érinti az esztergomi érsek koronázási jogkörét, Lukács érsek visszavonul a királyi udvarból. Távozása érzékenyen érinti a királyi oklevéladással foglalkozó udvari szervezet tevékenységét. Néhány évig a királyi oklevelek a hanyatlás jeleit mutatják.

1173

január 13. A kalocsai érsek megkoronázza Béla herceget.

1174

május 12. előtt III. Béla fogságra veti öccsét, a királyságra törő Géza herceget.

május 12. Lipót, II. (Jasomirgott) Henrik osztrák herceg fia feleségül veszi II. Géza leányát, III. Béla király és Géza herceg testvérét, Ilonát.

május 12. után Géza herceg megszökik börtönéből és Lőrinc ispánnal Ausztriába menekül.

1174 után

Cumpurdinus az udvarispán. (Tisztségét 1181-ben is viseli.)

1176

augusztus 1. Walter bíboros albanói püspök, III. Sándor pápa követe Győrött dönt a salzburgi érsekség betöltésének ügyében. Ausztriában ugyanis nincs biztonságban a pápai követ, mert a pápa és I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár jelöltje között kell választania. A győri tárgyaláson, melyen több magyar főpap is részt vesz, Lukács esztergomi érsek nem jelenik meg.

nyara III. Béla magyar király II. Soběslav cseh herceggel szövetségben betör Ausztriába, mert öccsét, Géza herceget II. (Jasomirgott) Henrik osztrák herceg nem adta ki. A támadást az év végén megismétli.

szeptember 17. Az I. (Komnénosz) Mánuel császár vezette bizánci sereg Kisázsiában a myriokephaloni ütközetben vereséget szenved a szeldzsukoktól. III. Béla magyar király megbízásából Ampud horvát-dalmát bán és Lesták vajda irányításával magyar segédcsapat harcol Mánuel oldalán.

1177

január 13. II. (Jasomirgott) Henrik osztrák herceg meghal, mire Géza herceg II. Soběslav cseh herceghez szökik, aki kiszolgáltatja III. Bélának. A király ismét elzáratja öccsét. → 1189

augusztus 1. I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár és III. Sándor pápa Velencében békét köt. A békekötésnél a magyar király küldöttsége is jelen van.

az év folyamán III. Béla könyvformában kiállított oklevélben összeíratja a II. (Vak) Béla által alapított aradi társaskáptalan birtokait és szolgálónépeit.

1177 körül

Kaba nevű személy a pannonhalmi apátság javára végrendelkezik. Végrendeletével megszűnik a magánszerkesztésű királypecsétes oklevélfajta; a királyi pecsétet használó jogi magánírásbeliség az udvari (kancelláriai) oklevéladásba torkollik. — Bikács nembeli Farkas a nádor. (Tisztségét 1183-ban még viseli.)

1177—1192

István, a párizsi Szent Genovéva egyház apátja tájékoztatja III. Bélát, hogy — miként három magyarországi klerikus (Jakab, Mihály és Adorján) jelenlétében kitudódott — Betlehem, a Párizsban elhunyt és a Szent Genovéva egyházban eltemetett magyar diák után nem maradt adósság. Az apát külön levélben értesíti erről a diák szüleit is, és a kapott adományokért (zászló, miseruhák, pénz, ló) köszönetet mond nekik.

1178

június 23. V. Lipót osztrák herceg a két évvel korábbi magyar—cseh hadjárat megbosszulására Morvaországba tör, de III. Béla fenyegetésére, miszerint ő is háborúba lép, visszavonul.

1178—1179

III. Béla földet adományoz keresztfiának és annak apjának, a jövevény (hospes) Adelehardnak. (Minderről a Bács megyei Búlkeszin előkerült feliratos tégla tájékoztat.)

1179

március előtt Lukács esztergomi érsek és III. Béla kibékül egymással. A király megfosztja a székesfehérvári prépostot préposti méltóságától, Lukács érsek pedig kiközösíti András kalocsai érseket.

március András, a kiközösített kalocsai érsek részt vesz a III. Sándor pápa által összehívott III. lateráni egyetemes zsinaton Rómában.

március körül III. Sándor pápa feloldozza András kalocsai érseket a kiközösítés alól, s védelmébe veszi az elmozdított székesfehérvári prépostot.

1180

szeptember 24. Meghal I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császár. A trónon fia, II. Alexiosz követi.

1181

február előtt III. Béla király sereget küld Dalmácia visszafoglalására. A bizánci fennhatóság alatt álló dalmát városok meghódolnak. Zára pedig Velencétől ismét a magyarokhoz csatlakozik.

az év folyamán Marcell prépost felesége, Froa asszony eladja birtokát Bikács nembeli Farkas nádornak. Az adásvételt megörökítő királyi oklevél bevezető formulája az írásbeliség fontosságát hangsúlyozza, és kinyilvánítja: szükségesnek tartja, hogy írásba foglaljanak minden ügyet, melyet a király jelenlétében tárgyalnak. — A veszprémi káptalan megnyitja azon egyházi testületek sorát, amelyek a magánügyleteket oklevélbe foglalják, azaz hiteleshelyi tevékenységet folytatnak. — Meghal Lukács esztergomi érsek. Utóda Miklós. (Tisztségét 1183-ban még viseli.) — III. Béla a Szente-Mágócs nembeli Kölcse ispán alapította cégényi nemzetségi monostornak (Szatmár vm.) visszaadatja lovon szolgáló szökevény jobbágyait, az egyház kiváltságos helyzetű alattvalóit. Egyúttal összeíratja a monostor birtokait, szolgálónépeit és azok kötelezettségét.

1182

május 16. III. Béla megkoronáztatja fiát, Imre herceget, I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár leányának jegyesét.

ősze előtt III. Béla király a bizánciaktól visszafoglalja Nándorfehérvárat és Barancs várát.

1183

ősze III. Béla a függetlenségükért Bizánc ellen harcoló szerbek fejedelmével, Nemanja Istvánnal szövetkezve seregével Nišig és Szófiáig hatol a bizánci birodalomba. A bizánciak elleni harcokban Kulin boszniai bán csapata is részt vesz.

az év folyamán III. Béla a Franciaországból érkezett előkelő ciszterci szerzetesek jelenlétében a Magyarországon fennálló és ezután létesülő ciszterci monostorok számára ugyanolyan jogokat biztosít, mint amilyent a rend francia földön élvez. III. Béla uralma alatt jelentős ciszterci monostorok létesülnek: a királyi alapítású Egresen (1179) Pontigny, Zircen (1182) Clairvaux, Pilisen (1184) Acey, Szentgotthárdon (1184) Troisfontaines, Pásztón (1190) Pilis, a Domonkos bán alapította Szentmáriahegyen, a későbbi Borsmonostoron (1190 körül) Heiligenkreuz szerzetesei telepednek le. — Péter az udvarispán.

1184

tavasza A bizánci sereg Alexiosz Branasz vezetésével Barancs környékére szorítja vissza III. Béla hadát.

az év folyamán Meghal Châtillon Anna, III. Béla első felesége (Székesfehérvárott temetik el), továbbá I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár leánya, Imre királyfi jegyese.

1185

augusztus 20. III. Béla király Székesfehérvárott ünnepli Szent István király ünnepét. (A székesfehérvári törvénynap első nyoma.)

vége III. Béla feleségül adja Margit leányát II. (Angelosz) Izsák bizánci császárhoz. A magyar királyleány hozománya Nándorfehérvár és Barancs vára. Ugyanakkor a megözvegyült III. Béla feleségül kéri Theodora Komnénét, I. (Komnénosz) Mánuel bizánci császár kolostorban élő rokonát. A házasságkötést a bizánci egyházi zsinat határozata meghiúsítja.

az év folyamán Tamás a nádor, Mog az udvarispán. (Tisztségüket 1186-ban is viselik.) Jób az esztergomi érsek. (Tisztségét 1203-ban még viseli.)

1185 körül

III. Béla összeíratja jövedelmeit. A jövedelmi kimutatás leírja, hogy mely országokban uralkodik a magyar király, milyen az ország egyházi szervezete, mekkora a püspökségek jövedelme, mennyi a király bevétele a pénzváltásból, vámokból, sóból, a vendégek adóiból, mit kap a 72 vármegyétől és ispántól, a szlavón hercegtől és a lakosságtól, továbbá családja milyen ajándékokat élvez. (A Párizsban levő 15. századi kódexben fennmaradt kimutatás föltehetően akkor íródott, amikor III. Béla második házasságára készült.)

1185—1198

A királyi udvari iroda, a kancellária vezetője: Adorján, majd a Katapán (másképpen Koppány) nembeli Katapán kancellár tevékenysége alatt kialakul a francia és pápai írásbeliség hatását mutató királyi oklevelek végleges formája; a királyi kancellária önállósul a királyi kápolnától és hivatallá fejlődik. III. Béla jegyzője, a gestaíró Anonymus is a kancellária személyzetéhez tartozik.

1186

augusztus 25. Párizsból Magyarországra indul (Capet) Margit, II. Fülöp Ágost francia király testvére, II. (Plantagenet) Henrik angol király Henrik nevű fiának özvegye, akit III. Béla király feleségül kért, miután Matildot, az angol király unokáját, Oroszlán Henrik leányát nem kapta meg házastársul. III. Béla az ősz folyamán megérkező (Capet) Margitot feleségül veszi.

az év folyamán III. Béla összeíratja a királyi birtokon élő udvarnokok kiváltságos rétegét, a szabad udvarnokokat, mert az udvarnokok közül sokan önkényesen közéjük sorolták magukat, hogy ezáltal a királyi bevételek rovására kedvezőbb helyzetbe jussanak. — III. Béla elfogatja anyját, Eufrozinát. Előbb Barancs várába záratja, majd a bizánci birodalomba száműzi.

1187

október 2. Szaladin szultán, Egyiptom és Szíria uralkodója a keleti latin államok hadseregének leverése után elfoglalja Jeruzsálemet.

ősze Velence sikertelen kísérletet tesz a tőle 1181-ben Magyarországhoz pártolt Zára visszafoglalására.

1188

január 21. után II. (Plantagenet) Henrik angol király tájékoztatja III. Bélát, hogy II. Fülöp Ágost francia királlyal részt kíván venni a VIII. Gergely pápa által meghirdetett III. keresztes hadjáratban, s kéri, hogy hada biztonságos magyarországi átvonulása érdekében élelemről gondoskodjék. A magyar király támogatja tervét és ígéri kérése teljesítését. Az angol király halála (1189) meghiúsítja a tervet; fia, I. (Oroszlánszívű) Richárd és a francia király nem a Magyarországon átvezető utat választja.

az év folyamán Vlagyimir előzött halicsi fejedelem III. Bélához menekül. A magyar király seregével elfoglalja Halicsot, s kormányzójává András fiát teszi meg, Vlagyimirt pedig bezáratja. (→ 1190) — A dalmát városok miatt harcban álló III. Béla és Velence két évre békét köt. — Konrád, Montferrat őrgrófja levélben hívja III. Bélát Szaladin szultán megtámadására. A magyar király nem vállalkozik keresztes hadjáratra. — Domonkos az udvarispán. (Tisztségét 1193-ban még viseli.)

1189

május 31. I (Barbarossa) Frigyes német-római császár óriási keresztes hadával Magyarországra érkezik. III. Béla biztosítja a sereg átvonulását, s vásárokról gondoskodik, hogy a keresztesek élelmet vehessenek. Esztergom közelében június 4-én III. Béla és felesége, Margit, fejedelmi fogadtatásban részesíti és gazdagon megajándékozza a császárt, aki a királyné kérésére a fogoly Géza herceg érdekében közbenjár a királynál. III. Béla szabadon engedi öccsét, és sereggel előre küldi a keresztesek útjának biztosítására. (→ 1210) A császár néhány napos esztergomi, óbudai tartózkodás és Csepel-szigeti vadászás után útnak indul, majd június végén Nándorfehérvárnál hajóit III. Bélának ajándékozza, és seregével, valamint a hozzá csatlakozott magyar keresztesekkel elhagyja az országot.

november 19. A magyar keresztesek többsége Adrianopolisz vidékéről visszafordul, mert III. Béla hazarendelte őket. Intézkedésének valószínű oka veje, II. (Angelosz) Izsák bizánci és I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár konfliktusa.

december 25. I. (Barbarossa) Frigyes követei a karácsonyt Óbudán ünneplő III. Béla előtt ellenségeskedéssel vádolják a magyar király vejét, II. (Angelosz) Izsák bizánci császárt.

az év folyamán III. Béla király sereget küld Halicsba kisebbik fia, András herceg megsegítésére. András hada hűségesküre kényszeríti a halicsi bojárokat, majd legyőzi a halicsi fejedelmi házból származó és Szmolenszkből támadó Rosztiszláv herceg megfogyatkozott seregét. A sebesülten foglyul ejtett herceg hamarosan meghal. → 1190

1190

február II. (Angelosz) Izsák bizánci és I. (Barbarossa) Frigyes német-római császár Adrianopoliszban békekötéssel zárja le a keresztesek és a bizánciak ellenségeskedését. A békekötést III. Béla is elősegítette.

augusztus 6. A magyarországi fogságból megszökött Vlagyimir fejedelem lengyel segítséggel elfoglalja Halics trónját és András herceget, III. Béla király fiát hazakergeti.

az év folyamán Velence és III. Béla megújítja a fegyverszünetet. — Akkon ostrománál német zarándokok ápolórendet alapítanak, amely 1198-ban Német Lovagrenddé fejlődik. → 1211

1190 körül

III. Béla megalapítja a szebeni prépostságot. — A kettős keresztet első ízben alkalmazzák címermotívumként: III. Béla dénárjain pajzsba foglalt kettős keresztet ábrázolnak. — Perugiai Bernát, Imre királyfi nevelője az esztergomi székesegyháznak adományozza a *Tractatus in cantica canticorum* című művet, amelyben az első hazai húsvétszámítási táblázat található.

1190-es évek

III. Béla nagyszabású esztergomi építkezései; a királyi várpalota és kápolna a francia kora gótika hatását mutatják. A királyi palota kápolnájának freskóin, az uralkodóház szimbólumaként, lépő oroszlánokat ábrázolnak.

1191

ősze III. Béla és II. (Angelosz) Izsák bizánci császár a Szerémségben találkozik egymással.

december 20. III. Celesztin pápa megerősíti az esztergomi érsek jogait: a magyar királyt ő koronázza, a királyi udvar tisztviselőit csak ő közösítheti ki, s csak ő ítélhet azok lelki ügyeiben.

1192

június 27. Gergely bíboros, pápai követ jelenlétében Váradon szentté avatják I. László magyar királyt. A király sírját Dénes kézműves nyitja fel, akit ezért III. Béla felszabadít a szolgaságból.

az év folyamán III. Béla Elvin magyar diákot Párizsba küldi zenét tanulni. — Mog a nádor. (Tisztségét 1193-ban is viseli.)

1192—1193

III. Béla betör a Bizánctól független Szerbiába és területe egy részét elfoglalja. II. (Angelosz) Izsák bizánci császár a szerbek oldalára áll. — Velence kísérletet tesz Zára visszaszerzésére.

1192—1195

Összeállítják a *Pray-kódex*et. Benne található a legrégibb összefüggő szövegű magyar nyelvemlék, a *Halotti Beszéd és Könyörgés*. A temetési szertartás számára készített első magyar prédikáció és imádság a kódexben levő latin szöveg szabad fordítása. A liturgikus könyv történeti tárgyú bejegyzései tartalmazzák többek közt a legrégibb magyar annalest, a *Pozsonyi Évkönyvek*et.

1193

III. Béla a horvátországi Modrus vármegyét hadi szolgálat fejében Bertalan ispánnak, a Frangepánok ősének adományozza. Királyi vármegye elidegenítésére ez az első példa. — III. Béla megerősíti anyja, Eufrozina intézkedését, amely a székesfehérvári Szent István király monostoregyházat (későbbi elnevezéssel a keresztes konventet) birtokaival együtt a johannita (ispotályos vagy keresztes) lovagrend jeruzsálemi rendházának juttatta, s egyúttal összeíratja a keresztesek birtokállományát, a birtokok határát és azok egy részén a rend javára lemond a királyi adóról. (→ 1158 előtt) — Bár-Kalán nembeli Kalán pécsi püspök Horvátország és Dalmácia kormányzója. — Sáskajárás pusztít a Dráva—Száva közén.

1193—1196

III. Béla összeíratja és a jeruzsálemi Szent Theodosius bazilita monostornak adományozza a szávaszentdemeteri (Szerém vm.) bazilita monostor javait. (A görög nyelvű királyi oklevél elveszett, tartalmát latin nyelvű kivonata őrizte meg.)

1194

III. Béla ismét megkoronáztatja Imre fiát, s megteszi Horvátország és Dalmácia kormányzójává.

1194—1196

Magyarországi Miklós (Nicolaus Hungarus) Oxfordban tanul.

1195

III. Béla segítséget ígér II. (Angelosz) Izsák bizánci császárnak a bolgárok ellen. A császár bukása felmenti ígérete teljesítése alól. — III. Béla nem engedi, hogy alattvalói VI. Henrik német-római császár keresztes hadához csatlakozzanak.

1196 előtt

A III. Béla-kori népesség mai számítás szerint mintegy kétmillió fő. — Elkészül az esztergomi székesegyház nyugati kapuja, a Porta speciosa. A díszes főkapun az építtető III. Bélát és Jób esztergomi érseket is ábrázolják. — Boleszló váci püspök Leleszen (Zemplén vm.) premontrei prépostságot alapít.

1196

április 23. előtt III. Béla keresztes hadjáratra szánja el magát, betegsége azonban megakadályozza terve végrehajtásában. Fogadalma teljesítését kisebbik fiára, András hercegre bízza.

április 23. III. Béla meghal. Székesfehérvárott első felesége mellé temetik. Fia, Imre követi a trónon. (Uralkodik 1204-ig.)

1197

nyara Dél-Itáliából német keresztes had indul a Szentföldre. III. Béla király özvegye, a francia (Capet) Margit is útnak indul, s Akkonban (Szíria) csatlakozik hozzájuk. Fia, András hg nem követi példáját.

december körül András hg VI. Lipót stájer hg segítségével a szlavóniai Macseknél (Mački) győzelmet arat bátyja, Imre király felett.

december 15.—1198. február 14. Imre király átengedi öccsének, András hercegnek a dalmát—horvát hercegséget: András fölveszi a Dalmácia és Horvátország hercege címet. András herceg friesachi (Karintia) típusú pénzt veret Szlavóniában. (Az első szlavóniai veretű magyarországi pénzek megjelenése. → 1250—1255)

az év folyamán Ézsau a nádor, Ézsau az udvarispán. (Tisztségüket mindketten 1198-ig viselik.)

1198

január 29. III. Ince pápa felszólítja András herceget, hogy atyjának, III. Bélának tett fogadalmát váltsa be: szeptember 14-ig induljon el a Szentföldre, mert különben kiközösítés alá esik, s akkor sem lehet Imre király utódjává, ha az örökös nélkül halna meg.

március 31. előtt András hg Dalmácia és Horvátország mellé, felveszi Hum (Hulm), majd rövidesen Ráma hercege címét.

május 26. előtt András hg Humban és Raskában legyőzi a szerbeket.

június 15. III. Ince pápa kiközösítés terhe mellett megtiltja András hercegnek, hogy lázadást szítson és fegyvert fogjon Imre király ellen.

június 16. III. Ince pápa megengedi, hogy Imre király hívei keresztes hadjáratra tett fogadalmuk teljesítését elhalasszák, míg az országban a nyugalom helyre nem áll.

szeptember 14. előtt III. Ince pápa Rómába idézi János pannonhalmi apátot, mert András herceggel összeesküdött Imre király ellen.

az év folyamán Imre király elrendeli, hogy az esztergomi érsek minden királyi jövedelemből, továbbá a szepesi és a pozsonyi vámokból tizedet kapjon; az érseknek adja az esztergomi királyi várban álló befejezetlen királyi palotát. (Az épület végleg 1249-ben, illetve 1256-ban kerül az érsekség tulajdonába.) — Ézsau, majd Mog a nádor (tisztségét másodszor 1199-ig viseli), Ézsau, utóbb Turoy fia Péter viseli az udvarispáni tisztet.

1199

március 10. Imre király a váci székesegyházban tettleg bántalmazza Boleszló váci püspököt, András hg hívét, és az egyház kincstárából elkobozza az összeesküvők leveleit.

nyara Imre király a rádi (Somogy vm.) csatában legyőzi öccsét, a lázadó Andrást herceget, aki VI. Lipót osztrák és stájer herceghez menekül.

őszre Imre király panaszt tesz a váci püspököt védő III. Ince pápánál Boleszló váci, Elvin váradi és János veszprémi püspök ellen, mert András herceget ellene uszították.

az év folyamán Imre király az ellene fegyveres támadást szervező Mog nádort megfosztja méltóságától, Ják nembeli Mika (Mihály) addigi udvarispánt kinevezi nádorrá, az udvarispáni hivatalt pedig Csanád nembeli Vejtehnek (Vejtének) adja. (Tisztségét az előbbi 1201-ig, az utóbbi 1200-ig viseli.) — Legforus az erdélyi vajda. (Tisztségét ő is 1200-ig viseli.)

12. század vége

Megkezdődik a gyulafehérvári székesegyház építése román stílusban. (Befejeződik 1241 előtt.)

1200

nyara Imre király és András hg Gergely pápai legátus előtt kibékül. Imre király is felveszi a keresztet, András hg visszakapja dalmát—horvát hercegségét.

október 11. előtt Perugiai Bernát spalatói érsek Spalató és Trau városokból kiűzi a bogumil eretnekeket. Kulin boszniai bán befogadja a Boszniába menekülő eretnekeket és menedéket biztosít számukra.

október 11. III. Ince pápa Imre királyt a boszniai bogumil eretnekség felszámolására szólítja fel.

az év folyamán Legforus erdélyi vajdát Eth váltja fel.

1200 körül

Imre király házasságot köt Konstanciával, II. Alfonz aragóniai király leányával. — András hg házasságot köt Gertrúddal, IV. Bertold isztriai és krajnai őrgróf, meráni (tengermelléki) herceg leányával. — A főesperesek beköltöznek a püspöki székhelyekre. — Két provence-i trubadur: Piere Vidal és Gaucelm Faidit Imre király udvarában időzik. A lovagi kultúra tért hódít a királyi udvarban. — Elkészül a Szent László legenda és Szent Gellért kisebb legendája. (Az utóbbit más nézet szerint 1100 körül írták.) — Megkezdődik az Irtis melléki obi-ugorok eltörökösödése.

13. század eleje

Befejeződik az esztergomi vár építése. — A kanonokok közös élete (vita communis) a káptalanokban bomlásnak indul. — Elkészül a magyar Trója- és a magyar Nagy Sándor-regény.

13. század első fele

Beginaházak alakulnak Magyarországon. Később rendi (főleg domonkos) felügyelet alá kerülnek.

1201

Imre király hadjáratot vezet Nemanja fia István szerb nagyzsupán ellen, s István testvérét, Vukant segíti a nagyzsupáni székbe. — Imre király meghatározza a pataki (Sárospatak) vendégek (hospites) kiváltságait. — Achilles az udvarispán, Gyula az erdélyi vajda. — III. Ince pápa némi módosítással jóváhagyja az 1112 és 1116 között készült Hartvik-féle Szent István legenda szövegét. → 1349

1202

november 9. előtt Imre király a Morava völgyében hadjáratot vezet Kaloján bolgár cár ellen.

november 24. A IV. keresztes hadjárat Velence számára elfoglalja Zárát; a keresztesek és a velenceiek súlyos pusztítást okoznak a városnak. (Az előzött záraiak 1203. április 25. után visszafoglalják városukat.)

az év folyamán Imre király felveszi a Szerbia királya címet. — Benedek a nádor, Gyula az udvarispán, Benedek az erdélyi vajda. (Az előbbiek 1204-ig, az utóbbi pedig 1203-ig viseli tisztségét.) — Imre király aranybulláján, az első magyar érempecsét hátoldalán először jelenik meg az Árpádok családi címere, a vágásos pajzs lépő oroszlánokkal. — Imre király megalapítja Erdélyben a kerci ciszterci apátságot. (A Fogarasvidéki monostor 1206-ban már működik.)

1203

április 8. János pápai legátus és Kulin boszniai bán előtt a boszniai bogumilok elöljárói szerződésben kötelezik magukat a római egyház iránti hűségre. (A szerződést április 30-án Imre király is megerősíti.)

nyara Imre király (Sváb) Fülöp német király ellenében csapatokkal támogatja III. Ince pápa jelöltjét, IV. (Braunschweigi) Ottó német ellenkirályt.

október Imre király Varasd közelében foglyul ejti András herceget, feleségét, Gertrúdot pedig hazaküldi atyjához, akitől csak Imre halála után tér vissza. A király Andrást Kene várában (Varasd vm.), majd Esztergomban őrizteti.

1204

január—április András herceget hívei: Hont-Pázmány nembeli Sándor és társai kiszabadítják esztergomi fogságából.

április 12. A IV. keresztes hadjárat elfoglalja Konstantinápolyt: megalakul a konstantinápolyi latin császárság. (1261-ig áll fenn.)

április 16. előtt Imre király javaslatot tesz III. Ince pápának, hogy a magyarországi görög szertartású monostorok számára külön püspökséget szervezzen, vagy pedig latin szertartású apátokat, prépostokat állítson a görög szertartású egyház élére. → 1221

augusztus 20. előtt Csák nembeli Ugrin választott esztergomi érsek és győri püspök, érsekké választása után rövidesen meghal. Az esztergomi kanonokok János kalocsai érseket választják utódául, az esztergomi érseki tartomány püspökei azonban óvást tesznek ellene. Ősszel a kanonokok egy része és a nyitrai püspök Bár-Kalán nembeli Kalán pécsi püspököt választja esztergomi érsekké. András hg előbb Jánost, utóbb Kalánt támogatja. → 1205

augusztus 26. Imre király János kalocsai érsekkel megkoronáztatja kiskorú fiát, László herceget.

augusztus 26. után Imre király András herceget halála esetére kiskorú gyermeke, László gyámjává és az ország kormányzójává nevezi ki, s útjára engedi az al-dunai Kevénél feltartóztatott és mindeddig visszatartott Leó bíborost, III. Ince pápának Bulgáriába küldött legátusát.

szeptember 14. III. Ince pápa megrója Imre királyt, mert a somogyvári bencés apátság élére a korábbi szokás ellenére francia helyett magyar apátot kíván állítani. (Arra hivatkozik, hogy Magyarországon több nációnak van monostora, s míg görög monostorból sok van, csak egyetlen apátság — a somogyvári — a francia szerzeteseké.)

szeptember Imre király meghal; Egerben temetik el. (Halála napja a krónikák szerint november 30.) Fia, III. László követi a trónon. A gyermek király nevében András hg kormányoz.

november 8. Leó bíboros pápai legátus Kaloján bolgár cárt Tirnovóban királlyá koronázza.

1205

május 7. III. László, miután anyjával, Konstanciával Ausztriába menekült, meghal. Székesfehérvárott temetik el. (Halála napja a Zágrábi krónika szerint május 3.)

május 29. János kalocsai érsek András herceget királlyá koronázza. (Uralkodik 1235-ig.)

augusztus 1. Bár-Kalán nembeli Kalán pécsi püspököt választott esztergomi érsekként említik, noha megválasztását III. Ince pápa június 24-én nem ismerte el.

október 6. III. Ince pápa János kalocsai érseket áthelyezi az esztergomi érseki székbe. (Tisztségét 1222-ben még viseli.)

vége II. András a halicsiak kérésére sereget vezet Halicsba; a gyermek Danyiil Romanovics számára biztosítja a trónt és felveszi a Halics (Galícia) és Lodoméria királya címet.

az év folyamán Miklós a nádor, Smaragd az udvarispán. (Az utóbbi tisztségét 1206-ban is viseli.)

1205—1222

A francia eredetű Ajnard-nemzetség megalapítja a zsámbéki (Pilis vm.) premontrei prépostságot.

1206

június 7. III. Ince pápa felszólítja a magyarországi főpapokat és főurakat, hogy tegyenek hűségesküt II. András király születendő fiának (a majdani IV. Bélának).

az év folyamán Fehér Leszek krakkói fejedelem Magyarországra küldi segítségért a halicsi bojárok által elűzött Danyiil Romanovics fejedelmet. Mivel Vologyimer Igorjevics, az új halicsi fejede-

lem egyaránt megvesztegeti a krakkói fejedelmet és a magyar királyt, azok lemondanak Danyiil támogatásáról. II. András utóbb segítséget ad a hozzá menekülő Roman Igorjevics zvenyigorodi fejedelemnek, aki a magyar sereggel testvérétől, Vologyimer halicsi fejedelemtől megszerzi Halics trónját. — Mog, majd Győr nembeli István fia Csépán a nádor. (Tisztségét 1209-ig viseli.) Korlát fia Benedek, majd Smaragd az erdélyi vajda.

1207

december 24. III. Ince pápa, a korábbi elutasítás után, megerősíti Bertoldot, Gertrúd királyné öccsét a kalocsai érseki székben. Bertold Vicenzába (Itália) megy tanulni.

az év folyamán II. András clairvaux-i szerzetesek számára a szlavóniai Topuszkón ciszterci apátságot alapít, s a templomosok rendje és hat nemzetség birtokainak kivételével egész Gora vármegyét az újonnan alapított apátságnak adományozza. — Tétény nembeli Marcell az udvarispán. (Tisztségét első ízben viseli.)

1208

június 21. után II. András menedéket ad Henrik isztriai őrgrófnak és Eckbert bambergi püspöknek, Gertrúd királyné testvéreinek, akik azért jöttek Magyarországra, mert a német birodalomban azzal gyanúsítják őket, hogy részesek (Sváb) Fülöp német király meggyilkolásában. (1211-ben térnek vissza otthonukba.)

az év folyamán II. András beavatkozik a halicsi bojárok és fejedelmük, Roman Igorjevics viszályába. Korlát fia Benedek erdélyi vajda vezetésével sereget küld Halicsba. Benedek elfoglalja Halicsot, foglyul ejti Roman Igorjevicset, Magyarországra küldi, és maga veszi át Halics kormányzását (1209-ig). A bojárok kísérletet tesznek arra, hogy a hatalmaskodása és erkölcstelen élete miatt népszerűtlen Benedektől megszabaduljanak, de a halicsi trónra meghívott Msztyiszláv pereszopnyicai fejedelem nem tudja elűzni a magyar kormányzót. — Miklós az udvarispán (1210-ig), Korlát fia Benedek az erdélyi vajda (1209-ig). — Készen áll Lébényben (Moson vm.) a Győr-nemzetség által alapított bencés monostor. II. András összeíratja az apátság birtokait, szolgálónépeit és azok kötelezettségeit. — A nemzetséghez tartozás kifejezésére hiteles oklevélben első ízben használják a nemzetség értelmű genus szóból származó *de genere* titulust. Használata ettől kezdve rohamosan terjed és hamarosan általánossá válik.

1208 körül

II. András, főemberei tanácsára, szakít elődei birtokpolitikájával, s ettől kezdve várakat, vármegyéket, földeket és jövedelmeket örökölhető örökbirtokként bőkezűen adományoz híveinek. (Új berendezkedésnek — *novae institutiones* — nevezett birtokpolitikája, melyet több más személy között János esztergomi érsek is ellenez, nem egészen tíz év után, 1217-ben megtorpan.)

1208—1218

Jean de Limoges (Johannes Lemovicensis) francia ciszterci szerzetes, a *Libellus de dictamine* szerzője áll a zirci apátság élén.

1208—1235

A váradi káptalan írásba foglalja a váradi székesegyházban lefolyt istenítéleteket és az eléje került egyéb ügyeket. A *Váradi Regestrum* bejegyzései a jelzett időből 389 jogesetet: a társadalom különféle helyzetű csoportjainak (várnépeknek, várjobbágyoknak, udvarnokoknak, vendégeknek, jelöletlen státusú személyeknek stb.) státusperét, illetve kihágási ügyét (lopás, gyújtogatás, leányrablás, kuruzslás stb.) tartalmazzák. A perekben a bizonyítás a liturgikus keretek között megtartott istenítéletre (tüzesvas-próbára) vagy ritkán esküre épül. Az 1550-ben kinyomtatott Váradi Regestrum az istenítélettel kapcsolatos szertartás szövegét is magában foglalja. → 1279. szeptember 14.

1209

Roman Igorjevics megszökik magyarországi fogságából és testvérével, Vologyimerrel szövetkezve hazakergeti Korlát fia Benedek halicsi kormányzót. Halics fejedelme ismét Vologyimer lesz, aki hiába küldi fiát Magyarországra, a magyar király nem adja ki neki Danyiil Romanovicsot. — Győr nembeli István fia Csépán, majd Győr nembeli Pot a nádor (1212-ig), Korlát fia Benedek, utóbb Kacsics nembeli Mihály az erdélyi vajda (1212-ig). A király sógora, Bertold kalocsai érsek a dalmát—horvát bán (1212-ig). — Róbert kancellár (székesfehérvári prépost, majd veszprémi püspök) újítása nyomán első ízben tevékenykedik alkancellár (vicecancellarius) a királyi kancelláriában. Tamás alkancellár a kancellárt a királyi oklevéladás ügyének intézésében helyettesíti. Az új tisztség Ugrin kalocsai érsek kancellársága idején (1230—1235) állandósul.

1210

A főurak egy csoportja összeesküvést sző II. András ellen. Az összeesküvők megkísérlik Magyarországra hívni Géza hercegnek, III. Béla öccsének a fiait. Görög földre küldött követeiket azonban még Spalatóban elfogják, s ezzel tervük meghiúsul. — II. András hatékony segítséget nyújt Boril bolgár cárnak a Vidinben és környékén támadt felkelés leverésére. Az Iwachin szebeni ispán vezette magyar segédcsapatban szász, román (Olacus), székely és besenyő egységek harcolnak. → 1222 -- Az Assisi Szent Ferenc által az előző évben alapított Ferences-rend reguláját III. Ince pápa szóban megerősíti. (A rendalapítást formailag 1223. november 29-én III. Honorius pápa hagyja jóvá. → 1229)

1210 körül

Megkezdődik a 11. századi kalocsai székesegyház újjáépítése. (A munkálatok 1230 előtt befejeződnek. Az újjáépült székesegyházból való a vörös márványból faragott kalocsai királyfej.) — III. Béla névtelen jegyzője (Anonymus; P. mester) megírja *Gesta Hungarorum*át, a magyar honfoglalás és megtelepedés regényes történetét. (Szilágyi Loránd szerint 1196 és 1203, Horváth János szerint 1215 és 1217 között keletkezett.)

1211

február 12. III. Ince pápa megtagadja János esztergomi és Bertold kalocsai érsek egyezségének jóváhagyását, mert az csorbítaná az esztergomi érsek jogait, és az esztergomi érsek mellett a kalocsai érseknek is biztosítaná a királykoronázás jogát, ami az ország veszedelmére fokozná a trónörökösök közt a versengést. Egyúttal elutasítja a király kérését, hogy Erdélyben szebeni püspökséget szervezzen, és azt a kalocsai érseki tartományhoz kapcsolja.

az év folyamán Az Igorjevicsek uralma elől Vologyiszláv halicsi bojár társaival Magyarországra menekül. Kérésükre II. András nagy sereggel Halicsba küldi Danyiil Romanovicsot. A bojárok és a szomszédos orosz uralkodók, valamint (Fehér) Leszek krakkói fejedelem segítségével a magyar sereg Győr nembeli Pot nádor fővezérlete alatt elfoglalja Przemyśl, Zvenyigorod és Halics városát a kunok támogatását élvező Igorjevicsektől. Danyiil Romanovics másodszor is trónra lép. A gyermek fejedelem anyja is visszatér Halicsba, de a bojárok hamarosan elűzik. — II. András országába hívja és a jobbára lakatlan dél-erdélyi Barca-földre (a későbbi Barcaságba) telepíti a Német Lovagrendet, hogy a kunok támadásaitól Erdély délkeleti szögletét megvédje, várakat építsen ellenük, és a kunok megtérítésében részt vegyen. → 1222 — II. András eljegyzi leányát, Erzsébetet I. Hermann türingiai őrgróf fiával, Lajossal. A királylány gazdag hozományt visz magával. → 1235. július 1. — Gertrúd királyné két testvére: Henrik isztriai őrgróf és Eckbert bambergi püspök elhagyja Magyarországot. — Tétény nembeli Marcell az udvarispán. (Tisztségét másodszor 1212-ig viseli.) — II. András Uros volt tihanyi apát kérésére Tamás kancellár és Pot nádor munkája nyomán összeíratja a tihanyi apátság birtokait. Az összeírás leírja a birtokok határait, név szerint felsorolja az ott élő szolgálónépeket, és részint rögzíti e népek szolgáltatásait.

1211—1221

Megkezdődik a királyi pénzverés decentralizációja. Az esztergomi pénzverő kamara mellett pénzverőház működik a csanádi egyházmegye területén is. → 1250—1255

1212

II. András sereget vezet Halicsba. Visszahívja Danyiil Romanovics anyját, elfogja és megkínoztatja a gyermek fejedelem helyett uralkodó bojárokat, s Vologyiszlávot fogolyként Magyarországra hozza. Vologyiszláv testvéreinek a hívására Msztyiszláv pereszopnyicai fejedelem elfoglalja Halics trónját; Danyiil és anyja Magyarországra menekül. — Győr nembeli Pot, majd Bár-Kalán nembeli Bánk a nádor (1213-ig), Tétény nembeli Marcell, utóbb Kán nembeli Gyula az udvarispán (1213-ig). Kacsics nembeli Mihály, majd Bertold kalocsai érsek az erdélyi vajda (1213-ig).

1213

nyara II. András IV. (Braunschweigi) Ottó német-római császárral szemben a német ellenkirályt, II. Frigyes szicíliai királyt, III. Ince pápa jelöltjét támogatja.

szeptember 28. előtt II. András seregével Halicsba készülődik. Szabadon bocsátja és előre küldi Vologyiszláv halicsi bojárt, aki utóbb elűzi Msztyiszláv fejedelmet és maga ül Halics trónjára.

szeptember 28. Péter ispán, Kacsics nembeli Simon és Bánk nádor veje: Simon vezetésével az összeesküvők a pilisi erdők közelében tartózkodó Gertrúd királynéra és kíséretére törnek. Péter ispán és Simon, a nádor veje meggyilkolja a királynét. (Gertrúd holttestét a pilisi—pilisszentkereszti—ciszterci monostorban temetik el. Sírja fölé néhány év múlva gótikus síremlék épül, készítője föltehetően Villard de Honnecourt. → 1221 körül)

szeptember 28. után Felesége halálának hírére II. András Leleszről (Zemplén vm.) visszafordul Halicsba igyekvő seregével. Péter ispánt karóba húzatja, birtokait elkobozza. Leváltja Bár-Kalán nembeli Bánkot, s Szák nembeli Barc fia Miklóst nevezi ki nádorrá (tisztségét első ízben 1214-ig viseli), külföldre távozó sógora, Bertold kalocsai érsek vajdai méltóságát pedig Miklósnak adja. (A Gertrúd királyné meggyilkolásában részes Kacsics nembeli Simon birtokait II. András fiai, valamint a világi és egyházi előkelők tanácsára 1228-ban kobozza el. Valószínűleg ekkor kerül sor az összeesküvésben részes Bánk birtokainak elkobzására is, bár azt IV. Béla csak 1240-ben említi. Bánk vejét, Simont nem éri büntetés, mert időközben meghal.) — Danyiil Romanovics és anyja Magyarországról (Fehér) Leszek krakkói fejedelemhez távozik. Leszek orosz szövetségeseivel kísérletet tesz Halics elfoglalására.

1213—1214

II. András eljegyzi Béla fiát Boril bolgár cár leányával. (Az eljegyzés utóbb felbomlik.) — II. András megszerzi a Bulgáriához tartozó Nándorfehérvárt, Barancsot és környékét.

1214

II. András királlyá koronáztatja elsőszülött fiát, a gyermek Bélát, akit némelyek apja ellenében akartak királlyá tenni. — II. András a Szepességben találkozik Leszek krakkói fejedelemmel és szövetséget köt vele Vologyiszláv halicsi fejedelem ellen. Másodszülött fiát, Kálmánt eljegyzi a lengyel fejedelem leányával, Szalóme hercegnővel. Szövetségesével hadat vezet Halicsba. Fogságra veti Vologyiszlávot, Halics trónjára Kálmán herceget ülteti. A szövetségesek megosztják hódításaikat. — II. András engedélyt kér III. Ince pápától, hogy János esztergomi érsek Kálmán herceget felkenhesse Halics királyává. (A szertartásra 1215 novembere előtt kerül sor.) — Először említik a tárnokmester (magister tavernicorum) tisztségét. A királyi udvar új méltóságát elsőként Miksa fia Salamon tölti be. (A tárnokmester tehermentesíti az udvarispánt: átveszi annak gazdasági teendőit; irányítja a királyi udvartartást, intézi a gazdasági ügyeket. Az udvarispán ettől kezdve csak bíráskodik. → 1340) — Hont-Pázmány nembeli Márton az udvarispán, Kán nembeli Gyula az erdélyi vajda.

1215

november előtt II. András Przemyśl várát visszaveszi (Fehér) Leszek krakkói fejedelemtől. Leszek Halics trónját Msztyiszláv novgorodi fejedelemnek, a magyar uralommal elégedetlen bojárok pedig Danyiil Romanovicsnak ajánlják föl. Msztyiszláv elűzi Kálmán királyt és elfoglalja a fejedelmi széket. Kálmán híveivel Magyarországra menekül, míg Danyiil Romanovics feleségül veszi az új halicsi fejedelem leányát, Annát. — II. András fia, Kálmán halicsi király részére

koronát kér III. Ince pápától. (A korábban felkent halicsi királyt János esztergomi érsek valószínűleg 1216 nyara előtt koronázza meg.)

november 11—30. III. Ince pápa az egyház fegyelmének megszilárdítása érdekében és az V. keresztes hadjárat meghirdetése céljából megtartja Rómában a IV. lateráni zsinatot. Az egyetemes zsinaton magyar egyházi küldöttség is részt vesz.

az év folyamán II. András újból megnősül. Második felesége Jolánta, Courtenay Péter auxerre-i és namuri gróf leánya. A magyar király tekintélyes vagyont és jövedelmet biztosít feleségének, II. Fülöp Ágost francia király és Henrik konstantinápolyi latin császár rokonának. — Kán nembeli Gyula a nádor (tisztségét első ízben 1217-ig viseli), Vázsony nembeli Atyusz az udvarispán (1217-ig), Simon az erdélyi vajda.

1215—1221

Magyarországi Pál (Paulus Hungarus), a bolognai egyetem kánonjogásza, hazája viszonyaira utaló megjegyzéseket (notabilia) fűz kánonjogi gyűjteményeihez (*Compilatio* II—III. s valószínűleg I.). Tőle származik a magyar király főkegyúri jogára vonatkozó jogigény első elvi megfogalmazása.

1216

április 1. János esztergomi érsek és Róbert veszprémi püspök egyházi joghatósági kérdésekben egyezséget kötnek. (Az érsek elismeri a veszprémi püspök királynékoronázási jogát.)

nyara Fehér Leszek krakkói fejedelem lemond halicsi területi igényeiről veje, Kálmán király javára és újból szövetséget köt II. Andrással. A magyar király Kálmánt sereggel Halics visszafoglalására küldi. Leszek és Kálmán hada legyőzi és a tartományból kiűzi Msztyiszlav fejedelmet, mire Danyiil Romanovics, a távozó fejedelem veje elhagyja az őrizetére bízott Halicsot. Kálmán király ősszel ismét elfoglalja a halicsi trónt.

december 22. III. Honorius pápa megerősíti a (Szent) Domonkos által alapított Domonkos-rendet. → 1221

az év folyamán Ipoch az erdélyi vajda (1217-ig).

1216—1222

Apod fia Dénes viseli a tárnokmesteri tisztséget. A birtokadományozások következtében megcsappant királyi földesúri bevételek pótlására reformokat vezet be; megkísérli pénzjövedelmekre alapozni a királyi háztartást. (Pénzügyi intézkedései: új adók kivetése, új pénzverő kamarák felállítása, sókamara szervezése, a regále-jövedelmek — kamarák, vámok — bérbeadása izmaelitáknak és zsidóknak, továbbá a pénzrontás fokozása.)

1217 előtt

Felépül Bényen (Esztergom vm.) a Hont-Pázmány-nemzetség által alapított premontrei prépostság.

1217

tavasza II. András követei tíz hajót bérelnek Velencében, hogy a király hadait Spalatóból a Szentföldre szállítsák. A király Velence javára lemond Zárára vonatkozó igényéről, s a köztársasággal megállapodik, hogy a velencei és a magyarországi kereskedők arany, ezüst, drágakő, selyem és fűszer után vámot nem fizetnek, egyéb áruik értéke után pedig nyolcvanadot adnak.

első fele II. András fontolgatja az új berendezkedésnek (novae institutiones) nevezett birtokpolitika feladását. → 1220

nyara II. András híveire — köztük János esztergomi érsekre — bízza az ország kormányzását, és keresztes hadjáratra indul. (Útjának főbb állomásai: Zágráb; augusztus 23.: Spalató; Ciprus; október: Akkon.)

november—december A keresztesek Akkonból három alkalommal kísérelnek meg támadást a mohamedánok ellen. A Jordán folyó vidékére indított első akciót II. András, míg a másik kettőt Dénes fia Dénes vezeti. Ezalatt II. András hajóra száll és decemberben látogatást tesz a tripoliszi grófságban.

az év folyamán Ipoch, majd Rafain az erdélyi vajda. — A saját birtokkal rendelkező és a királynak katonai szolgálattal tartozó társadalmi réteg megjelölésére először alkalmazzák a királyi szerviens (serviens regis) kifejezést. (Az elnevezés a szerviensek jogait 1222-ben rögzítő Aranybulla után terjed el országosan.) — A hazai forrásokban első ízben fordul elő a rendkívüli adó fogalma.

1217 körül

Az esztergomi építőműhely mesterei részt vesznek a halicsi Szent Pantaleon templom építésén.

1217—1218

II. András távollétében Magyarországon felbomlik a rend. Az előkelők egy csoportja fellép a király intézkedései ellen, és az ellenszegülő János esztergomi érseket, az országnak a királytól kinevezett egyik kormányzóját megfosztja jövedelmétől és száműzi Magyarországról.

1218

január II. András keresztes hadával szárazföldi úton hazafelé indul Akkonból. Útközben eljegyzi harmadszülött fiát, Andrást, II. Leó örmény király leányával (az eljegyzés utóbb felbomlik), Béla fiát Máriával, Laszkarisz Teodor nikaiai császár leányával (esküvő 1220-ban), Mária leányát pedig II. (Aszen) Iván bolgár cárral (esküvő 1221 körül).

március 27. III. Honorius pápa Bertold kalocsai érseket, a magyar király sógorát kinevezi aquileiai pátriárkává. (Az érsek rövidesen végleg elhagyja Magyarországot.)

vége II. András keresztes hadával visszaérkezik Magyarországra. Távollétében elűzött helytartója, János esztergomi érsek is hazatér.

1219

március 5. előtt II. András III. Honorius pápa előtt azzal mentegeti magát, hogy az országából kapott kedvezőtlen hírek késztették keresztes hadjárata abbahagyására.

augusztus 14. Msztyiszlav novgorodi fejedelem vejével, Danyiil Romanoviccsal és Kötöny kun vezér csapataival Halics közelében vereséget mér a Fila (Füle) vezette magyar—lengyel seregre, majd elfoglalja Halicsot. Kálmán király és felesége, Szalóme fogságba esik.

az év folyamán Szák nembeli Barc fia Miklós a nádor (méltóságát másodszor 1222-ig viseli), Rátót nembeli Gyula az udvarispán (tisztségét első ízben 1221-ig viseli), Neuka az erdélyi vajda (1221-ig).

1219 körül

Szák nembeli Miklós nádor orrsütéssel bélyegzi meg a pannonhalmi apátság kanászait, mert Uros apát távollétében (a keresztes hadjáratban vett részt) vonakodtak az egyház sertéseit őrizni.

1219—1221

II. András elfogadja a Halicsot birtokló Msztyiszlav novgorodi fejedelem ajánlatát és egyezséget köt a Kálmán királyt fogva tartó fejedelemmel. Felbontja fia, András hg jegyességét az örmény király leányával és eljegyzi András herceget Msztyiszlav kisebbik leányával (→ 1226), mire a fejedelem szabadon engedi Kálmán királyt és feleségét, Szalómét. (Kálmán haláláig viseli királyi címét.)

1220

augusztus 25. III. Honorius pápa egyházi jövedelmeitől néhány hónapra felfüggeszti János esztergomi érseket, mert Jolánta királyné pártfogoltját, a képzetlen burgundiai Bertalant pécsi püspökké szentelte föl.

az év folyamán II. András szakít korábbi birtokpolitikájával és az előkelők tanácsára elrendeli az eladományozott királyi udvarnokföldek visszavételét. (Az intézkedés végrehajtására vonatkozó egyetlen adat szerint a visszavett udvarnokföldért a király kárpótlást ad.) — Béla királyfi első oklevelében megerősíti a varasdi hospesek bíráskodási, vámfizetési, birtokörökítési és költözési kiváltságait, továbbá megállapítja szolgáltatásaikat. — Dzsingisz kán hadvezérei első ízben jelennek meg seregeik élén Európa keleti peremén.

1220 körül

II. András Béla királyfira bízza a szlavón hercegség (a Drávától az Adriáig húzódó terület) kormányzását (1226-ig). — Megkezdődik Jákon (Vas vm.) a Ják nembeli Márton ispán által alapított bencés monostor építése (1256-ban szentelik föl). — Jakut arab geográfus Aleppóban (Szíria) találkozik az ott tanuló magyarországi mohamedán diákokkal.

1220—1221

Magyarországi Pál (Paulus Hungarus), a bolognai egyetem kánonjogásza, az első domonkos rendtagok egyike, (Szent) Domonkos megbízásából megírja *Summa de paenitentia* című munkáját.

1221

március 21. előtt II. András vendégül látja és fiával, Béla királyfival Bulgárián át Konstantinápolyig kíséri sógorát, Courtenay Róbertet, a latin császárság trónjának várományosát.

április 20. III. Honorius pápa meghagyja a magyar főpapoknak, hogy a Visegrád melletti görög rítusú szerzetesek helyére latin szertartásúakat helyezzenek. (A magyarországi görög rítusú egyház hamarosan elsorvad.)

április 29. III. Honorius pápa felszólítja Jolánta magyar királynét, ne akadályozza, hogy a szaracénok (izmaeliták) szolgálatából a keresztény szabadok és a szolgák kivétessenek.

május 30. után Magyarországi Pál (Paulus Hungarus) domonkos szerzetes (Szent) Domonkos megbízásából Bolognából hazatér, hogy megszervezze a magyar domonkos rendtartományt. A Domonkos-rend meghonosodik Magyarországon.

december 5. III. Honorius pápa meghagyja János esztergomi érseknek és püspökeinek, hogy Accontius mestert, a pápa legátusát támogassák a boszniai eretnekség felszámolásában.

az év folyamán II. András király elrendeli az erőszakkal elfoglalt várföldek visszavételét, a szétszóródott várnépek összegyűjtését, és parancsot ad Szák nembeli Miklós nádornak a jogtalanul elfoglalt királyi udvarnokföldek visszaszerzésére. — Rátót nembeli Gyula, majd Bár-Kalán nembeli Bánk az udvarispán (1222-ig), Neuka, majd Péter fia Pál az erdélyi vajda (1222-ig).

1221 körül

Villard de Honnecourt picardiai francia építész Magyarországon tartózkodik; a francia gótika közvetlen hatást gyakorol a magyarországi építőművészetre.

1221—1223

Magyarországi Pál (Paulus Hungarus) domonkos tartományfőnök térítőket küld a Szörénységbe, majd a kunok földjére, ahonnan azonban visszaűzik őket. Az újabb kunországi kísérlet során a domonkosok eljutnak a Dnyeperig, ahol a kunok néhányat közülük megölnek, másokat fogságba vetnek, míg a szerzetesek harmadik csoportja eredményes térítő munkát végez.

1222

január—április II. András megerősíti az egyházi rend kiváltságait. Egyházi személy csak egyházi bíróság előtt vonható perbe (privilegium fori), az egyházi rend tagjai mentesek a királyi kincstárnak járó adóktól. A király ugyanakkor elrendeli, hogy a főpapok királyi udvarnokokat, várnépeket és más szolgálókat ne vegyenek fel az egyházi rendbe, s szükség esetén egyházi fenyítékkel szorítsák

példaadó életre a papságot. (Karácsonyi János szerint az egyházi rend kiváltságlevele az év második felében keletkezett.)

május 28. előtt Béla királyfi II. András kívánságára elbocsátja feleségét, Laszkarisz Máriát.

május 29. előtt Az általános elégedetlenség hatására II. András király megfosztja méltóságától többek közt Szák nembeli Barc fia Miklós nádort, Bár-Kalán nembeli Bánk udvarispánt (valószínűleg Péter fia Pál erdélyi vajdát), és hét példányban kiadja dekrétumát, az Aranybullát. (Törvénycikkelyei: 1.: intézkedik a székesfehérvári István-napi törvénynap megtartásáról; 2.: bírói ítélethez köti a szerviensek elfogását és megbüntetését; 3.: mentesíti a szervienseket és birtokaikat, továbbá az egyházak népeit a királyi adóktól; 4.: megszabja a szerviensek birtokainak öröklési rendjét; 5.: szabályozza a megyei ispánok és udvarispánok, valamint a királyi billogosok bíráskodását; 6., 28.: megtiltja a népítéletet és a bírói ítélet végrehajtásának megakadályozását; 7., 10.: meghatározza a szerviensek és az előkelők hadkötelezettségét, és kárpótlást ígér a háborúban elesettek rokonainak; 8—9.: rendelkezik a nádor és az udvarispán bíráskodásáról; 11., 26.: az ország tanácsától teszi függővé a külföldi személyek tisztségviselését, és megtiltja, hogy birtokadományban részesüljenek; 12.: intézkedik az özvegyek hitbérének kiadásáról; 13—14.: megtiltja a királyi főtisztviselőknek a szegények elnyomását és megbünteti az ispánokat, ha a várnépeket kifosztják; 15.: nem engedélyezi, hogy a lovászok, pecérek, solymárok a szerviensek falvaiban megszálljanak; 16., 30.: tiltja a megyék, az országos méltóságok örökre szóló eladományozását és a méltóságok halmozását; csak a nádor, a bán, a királyi és a királynéi udvarispán viselhet két méltóságot; 17.: védelmébe veszi a szolgálattal szerzett birtokot; 18.: feltételhez köti a szerviensek átállását a király szolgálatából a királyfiéba és fordítva; 19.: elrendeli, hogy a várjobbágyokat és a hospeseket tartsák meg szabadságukban; 20—21.: előírja, hogy a tizedet természetben fizessék, intézkedik a szerviensek birtokainak tizedéről és felmenti népeit a tized szállításától; 22.: mentesíti a szerviensek birtokait a királyi disznók legeltetése alól; 23.: megállapítja az új pénz érvényességi idejét és minőségét; 24.: megtiltja, hogy izmaeliták és zsidók kamaraispánok, pénzverők, sótisztek vagy vámszedők legyenek; 25.: nem engedélyezi a só raktározását az ország belsejében; 27.: rendelkezik a nyestbőradóról; 29.: elhatárolja a királyi és az ispáni jövedelmeket egymástól; 31.: elrendeli, hogy a pápa, a johanniták, a templomosok, a király, az esztergomi és a kalocsai káptalan és a nádor kapjon egy-egy példányt az Aranybullából, továbbá ellenállási jogot biztosít a főpapok és az előkelők számára, amennyiben a király vagy utódai a dekrétum intézkedéseit megszegnék. → 1351) — Az Aranybullát követően II. András kinevezi Csanád nembeli Vejteh (Wetich) fia Teodort nádorrá, Bár-Kalán nembeli Nána fia Pósát pedig udvarispánná. (Karácsonyi János szerint az év júliusában Teodor kormányzata megbukik, s ettől kezdve ismét az előző kormányzat van hatalmon, azaz Szák nembeli Barc fia Miklós a nádor, Bár-Kalán nembeli Bánk az udvarispán és Péter fia Pál az erdélyi vajda, s őket az év utolsó negyedében Kán nembeli Gyula kormányzata váltja fel.) — II. András visszaadja a Német Lovagrendnek a korábban elvett Barca-földet (a későbbi Barcaságot) és a rendnek adományozza a Barca-földtől délre eső kunországi (havasalföldi) területet egészen az Al-Dunáig. Az adománylevél tartalmazza az első egyértelmű (→ 1210) említést az Erdélyben — Fogaras vidékén — lakó románokról (Blaci).

július 4. III. Honorius pápa meghagyja a magyar főpapoknak, hogy továbbra is mindenkit II. András és ne királlyá

koronázott fia, Béla királyfi iránti engedelmességre intsenek.

december 15. előtt A Szentszék értesülése szerint Magyarországon elhatározták, hogy a király jelenlétében évente két gyűlést tartanak, továbbá a tömegek azt követelik, hogy az előkelőket fosszák meg méltóságuktól, űzzék ki az országból és javaikat osszák szét. (Karácsonyi János szerint a Szentszék értesülése nem az Aranybullát kiváltó mozgalomra, hanem az év utolsó negyedében Kán nembeli Gyulát és társait hatalomra segítő újabb mozgalomra vonatkozik.)

december 15. III. Honorius pápa aggodalmát fejezi ki az István napi összejövetelek miatt, s felszólítja az egri püspököt, az egresi (Csanád vm.) és a szentgotthárdi (Vas vm.) ciszterci apátokat, hogy figyelmeztessék a sokaságot, ne merészeljen a király, a korona, a főurak és birtokaik ellen jogtalant tenni.

második fele Csanád nembeli Vejteh fia Teodor kormányzata megbukik. II. András Kán nembeli Gyulát nádorrá (méltóságát másodszor 1226-ig viseli), Negol nembeli Batizt pedig udvarispánná (1224-ig) nevezi ki.

1223

március 29. III. Honorius pápa felszólítja II. Andrást, a főurakat és az ország népét, hogy az Aranybulla intézkedése ellenére a tizedet továbbra is a szokott módon pénzben fizessék.

március 30. előtt Margit volt bizánci császárné, II. András testvére fiával, (Angelosz) Jánossal (Kalojannal) visszatér Magyarországra. A király Keve megyét, továbbá bácsi és szerémségi birtokokat adományoz neki. (Margit 1229 előtt meghódítja a Szávától és a Dunától délre, a Drinától keletre fekvő területet, a későbbi Macsót. Kormányzását II. András Jánosra, Margit fiára bízza. → 1254)

május—június Dzsingisz kán hadai az Azovi-tenger közelében, a Kalka folyó mellett vívott csatában legyőzik az orosz fejedelmek és a kunok egyesült seregét.

ősze Béla királyfi III. Honorius pápa parancsára visszaveszi feleségét, Laszkarisz Máriát, s apja, II. András haragja elől VI. Lipót osztrák herceghez menekül.

az év folyamán Tűzvész pusztít Esztergomban és Óbudán. — Az Atyusz-nemzetség tagjai a birtokeladást magánoklevelükben hiteleshelyi bizonyság közreműködéséhez kötik.

1223 körül

A volgai bolgárok és a baskíriai magyarok győzelmet aratnak a mongolok fölött.

1224

első negyede Tamás az esztergomi érsek. (Méltóságát az év második felében bekövetkezett haláláig viseli.)

március 13. után II. András III. Honorius pápa közbenjárására kibékül Béla királyfival, aki Ausztriából feleségével együtt visszatér Magyarországra, majd ismét átveszi a Drávántúl kormányzását. Béla serege beveszi a dalmáciai Klissza várát, mire a zavargó Domaldus főúr meghódol a királyfinak.

vége Fölszentelik az Uros apát által újjáépített — sorrendben harmadik — pannonhalmi apátsági templomot. A szertartáson II. András is jelen van, s ez alkalommal tett ígéretéhez híven a kö-

vetkező évben birtokadományban részesíti az apátságot.

az év folyamán II. András megerősíti az erdélyi német vendégek (a későbbi szászok) kiváltságát. (Földjüket a király nem adományozhatja el; a király és a szebeni ispán bíráskodása alá tartoznak; bírót és papot szabadon választhatnak; a királynak pénzzel, szállásadással tartoznak és katonai szolgálatot teljesítenek; kereskedőik vámmentesek; a kiváltságlevél, az *Andreanum* célja, hogy Szászvárostól Barótig az ott lakó népek jogi egységet képezzenek.) — II. András Ugrin kalocsai érseknek adományozza Boszniát, Sót és Ozorát és megbízza az ottani eretnekség felszámolásával. (A királyi intézkedést III. Honorius pápa 1225. május 15-i megerősítő levele említi.) — A legkorábbi ismert királynéi oklevél Jolánta királyné kancellárját említi. Az először föltűnő méltóságot Bertalan veszprémi prépost (később püspök) tölti be. — Negol nembeli Batiz, majd Kán nembeli Gyula fia László az udvarispán. (Tisztségét első ízben 1230-ig viseli.) — Marhavész tizedeli az állatállományt.

1225

tavasza II. András seregével a Barcaságból és környékéről (a Kárpátokon kívüli Kunországból) kiűzi a Német Lovagrendet, mert magyarországi birtokait felajánlotta a Szentszéknek. (Az elűzött lovagok Mazóviában, majd a Baltikumban telepednek le.)

június 6. II. András Jakab nyitrai püspök révén Grácban békét köt VI. Lipót osztrák és stájer herceggel. A hg kárpótlást ad a határ mentén okozott kárért.

július 15. III. Honorius pápa Béla királyfihoz és Ugrin kalocsai érsekhez intézett bulláiban *(Decretalis Intellecto)* elítéli II. András birtokadományozási politikáját, s felhatalmazást ad az ország és a királyság sérelmére tett adományok visszavételére.

augusztus 23. III. Honorius pápa Ugrin kalocsai érsekhez és püspökeihez intézett bullájában *(Decretalis Intellecto)* megismétli július 15-i bullájának tartalmát, és csodálkozását fejezi ki, hogy az 1217. évi toledói zsinat határozatai és az Aranybulla ellenére Magyarországon a zsidók és a pogányok hivatalokat viselnek.

az év folyamán Béla királyfi kiváltságot ad a petrinjai (Zágráb vm.) hospeseknek. — Bertalan pécsi püspök a Mecsek vidékén eddig külön-külön élő remetéket egy házba vonja össze, az Ürög feletti hegyen (Baranya vm.) telepíti le, és szabályozza életmódjukat. → 1250 körül (1334-ben átmenetileg a szomszédos Patacsra költöznek át.)

1226

március 13. Mivel az esztergomi kanonokok két alkalommal sem tudnak dönteni az új érsek személyéről, III. Honorius pápa Róbert veszprémi püspököt nevezi ki esztergomi érseknek. (Méltóságát 1239. november 2-án bekövetkezett haláláig viseli.)

augusztus 1. előtt II. András Béla királyfit Erdély kormányzójává teszi, Kálmán herceget pedig a Drávántúl élére állítja.

vége Msztyiszlav novgorodi fejedelem a halicsi fejedelemség helyett csak Przemyśl várát adja leendő vejének, András hercegnek, aki a bojárok tanácsára apjához fordul segítségért. II. András sereget vezet Halicsba, hogy harmadszülött fia, András hg számára megszerezze a fejedelemséget. Elfoglalja Przemyśl, Zvenyigorod, Tverebovl és Tyihoml várát, de a Kremjanyec melletti csata visszafordulásra készteti, majd a Zvenyigorodnál elszenvedett vereség után seregével visszavonul Magyarországra. Msztyiszlav fejedelem Szugyiszláv és a

többi bojár tanácsára nem üldözi a magyar királyt, hanem összeházasítja leányát jegyesével, András herceggel; 1227 elején neki és nem másik vejének, Danyiil Romanovicsnak adja Halicsot.

az év folyamán Kán nembeli Gyula, majd ismét Szák nembeli Barc fia Miklós a nádor. — Miklós nádor a pannonhalmi apátság népeinek — főleg udvarnokainak — panaszára rögzíti munka- és termékjáradékukat, s egyúttal mérsékeli szolgáltatásukat. → 1240 — Ugrin kalocsai érsek pénzért és birtokért cserébe megszerzi Pozsega várát és tartozékait, hogy az ország határaitól távol tarthassa az eretnekeket. (A birtokszerzést III. Honorius pápa 1227. január 11-i megerősítő levele említi.)

1227

július 31. IX. Gergely pápa a domonkosok térítő munkájának irányítására Róbert esztergomi érseknek saját kérésére legátusi megbízatást ad Kunország (Havasalföld és Moldva), valamint a vele szomszédos Brodnik-föld területére.

július 31. után Róbert esztergomi érsek, pápai legátus Béla királyfi támogatásával megkezdi a kunországi térítést. Barc (Bejbarsz) és Membrok kun vezérek népeikkel együtt megkeresztelkednek és elismerik a magyar király főségét. Róbert esztergomi érsek legátusi megbízatásánál fogva kunországi püspökké szenteli Teodorik magyarországi domonkos tartományfőnököt. (A püspökszentelésről, mint megtörtént eseményről IX. Gergely pápa 1228. március 21-i levele tudósít.) Az új püspökség székhelye a dél-moldvai Milkó. Az esztergomi érseki tartományba tartozó kun püspökség Kunország mellett a dél-erdélyi Brassót is magában foglalja. (A milkói püspökséget a tatárjárás 1241-ben elpusztítja. → 1345)

az év folyamán Apod fia Dénes a nádor (tisztségét első ízben 1228-ig viseli), Sólyom fia Pósa az erdélyi vajda.

1228

november Jakab nyitrai püspök fölszenteli Deákiban (Pozsony vm.) a bencés apátság egymás fölé épített kettős templomát, Pannonhalma leányegyházát.

az év folyamán Béla királyfi apja parancsára és pápai felhatalmazásra az egész országban hozzálát az adományok jogcímének felülvizsgálásához, a fölöslegesnek és haszontalannak ítélt örökadományok visszavételéhez. Akciója, melynek célja a III. Béla-kori birtokviszonyok visszaállítása, 1231-ben befejeződik. → 1235 — II. András elkobozza a Gertrúd királyné meggyilkolásában részes Kacsics nembeli Simon birtokait, s föltehetően ekkor éri hasonló büntetés az összeesküvésben részes Bár-Kalán nembeli Bánkot. — Béla királyfi sikertelen kísérletet tesz a bulgáriai Bodon (Vidin) elfoglalására. — II. András a garamszentbenedeki (Bars vm.) apátság szolgálatától elidegenedett udvardi (Komárom vm.) szolgákat lenyírt hajjal visszaadja az apátságnak.

1228 körül

Béla királyfi kialakítja a szörényi bánságot. (A királyfi országrészéhez tartozó Szörény első bánja 1233-ban Lukács.) — A meghódolt Kunország (Havasalföld és Moldva) Béla királyfi kormányzása alá kerül.

1229

január 20. IX. Gergely pápa Ugrin kalocsai érsek kérésére új püspökség felállítását engedélyezi. Ugrin érsek március 3. után megalapítja a kalocsai érseki tartományba tartozó szerémi püspökséget. Székhelye kezdetben Kő, melyet Belos bán alapította 12. századi bencés monostoráról (utóbb székesegyházáról) Bánmonostorának is hívnak. A püspökség a 13. század közepétől két székhellyel rendelkezik, a másik Szerém vára (szenternyei káptalan).

tavasza A bojárok hívására Danyiil Romanovics megkezdi Halics ostromát. Védői feladják a várost. Danyiil Romanovics ismét (immár harmadszor) elfoglalja a trónt. Andrást, a korábbi fejedelmet nem veti fogságra, hanem szabadon engedi. András hg visszatér Magyarországra, ahová híve, Szugyiszláv bojár is követi.

október 1. előtt II. András király Béla királyfi egyetértésével megerősíti a megkeresztelkedett és megódolt kunországi kunokat birtokaikban és szabadságukban.

ősze Béla királyfi seregével és Barc kunjaival nem tudja visszafoglalni öccse, András hg számára Halicsot, a lengyelek és Kötöny kunjai támogatását élvező Danyiil Romanovicstól.

az év folyamán Mojs a nádor (1231-ig). — János (Iohannes de Plano Carpini) német ferences provinciális szerzeteseket küld Magyarországra; a Ferences-rend meghonosodik Magyarországon. (1230 körül önállósul a magyar ferences rendtartomány.)

1230

július 28. után II. (Harcias) Frigyes osztrák és stájer hg határmenti támadását a magyar sereg visszaveri.

az év folyamán II. András kiváltságot ad a szatmári (a későbbi szatmárnémeti) hospeseknek. — Rátót nembeli Gyula az erdélyi vajda (1231-ig).

1230 körül

Elkészül Felsőörsön (Zala vm.) a Mária Magdolnáról elnevezett prépostsági templom.

1230—1235

Ugrin kalocsai érsek kancellársága idején a királyi oklevélkiadás ügyét intéző kancellár helyettesítésére állandósul az alkancellári méltóság. → 1209

1230-as évek

Az udvarispán (comes curialis) elnevezést az országbíró (iudex curiae) megjelölés váltja föl.

1231 előtt

Újjáépül a Csák nemzetség 1146-ban már álló vértesszentkereszti (Pilis vm.) monostora.

március 3. IX. Gergely pápa szót emel a zsidók és az izmaeliták magyarországi hivatalviselése ellen; felszólítja Róbert esztergomi érseket az egyház érdekei és a kereszténység védelmére és e célból felhatalmazza egyházi fenyíték alkalmazására.

március 3. után II. András kiadja második dekrétumát, amely módosított formában megújítja az 1222. évi Aranybullát, és fiaival: Bélával és Kálmánnal megesküszik megtartására. (Törvénycikkelyei: 1.: intézkedik a székesfehérvári István-napi törvénynapok megtartásáról; 2.: kötelezővé teszi a főpapság megjelenését a törvénynapokon; 3.: felhatalmazza a törvénynap résztvevőit, hogy javaslatot tegyenek a nádor leváltására; 4—5.: kimondja, hogy bírói ítélet nélkül senki sem fogható el és nem büntethető, továbbá kárpótlást ígér azoknak, akiket 1222 óta bírói ítélet nélkül fosztottak meg birtokaiktól; 6.: eltörli a rendkívüli adókat; 7—10.: fölmenti a szerviensek birtokait a beszállásolástól, illetve térítéshez köti azt, valamint intézkedik a szállásadás megtérítéséről és az ezzel kapcsolatos kihágások megbüntetéséről; 11.: megszabja a szerviensek birtokainak öröklési rendjét; 12—13.: szabályozza a megyei ispánok és udvarispánok, valamint a királyi billogosok bíráskodását; 14.: megtiltja a népítéletet; 15—16.: meghatározza a hadkötelezettséget; 17—20.: rendelkezik a nádor és az udvarispán bíráskodásáról; 21.: a poroszlók idézésének és tanúbizonyságának érvényességét a püspök vagy a káptalanok, illetve konventek tanúskodásához — hiteleshelyi tevékenységéhez — köti; 22.: megtiltja a poroszlók visszatartását; 23., 32.: letelepedésüktől teszi függővé a külföldi személyek tisztségviselését, és nem engedélyezi, hogy birtokadományban részesüljenek; 24.: határoz az özvegyek hitbérének kiadásáról; 25.: megvédi a tolvajok feleségét és gyermekeit az eladástól; 26.: megtiltja a megyék és az országos tisztségek eladományozását; 27.: a várjobbágyokat és a hospeseket tartsák meg szabadságukban; 28.: felmenti a szerviensek és az egyházak népeit a közmunkáktól; 29., 33.: intézkedik a huszadról és a nyestbőradóról; 30.: mentesíti a szerviensek birtokait a királyi disznók legeltetése alól; 31.: megtiltja a zsidók és az izmaeliták hivatalviselését; 34.: elhatárolja a királyi és az ispáni jövedelmeket egymástól; 35.: rendelkezik az elítéltek birtokairól, továbbá felhatalmazza az esztergomi érseket, hogy amennyiben a király és fiai vagy utódai a dekrétum intézkedéseit megszegnék, abban az esetben kiközösítheti őket.)

második fele Danyiil Romanovics halicsi fejedelem támadása elől rokona, Alekszandr, a Magyarországon tartózkodó Szugyiszláv halicsi bojárhoz menekül, aki rábeszéli II. Andrást az újabb halicsi hadjáratra. A király két fiával, Béla királyfival és András herceggel nagy sereget vezet Danyiil Romanovics ellen. Elfoglalja Jarosław, Halics, Vlagyimir, Bełz és Cserven várát és a bojárok tanácsára fiát, Andrást ülteti a fejedelmi székbe, majd sereget hagy fia védelmére és Béla királyfival visszatér Magyarországra.

az év folyamán II. András megsemmisíti Béla királyfi ítéletét és visszaadja elvett birtokait Hont-Pázmány nembeli Tamás fiainak: Sándor és Sebes ispánoknak. A birtokadományok felülvizsgálata és a fölöslegesnek ítélt adományok visszavétele befejeződik. → 1235 — Kálmán Szlavónia hercege kiváltságlevelet ad a valkóvári (Valkó vm.) német, szász, magyar és szláv hospeseknek. — Mojs, majd Apod fia Dénes a nádor (tisztségét másodszor 1234-ig viseli), Samud fia Benedek az országbíró (1232-ig).

1232

február 25. Róbert esztergomi érsek interdiktumot mond az országra, kiközösíti az izmaeliták hivatalviselését támogató Apod fia Dénes nádort, Sámuel egykori kamaraispánt, Miklós fia Miklós tárnokmesternek pedig április 8-ig haladékot ad a megjavulásra.

április 7. előtt Róbert esztergomi érsek II. András kérésére és Béla királyfi, továbbá a világi és az egyházi előkelők közbenjárására április 7-től augusztus 20-ig felfüggeszti az interdiktumot és a kiközösítést.

május 16. II. András Róbert érsek eljárása miatt panaszt tesz IX. Gergely pápánál és Apod fia Dénes nádort, Simon győri ispánt és Rembaldus johannita rendfőnököt követségbe küldi hozzá, hogy legátust kérjenek tőle.

július 22. IX. Gergely pápa felszólítja Róbert esztergomi érseket, hogy tekintsen el az interdiktumtól és kiközösítéstől, mert a nézeteltérés rendezésére Jakab (Iacobus de Pecoraria Placentinus) bíboros praenestei püspök személyében legátust küld az országba.

augusztus 22. IX. Gergely pápa biztosítja II. Andrást, hogy a Szentszék engedélye nélkül senki sem közösíthető ki.

vége Jakab pápai legátus megérkezik Magyarországra. (1234-ig marad az országban.)

az év folyamán A zalai szerviensek királyi felhatalmazás alapján ítéletet mondanak Atyusz bán és Bertalan veszprémi püspök birtokperében. (A nemesi megye kialakulásának kezdetei.)

1232—1235

Ottó domonkos szerzetes és három társa a keleten maradt magyarokat keresi.

1233

május 30. után Jakab pápai legátus domonkos szerzeteseket küld Boszniába az eretnekség felszámolására, és János (Iohannes Teutonicus, Johann von Wildeshausen) domonkos szerzetest kinevezi boszniai püspökké.

június 1. A pannonhalmi apátság népeinek megbízottjai Uros apáttal és konventjével megállapodnak a békebírák személyében; sérelmeik orvoslása céljából 13 pontban rögzítik az apát és emberei által elkövetett jogtalanságokat.

június 6. Enoch domonkos szerzetes és Cognoscens esztergomi kanonok ítélete mérsékeli a pannonhalmi apátság népeinek terheit.

első fele Jolánta királyné, II. András második felesége meghal. Az egresi (Csanád vm.) ciszterci monostorban temetik el.

augusztus 12. IX. Gergely pápa megparancsolja legátusának, Jakabnak, hogy II. Andrást és fiait ne közösítse ki.

augusztus 20. II. András útban Halics felé a beregi erdőben Jakab pápai legátussal megköti a beregi egyezményt, és esküt tesz megtartására. (Ígéri, hogy a zsidókat és az izmaelitákat nem juttatja hivatalhoz, jellel különbözteti meg őket a keresztényektől, kivonja uralmuk alól a keresztény rabszolgákat, és megszünteti együttlakásukat a keresztényekkel. Megállapítja az egyes egyházak sójárandóságát, szabályozza a só forgalomba hozatalát, a csanádi püspöknek, a pannonhalmi és az egresi apátnak tízezer márka kárpótlást ígér veszteségeikért, vállalva, hogy a pénzt évi két alkalommal — szeptember 8-án és december 21-én — ezer márkás részletekben 1234-től kezdődően öt év alatt kifizeti nekik a domonkosok pesti rendházában. Elismeri az egyházi bíróságok illetékességét a hitbéri és házassági ügyekben, továbbá az egyházi személyek ügyeiben, kivéve a

birtokpereket, melyekben a mindenkori király mond ítéletet. Biztosítja az egyházi személyek adómentességét, s a pápától teszi függővé a legátus által tervezett adó kivetését. Megígéri, hogy halicsi hadjáratából visszatérve, még 1233-ban oklevelet ad az egyházaknak sójövedelmeikről, továbbá, hogy fiai, Apod fia Dénes nádor és a többi előkelő esküt tesz az egyezségre. — A tervezett halicsi hadjárat valószínűleg elmaradt.) Béla királyfi (augusztus 22.), Kálmán hg és Apod fia Dénes nádor (szeptember 22.) leteszi az esküt a beregi egyezmény megtartására.

szeptember II. András másodszor is (ezúttal az esztergomi—szentkirályi stefaniták ispotályában) megesküszik a beregi egyezmény megtartására.

október 1. II. András esküihez híven intézkedik a pornói, szentgotthárdi (mindkettő Vas vm.), pannonhalmi, szentkereszti (az osztrák heiligenkreuzi), tihanyi és a pilisszentkereszti apátságok sójövedelméről.

november előtt A Stájerországba betörő magyarokat visszaverik, de magyar földön az üldözők vereséget szenvednek.

november 1. körül Béla királyfi sereggel Ausztriába tör. Höfleinig nyomul, míg ellenfelei Dévényt pusztítják. (A szembenállók hamarosan kibékülnek egymással: II. András és II. Harcias Frigyes osztrák és stájer hg előbb Bécsújhelyen, majd magyar földön találkozik egymással.)

az év folyamán András halicsi fejedelem támogatást kér apjától, II. Andrástól Danyiil Romanovics ellen. Türje nembeli Dénes fia Dénes segítséget visz Andrásnak, Danyiil azonban Kötöny kunjaival a Peremilj melletti csatában legyőzi a magyarokat, mire azok visszavonulnak Halicsba. (Dénes halicsi küldetésének összefüggése II. András augusztusban tervezett hadjáratával kérdéses.) — Csák nembeli Demeter az országbíró (tisztségét első ízben 1234-ig viseli), Tomaj nembeli Dénes fia Dénes az erdélyi vajda (1234-ig). — Béla királyfi kancelláriájában a magyar király címei között megjelenik a Kunország királya titulus. (A cím hamarosan állandósul.) — II. András megerősíti az esztergomi egyház és a szebellébi (Hont vm.) német telepesek közti egyezséget.

1234 előtt

Felépül az ócsai (Pest vm.) és a Türje nembeli Dénes által alapított türjei (Zala vm.) premontrei prépostság.

1234

február 2. előtt Csák nembeli Demeter országbíró megbünteti a pannonhalmi apátság népeit, mert nem teljesítették az 1233. június 6-i ítéletlevélben megszabott kötelezettségeiket.

február 23. Béla királyfi Jakab pápai legátusnak esküt tesz az eretnekek kiirtására.

március Jakab pápai legátus határnapot tűz ki az 1233. évi beregi egyezmény teljesítésére és figyelmezteti II. Andrást, hogy amennyiben addig (föltehetően április 23-ig) nem tesz eleget az egyezményben kívántaknak, őt magát és tanácsosait kiközösíti, a királyi udvarra pedig kimondja az interdiktumot. A pápai legátus az egyházi fenyítékek kihirdetésével János boszniai püspököt, az esztergomi domonkosok perjelét és a magyarországi ferencesek rendfőnökét bízza meg és távozik Magyarországról.

május 14. II. András Székesfehérvárott házasságot, illetve házassági szerződést köt harmadik feleségével, Este Beatrixszal, VII. (Este) Azzo estei őrgróf rokonával.

július 19. előtt A pápai legátus márciusi meghatalmazása alapján János boszniai püspök és társai a határidő lejárta után kihirdetik az egyházi fenyítékeket, mire II. András és Róbert esztergomi érsek a pápához fellebbez.

augusztus 16. IX. Gergely pápa meghagyja János boszniai püspöknek és társainak, hogy amennyiben II. András teljesítené a beregi egyezményben vállaltakat, az egyházi fenyítékeket vonják vissza.

október 14. IX. Gergely pápa szorgalmazza Kálmán szlavón hg fellépését a szlavóniai eretnekek ellen.

november 14. IX. Gergely pápa felszólítja Béla királyfit, hogy a Kunországban lakó schismatikus románokat, akikhez Erdélyből magyarok és németek költöztek, kényszerítse a milkói kun püspök (a római egyház) fennhatóságának elfogadására.

ősz A lázadó halicsi bojárok ismét felajánlják Danyiil Romanovicsnak a trónt. Danyiil Halics ostromára készül. András halicsi fejedelem, II. András harmadszülött fia azonban meghal, s Danyiil akadálytalanul elfoglalja (immár negyedszer) a trónt. (Ezzel a magyar uralom végérvényesen megszűnik Halicsban.)

az év folyamán Csák nembeli Demeter, majd Kán nembeli László az országbíró. (Tisztségét másodszor 1235-ig viseli.) — Kálmán szlavón hg kiváltságot adományoz verőcei hospeseinek. — Klétus egri püspök engedélyt kér a ciszterci rend központjától az általa alapított bélháromkúti (a későbbi bélapátfalvi) ciszterci apátság (Borsod vm.) felépítésére. (A monostort, amely 1240-ben már fennáll, a pilisszentkereszti apátság szerzetesei népesítik be.)

1235

eleje II. András kinevezi Tomaj nembeli Dénes fia Dénest nádorrá, Szerafin fia Andrást pedig erdélyi vajdává. (Tisztségét az előbbi 1241-ig, az utóbbi 1235 őszéig viseli.)

június—július II. (Harcias) Frigyes osztrák és stájer hg seregével betör Magyarországra; Lékáig (Vas vm.) hatol, majd visszafordul. II. András, Béla királyfi és Kálmán hg júliusban nagy sereg élén viszonozza a betörést. II. (Harcias) Frigyes meghátrál és a Bécsig nyomuló magyar királytól pénzen szerez békét.

július 1. IX. Gergely pápa Erzsébetet, II. András és Gertrúd leányát, IV. Lajos türingiai őrgróf feleségét, szentté avatja.

augusztus 31. IX. Gergely pápa biztosítja II. Andrást, hogy a Szentszék különös meghatalmazása nélkül őt és rokonait nem közösíthetik ki. A király kérésére a pápa engedélyezi, hogy az 1233. évi beregi egyezményben vállalt tízezer márka kárpótlást II. András ezer márkás részletekben nem öt, hanem tíz év alatt fizesse meg.

szeptember 21. előtt Julianus domonkos szerzetes és három társa Béla királyfi költségén elindul, hogy Konstantinápolyon és a Fekete-tengeren át eljusson Magna Hungariába, a keleti magyarok lakóhelyére. (Julianus 1236. december 27-én egyedül tér haza, mivel két társa már a Kaukázus vidékéről visszafordult, harmadik társa, Gerhardus pedig a Volga tájékán meghalt.)

szeptember 21. Meghal II. András; az egresi ciszterci monostorban (Csanád vm.) második felesége, Jolánta királyné mellé temetik.

október 14. Róbert esztergomi érsek Székesfehérvárott megkoronázza Béla királyfit. (Uralkodik 1270-ig.) A szertartáson a fellázadt halicsi bojárok elől Magyarországra menekült Danyiil Romanovics is részt vesz.

október 14. után IV. Béla megvakíttatja a hűtlenséggel vádolt Apod fia Dénest és börtönbe záratja Kán nembeli Gyulát. Kinevezi Rátót nembeli Gyulát országbíróvá (tisztségét másodszor

1239-ig viseli), Sólyom fia Pósát pedig erdélyi vajdává (méltóságát másodszor 1241-ig viseli). Elrendeli az írásbeli kérvényezést, megtiltja, hogy a világi előkelők a király jelenlétében leüljenek, s újból hozzálát a fölösleges adományok visszavételéhez. (Az akció 1239-ben befejeződik.) — Aranybullájának hátlapjára IV. Béla a korábbi családi vágásos címer helyett példaképe, III. Béla pénzeinek mintájára a királyi hatalom és az ország jelvényét, a kettős keresztet ábrázoló országcímert véseti.

az év folyamán A Karakorumban tartott mongol kurultaj (törzsi vezetők gyűlése) elhatározza az Európa elleni hadjáratot; vezetésével Dzsingisz kán unokáját, Batu kánt bízza meg.

1236

eleje II. Frigyes német-római császár adót követelő megbízottai megszöktetik Beatrix királynét, II. András özvegyét, aki külföldön nemsokára megszüli gyermekét, István herceget (a későbbi III. András apját). IV. Béla és Kálmán hg nem ismerik el testvérüknek.

január 16. IX. Gergely pápa felszólítja IV. Bélát, hogy a ciszterciekneknek és a lovagrendeknek adja vissza a birtokvisszavételek során elkobzott birtokaikat. (Január 25.: Kálmán szlavón hg is hasonló felszólításban részesül a templomosok birtokainak elvétele miatt.)

december 27. Julianus domonkos szerzetes, miután a Volga-vidéki Magna Hungariában (Baskíriában) megtalálta a keleti magyarok egy csoportját, a mordvinok földjén, majd Oroszországon és Lengyelországon át visszaérkezik Magyarországra.

vége A mongolok elpusztítják Magna Hungariát (Baskíriát) és Magna Bulgariát (Volgai Bolgárországot). Az életben maradt keleti magyarok szétszórt kisebb csoportjai nyugat felé, a vlagyimir—szuzdali fejedelemség területére menekülnek.

1237

eleje Riccardus domonkos szerzetes IX. Gergely pápának megírja jelentését *(De facto Ungarie Magne a fratre Riccardo invento tempore domini Gregorii pape noni)* Ottó és Julianus domonkos szerzetesek és társaik keleti útjáról.

május 6. IV. Béla megerősíti a székesfehérvári polgárok (latinok) kiváltságait. (Ugyanezeket a jogokat a 13. században több városi település is megkapja.)

tavasza Négy magyar domonkos szerzetes indul keletre, ahol Szuzdal vidékén a mongolok elől elmenekült magyarokkal találkoznak.

június 24. IV. Béla felsorolja a champagne-i Trois Fontaines-ből érkező szerzetesek számára Péterváradon (Szerém vm.) alapított bélakúti ciszterci apátság birtokait, szolgálónépeit, azok szolgáltatásait, adózási és bíráskodási kiváltságát. (A monostor ekkor már készen áll; a francia szerzeteseket még Béla királyfi kérésére 1233-ban rendelték ki a monostor benépesítésére.)

nyara Julianus domonkos szerzetes három társával elindul második keleti útjára. Szuzdalban értesül a keleti magyarok és a volgai bolgárok vereségéről, és Jurij Vszevolodovics vlagyimir—szuzdali fejedelem átadja neki Batu kánnak IV. Bélához intézett fenyegető levelét; Julianus visszafordul Magyarországra, ahová az év végén érkezik meg.

vége A mongolok megindítják támadásukat az orosz fejedelemségek ellen.

az év folyamán IV. Béla király öccse, Kálmán szlavón hg meghódítja Boszniát és Humot, de az eretnekséget sem ekkor, sem később nem sikerül teljesen felszámolnia.

1237 körül

IV. Béla megbízásából Albeus nyitrai főesperes összeírja a pannonhalmi apátság birtokait, népeit, felsorolja a birtokok határait és a népek szolgáltatásait.

1237—1238

Julianus domonkos szerzetes Salvius de Salvis perugiai püspöknek és pápai legátusnak levélben *(Epistola de vita Tartarorum)* számol be második keleti útjáról, négy domonkos társa expedíciójáról és az Európát fenyegető mongol veszélyről.

1238 előtt

Hont-Pázmány nembeli Márton bán megalapítja a sági (Hont vm.) premontrei prépostságot.

1238

április 26. után IX. Gergely pápa megbízásából Teodorik milkói püspök megalapítja a boszniai püspökséget, és Pósa domonkos szerzetest boszniai püspökké szenteli. (Püspök korábban is tevékenykedett Boszniában.) A kalocsai érseki tartományba tartozó püspökség székhelye a Kálmán szlavón hg adományából származó és a Boszniát felölelő egyházmegye határán kívül fekvő Diakóvár (Valkó vm.) lesz.

június 7. IV. Béla levélben közli IX. Gergely pápával, hogy Bulgária megtámadását az eretnekek és a schismatikusok kiirtása céljából csak súlyos feltételekkel volna hajlandó vállalni. (A hadjárat elmarad.)

augusztus 8. IX. Gergely pápa hozzájárul, hogy IV. Béla a bencések elhagyott ercsi monostorába (Fehér vm.) karthauziakat telepítsen. A Karthauzi rend átmenetileg meghonosodik Magyarországon. (A tatárok 1242-ben elpusztítják a karthauziak monostorát, melyet majd utóbb ciszterci szerzetesek népesítenek be. → 1299)

az év folyamán Batu kán seregével legyőzi Kötöny fejedelem kunjait. — IV. Béla meghatározza a nagyszombati polgárok városi kiváltságait.

1239

március 27. Kötöny kun fejedelem és népe IV. Béla engedélyével a Radnai hágón át beköltözik Magyarországra, és a Tisza, Temes, Maros és Körös folyók mentét szállja meg. A kunok bebocsátásuk előtt megkeresztelkednek. (Pauler Gyula szerint a kunok ősszel költöznek be.)

szeptember 29. IV. Béla az esztergomi egyház népeit fölmenti a vámok és a királyi adók fizetése alól; az esztergomi érseki városban vásártartást engedélyez.

október 18. Róbert esztergomi érsek megkereszteli IV. Béla elsőszülött fiát, Istvánt.

november 2—29. között Az esztergomi káptalan Róbert esztergomi érsek utódjává Rátót nembeli Mátyás váci püspököt választja meg.

december 10. IX. Gergely pápa engedélyt ad IV. Bélának, hogy országa jövedelmét nem keresztényeknek (zsidóknak és másoknak) is bérbe adhassa.

az év folyamán Befejeződik a fölöslegesnek ítélt birtokadományok visszavétele. — Rátót nembeli Gyula, majd Szerafin fia András az országbíró (1241-ig). — Tomaj nembeli Dénes nádor rögzíti a pannonhalmi apátsághoz tartozó négy somogyi falu lakóinak szolgáltatásait és helyzetét.

1239—1240

IV. Béla összehívja a kői monostorhoz (Szerém vm.) az előkelőket és kunokat. A gyűlésen elhatározzák a kunok széttelepítését, mert úgy vélik, hogy vándorló életmódjukkal így kisebb kárt okozhatnak.

1240

március 6. IX. Gergely pápa megerősíti Rátót nembeli Mátyást az esztergomi érseki székben. (Méltóságát a Sajó menti csatában 1241-ben bekövetkezett haláláig viseli.)

április—június IV. Béla rendezi a királyi várak kötelékében élő népesség, továbbá a király udvarnokok helyzetét. Ennek során meghatározza a győri várhoz tartozó szőlőművesek szolgálatait és jogait (április 25.), Vas megye két falvában összeírja az udvarnokok szabadjait és megállapítja katonai szolgálatukat (május 12.), Pozsony megyében pedig nyilvántartásba veszi (június 18.) a szentkirály-jobbágyok két nemzetségét. → 1241. február 27.

június 27. Bertalan veszprémi püspök kiadja a veszprémi Szent Katalin apácakolostor alapítólevelét. (A zárda lakója Magyarországi [Boldog] Ilona, akinek életéről utóbb legenda készül, amely 14. századi változatban maradt fenn.) → 1252

július 14. IV. Béla némileg módosítja a pannonhalmi apátság népeinek 1226-ban megszabott szolgáltatásait, s figyelmezteti őket, hogy szolgaságra vettetnek, ha nem teljesítik azokat.

szeptember 10. IV. Béla király kiváltságot ad Bars település magyar és német hospeseinek.

december 6. A mongolok (vagy miként egyik alávetett törzsükről a kortársak nevezik őket: a tatárok) elfoglalják Kijevet.

az év folyamán Zára elpártol Velencétől, és elismeri a magyar fennhatóságot.

1241

január—február IV. Béla megerősíti az ország északkeleti határát. A Vereckei hágó védelmére Tomaj nembeli Dénes nádort rendeli, és mozgósítja, Pestre hívja az ország haderejét. A király Óbudára megy, hogy szokás szerint ott ülje meg a nagyböjtöt.

február 27. IV. Béla megerősíti a várak jövedelmének rendezésekor (föltehetően 1240-ben) kétségessé vált zamari (Trencsén vm.) német hospesek jogállását.

március 12. A Vereckei hágón betörő, Batu kán vezette mongol fősereg megsemmisíti Tomaj nembeli Dénes nádor hadát. A menekülő nádort üldöző mongol előőrs Siban vezetésével eléri Pest környékét (március 15.), tőrbe csalja a városból ellenük induló Ugrin kalocsai érsek csapatát (március 17.) és kifosztja Vácot (március 17.).

március 17. után A kunok ellen lázongó pesti nép uszítására magyar és német fegyveresek meggyilkolják Kötöny kun fejedelmet. Erre a pesti tábor felé tartó kunok visszafordulnak, útközben a Duna—Tisza közén szétszórják Bulcsú csa-

nádi püspök és Szák nembeli Barc fia Miklós Pest felé igyekvő seregét, majd a Szerémségen át, pusztítva, elhagyják az országot. II. (Harcias) Frigyes osztrák és stájer hg a pesti táborból hazatér. A tatárok feldúlják Egert, megfutamítják és szétszórják Benedek váradi püspök seregét. IV. Béla hadával a pesti táborból megindul kelet felé.

március 31. A mongolok déli serege Kadan, Büdzsek és Borundaj vezetésével három irányból: a borgói, ojtozi és a vöröstörönyi szoroson át betör Erdélybe. (Az erdélyi vajdát — föltehetően Sólyom fia Pósát — csapatával együtt a Barcaságban lemészárolják. Erdély április végére mongol uralom alá kerül.)

április 9. A mongolok északi serege Bajdar és Orda vezetésével Legnicánál megveri Henrik sziléziai lengyel hg csapatát.

április 11. A tatár fősereg Batu kán, Siban és Szübeetej vezetésével a Sajó menti (muhi) csatában legyőzi IV. Béla hadait. (A csatában elesik Tomaj nembeli Dénes nádor, Szerafin fia András országbíró és Rátót nembeli Mátyás esztergomi érsek is. IV. Béla és a sebesült Kálmán megmenekül. A király Borsod, Gömör, Nógrád és Hont megyén át Nyitrára, majd Pozsonyba, a herceg pedig Pesten át a Somogy megyei Segesdre érkezik.)

április közepe A mongolok elfoglalják Pestet.

április vége Bajdar és Orda serege Trencsén közelében nyugat felől betör az országba, s a Vág mentét, Magyarország északnyugati részét a Dunától Zólyomig a várak kivételével elpusztítja. — IV. Béla II. (Harcias) Frigyes osztrák és stájer hg hívására Pozsonyból Hainburgba megy. A herceg megsarcolja őt. Csak akkor engedi szabadon, amikor zálogba ad neki három nyugat-magyarországi (föltehetően Moson, Sopron és Locsmánd) vármegyét. A herceg a három megyén kívül Győrt is elfoglalja, de azt a magyarok visszaveszik tőle.

május 18. IV. Béla Zágrábból segítséget kér IX. Gergely pápától, II. Frigyes német-római császártól, IX. Lajos francia királytól és IV. Konrád német királytól.

május 18. után IV. Béla öccse, Kálmán szlavón hg belehal sebeibe; a Császma melletti Ivanicson (Körös vm.), a domonkos apácák (beginák) templomában temetik el.

június vége Az ország a Duna vonaláig teljesen mongol uralom alá kerül.

június II. Frigyes német-római császár Báncsa nembeli István váci püspöktől, IV. Béla követétől elfogadja a magyar király hűbéri meghódolását, de a mongolok ellen segítséget nem ad. (IV. Ince pápa 1245-ben IV. Bélát feloldja hűbéri esküje alól.)

július 1. IX. Gergely pápa keresztes hadjáratot rendel el Magyarország védelmére, s ígéri, hogy hathatósabb segítséget ad, ha II. Frigyes német-római császár befejezi vele folytatott háborúját.

szeptember 23. előtt IV. Béla kinevezi Geregye nembeli Pált országbírává (tisztségét első ízben 1242-ig viseli) és megbízza a Duna vonalának védelmével.

november 10. IV. Celesztin pápa, megválasztása után mintegy két héttel meghal. (Halálával másfél éves interregnum veszi kezdetét.)

december 11. Meghal Ögödej mongol nagykán.

az év folyamán Az első magyarországi ismert ekecsoroszlya az erdélyi Szeben környékéről.

1242

január 19. IV. Béla a mongolok dunai átkelésének megakadályozására katonai segítséget és keresztes hadjárat elrendelését kéri a Szentszéktől.

február 2. előtt Batu kán serege átkel a befagyott Dunán. (Elpusztítja Óbudát, majd Esztergom városát, de Esztergom várát nem sikerül elfoglalnia. Február 2.

után felégeti Székesfehérvár városát, de a várat itt sem tudja bevenni.)

február 2. Székesfehérvárról a papság és a világi személyek segítséget kérnek a Szentszéktől az alábbi erődített helyekre menekült lakosság nevében: Székesfehérvár, Esztergom, Veszprém, Tihany, Győr, Pannonhalma, Moson, Sopron, Vasvár, Németújvár, Zalavár, Léka, Pozsony, Nyitra, Komárom, Fülek, Abaújvár.

február vége A mongolok sikertelenül ostromolják Pannonhalmát.

március elje Kadan seregével a tengerparti Spalatóig, majd Trauig üldözi a menekülő IV. Bélát és családját.

március 18. Hahót nembeli Arnold a nádor. (Tisztségétől az év második felében megválik.)

március Ögödej nagykán halálának hírére a mongolok elhagyják Magyarországot. Az erdélyi tatár hadak az Olt völgyén át, Batu kán a főseregggel a Duna két partja mentén, Kadan serege pedig Trau városától Bosznián és Szerbián át távozik.

május 16. előtt Hont-Pázmány nembeli Achilles és testvérei visszaverik II. (Harcias) Frigyes osztrák és stájer hg Pozsony ellen intézett támadását.

május körül IV. Béla megbízza Geregye nembeli Pált a Dunától keletre eső országrész helyreállításával, az útonállók kiirtásával, a szétszóródott lakosság összegyűjtésével és az erdélyi sóbányák megnyitásával. (Pál a megbízatást 1246-ig teljesíti.)

az év első fele Ismeretlen szerző versben *(Planctus destructionis regni Ungarie per Tartaros)* örökíti meg a tatárjárás eseményeit.

augusztus 14.—november 16. közt Hahót nembeli Arnold nádort Kán nembeli László váltja föl. (Tisztségét 1245-ig viseli.)

november 16. IV. Béla elrendeli, hogy a zágrábi hospesek a szomszédos Gréchegyre költözzenek fel, és meghatározza városi kiváltságaikat.

november 26. Csák nembeli Demeter az országbíró. (Valószínűleg Geregye nembeli Pál május körüli megbízásakor kapja a méltóságot, amelyet másodszor 1245-ig visel.)

november IV. Béla megerősíti a szamobori (Zágráb vm.) hospesek kiváltságát, melyet 1240 körül Kálmán Szlavónia hercegétől kaptak.

az év második fele Míg Hont-Pázmány nembeli Achilles seregével a Duna bal partján Bécsig nyomul, IV. Béla visszafoglalja Kőszeget és Sopront II. (Harcias) Frigyes osztrák és stájer hercegtől. A herceg lemond a három zálogba vett megyéről.

az év folyamán A tatárjárás során egyes alföldi megyékben mai számítás szerint a településeknek mintegy a fele elpusztul. — Lőrinc az erdélyi vajda. (Tisztségét 1252-ig viseli.)

1243

június 5. Velence visszafoglalja Zárát.

június 7. IV. Béla megerősíti és bővíti a szepesi nemesek kiváltságait és rögzíti katonáskodási kötelezettségét.

július 7. IV. Ince pápa az esztergomi érsekké választott Báncsa nembeli István váci püspököt megerősíti méltóságában. (Tisztségéről először 1252-ben, majd 1253-ban végleg lemond.)

július 21. előtt Rosztiszláv, Mihail Vszevolodovics csernyigovi nagyfejedelem fia Borku mellett vereséget szenved a tatároktól. (Az újabb mongol támadás hírével Magyarországra menekül, ahol feleségül veszi IV. Béla leányát, Annát. A tatár támadás lehetőségéről IV. Béla értesíti nagybátyját, Bertold aquileiai pártriárkát, aki a hírt IV. Ince pápához

továbbítja. A pápa július 21-én keresztes hadjárat hirdetésével bízza meg a pátriárkát. A várt mongol támadás elmaradása fölöslegessé teszi a toborzást.)

nyara Sáskajárás és éhínség pusztít az országban.

december 28. IV. Béla megerősíti a zólyomi hospesek városi kiváltságait.

1243 körül

Az olasz származású Rogerius váradi főesperes Jakab bíboros praenestei püspök számára megírja a tatárjárásról szóló, jobbára személyes élményeire támaszkodó *Carmen Miserabilét*. (Művében a Sajó menti vereség belpolitikai okaira is rámutat. — 1488-ban Thuróczy János krónikájának függelékeként kinyomtatják.)

1244

június 30. IV. Béla békét köt Velencével. Lemond Záráról, de a zárai vám kétharmadát megkapja. Velence megígéri, hogy nem szövetkezik II. András király utószülött fiával, Istvánnal.

július 19. Türje nembeli Dénes, egész Szlavónia (Drávántúl) kormányzója (dux) és bánja katonai fellépésére Spalato városa egyezség t köt Trau városával és hűséget esküszik IV. Béla királynak és elsőszülött fiának, István hercegnek. (Az egyezséget a magyar király október 14-én megerősíti.)

október 28. IV. Béla a körmendi (Vas vm.) hospeseknek városi kiváltságot ad.

december 15. IV. Béla megerősíti a korponai (Hont vm.) hospesek városi kiváltságait.

az év folyamán IV. Béla megújítja a pesti hospesek városi kiváltságait. (A kiváltságlevél árumegállító jogot is tartalmaz.)

1245

április 11. előtt Kán nembeli László nádort Türje nembeli Dénes váltja föl. (Méltóságát első ízben 1246-ig viseli.)

június 12. előtt Csák nembeli Demeter országbírót Gut-Keled nembeli István váltja föl. (Tisztségét 1246-ig viseli.)

augusztus 21. IV. Ince pápa IV. Bélát feloldja II. Frigyes német-római császárnak 1241-ben tett hűbéri esküje alól.

az év folyamán IV. Béla elsőszülött fiát, Istvánt királlyá koronáztatja és a Drávántúl (azaz egész Szlavónia) hercegévé teszi. — Rosztiszláv, IV. Béla király veje, magyar csapatok segítségével elfoglalja a halicsi Przemyśl várát, majd Danyiil Romanovics halicsi fejedelem seregének támadása elől Magyarországra menekül.

1246 előtt

IV. Béla visszahívja a kunokat és zömükben a Duna—Tisza közére, valamint a Szolnok és Debrecen közti részekre (a későbbi Nagy- és Kiskunságba) telepíti őket. A kunokkal együtt Magyarországra jönnek és a későbbi Jászságban letelepednek az alán eredetű jászok (oszétek) is.

1246

június 15. II. (Harcias) Frigyes osztrák és stájer hg hadai a Lajta melletti csatában (Bécsújhely közelében) megfutamítják IV. Béla seregét. (Győzelmét azonban nem tudja érvényesíteni, mert az ütközetben, melyben a magyar királyt veje, Rosztiszláv hg és a kunok támogatják, ő maga is elesik, és vele fiágon kihal a Babenberg-uralkodóház. Megkezdődik a harc a Babenberg-örökségért.)

június 15. után Türje nembeli Dénes nádort Gut-Keled nembeli István váltja föl, akinek korábbi országbírói méltóságát Rátót nembeli Loránd (Roland) kapja meg. (Tisztségüket mindketten 1248-ig viselik.)

az év folyamán Özséb esztergomi kanonok társaival a Pilis hegységben a Szántó (Pilis vm.) melletti barlangnál remeteéletet kezd. (→ 1250 körül) — Báncsa nembeli István esztergomi érsek meghatározza Keresztúr (Bars vm.) lakóinak kiváltságát s háromévi mentességet ad az odatelepülőknek.

1247

január 13. IV. Béla rögzíti a garamszentbenedeki apátság kisszelepcsényi (Bars vm.) lovasjobbágyainak szolgáltatásait, s figyelmezteti őket: ha még egyszer kivonják magukat az apátság szolgálatából, örök szolgaságra jutnak.

február 4. IV. Ince pápa az újabb mongol támadás hírére keresztes segítséget ígér IV. Bélának, és az 1245. évi (I.) lyoni egyetemes zsinat végzésének megfelelően a magyarországi főpapságot várak építésére buzdítja. (A tatár támadás elmarad.)

tavasza Az újabb mongol támadás hírére megkezdődik a budai vár építése és a pesti polgárok megtelepedése a budai Várhegyen. (Az új település, Buda, Pest 1244-es városi kiváltságát élvezi.)

június 2. IV. Béla hűbérszerződést köt az ispotályos (johannita vagy keresztes) renddel. A király a kereszteseknek adományozza többek közt Szörényt, a román vajdák földjének kivételével, egészen az Oltig, az Olton túli Kunországot és Erdély délkeleti sarkát, meghatározott jövedelmével, bíráskodási joggal együtt, és engedélyezi, hogy az erdélyi só szállításában és exportjában részt vegyenek; továbbá támogatja, hogy Kunországban várakat építsenek. A keresztesek vállalják, hogy előmozdítják hűbérbirtokuk és az ország benépesítését, területüket a románokkal (Olati) együtt megvédik, továbbá az ország megtámadása, illetve a Bulgáriába, Görögországba vagy Kunországba indítandó magyar hadjárat esetén katonai segítséget adnak. (Az ispotályosok 1258 és 1260 között elhagyják hűbérbirtokukat.)

december 26. IV. Béla városi kiváltságot ad a beregszászi hospeseknek.

1248

május 1. előtt Gut-Keled nembeli István nádort Türje nembeli Dénes váltja föl. (Méltóságától még az év folyamán megválik.)

szeptember 2. IV. Béla a nyitrai polgároknak városi kiváltságot adományoz.

szeptember 15. előtt Türje nembeli Dénes nádort Rátót nembeli Loránd váltja föl. (Méltóságát első ízben 1261-ig viseli.) Loránd országbírói méltóságát Geregye nembeli Pál kapja meg. (Tisztségét 1252-ben még viseli.)

október 26. előtt Gut-Keled nembeli István horvát-szlavón bán IV. Béla megbízásából megkezdi egész Szlavóniában (a Drávántúlon) a tatárjárás óta jogtalanul elfoglalt várföldek visszavételét. Az akció 1254-ben országos méretűvé válik, kiegészül a királyi udvarnokföldek fölülvizsgálatával és a jogtalanul elfoglaltak visszavételével. (A birtokvisszavételek 1258-ban befejeződnek.)

1249

március 15. IV. Béla a tatárok visszatérése miatti félelemből és védelmi okból az esztergomi királyi város lakóinak helyet biztosít az esztergomi várban és intézkedik feltelepítésükről. (1256. december 17-én a király hozzájárul, hogy az esztergomi polgárok régi helyükön alapítsanak várost, mivel a várban az érsekséggel nem férnek meg.)

április 13. IV. Béla a kassai hospesek városi kiváltságait adja a szinai (Abaúj vm.) hospeseknek.

augusztus 17. Rosztiszlávnak, IV. Béla vejének magyar—orosz—lengyel hada a San folyó mellett a jaroszlávi csatában vereséget szenved Danyiil Romanovics halicsi fejedelemtől. (Rosztiszláv hg ezután felhagy Halics megszerzésével, de a halicsi herceg címet élete végéig megtartja.)

november 28. előtt IV. Béla király a székesfehérvári polgárokat (latinokat) védelmi okból a székesfehérvári várba telepíti.

1250

június—július IV. Béla a tavaszi osztrák betörés megtorlására hadjáratot vezet Ausztriába. Serege, melyben kunok is vannak, Bécstől a Semmering-hágóig terjedő vidéket pusztítja. Felégetik Mariazellt (július 25.) elfoglalják Waltersdorf és Kirschlag várát.

november 11. előtt IV. Béla Zólyom városában szövetséget köt a tatárok ellen Danyiil Romanovics halicsi fejedelemmel, és a szövetség megpecsételésére leányát, Konstanciát, a halicsi fejedelem másodszülött fiához, Levhez adja feleségül.

1250 körül

A királyi oklevelek egységessebbé válnak, a formulák megközelítően állandósulnak. — Kiteljesedik a káptalanok és a konventek hiteleshelyi működése. A bevallások (fassio) mellett királyi parancsra, hatósági megkeresésre általánossá válik a jelentések (relatio) készítése. — Özséb remete Kesztölc és Szántó (Pilis vm.) közt a Szent Kereszt tiszteletére kolostort építtet, majd az új intézményt egyesíti a Bertalan pécsi püspök által 1225-ben alapított ürögi (Baranya vm.) kolostorral; Özséb lesz az alakuló pálos rend első rendfőnöke. (→ 1263) — Felépül a budai várban a magyar polgárság Mária Magdolna-temploma. — Megépülnek az első gótikus polgárházak Budán és a többi városban. — Elkészülnek a hidegségi (Sopron vm.) és a vizsolyi (Abaúj vm.) templom, valamint a veszprémi Gizella-kápolna freskói. — Ágyeke (nehéz eke) használatára utal az Orosházán előkerült első aszimmetrikus ekevas lelet.

1250—1255

Folytatódik a pénzverés decentralizációja. Megkezdi működését a szerémi, a budai és Szlavóniában a báni kamara. Gut-Keled nembeli István horvát-szlavón bán reformjai következtében Szlavóniában megszűnik a pénzújítás: a pénzváltásból származó kamarai haszon helyét egyenes adó foglalja el. → 1323 körül

1251

április—június Franciaországban magyarországi származású pap (Magyarországi Jakab mester) vezeti a pastoureau-eretnek mozgalmat.

július 15. IV. Béla kiadja az általa létesített turóci premontrei prépostság alapítólevelét.

december 5. IV. Béla király osztrák mintára kiváltságlevelet ad a magyarországi zsidóságnak. (Intézkedik a zsidók és keresztények közti zálog- és bűnügyekben való ítélkezésről, a zsidók vámjáról, esküjéről, szállásadási mentességéről.)

az év folyamán Přemysl Ottokár morva őrgróf elfoglalja az osztrák hercegséget, majd 1252. február 11-én Hainburgban feleségül veszi az elhunyt II. (Harcias) Frigyes osztrák és stájer hg idős nővérét, (Babenberg) Margitot.

1252

április 24. Gut-Keled nembeli István horvát-szlavón bán a körösi (Körös vm.) hospeseknek a zágrábi és a gréc-hegyi telepesek városi kiváltságát adja.

június IV. Béla Danyiil Romanovics halicsi fejedelem és Roman, a fejedelem harmadszülött fia társaságában Pozsonyból nagy sereggel ausztriai hadjáratra indul. Csapatai Bécs környékét (Mödling, Tulln) pusztítják, kunjai Morvaországba is betörnek. A király összeházasítja Roman Danyiilovics herceget és (Babenberg) Gertrúdot, az elhunyt II. (Harcias) Frigyes osztrák és stájer hg özvegy unokahúgát. Bécs környéke meghódol nekik, mire IV. Béla seregével visszatér Magyarországra. (IV. Béla és a Babenberg-örökségére igényt tartó Přemysl Ottokár morva őrgróf harcának kezdete.)

augusztus 20. után Lőrinc erdélyi vajdát Ákos nembeli Ernye váltja föl. (Tisztségét 1260-ig viseli.)

november 13. előtt Báncsa nembeli István lemond az esztergomi érsekségről, mert IV. Ince pápa bíborossá és praenestei püspökké nevezte ki. (A pápa december 30-án az első magyar bíborost az esztergomi érsekség kormányzójává teszi, majd 1253. június 7-én régi és új méltósága közti választás elé állítja, mire István végleg lemond az érsekségről és Rómába költözik.)

az év folyamán Margit, IV. Béla leánya a domonkosok veszprémi Szent Katalin-zárdájából a nyúlszigeti (margitszigeti) apácakolostorba költözik. (A domonkos rendház épületei nagyrészt készen állnak; az építkezés 1253 körül fejeződik be.)

1253

május 11. előtt Az esztergomi káptalan Benedek kalocsai érseket esztergomi érsekké választja. (IV. Ince pápa IV. Béla május 11-i és október 11-i kérésére 1254. február 25-én erősíti meg új méltóságában, melyet Benedek 1261. június 2. után bekövetkezett haláláig visel.)

június—július IV. Béla és elsőszülött fia, István királyfi júniusban nagy sereggel morvaországi hadjáratra indul. A ma-

gyar és kun hadak Olmütz környékét pusztítják és megkezdik Olmütz ostromát. Ugyanakkor Danyiil Romanovics halicsi fejedelem és fia, Lev (IV. Béla veje), továbbá V. (Szemérmes) Boleszló szandomiri és krakkói fejedelem (IV. Béla veje), valamint Ulászló sziléziai (opuliai—ratibori) lengyel fejedelem seregei a magyar királlyal szövetségben betörnek Észak-Morvaországba és Troppau környékét pusztítják. A csehek Trencsént fenyegető ellentámadását Rosztiszláv hg, IV. Béla veje visszaveri. A király felhagy Olmütz ostromával és augusztus elején visszatér Magyarországra.

július 1. IV. Ince pápa felszólítja IV. Bélát és (Přemysl) Ottokár morva őrgrófot a békére, és Velasco minorita szerzetest küldi hozzájuk, hogy szükség esetén egyházi fenyítékkel szorítsa őket a békekötésre. (A felek a pápai követnek különkülön megígérik, hogy békét kötnek.)

szeptember 22. Meghal I. (Přemysl) Vencel cseh király. Fia, II. Ottokár elfoglalja a trónt. (Uralkodik 1278-ig.)

szeptember Roman Danyiilovics hg IV. Béla támogatása híján és (Přemysl) Ottokár támadása miatt, elhagyva feleségét, (Babenberg) Gertrúdot: az osztrák hercegségből végleg Oroszországba távozik.

1253 körül

Elkészül a budavári Szent Miklós domonkos rendház és a nyúlszigeti (margitszigeti) domonkos apácák Szűz Mária-kolostora.

1254

április 3. Benedek kalocsai érsek és Brúnó olmützi püspök vezetése alatt IV. Béla és II. (Přemysl) Ottokár cseh király követei Budán békeegyezséget dolgoznak ki és foglalnak írásba. (Az egyezség értelmében a két uralkodó május 1-én találkozik és megköti a pozsonyi békét. A felek felosztják a Babenberg-örökséget: Bécsújhely vidékét és Stájerországnak a Semmering-hágótól délre fekvő területét a magyar, északi részét pedig Ausztriával együtt a cseh király kapja meg. — IV. Béla Gut-Keled nembeli István horvát-szlavón bánt szeptember 10. előtt kinevezi Stájerország kapitányává. Tisztségét 1259-ig viseli.)

május A Domonkos-rend a budavári Szent Miklós domonkos kolostorban tartja nagykáptalanát. (Humbertus de Romanis, a francia rendtartomány főnöke személyében megválasztják a rend ötödik generálisát, és határozatot hoznak arról, hogy a laikus testvérek hétköznapokon anyanyelvükön hallgassanak prédikációt.) A budai nagykáptalan alkalmával a budavári domonkos kolostorban köt házasságot István királyfi és a kun Erzsébet, illetve keresztelkedik meg Erzsébet apja, a kunok fejedelme és felesége.

június 28. előtt IV. Béla kinevezi vejét, Rosztiszláv herceget az elhunyt (Angelosz) János (vagy Kaloján), II. András unokaöccse (→ 1223) délvidéki tartománya, a Szávától és a Dunától délre, a Drinától keletre fekvő Macsó urává (dominus), Héder nembeli (Kőszegi) Henriket pedig országbírává. (Tisztségét az előbbi 1262-ben bekövetkezett haláláig, az utóbbi 1261-ig viseli.)

július 4. Gál erdélyi püspök és Ákos nembeli Ákos budai prépost meghatározza a bakonybéli apátság Alkol faluban (Veszprém vm.) lakó népeinek — főleg iparosainak — szolgáltatásait, és megtiltja azok növelését.

augusztus 30. IV. Béla megerősíti Dobronya és Bábaszék (Zólyom vm.) hospeseinek kiváltságát.

október 18. körül IV. Béla birtokrendezési célból Vácott gyűlést tart Nógrád, Hont és Gömör megyék számára. Elrendeli, hogy a tatárjárás óta jogtalanul elfoglalt birtokokat adják vissza a tulajdonosoknak. A király ekkortájt (lehetséges, hogy éppen a váci gyűlésen) bízza meg az egész országra szólóan Rátót nembeli Loránd nádort a tatárjárás óta jogtalanul elfoglalt várföldek, Balog (Sinister) Miklós étekfogó mestert pedig a jogtalanul lefoglalt királyi udvarnokföldek visszavételével. (Az országos méretű birtokvisszavétel, melyben az említetteken kívül, az övékénél kisebb hatáskörrel mások is részt vesznek, 1258-ban ér véget.)

vége Rosztiszláv hg, Macsó ura meghódítja Boszniát.

1255

július 25. IV. Béla a budai vásárvámot a nyúlszigeti (margitszigeti) apácáknak adományozza, s megállapítja az egyes áruk (posztó, bor, só, állat, bőr, fémek stb.) vámtételeit. (Ugyanebben az évben kiadja Esztergom vámszabályzatát is. Domanovszky Sándor szerint a győri vámszabályzat is ekkor készül, Szentpétery Imre szerint viszont 1260-ban.)

augusztus 10. előtt A király megtiltja az éhínség idején elidegenített birtokok visszavételét.

augusztus 16. Benedek esztergomi érseknek a váci gyűlésen bejelentett panaszára IV. Béla az érsekség szolgálatára kötelezi az országos nemességre törekvő Nógrád megyei egyházi nemes jobbágyokat és más kondicionáriusokat.

augusztus 19. IV. Béla király a turóci jobbágyfiúk számát negyvenre szállítja le, meghatározza katonai szolgálatukat (minden hat fő egy-egy páncélost köteles a király seregébe küldeni), és nekik adományozza földjüket.

október 14. előtt IV. Béla megállapítja Besztercebánya hospeseinek városi kiváltságát, amely Zólyom megyében arany, ezüst és más fémek bányászatára is felhatalmazza őket.

az év folyamán I. (Aszen) Mihály bolgár cár feleségül veszi Rosztiszláv hg, Bosznia és Macsó ura leányát. Rosztiszláv a cár és a nikaiai császárság küzdelmét kihasználva kiterjeszti fennhatóságát Északnyugat-Bulgáriára. IV. Béla fölveszi a Bulgária királya címet, melyet rendszertelenül 1263-ig visel. (A magyar király címei közt az új titulus 1270 második felében, V. István uralkodása kezdetén állandósul.)

1255 körül

Elkészül a Mária királyné által építtetett visegrádi vár.

1256

május 2. Pok nembeli Amadé győri püspök fölszenteli a freskókkal díszített jáki (Vas vm.) bencés monostor templomát.

december 16. IV. Béla megerősíti az esztergomi érsekség kiváltságait. (Bíráskodási és pénzveréssel kapcsolatos jogok, népei mentesek a szállásadástól, nem fizetnek királyi adót; biztosítja az érsekség számára a székelyektől és a románoktól — Olaci —, valamint az arany- és ezüstbányászatból eredő királyi jövedelmek tizedét.) → 1262

1257

június 12. IV. Béla, hogy a Turócból és Liptóból eltávozott királyi népeket visszacsalogassa, kiváltságot adományoz nekik és földet biztosít számukra.

az év folyamán IV. Béla István királyfit kinevezi Erdély hercegévé. (Tisztségét először 1258-ig, a stájer hercegség elfoglalásáig, másodszor Stájerország elvesztésétől, 1260-tól trónra lépéséig, 1270-ig viseli.) — I. (Aszen) Mihály bolgár cárt unokatestvére (Aszen) Kálmán Tirnovo mellett megöli, özvegyét (Rosztiszláv hg leányát) foglyul ejti és elfoglalja a trónt. Emiatt Rosztiszláv hg hadjáratot indít Bulgáriába. Seregével Tirnovóig, a bolgár fővárosig nyomul és kiszabadítja leányát, az özvegy cárnét. II. (Aszen) Kálmán elmenekül előle, majd 1258-ban meghal. Rosztiszláv hg felveszi a bolgár cár (imperator) címet.

1258

eleje A stájerek fölkelnek a magyar uralom ellen; Gut-Keled nembeli István horvát-szlavón bán és stájer kapitány Magyarországra menekül.

nyara IV. Béla fiával, István királyfival hadjáratot vezet a stájer fölkelők ellen, és helyreállítja Stájerországban a magyar uralmat. István királyfit kinevezi Stájerország hercegévé, és hercegségéhez kapcsolja Zala és Vas megyét, illetve a Bakonyt. István királyfi és stájer hg feleségével, Erzsébettel Pettauban rendezi be udvarát. (Stájer hercegi címét 1260-ig viseli.)

az év folyamán Befejeződik a tatárjárás után jogtalanul elfoglalt várbirtokok és udvarnokföldek országos méretű visszavétele.

1259

eleje István királyfi és stájer hg megtorló hadjáratot vezet Karintiába, mert Ulrik karintiai hg emberei legyőzték az Ulrik salzburgi érseket támogató stájer urak seregét. István hadai, főleg kunjai a hercegség jelentős részét elpusztítják.

nyara Hahót nembeli Csák királyi tárnokmester és zalai ispán Rosztiszláv hg megsegítésére hadjáratot vezet Konstantin bolgár cár ellen. Rosztiszláv megtartja Északnyugat-Bulgáriát.

október 14. IV. Sándor pápa óvja IV. Bélát, hogy a tatárok szövetségi ajánlatát elfogadja és gyermekét mongol nővel házasítsa össze, de a tatárok ellen katonai segítséget nem tud adni.

vége Stájerország lakói II. Ottokár cseh király támogatásával fellázadnak a magyar uralom ellen, s meghódolnak a cseh királynak. Mindössze Pettau és néhány kisebb vár marad a magyarok birtokában.

1260

március IV. Béla magyar és II. Ottokár cseh király három hónapra (június 24-ig) fegyverszünetet köt. (A fegyverszünet végére a magyar király Pozsonytól északnyugatra a Morva bal partján, a cseh király pedig a folyó jobb partjától nyugatra fekvő Laa város mellett gyűjti össze hadait.)

június 25. István királyfi seregével átkel a Morván. (Staatznál, Laa közelében júni-

us 26-án legyőzi Ottó hardeggi gróf csapatát, és még aznap visszatér a folyón inneni magyar táborba. A cseh király a laai táborból július 4-én hadaival a Morvához vonul, majd másfél napra, július 12-től 13-án délig fegyverszünetet köt a magyar uralkodóval; megegyeznek, hogy IV. Béla hadai ezalatt átkelnek a folyón, a cseh király pedig seregével visszavonul.)

július 12. A magyar had István királyfi vezetésével átkel a Morván. Megütközik II. Ottokár cseh király seregével és Kroissenbrunn közelében a Morva mellett vereséget szenved a kikényszerített csatában, melyben a magyarok oldalán részt vesz Danyiil Romanovics halicsi, V. (Szemérmes) Boleszló krakkói fejedelem és (Fekete) Leszek łęczycai herceg. (A magyar király Rátót nembeli Loránd nádor közvetítésével békét ajánl és szeptember 3. előtt megállapodik a cseh királlyal a pozsonyi békepontokban: IV. Béla lemond Stájerországról és vállalja, hogy kisebbik fia, Béla elveszi Kunigundát, Ottó brandenburgi őrgrófnak, a cseh király sógorának a leányát. Az esküvőt 1264-ben tartják meg.)

augusztus 20. után István kifályfi stájer hercegségét elvesztve ismét átveszi Erdély kormányzatát. (Újból használt erdélyi hercegi címét trónra lépéséig, 1270-ig viseli.) — IV. Béla kinevezi kisebbik fiát, a gyermek Bélát egész Szlavónia hercegévé. (Hercegsége tényleges kormányzatát 1268-ban veszi át; tisztségét haláláig, 1269-ig viseli.)

szeptember 3. IV. Béla Magyarországra települt kunok megtéréséről értesíti Ottó passaui püspököt, és kéri, hogy II. Ottokár cseh királyt bírja rá a béke megtartására.

második fele Kemény fia Lőrinc serege a Szörénységből, az ispotályosok (johanniták vagy keresztesek) volt hűbérbirtokából kiűzi a bolgárokat.

az év folyamán IV. Béla kiadja a győri, abdai (Győr vm.) és a füzitői (Komárom vm.) vámszabályzatot. → 1255 — Ákos nembeli Ernye erdélyi vajdát Kán nembeli László váltja föl. (Tisztségét első ízben 1267-ig viseli.)

1260 körül

Elkészül a budai várban a német polgárság számára a Nagyboldogasszony (később Mátyás-) templom.

1261

március 31. II. (Přemysl) Ottokár cseh király és IV. Béla (valamint családja: Mária királyné, István királyfi és Béla hg) az 1260. évi pozsonyi békepontok alapján megköti a bécsi békét. (Ottó passaui, Brúnó olmützi és János prágai püspök ígéretet tesz, hogy szükség esetén kiközösítéssel kényszerítik a cseh királyt a béke megtartására.)

július 25. VIII. (Palaiologosz) Mihály nikaiai császár elfoglalja Bizáncot, az 1204 óta fennálló latin császárság székhelyét és a bizánci császári trónt.

augusztus 21. után Rátót nembeli Loránd nádort Héder nembeli (Kőszegi) Henrik váltja föl, akinek országbírói méltóságát Kemény fia Lőrinc kapja meg. (Tisztségüket 1267-ig viselik.)

október 25. II. Ottokár cseh király Pozsonyban házasságot köt Kunigundával, IV. Béla unokájával, Anna és Rosztiszláv hg leányával.

az év folyamán IV. Béla és István királyfi hadjáratot vezet Bulgáriába. A magyar had Vidin mellett győzelmet arat a bolgárokon. István királyfi seregével a

Duna jobb partján tovább nyomul kelet felé és Nikápolytól nyugatra, az Iszker folyónál másodszor is győz. — István királyfi városi kiváltságot ad a sátoraljaújhelyi hospeseknek és megerősíti a désvári (Dés, Belső-Szolnok vm.) hospesek Ákos nembeli Ernyétől kapott városi kiváltságát.

1262

január 11. IV. Orbán pápa az elhunyt Benedek esztergomi érsek utódjává választott Türje nembeli Fülöp zágrábi püspököt az érsekség kormányzójává nevezi ki. (Az érseki székben március 7. után erősíti meg. Méltóságát 1272. december 18. után bekövetkezett haláláig viseli.)

április 28. előtt István királyfi elsőszülöttnek járó hercegséget követel apjától, IV. Bélától, aki emiatt mozgósítja hadseregét. Hasonlóképpen cselekszik István királyfi is; mindketten megkezdik egymás hívei birtokainak az elkobzását.

október 28. IV. Béla széles körű kiváltságot ad az esztergomi érseknek. (Az érsekség adómentes; népei felett az érsekség udvarispánja vagy ispánja ítél; a nemesek az érsekség szolgálatába állhatnak és birtokaikat királyi engedély nélkül is az érsekségre hagyhatják. A királyi és királynéi udvarnokok, valamint szolgarendű népek ezt csak uralkodói hozzájárulással tehetik.)

december 5. előtt IV. Béla és elsőszülött fia, István királyfi, a fegyveres összecsapás elkerülésére Türje nembeli Fülöp esztergomi érsek, a király és Smaragd kalocsai érsek, a királyfi kancellárja közvetítésével megköti a pozsonyi békét és esküt tesz a békeszerződés megtartására. (Megosztják az országot: IV. Béla megtartja a nyugati országrészt, míg a keletit, a sójövedelmek felével, átengedi Istvánnak. Várat ígér fiának, és megfogadja, hogy nem csábítja el és nem fogadja szolgálatába a kunokat. Mindketten visszaadják a háborúskodás során elvett birtokokat.) István királyfi a pozsonyi béke után felveszi (először december 5-én használja) az ifjabb király *(rex iunior)* és a kunok ura *(dominus Cumanorum)* címet; ifjabb királyként uralkodik trónra lépéséig, 1270-ig a keleti országrészen, melyet a Duna, továbbá Sáros, Újvár, Gömör és Nógrád megyék nyugati határa választ el apja országrészétől. (Ifjabb király címét megszakítás nélkül, a kunok ura címet pedig 1266 vége és 1267 kivételével folyamatosan viseli apja haláláig, 1270-ig.)

december 5. István ifjabb király a Tisza melletti Poroszlón (Heves vm.) kibővíti a pozsonyi békeszerződés pontjait és esküt tesz megtartásukra. (Fiúi tiszteletet ígér IV. Bélának; nem követel többet, mint amennyit a pozsonyi békében kapott; elismeri, hogy a békeszerződésben ígért vár fejében átvette a Nógrád megyei Fülek várát és tartozékait; apja és testvére, Béla szlavón hg ellen nem lép fel, sőt segítséget nyújt apjának ellenfeleivel szemben; országrészében fekvő birtokaikat és váraikat apja hívei megtarthatják és szabadon fölkereshetik; az egyházak, a bárók és a szerviensek, azaz a nemesek kiváltságait megőrzi; egyetért azzal, hogy a békeszerződés megszegőjét Türje nembeli Fülöp esztergomi és Smaragd kalocsai érsek, a két kancellár egyházi tenyítékkel sújthassa.)

vége István ifjabb király városi kiváltságot ad a szőlősi (Ugocsa vm.) hospeseknek.

az év folyamán Meghal Rosztiszláv hg, IV. Béla veje, Bosznia, Macsó és Északnyugat-Bulgária ura. (Boszniában Mihály fia, Macsóban Béla fia, Északnyugat-Bulgáriában pedig az orosz származású Szventszláv Jakab lép örökébe. Mihály halálakor, 1271-ben testvére, Béla lesz Bosznia és Macsó hercege.)

1263

április 5. IV. Béla a liptói Lipcse (Németlipcse) hospeseinek városi kiváltságot ad.

május 3. István ifjabb király a szakolyi monostornál (Szabolcs vm.) kiegészíti az 1262. évi pozsonyi és poroszlói békepontokat és esküt tesz megtartásukra. (A Szentszék erősítse meg a békeszerződést és hatalmazza föl Türje nembeli Fülöp esztergomi és Smaragd kalocsai érseket, a két kancellárt, hogy a béke megszegőit egyházi fenyítékkel sújthassák; nem ad hitelt a besúgók szavainak, sőt tájékoztatja róluk a királyt; megbünteti a hozzá menekülő bűnösöket; nem vezet sereget apja hívei vagy azok birtoka ellen; mindezt apjától is elvárja.)

augusztus 3. IV. Béla Lipcsében (Zólyom vm.) Velasco minorita szerzetes, IV. Orbán pápa küldötte előtt megesküszik, hogy megtartja az István ifjabb királlyal kötött békeszerződést.

október A zalavári apátságtól elszakadni igyekvő rokolyáni és radai (Zala vm.) kondicionáriusok — köztük kovácsok — visszatérnek az apátság szolgálatába.

december 17. előtt IV. Béla a nyugatmagyarországi Locsmánd megyét, kivéve a nemesek és mások birtokait, Aba nembeli Lőrinc étekfogó mesternek adományozza.

az év második fele István ifjabb király az Északnyugat-Bulgáriában uralkodó Szventszláv Jakab bolgár cár védelmében fellép Konstantin bolgár cár és VIII. (Palaiologosz) Mihály bizánci császár szövetsége ellen. Kán nembeli László erdélyi vajda és Gut-Keled nembeli Miklós, a későbbi vajda vezetésével sereget küld Szventszláv Jakab megsegítésére. A magyar had Bulgárián át benyomul Görögországba és legyőzi a bizánci császár seregét. Szventszláv Jakab uralma megszilárdul.

az év folyamán IV. Béla Vas, Zala, Somogy és Baranya megyéket, továbbá Sopron, Moson, Pozsony és Nyitra várakat hozzákapcsolja fia, Béla hg szlavón hercegségéhez. — István ifjabb király gyűlést tart Borsod, Újvár, Zemplén, Heves és Gömör megyék lakóinak. — IV. Béla kiváltságot ad a pannonhalmi apátság füzitői (Komárom vm.) népeinek és a komári (Zala vm.) királyi hospeseknek — Éhínség pusztít szerte az országban. — A flagelláns eretnekmozgalom eléri Magyarországot. — Pál veszprémi püspök IV. Orbán pápa megbízásából regulát ad az 1250 körül szerveződött pálos rendnek. → 1308

1264

január 28. IV. Orbán pápa felszólítja IV. Bélát és István ifjabb királyt, hogy a tatárok újabb szövetségi ajánlatát utasítsák el, házassági kapcsolatot ne létesítsenek velük.

február 2. IV. Orbán pápa IV. Bélát és István ifjabb királyt kiközösítés terhe mellett figyelmezteti az egymással kötött 1262. és 1263. évi béke megtartására.

július 14. IV. Orbán pápa IV. Béla kérésére megparancsolja Türje nembeli Fülöp esztergomi és Smaragd kalocsai érseknek, hogy a megkeresztelt kunokat szólítsák fel hitük megtartására, kereszteljék meg azokat, akik még nincsenek, az ellenszegülőket pedig űzzék ki az országból.

július 16. IV. Orbán pápa felszólítja István ifjabb királyt, hogy anyjának, Mária királynénak adja vissza elfoglalt birtokait: a bihari Szalacsot, az erdélyi Radnát, Besztercét és Királyit, nővérének, Anna hercegnőnek és gyermekeinek, Bélának és Mihálynak pedig Bereg (Bereg vm.) és Füzér (Abaúj vm.) várakat, továbbá más birtokaikat.

nyara Syr Wilamus velencei kereskedő (Zolnay László feltevése szerint zsidó

kamaraispán) Sáros várában átadja István ifjabb királynak az 1485,5 márka súlyú finom ezüst értéket kitevő áruszállításairól és kölcsöneiről készített számadását. István a kapott flandriai, milánói, luccai, ázsiai és tengerentúli textíliákat (az összérték 54%-a), ötvöscikkeket (18%), szőrméket (4%), készpénzt (15%) és egyéb (9%) árucikkeket részben hívei jutalmazására fordítja. (István ifjabb király augusztus 1-én még Sáros várában tartózkodik.)

augusztus 1. után IV. Béla támadást indít István ifjabb király ellen. Leánya, Anna hercegnő haddal nyomul testvére országrészébe. Beveszi Patak várát (Zemplén vm.), ahol foglyul ejti István feleségét, kun Erzsébetet és gyermekeit (köztük László herceget), majd Turóc (másképpen Turul) várába viteti őket. Rosd nembeli Mihály megvédi Füzér várát (Abaúj vm.), míg Baranka várát (Bereg vm.) IV. Béla emberei elfoglalják. Az ifjabb király Erdélybe menekül. IV. Béla a hozzá pártolt Kán nembeli László erdélyi vajdát és testvérét, Gyulát kun—magyar sereggel küldi ellene. Déva vára alatt (Hunyad vm.) azonban Csák nembeli Péter, az ifjabb király híve legyőzi őket, majd visszafoglalja Baranka várát. István ifjabb királyt kis kíséretével IV. Béla újabb hada Kemény fia Lőrinc országbíró vezetésével Erdély délkeleti szögletébe, a barcasági Feketehalom (másképpen Feketehegy) várába szorítja, és ostromzár alatt tartja, míg Miskolc nembeli Panyit fölmentő seregével és a kitörő várbeliekkel le nem győzi az országbírót, aki az ütközetben maga is fogságba esik.

szeptember 9. IV. Béla a berényi (Somogy vm.) hospeseknek kiváltságot ad.

október 5. Béla szlavón hg, IV. Béla kisebbik fia Pozsony mellett az osztrák—magyar határon házasságot köt Kunigundával, Ottó brandenburgi őrgrófnak, II. Ottokár cseh király sógorának a leányával.

október 14. előtt IV. Béla megalapítja a csúti (Pest vm.) premontrei prépostságot, felsorolja birtokait és meghatározza a csúti hospesek kiváltságát.

ősze—1265 eleje István ifjabb király a Barcaságból megindul hadaival az Alföldre. Útközben (talán még Erdélyben) megveri a kun Menk vezetésével ellene küldött kun sereget. Ezt követően a Tiszántúlon Miskolc nembeli Panyit, Csák nembeli Péter és Máté legyőzi IV. Béla újabb hadát, melynek vezérét, Ákos nembeli Ernye bánt és nyitrai ispánt is foglyul ejti. István ifjabb király (valószínűleg a hevesi Poroszlónál) átkel a Tiszán, összevonja hadait, lefejezteti a Rátót nembeli Porc István által elfogott Aba nembeli Vata fia Lászlót, és megindul Pest felé. — Az Északnyugat-Bulgáriában uralkodó Szventszláv Jakab az 1264/65. évi magyar belháború idején szövetségre lép VIII. Mihály bizánci császárral, továbbá Konstantin bolgár cárral, és hadaival betör a szörényi bánságba, ahol nagy pusztítást visz végbe.

az év folyamán István ifjabb király városi kiváltságot ad Szatmár hospeseinek. — Jeromos tihanyi apát mérsékeli a szolgáltatások nagysága miatt megfogyatkozó gamási (Somogy vm.) kondicionáriusok terheit. — Járvány pusztít az országban.

1265

március 11. Először említik a bolognai egyetemen tanuló magyarországi diákok testületét (natióját).

március eleje István ifjabb király az isaszegi csatában (Pest vm.) legyőzi IV. Béla összevont erőit. A királyi had névleges vezére, Béla macsói hg, IV. Béla unokája elmenekül, de a tényleges vezér, Héder nembeli (Kőszegi) Henrik nádor két fiával, Ivánnal (másképpen Jánossal) és Miklóssal együtt fogságba esik. IV. Béla — Türje nembeli Fülöp esztergomi és

Smaragd kalocsai érsek közvetítésével — újból kibékül fiával: Elismeri István uralmát a keleti országrészen és szabadon engedi fia feleségét, Erzsébetet és gyermekeit; visszanyeri szabadságát Héder nembeli (Kőszegi) Henrik nádor és két fia, továbbá Kemény fia Lőrinc országbíró és Ákos nembeli Ernye bán is. (IV. Béla a fiával kötött békeegyezséget megerősítés céljából március 28-án megküldi IV. Kelemen pápának.)

április 1. IV. Béla Walter kamaraispánnak adományozza Komárom falut, mivel helyreállíttatta a birtokában levő Komárom várát, az ott letelepedő hospeseknek pedig a budai polgárok kiváltságát adja. (Walter később, 1268-ban a vár tartozékait is megszerzi.)

július 21. IV. Béla a liptói Hibbe hospeseinek városi kiváltságot adományoz.

augusztus 11. IV. Béla megállapítja a liptói királyi népek kötelezettségeit és jogait.

1266

február 25—28. I. (Anjou) Károly szicíliai király IV. Kelemen pápa hűbéreseként francia keresztes hadával a beneventói csatában legyőzi a kiközösített szicíliai királynak, Manfrédnak, II. Frigyes német-római császár törvénytelen fiának a seregét. Az ütközetben maga Manfréd is elesik. (I. Károly elfoglalja a Hohenstaufok dél-itáliai birtokát: a szicíliai kettős királyságot és Nápolyt teszi meg székhelyévé.)

március 23. IV. Béla és István ifjabb király korábbi megállapodásukat kiegészítve megkötik a nyúlszigeti (margitszigeti) békeszerződést, és megtartására kiközösítés terhe mellett esküt tesznek Türje nembeli Fülöp esztergomi érsek előtt. (Az egymás hívei közti perekben a rögzített perjogi intézkedések szerint ítélkeznek; egymás híveinek népeitől semmiféle adót nem szednek, nem kötelezik őket várépítési munkára, szállításra, szállásadást sem követelnek tőlük; ha mégis, akkor a felek a szállásadás ellenértékét, báróik pedig ennek kétszeresét fizetik; egymás híveit nem csábítják el, de megengedik a parasztok költözését az egyik országrészből a másikba; az országrészükbe menekült bűnösöket megbüntetik; nem támadják meg sem egymást, sem egymás családját, híveit vagy szövetségeseit; visszaadják a belháború során elvett birtokokat. — IV. Kelemen pápa a felek által különkülön megküldött békeokmányt június 22-én megerősíti.)

nyara István ifjabb király megtorló hadjáratot vezet az Északnyugat-Bulgáriában uralkodó Szventszláv Jakab despota ellen. Hadai elfoglalják Vidint (június 23. körül), majd Vraca, Pleven helységet és Tirnovóig nyomulnak. Öt csatában (kettőben István személyesen is részt vesz) legyőzik a bolgárokat, mire a bolgár despota meghódol István ifjabb király előtt.

1267

február előtt Héder nembeli (Kőszegi) Henrik nádort Kemény fia Lőrinc váltja föl, akinek országbírói méltóságát Ákos nembeli Ernye veszi át. (Tisztségüket első ízben mindketten 1270-ig viselik.)

május Guido bíboros pápai legátus IV. Kelemen pápa megbízásából Bécsben zsinatot tart. Ez alkalommal magyar főpapok is felkeresik a legátust, aki elsősorban a papi nőtlenség érvényesítésére intézkedéseket hoz a magyarországi egyházak számára.

június 3. előtt Kán nembeli László erdélyi vajdát Gut-Keled nembeli Miklós váltja föl (1270-ig).

szeptember 7. előtt Mindkét országrész nemesei, azaz királyi szerviensei Esztergomban gyűlést tartanak. A gyűlésen résztvevők kérésére IV. Béla és fiai: István ifjabb király és Béla szlavón hg, a

bárók tanácsával és hozzájárulásával dekrétumba foglalják a nemesek, másképpen királyi szerviensek I. (Szent) Istvántól eredeztetett kiváltságait. (Törvénycikkelyei: 1.: mentesíti a nemesek népeit a királyi adóktól és a szállásadástól; 2.: elrendeli a királyi vagy királynéi hospesekkel betelepített vár- és udvarnokföldek visszaadását a váraknak, illetve az udvarnokoknak; 3.: a nemesek személye és vagyona bírói ítélet nélkül sérthetetlen; 4.: engedélyhez köti a nemesek mozgását a király, az ifjabb király és a szlavón hg uralma alatt álló területek között; 5.: intézkedik a nemesektől jogtalanul elfoglalt földek visszaadásáról; 6., 9.: meghatározza a nemesek birtokainak öröklési rendjét; 7.: a nemesek külföldi hadjáratra nem kötelezhetők; 8.: a székesfehérvári István-napi törvénynapon minden megyéből két vagy három nemes vegyen részt; 10.: eltörli a nemesek ügyeinek intézésében az írásbeli kérvényezést. A dekrétum záradéka felhatalmazza az esztergomi érseket, hogy szükség esetén egyházi fenyítékkel kényszerítse a királyt vagy fiait a fenti intézkedések megtartására.)

szeptember Megkezdődik a jogtalanul elfoglalt nemesi és királyi birtokok visszavétele. (Az akció, amely elsősorban a király országrészén folyik, 1268-ban tetőzik.)

december 6. Kemény fia Lőrinc nádor IV. Béla megbízásából a tihanyi apátság lovas szolgálatot teljesítő és ezért kevés hasznot hozó jobbágyainak számát 12 főre szállítja le; a többit saját kérésükre nem sorolja a kondicionáriusok közé, s nem kötelezi kondicionáriusi szolgálatra, hanem meghagyja a király harcosainak, és pénzjáradékot fizető jobbágyokká teszi őket. (Az intézkedés az utóbbiak számára mégis korábbi kiváltságos helyzetük elvesztését jelenti.)

1267 körül

A királyi kancelláriában új tisztség jelenik meg: a „notarius specialis" vagy valamivel későbbi elnevezéssel a „notarius secretarius". Ő a király titkára és a királyi pecsétgyűrű kezelője. Olykor „apocrisiarius"-nak is hívják. Rendszerint a királyi kápolnaispán (comes capellae) tölti be ezt a tisztséget. — Az alországbíró a kúriában átveszi a király praesentialis (a királyi jelenlét) bíráskodásának irányítását. (Bíráskodása 1301 után visszaszorul.)

1268

augusztus 23. I. (Anjou) Károly szicíliai király a tagliacozzói csatában legyőzi és fogságba ejti a trónkövetelő (Hohenstauf) Konradint, II. Frigyes német-római császár unokáját. (Október 29.: kivégezteti őt. Ezzel Károly dél-itáliai uralma megszilárdul.)

szeptember 24. IV. Kelemen pápa semmisnek nyilvánítja a magyarországi bárók és nemesek határozatát a régi szokás szerinti tizedfizetés megtagadásáról.

az év folyamán IV. Béla sereget küld a macsói hercegséget pusztító I. Uroš szerb király ellen. A magyar sereg legyőzi a szerbeket és foglyul ejti királyukat. I. Uroš szabadulása fejében eljegyzi fiát, Dragutin Istvánt Katalinnal, István ifjabb király leányával. (Rövidesen az esküvőt is megtartják.) — Béla szlavón hg átveszi hercegsége kormányzatát. (Haláláig, 1269-ig áll a hercegség élén.) — Első ízben figyelhető meg a nemesi megye hatóságának működése: az ispán és a nemesség képviselőinek (szolgabírák) közös bíráskodása Somogy vármegyében. (Az elmúlt évek során jogtalanul elfoglalt nemesi birtokok visszavételéről döntenek.)

1269

január 21. A tihanyi apátság szárszói (Somogy vm.) népei Jeromos apát hozzájárulásával harangozói szolgálatukat pénzjáradékra változtatják át.

július 10. IV. Béla megparancsolja Zala megye nemeseinek, hogy a gyilkossággal vádolt Hahót nembeli Panyit és fia ügyében tartsanak vizsgálatot, és erről Dénes zalai ispán pecsétje alatt tegyenek jelentést. (A nemesek néhány napon belül teljesítik a királyi parancsot; jelentésük igazolja a vádat. Ez a nemesi megye hatóságának első jelentése.)

nyara Meghal Béla szlavón hg, IV. Béla kisebbik fia. Az esztergomi minoriták templomában temetik el.

szeptember 10—13. István ifjabb király követei révén a dél-itáliai Melfiben kölcsönös segítségnyújtási és kettős házassági szerződést köt I. Károly szicíliai királlyal. Az előbbi szerződés II. Ottokár cseh király ellen irányul, az utóbbi pedig a két fél gyermekei: László hg és (Anjou) Izabella (Magyarországon majdan Erzsébetnek is hívják), továbbá Mária és (Anjou) Károly hg házasságáról intézkedik. (A szerződéseket I. Károly követeivel István ifjabb király december 12. előtt Magyarországon, valószínűleg Sárosban véglegesíti. Mária 1270 májusában érkezik Nápolyba, Izabella pedig 1270 őszén Magyarországra.)

október 27. Meghal III. Ulrik karintiai hg. Végrendelete szerint hercegségét II. Ottokár cseh király örökli. Fülöp választott aquileiai pátriárka, az elhunyt hg testvére és István ifjabb király rokona azonban magának követeli a Karintia feletti uralmat.

december 19. IV. Béla a székesfehérvári prépostság különféle eredetű jobbágyait a prépostság első, igazi és természetes jobbágyai közé sorolja és azok szabadságával ruházza fel; rögzíti a jobbágyok örökösödési jogát és meghatározza bírói fórumát.

az év folyamán IV. Béla megállapítja a szepességi Késmárk hospeseinek városi kiváltságát. — A tihanyi apátság igali (Somogy vm.) mézadó kondicionáriusai terheik növelésének megakadályozására Jeromos apát hozzájárulásával oklevélbe foglaltatják szolgáltatásukat.

1270 előtt

IV. Béla megállapítja a selmecbányai és a többi magyarországi bányászok kiváltságait. (A királyi oklevél németre fordított változatát a 14. századi selmecbányai városi- és bányajogkönyv tartotta fenn.)

1270

január 18. Meghal Margit, IV. Béla leánya, a domonkosok nyúlszigeti (margitszigeti) apácakolostorában. Ott is temetik el. (Szentté avatását X. Gergely pápánál már V. István kérelmezi. Türje nembeli Fülöp esztergomi érsek, majd Lodomér váradi püspök irányítja az első vizsgálatot, melyet 1276-ban újabb követ. Az első vizsgálat jegyzőkönyve nem maradt fenn. — Pauler Gyula szerint Margit 1271. január 18-án halt meg.)

május 3. előtt IV. Béla halálos ágyán írt levelében arra kéri rokonát, II. Ottokár cseh királyt, hogy szükség esetén biztosítsa felesége, Mária királyné, leánya, Anna hercegnő és hívei védelmét.

május 3. Meghal IV. Béla Nyúlszigeten (Margitsziget). Az esztergomi minoriták templomában kisebbik fia, Béla hg mellé temetik. (Türje nembeli Fülöp esztergomi érsek utóbb erőszakkal kiásatja IV. Bélát és az esztergomi székesegyházban

temetteti el. A ferencesek hosszabb per után visszakapják a király holttestét, és a hármas sírra — 1270 nyarán Mária anyakirálynét is itt temetik el — latin sírverset vésetnek. A vers szövegét a 14. századi krónika-kompozíció őrizte meg.)

május 3. után Anna hercegnő a királyi kincsekkel vejéhez, II. Ottokár cseh királyhoz távozik. Példáját, valószínűleg a koronázás után követi Héder nembeli Kőszegi Henrik szlavón bán és fia, Iván (másképpen János), Geregye nembeli Miklós és István, Jan fia Mérk és Aba nembeli Lőrinc. Meghódolnak a cseh királynak és átadják neki nyugat-magyarországi váraikat. (Többek közt a Zala megyei Sztrigó, a Vas megyei Dobra, Szalónak, Borostyán, Kőszeg, Szentvid, Kertes és a Sopron megyei Roj vára kerül a cseh király kezére.)

május 13. előtt V. István elfoglalja a királyi trónt; átveszi a nyugati országrész kormányzását is. (Uralkodik 1272-ig.) Leváltja apja, IV. Béla főbb tisztségviselőit. Kemény fia Lőrinc nádor helyére kinevezi Mojst, Ákos nembeli Ernye országbíró helyére pedig Gut-Keled nembeli Miklóst, akinek vajdai méltóságát Csák nembeli Máténak, Héder nembeli (Kőszegi) Henrik szlavón báni méltóságát pedig Gut-Keled nembeli Joakimnak adja. (Tisztségüket 1272-ig viselik.)

május 13. V. István király Türje nembeli Fülöp esztergomi érseknek s utódainak adományozza az esztergomi ispánságot, a hozzá tartozó vámot pedig az esztergomi káptalannak. (Az esztergomi érsek ezzel a megye örökös ispánjává lesz.)

május 13. után Türje nembeli Fülöp esztergomi érsek Székesfehérvárott a királyi szerviensek tömeges jelenlétében megkoronázza V. Istvánt és feleségét, Erzsébetet. A királyi pár a koronázás alkalmával esküt tesz mindenki birtokjogának megőrzésére és a jogtalanul elvett birtokok visszaadására. (A király május 24-én még Székesfehérvárott tartózkodik.) — A királyi pecsét országcímerén a kettős kereszt alsó szárán töviskorona ábrázolás jelenik meg.

május 18. után Mojs nádor felveszi a kunok bírája *(iudex Cumanorum)* címet. (A nádor új feladatkörét az 1279. évi kun törvény szentesíti.) — Mojs nádor megerősíti kazsoki (Somogy vm.) hospesei kiváltságát.

július 6. előtt Az összecsapásra készülő V. István és II. Ottokár cseh király követei Brünnben október 16-ig fegyverszünetet kötnek.

július 26. V. István nem engedélyezi, hogy az esztergomi káptalannak adományozott epöli (Esztergom vm.) kondicionáriusok elköltözzenek, hanem a káptalan szolgálatára kötelezi őket. (Oklevelét július 30-án ünnepélyes formában is kiadja.)

július—augusztus Meghal Mária anyakirályné. Az esztergomi minoriták templomában férje, IV. Béla és kisebbik fia, Béla hg mellé temetik. → 1270. május 3.

augusztus 27—30. V. István Krakkóban sógorával, V. (Szemérmes) Boleszló krakkói és szandomiri fejedelemmel szövetséget köt II. Ottokár cseh király ellen.

nyara A magyar király címében állandósul a Bulgária királya cím.

október 16. V. István és II. Ottokár cseh király a Duna Pozsony melletti szigetén találkozik és 1272. november 11-ig meghosszabbítja a fegyverszünetet. (Megállapodásuk nem vonatkozik Fülöp választott aquileiai pátriárkára, a cseh király karintiai ellenfelére.)

november Hahót nembeli Arnold fia Miklós németeket hív Pölöske (Zala vm.) várába. V. István Aladár fia Mihály zalai ispánt küldi ellene. A lázadó azonban a várból kitörve embereivel megöli az ispánt és testvérét, majd Türje nembeli Fülöp esztergomi érsekhez menekül. A király megkegyelmez életének, de birtokait: Purbach (Sopron vm.) és Pölöske várát tartozékaival december 10-én Miskolc nembeli Panyitnak, az új zalai ispánnak adományozza. → 1272

december Monoszló nembeli Gergely királynéi tárnokmester és vasi ispán vezetésével magyar sereg pusztítja Stájerország határvidékét. V. István decem-

ber 21. körül Ausztriába nyomul, kun—magyar hada Bécs és a Semmering-hágó közti területen okoz nagy kárt.

második fele V. István meghatározza a Vas megyei monyorósdi (magyarósdi) őrök kötelezettségeit és jogait.

az év folyamán Jeromos tihanyi apát pénzjáradékká változtatja szőlősi (Veszprém vm.) szolgáló népeinek munkajáradékát, mert számuk megfogyatkozott. (Régi szolgáltatásukból csak a szállásadás terheli őket.)

1270—1272

Az erdélyi Radna város (itt működik az ország egyik legjelentősebb ezüstbányája) összeállítja 23 pontból álló német nyelvű bánya- és városjogát.

1271

április II. Ottokár cseh király megkezdi magyarországi hadjáratát. Seregével átkel a Morván (április 5. és 12. között), elfoglalja Dévény, Stomfa és Pozsony várát, majd északra fordulva beveszi Szentgyörgy, Bazin és Vöröskő várát, továbbá Nagyszombat városát. (Hadának egy része átkel a Vágon, Geregye nembeli Miklós és István vezetésével elfoglalja Nyitra várát és egészen a Garamig nyomul.)

május 9. II. Ottokár cseh király Pozsonynál, majd 15-én a mosoni csatában legyőzi V. István seregét. (A magyar had a Rábca mögé vonul vissza; a cseh király elfoglalja Óvár és Moson várát.)

május közepe Eredménytelen béketárgyalások II. Ottokár és V. István közt.

május 21. A Rábca térségében vívott ütközetben a cseh király vereséget szenved, és Pozsonyon át visszavonul Bécsbe. V. István üldöző seregei Ausztriát és Morvaországot (Brünn környékét) pusztítják.

első fele Meghal Mihály boszniai hg, IV. Béla unokája. Hercegségét testvére, Béla macsói hg veszi át.

július 2. V. István és II. Ottokár cseh király követei Pál veszprémi és Brunó olmützi püspök vezetésével megkötik a pozsonyi békét. (Elismerik a IV. Béla idejében kialakult status quót. A cseh király lemond az 1270-ben hozzá pártolt Héder nembeli Kőszegi Henrik és Iván, Geregye nembeli Miklós és István, Aba nembeli Lőrinc és Jan fia Mérk támogatásáról és átadott nyugat-magyarországi váraikról, továbbá István hercegnek, II. András utószülött fiának a pártfogásáról. V. István viszont lemond a cseh király karintiai ellenfeleinek, főként Fülöp választott aquileiai pátriárkának a támogatásáról és az Anna hercegnő által elvitt magyar királyi ékszerekről. — A békeszerződést egyházi fenyíték terhe mellett a magyar király július 3-án Pozsonyban, a cseh király pedig július 14-én Prágában megerősíti. X. Gergely pápa 1272. május 5-én hagyja jóvá.)

július 3. után Monoszló nembeli Gergely királynéi tárnokmester és vasi ispán seregével V. István megbízásából elfoglalja Héder nembeli (Kőszegi) Henrik Vas megyei várait: Kőszeget, Szentvidet, Szalónakot és Borostyánt.

november 24. V. István megállapítja a szepesi szász hospesek jogait és kötelezettségeit.

december 31. V. István meghatározza a felszászi (Ugocsa vm.) hospesek kiváltságát.

második fele V. István Hajóhalmon és Hevesen (Heves vm.) gyűlést tart a Dunától keletre fekvő országrész nemeseinek.

az év folyamán V. István a győri hospeseket betelepíti Győr várába és városi kiváltságot adományoz nekik, továbbá az ott élő királyi és egyházi népeknek. (A székesfehérvári polgárok kiváltságát, valamint árumegállító jogot.) — Dögvész (pestis) pusztít az országban.

1271 körül

Elkészül az első (latin nyelvű) Margit-legenda. Szerzője ismeretlen nyúlszigeti (Margitsziget) domonkos szerzetes.

1272

január 21. előtt V. István megbízza Sixtus esztergomi kanonokot az országban levő udvarnokföldek felülvizsgálatával. (Sixtus bíróként e célból január 21. és június 12. között ítélkezik.)

tavasza Mivel az esztergomi érsekség harcoló nemesei és kondicionáriusai szolgálataikat megtagadva országos nemességre törekednek, V. István felszólítja őket, hogy teljesítsék kötelezettségüket, mert csak az esztergomi érsekségnek szolgálhatnak. Ellenkező esetben az érsekség udvarispánja elfoghatja és megbüntetheti őket.

június 25. után Gut-Keled nembeli Joakim horvát-szlavón bán elfogja és Kapronca várában (Körös vm.) fogva tartja a trónörökös László herceget. V. István sereget küld kiszabadítására, de a vár ellenáll. A király megfosztja Joakim bánt és testvérét, Miklós országbírót méltóságától. Kemény fia Lőrincet kinevezi nádorrá, Péc nembeli Dénest országbíróvá, Mojsot, az eddigi nádort pedig horvát-szlavón bánná. (Lőrinc november 17-én, Dénes és Mojs augusztus 3-án még viseli tisztségét.)

augusztus 6. Meghal V. István király Nagyszigeten (Csepel-sziget). A domonkosok nyúlszigeti (margitszigeti) apácakolostorában testvére, Margit mellé temetik.

augusztus 6. után Gut-Keled nembeli Joakim Kaproncaból Székesfehérvárra kíséri a trónörökös László herceget. — A főurak egy csoportja Monoszló nembeli Egyed vezetésével megrohanja Erzsébet özvegy királyné székesfehérvári házát. A támadók Csák nembeli Domokostól és társaitól vereséget szenvednek. Egyed testvérével, Gergellyel (az özvegy királyné sógorával) elmenekül és elfoglalja Pozsonyt és környékét, majd meghódol II. Ottokár cseh királynak.

szeptember 3. előtt Türje nembeli Fülöp esztergomi érsek Székesfehérvárott királlyá koronázza a tízéves IV. (Kun) Lászlót. (Uralkodik 1290-ig. Nagykorúságáig, 1277-ig Erzsébet anyakirályné és az egymással vetélkedő, egymást gyakran váltó főúri csoportok kormányoznak helyette. — Az egykorú források III. Lászlóként említik.) Gut-Keled nembeli Joakim visszanyeri báni méltóságát. Péc nembeli Dénes országbírót Sándor fia Sándor, Csák nembeli Máté erdélyi vajdát Geregye nembeli Miklós váltja föl. (Tisztségüket mindketten 1273-ig viselik.)

szeptember 3. Miskolc nembeli Panyit zalai ispán Székesfehérvárott egyezséget köt Hahót nembeli Arnold fia Miklóssal. (Visszaadja neki hűtlenség miatt 1270 végén elkobzott Zala és Sopron megyei várait és tartozékait, de onnan 82 szolgát és szolgálót magával visz Borsod megyei birtokaira.)

november 15. körül A Magyarországra visszatért Héder nembeli (Kőszegi) Henrik és kísérete Nyúlszigeten (Margitszigeten) meggyilkolja Béla macsói és boszniai herceget, IV. Béla unokáját, Anna hercegnő és Rosztiszláv hg fiát. (Az itteni apácakolostorban temetik el.)

november 17—18. Kemény fia Lőrinc nádort Rátót nembeli Loránd váltja föl. (Tisztségét másodszor 1273-ig viseli.)

november 27. A főurak a meggyilkolt Béla hg macsói és boszniai hercegségét boszniai, ozorai és sói, macsói, barancsi és kucsói bánságokra bontják és szétosztják egymás között. Héder nembeli (Kőszegi) Henrik megkapja az ozorai és sói bánságot, Gut-Keled nembeli Joakim

Magyarország 1272-ben

pedig a horvát-szlavón bánságot a tárnokmesterséggel cseréli föl. Szövetséget kötnek egymással a Kán nembeliek, vagyis Erzsébet anyakirályné hívei ellen.

ősze Baksa nembeli Simon fia György a király megbízásából hadjáratot vezet Lytuay havasalföldi vajda ellen. (Az ütközetben megöli a magyar uralom ellen fellázadt és az országhoz tartozó havasalföldi részeket elfoglaló vajdát és foglyul ejti testvérét.)

vége IV. (Kun) László követei fegyverszünetet kötnek a háborúra készülő II. Ottokár cseh királlyal. (A felek hamarosan megszegik.)

1272 körül

Az V. István-kori gesta keletkezése. Szerzője valószínűleg Ákos nembeli Ákos budai prépost. (Átdolgozza a 11. századi ősgesztát, némileg bővíti az I. Kálmán- és a III. István-kori krónikát, és röviden összefoglalja a III. Bélától V. István haláláig terjedő korszakot. A gesta nem maradt fenn, szövege 14. századi krónikákból rekonstruálható.) — Magyarországi András (Andreas Ungarus) megírja I. (Anjou) Károly szicíliai király hatalomra jutásának történetét *(Descriptio victoriae... Karoli regis Siciliae)*.

1273

február 2. után Csák nembeli Máté horvát-szlavón bán seregével Stájerországot és Karintiát, egy másik had Ausztriát és Morvaországot pusztítja.

február 12.—március 1. Az esztergomi káptalan Erzsébet anyakirályné és Kán nembeli Miklós erdélyi prépost kényszerítésére Miklóst esztergomi érsekké választja. (Pápai erősítést nem kap; címét először május végéig, másodszor 1276 novemberétől 1278. június elsejéig, választásának pápai érvénytelenítéséig viseli.)

március 6—29. Sándor fia Sándor országbírót Kán nembeli László váltja föl. (Tisztségét május végéig viseli.) — Héder nembeli (Kőszegi) Henrik elveszti ozorai és sói báni méltóságát.

április 20. Csák nembeli Máté horvát-szlavón bán megerősíti a szalvóniai nemesek és várjobbágyok jogait.

április A magyar betörés megtorlására osztrák és morva sereg támad Magyarországra. A Dunán érkező osztrák sereg elfoglalja Győr várát és innen Hántáig és Hathalomig (Veszprém vm.) pusztít. A nyugati határon Németújvár ellenáll, míg Szombathely vára elesik, Körmendet (Vas vm.) pedig az osztrákok fölégetik. A Morva felől támadó osztrák—morva sereg elfoglalja és kifosztja Nyitra várát. Gimes (másképpen Divénykő) várát (Nyitra vm.) azonban nem tudja bevenni. — Monoszló nembeli Egyed és Gergely elpártol II. Ottokár cseh királytól, Pozsonyt átadja a magyaroknak és kunoknak.

május 12. előtt Gut-Keled nembeli Joakim átmenetileg kiszorul a hatalomból; elveszti tárnokmesteri tisztségét; Monoszló nembeli Egyed és Gergely viszont méltósághoz jut. Rátót nembeli Loránd nádort Kemény fia Lőrinc, Geregye nembeli Miklós erdélyi vajdát János, Csák nembeli Máté horvát-szlavón bánt Héder nembeli (Kőszegi) Henrik váltja föl. (Lőrinc harmadszor május végéig, Henrik pedig 1274. szeptember végén bekövetkezett haláláig viseli tisztségét.) János vajdai méltóságát május 14. előtt ismét Geregye nembeli Miklós kapja meg. (Tisztségét másodszor 1274-ig viseli.)

május 29.—június 2. Héder nembeli (Kőszegi) Henrik horvát-szlavón bán és a mellőzése miatt lázadó Gut-Keled nem-

beli Joakim csoportja Csák nembeli Mátéval társulva megbuktatja Erzsébet anyakirályné híveit. Joakim ismét megkapja a tárnokmesteri méltóságot (tisztségét 1274-ig viseli), Kemény fia Lőrinc nádort Rátót nembeli Loránd, Kán nembeli László országbírót pedig Csák nembeli Máté váltja föl. (Loránd harmadszor októberig, Máté augusztusig viseli méltóságát.) A hatalomra jutó főúri csoport nem ismeri el Kán nembeli Miklós erdélyi prépost esztergomi érsekké történt választását, és az érseki széket betöltetlennek tekinti.

május—június A kunok fellázadnak IV. (Kun) László és hívei ellen és megtámadják a hajszentlőrinci prépostságot (Bodrog vm.). Az ellenük küldött királyi sereg leveri őket.

június 21. előtt IV. (Kun) László serege Gut-Keled nembeli Joakim tárnokmester vezetésével visszafoglalja Győrt az osztrákoktól.

augusztus—október A magyar—kun sereg Héder nembeli (Kőszegi) Henrik horvát-szlavón bán vezetésével augusztus 5-én meglepi a magyarországi hadjáratra készülő II. Ottokár cseh királynak az osztrák Laa váránál gyülekező seregét, majd a Morván át visszavonul. A cseh király megindítja hadjáratát. Elfoglalja Pozsonyt, Nagyszombatot, egész Pozsony megyét, majd a Dunán átkelve Óvárt, Győrt, és Sopron meghódolását követően október 3. után távozik az országból, miután serege kisebb veszteségeket szenvedett Pannonhalma (Győr vm.) térségében, Peresztegnél, Lózsnál, Kabold váránál és a határ menti Vulkánál (Sopron vm.). IV. (Kun) László serege Gut-Keled nembeli Joakim tárnokmester vezetésével visszafoglalja Nagyszombatot, majd a Morván át újból támadó cseh király ellenében megvédi Detrekő várát (Pozsony vm.). A cseh király hódításait 1277-ig megtartja.

augusztus 24.—december 19. Csák nembeli Máté országbírót Gut-Keled nembeli Miklós váltja föl. (Tisztségét másodszor 1274-ig viseli.) Gut-Keled nembeli Joakim és Héder nembeli (Kőszegi) Henrik csoportja 1274-ig önállóan kormányoz.

szeptember 5. I. (Anjou) Károly szicíliai király a magyarországi főpapokat és bárókat hűségre és engedelmességre inti IV. (Kun) László és felesége, (Anjou) Izabella (Erzsébet) iránt.

október 1. A német fejedelmek (Habsburg) Rudolf svájci—elzászi grófot választják német királlyá. II. Ottokár cseh király nem ismeri el a távollétében megválasztott I. Rudolfot.

október—december A hatalomért versengő főúri csoportok szembeállítják Erzsébet anyakirálynét a fiával, IV. (Kun) Lászlóval. Erzsébet és László kibékül egymással; mindketten megígérik az egymás híveitől elvett birtokok visszaadását. (Pauler Gyula szerint a kibékülésre már május végén sor kerül.)

október 31.—december 19. Rátót nembeli Loránd nádort Péc nembeli Dénes váltja föl. (Tisztségét első ízben 1274-ig viseli.)

november—december Péc nembeli Dénes nádor a király parancsára és a bárók tanácsára Zala megyében közgyűlést (generalis congregatio) tart a közrend helyreállítására. (Ettől kezdve a nádori közgyűlés a vidéki bíráskodás legfontosabb intézményévé válik.)

az év folyamán Ákos nembeli Detre (Teodor) kiváltságot ad Kövi (Gömör vm.) hospeseinek. — Muthmer szepesi prépost könyveiről (részint kánonjogi művekről) is intézkedik végrendeletében. — A Domonkos-rend a pesti Szent Antal domonkos kolostorban tartja nagykáptalanát. (Határozatai többek közt megtiltják, hogy a rendtagok alkímiával foglalkozzanak.)

1274

február 16—22. Az esztergomi káptalan Benedek budai prépostot választja esztergomi érsekké. (Pápai megerősítést nem kap; címét 1276. november 18. után bekövetkezett haláláig viseli.)

május 31. után Gut-Keled nembeli Joakim megválik tárnokmesteri méltóságától, testvérét, Miklós országbírót, Ákos nembeli Ernye, Geregye nembeli Miklós erdélyi vajdát pedig Csák nembeli Máté váltja föl. (A Csák nembeliek vezette főúri csoport alig egy hónapig marad hatalmon.)

július 2. előtt Héder nembeli (Kőszegi) Henrik horvát-szlavón bán és a hatalomból kiszorult Gut-Keled nembeli Joakim Buda mellett elfogja IV. (Kun) Lászlót valamint Erzsébet anyakirálynét, és a Csák nembeliek vezette főúri csoporttól visszaveszi a kormányzást. Joakim visszakapja tárnokmesteri, testvére, Miklós országbírói, Geregye nembeli Miklós pedig erdélyi vajdai méltóságát. (Tisztségüket szeptember végéig viselik.)

július—szeptember Csák nembeli Péter kiszabadítja IV. (Kun) Lászlót és Erzsébet anyakirálynét a fogságból, mire Héder nembeli (Kőszegi) Henrik horvát-szlavón bán és Gut-Keled nembeli Joakim tárnokmester hatalmába keríti András herceget, a király öccsét, és Szlavóniába viszi.

szeptember 26—29. Csák nembeli Péter vezetésével a bárók IV. (Kun) László mellett álló csoportja Székesfehérvártól délre a fövenyi (másképpen bökénysomlai) csatában (Fejér vm.) legyőzi az András herceget szlavón hercegként felléptető Héder nembeli (Kőszegi) Henrik horvát-szlavón bán és Gut-Keled nembeli Joakim tárnokmester seregét. Henrik bán holtan marad a csatatéren, fiai: Iván (János) és Miklós, valamint Joakim elmenekülnek. Joakimot megfosztják tárnokmesteri méltóságától. Újból a Csák nembeliek vezette csoport kerül hatalomra. Péc nembeli Dénes nádort Rátót nembeli Loránd, Gut-Keled nembeli Miklós országbírót Ákos nembeli Ernye, Geregye nembeli Miklós erdélyi vajdát Csák nembeli Máté váltja föl. (Tisztségüket 1275-ig viselik.)

november 19. A német birodalmi gyűlés II. Ottokár cseh királyt megfosztja hűbérbirtokaitól, egyebek közt Ausztriától, Stájerországtól, Karintiától és Krajnától.

ősze IV. (Kun) László részt vesz az elhunyt Héder nembeli (Kőszegi) Henrik fiai ellen indított első hadjáratban, amely decemberben Szalónak (Vas vm.) eredménytelen ostromával zárul. — Márk fia Batiz megkezdi Szepesvár ostromát. A várat a király és hívei ellen fellázadt Márk fia Loránd sikerrel védi, s 1275. április 3. előtt csak Kunigundának, IV. Béla leányának, V. (Szemérmes) Boleszló krakkói és szandomiri fejedelem feleségének a közvetítésére adja át.

vége IV. (Kun) László Meinhard tiroli és görzi gróf közvetítésével szövetséget köt I. (Habsburg) Rudolf német királlyal. Házasságot terveznek András horvát-szlavón hg, László öccse és Klemencia, Rudolf leánya között. (A házasság András hg 1278-ban bekövetkezett halála miatt elmarad.)

1275

január 1—18. Ákos nembeli Ernye országbírót Péc nembeli Dénes váltja fel. Tőle január 29. és március 24. között Hont-Pázmány nembeli Tamás veszi át az országbírói méltóságot. (Tisztségét júniusig viseli.)

április 3.—május 30. A veszprémi káptalan Pétert, az elhunyt Héder nembeli (Kő-

szegi) Henrik fiát választja veszprémi püspökké. (X. Gergely pápa a választást az év végén megerősíti. Péter a méltóságot meggyilkolásáig, 1289-ig viseli.)

április 30. Lőrinte nembeli Lőrinte az országban élő hospesek szabadságát adományozza Bogdán helység (Veszprém vm.) lakóinak.

június előtt IV. (Kun) László és II. Ottokár cseh király békét köt. Az I. Rudolf német király elleni szövetség részleteinek kidolgozására és véglegesítésére tervezett október 6-i találkozójuk azonban elmarad.

június 4—17. Gut-Keled nembeli Joakim és csoportja ismét átveszi a kormányzást. Joakim visszaszerzi a tárnokmesteri méltóságot. Rátót nembeli Loránd nádort Héder nembeli (Kőszegi) Miklós, Hont-Pázmány nembeli Tamás országbírót pedig Geregye nembeli Miklós váltja föl. (Tisztségüket őszi bukásukig viselik.)

augusztus 3. körül A tisztségétől a júniusi hatalomátvétel során megfosztott Mojs és Csák nembeli Ugrin támadást kísérel meg a Fövénynél (Fejér vm.) tartózkodó IV. (Kun) László és a nevében kormányzó Gut-Keled nembeli Joakim és társai ellen. (A vállalkozás meghiúsul.)

szeptember 20. X. Gergely pápa megbízza Gerardus de Mutina pápai alesperest, hogy az 1274. évi (II.) lyoni egyetemes zsinat határozata értelmében Magyarországon, Szlavóniában és Lengyelországban a Szentföld megsegítésére szedje be az egyházak hatévi jövedelmének a tizedét. (Adószedői működéséről maradt fenn az első magyarországi vonatkozású pápai számadás.)

december 4. előtt A Csák nembeliek csoportja megbuktatja Gut-Keled nembeli Joakimot és társait. (1276 nyaráig marad hatalmon.) Héder nembeli (Kőszegi) Miklós nádort Csák nembeli Péter, Joakim tárnokmestert Csák nembeli Máté váltja föl, az utóbbi vajdai méltóságát pedig Csák nembeli Ugrin kapja meg. (Péter és Máté 1276 nyaráig, Ugrin néhány hétig viseli tisztségét.)

december 4—10. Geregye nembeli Miklós országbírót Csák nembeli Ugrin váltja föl, akinek erdélyi vajdai méltóságát Kán nembeli László veszi át. (Tisztségüket 1276 januárig viselik.)

december A Dunántúlon kitör a polgárháború a kormányzó Csák nembeliek és hatalomból kibuktatott ellenfeleik közt. Gut-Keled nembeli Joakim, Geregye nembeli Miklós és testvére: Gregen, továbbá Márk fia Loránd feldúlja Csák nembeli Mihály veszprémi ispán Fejér megyei birtokait. Csák nembeli Péter nádor a király részvételével hadjáratot folytat Héder nembeli (Kőszegi) Henrik fiai ellen. (Zalaszegi ütközet.) A hadjárat 1276 februárjában ér véget. (→ 1276. március)

1276

január 9—20. Csák nembeli Ugrin országbírót Mojs somogyi ispán, Kán nembeli László erdélyi vajdát pedig Csák nembeli Ugrin váltja föl. (Tisztségüket nyárig viselik.)

március Csák nembeli Péter nádor Veszprém városára, Héder nembeli (Kőszegi) Péter püspöki székhelyére támad és kifosztja. Pusztítását a székesegyház, a jogot is tanító káptalani iskola és gazdag könyvtára sem kerüli el. (Hóman Bálint az eseményt 1275-re, Pauler Gyula pedig 1276. május—júniusára keltezi.)

június 21. körül A bárók és a nemesek a király részvételével gyűlést tartanak Budán. A Gut-Keled és a Héder nembeliek (Kőszegiek) vezette csoport átveszi a kormányzást a Csák nembeliektől. Csák nembeli Péter nádort Kőszegi Miklós, Mojs országbírót Móric, Csák nembeli Ugrin erdélyi vajdát pedig Csák nembeli Máté váltja föl. Kőszegi Iván megszerzi a tárnokmesteri, Gut-Keled nembeli Joakim viszont a horvát-szlavón báni méltóságot. (Móric őszig, Joakim 1277 tavaszán bekövetkezett haláláig, Mik-

lós, Iván és Máté 1277-ig viseli tisztségét.)

június 24. I Rudolf német király hadat üzen II. Ottokár cseh királynak.

július 23. V. Ince pápa megbízásából Margit, IV. Béla leánya szentté avatása ügyében új tanúvallatás kezdődik. (A pápai megbízottak ősszel befejezett vizsgálatának csonkán megmaradt jegyzőkönyve 110 tanú vallomását őrzi. A tanúvallomások nem elegendőek a szentté avatáshoz. Erre majd 1943-ban kerül sor.)

október 18. Az Ausztriára támadó I. Rudolf német király körülzárja Bécset.

november 18. után Benedek választott esztergomi érsek halálát követően Kán nembeli Miklós választott esztergomi érsekként újból beül az érseki székbe, holott a káptalan Héder nembeli (Kőszegi) Péter veszprémi püspököt választja érsekké. (III. Miklós pápa 1278. június 1-én érvényteleníti választásukat.)

november 21. előtt IV. (Kun) László szövetségese, I. Rudolf német király támogatására sereggel Ausztria ellen indul. Sopron elpártol a cseh királytól és meghódol Lászlónak.

november 21. II. Ottokár cseh király követei a bécsi táborban békét kötnek I. Rudolf német királlyal. (A cseh király Cseh- és Morvaország kivételével lemond valamennyi hűbérbirtokáról, egyebek közt Ausztriáról és Stájerországról, és ígéretet tesz az 1273 óta birtokában levő nyugat-magyarországi várak visszaadására. — A felek a békét 1277. május 6-án Bécsben és szeptember 12-én Prágában megújítják.)

december Jakab az országbíró.

1277

február 21. Az erdélyi szászok vizaknai Alardus fia János (Gaan) vezetésével kifosztják Gyulafehérvárt és felégetik a tatárjárás pusztításaiból újjáépült székesegyházat. (János apja kivégzése miatt támadt a joghatóságát a szászokra is kiterjesztő Monoszló nembeli Péter erdélyi püspök székhelyére.)

március 23. László esztergomi prépost könyvtáráról is intézkedik végrendeletében. (A magánkönyvtár főként kánon- és római jogi művekben gazdag.)

április 15. Hont-Pázmány nembeli Tamás bán, pozsonyi, nyitrai és komáromi ispán meghatározza komáromi hospeseinek jogait és kötelezettségeit.

április körül Gut-Keled nembeli Joakim horvát-szlavón bán hadat vezet Szlavóniába a fellázadt Vodicsai (Babonić) István és rokonsága ellen. Vereséget szenved tőlük, s a csatában maga is elesik. A Vodicsaiak letörésére augusztusban I. (Anjou) Károly szicíliai király sereget küld vejének, a magyar királynak.

május 23—30. A főpapok, bárók, nemesek és a kunok rákosi gyűlése nagykorúvá nyilvánítja IV. (Kun) Lászlót. (A király átveszi az ország kormányzását, megesküszik, hogy megbünteti azokat, akik az ország békéjét háborgatják, a királyi, egyházi és nemesi tulajdont bitorolják.)

június—július A Csák nembeliek vezette csoport kerül ismét hatalomra. Héder nembeli (Kőszegi) Miklós nádort Csák nembeli Péter, Kőszegi Iván tárnokmestert Csák nembeli Ugrin, Csák nembeli Máté erdélyi vajdát Pok nembeli Miklós váltja föl, míg az országbírói méltóságot újból Péc nembeli Dénes kapja meg. (Péter és Dénes az év végéig, Miklós 1278-ig, Ugrin 1279-ig viseli tisztségét.)

július 12. I. Rudolf német király és IV. (Kun) László követei Bécsben megújítják szövetségüket. (Többek közt biztosítják a szokásos vám megfizetése esetén alattvalóik kereskedelmi szabadságát.)

augusztus IV. (Kun) László a Nyugat-Dunántúlon hadjáratot vezet a fellázadt

Héder nembeli (Kőszegi) Miklós és társai ellen, akik valószínűleg ismét hatalmukba kerítették András szlavón herceget, a király öccsét.

szeptember 12. után II. Ottokár cseh király a német és a magyar király követeinek közös fellépésére visszaadja az 1273 óta megszállva tartott nyugat-magyarországi várakat.

november 11. IV. (Kun) László és I. Rudolf német király Hainburgban megújítják és megerősítik II. Ottokár cseh király elleni szövetségüket. A személyes találkozón a német király fiává fogadja Lászlót.

november 18. után Csák nembeli Péter nádort Péc nembeli Dénes váltja fel, akinek országbírói méltóságát Rátót nembeli Loránd kapja meg. (Dénes másodszor 1278-ig, Loránd pedig 1278. március 2. előtt bekövetkezett haláláig viseli tisztségét.)

november 20. körül IV. (Kun) László a székesfehérvári polgárok városi kiváltságát adományozza Sopronnak.

december 20. előtt IV. (Kun) László kibékül Héder nembeli (Kőszegi) Miklóssal és testvéreivel.

vége—1278 eleje Márk fia Loránd és Geregye nembeli Gregen hatalmukba kerítik a Szepességtől Erdélyig terjedő területet. A király Aba nembeli Fintát küldi a lázadók ellen. Finta legyőzi őket; Loránd elesik a csatában, Gregen azonban testvéreivel és Kanyi Tamással a Tiszántúlon, főként Biharban, tovább szervezkedik.

1278

március 2. Rátót nembeli Gyula az országbíró. (Tisztségét júniusig viseli.)

március 6—25. Péc nembeli Dénes nádort Csák nembeli Péter váltja föl. (Méltóságát harmadszor az év nyaráig viseli.)

április 20. Vodicsai (Babonić) István és rokonsága I. (Anjou) Károly szicíliai király megbízottjainak közvetítésével a szlavóniai Dubicán kibékül Héder nembeli (Kőszegi) Ivánnal és testvéreivel: Miklós horvát-szlavón bánnal és Henrikkel. Utóbbiak szakítanak eddigi szövetségeseikkel: lemondanak a Vodicsaiak elleni ütközetben elesett Gut-Keled nembeli Joakim halálának megbosszulásáról és kijelentik, hogy még királyi parancsra sem támogatják az elhunyt testvéreit. (A szicíliai király a békét augusztus 21-én megerősíti. — A dubicai béke az első egyezmény két tartományúri hatalomra törő család közt.)

április 20.—november 6. között Meghal András hg, IV. (Kun) László öccse.

május 8. előtt Kán nembeli Miklós választott esztergomi érsek a király megbízásából megostromolja és elfoglalja a lázadó Geregye nembeli Miklós által védett Adorján várát (Bihar vm.). Miklós meghódol, míg a lázadást folytató Gregen Baksa nembeli Simon fia György fogságába esik.

május 8.—június 19. között IV. (Kun) László Váradon báróival gyűlést tart hét megye (Bihar, Kraszna, Szolnok, Szatmár, Szabolcs, Békés és Zaránd) számára. (Halálra ítéli a lázadó Kanyi Tamást és lefejezteti Geregye nembeli Gregent.)

május 26. Gut-Keled nembeli Miklós horvát-szlavón bán megerősíti a zágrábi várjobbágyok kiváltságát.

május 27. előtt Héder nembeli (Kőszegi) Iván behívja az országba András herceget (II. András utószülött fiának, Istvánnak a gyermekét, a későbbi III. Andrást), aki felveszi a Szlavónia, Dalmácia és Horvátország hercege címet. (András ősszel visszatér Velencébe.)

június 1. III. Miklós pápa sem Kán nembeli Miklós erdélyi prépost, sem Héder nembeli (Kőszegi) Péter veszprémi püspök érsekké választását nem ismeri el, és az esztergomi érseki szék betöltését a Szentszék számára tartja fenn.

június 19. IV. (Kun) László Csanádon kibékül Gut-Keled nembeli Istvánnal és kinevezi országbírává. (Tisztségét 1280-

ig viseli. — Ez az első ismert hazai kinevezési okmány.)

június 19. után Csák nembeli Péter nádort testvére, Máté váltja föl. (Méltóságát első ízben 1280-ig viseli. — Kinevezése alkalmával a király megbízza a közrend helyreállításával és az elfoglalt földek visszaszerzésével.)

augusztus 26. I. (Habsburg) Rudolf német király és IV. (Kun) László hadai a dürnkruti (morvamezei) csatában legyőzik II. (Přemysl) Ottokár cseh király seregét. (A győzelem kivívásában döntő része van a jobb szárnyat alkotó magyar—kun hadnak, Csák nembeli Máté nádor vezetése alatt. A cseh király elesik az ütközetben; halálával lezárul a Babenberg-örökségért 1246 óta vívott harc, az örökség megalapozza a Habsburg-ház hatalmát.)

szeptember közepe Héder nembeli (Kőszegi) Iván felajánlja szolgálatait I. Rudolf német királynak, aki visszautasítja és tájékoztatja erről a magyar királyt.

szeptember 22. III. Miklós pápa Fülöp fermói püspököt legátusként Magyarországra és a vele szomszédos országokba küldi. (Feladata az egyház szabadságának és Magyarország békéjének helyreállítása; a király kiközösítésére is felhatalmazást kap.)

november 6. előtt Pok nembeli Miklós erdélyi vajdát Aba nembeli Finta váltja fel. (Tisztségét 1280-ig viseli.)

november 6. Gut-Keled nembeli Joakim testvérei (Miklós horvát-szlavón bán, István országbíró és Pál) Zágrábban kibékülnek a király megbízottainak közvetítésével a Joakim halálában részes Vodicsai Istvánnal és rokonságával. (1279. július 1.: Lodomér váradi püspök kiközösítéssel fenyegeti meg a feleket, amennyiben nem tartanák meg a békét.)

az év folyamán IV. (Kun) László rendeletben részletesen szabályozza a gölnicbányai (Szepes vm.) vásárokon fizetendő vámtételeket.

1279

eleje Fülöp fermói püspök pápai legátus megérkezik Magyarországra. (1281-ig marad az országban.)

március 4. előtt IV. (Kun) László Budán Fülöp pápai legátus közvetítésével kibékül Héder nembeli (Kőszegi) Ivánnal és testvéreivel.

június 13. III. Miklós pápa kinevezi Vázsony nembeli (Knauz Nándor szerint Monoszló nembeli) Lodomér váradi püspököt esztergomi érsekké. (Méltóságát 1297—1298 fordulóján bekövetkezett haláláig viseli.)

június 23. IV. (Kun) László Budán Fülöp pápai legátus, a főpapok és a főurak előtt megesküszik, hogy a katolikus hitet, az egyház szabadságát, a korábbi törvényeket és szokásokat megőrzi, az eretnekeket országából kiűzi, az egyház szabadságát, valamint a keresztények és a kunok helyzetét illető kilenc (közelebbről nem ismert) cikkelyt, továbbá a kunok vezetői által a király és a legátus jelenlétében vállalt kun cikkelyeket (I. kun törvényt) megtartja. (A kunok megígérik, hogy mindannyian megkeresztelkednek, a pogány szokásokat elhagyják, letelepednek és keresztény erkölcs szerint élnek, erőszaktól és gyilkosságtól tartózkodnak, visszaadják a jogtalanul elfoglalt egyházi és nemesi birtokokat.) A király megígéri, hogy kezeseket szed a kunoktól, és szükség esetén fegyverrel kényszeríti őket a kun cikkelyek teljesítésére. Egyúttal vállalja, hogy az ebben a tárgyban július 13-ára összehívott gyűlés végzéseit is megtartja és megtartatja.

július 13—25. IV. (Kun) László Fülöp pápai legátus jelenlétében a főpapok, főurak, nemesek és kunok tétényi gyűlésén elrendeli nagykorúsága (1277) előtt tett adományai felülvizsgálását, és meghozza a (II.) kun törvényt.

augusztus 10. IV. (Kun) László kiadja a Budától délre fekvő Tétényben tartott gyűlés végzéseit, a (II.) kun törvényt. (Módosított formában megerősíti a pápai legátus javaslatait és bizonyos önkormányzatot ad a kunoknak. Elrendeli, hogy a hét nemzetséget alkotó kunok a Duna—Tisza közén, a Temes, Maros és a Körös mentén nekik adományozott területen telepedjenek le, keresztény módra éljenek, magyarországi keresztény foglyaikat bocsássák szabadon; katonáskodjanak; bírájuk, a korábbi gyakorlatnak megfelelően, a nádor; a király, a főurak és a nemesek a kunok szolgáit ne fogadják be, s elvett birtokaikat adják vissza.)

augusztus 18. A sági premontrei konvent meghatározza egegi (Hont vm.) hospeseinek kötelezettségeit és jogait.

nyara IV. (Kun) László városi kiváltságot ad a vasvári (Vas vm.) hospeseknek.

szeptember 14. előtt IV. (Kun) László megparancsolja a budai bírónak és polgároknak, hogy akadályozzák meg a pápai legátus által a budai várba (a katolikus hit és az egyházi szabadság védelmére, az egyháziak és világiak életének, erkölcsének megjavítására) összehívott zsinat megtartását. (A város nem teljesíti a parancsot.)

szeptember 14. Fülöp pápai legátus a budai zsinat utolsó napján kihirdeti a zsinati végzéseket. (A végzések szabályozzák az egyházi rend tagjainak tevékenységét; meghatározzák erkölcsi viselkedésüket, öltözködésüket, a főesperesek hatáskörét és műveltségét; eltiltják a papság részvételét az istenítéletekben; leszögezik az egyházi rend bíráskodási kiváltságát, adó- és vámmentességét; tiltakoznak az egyházi javadalmak jogtalan betöltése és az egyházi épületek elfoglalása ellen; eltiltják, hogy a nép a templomokban és a temetőkben táncoljon; elrendelik, hogy a zsidók és az izmaeliták megkülönböztető jelet viseljenek, s korlátozza szerepüket az adó- és vámügyekben.)

október eleje Fülöp pápai legátus a kun törvények teljesítésének elmaradása miatt kiközösíti IV. (Kun) Lászlót, az országra pedig kimondja az interdiktumot.

október közepe IV. (Kun) László újból megesküszik, hogy a legátusnak tett ígéretét megtartja; majd feleségét, Erzsébetet (Izabellát) elhagyva Gergely esztergomi préposital és Kán nembeli Miklós alkancellárral a kunokhoz távozik.

december előtt Meghal Kán nembeli Miklós alkancellár. Tetemét Fülöp legátus a bélpoklosok temetőjébe viteti; holttestét az összegyűlt tömeg kőzápora temeti be.

december 7. Márk fia Batiz és testvérei Csetenye nevű erdejük (Szepes vm.) kiirtására és betelepítésére soltészszerződést kötnek. (Az erdő területén az első falu Batizfalva néven 1286-ban tűnik fel. — A soltészszerződések ettől kezdve gyakorivá válnak.)

december 9. III. Miklós pápa felszólítja a kiközösítés ellen fellebbező magyar királyt, hogy engedelmeskedjék legátusának.

az év folyamán IV. (Kun) László Aba nembeli Finta erdélyi vajdának adományozza Ung megyét. (→ 1288) — Bolchardus ispán kiváltságot ad a Nógrád megyei Terjénben (Terényben) lakó hospeseinek.

1280

január eleje IV. (Kun) László elfogatja Fülöp pápai legátust és a kunok kezére adja. (A kunok február végén szabadon engedik.)

január közepe Aba nembeli Finta erdélyi vajda a legátus őrizetbe vétele miatt elfogja IV. (Kun) Lászlót, és átadja Borsa nembeli Lorándnak, aki március elején engedi szabadon.

március eleje IV. (Kun) László Budán kibékül a kunok által szabadon bocsátott Fülöp pápai legátussal. Harmadik

esküjében megígéri, hogy az egyház és az urak ellen nem vét többé, mindenkinek megbocsát és a kun törvényeket végrehajtja.

április—május IV. (Kun) László kibékül feleségével, Erzsébettel.

május 10. I. Károly szicíliai és I. Rudolf német király szövetségükben kilátásba helyezik a magyar király megsegítését.

július 19. előtt Gut-Keled nembeli István országbíró helyét Aba nembeli Péter foglalja el. (Tisztségét 1281-ig viseli.)

július 19. után Csák nembeli Máté nádort Aba nembeli Finta váltja fel (tisztségét 1281-ig viseli), akinek erdélyi vajdai méltóságát Tekus fia István kapja meg.

augusztus 19. IV. (Kun) László Fülöp pápai legátusnak ígéretet tesz, hogy az eretnekek ellen hozott egyházi intézkedéseket Boszniában és másutt megtartja. Ugyanezt vállalja Erzsébet anyakirályné, Macsó és Bosznia hercegnője is.

október 30. Héder nembeli (Kőszegi) Iván, Miklós horvát-szlavón bán és Péter veszprémi püspök királyi döntésre és felhatalmazásra Ozalj váránál (Zágráb vm.) kibékül (Frangepán) János vegliai és modrusi ispánnal, Vodicsai Istvánnal és rokonaikkal. (A Kőszegiek büntetlenséget ígérnek ellenfeleiknek, és elengedik az általuk okozott károk megtérítését.)

november 1. Jakab császmai prépost kiközösíti a szlavóniai Verőce és Lipova elöljáróit, és egyházi tilalom alá veti a két települést, mert a tizedet sorozatos felszólítások ellenére sem fizették meg.

november 6. előtt Erzsébet anyakirályné szepesi hospesei hosszas vonakodás után megígérik, hogy tizedüket a környékbeli magyarokhoz és szlávokhoz hasonlóan fizetik.

november 11. előtt IV. (Kun) László az Al-Dunáig, Szalánkemén környékéig (Szerém vm.) hadjáratot vezet a fellázadt és az országból távozni akaró kunok megfékezésére és visszatartására. (Pauler Gyula ehhez a hadjárathoz kapcsolja a hód-tavi csatát. → 1282)

1280 körül

Megkezdődik a soproni ferences templom építése. (Elkészül a század végére.)

1281

március 25. Timót zágrábi püspök kiközösíti Héder nembeli (Kőszegi) Ivánt, Miklós horvát-szlavón bánt és Henriket, birtokaikat pedig egyházi tilalom alá veti, mert kifosztották a zágrábi egyház birtokait. (Április 29.: Lodomér esztergomi érsek jóváhagyja az egyházi fenyítéket.)

április 21. előtt Aba nembeli Finta nádort Héder nembeli (Kőszegi) Iván (tisztségét első ízben 1282-ig viseli), Aba nembeli Péter országbírót pedig János barsi ispán váltja fel.

június 26. után Fülöp pápai legátus Lengyelországba távozik. (Szeptember 6. előtt visszatér Magyarországra.)

nyara A méltóságától megfosztott Aba nembeli Finta fellázad a király ellen. IV. (Kun) László hadjáratot vezet ellene. Elfoglalja Gede (Gömör vm.) és valószínűleg Gönc várát, majd augusztus elején Szalánc vára (Abaúj vm.) bevételével elfojtja a lázadást.

október 21. előtt Fülöp pápai legátus, majd háromévi itt-tartózkodás után végleg elhagyja Magyarországot.

1282

március—május IV. (Kun) László seregével a hódi (hód-tavi) csatában (Csanád vm.) legyőzi az Oldamur vezetésével fellázadt kunokat. A lázadók egy része elmenekül az országból. (Pauler Gyula szerint a csata 1280-ban volt.)

május 19. Borsa nembeli Loránd az erdélyi vajda. (Tisztségét első ízben viseli.)

augusztus 25. előtt Héder nembeli (Kőszegi) Iván nádort Csák nembeli Máté váltja föl. (Méltóságát másodszor haláláig, 1284-ig viseli.)

augusztus 25. Csák nembeli Máté nádor Székesfehérvárott megerősíti az udvarnokok kiváltságos rétegének (az udvarnokispánok fiainak) a jogait.

augusztus 28. IV. Márton pápa biztosítja a Fülöp pápai legátus által Magyarországon foganatosított papi kinevezések miatt hozzá fellebbező IV. (Kun) Lászlót, hogy királyi kegyúri jogát tiszteletben tartja.

október 26. körül IV. (Kun) László gyűlést tart Szegeden.

december 27. I. (Habsburg) Rudolf német király a Babenberg-örökséget: Ausztriát és Stájerországot hűbérbirtokként fiainak, Albert és Rudolf hercegeknek adományozza. (Albert végül egyedül veszi át a két tartományból álló hercegség kormányzását, öccse pedig kárpótlást kap.

az év folyamán Cseh- és Lengyelországból az éhínség miatt sokan Magyarországra menekülnek. A menekülteket eladják a kunoknak.

1282—1285

Kézai Simon mester, IV. (Kun) László klerikusa elkészíti *Gesta Hungarorum*át. (Megírja a hunok történetét, melyet a vélt hun—magyar azonosság alapján a magyar história részévé tesz. Kivonatolja az 1272 táján összeállított krónikaszerkesztményt, megörökíti a király morvamezei és hód-tavi győzelmét, és művéhez a jövevény nemzetségekről, illetve a szolgák eredetéről két függeléket csatol.)

1283

március 10. Rubinus az országbíró.

augusztus 28. IV. (Kun) László kiváltságokban részesíti az esztergomi egyházat, mert Lodomér esztergomi érsek támogatja a királyi hatalom helyreállításában.

vége IV. (Kun) László hadjáratot indít Héder nembeli (Kőszegi) Iván és testvérei ellen; megkezdi Iván várának, Borostyánnak (Vas vm.) az ostromát. (Hadjáratához I. Albert osztrák és stájer hercegtől nem kap segítséget.)

az év folyamán Péc nembeli Apor az erdélyi vajda.

1284

február 16. után IV. (Kun) László felhagy Borostyán (Vas vm.) ostromával és visszavonul. Héder nembeli (Kőszegi) Miklós, Henrik és Péter veszprémi püspök kísérletet tesz Pécs várának elfoglalására.

július 6. előtt IV. (Kun) László kibékül Héder nembeli (Kőszegi) Ivánnal és testvéreivel; Kőszegi Miklóst kinevezi az elhunyt Csák nembeli Máté nádor utódává. (Méltóságát harmadszor 1286-ig viseli.)

augusztus 1. Borsa nembeli Loránd az erdélyi vajda. (Tisztségét 1285. július 13-án még viseli.)

1285

február 2. körül A tatárok Telebuga és Nogáj kánok vezetésével Vereckénél betörnek az országba. Északkelet-Magyarországot és az Alföldet pusztítják, egészen Pestig hatolnak. Aba nembeli Amadé Abaúj vármegye vidékén, Baksa nembeli György pedig Regéc vára alatt (Abaúj vm.) sikerrel harcol ellenük. A tatár csapatok márciusban az erdélyi hágókon át elhagyják az országot. Erdélyben Borsa nembeli Loránd erdélyi vajda seregével súlyos veszteséget okoz nekik, közülük sokan a vajda fogságába esnek.

május 7. Fekete Leszek lengyel fejedelem a Raba folyó melletti csatában legyőzi II. Konrád czerski fejedelmet és visszaszerzi tőle Krakkót és Szandomirt. Az ütközetben Baksa nembeli György vezetésével magyar sereg is részt vesz, melyet IV. (Kun) László küldött a hozzá forduló Leszek megsegítésére.

június Héder nembeli (Kőszegi) Iván és három testvére: Miklós nádor, Henrik és Péter veszprémi püspök Borostyán (Vas vm.) környékén legyőzi I. Albert osztrák és stájer hercegnek a határszél pusztítására küldött seregét.

szeptember eleje IV. (Kun) László seregével leveri a Szepesvár elfoglalására törekvő szepesiek lázadását. A király nyögérei (a tavaszi tatárjárás alkalmával visszamaradt — fogságba esett — és a király által felfogadott tatárok) kirabolják a szepesi káptalant.

ősze I. (Habsburg) Albert osztrák és stájer hg szövetséget köt Héder nembeli (Kőszegi) Ivánnal. A hg IV. (Kun) László ellenében is vállalja szövetségese támogatását.

1286

június vége—július eleje IV. (Kun) László a főpapok, bárók és a nemesek részvételével gyűlést tart Rákoson. Lodomér esztergomi érsek, a többi főpap és a bárók tanácsára a király az ország állapotának megjavítása érdekében újból megkezdi korábbi birtokadományai felülvizsgálatát és új pecsétet készíttet. A gyűlésen, június 30-án megígéri, hogy a Héder nembeli (Kőszegi) Iván és testvérei, illetve szolgáik által eddig okozott károk és jogtalanságok ügyében nem indít bírói eljárást; amennyiben viszont újabb kihágásokat követnének el, egy év múlva személyesen fog igazságot szolgáltatni.

szeptember IV. (Kun) László fogságra veti feleségét, Erzsébetet. Őrizetével nővérét, Erzsébetet, a nyúlszigeti (margitszigeti) domonkos apácák főnökasszonyát bízza meg. (Fogságából 1287 őszén szabadul.)

október 13. előtt Héder nembeli (Kőszegi) Miklós nádort Aba nembeli Bökény fia Makján váltja föl. (Tisztségét 1287-ig viseli.)

november—december IV. (Kun) László hadjáratot vezet Héder nembeli (Kőszegi) Iván és testvérei ellen. Megostromolja és beveszi Kőszeg várát, Ivánt azonban nem sikerül elfognia. Kőszegi Miklós és Péc nembeli Apor közben elfoglalja Pozsony várát és a környéket pusztítja. Péter fia János várjobbágy társaival és a várnépekkel decemberben a király számára visszafoglalja a várat.

1287

március 16. előtt Héder nembeli (Kőszegi) Iván, Miklós, Henrik és Péter veszprémi püspök, továbbá Borsa nembeli Loránd és társaik serege a Zsitva folyó melletti csatában legyőzi a királyt.

tavasza I. Albert osztrák és stájer hg a magyar király támogatása ürügyén megszállja Pozsony városát és várát. (A várban 1291-ig marad osztrák őrség.)

június előtt Héder nembeli (Kőszegi) Iván és testvérei ismét kapcsolatba lépnek András herceggel, II. András fiának, utószülött Istvánnak a gyermekével.

június 8. előtt Aba nembeli Makján nádort Héder nembeli (Kőszegi) Iván váltja föl. (Tisztségét másodszor 1288-ig viseli.)

július 20. IV. (Kun) László nem engedélyezi, hogy a budavári polgárok évente egyszer vámmentes országos vásárt tartsanak, mert az sértené a nyúlszigeti (margitszigeti) domonkos apácák vámjogát.

augusztus 2. A bíborosok kollégiuma felszólítja Lodomér esztergomi érseket, hogy szabadítsa ki az 1286 szeptemberében fogságra vetett Erzsébet királynét, IV. (Kun) László feleségét.

szeptember Lodomér esztergomi érsek kiszabadítja nyúlszigeti (margitszigeti) fogságából Erzsébet királynét.

november 1. Monoszló nembeli Péter erdélyi püspök megállapodik a franciaországi Saint-Diéből származó Tyno fia János kőfaragó mesterrel a gyulafehérvári székesegyház falainak helyreállítására.

december 6. előtt Lodomér esztergomi érsek Budára összehívja a főpapok, bárók és nemesek gyűlését. (Az érsek kiközösíti IV. Lászlót és határozatot hozat a királyné birtokainak visszaadásáról.)

vége Baksa nembeli György segítséget nyújt a tatárok ellen (Fekete) Leszek krakkói és szandomiri fejedelemnek.

az év folyamán IV. (Kun) László megerősíti Gölnicbánya (Szepes vm.) városi kiváltságát. — Mojs az erdélyi vajda. (Tisztségét 1288-ig viseli.)

1288

január Az ország bárói a Szepességben elfogják IV. (Kun) László királyt.

február Két főúr kiszabadítja IV. (Kun) Lászlót a fogságból.

március 21. előtt IV. (Kun) László Esztergomban kibékül Lodomér esztergomi érsekkel. (Megesküszik, hogy a tatárokkal nem szövetkezik, nem kereszténynyt nem juttat hivatalhoz, kunjaival együtt keresztény módra él, az egyház kiváltságait és szabadságát megtartja, helyreállítja az ország békéjét, feleségét, Erzsébetet visszaveszi, kun szeretőjét pedig elbocsátja; ennek fejében az érsek feloldozza a kiközösítés alól.)

március 21. IV. (Kun) László elrendeli, hogy a Budáról Győrbe tartó hazai és külföldi kereskedők — akár a dunai, akár a szárazföldi utat veszik igénybe — kötelesek az esztergomi káptalannak vámot fizetni.

április 18. IV. (Kun) László vámszabályzatot ad ki az esztergomi káptalan részére.

április 18. után IV. (Kun) László megszegi esküjét; kiközösítése ezzel ismét érvénybe lép.

május 8. Lodomér esztergomi érsek panaszt emel IV. Miklós pápánál IV. (Kun) László ellen, mert megszegte esküjét, és keresztes hadjárat meghirdetését kéri a tatárok és a király ellen.

június 8. előtt Mojs erdélyi vajdát Borsa nembeli Loránd váltja föl. (Tisztségét harmadszor 1297-ig viseli.)

augusztus 9. után Héder nembeli (Kőszegi) Iván nádort Aba nembeli Amadé váltja föl. (Méltóságát első ízben 1289-ig viseli.)

szeptember 23. Péc nembeli Gergely az országbíró (1289-ig).

ősz Héder nembeli (Kőszegi) Iván és I. Albert osztrák és stájer hg katonái kölcsönösen pusztítják az osztrák—magyar határ menti területet. (Az év végén fegyverszünet függeszti fel a harcot.)

az év folyamán IV. (Kun) László Aba nembeli Amadénak adományozza Ung megyét. (III. András 1290. évi megerősítő oklevele az év megjelölése nélkül említi az adományt.) — Tűzvész pusztít Székesfehérvárott. (A tűzvészt említő oklevél kelte 1289. február 2.)

1288 körül

Lodomér esztergomi érsek megbízásából valószínűleg esztergomi Ágoston-rendi szerzetes megírja Szent István király verses históriáját. (A verses officium — zsolozsmázás során énekelt szövegegyüttes — időszerű politikai célzattal az államalapító és népét kereszténységre vezető uralkodót eszményíti.)

1289

április 25. I. Albert osztrák és stájer hg IV. (Kun) László tudtával nyugat-magyarországi hadjáratra indul Héder nembeli (Kőszegi) Iván és testvérei ellen. (Több mint 30 vár, köztük a Sopron megyei Nagymarton, Sopron, Kabold, Lánzsér, a Vas megyei Rohonc, Szalónak, Németújvár és a Moson megyei Óvár hódoltatása után júniusban visszavonul. Hódításait 1291-ig megtartja.)

május 22. IV. (Kun) László kegyelmet hirdet mindazoknak, akik az ellene lázadóktól elpártolnak.

június 23—26. körül IV. (Kun) László a főpapok, bárók és nemesek fövenyi (Fejér vm.) gyűlésén kibékül feleségével, Erzsébettel, továbbá Lodomér esztergomi érsekkel és híveivel. (A királyné felhatalmazást kap javai visszaszerzésére.)

augusztus 21. előtt Aba nembeli Amadé nádort Básztély nembeli Rénold, Péc nembeli Gergely országbírót pedig Aba nembeli Amadé váltja föl. (Tisztségüket 1290-ig viselik.)

szeptember 15. Lodomér esztergomi érsek fölmenti a budai elöljárókat a kiközösítés, a várost pedig az egyházi tilalom alól, mert ígéretet kapott, hogy a Bécs és Győr felől jövő kereskedőket csak akkor engedik be a városba, ha Esztergomban a káptalannak a vámot előzetesen megfizették.

szeptember Két nádora van az országnak. Héder nembeli (Kőszegi) Miklós a Dunától nyugatra fekvő országrészben működik, Básztély nembeli Rénold pedig az ország keleti felén.

szeptember vége I. Albert osztrák és stájer hg újabb hadjáratot vezet Héder nembeli (Kőszegi) Iván és testvérei ellen. Kőszeg hosszú ostrom után november elsején megadja magát. A magyar király nem lép fel a hg ellen, hiába figyelmezteti Lodomér esztergomi érsek és társai levele, ha nem változtat magatartásán, többé senki sem engedelmeskedik neki.

november 4. IV. (Kun) László ismételten kegyelmet ígér mindazoknak a lázadóknak, akik hűségére visszatérnek.

december 25. IV. (Kun) László felszólítja Szatmár, Szabolcs és Bereg megyék nemeseit és katonáskodó lakóit, hogy Balog-Semjén nembeli Mihály fia István és Pál vezetése alatt csatlakozzanak hozzá.

december vége I. Albert osztrák és stájer hg ismét támad; elfoglalja a Kőszegiektől Szentvid várát (Vas vm.).

1290

eleje András hg (II. András unokája, utószülött István fia) Héder nembeli (Kőszegi) Iván és Lodomér esztergomi érsek hívására Magyarországra érkezik. Hahót nembeli Arnold elfogja és kiszolgáltatja I. Albert osztrák és stájer hercegnek.

április 29. IV. (Kun) László a fellázadt Baksa nembeli Györgyöt és rokonait megfosztja a leleszi premontrei prépostság (Zemplén vm.) kegyuraságától.

május 3. után Meghal Erzsébet anyakirályné, V. István felesége.

május 27. előtt Balog-Semjén nembeli Mihály fia István elfoglalja Tokajt (másképpen Kőrévet), a király ellen fellázadt Aba nembeli Amadé várát.

tavasza IV. (Kun) László a mohamedánból keresztény vallásra tért Mizsét nevezi ki nádorrá.

július 10. A kun Árboc, Törtel és Kemence, rokonaikkal Körösszeg váránál (Bihar vm.) meggyilkolják IV. (Kun) Lászlót. (A királyt Csanádon temetik el. — Mizse nádor leszámol a gyilkosokkal és rokonaikkal.)

július 10. után András hg Lodomér esztergomi érsek és a bárók egy csoportjának hívására álruhában megszökik bécsi fogságából.

július 23. Lodomér esztergomi érsek Székesfehérvárott királlyá koronázza András herceget. (Uralkodik 1301-ig.) III. András megesküszik, hogy békét teremt; az egyháznak engedelmes fia lesz; megbünteti azokat, akik az országot pusztítják; I. Albert osztrák és stájer hercegtől visszaszerzi az 1287-ben, illetve 1289-ben elfoglalt nyugat-magyarországi várakat.

július 23. után Aba nembeli Amadé a nádor. (Tisztségét másodszor 1291-ig viseli.) — III. András birtokot adományoz az esztergomi Ágoston-rendi szerzetesek Szent Annáról elnevezett kolostorának, hogy a teológia és a szabad művészetek számára stúdiumot létesítsenek. → 1384

augusztus 31. I. (Habsburg) Rudolf német király Magyarországot hűbérként fiának, I. Albert osztrák és stájer hercegnek adományozza. (Arra hivatkozik, hogy IV. Béla 1241-ben hűbérül felajánlotta országát II. Frigyes német-római császárnak.)

szeptember 1. körül III. András kiadja dekrétumát, a főpapok, bárók és a nemesek óbudai gyűlésének végzéseit. (Főbb törvénycikkek: 1.: elrendeli az egyházak birtokjogainak helyreállítását; 2—3.: megtiltja a megyék elidegenítését, az országos méltóságok és várak külföldiek, nem keresztények vagy nem nemesek számára történő eladományozását; 4.: a bárók ne adják bérbe méltóságaikat, helyettesként vagy bíróként nem nemeseket ne alkalmazzanak; 5.: a megyei ispán bíráskodását négy választott nemes jelenlétéhez köti; 6.: megerősíti IV. Béla és V. István adományait; 7—8.: előírja IV. László adományainak felülvizsgálatát és jogtalan adományainak visszavételét; 10—11., 26., 30—32., 34—35.: rögzíti a nemesek és az ebben a vonatkozásban nemesnek tekintett erdélyi szászok hadkötelezettségét, bíráskodási kiváltságát és adómentességét, továbbá biztosítja a birtokaikból járó hitbér és leánynegyed, illetve jószágvesztésre ítélt rokonuk javainak visszaváltását; 14—15.: szabályozza a nádor vidéki bíráskodását, az egyházi és világi bíráskodást; 17—18.: eltörli a IV. László idején létesített vámokat és intézkedik a vámfizetésről; 19.: elrendeli az újonnan emelt erődítmények lerombolását; 20.: dönt a jogtalanul elfoglalt birtokok visszaadásáról; 21.: meghatározza a tizedfizetés módját; 22.: megszabja a kiváltságlevelek kancelláriai árát; 25.: előírja, hogy a bárók és nemesek évente tartsanak gyűlést Székesfehérvárott; 27—29.: intézkedik a hatalmaskodások jóvátételéről, a hatalmaskodók megbüntetéséről, és érvényteleníti az általuk kikényszerített adásvételeket. — A ki-

rály 1291-ben Erdély számára is kiadja dekrétumát.)

október körül III. András feleségül veszi Fenenna hercegnőt, Ziemomysl kujáviai fejedelem leányát.

november 18. előtt Baksa nembeli György kiveri az országból a magát András hercegnek nevező, lengyel földről betörő trónkövetelőt. (Később magyar kísérői Lengyelországban megölik.)

1291

január 5. körül III. András gyűlést tart Váradon a bárók és öt megye (Bihar, Kraszna, Szolnok, Szatmár és Szabolcs) nemesei és többi lakói részvételével. (Jószágvesztésre ítéli Balog-Semjén nembeli Mihály fia Istvánt, IV. László hívét.)

január 31. IV. Miklós pápa (Ugoccione) János jesi püspököt I. Rudolf német királyhoz és I. Albert osztrák és stájer herceghez küldi, hogy figyelmeztesse őket: Magyarország a Szentszékhez tartozik. Követét azzal is megbízza, hogy menjen Magyarországra, védje meg a Szentszék jogait, majd tegyen jelentést az ország állapotáról.

február 22. előtt Aba nembeli Amadé nádort Héder nembeli (Kőszegi) Miklós váltja fel; az országbírói méltóságot Hont-Pázmány nembeli Tamás kapja meg. (Miklós az év végéig, Tamás 1293-ig viseli tisztségét.)

február 22. III. András a nemesek, szászok, székelyek és románok gyulafehérvári gyűlésén kiadja Erdély számára 1290. évi dekrétumát.

április 14. előtt A magyarok visszafoglalják az 1289 óta osztrák kézen levő Óvárt (Moson vm.).

április 21. II. (Anjou) Károly nápolyi király felszólítja Magyarország népét, hogy III. Andrást hagyja el és az ő feleségének, Mária királynénak, V. István leányának, IV. (Kun) László testvérének hódoljon meg.

április 22. III. András követet küld Bécsbe. Felszólítja I. Albert osztrák és stájer herceget az általa elfoglalt nyugat-magyarországi várak visszaadására. (A herceg visszautasítja a magyar király követelését.)

május 31. Monoszló nembeli Péter erdélyi püspök 4 szász áccsal szerződést köt a gyulafehérvári székesegyház tetőzetének elkészítésére.

július eleje III. András az 1287-ben, 1289-ben és azóta elfoglalt nyugat-magyarországi terület visszaszerzésére hadjáratot indít I. Albert osztrák és stájer hg ellen.

július 10. előtt III. András városi kiváltságot adományoz tordai hospeseinek.

július 18. III. András hadai bevonulnak Ausztriába. (Augusztus elején elérik Bécset. Az osztrák hg Lodomér esztergomi érsek békeajánlatának elfogadására kényszerül.)

augusztus 26. III. András és I. Albert osztrák és stájer hg követei megkötik a hainburgi békét. (Albert lemond a nyugat-magyarországi várak és városok, köztük Nagyszombat, Pozsony, Németújvár, Sopron birtoklásáról; a felek megígérik, hogy a kisebb várakat leromboltatják. — Augusztus 28.: a két uralkodó a Moson megyei Köpcsénynél találkozik és esküt tesz a békére.)

szeptember 21. III. András megerősíti a visszakapott Sopron 1277. évi városi kiváltságát és polgárainak vámmentességet adományoz. → 1297

november 20. után Kőszegi Miklós nádort Szente-Mágocs nembeli Mihály váltja föl. (Tisztségét 1293-ig viseli.)

december 2. III. András városi kiváltságot ad a visszakapott Pozsonynak. (A kiváltságlevél többek közt árumegállító jogot tartalmaz, és megtiltja, hogy megakadályozzák a jobbágyoknak a városba költözését.)

vége János pápai követ Magyarországra érkezik. (1292. április 4. után elhagyja az

országot. — Héder nembeli Kőszegi Iván megígéri neki, hogy csak azt ismeri el magyar királynak, akit a Szentszék kijelöl és megerősít.)

az év folyamán Fenenna királyné pecsétjén először jelennek meg a címer kettős keresztjét alátámasztó (utóbb hármas halommá alakuló) gótikus ívek.

1291—1294

A váradi püspökség tizedjegyzékének keletkezése. (Az első fennmaradt hazai tizedjegyzék a püspökség jövedelméről: két esperesség gabonatizedéről, illetve három esperesség papi adójáról tájékoztat.)

1292

január 5. II. (Anjou) Károly nápolyi király és felesége Mária Héder nembeli (Kőszegi) Iványt háborúra szólítja fel III. András ellen. Mária királyné neki és Gergely fiának adományozza Vas és Sopron megyét.

január 6. Mária nápolyi királyné lemond fia, Martell Károly salernói hg javára a magyar koronáról.

január 11. Az esztergomi káptalan meghatározza Németi (Hont vm.) magyar, szláv és német hospeseinek kötelezettségeit és jogait.

február 7. II. Károly nápolyi király felszólítja a magyar főpapságot és főurakat, hogy fiát, Martell Károly herceget ismerjék el királyuknak.

április 12. körül Martell Károly salernói hg László hercegnek, Dragutin István szerb király fiának adományozza a szlavón hercegséget, kivéve (Frangepán) János vegliai, modrusi és vinodoli ispán, V di-csai (Babonić) Radoszláv szlavón bán és rokonságuk birtokait.

május 6. A budai káptalan az esztergomi tartományi zsinaton panaszt emel a budai polgárok ellen, mert akadályozzák a pesti révvám és a dunai vízi vám beszedését, sőt a káptalan vámszedőit és ellenőrzésre kiküldött papjait a Dunába dobták.

tavasza Lázadás tör ki III. András ellen. Héder nembeli (Kőszegi) Miklós elfoglalja Pozsonyt, de Csák nembeli Máté visszaveszi tőle.

augusztus 4. után Héder nembeli (Kőszegi) Iván Szlavóniában elfogja III. Andrást. (Kezesek ellenében november 26. előtt szabadon engedi.)

augusztus 19. II. Károly nápolyi király Brebiri (Šubić) Pál horvát-dalmát bánnak és rokonságának adományozza Horvátországot Humtól Modrus és Gecske megyéig.

1293

eleje Szente-Mágocs nembeli Mihály nádort Aba nembeli Amadé váltja fel. (Az év folyamán megválik tisztségétől.)

február 1.—július 11. között Hont-Pázmány nembeli Tamás országbírót Péc nembeli Apor váltja fel. (Tisztségét 1298-ig viseli.)

közepe III. András anyjának, a Magyarországra érkezett Tomasina Morosini anyakirálynénak adományozza a szlavón hercegséget a tengermelléki részekkel és Pozsega vármegyével együtt. Ugyanakkor Brebiri (Šubić) Pál tengermelléki (horvát-dalmát) bánnak és testvéreinek adományozza a tengermelléki bánságot.

augusztus 24. László hg, Dragutin István szerb király fia Velencében eljegyzi III. András unokahúgát, Konstancia Morosinit.

november 7. III. András elrendeli, hogy a gyulafehérvári káptalan két birtokának kivételével a nemesek és mások erdélyi birtokairól a románokat a székesi (Fehér vm.) királyi uradalomba telepítsék.

november 25. előtt Aba nembeli Amadé nádort Héder nembeli (Kőszegi) Miklós váltja fel. (Méltóságát hatodszor 1295-ig viseli.)

1294

május 23. Borsa nembeli Loránd erdélyi vajda megállapodik a váradi püspökség Fenes nevű várának (Bihar vm.) védőivel az ostromlott vár átadásáról.

szeptember 6. körül III. András hadaival megostromolja és beveszi Adorjánt (Bihar vm.), a Tiszántúlon garázdálkodó Borsa nembeli Tamás fiainak, Loránd erdélyi vajdának és testvéreinek a várát. Tamás fiai meghódolnak; Loránd továbbra is erdélyi vajda marad. (Tisztségét 1297-ig viseli.)

szeptember 14. Lodomér esztergomi érsek kiközösíti az esztergomi mészárosokat, mert az esztergomi káptalan sérelmére áthelyezték a mészárszéket.

az év folyamán Tomasina anyakirályné Héder nembeli (Kőszegi) Miklós nádor, továbbá Pál pécsi püspök katonaságának támogatásával fegyveres ostrommal visszafoglalja Mizsétől, IV. (Kun) László utolsó nádorától Szekcső várát (Baranya vm.).

1295

április 5. Monoszló nembeli Péter erdélyi püspök meghatározza Sárd (Fehér vm.) lakóinak kötelezettségeit és jogait.

június 27. előtt Martell Károly salernói hg Brebiri (Šubić) Pál horvát-dalmát bánnak adományozza a tengermelléki bánságot.

augusztus Meghal Martell Károly salernói hg.

szeptember 8. után Meghal Fenenna királyné, III. András első felesége.

szeptember 23. A nyúlszigeti (margitszigeti) domonkos apácák panaszt tesznek a budai polgárok ellen, mert vámszedőiket elkergették.

október 20. Lodomér esztergomi érsek kiközösítéssel fenyegeti meg a budai káptalan vámszedését akadályozó budai polgárokat.

október Tomasina anyakirályné, szlavón hercegnő csapatai a Száván túli részeken leverik Vodicsai (Babonić) Radoszláv lázadását.

november 15. előtt Héder nembeli (Kőszegi) Miklós nádort Aba nembeli Amadé váltja föl. (Tisztségét 1296-ig viseli.)

1296

február 6. III. András Bécsben feleségül veszi I. (Habsburg) Albert osztrák és stájer hg leányát, Ágnest.

augusztus III. András hadjáratot indít a fellázadt Héder nembeli (Kőszegi) Iván és testvérei ellen. Kegyelmet hirdet mindazoknak, akik elpártolnak a lázadóktól. Lodomér esztergomi érsek és püspöktársai kiközösítik Kőszegi Iványt.

szeptember 15. előtt Pál pécsi püspök elfogja Sándor fia Mojst, aki Baranyában Héder nembeli (Kőszegi) Miklós mellett ragadott fegyvert.

október III. András I. Albert osztrák és stájer hg támogatásával elfoglalja Kőszeget, Héder nembeli (Kőszegi) Iván várát.

vége Aba nembeli Amadé nádort Csák nembeli Máté váltja fel. (Méltóságát 1297-ig viseli.)

1297

április 21. előtt Borsa nembeli Loránd erdélyi vajdát Kán nembeli László váltja fel. (Tisztségét 1315-ig viseli.)

október 18. III. András a soproni polgárokat fölmenti az országban szedett vámok fizetése alól.

október 20. előtt III. András Csák nembeli Máté nádort megfosztja méltóságától és helyébe Aba nembeli Amadét nevezi ki. (Tisztségét ötödször 1298-ig viseli.)

november 1. III. András elrendeli, hogy a Bécs felé tartó, illetve Magyarországra érkező kereskedők áruikat a Dunán Pozsonytól csak pozsonyi hajósokkal szállíthatják tovább.

november 2. III. András feleségének, Ágnes királynénak adományozza a Csák nembeli Mátétól visszafoglalt Pozsony vármegyét, a pozsonyi és a megyében lévő többi várral, a falvakkal és a vámokkal együtt. → 1301

vége Csák nembeli Pócs fia Ugrin Macsóból kiveri a betörő tatárokat.

az év folyamán Tivadar győri püspök kiváltságokat ad Tőke birtok (Győr vm.) lakóinak.

1298

január 9.—február 12. Az esztergomi káptalan Botond fia (Bicskei) Gergely székesfehérvári prépostot választja meg az elhunyt Lodomér esztergomi érsek utódául. (VIII. Bonifác pápa 1299. január 28-án az érsekség kormányzójává nevezi ki. Méltóságát Gergely 1303-ban bekövetkezett haláláig viseli.)

február eleje III. András Bécsben I. Albert osztrák és stájer hercegnek segítséget ígér Adolf német király ellen, és eljegyzi Erzsébetet, első feleségétől, Fenennától származó leányát II. (Přemysl) Vencel cseh király fiával, Vencellel. (A február 12-i eljegyzést nem követi esküvő.)

július 2. I. (Habsburg) Albert német király (a korábbi osztrák és stájer hg) a Rajna menti göllheimi csatában legyőzi Adolf nassaui grófot és letett német királyt, aki a csatában elesik. Az ütközetben magyar sereg is részt vesz; parancsnoka (Balassa) Demeter pozsonyi és zólyomi ispán.

július 20. III. András megerősíti a szepesi várhoz tartozó Őr lakóinak hospeskiváltságát, melyet röviddel ezelőtt kaptak Bald szepesi ispántól, miután korábbi kötelezettségük — az esztergári kapu és gyepű őrzése — a településhatár kitolódásával fölöslegessé vált.

július 23. után Ákos nembeli István az országbíró. (Tisztségét 1301-ig viseli.)

augusztus 5. Hont-Pázmány nembeli János kalocsai érsek vezetésével a főpapok a maguk, III. András és a bárók pecsétje alatt kiadják a király által összehívott pesti gyűlés végzéseit, melyeket a király és a bárók meghatalmazásával és beleegyezésével a gyűlésen részt vevő főpapok, nemesek, szászok és kunok hoztak. (Törvénycikkek: 1.: III. Andrást az ország törvényes uraként kell tisztelni; 2—3., 5., 20.: elrendeli a jogtalanul elfoglalt birtokok visszaadását, a birtokfoglalók megbüntetését; 4., 6—9., 11—19.: a hatalmaskodók ellen külföldi segítség igénybevételét, egyházi fenyítéket helyez kilátásba és elégtételadásra kötelezi őket; határoz a hatalmaskodások kinyomozásáról és mindazok megbüntetéséről, akik a hatalmaskodóknak kedveznek; 10.: a királyi engedély nélkül épült várak lerombolandók; 21.: a király köteles visszaszerezni az ország elidegenített részeit; 22.: mérsékeli a birtokközösségben élő nemesek hadkötelezettségét; 23.: megszabja a királyi tanács összetételét és hatáskörét; 24.: intézkedik a királynéi udvarról, a királyi és királynéi vám- és harmincadjövedelmekről; 25.: eltörli az újonnan felállított vámokat; 26—29.: megerősíti az egyház jogait, szabályozza a püspöki

vagyon öröklését; 30—31., 43.: kiközösítéssel bünteti azokat, akik az egyházak és a nemesek népeinek adómentességét megsértik; 32., 35.: szabályozza a nádori és a megyei bíráskodást; 33.: védi a mások szolgálatában álló nemeseket, a familiárisokat; 34.: a nemesek bíráskodás ürügyén nem fogathatók el; 36.: senki sem viselhet egyszerre több méltóságot; 37—40.: intézkedik az új pénzről, bünteti a hamis pénzverőket; 41.: kötelezi a királyt az 1290. évi és a jelenlegi dekrétum megtartására; 42.: a következő rákosi gyűlést 1299. május 8-ra tűzi ki.)

augusztus 5. után III. András szövetséget köt Ákos nembeli István országbíróval, (Balassa) Demeter pozsonyi és zólyomi ispánnal, Rátót nembeli Domokos tárnokmesterrel, Aba nembeli Amadéval és Pál komáromi, győri és mosoni ispánnal.

október Két nádora van az országnak: a Dunától nyugatra Péc nembeli Apor, a Dunától keletre pedig Rátót nembeli Loránd. (Méltóságukat mindketten 1299 júliusában is viselik.)

1298 után

A királyi tanács határozatokat hoz. (Végzései: 1—5., 8—9.: szabályozza a hatalmaskodással és más esetekkel foglalkozó peres eljárásokat, meghatározza a büntetés mértékét, a bírság behajtásának és megosztásának módját; 6.: előírja a kamarahasznát nem fizetők birtokainak lefoglalását; 7.: kimondja, hogy a tiszttartó — officialis — vétkéért ura a felelős; 10—11.: megállapítja a birtokok eladási árát, a végrehajtás alá került javak megváltásának összegét; elővételi jogot biztosít a rokonságnak, a szomszédosoknak és a határos birtokosoknak; 12.: az eladót szavatosság vállalására kötelezi; 13.: írásba foglalja a jobbágyság költözési jogát és rögzíti feltételeit; 14—17.: szabályozza a vámfizetést; 18.: intézkedik a leánynegyedről; 19.: megszabja a hiteleshelyi kiküldöttek napidíját és a hiteleshelyi kiadványok ellenértékét; 20.: megállapítja a kancelláriai oklevelek díját. — Szilágyi Loránd szerint a határozatok 1312 és 1315 között keletkeztek.)

1299

január 28. III. András a sárosi, eperjesi és szebeni (Sáros vm.) hospeseknek városi kiváltságot ad.

február 12. után Erzsébet (Izabella) királyné, IV. (Kun) László özvegye az országból Itáliába távozik. (Nápolyban hal meg 1303-ban.)

március 13. után Gergely választott esztergomi érsek VIII. Bonifác pápa felhatalmazásából feloldja a Szentszéket támogató Héder nembeli (Kőszegi) Ivánt és társait az 1296. évi kiközösítés alól.

május 8.—július 6. Az 1298. évi törvény előírása szerint a főpapok, bárók és nemesek Rákoson gyűlést tartanak az ország békéjének és az egyház kiváltságainak helyreállítása céljából. Bicskei Gergely választott esztergomi érsek nem jelenik meg, sőt Veszprémbe külön gyűlésre hívja az ország főpapságát. A rákosi gyűlés követeket küld hozzá, hogy rábírják a gyűlésen való részvételre, Gergely azonban elutasítja őket, kiközösítéssel fenyegeti meg a főpapokat, ha nem engedelmeskednek neki, és Szlavóniába távozik. A király és a gyűlés előre érvényteleníti a Gergely által kilátásba helyezett egyházi fenyítékeket.

július 6. Imre váradi püspök a rákosi gyűlés megbízásából a király, a főpapok, bárók és nemesek nevében Gergely választott esztergomi érsek ellen VIII. Bonifác pápához fellebbez.

július 28. A júliusi rákosi gyűlés résztvevői (főpapok, bárók, nemesek, székelyek, szászok és kunok) III. András Magyarországra érkezett nagybátyját, Alberti-

no Morosinit, Szlavónia hercegét és Pozsega ispánját fölveszik a magyar nemesek közé. (Karácsonyi János szerint ez 1298-ban történt.)

augusztus 1. III. András kibékül Vodicsai (Babonić) Istvánnal és testvéreivel, Istvánt kinevezi szlavón bánná.

augusztus—szeptember A király megbízásából (Balassa) Demeter pozsonyi és zólyomi ispán hadjáratot vezet Csák nembeli Máté ellen. Demeter elfoglalja a Nyitra megyei Holics (Újvár) várát.

szeptember 1. körül III. András Székesfehérvárott gyűlést tart.

szeptember 5. előtt Az országnak újra csak egy nádora van: Rátót nembeli Lorándot és Péc nembeli Aport Aba nembeli Amadé váltja fel. (Méltóságát hatodszor 1301-ig viseli.)

szeptember 29. A szepesi szászok saját területükön megalapítják a menedékszirti (vagy menedékkői) karthauzi kolostort. (A rend ismét meghonosodik Magyarországon.)

1300

január 29. előtt III. András Esztergom megyét és az esztergomi várat elveszi Bicskei Gergely választott esztergomi érsektől.

április 26. II. Károly nápolyi király közli magyarországi híveivel, hogy unokáját, Károly Róbertet, Martell Károly hg fiát Magyarországra küldi, és felszólítja őket támogatására.

május 20. II. Károly nápolyi király kölcsönt vesz fel a firenzei bankároktól unokája, a Magyarországra készülő Károly Róbert számára.

június III. András gyűlést tart Pesten, majd Székesfehérvárott. (A forrás a pesti gyűlésen a bárók, nemesek és kunok részvételét említi.)

augusztus eleje Károly Róbert Spalatóba érkezik.

nyara III. András kibékül Csák nembeli Mátéval, valamint Héder nembeli (Kőszegi) Ivánnal, Miklóssal és Henrikkel. Alberto Morosini szlavón hg unokája házasságot köt Henrik leányával.

vége Meghal Tomasina anyakirályné.

az év folyamán Megkezdődik a budai hegyekben a Szent Lőrinc pálos kolostor építése. (A gótikus anyakolostor 1309-ben már készen áll.)

1300 körül

Az *Ómagyar Mária-siralom*, az első fennmaradt magyar vers keletkezése. A verset ismeretlen magyar szerző Geoffroi de Breteuil (†1196) francia költő latin himnuszának szabad átköltésével alkotja meg. (Mezey László szerint a magyar vers korábban — 1250 körül — készült.) — Domonkos szerzetesek összeállítják a *Margit-officium*ot.

14. század eleje

A kanonokok állandó helyettesekre bízzák munkájukat. — Az első magyar nyelvű *Margit-legenda* keletkezése. (A domonkos szerző az 1271 táján készült első latin nyelvű Margit-legendának az 1276. évi kanonizációs jegyzőkönyv anyagával kibővített változatát ülteti át magyarra. Szövegét átdolgozott formában Ráskai Lea domonkos apáca 1510. évi másolata őrizte meg.)

1301

január 14. Meghal III. András a budai várban. (A budavári minoriták kolostorában temetik el. Vele férfiágon kihal az Árpád-ház.)

IV. A KÖZÉPKORI MAGYAR ÁLLAM VIRÁGZÁSA ÉS BUKÁSA 1301—1526

1301

január vége Ágnes királyné, III. András özvegye elhagyja az országot. (Bécsbe megy, majd 1313-ban a svájci königsfeldi apácakolostorba vonul, ahol 1364. június 11-én hal meg. Pozsony vármegye a királyné özvegyi tartása címén osztrák kormányzás alá kerül. (A vármegye 1328. szeptember végéig marad osztrák kézen.)

május 13. előtt Bicskei Gergely választott esztergomi érsek a Szent Korona hiányában alkalmi koronával Esztergomban királlyá koronázza (Anjou) Károly Róbertet.

május 13. VIII. Bonifác pápa Károly Róbert támogatására Miklós (Nicolaus Bocasinus de Tarvisio) bíboros ostiai és velletri püspök személyében pápai legátust küld Magyarországra.

augusztus eleje Vencel cseh trónörökös a főpapok és a bárók többségének hívására Magyarországra jön.

augusztus 27. Hont-Pázmány nembeli János kalocsai érsek (Přemysl) Vencel cseh trónörököst Székesfehérvárott a Szent Koronával királlyá koronázza. Csák Máté nádor is részt vesz a koronázáson. (Vencel 1304-ben szökve távozik Magyarországról, majd 1305-ben lemond magyar királyi címéről. Okleveleit Magyarországon mindvégig László néven adja ki.)

augusztus Kőszegi Iván elfoglalja Esztergomot. Károly Róbert és Bicskei Gergely választott esztergomi érsek elmenekül.

szeptember eleje Miklós pápai legátus Ausztrián át Magyarországra érkezik. (Másfél évig marad, 1303 elején távozik az országból.)

szeptember 27. Péter ispán Vencel (László) király országbírája.

október 25. Miklós pápai legátus a budai zsinaton elrendeli az egyházi javak visszaadását. (Az egyházi javak bitorlóit, ha egy hónapon belül nem adják vissza a birtokokat, kiközösítéssel fenyegeti meg.)

1302

február 28. Vencel (László) király Csák Máté nádornak adományozza Nyitra megyét Bajmóc várával és tartozékaival, majd március elsején Trencsén megyét és Trencsén várát a hozzá tartozó birtokokkal együtt.

április 15. Kőszegi Iván nádori címet visel.

június 10. VIII. Bonifác pápa megbízza legátusát, Miklós bíboros püspököt, hogy II. Vencel cseh királyt, Vencel (László) és Károly Róbert magyar királyokat a Szentszék elé idézze.

szeptember Károly Róbert és hívei megtámadják Budát, Vencel (László) király székhelyét, de Kőszegi Iván csapatai fölmentik a várost. Erre Miklós bíboros, pápai legátus egyházi tilalom alá veti Budát.

1303

eleje Miklós bíboros püspök, pápai legátus elhagyja Magyarországot.

február 26. Aba Amadé (november 30-án is), Ákos nembeli István és Rátót nembeli Loránd egyaránt Vencel (László) király nádora.

május 31. VIII. Bonifác pápa Vencel (László) királlyal szemben Károly Róbert jogát ismeri el a magyar koronára.

július 2. Kőszegi Iván (decemberben is) nádori címet visel.

szeptember 7. IV. (Szép) Fülöp francia király emberei VIII. Bonifác pápa elfogásakor Anagniban (Róma közelében) megölik a kíséretében levő Bicskei Gergely választott esztergomi érseket.

november 4. XI. Benedek pápa megerősíti Bő nembeli Mihály zágrábi püspök esztergomi érsekké történt megválasztását. (Méltóságát 1304. augusztus 24. és november 1. között bekövetkezett haláláig viseli.)

1304

április 5. Ákos nembeli István nádori címet visel.

április 12. Kőszegi Iván nádori címet visel.

június II. Vencel cseh király sereggel Magyarországra jön fia, Vencel (László) magyar király támogatására.

augusztus közepe II. Vencel cseh király kinevezi Kőszegi Ivánt az ország kormányzójává, Kunc fia Peturmannt pedig budai rektorrá és fiával, Vencel (László) magyar királlyal, a Szent Koronával és a koronázási jelvényekkel visszatér Csehországba. Túszként magával viszi Prágába Werner fia László leváltott budai rektort és társait.

augusztus 24. Károly Róbert, továbbá a főpapok és a bárók Pozsonyban szövetséget kötnek III. (Habsburg) Rudolf osztrák és stájer herceggel II. Vencel cseh király ellen. Csák Máté segítséget ígér Rudolfnak. Pozsonyban jelen van Károly Róbert három nádora: Aba Amadé, Rátót nembeli Loránd és Péc nembeli Apor.

szeptember—október I. (Habsburg) Albert német király és fia, III. Rudolf osztrák és stájer hg, továbbá Károly Róbert és Csák Máté hadjáratot vezet Csehországba II. Vencel cseh király ellen. — A száműzött I. (Łokietek) Ulászló lengyel fejedelem Aba Amadé katonai segítségével Zemplén megyéből támadást intéz a cseh uralom alatt levő lengyel területre.

november 11. Aba Amadé nádori címet visel.

1304 körül

Peturmann (Petermann) budai rektor és társai megbízásából Lajos budai pap feloldja a várost az 1302-ben kimondott egyházi tilalom alól és kiközösíti a pápát és az ország valamennyi püspökét.

1305

június 1. II. Károly nápolyi király újabb kölcsönt vesz fel a firenzei bankároktól unokája, Károly Róbert számára.

június 21. Meghal II. Vencel cseh király. Utóda fia, III. Vencel néven a magyar király.

július 31. előtt Az esztergomi káptalan Tamás székesfehérvári prépostot választja az elhunyt Bő nembeli Mihály esztergomi érsek utódává. (Választását V. Kelemen pápa 1306. január 31-én erősíti meg. Méltóságát Tamás 1321.

január 5. után bekövetkezett haláláig viseli.)

július 31. Tamás választott esztergomi érsek Székesfehérvárott kiközösíti Kőszegi Iványt és testvérét, Henriket, mert hűtlenek Károly Róberthez, és elfoglalva tartják érseksége birtokait.

augusztus 18. I. Albert német király békét köt III. Vencel cseh királlyal. Vencel lemond a Magyarország királya címről és megígéri, hogy a Szent Koronát és a koronázási jelvényeket visszaadja.

október 9. III. Vencel cseh király Brünnben ünnepélyesen lemond a magyar koronához való jogáról, és azt a koronázási jelvényekkel együtt átruházza III. Ottó alsó-bajorországi hercegre, IV. Béla unokájára, I. (Wittelsbach) Henrik alsó-bajorországi herceg és Árpád-házi Erzsébet fiára. (Ottó a Szent Koronával és a koronázási jelvényekkel Magyarországra indul.)

november 15. Meghal Albertino Marosini szlavón hg Velencében.

december 6. A Kőszegiek támogatását élvező III. Ottó alsó-bajorországi herceget a Szent Koronával Rád nembeli Benedek veszprémi és Antal csanádi püspök Székesfehérvárott királlyá koronázza. (Ottó magyar király 1307-ben távozik Magyarországról.)

december 6. után Ottó király és Károly Róbert hívei fegyverszünetet kötnek. (1307 tavaszáig tart.)

az év folyamán A budavári Szent Miklósról elnevezett domonkos kolostorban a rendi nagykáptalan 1304. évi döntése nyomán studium generale létesül és működik. (Megszűnik valamikor 1530 után.)

1306

február 2. Borsa Kopasz Jakab nádori címet visel.

március 24. Kőszegi Iván nádori címet visel.

közepe Károly Róbert házasságot köt Máriával, Kázmér beutheni és tescheni hg leányával.

augusztus 4. III. Vencel cseh királyt Olmützben meggyilkolják. (Vele férfiágon kihal a Přemysl-dinasztia.)

1307

február 8. Aba Amadé nádori címet visel.

március 4. Borsa Kopasz Jakab Ottó király nádora.

május vége Tamás esztergomi érsek Udvardon (Komárom vm.) tartományi zsinatot tart Károly Róbert támogatása érdekében. (Elítéli Peturmann budai rektor, Márton esküdt és Lajos pap eretnek és szakadár rendszerét, és felszólít mindenkit annak megdöntésére.)

tavasza Károly Róbert visszafoglalja Esztergomot a Kőszegiektől.

június 1. Az 1304-ben Csehországba hurcolt és onnan megszökött Werner fia László volt budai rektor Károly Róbert részére visszafoglalja Budát. (Átveszi a vár és a város igazgatását; Peturmann rektor elmenekül, társait megbüntetik; a szakadár papokat pedig átadják Tamás esztergomi érseknek.)

augusztus 8. V. Kelemen pápa II. Károly nápolyi király közbenjárására a ferences szerzetes Gentilis de Monteflorum (Gentile de Montefiori) bíboros személyében legátust küld Magyarországra.

augusztus 10. V. Kelemen pápa felelősségre vonja Ottó királyt Károly Róbert jogainak háborításáért.

augusztus 14. Csák Máté nádori címet visel.

nyara Kán László erdélyi vajda Erdélyben elfogja Ottó királyt.

szeptember 3. Károly Róbert király nádorai: Aba Amadé, Ákos nembeli István,

Rátót nembeli Loránd és Borsa Kopasz Jakab.

október 10. A rákosi gyűlés Károly Róbertet ismeri el királynak. (Csák Máté, Kán László, Kőszegi Iván és Henrik nem vesz részt a gyűlésen. Jelen van viszont négy nádor: Aba Amadé, Ákos nembeli István, Borsa Kopasz Jakab és Rátót nembeli Loránd.)

második fele Ottó király kiszabadul Kán László erdélyi vajda fogságából. A vajdánál hagyja a Szent Koronát és a koronázási jelvényeket, ő maga pedig Erdélyből Oroszországon, Lengyelországon és Szilézián át visszatér Alsó-Bajorországba. (Királyi címét azonban egészen 1312-ben bekövetkezett haláláig viseli.)

1308

április 5. Meghal Kőszegi Iván.

május 30. Gentilis bíboros pápai legátus megérkezik Spalatóba. (1311-ig tartózkodik Magyarországon.)

nyara A pápai adószedők megkezdik munkájukat Magyarországon. (Működésüket három éven át folytatják, 1311-ben fejezik be.)

szeptember 15. Borsa Kopasz Jakab nádori címet visel.

november 10. Csák Máté nádor, a Visegrád melletti kékesi (Pilis vm.) pálos kolostorban Gentilis bíboros pápai legátus előtt királynak ismeri el Károly Róbertet és hűséget esküszik neki.

november 27. A pesti domonkos kolostornál tartott gyűlés királlyá választja Károly Róbertet. (I. Károly 1342-ig uralkodik. Uralkodási éveit 1301-től számítja.) Jelen van Gentilis bíboros pápai legátus, Kőszegi Henrik szlavón bán, Kőszegi Miklós (Iván unokája) és két nádor: Aba Amadé és Borsa Kopasz Jakab, míg a harmadik nádor, Csák Máté, továbbá Kán László erdélyi vajda képviselteti magát.

december 3. A világi urak közreműködésével megtartott budai zsinat végzéseket hoz. (Kimondja a király személyének sérthetetlenségét, intézkedik a Szent Koronáról, a királyi javak visszafoglalásáról; felszólítja Kán László erdélyi vajdát a Szent Korona visszaadására; a püspökök kötelességévé teszi, hogy a rablókat és a gonosztevőket egyházi fenyítékkel intsék meg; foglalkozik az egyházi javadalmak betöltésével, az egyházi rend tagjainak művelődésével és más egyházi kérdésekkel.)

december 13. Gentilis bíboros pápai legátus Szent Ágoston reguláját adja a pálos rendnek. → 1367

1309

május 8. Csák Máté nádori címet visel.

június 4. Kőszegi Henrik szlavón bán a maga és rokona, Kőszegi Miklós nevében Gentilis bíboros előtt Tétényben (Pest vm.) hűségesküt tesz I. Károly királynak.

június 11. előtt Csák Máté megesküszik, hogy 1308. évi kékesi esküjét akkor is megtartja, ha a koronázáson nem jelenik meg.

június 11. Gentilis bíboros pápai legátus megszenteli az I. Károly számára újonnan készült koronát, és a Kán László erdélyi vajdánál levő Szent Koronát letiltja.

június 15. Tamás esztergomi érsek I. Károlyt a budavári Nagyboldogasszony (később Mátyás-) templomban királlyá koronázza az új koronával. A király a második koronázás alkalmával esküt tesz az ország jogainak megtartására. Jelen van Aba Amadé nádor, míg Csák Máté nádor, Kőszegi Henrik szlavón bán és Kőszegi Miklós képviselteti magát.

augusztus 5. Aba Amadé nádori címet visel.
október 11. Csák Máté nádori címet visel.
október 23.—1310. május 5. között Meghal Kőszegi Henrik szlavón bán.
december 25. Gentilis bíboros pápai legátus kiközösíti Kán László erdélyi vajdát, és felszólítja, hogy adja vissza a nála levő Szent Koronát.

1310

április 8. Kán László erdélyi vajda, valamint I. Károly képviselői: Tamás esztergomi érsek, Aba Amadé nádor és Rátót nembeli Domonkos mester Szegeden tanácskoznak. (A vajda elismeri I. Károlyt és esküt tesz, hogy a Szent Koronát július 1-ig átadja.)
május 12. Magyarországon először írnak papírra oklevelet. (Gentilis pápai legátus adja ki Pozsonyban.)
június 11. előtt I. Károly leváltja Aba Amadét és Csák Mátét nádori tisztségéről. (Címüket mindketten halálukig, 1311-ig, illetve 1321-ig megtartják.) A tényleges nádor Borsa Kopasz Jakab. (Méltóságát 1315-ig viseli.)
augusztus 27. I. Károlyt megkoronázzák a Szent Koronával Székesfehérvárott. (Harmadik koronázás.)
az év folyamán Az oligarchák tovább növelik a hatalmuk alatt álló területet. Csák fia János átadja Hollókő várát (Nógrád vm.) Csák Mátének, aki ezen kívül megszerzi Zólyomot, továbbá elfoglalja a Balassáktól Turóc, Szucsány (Turóc vm.), Lipcse (Zólyom vm.) és Árva várát. Aba Amadé elfoglalja Lublót (Szepes vm.) és Munkácsot.

1310 körül

A *Planctus clericorum* keletkezése. (Az ismeretlen szerző verse a magyarországi papság — elsősorban az alsópapság — tiltakozását fejezi ki Gentilis pápai legátus tevékenysége ellen.)

1310—1320 körül

A *Gyulafehérvári Sorok* keletkezése. (A 15 soros nyelvemlék három latin szentbeszéd vers módjára összecsengő összefoglalásának — distinctiónak — magyar fordítása.)

1311

április 16. A fülesi (Sopron vm.) jobbágyok megtagadják a tized fizetését.
május Csák János az országbíró. (Tisztségét 1315. február 11-én még viseli.)
június 25. Csák Máté támadást intéz Buda ellen.
július 6. Gentilis pápai legátus kihirdeti a Csák Máté egyházi kiközösítéséről szóló ítéletet.
szeptember 9—12. Gentilis pápai legátus távozik Magyarországról.
szeptember első fele Meghal Aba Amadé. (A hatalma tetőpontján álló tartományúr — uralma alá tartozik Szabolcs, Bereg, Ung, Zemplén, Torna, Szepes, Sáros és Abaúj vármegye — Kassa városát is meg akarja szerezni, a polgárok azonban fegyverrel fölkelnek ellene és megölik.)
szeptember körül I. Károly Debreceni Dózsa vezetésével sereget küld Csák Máté ellen.
október 3. Az Amadé-fiak egyezséget kötnek a kassai polgárokkal. (Elismerik Kassa önállóságát; kötelezik magukat, hogy Zemplén és Ung megyét, valamint

Lubló és Munkács várát visszaadják a királynak.)

október 3. után Az Amadé-fiak felbontják az amúgy is formális szövetséget a királlyal, és Csák Mátéval lépnek szövetségre.

az év folyamán Zára városa fellázad a velencei köztársaság fennhatósága ellen. (A város a magyar király védelme alá helyezkedik, és Šubić Mladent választja grófjává.) — Befejeződik a pápai adószedők 1308-ban megkezdett magyarországi működése. (Csonkán megmaradt, a vatikáni levéltárban őrzött számadáskönyvükben található a budai márka első súlymeghatározása.)

1312

január 21. A Kőszegiek szövetséget kötnek III. (Habsburg, Szép) Frigyes osztrák herceggel.

március Az Amadé-fiak megtámadják Sárospatakot.

március 22. V. Kelemen pápa a vienne-i zsinaton (Franciaország) feloszlatja a templomos lovagrendet. (A pápa május 2-án elrendeli, hogy a templomosok birtokait a johannita rendnek adják át. Az intézkedést Magyarországon is végrehajtják.)

április—május I. Károly megostromolja a Csák Máté kezén levő Sáros várát.

június 15. I. Károly a kassai polgárok és a szepesi szászok segítségével a rozgonyi csatában (Abaúj vm.) legyőzi a Csák Máté támogatta Amadé-fiakat. (Az ütközet fordulópont az oligarchák elleni küzdelemben.)

június 15. után A királyi csapatok visszafoglalják az Amadé-fiak kezén levő Boldogkő, Füzér, Gönc, Regéc (Abaúj vm.), Szád (Torna vm.), Szakalya (Sáros vm.) és Munkács várát.

szeptember 9. Meghal III. (Wittelsbach) Ottó alsó-bajorországi hg. (Haláláig viselte a magyar királyi címet.)

az év folyamán Velence visszafoglalja Zárát. — Imre váradi püspök a saját telken élő váradi hospesekre magasabb, a zsellérekre alacsonyabb terhet állapít meg.

1313

október 26. I. Károly István veszprémi püspöktől a veszprémi ispánságért cserébe megszerzi a Csepel-szigeti tizedet.

1314

az év folyamán I. Károly visszaszerzi az osztrák kézen levő Dévény vára (Pozsony vm.) felségjogát. — Csák Máté szövetséget köt III. (Habsburg) Frigyes osztrák herceggel (Luxemburgi) János cseh király ellen.

1315

február 11. után I. Károly leváltja Csák János országbírót, és Hermány nembeli Lampertet nevezi ki utódául. (Tisztségét haláláig, 1324 tavaszáig viseli.)

első negyede I. Károly király Borsa Kopasz Jakab helyére Rátót nembeli Domokost nevezi ki nádorrá. (Méltóságát 1320-ig viseli.)

május 21.—július 25. János cseh király felvonul Csák Máté ellen, de Csák Máté megvédi tartományát.

május I. Károly visszafoglalja Csák Mátétől Visegrádot.

június 1. előtt Trau, majd Sebenico dalmát városok fegyveresen szállnak szembe a Subićok hatalmi törekvéseivel.

július előtt A Borsák kiválnak a király táborából és szembefordulnak I. Károllyal.

augusztus előtt Meghal Kán László erdélyi vajda; tartománya szétesik. A király Pok Miklóst nevezi ki erdélyi vajdává. (Tisztségét másodszor 1318-ig viseli.)

augusztus 1. után I. Károly fölmenti Borsa Beke tárnokmestert és az új gazdaságpolitika irányítására Nekcsei Dömötört nevezi ki utódának. (Tisztségét 1338-ban bekövetkezett haláláit viseli.)

az év folyamán I. Károly hatalma megszilárdul Sáros és Szepes megyében.

1316

május—június I. Károly személyesen vezet hadat Kőszegi Henrik fia János ellen Tolna és Baranya megyében. Egyidejűleg hadat küld a Kőszegiek Dráván túli várainak elfoglalására.

nyár eleje I. Károly a nyíltan lázadó Borsa Kopasz Jakab ellen hadjáratot szervez. (Borsa Kopasz trónkövetelőül András halicsi fejedelmet, IV. Béla szépunokáját lépteti fel. Szövetségesei: Ákos nembeli István nádor fiai, a zempléni Petenye fia Péter, Kán László fiai, Mojs fia Mojs, továbbá — némely jel szerint — Csák Máté és a Kőszegiek is.)

június vége Debreceni Dózsa ispán vezetésével a királyi sereg a debreceni csatában döntő csapást mér Borsa Kopasz és szövetségesei seregére.

július A királyi sereg I. Károly vezetésével megostromolja és elfoglalja Adorján várát (Bihar vm.). Borsa Kopasz Sólyomkő várába (Bihar vm.) húzódik vissza.

július 17—25. I. Károly visszatér a Kőszegiek ellen harcoló sereg élére és Kőszeg várát (Baranya vm.) ostrommal beveszi.

augusztus 23. I. Károly városi kiváltságot ad Kolozsvárnak. (Szabad bíró- és plébánosválasztás, Erdély területén vámmentesség.)

augusztus vége körül Mojs fia Mojs sikertelen kísérletet tesz a királyi csapat ostromolta Sólyomkő felmentésére. Borsa Kopasz kénytelen feladni a várat. Borsa Kopasz bukásával a király kezére kerül: Aranyos (Közép-Szolnok vm.), Bálványos (Belső-Szolnok vm.), Körösszeg (Bihar vm.), Nyaláb (Ugocsa vm.), Sebes (Kolozs vm.) és Dergőc vára.

szeptember 16. I. Károly oltalomlevelet ad a Száva-réven át közlekedő külföldi (elsősorban velencei) kereskedőknek, kiknek a törvényes vámok lefizetése fejében az egész ország területén szabad utazást és védelmet biztosít. (Az oltalomlevél a király első kísérlete a külkereskedelmi forgalom helyreállítására.)

az év folyamán Ákos nembeli István nádor fiai I. Károly ellen fordulnak, és Borsa Kopasszal szövetségben harcolnak. A király katonasággal elfoglaltatja a birtokukban levő Dédes várát (Borsod vm.), újonnan épített diósgyőri várukat pedig elkobozza. — Petenye fia Péter nyíltan fellázad a király ellen és Borsa Kopaszt támogatja. Jelentős része van abban, hogy András halicsi fejedelmet meghívják a magyar trónra. I. Károly Drugeth Fülöpöt — aki Regéc várát (Abaúj vm.) szerzi vissza — és Ákos nembeli Mikcset küldi ellene. — Meghal Dragutin István (V. István magyar király veje) macsói, kucsói, sói és ozorai bán. I. Károly fiát, Dragutin Lászlót nevezi ki macsói bánná, akit egyszersmind (XXII. János pápával együtt) II. Uroš Istvánnal szemben Szerbia törvényes királyául ismeri el.

1317

május után Az Amadé-fiak ismét fellázadnak a király ellen. I. Károly csapatai elfoglalják váraikat, Ungot és Nevickét (Ung vm.), birtokaikat pedig a király elkobozza.

augusztus 29. előtt Csák Máté elfoglalja Nyitra várát. (Feldúlja és felégeti a várost.)

augusztus vége körül I. Károly országos hadjáratot indít Csák Máté ellen.

október 22. Pápai adószedők érkeznek Magyarországra. (Az adószedést két és fél év múlva, 1320 márciusában fejezik be.)

november 3. I. Károly kéthónapi ostrom után beveszi a Csák Máté kezén levő Komárom várát. — I. Károly Palocsa várát (Sáros vm.) Drugeth Fülöpnek adományozza. (A Lengyelországgal való területi összeköttetés kiépítésének befejeződése.)

november 12. I. Károly megerősíti Sopron város polgárainak korábbi kiváltságait.

december 19. Meghal Mária királyné, I. Károly első felesége. (Székesfehérvárott temetik el.)

az év folyamán I. Károly megostromoltatja és leromboltatja a Borsa Beke kezén levő Szőlős várát (Ugocsa vm.). — Elefánti Dezső sebesvári várnagy ostrommal beveszi a Borsa Kopasz fia Bekcs kezén lévő Valkó várát (Kraszna m.). — II. Uroš István szerb király elfoglalja a macsói bánságot és Nándorfehérvárt. Vetélytársa, Dragutin László macsói bán fogságba kerül. — Elkészül a szepeshelyi falfestmény. (I. Károly koronázását ábrázolja.)

1317 körül

A királyi kápolnaispánság a kancelláriától független, új, önálló oklevéladó szervvé alakul. (A királyi kápolnaispán kúriája a király székhelyén valóságos hiteleshelyként működik 1374-ig.)

1318

február 24. I. Károly oltalmáról biztosítja az országba jövő bécsi kereskedőket.

február Az ország főpapjai véd- és dacszövetséget kötnek Kalocsán a király ellen, mert egyes egyházi birtokokat is elkobzott, megadóztatta a pápai jövedelmeket és másban is megsértette az egyház kiváltságait. Követelik az országgyűlés összehívását és az 1222. évi Aranybulla megerősítését.

március 3. László kalocsai érsek kihirdeti, hogy János nyitrai püspök Csák Mátét a püspökség birtokainak pusztítása miatt az egyházból kiközösítette.

június 12. Először tűnik fel oklevélben a jász népnév. (A gyulafehérvári káptalan regisztrumában.) → 1422

június 29. I. Károly cserével megszerzi István veszprémi püspöktől Szentendrét és tartozékait. (A csere a visegrádi királyi várbirtokot gyarapítja.)

július 1. A király március 14-én kelt meghívólevelében országgyűlést hív össze a Rákos mezejére. (Az országgyűlés rövid ideig tarthatott, vagy esetleg el is maradt.)

augusztus 30. I. Károly szabályozza a magyar kereskedőknek Velencével folytatott kereskedelmét.

november 18. I. Károly házasságot köt Luxemburgi Beatrix hercegnővel, János cseh király húgával. (I. Károly második házassága.)

november 22. A magyar főpapok panaszt emelnek XXII. János pápánál, mert I. Károly a győri várat tartozékaival együtt elvette a püspöktől és világiaknak adományozta.

november 26. Dancs zólyomi ispán kiváltságot ad Rózsahegy (Liptó vm.) hospeseinek. → 1340. november 14

december 13. előtt I. Károly fölmenti Pok Miklós erdélyi vajdát, és méltóságát Debreceni Dózsának adományozza. (Tisztségét 1321-ig viseli. Az új erdélyi vajda megkezdi Kán László fiai, továbbá Mojs fia Mojs tartományúri hatalmának megtörését.)

1319

április 9. I. Károly Kassa város polgárainak Zemplén és Abaújvár megyék egész területére kiterjedő vámmentességet adományoz.

május 18. Az egri káptalan papíroklevelet ad ki. (Az első ismert, hazai oklevéladótól származó papíroklevél.)

nyara I. Károly Köcski Sándor vezetésével sereget küld az osztrák segítséget igénybe vevő Kőszegiek ellen. A királyi seregek Zalafőnél és a Vas megyei Kőszegnél győzelmet aratnak. A Kőszegiek elvesztik a Tolna megyei Dombó, Döbrököz, Nyék, a Baranya megyei Kőszeg, Kéménd, a Zala megyei Pölöske és Kanizsa várát.

augusztus—szeptember I. Károly hadat vezet II. Uroš István szerb király ellen. (Visszafoglalja Nándorfehérvárt és a macsói bánságot.)

november 11. körül Meghal (Luxemburgi) Beatrix királyné, I. Károly második felesége. (Váradon temetik el.)

az év folyamán Debreceni Dózsa erdélyi vajda vezetésével a királyi sereg Csicsó váránál (Belső-Szolnok vm.), majd a Kolozsvár vidéki Topánál leveri a pártütő Mojs fia Mojsot.

1320

március 12. A pápai adószedők befejezik 1317-ben megkezdett munkájukat és távoznak az országból.

július 6. I. Károly házasságot köt Erzsébettel, I. (Łokietek) Ulászló lengyel király és IV. Béla unokája, Hedvig kalisi hercegnő leányával. (A király harmadik házassága.)

augusztus 27. Rátót nembeli Domokos nádorságára az utolsó adat.

november 29. I. Károly Bártfa városa számára telepítési kiváltságlevelet adományoz.

november Az ország főpapjai ismételten követelik a királytól az országgyűlés összehívását.

az év folyamán I. Károly Kotromanić Istvánt (később I. Lajos magyar király apósa) nevezi ki bosnyák bánná. Diósgyőr vára királyi kézre kerül.

1320 körül

I. Károly törvényalkotásának első (töredékesen) fennmaradt emléke szabályozza a bírságpénzeknek a nádor, az országbíró, a hiteleshelyek, a megyei ispánok és a szolgabírák emberei által történő behajtási módját.

1321

február 2. I. Károly az új vámszedő helyek létesítését uralkodói felségjoggá nyilvánítja.

február 10. előtt I. Károly katonasággal elfoglaltatja Petenye fia Péter zempléni várait (Borostyán, Bodrogszeg, Barkó),

birtokait pedig elkobozza. (Ezzel Északkelet-Magyarországon megtöri a tartományurak hatalmát.)

február I. Károly Boleszló lengyel (toszeki) herceget (első felesége, Mária testvérét) választatja meg az elhunyt esztergomi érsek, Tamás utódává. (XXII. János pápa 1321. október 2-án megerősíti méltóságában, melyet 1328 végén bekövetkezett haláláig visel.)

március 18. Meghal Csák Máté.

március 18. után I. Károly a Gut-Keled nembeli Miklós mester vezetésével hadat küld Csák Máté tartományának megszállására. A sereg ostrommal elfoglalja a Nyitra megyei Appony, Privigye, Bajmóc és a Trencsén megyei Ugróc várát. A többi vár kapitánya átáll a királyhoz. (A király kezébe kerül a Nógrád megyei Baglyaskő, Ecseg, Fülek, Somoskő, a Trencsén megyei Beszterce, Kasza, Lednice, Lietava, Oroszlánkő, Rajec, Sztrecsény, Szucsa, Varin, a Nyitra megyei Csejte, Gimes, Jókő, Kesselőkő, Tapolcsány, a Bars megyei Hrussó, Léva, a Pozsony megyei Cseklész, a Hont megyei Drégely, a Heves megyei Sirok és a Turóc megyei Szucsány.)

július 12. I. Károly megerősíti Zsolna város (Trencsén vm.) hospeseinek kiváltságait és vámmentességet adományoz a polgároknak.

július—november 1. között I. Károly Debreceni Dózsát nevezi ki nádorrá. (Méltóságát 1322-ben bekövetkezett haláláig viseli.) Dózsa erdélyi vajdai tisztségét Szécsényi Tamás kapja meg. (Méltóságát 1342-ig viseli.)

augusztus 4—8. I. Károly beveszi Trencsén várát.

október 29. Meghal II. Uroš István szerb király, aki a Kőszegiek lázadását az elmúlt időkben fegyveresen is támogatta.

november 1. Csicsó várának (Belső-Szolnok vm.) várnagya kiegyezik Szécsényi Tamás erdélyi vajdával és átadja a királynak a várat. (Ezzel megszűnik Kán László fiainak tartományúri hatalma és egész Erdély a király hatalma alá kerül.)

november 21. I. Károly Temesvárott egyezséget köt III. (Habsburg) Frigyes osztrák herceggel. (A magyar király kötelezi magát, hogy megtéríti a károkat, amelyeket alattvalói az osztrákoknak okoztak.)

1322

január 6. Szerbiában III. Uroš István kerül trónra, aki szakít apja Anjou-ellenes politikájával, helyette szövetséget keres, s az egyházi uniót is felajánlja. (I. Károly azonban továbbra is Dragutin László macsói bán trónkövetelését támogatja.)

január—június Sebenico és Trau városa szövetséget köt egymással és háborút indít a Šubićok ellen. Šubić Mladen ellen fordulnak eddigi szövetségesei is, a Kurjavićok, Stjepanićok, Mihajlovićok. A Babonićok és a Kotromanić István boszniai bán csapataival kiegészült sereg Babonić János szlavón bán vezérlete alatt a dalmáciai Bliscánál győzelmet arat Šubić Mladen felett. A sebenicóiak és a trauiak velencei gályák és zsoldosok segítségével a Šubićok dalmáciai városait, Almissát és Scardonát foglalják el. Šubić Mladen a Kninnél tartózkodó I. Károly segítségét kéri, aki azonban fogságba veti őt.

augusztus 3. I. Károly figyelmezteti Velencét, ne avatkozzék a dalmát városok ügyeibe. (Velence felhasználva Sebenico és Trau segítségkérését, igyekszik a városokat fennhatósága alá vonni.)

augusztus—szeptember Meghal Debreceni Dózsa nádor. A király Drugeth Fülöpöt nevezi ki utódává. (Tisztségét 1327-ben bekövetkezett haláláig viseli.)

szeptember 28. III. Frigyes osztrák hg és német ellenkirály a mühldorfi csatában vereséget szenved IV. (Bajor) Lajos német királytól. Az ütközetben a hg oldalán Köcski Sándor vezetésével ma-

gyar katonaság is harcol. (Viszonzásul az osztrák hg Pozsony megye visszaadását ígéri, amely 1301 óta Ágnes királyné özvegyi tartása címén áll osztrák kormányzás alatt. → 1323.)

ősze I. Károly király hadsereg élén Dalmáciába indul, hogy megakadályozza a dalmát városoknak a velencei köztársaság fennhatósága alá kerülését.

1323

január 6. I. Károly állandó értékű ezüstpénz verését rendeli el. (A nemesség a pénzreform költségeire minden jobbágyporta után félfertós rendkívüli adót ajánl fel.)

február 20. I. Károly Péterváradon (Szerém vm.) megújítja szövetségét a Habsburgokkal János cseh király és IV. Lajos német király ellen. (A szövetség feltétele: Pozsony vm. tényleges visszaadása. → 1328)

február—április között I. Károly Temesvárról, első állandóbb jellegű tartózkodási helyéről Visegrádra teszi át székhelyét. (Az udvar 1347-ig marad itt.)

május—augusztus A Babonićok szembefordulnak I. Károllyal. Babonić Jánost a király megfosztja szlavón báni méltóságától, s helyébe Gut-Keled nembeli Amadé fia Miklóst nevezi ki. Babonić János és fia akadályozza, hogy Miklós bán eljusson a tengerpartra, a bán azonban legyőzi a Babonicok seregét.

szeptember 18. Luxemburgi János cseh király I. Károly közvetítésével békét köt I. (Habsburg) Lipót herceggel; megígéri, hogy a Habsburgok ellen nem segíti IV. Lajos német királyt. (A békeközvetítés a cseh—magyar közeledés első lépése.)

1323 körül

I. Károly újjászervezi a pénzverőkamarákat. (A négy régi — esztergomi, budai, szerémi és csanádi egyházmegyei — kamara mellé hat újat — körmöcbányai, szomolnokbányai, szatmári, váradi, erdélyi, pécsi — szervez. A szlavóniai kamara továbbra is báni fennhatóság alatt működik. → 1351)

1324

március 25. I. Károly visszaállítja az erdélyi vajda bírói jogkörét. (Érvényteleníti és visszavonja a vajdai bíráskodás sérelmére eddig kiadott minden fölmentő levelét.)

március 29. Birtokbaiktatásnál találkozunk Tamás királyi notarius nevével. (Feltűnése azt a folyamatot mutatja, amelynek során a királyi kúriában és a kancelláriában megjelenik a világi értelmiség és egyre nagyobb jelentőséghez jut.)

május 1. előtt Meghal Hermány nembeli Lampert országbíró. A király Köcski Sándort nevezi ki utódává. (Tisztségét 1328. január 25. és február 19. között bekövetkezett haláláig viseli.)

május 24. I. Károly Nagymaros helységnek (Hont vm.) Buda város jogát és az egész ország területén vámmentességet adományoz.

december 5. A velencei tanács oklevele szerint Sebenico városa a Šubićok zaklatásai miatt Velence fennhatósága alá helyezte magát. (Nemsokára Zára, Trau és Nona is velencei fennhatóság alá kerül. A magyar kincstár számára csupán a városi vámok 2/3 része marad meg.)

december 21. I. Károly az erdélyi nemeseket fölmenti a rendkívüli adók, az élelmiszeradó és a szállásadás terhe alól, egyúttal megállapítja a nemesek jobbágyaitól a király személyes megjelenése (descensus) alkalmával beszolgáltatandó élelmiszerek mennyiségét. (Annak a folyamatnak első állomása, amellyel az erdélyi, majd a szlavón nemesség a magyar nemesi kiváltságok birtokába jut, s fölemelkedik a magyar köznemességbe.)

az év folyamán Basarab havasalföldi vajda az Olton átkelve megtámadja és elfoglalja a szörényi bánságot. I. Károly haddal vonul a vajda ellen, megveri és a bánságot visszafoglalja. Basarab hűséget fogad a királynak. — A III. Uroš István szerb király ellen trónkövetelőként fellépő Dragutin László vereséget szenved és I. Károly udvarába menekül. — I. Károly a szerb hatalom ellensúlyozására a sói és ozorai bánságot Kotromanić István bosnyák bánnak adja. (Ezzel a Narenta völgyén át a tengerig, északon a Száváig terjedő bosnyák hatalmat a szerb királyság komoly vetélytársává teszi.)

1325

április 24. Szentgyörgyi Péter és Sebus földesurak megállapodnak Nagyszombat városával, hogy a polgárok milyen adózási és egyéb feltételek mellett birtokolhatnak szőlőt Bazin (Pozsony vm.) határában.

június 11. Az erdélyi püspökség Kér falu (Szatmár vm.) tizedét egy évre bérbeadja a település földesurának. (Egyre gyakoribbá válik, hogy maga a földesúr veszi bérbe falujának a tizedét.)

június 14. I. Károly Aranyosbányának (Fehér vm.) bányászati és bíráskodási kiváltságokat adományoz.

július 8. I. Károly király megszünteti a szlavón bánság területére szóló korábbi bíráskodási kiváltságokat, és minden bírósági ügyet a szlavón bán hatáskörébe utal.

az év folyamán I. Károly király aranyforint verését rendeli el (külső kiállítása és belső tartalma szerint egyaránt a firenzei aranyforint utánzata); ezzel egyidejűleg bevezeti az országban a nemesérc-monopóliumot (a nemesérc beváltásának kizárólagos jogát a királyi pénzverőkamarákra ruházza; a veretlen arany és ezüst szabadkereskedelmi forgalmát viszont teljesen megszünteti). — A magyar pénz versenyétől tartva Csehország királya is megkezdi az aranyforint verését.

1326

április 24. A magyar lovagok királyi jóváhagyással az ország és a lovagi erények védelmére megalakítják a Szent György lovagrendet és az esztergomi káptalannal írásba foglaltatják a lovagrend alapszabályait.

november 2. előtt A Kőszegiek ismét fellázadnak I. Károly ellen. A királyi sereg Szlavóniában Ákos nembeli Mikcs szlavón bán vezetésével beveszi Kapronca várát, Vas megyében pedig Köcski Sándor országbíró vezetésével Sárvár, Németújvár, Kőszeg és Szalónak várát. — A Kőszegiekkel egyidejűleg a velük rokoni kapcsolatban álló Babonićok is fellázadnak. Ákos nembeli Mikcs szlavón bán leveri őket, Sztenicsnyák, Zselin, Szamobor (Zágráb vm.) és Berstyanóc (Körös vm.) váraikat megvívja és elfoglalja.

az év folyamán I. Károly a Csák nembeli Márk fia István fiaitól négy egymással határos vértesi és bakonyi várat (Csókakő, Gesztes, Bátorkő, Csesznek) két

Tolna megyei falura (Nyék, Dombó) cserél el. (A csere része a király azon törekvésének, hogy a kisebb tartományúri hatalmakat is megszüntesse.) — I. Károly sisakdíszt (címert) adományoz Imre fia Miklósnak és rokonainak. (A legrégibb ismert magyarországi címeradományból kitűnik, hogy hasonló adományokat már korábban is tett a király.)

1327

február 13. I. Károly és János cseh király Nagyszombatban találkozik. (Szövetséget kötnek a Habsburgok ellen, s ezt házassági szerződéssel erősítik meg: A magyar király eljegyzi legidősebb élő fiát Lászlót Annával, a cseh király leányával; a következményekből ítélve a két uralkodó formális valutaszerződést köt a kettős valutarendszer bevezetésére országaikban. Az eljegyzés később, László halálával felbomlik.)

május 17. I. Károly a bányászat föllendítésére elrendeli, hogy ha magánföldesúri birtokon a jövőben bányát tárnak fel, a föld maradjon a régi tulajdonosé, sőt az érctermelésből a királynak járó adó (urbura) egyharmadát is ő kapja.

május 21. I. Károly Szomolnok városának (Szepes vm.) Selmecbánya (Hont vm.) kiváltságait adományozza.

június 22.—augusztus Meghal Drugeth Fülöp nádor. (1328 őszéig a király nem tölti be a nádori tisztséget.)

szeptember 16. Ákos nembeli Mikcs szlavón bán egyezséget köt a megvert Babonićokkal. (Meghagyja kezükön Monoszló [Körös vm.] és Lipovec [Zágráb vm.] várát. — Az egyezséget a király 1328. március 28-án megerősíti.)

december 23. A hajósmalom első ismert okleveles említése.

az év folyamán A Kőszegiek zendülését követően I. Károly úgy próbálja elszigetelni őket osztrák szövetségeseiktől, hogy a nyugati határon levő Krapina, Oszterc és Kosztel (Zagorje vm.) váraikért az ország belsejében fekvő Kőszeg és Szekcső (Baranya vm.) várakat, továbbá Bodrog, Dávod, Szántó és Nyavalyád (Bodrog vm.) helységeket adja cserébe. — I. Károly és Erzsébet királyné elrendeli a jogtalanul elfoglalt várföldek és más királyi, valamint királynéi birtokok visszavételét. (Később az elfoglalt hercegi birtokok visszavételére is sor kerül.)

1328

január 25.—február 19. között Meghal Köcski Sándor országbíró. Utódának a király még februárban Nagymártoni Pált nevezi ki. (Tisztségét 1349 nyaráig viseli.)

április 21. I. Károly Pelsőc és Csetnek helységeknek (Gömör vm.) Korpona város jogát adományozza.

május 8. XXII. János pápa I. Károly kérésére utasítja a magyar püspököket, hogy a kunokat ne rettentsék el a megtéréstől a tized követelésével.

május 10. I. Károly Sárvárnak (Vas vm.) városi kiváltságokat ad, továbbá felmenti polgárait az Ausztriába irányuló kereskedelmi útvonalon a vámfizetés alól.

június 3. I. Károly megerősíti és bővíti Kőszeg kiváltságait. (A városnak Sopron jogát adományozza és elrendeli, hogy azokat a pereket, amelyekben a kőszegi esküdtek nem tudnak dönteni, Sopronba kell fölterjeszteni.)

nyara I. Károly hadat vezet a Habsburgok ellen. A szövetséges magyar—cseh seregek a Lajtánál győzelmet aratnak.

szeptember 17.—október 31. I. Károly Drugeth Jánost nevezi ki nádorrá.

(Tisztségét 1333-ban bekövetkezett haláláig viseli.)

szeptember 21. I. Károly és III. (Habsburg) Frigyes német király, valamint testvérei: II. Albert és Ottó osztrák hercegek a Lajta melletti Bruckban békét kötnek. (A Habsburgok megígérik, hogy Henriket, Ottó néhai magyar király fiát nem segítik Magyarország ellen, továbbá Pozsony vm.-ét és a Muraközt, Csáktornya és Sztrigó várakkal együtt visszaadják.)

október 31. I. Károly a Szepes megyei nemeseknek adott oklevelében a per folyamán leteendő eskü új formája mellett elrendeli, hogy a jobbágyok felett — kivéve a lopást, rablást, hatalmaskodást és gyújtogatást — csak saját földesuruknak van bíráskodási joga. (Az úriszéki bíráskodás első okleveles említése.)

november 8. I. Károly korábbi kiváltságaik alapján fölmenti a magyar fennhatóság alá visszakerült pozsonyi polgárokat a királyság területén fizetendő vámok alól.

november 27. I. Károly megalapítja Körmöcbánya (Bars vm.) városát. Az ott letelepülő hospeseknek a csehországi Kuttenberg (Kutna Hora) jogát adományozza.

1328—1333

A Bolognában tanult Hertul mester megfesti az *Anjou-legendárium*ot. (A Jacobus de Voragine Legenda Aureáján alapuló mű 541 ábrázolása maradt fenn, köztük magyar szenteké.)

1329

február Az esztergomi káptalan Dörögdi Miklós pozsonyi prépostot választja meg az elhunyt Boleszló esztergomi érsek utódává. (XXII. János pápa nem erősíti meg a választást; az érseki széket betöltetlennek nyilvánítja.)

április 8. I. Károly oklevelének tanúsága szerint Kán László fiai hatalmuk megtörése után is lázadásokat szítottak, dúltak, pusztították a királyi javakat. (Valószínűleg Havasalföldről, Basarab vajda támogatásával indították támadásaikat.)

április 26. I. Károly a Máramaros megyei Visk, Huszt, Técső és Hosszúmező magyar és szász telepeseinek hospesszabadságokat adományoz. (Ezzel megveti az alapját Máramaros I. Lajos uralkodása alatt felvirágzó sóbányászatának.) — I. Károly elrendeli az aranyforint mellett — cseh mintára — az új, nehéz súlyú ezüstpénz verését.

1329—1331

A kancellária munkájáért való felelősség megállapítása érdekében kancelláriai jegyzeteket kezdenek rávezetni a királyi oklevelekre. Ekkortájt indul meg, ha nem is egészen rendszeresen a királyi oklevelek bevezetése a regisztrumokba, későbbi elnevezéssel a királyi könyvekbe. (A kancelláriai ügymenet korszerűsítése és a regisztrumvezetés behozatala Tatamér alkancellár nevéhez fűződik.)

1330

április 17. Zách Felicián a visegrádi váraljai királyi palotában ebéd közben sikertelen merényletet követ el a király és családja ellen. (A király hívei végeznek a merénylővel, akinek rokonsága is súlyosan megbűnhődik.)

augusztus 9. Először említik az oklevelek az újonnan feltárt szomolnoki (Szepes vm.) ezüstbányát.

szeptember 17. előtt Az esztergomi káptalan Telegdi Csanád egri püspököt választja meg esztergomi érsekké. (XXII. János pápa 1330. szeptember 17-én megerősíti a választást; Csanád 1349 decemberében bekövetkezett haláláig viseli méltóságát.)

szeptember I. Károly hadjáratot indít Basarab havasalföldi vajda ellen, mert megszállva tartja Szörény várát. (A király visszafoglalja a várat.)

szeptember—október körül I. (Łokietek) Ulászló lengyel király megtorló hadjáratra indul a Német Lovagrend ellen. Közben János cseh király Lengyelországra támad. I. Károly Drugeth Vilmos vezetésével segélycsapatokat küld apósának, a lengyel királynak, majd II. (Habsburg) Albert osztrák herceggel szövetségben a cseh határra vonul.

november 9—12. Basarab havasalföldi vajda, miután látszólag meghódolt I. Károlynak, a Havasalföldre sereggel érkező királyt tőrbe csalja és Posadánál háromnapos csatában megsemmisíti a magyar hadat; a király életét csak Hédervári Lőrinc önfeláldozása menti meg.

november 11. I. Károly Lipcsének (Zólyom vm.) Korpona városi kiváltságát adományozza.

1330 körül

Az ország népessége hozzávetőleges mai becslés alapján mintegy 2 millió, s így eléri a III. Béla kori népességszámot. — Felépül Visegrádon I. Károly váraljai palotája.

1331

április 24. I. Károly Bars helységnek városi kiváltságokat adományoz.

szeptember eleje I. Károly és Habsburg Ottó osztrák hg Pozsonyban Csehország elleni szövetséget köt.

október 6. I. Károly Komárom számára városi kiváltságokat adományoz.

november 11. után Szerbia trónjára az elhunyt III. Uroš István szerb királynak Kán László erdélyi vajda lányától született fia, Dusán István kerül, aki I. Károly ellen szövetséget köt a bolgár fejedelemmel és a havasalföldi vajdával.

1332

június 1. XXII. János pápa I. Károly kívánságára lemond a király javára a pápai adószedők magyarországi bevételeinek egyharmadáról. (Az adószedők most már megkezdhetik a tizedszedést. Munkájukat 1337-ben fejezik be.)

az év folyamán I. Károly a magyar—osztrák—cseh háborúskodást lezáró békekötés eredményeként János cseh király közvetítésével visszaszerzi Berencs és Holics (Újvár) várakat (Nyitra vm.) Cseh (Sternbergi) Istvántól, Csák Máté unokatestvérétől. — I. Károly rendkívüli adót vet ki névleg a hadviselés céljaira, valójában fia, András hg kiházasítására.

1332—1333

Névtelen minorita szerzetes némileg átdolgozza az 1272 táján készült V. István kori gestát, egyesíti Kézai Simon hun történetével és kibővíti önálló alkotásával, az 1272-től 1332-ig terjedő korszak eseményeinek elbeszélésével. Szerzője valószínűleg János ferences — minorita — provinciális. (Szövegét leghívebben a 15. századi Sambucus-kódex őrizte meg.)

1332—1337

Pápai adószedők tevékenykednek Magyarországon. Hat éven át beszedik a papság tizedjövedelmének tizedrészét. (Töredékesen fennmaradt számadáskönyvük a győri, nyitrai és részint a kalocsai egyházmegye kivételével az egész országra kiterjedően felsorolja a plébániával és más egyházi intézménnyel bíró helységeket, megnevezi azok papját és megadja az általuk fizetett összeget.)

1333

június 15.—július 31. Meghal Drugeth János nádor. A király Drugeth Vilmost nevezi ki utódává. (Vilmos 1334. május 17-ig helyettes nádor, majd ettől kezdve 1342-ben bekövetkezett haláláig nádor.)

július—szeptember I. Károly Nápolyba utazik fiával, András herceggel, akit eljegyez nagybátyja, I. (Anjou) Róbert nápolyi király legidősebb unokájával, Johannával, és egyezményt köt András trónöröklésére. (A nápolyi király Andrást Calabria hercegévé és trónja örökösévé nyilvántítja. Johanna és András 1342-ben köt házasságot.)

1334

eleje I. Károly király kíséretével hazatér Nápolyból.

május 5. I. Károly Szécsény és Rimaszombat helységeknek (Gömör vm.) Buda város jogait adományozza.

augusztus 9. Nyilvánosan kihirdetik a zágrábi káptalan 1334-ben összeállított statútumait. (A káptalan és tagjai jövedelmeiről, jogairól és feladatairól, a káptalan hiteleshelyi pecsétjéről tájékoztató statútumokat történeti rész, a *Zágrábi krónika* és a püspökök listája vezeti be. Az 1354-ben kibővített krónika elbeszéli a zágrábi egyház alapítását, és megörökíti az eseményeket a honfoglalástól István hercegnek, I. Nagy Lajos öccsének 1354-ben bekövetkezett haláláig. → 1374)

1335

március 26. I. Károly szerződést köt Hippolit mesterrel, Árva várnagyával a körmöcbányai pénzverőkamara bérbeadásáról.

augusztus közepe I. Károly magyar, III. (Nagy) Kázmér lengyel és János cseh király meghatalmazottai Trencsénben találkoznak. (Előkészítik a három uralkodó találkozóját és megvitatják a magyar—lengyel—cseh szövetség feltételeit.)

szeptember 3. I. Károly szövetséget köt János cseh királlyal. (Fiával, Lajos trónörökössel együtt vállalja, hogy a cseh

királyt és fiait: Károly morva őrgrófot és János karintiai herceget I. Róbert nápolyi és III. Nagy Kázmér lengyel király kivételével mindenki ellen megsegíti; a felek kötelezettséget vállalnak, hogy II. Albert és Ottó osztrák hercegekkel egymás tudta nélkül békét nem kötnek. Lajos trónörökös, aki függőpecsétjével szintén megerősíti az oklevelet, ez alkalommal tűnik fel először hivatalosan a magyar és nemzetközi politikai közéletben.)

november 1. körül I. Károly magyar, III. (Nagy) Kázmér lengyel és János cseh király Visegrádon találkoznak. (Többek közt jelen vannak még a Német Lovagrend követei, továbbá Károly morva őrgróf és cseh trónörökös, I. Rudolf szász és III. Boleszló sziléziai — legnicai — hg.) Az uralkodók szövetséget kötnek egymással. János cseh király lemond lengyel királyi címéről és lengyelországi igényeiről; Kázmér lengyel király lemond Sziléziáról és 20 ezer ezüstmárka fizetésére kötelezi magát. A magyar és a cseh király békebírákként döntenek Lengyelország és a Német Lovagrend közti területi vitában. Rendezik a gazdasági kérdéseket. Szabályozzák az északi kereskedelmi utak forgalmát, amellyel az árumegállító joggal rendelkező Bécset igyekeznek kikerülni. Az egyezmény eredményeként kapcsolódik be a nemzetközi forgalomba a Kassáról és Lőcséről Stary- és Nowy Sączon át Krakkóba vivő, valamint a Kassáról a bányavidéken, Zsolnán és Teschenen át Brünn felé vezető út.

1336

január 6. I. Károly és János cseh király a visegrádi szerződés alapján rendezi a két ország közti kereskedelmi összeköttetést, s szabályozzák a magyarországi kereskedelmi útvonalat. (I. Károly megállapítja a vámokat és oltalmáról biztosítja az országba jövő cseh- és morvaországi kereskedőket.

január 7. A Babonićok és a Kőszegiek a visegrádi szerződéssel elégedetlen II. Albert és Ottó osztrák hercegekkel kötnek szövetséget. (A Babonić család részéről Sjeničaki István bán fiai az osztrák hercegek szolgálatába lépnek.)

január 20. A Kőszegi család részéről Lékai János és testvére az osztrák hercegek szolgálatába lép.

február János cseh király gyors menetben Ausztria ellen vonul és az északi grófságokat megszállja.

március 25. I. Károly szerződést köt Nagy (Chempeliny) Andrással az erdélyi pénzverőkamara bérbeadásáról. (Elrendeli a korábban évi pénzújításnak kitett apró dénárok állandósítását, azok kibocsátási névértékét állandó és változtathatatlan névértékké nyilvánítja. Eltörli a pénzbeváltási kötelezettséget. A pénzbeváltásból származó jövedelem pótlására országszerte minden kapura — jobbágytelekre — évi három garas, 1339-től 18 dénár egyenesadót vet ki.)

május I. Károly III. (Nagy) Kázmér lengyel király seregének megérkezése után maga is hadba száll az osztrák hercegek ellen, és felvonul a Morva folyóhoz.

június—július Marcheggnél találkozik I. Károly magyar, János cseh és III. (Nagy) Kázmér lengyel király. Az osztrák hercegnek békét kérnek. A cseh király megköti az ennsi békét.

december 13. I. Károly 1337. június 8-ig fegyverszünetet köt II. Albert és Ottó osztrák hercegekkel.

az év folyamán Vilmos pannonhalmi apát egységesen szabályozza az apátság Somogy megyei jobbágyainak terheit és jogait. — I. Károly tízévi adómentességet ad Kőszegnek, hogy a várost fallal megerősíthessék.

1337

május 6. XII. Benedek pápa megerősíti I. Károly törvénytelen fiának, Kálmánnak győri püspökké történt megválasztását. (Június 12-én engedélyezi, hogy Kálmánt pappá, majd püspökké szenteljék.)

június 8. után I. Károly hadjáratot indít II. Albert és Ottó osztrák hercegek ellen. Visszafoglalja az évtizedek óta osztrák kézen levő Muraközt, leveri a lázadó Babonićokat és Kőszegieket. Az utóbbiaknak határ menti váraikért — Belec (Zagorje vm.), Borostyán, Léka, Ság (Vas vm.) és Nemti (Zala vm.) — az ország belsejében fekvőket adományoz.

szeptember 11. I. Károly békét köt az osztrák hercegekkel. (A szerződő felek megígérik, hogy egymás hűtlen alattvalóit nem védelmezik.)

az év folyamán Az arany ára Európa-szerte hirtelen felszökik.

1338 előtt

Ismeretlen bolognai olasz művész Nekcsei Dömötör tárnokmester számára kétkötetes Bibliát készít. (A Nekcsei-Biblia ma a Washingtoni Kongresszusi Könyvtárban található.)

1338

március 1. I. Károly Lengyelországra és Sziléziára vonatkozó szerződést köt Károly morva őrgróffal, a cseh trónörökössel. (Az őrgróf vállalja, hogy segíteni fogja a király vagy fiai lengyel trónigényét; a magyar uralkodó viszont ígéri, hogy III. Kázmér lengyel király nem fogja támogatni a cseh király sziléziai hűbéreseit, ha azok Lengyelországhoz akarnának csatlakozni, és biztosítja a cseh-morva birodalom épségét arra az esetre, ha ő vagy fiai jutnának a lengyel trónra. A politikai szövetséget házassági szerződéssel erősítik meg: Lajos magyar trónörökös eljegyzi Károly morva őrgróf hároméves leányát, Margitot.)

március 29. I. Károly a körmöcbányai és szomolnokbányai pénzverőkamarákat egy évre bérbeadja Frichko mester budai polgárnak. (A bérleti szerződés, amely a középkor egyik legkiválóbb pénzügyi jogszabályalkotása és I. Károly pénzügyi reformintézkedéseinek kulcsfontosságú dokumentuma, elrendeli az új, állandó értékű pénz verését és az aranypénzt teszi az ország egyetlen értékpénzévé; részletesen szabályozza a nemesfémbeváltás módját, és büntetés terhe mellett újra megtiltja nemesfémek kivitelét az országból.)

május 6. Erzsébet, III. András és Fenenna királyné leánya meghal a tössi (Svájc) zárdában. (Vele nőágon is kihal az Árpád-ház.)

szeptember 20. XII. Benedek pápa a magyar főpapok panaszára felszólítja I. Károlyt, hogy változtassa meg az egyházzal szembeni magatartását. (A panaszok: a főpapi székeket kinevezéssel és nem választással tölti be, az elhunyt főpapok vagyonát lefoglalja; a beiktatásnál nagy összegű ajándékot követel; a várak építéséhez kirendeli az egyház jobbágyait; az egyház birtokait lefoglalja; trónra lépése óta nem tartott országgyűlést.)

az év második fele Meghal Nekcsei Dömötör tárnokmester. (I. Károly pénzügyi reformjai az ő kezdeményezésére indultak, és ő volt, aki végrehajtotta őket.)

1339

július III. (Nagy) Kázmér lengyel király I. Károllyal trónörökösödési szerződést köt Visegrádon. (Kázmért fiúutód nélküli halála esetén Károly valamelyik fia követi a lengyel trónon; Károly fia nevében megígéri, hogy visszaszerzi a Lengyelországtól elszakított részeket, a lengyeleket új adókkal nem terheli, szabadságaikat és jogaikat csorbítatlanul meghagyja, idegeneknek — értsd: magyaroknak — nem adományoz országos méltóságot.)

összege az 1338. évi pénzreform következtében eltörölt 3 garas helyett 18 dénár.

az év folyamán Dusán István szerb király elfoglalja a macsói és kucsói bánságot. — Az 1336-ban életbe léptetett kapuadó

1340

október 3. I. Károly Turócszentmártonnak Korpona (Hont vm.) városi jogát adományozza.

november 14. I. Károly Rózsahegynek (Liptó vm.) a liptói Lipcse (Németlipcse) városi kiváltságát adományozza.

december 7. A kallómalom (gubacsapó, posztóverő, ványoló) első ismert magyar nyelvű okleveles említése.

december 19. Első ízben említik a kincstartó (thesaurarius regius) tisztséget. (Elsőként Magyar Pál gimesi várnagy viseli; a tárnokmester felügyelete alatt álló kincstartó feladata a királyi kincsek őrzése. → 1379)

az év folyamán Az országbíró bírói illetékessége — elvileg — ismét kiterjed Erdélyre.

1341

május 24. I. Károly Magyar Pál gimesi várnagynak pallosjogot adományoz. (Ez az első ismert pallosjog-adományozás.)

június 23. Luxemburgi János tiroli őrgróf meglátogatja Pozsonyban I. Károlyt és igyekszik rávenni, hogy kössön békés megállapodást II. (Habsburg) Albert és Ottó osztrák hercegekkel.

július 12. I. Károly dekrétumban tiltja meg a bírságpénzekkel való, széles körökben elégedetlenséget kiváltó visszaéléseket, és részletesen szabályozza a zálogeljárásokat, valamint a bírságbehajtás módját.

1342

február 2. I. Károly szerződést köt Chempeliny András mesterrel a szerémi és a pécsi pénzverőkamarák, valamint Hippolit mesterrel a körmöci pénzverőkamara bérbeadásáról.

július 16. Meghal I. Károly király. (Székesfehérvárott temetik el. Sírjánál Telegdi Csanád esztergomi érsek mond gyászbeszédet.)

július 21. Telegdi Csanád esztergomi érsek Székesfehérvárott királlyá koronázza I. Károly fiát, I. (Nagy) Lajost. (Uralkodik 1382-ig.)

augusztus 3. Luxemburgi Károly morva őrgróf meglátogatja I. (Nagy) Lajost Visegrádon. (A király biztosítja az őrgrófot, hogy leányát, Margitot, legkésőbb 4 év múlva feleségül veszi. → 1345)

augusztus I. (Nagy) Lajos első rendelete: megparancsolja, hogy az ország minden megyéjében tartsanak gyűlést, vegyék számba a rablókat, tolvajokat,

hatalmaskodókat, s ezek névsorát nyújtsák be neki.

augusztus 29.—szeptember Meghal Drugeth Vilmos nádor. (Halálával megszűnik a nádor önálló vidéki kúriája és ezzel összefüggő vidéki bíráskodása. I. [Nagy] Lajos központosítja a bíráskodást: a nádori bíróságot visszailleszti a királyi kúriába; a nádor ismét a királyi kúria egyik bírája lesz.) — A király Gilétfi Miklóst nevezi ki nádornak. (Tisztségét 1356 márciusában bekövetkezett haláláig viseli.)

október 12.—november 12. I. (Nagy) Lajos leváltja Szécsényi Tamás erdélyi vajdát és helyébe Sirokai Miklóst nevezi ki. (Tisztségét 1344-ig viseli.)

az év második fele I. (Nagy) Lajos visszaszerzi a szerb királyságtól a macsói bánságot.

1343

január 19. Meghal I. (Anjou) Róbert nápolyi király. Végrendeletében az 1333. évi egyezménnyel ellentétben egyedül csak unokáját, Johannát jelöli ki örökösének, míg annak férjét, András herceget, I. (Nagy) Lajos öccsét mellőzi.

február I. (Nagy) Lajos meglátogatja jövendőbeli apósát, (Luxemburgi) Károly morva őrgrófot. (Igyekszik őt megnyerni öccse, András herceg nápolyi trónigényének támogatására.)

április 20. I. (Nagy) Lajos Podolinnak (Szepes vm.) városi kiváltságokat adományoz.

június 8. Erzsébet anyakirályné útnak indul Visegrádról Nápolyba, hogy András hg megkoronázásának ügyét rendezze. (Magával viszi a magyar állam aranykészletének jelentős részét. — Zenggből július 24-én érkezik meg hajón Manfredoniába, ahol fia, András hg és menye, I. Johanna nápolyi királynő fogadja és Nápolyba kíséri.)

augusztus I. (Nagy) Lajos, Erzsébet anyakirályné, András hg, valamint Sancia királyné, I. (Anjou) Róbert nápolyi király özvegye és I. Johanna nápolyi királynő közös követséget küld Avignonba VI. Kelemen pápához, azzal a kéréssel, hogy Andrást feleségével, Johannával együtt koronázza Nápoly királyává.

szeptember 14. Erzsébet anyakirályné kíséretével és a nápolyi érsekkel Rómába indul zarándokútra. (Október 4. után érkezik vissza Nápolyba.)

1343—1395

Felépül a diósgyőri (Borsod vm.) királynéi vár belső része.

1344

február 25. Erzsébet anyakirályné visszaindul Nápolyból. (Május 21-én érkezik meg Magyarországra.)

május 13. I. (Nagy) Lajos biztosítja a Maas folyó mentén fekvő flandriai Huy, továbbá Köln város és a Rajna-vidék más kereskedőit, hogy nem kell nagyobb vámot fizetniök, mint a cseheknek és a morváknak. → 1345. március 10.

május 14.—1345. január 21. között A király Sirokai Miklós helyére Lackfi Istvánt nevezi ki erdélyi vajdává. (Tisztségét 1350-ig viseli.)

május 31. Vashámor első említése Magyarországon. (A hámor a Gömör megyei Csetneken működik.)

június—augusztus I. (Nagy) Lajos Erdélyben tartózkodik hadaival. Hadjáratot

tervez Basarab fia Sándor havasalföldi vajda ellen.

június 15. körül Sándor havasalföldi vajda megelőzve a támadást, személyesen járul a Brassóban tartózkodó magyar király elé, és elismeri őt hűbérurának.

július 24—28. I. (Nagy) Lajos békét teremt a Báthori András erdélyi püspök által előidézett magyar—székely—szász viszályban. (Meghatározza az egyházmegyei szentszék illetékességi körét, elrendeli, hogy a tized pénzben is fizethető.)

december 6. körül I. (Nagy) Lajos (Luxemburgi) Károly morva őrgróf hívására Brünnbe érkezik, hogy János cseh királlyal, Károly morva őrgróffal, Bourbon Péter francia herceggel, továbbá Günther schwarzburgi, illetve IV. Vilmos hollandi és hennegaui gróffal, valamint Szép Albert nürnbergi várnaggyal együtt részt vegyen a pogány litvánok elleni keresztes hadjáratban. (A keresztesek Szilézián át Poroszországba érkeznek, ott egyesülnek a Német Lovagrend csapataival; Vilna ellen vonulnak, de eredményt nem érnek el.)

az év folyamán Alsólendvai Bánffy Miklós szlavón bán hadjáratot indít a Nelipićek ellen, a horvátországi Knin várát azonban nem tudja bevenni. — Az afrikai kereskedelem újrafelvétele és a magyar királyi kincstár aranykészletének Itáliába vitele következtében megszűnik az európai aranykrízis és visszaáll az arany és az ezüst normális értékaránya.

1345

február közepe I. (Nagy) Lajos a litvánok elleni keresztes hadjáratról visszaérkezik Visegrádra.

március 10. Tóth Lőrinc tárnokmester utasítja a farkashídi és semptei (Nyitra vm.) vámszedőket, hogy a kölni és más Rajna-vidéki kereskedőktől ne szedjenek nagyobb vámot, mint a csehektől és a morváktól. → 1344. május 13.

március 25. I. (Nagy) Lajos szerződést köt Szatmári Miklós mester budai polgárral a szerémi és a pécsi pénzverőkamarák bérbeadásáról. (Változatlanul fenntartja az apja által kiépített pénzügyigazgatási rendszert, de szakít az arany valutával és visszatér a kettős valutarendszerre.)

június—július János cseh király és fia, Károly morva őrgróf támadást intéz Lengyelország ellen. I. (Nagy) Lajos Krakkó fölmentésére sereget küld III. (Nagy) Kázmér lengyel királynak, Szécsi Miklós nógrádi, sárosi és szepesi ispán, továbbá Poháros Péter abaújvári ispán vezetésével.

június második fele—július I. (Nagy) Lajos hadjáratot indít a lázongó Šubićok és szövetségeseik (Kurjakovićok, Nelipićek ellen). Bihács várát körülzárja, mire a horvátországi főurak, valamint Zára városa meghódol előtte.

augusztus 12. Velence tengeren és szárazföldön ostrom alá fogja a magyar királynak meghódolt Zára városát.

agusztus 16. Zára követei elindulnak I. (Nagy) Lajoshoz, hogy segítséget kérjenek Velence ellen.

augusztus 25. I. (Nagy) Lajos Zárának levélben segítséget ígér.

nyara I. (Nagy) Lajos hadjáratot rendel el a tatárok ellen Lackfi András székely ispán vezetésével. A székelyekből álló sereg Moldvában fényes győzelmet arat a tatárok felett.

szeptember eleje IV. Kelemen pápa hosszú halogatás után elrendeli András hg nápolyi királlyá koronázását.

szeptember 18—19. András herceget felesége, I. Johanna nápolyi királynő tudtával meggyilkolják Aversában. (A közeli Nápolyban temetik el.)

október I. (Nagy) Lajos Kotromanić István bosnyák bán és Alsólendvai Bánfi Miklós szlavón bán vezetésével hadat küld a Velence által ostromolt Zára fölmentésére.

december 14. I. (Nagy) Lajos megerősíti apjának a Habsburgokkal 1337-ben kötött szövetségét.

december 25. Megszületik András hg utószülött fia, Martell Károly. (I. [Nagy] Lajos a nápolyi trón egyetlen törvényes követelőjének nyilvánítja.)

az év folyamán I. (Nagy) Lajos feleségül veszi Luxemburgi Margitot. — A király újra megszervezi Dél-Moldvában az 1241—1242. évi tatárjárás alkalmával elpusztult milkói római katolikus püspökséget.

1346

január 15. I. (Nagy) Lajos kéri VI. Kelemen pápát, hogy öccsének, András hercegnek gyilkosait (I. Johanna nápolyi királynő, Mária, Johanna testvére, Róbert tarantói hg és fivérei, valamint Károly durazzói hg és fivérei) fossza meg a nápolyi királysághoz való joguktól, s a királyságot, mint a pápaságra visszaszállott hűbért rá, Lajosra, az Anjouházból származó elsőszülöttnek elsőszülöttjére ruházza. Egyszersmind tiltakozik I. Johanna királynő és Lajos tarantói hg tervezett házassága ellen.

március eleje Bertrand bíboros Károly durazzói hg segítségével elfogja és kivégezteti András hg meggyilkolásának közvetlen részeseit.

május I. (Nagy) Lajos sereggel indul Zára városának a velencei ostrom alóli fölmentésére. (Június 25-én érkezik meg Zára alá és körülveszi a velenceiek favárát.)

július 1. I. (Nagy) Lajos és a záraiak közös támadást intéznek a velenceiek favára ellen. A magyar sereget azonban (amelynek egyes vezéreit Velence valószínűleg megvesztegette) a velencei hajókról partra szálló katonaság meghátrálásra kényszeríti. A király súlyos veszteségeket szenvedett seregével visszavonul.

július—december I. (Nagy) Lajos Velencével folytatott béketárgyalásai nem vezetnek eredményre. (A király nem hajlandó lemondani a tengerpart felségjogáról.)

december 21. A magyar katonai támogatás nélkül maradt Zára feltétel nélkül megadja magát Velencének.

az év folyamán Az első magyarországi céhnyom: Ábel festő ez évi céh-címeres sírköve Budán.

1347

január A királyi udvar Visegrádról Budára költözik. (1355-ig Budán marad.)

március I. (Nagy) Lajos Dorozsma nembeli János veszprémi püspököt és Kont Miklóst, a későbbi nádort Itáliába küldi, hogy tárgyalásokat folytassanak és szövetséget kössenek az itáliai fejedelmekkel és városokkal.

május 31. I. (Nagy) Lajos megerősíti apjának, I. Károlynak az oklevelét, amelyben Sáros, Eperjes és Szeben (Sáros vm.) városoknak a szepesi hospesek szabadságait adományozta.

május után I. (Nagy) Lajos elindítja hadait Itáliába.

július 28. A király Kassának Buda városi kiváltságait adományozza.

szeptember 20. I. (Nagy) Lajos újra adományozza Nagybánya (Szatmár vm.) számára az elpusztult kiváltságlevélben foglalt városi és bányászati szabadságjogokat.

november eleje Gilétfi Miklós nádor útra kel seregével Nápolyba.

november 11. I. (Nagy) Lajos Visegrádról elindul első nápolyi hadjáratára. (Szárazföldi útjának főbb állomásai: november 11.—december 3.: Stájerország; Cilly, Udine, Sacile; december 3.: Cittadella, Vicenza; december 4—9.: Verona; december 9.: Mantova, Ostiglia, Mirandola; december 9—11.: Modena; december 11—12.: Bologna; december 12—13.: Castell San Pietro;

december 13—20.: Forli, Cesena, Rimini, Urbino, Fabriano, Foligno; december 20—24.: Perugia, Aquila.)

december 24. után I. (Nagy) Lajos serege egy részét Fondi város grófjának vezetése alatt előcsapatként Nápoly ellen küldi.

az év folyamán Magyarországon is felüti a fejét az Európa-szerte dühöngő pestisjárvány. (1349-ig tart.)

1348

január 11. I. (Nagy) Lajos megérkezik Beneventóba.

január 14. IV. Károly cseh király megalapítja a prágai egyetemet. (Közép-Európa legelső egyeteme.)

január 15. I. Johanna nápolyi királynő elmenekül Marseille-be.

január 15. körül A magyar előhad Capuánál találkozik a nápolyi főssereggel, és azt rövid harc után megfutamítja.

január 17. I. (Nagy) Lajos Aversába érkezik.

január 18. Lajos tarantói hg elmenekül Nápolyból.

január 23. I. (Nagy) Lajos Aversában kivégezteti Károly durazzói herceget, a többi Anjou herceget pedig Magyarországra küldi túszként.

február 15. körül I. (Nagy) Lajos bevonul Nápolyba. (Királyi címébe fölveszi a Jeruzsálem és Szicília [Nápoly] királya címét is.)

február I. (Nagy) Lajos Martell Károlyt, András hg utószülött fiát Magyarországra viteti.

május vége I. (Nagy) Lajos első nápolyi hadjáratáról visszaérkezik Magyarországra. (Nápolyi helytartójául Wolfhardt Ulrikot nevezi ki.) → 1350

június 19. Meghal Martell Károly, András hg utószülött fia.

augusztus 5. I. (Nagy) Lajos 8 évi fegyverszünetet köt Velencével. (Velence szárazon és vizen szabad átvonulást biztosít a magyar hadaknak.)

augusztus 7. VI. Kelemen pápa Lajos tarantói hercegnek, I. Johanna nápolyi királynő férjének királyi címet adományoz. (A pápa ezt megelőzőleg megvásárolta a királynőtől Avignont.) Johanna királynő a királyi hatalmat férjére ruházza át.

szeptember 17. I. Johanna nápolyi királynő és Tarantói Lajos nápolyi király hazatér Nápolyba.

szeptember—december Tarantói Lajos hadjáratot indít a magyar király csapatai által megszállt erősségek (Castel S. Elmo, Castel Capuano, Castel Nuovo, Lucera, Stilo és Acerra) ellen. A magyar csapatok kénytelenek visszavonulni az Adriai-tenger partján fekvő Manfredoniába.

késő ősze Lackfi István erdélyi vajda I. (Nagy) Lajos király parancsára tekintélyes sereggel indul az Itáliában állomásozó magyar csapatok megsegítésére.

az év folyamán I. (Nagy) Lajos egyezséget köt Genovával. (Velencei háború esetén Genova hajókat bocsát a magyar király rendelkezésére.)

1349

január 5. Aversa, Capua, Sessi megadja magát Tarantói Lajos nápolyi csapatainak.

január 11. Wolfhardt Ulrik, I. (Nagy) Lajos nápolyi kormányzója titkon elhagyja Nápoly várát és Magyarországra jön.

január 17. körül A nápolyi Castello dell'Ovo őrsége 3 ezer aranyforint ellenében feladja az erősséget.

január 23. Lackfi István erdélyi vajda és Wolfhardt Konrád zsoldoskapitány Trojánál ütközetre kényszeríti Tarantói Lajos seregét és győzelmet arat.

február 1. Lackfi István erdélyi vajda és Wolfhardt Konrád kapitány serege beveszi Corneto városát.

április 22. Lackfi István elfoglalja Capuát.

április 23. Aversa városa meghódol Lackfi István csapatai előtt. (Példáját követi a Terra di Lavoro többi városa és erőssége.)

június 6. Tarantói Lajos nápolyi király serege Aversa és Nápoly között megütközik Lackfi István erdélyi vajda seregével és vereséget szenved.

június 7. előtt A pestisjárvány gyengül Magyarországon.

június 18.—július 8. I. (Nagy) Lajos leváltja Nagymartoni Pál országbírót és Szécsényi Tamást nevezi ki utódává. (Tisztségét 1354. március 29. és április 14. között bekövetkezett haláláig viseli.)

június Guido bíboros pápai követ Magyarországon tárgyal I. (Nagy) Lajossal. (A pápa közvetítésével a magyar király egyéves fegyverszünetet köt a nápolyi királyi párral.)

július 22. Vilmos pannonhalmi apát átíratja a székesfehérvári káptalannal Szent István Hartvik-féle legendájának az apátság tizedjogára vonatkozó részletét.

szeptember 7. Meghal pestistben Margit királyné, I. (Nagy) Lajos első felesége.

szeptember Nápolyban Lackfi István erdélyi vajda német zsoldosai megtagadják az engedelmességet. A vajda elhagyja Aversát, s hadait a keleti partvidék védelmére vonja vissza, maga pedig visszatér Magyarországra.

október 10. I. (Nagy) Lajos felszólítja a székesfehérvári káptalant, hogy Szent István legendájából állapítsa meg a karakói vár (Vas vm.) népeinek és nemes várjobbágyainak a lakóhelyét és szabadságjogait. (A káptalan nem tud eleget tenni a kérésnek, mert I. Károly parancsára a legendát Székesfehérvárról már korábban Visegrádra szállították.)

november 8. I. (Nagy) Lajos hűtlenségi pert indít Báthori András erdélyi püspök ellen, mert a püspök nem engedte be a királyt valamelyik várába.

november 26. I. (Nagy) Lajos a királyi birtokokból adományoz a Kont családnak.

ősz Velence követei Budán tárgyalnak I. (Nagy) Lajossal a békekötés feltételeiről. (A békét nem kötik meg, mert a király nem mond le Dalmáciára vonatkozó felségjogáról.)

az év folyamán A pestisjárvány idején Magyarországon is felüti a fejét a flagelláns eretnekség.

1350

január 11. előtt Az esztergomi káptalan Vásári Miklóst választja meg Telegdi Csanád, az elhunyt esztergomi érsek utódává. (Méltóságát 1358. május 12. és augusztus 29. között bekövetkezett haláláig viseli.)

április 18—25. I. (Nagy) Lajos elindul Zenggből második nápolyi hadjáratára. (A királyt szállító gálya Ortonában köt ki.)

május 1. I. (Nagy) Lajos bevonul Manfredoniába. (Ennek hírére Teano és Barletta meghódol előtte.)

május 8. I. (Nagy) Lajos rövid ostrom után elfoglalja Barit.

május 9—25. I. (Nagy) Lajos Barlettában időzik; itt várja be a hadsereget és zsoldot hozó Rátóti Lórántffy Lesták udvarmestert.

június 14. I. (Nagy) Lajos hadserege élén (15 ezer magyar, 8 ezer német lovas és 4 ezer olasz gyalogos) megindul Nápoly ellen. (Útvonala: Canosa di Puglia, Ascoli, Melfi, Consa, Oliveto, Contarzo, Eboli, Salerno, Scafati. A király Canosa di Puglia ostrománál megsebesül.)

június 26. VI. Kelemen pápa felszólítja a nápolyi királyság összes főméltóságát, főpapját, továbbá Genovát, hogy I. Johanna nápolyi királynőt támogassák a magyar királlyal szemben.

június 30.—augusztus 3. A magyar sereg Aversát ostromolja. (Július 26-án a király súlyosan megsebesül.)

július 26. után A király megfosztja Lackfi István erdélyi vajdát a fővezérségtől és azt Kont Miklósra bízza.

augusztus 3. után I. Johanna nápolyi királynő és férje Tarantói Lajos pápai gályákon Gaetába menekül.

augusztus I. (Nagy) Lajos és hadserege bevonul Nápolyba.

szeptember második fele I. (Nagy) Lajos zarándokutat tesz Rómába. Nápolyi helytartójául Lackfi András nevezi ki.

szeptember 19. István hg, I. (Nagy) Lajos öccse és Margit, néhai IV. (Bajor) Lajos német-római császár leánya házasságot köt.

szeptember vége—október 25. I. (Nagy) Lajos Rómából Itálián keresztül (Cesena, Ferrara, Argenta, Verona, Udine) megérkezik Budára. (Véget ér a második nápolyi hadjárat.)

november 3. Utoljára említi oklevél Lackfi István erdélyi vajdát.

vége VI. Kelemen pápa közvetítésével I. (Nagy) Lajos és I. Johanna nápolyi királynő a status quo alapján fegyverszünetet köt.

az év folyamán I. (Nagy) Lajos átadja öccsének, István hercegnek Horvátország, Szlavónia és Dalmácia kormányzását.

1350 körül

A *Königsbergi Töredék és Szalagjai* keletkezése. (A vallási tárgyú nyelvemlék egy nagyobb terjedelmű, vegyesen magyar és latin nyelvű kézirat maradványa.) — Uzsai János egri olvasókanonok és volt bolognai rektor összeállítja formulagyűjteményét, az *Ars Notariát*. (Az első ismert hazai retorikai és jogi tankönyv.)

1351

február 5. előtt I. (Nagy) Lajos Csór nembeli Gönyüi Tamást nevezi ki erdélyi vajdává. (Tisztségétől május 8. után megválik.)

február 24. I. (Nagy) Lajos kiváltságlevelet ad Sárvár (Vas vm.) számára, melyben felszólítja a birtokosokat, hogy ne gátolják a jobbágyok városba költözését.

március I. Johanna nápolyi királynő és férje, Tarantói Lajos visszatér Nápolyba.

május 8.—december 6. I. (Nagy) Lajos Csór nembeli Gönyüi Tamás helyére Kont Miklóst nevezi ki erdélyi vajdává. (Méltóságát 1356-ig viseli.)

június második fele I. (Nagy) Lajos elindul Budáról Lengyelországba, hogy megsegítse III. (Nagy) Kázmér lengyel királyt a litvánok elleni hadjáratban.

június vége—július I. (Nagy) Lajos megérkezik Krakkóba, ahonnan Szandomirba majd Lublinba vonul.

július 27.—augusztus 15. A lengyel király megbetegedése miatt I. (Nagy) Lajos áll az egyesült lengyel—magyar sereg élére; kiszorítja a litvánokat Halicsból és Lodoméria-ból, és békére kényszeríti Kestutis (Kiejstut) litván fejedelmet.

augusztus 17.—szeptember 13. A király első litván hadjáratából visszatér Budára. → 1352

november—december 11. I. (Nagy) Lajos az ország nemeseinek kívánságára országgyűlést tart Budán. (December 11.: A király kiadja a törvénykönyvet: átírja és a nemesek szabad rendelkezési jogára vonatkozó 4. törvénycikk kivételével megerősíti az 1222. évi Aranybullát, s a szabad rendelkezési jog helyett törvénybe foglalja a tényleges gyakorlatot: a nemzetség öröklési jogát, az ősiséget. Főbb törvénycikkek: 3., 21—22.: intézkedik a káptalanok és konventek hiteleshelyi működéséről és a királyi emberek illetőségéről; 4—5., 12.: fenntartja az I. Károly által bevezetett portális adót, a kamara haszna szedését, sőt azt Szlavóniára is kiterjeszti, meg-

szüntetvén ezzel a báni pénzverést és a szlavóniai kamarát; 6.: egységesen megszabja a jobbágyság terményadóját: terméséből a földesúr — legalábbis az egyházi földesúr — az egyházi tized beszedése után fennmaradó 9/10 rész kilencedét köteles behajtani; 11.: kimondja, hogy az ország nemesei egy és ugyanazon szabadságot élveznek; az erdélyi, szlavóniai, horvátországi és dalmáciai nemesség egyenlővé válik a magyarországival; 16.: megtiltja a jobbágyok elhurcolását; 18.: szabályozza az úriszéki bíráskodást.)

december 16. I. (Nagy) Lajos a nagyszebeni kereskedőknek a szokásos vámok megfizetése ellenében szabad közlekedést biztosít az ország egész területén.

1352

március eleje I. (Nagy) Lajos elindul Budáról második litván hadjáratára.

március 16. Urbáriumban szabályozzák a peresznyei (Sopron vm.) jobbágyok földesúri terheit. (A 14. század második felében egyre gyakrabban fordulnak elő urbáriumok.)

március 21. I. (Nagy) Lajos Bełz vára alá érkezik, serege egyesül a lengyel haddal; megkezdődik a vár ostroma.

április 1. I. (Nagy) Lajos Bełz várát sikertelenül ostromolva kétévi fegyverszünetet köt a litvánokkal és megkezdi a visszavonulást. (Még április 12. előtt visszaér Budára.) → 1354

július 10. I. (Nagy) Lajos kéri VI. Kelemen pápát, hogy a megkeresztelkedő kunokat és tatárokat mentse fel a papi tized fizetése alól.

augusztus 20. I. (Nagy) Lajos erre a napra országgyűlést hív össze Székesfehérvárra.

nyár—ősz I. (Nagy) Lajos VI. Kelemen pápa közvetítésével megköti a békét I. Johanna nápolyi királynővel. (A magyar király kivonja csapatait a királyságból, de elméletben továbbra is fenntartja igényét a nápolyi trónra.)

szeptember 20. I. (Nagy) Lajos engedélyezi az erdélyi püspökségnek, hogy az 1351. évi törvénykönyv intézkedésével (6. törvénycikk) szemben a terménytizedet nem természetben, hanem pénzben szedhesse.

október 22. I. (Nagy) Lajos és Genova két évre szövetséget köt Velence ellen.

vége I. (Nagy) Lajos szabadon bocsátja a fogságban tartott durazzói és a tarantói hercegeket.

az év folyamán I. (Nagy) Lajos magyar és III. (Nagy) Kázmér lengyel király szerződést köt Halicsról és Lodoméria-ról. (Lajos a két tartományt mint a magyar korona tulajdonát a lengyel királynak adományozza, azzal a kikötéssel, hogy ha Kázmérnak fia születik, a magyar király visszaválthatja a két tartományt.)

1353

április 20. előtt I. (Nagy) Lajos a káptalanok és a konventek pecsétjeit Budára viteti megvizsgálásuk és jogosultságuk megállapítása céljából.

június 20. körül I. (Nagy) Lajos házasságot köt Kotromanić István bosnyák bán és Erzsébet kujáviai hercegnő leányával, Erzsébettel. (A király második házassága.)

szeptember 15. I. (Nagy) Lajos és IV. (Luxemburgi) Károly német-római császár, cseh király egyezséget köt. (Születendő gyermekeiket egymás tudta nélkül nem jegyzik el.)

1354

március 29—április 14. Meghal Szécsényi Tamás országbíró. A király Drugeth Miklóst nevezi ki utódává. (Tisztségét 1355. február 18. után bekövetkezett haláláig viseli.)

március I. Murád szultán elfoglalja Gallipolit, s ezzel megveti a törökök európai államának alapját.

május I. (Nagy) Lajos harmadszor indul csapatai élén a litvánok ellen. (Halicsban győzelmet arat, s biztosítja korábbi hódításait.)

május vége—június eleje I. (Nagy) Lajos a litvánok elleni hadjárat után a tatár határra vonul és békét köt a tatárokkal. (A tatárok portyázásai megszűnnek Magyarország ellen.)

június—július I. (Nagy) Lajos Genovával szövetségben Velence elleni támadásra készül. IV. Károly német-római császár közbenjárására lemond a támadásról és Szerbia ellen vonul. Visszafoglalja Humot, s azt felesége hozományaként megtartja.

augusztus 9. Meghal István, I. (Nagy) Lajos király legfiatalabb öccse, aki Dalmácia, Horvátország és Szlavónia hercege címét viselte.

az év folyamán Meghal Kotromanić István bosnyák bán, I. (Nagy) Lajos apósa.

1355

február 18.—június 14. Meghal Drugeth Miklós országbíró. A király Szécsi Miklóst nevezi ki utódává. (Tisztségét először 1359 januárjáig viseli.)

augusztus 17. I. (Nagy) Lajos megosztja Óbudát Erzsébet anyakirályné és a budai káptalan között. (Erzsébet a neki jutott óbudai várban rendezi be udvarát.)

szeptember 25. után A királyi udvar visszaköltözik Budáról Visegrádra. (Valószínűleg a király haláláig, 1382-ig marad ott.)

december 20. Meghal Dusan István szerb király. A hírre I. (Nagy) Lajos Alsólendvai Bánffy Miklós horvát-szlavón bán vezérlete alatt sereget küld Szerbia ellen, amely visszafoglalja Klissa várát.

1355 után

Névtelen minorita szerzetes megörökíti I. (Nagy) Lajos 1345—1355 közti hadjáratait. (A mű szövegét, melynek valószínű szerzője Kétyi — másképpen Egri — János minorita szerzetes, az 1479. évi *Dubnici Krónika* őrizte meg.)

1356

január 6. I. (Nagy) Lajos szövetséget köt II. (Habsburg) Albert osztrák herceggel.

március 18—31. Meghal Gilétfi Miklós nádor. A király Kont Miklóst nevezi ki nádornak. (Méltóságát 1367-ben bekövetkezett haláláig viseli.) Kont Miklós erdélyi vajdai tisztségét Lackfi András kapja meg. (Méltóságát 1359-ben bekövetkezett haláláig viseli.)

április vége I. (Nagy) Lajos elindul Budáról Velence elleni hadjáratára.

június 3. IV. Károly német-római császár, cseh király felbontja Velencével a szövetséget és a magyar királyt támogatja.

június Kanizsai István budai prépost Avignonba érkezik. (Feladata, hogy megnyerje VI. Ince pápa diplomáciai

támogatását a magyar király Velence elleni hadjáratához.) — A király hadaival (Luxemburgi) Miklós aquileiai pátriárka területére érkezik és megkezdi hadműveleteit Velence ellen.

július 27—augusztus 23. I. (Nagy) Lajos király hadseregével megostromolja Trevisót.

július 30. I. (Nagy) Lajos szövetséget köt Francesco Carrara padovai herceggel. (Padova határainak sértetlensége fejében a herceg vállalja a magyar hadsereg élelmezését.)

augusztus 10. I. (Nagy) Lajos késznek nyilatkozik a Velencével vitás kérdések eldöntését VI. Ince pápa ítéletére bízni és hadát Velence területéről visszavonni.

augusztus vége I. (Nagy) Lajos Vásári Tamásra, az esztergomi érsek testvérére bízza Treviso ostromának irányítását és visszaindul Budára.

november 4. I. (Nagy) Lajos Kapronca mezővárosnak (Körös vm.) Zágráb város kiváltságait adományozza.

november 11. I. (Nagy) Lajos öt hónapra fegyverszünetet köt Velencével.

1357

eleje Szécsi Miklós vezetésével magyar követség tárgyal Velencében a békekötésről.

április Megszakadnak a Velencével folytatott béketárgyalások, (A magyar király nem hajlandó lemondani Dalmácia felségjogáról.)

május Erzsébet anyakirályné Aachenbe zarándokol. — Folytatódik Velencével a háború. Csúz János dalmát-horvát bán vezetésével a magyar seregek a dalmáciai városokat ostromolják.

tavasza Lackfi Miklós ispán vezérlete alatt királyi sereg harcol Itáliában VI. Ince pápa oldalán az egyházi javakat fosztogató Manfrediak és Ordelaffiak ellen.

július eleje I. (Nagy) Lajos Dalmáciába megy. Spalato és Trau városa hódol a magyar királynak.

szeptember közepe A Csúz János dalmát-horvát bán vezette seregek a magyarbarát polgárok segítségével hosszú ostrom után beveszik Zára városát.

november 28. I. (Nagy) Lajos megerősíti az erdélyi Zalatna (Fehér vm.) kiváltságlevelét és engedélyezi, hogy ugyanazokat a szabadságokat élvezze, mint a többi bányaváros.

november vége Velence békekötés céljából követeket küld I. (Nagy) Lajoshoz.

december 14. Csúz János dalmát-horvát bán értesíti a királyt, hogy Sebenico városa megadta magát a magyar seregnek.

december 15. I. (Nagy) Lajos megerősíti Sebenico város kiváltságlevelét.

az év folyamán I. (Nagy) Lajos és Kotromanić Tvrtko bosnyák bán egyezséget köt. (A bán megígéri Hum átadását, a bogumilok kiűzését és segédcsapatok állítását; a király megerősíti Tvrtkót Bosznia és az ozorai bánság birtokában.)

1358

eleje A Velencével folytatott háborúban Nona városa, Brazza és Lessina szigetek lakói megadják magukat a magyar seregnek.

február 18. I. (Nagy) Lajos és Velence békét köt Zárában. (Velence lemond Dalmáciáról és elismeri a dalmát városok adriai kereskedelmének szabadságát. Raguza a magyar király fennhatósága alá kerül.)

május 15. Ismeretlen szerző megkezdi s valószínűleg még az év folyamán — I. Károly 1330. évi havasalföldi hadjáratának elbeszélése közben — abbahagyja a *Képes Krónika* írását. (Az író krónikájában a Kálmán- és a III. István-

kori gestát, továbbá az ismeretlen minorita 1332—1333-ban írt művét szerkesztette egybe és dolgozta át. A mű szerzőjének régebben Kálti Márk székesfehérvári őrkanonokot tartották. — A *Képes Krónikát* az 1360-as években lemásolják és 147 színes iniciáléval és miniatúrával díszítik. A kódex díszítése valószínűleg Hertul fia Miklós királyi festő munkája, akit Sopron megyei birtokáról Meggyesinek is hívnak. — Jakubovich Emil szerint a *Képes Krónikát* 1374 és 1376 között másolták le és festették ki. A kódexet a magyar király ajándékba szánta V. Károly francia királynak abból az alkalomból, hogy fiával, Valois Lajos orléans-i herceggel 1374-ben eljegyezte elsőszülött leányát, Katalint.)

június 11. Berthold Holzschuher nürnbergi kereskedő megbízást ad két marhakereskedőnek, hogy Budán ökröket vásároljanak és azokat német földre hajtsák. (A magyar marhakivitel korábban kezdődött; ebben az időben már állandósult gyakorlat.)

július 28. I. (Nagy) Lajos szabad átkelést engedélyez a brassói kereskedőknek a Bodza és Prahova folyók között Havasalföldre egészen az Olonca (Ialomiţa) és a Szeret folyók dunai torkolatáig.

augusztus 29.—október 8. Az esztergomi káptalan Frankói Miklóst választja meg Vásári Miklós, az elhunyt esztergomi érsek utódává. (Méltóságát 1366. november 20. és december 2. között bekövetkezett haláláig viseli.)

1358—1366

A magyar zarándokok lelki gondozásának ellátására valószínűleg I. (Nagy) Lajos megbízásából felépül az aacheni dóm magyar kápolnája. (A magyar király 1367-ben értékes műtárgyakkal gazdagítja.)

1359

január 13—24. I. (Nagy) Lajos leváltja Szécsi Miklós országbírót és Újlaki Ugrin fia Miklóst nevezi ki utódává. (Tisztségét 1359. október 10. után bekövetkezett haláláig viseli.)

március 30. I. (Nagy) Lajos megerősíti I. Károlynak a regensburgi kereskedők számára adott kiváltságlevelét. (A harmincad lefizetése után az országban szabadon kereskedhetnek.)

május—július I. (Nagy) Lajos király hadjáratot vezet Szerbia ellen. A fiatal IV. Uroš István szerb király és gyámja, Marnavić Vukašin despota hadserege a Krusevácnál vívott csatában vereséget szenved.

szeptember 25.—október 31. Meghal Lackfi András erdélyi vajda. Utódául a király Lackfi Dénest nevezi ki. (Tisztségét 1367-ig viseli.)

1360

március 11. előtt I. (Nagy) Lajos Bebek Istvánt nevezi ki az elhunyt Újlaki Miklós országbíró utódává. (Tisztségét 1369. május 28. után bekövetkezett haláláig viseli.)

április 26. VI. Ince pápa katonai segítséget kér a magyar királytól a Bolognát ostromló Bernabos Visconti milánói hg ellen. (A magyar had szeptember végén érkezik Bolognába.)

május közepe I. (Nagy) Lajos, IV. Károly német-római császár és cseh király, (Luxemburgi) János morva őrgróf, valamint IV. (Habsburg) Rudolf osztrák hg Nagyszombatban találkozik. (A Luxemburgok lemondanak Ausztriáról, a Habsburgok Cseh- és Morvaországról.)

ősze Meghal István hg fia, János. (A magyar Anjou-ház férfiágon utód nélkül marad.)

1360 körül

I. (Nagy) Lajos kiűzi az országból a zsidókat. (Ausztriában és Csehországban telepednek le; visszaköltözésüket a király 1365 körül engedélyezi.) — Kolozsvári Márton és György, Miklós kolozsvári festő fiai elkészítik a váradi királyszobrokat; Szent István és László, valamint Imre hg bronzból öntött életnagyságú szobrait. (A szobrok Várad 1660. évi török megszállása után pusztulnak el.)

1361

február 2. I. (Nagy) Lajos és Erzsébet királyné megerősíti Erzsébet, néhai István hg leánya és Jodok, (Luxemburgi) János morva őrgróf elsőszülött fia eljegyzését. (A magyar király 1362-ben felbontja.)

április 15. I. (Nagy) Lajos Debrecennek I. Károly idejében mutatott hűségéért a királyi városok szabadságait adományozza.

tavasza Nagy magyar sereg („magna societas Ungarorum") harcol zsoldos csapatként Itáliában.

augusztus 1. IV. Károly német-római császár szövetséget köt IV. Rudolf osztrák herceggel Lajos aquileiai pátriárka és közvetve a magyar király ellen.

augusztus 9. I. (Nagy) Lajos király Kassa városának árumegállító jogot adományoz.

szeptember 10. I. (Nagy) Lajos meghívja a nápolyi Anjou-ház férfitagjait látogatóba Budára. (Célja: a cseh—osztrák—velencei szövetséggel szemben a nápolyi szövetség megerősítése.)

december 25. I. (Nagy) Lajos Modor királynéi mezővárosnak (Pozsony vm.) városi kiváltságlevelet adományoz, fellebbezési fóruműul Nagyszombatot és Pozsonyt jelöli ki.

december 31. I. (Nagy) Lajos békét közvetít IV. Rudolf osztrák hg és Lajos aquileiai pátriárka között; egyszersmind szövetségre lép az osztrák herceggel.

1362

május—június I. (Nagy) Lajos elrendeli a hadfelkelést IV. Károly német-római császár ellen. (A háború oka: a császár megsértette Erzsébet anyakirálynét.)

nyara I. (Nagy) Lajos és IV. Károly császár fegyverszünetet köt Brünnben; megindulnak a béketárgyalások.

december eleje I. (Nagy) Lajos felbontja Erzsébet, néhai István hg leánya eljegyzését (Luxemburgi) Jodokkal, János morva őrgróf fiával, és örökösödési szerződést köt IV. (Habsburg) Rudolf osztrák herceggel; Erzsébetet eljegyzi IV. (Habsburg) Rudolf öccsével, Alberttel. (A szerződés 1366. februárban érvényét veszti.)

az év folyamán I. Murád szultán elfoglalja Drinápolyt.

1363

május 2. előtt I. (Nagy) Lajos betiltja a pápai adószedők további működését Magyarországon.

július I. (Nagy) Lajos két sereget indít Bosznia ellen. (Az egyiket Frankói Miklós esztergomi érsek és Kont Miklós nádor, a másikat a király maga vezeti. (A magyar hadakat Pliva zsupában feltartóztatják.)

az év folyamán A megözvegyült IV. Károly német-római császár Pomerániai Erzsébetet, Erzsébet anyakirályné unokahúgát veszi feleségül. A Krakkóban tartott lakodalmon, amelyen I. (Nagy) Lajos magyar király is részt vesz, elsimítják a két uralkodó közötti ellentéteket és felfüggesztik a cseh—magyar háborúskodást.

1364

február 10. IV. Károly német-római császár, I. (Nagy) Lajos és IV. Rudolf osztrák herceg Brünnben békét köt. (Rudolf megkapja Tirolt és két felsőitáliai várat, a magyar király megelégszik az erkölcsi győzelemmel.)

május 12. III. (Nagy) Kázmér lengyel király megalapítja a krakkói egyetemet.

július 15 I. (Nagy) Lajos a gabonahiány orvoslására elrendeli, hogy a városok és a falvak elöljárói csak egy évre való gabonát tároljanak, a többit adják el; a szállítás után vámot nem kell fizetni.

az év folyamán I. (Nagy) Lajos Durazzói (Kis) Károly herceget, II. (Anjou) Károly nápolyi király és Árpád-házi Mária dédunokáját Nápolyból udvarába hozatja, majd kinevezi Horvátország és Szlavónia hercegévé. — Az első fennmaradt városi számadáskönyv keletkezése. (Selmecbányán készült, csak töredékei ismertek.)

1365

január 8. Toldi Miklós zsoldosvezérként Itáliában az egyházi állam és I. Johanna nápolyi királynő szolgálatába áll. (A személyéhez kapcsolódó regényes történetet, a Toldi-mondát Ilosvai Selymes Péter 1574. évi verses históriája és a néphagyomány őrizte meg.)

január 13. A „zsellérhely" első ismert előfordulása forrásban. (Vas megyei adat.)

március 12. IV. Rudolf osztrák hg megalapítja a bécsi egyetemet.

tavasza I. (Nagy) Lajos hadjáratot vezet Felső-Bolgárország ellen. Székhelyét, Vidint beveszi, Sztracimir János bolgár fejedelmet feleségével együtt Magyarországra küldi túszként, és Vidinbe magyar bánt nevez ki. (A bolgár hadjárat után Lajk havasalföldi vajda meghódol a magyar királynak.)

július 16. A király pallosjogot adományoz Bártfa városának.

november 6. Az erdélyi nemesek a királytól ítélkezési jogot kapnak népeik és jobbágyaik, valamint birtoktalan famulusaik felett. (Az erdélyi nemesek helyzete e vonatkozásban is azonossá válik a magyarországi nemesekével.)

november vége IV. Károly német-római császár Budán tartózkodik, hogy fia, Vencel számára megkérje Erzsébet hercegnő (néhai István hg leánya) kezét.

az év folyamán Bogdán vajda titkon elhagyva máramarosi földjét, Moldvába költözik, s magát Moldva vajdájává kiáltja ki. — Boszniában lázadás tör ki Kotromanić Tvrtko uralma ellen. Tvrtko anyjával együtt a magyar udvarba menekül, s magyar had segíti vissza a fejedelmi székbe. — A király címert adományoz Temesvárnak. (Az első ismert magyarországi városi címeradomány.)

1366

január Néhai István hg leányát, Erzsébetet eljegyzik IV. Károly német-római császár fiával, Vencellel.

február 25. I. (Nagy) Lajos király Budán kelt oklevelében feloldja III. Albert és III. Lipót osztrák hercegeket eddigi (→ 1362. december eleje) szövetségesi kötelezettségeik alól.

március 26. A Luxemburgok és a Habsburgok örökösödési szerződést kötnek. (Az 1362. évi magyar—Habsburg örökösödési szerződés érvényét veszti.)

tavasza—nyara V. (Palaiologosz) János bizánci császár Budán tárgyal I. (Nagy) Lajossal, hogy közvetítésével kieszközölje az egyházi uniót és Nyugat segítségét a török ellen. (Eredménytelen tárgyalások után szeptember vége körül indul vissza Budáról, a király a vidini bánságig elkíséri vendégét.)

1366 körül

I. (Nagy) Lajos Lajk havasalföldi vajdára bízza a szörényi bánság kormányzását, engedélyezi a lakatlan fogarasi erdőség betelepítését; Lajknak a Fogaras hercege címet adományozza.

1367

eleje Az esztergomi káptalan Telegdi Tamást választja meg Frankói Miklós, az elhunyt esztergomi érsek utódává. (Méltóságát 1375. december 1. után bekövetkezett haláláig viseli.)

február 28. V. Orbán pápa a magyar király kérésére megerősíti az 1250 táján alapított pálos rendet.

március 3—25. I. (Nagy) Lajos Lackfi Dénes helyére Lackfi Miklóst nevezi ki erdélyi vajdává. (Tisztségét 1369-ig viseli.)

április 24.—május 1. Meghal Kont Miklós nádor. A király Opuliai Lászlót nevezi ki utódává. (Tisztségét 1372-ig viseli.)

június 16. Az érctörő malom (hámor) első ismert magyar nyelvű okleveles említése.

június 29. I. (Nagy) Lajos a nagyszebeni polgároknak Buda város kereskedelmi szabadságjogait adományozza. (Bécs, Prága, Zára és Velence felé szabadon kereskedhetnek, Buda városának árumegállító joga nem érvényesül velük szemben.)

szeptember 1. V. Orbán pápa megerősíti I. (Nagy) Lajos pécsi egyetemalapítását; a teológiai kivételével minden kar működését engedélyezi. (Működésére 1373-tól nincs adat; valószínűleg 1390 körül szűnik meg.)

november eleje I. (Nagy) Lajos magyar és III. (Nagy) Kázmér lengyel király a Habsburgok ellen II. (Wittelsbach) István bajor herceggel és rokonaival szövetséget köt.

az év folyamán A király a szomolnokbányai (Szepes vm.) pénzverőkamarát áthelyezi Kassára.

1368

eleje I. (Nagy) Lajos Czudar Péter szlavón bán vezetésével sereget küld V. Orbán pápa megsegítésére az Itáliában garázdálkodó zsoldoshadak ellen.

január 20. Lajk havasalföldi vajda kiváltságlevelet ad a brassói kereskedőknek. (Havasalfölde területén folytatott kereskedelmük után nem kötelesek harmincadot fizetni.)

február 25. I. (Nagy) Lajos és III. (Nagy) Kázmér lengyel király kereskedelmi egyezményt köt Budán. (A lengyel kereskedők Kassáig szabadon jöhetnek, ott áruikat három napig ki kell rakniok eladásra; megmaradt áruikat továbbvihetik Magyarországra vagy azon túl. — A lengyel uralkodó a magyar kereskedőknek hasonló kiváltságokat adományoz Krakkóban.)

június 22. I. (Nagy) Lajos a brassóiak kérésére elengedi a harmincadfizetést az Erdélybe jövő kereskedőknek. (Abban a reményben, hogy a brassóiak is harmincadfizetés nélkül kelhetnek át áruikkal Moldvába.)

augusztus 25. Először említenek városba költözött, polgárrá vált székelyt.

október—november I. (Nagy) Lajos hadjáratot vezet Lajk havasalföldi vajda ellen. A király visszafoglalja a vajdától Szörény várát és a szörényi bánságot. Himfi Benedek bolgár bán megvédi székhelyét, Vidint Sisman János tirnovói bolgár cárnak, Lajk szövetségesének támadása ellen.

1369

február 14—15. I. (Nagy) Lajos magyar és III. (Nagy) Kázmér lengyel király szövetséget köt IV. Károly német-római császár ellen.

február 17. előtt A király Lackfi Miklós helyére Lackfi Imrét nevezi ki erdélyi vajdává. (Tisztségét 1372-ig viseli.)

március 24. Kolozsvár városa a helybeli szűcsök céhének érdekeit védi az idegen szűcsökkel szemben. (A magyarországi céhek első említése.)

június 26. I. (Nagy) Lajos megerősíti a regensburgi (Bajorország) kereskedők I. Károlytól kapott kiváltságait.

július 23.—augusztus 1. I. (Nagy) Lajos Szécsi Miklóst nevezi ki az elhunyt Bebek István országbíró utódává. (Tisztségét másodszor 1372 szeptemberéig viseli.)

nyara Lajk havasalföldi vajda meghódol a magyar király előtt; mint a magyar korona hűbérese megtartja Havasalföldet és visszakapja a Szörényi bánságot. Ugyanakkor hűségeskü ellenében a király szabadon engedi Sztracimir János bolgár fejedelmet és hűbérként visszaadja neki Vidint.

szeptember 11—15. I. (Nagy) Lajos magyar, III. Nagy Kázmér lengyel király, valamint I. (Wittelsbach) Rupert és II. (Wittelsbach) Albert bajor hercegek Pozsonyban találkoznak, és szövetséget kötnek Csehország és Ausztria ellen.

szeptember 14. I. (Nagy) Lajos Amberg (Bajorország) város kereskedőinek a regensburgi és a nürnbergi kereskedőknek engedélyezett kedvezményeket adományozza.

december 18. I. (Nagy) Lajos Brassó városa számára az idegen (lengyel, német) posztókereskedőkkel szemben árumegállító jogot adományoz.

az év folyamán Sztracimir János, a vidini Bulgária fejedelme, szabad kereskedelmet ad országában a brassóiaknak.

1370

január Durazzói (Kis) Károly hg feleségül veszi Margitot, I. Johanna nápolyi királynő unokahúgát. — I. (Nagy) Lajos néhai István hg leányát, Erzsébetet II. Fülöp tarantói herceghez és címzetes bizánci császárhoz (I. Károly nápolyi király és Árpád-házi Mária unokájához) adja feleségül.

március 8. I. (Nagy) Lajos kiváltságlevelet ad az erdélyi szebenieknek. (Nemcsak Bécs és Buda között közlekedhetnek szabadon, hanem Buda, Zára és Dalmácia többi városa között is szabad kereskedelmet folytathatnak.)

július 31. I. (Nagy) Lajos vámmentességet ad a brassóiaknak Zárával folytatott kereskedelmükhöz.

augusztus 1. I. (Nagy) Lajos király rendelete megállapítja a sorrendet a tized és a kilenced beszedése között. (A tized kivetése és lerovása után kerül sor a földesúri kilencedre. → 1351. évi 6. törvénycikk)

szeptember 2. A király fölmenti az erdélyi szászokat a védelmükre és a déli határ biztosítására épülő — már csaknem kész — Tolmács (Landskron) vára befejező munkálataiban való részvétel alól.

szeptember 21 I. (Nagy) Lajos engedélyezi, hogy országa kereskedői Horvátországgal és Dalmáciával vámmentesen kereskedjenek.

november 5. Meghal III. (Nagy) Kázmér lengyel király. (Vele kihal férfiágon a Piast uralkodó család. A trón az 1339. évi örökösödési szerződés értelmében a magyar királyt illeti.)

november 5. után A lengyel rendek meghívják I. (Nagy) Lajost a lengyel trónra.

november 17. I. (Nagy) Lajost a krakkói székesegyházban lengyel királlyá koronázzák. (A koronázás után a nagylengyelországi Gnieznóba utazik.)

december I. (Nagy) Lajos Erzsébet anyakirálynét bízza meg Lengyelország kormányzásával, és hazatér Magyarországra.

1370 körül

Elkészül az I. (Nagy) Lajos király könyvtárába tartozó *Secreta Secretorum.* (A kódex díszítését a *Képes Krónika* festőjének tulajdonítják. A kéziratot Oxfordban őrzik.) — Ismeretlen fordító Assisi Szent Ferenc latin nyelvű legendáját magyarra ülteti át. (Szövegét másolatban az 1440 körül írt *Jókai-kódex* őrizte meg.)

1371

május Erzsébet anyakirályné Magyarországra érkezik.

július 2. I. (Nagy) Lajos Pozsonyban egyezséget köt III. (Habsburg) Albert és III. Lipót osztrák hercegekkel, hogy a jövőben egymás tartományait kölcsönösen megkímélik.

július IV. Károly német-római császár hadat indít Brandenburg elfoglalására. I. (Nagy) Lajos a császárral szemben II. (Wittelsbach) István bajor hg és rokonsága oldalára áll és Opuliai László nádor valamint Czudar Péter szlavón bán vezetésével hadat küld Morvaországba. (A császár október 16-án fegyverszünetet köt a bajor hercegekkel, a magyar király pedig visszavonja csapatait.)

szeptember 26. Macedónia szerb fejedelmeinek egyesített serege a Marica folyó mellett súlyos vereséget szenved I. Murád szultántól.

november 18. I. (Nagy) Lajos a szebeni kereskedőket (Erdély) a lengyelországi kereskedelemben Krakkóhoz, Kassához és Lőcséhez hasonló kiváltságokkal ruházza fel.

1371—1376 között

A királyi kancellária második és harmadik osztálya (a királyi gyűrűs- illetve titkospecsétet használó osztály) a titkos kancellár vezetése alatt álló titkos kancelláriává (cancellaria secreta) alakul át. A kancellária első osztálya (cancellaria maior), amely a királyi nagy (kettős vagy egyszerű) pecsétet használja, változatlanul működik tovább.

1372

eleje IV. Károly német-római császár megkéri másodszülött fia, Zsigmond számára Máriának, a magyar király másodszülött leányának kezét.

május 23. I. (Nagy) Lajos esküvel biztosítja IV. Károly német-római császárt, hogy a Luxemburgok birtokaira nem tart igényt.

június Erzsébet anyakirályné, Lengyelország kormányzója Nagy-Lengyelországba utazik. (Megkezdi a királyi birtokok visszavételét.)

nyara Velence az itáliai magyar befolyás növekedésétől tartva háborút kezdeményez Francesco Carrara padovai hg ellen. A magyar király előbb Lackfi István, a későbbi erdélyi vajda, majd Telegdi Tamás esztergomi érsek vezetésével sereget küld padovai szövetségesének.

augusztus 14. I. (Nagy) Lajos elzálogosítja a Heves megyei Sirok várát. (Az első várzálogosítási eset.)

augusztus Magyarországra érkezik Erzsébet anyakirályné és a Luxemburgokkal való megegyezés ellen lép fel.

szeptember 3—10. I. (Nagy) Lajos leváltja Szécsi Miklós országbírót és Szepesi Jakabot nevezi ki utódává. (Tisztségét először 1373 januárjáig viseli.)

október 5. körül A morva—magyar határ közelében találkozik I. (Nagy) Lajos és IV. Károly német-római császár. (A megbeszélések nem vezetnek eredményre. A magyar király továbbra is a Wittelsbachokat támogatja.)

október 6—9. I. (Nagy) Lajos felmenti Opuliai Lászlót a nádori méltóság alól és kinevezi Halics és Lodoméria kormányzójává (orosz vajdává). Nádori méltóságát Lackfi Imre kapja meg. (Tisztségét 1375. május 2. és 8. között bekövetkezett haláláig viseli.) Lackfi Imrétől az erdélyi vajdaságot ifj. Lackfi István veszi át. (Tisztségét 1376-ig látja el.)

október 16. I. (Nagy) Lajos egyezséget köt III. Albert és III. Lipót osztrák hercegekkel a határvillongások meggátolására.

1373

január 13. után A király leváltja Szepesi Jakab országbírót és Czudar Pétert nevezi ki utódává. (Tisztségétől 1373. február 6. és március 8. között megválik.)

február 7. I. (Nagy) Lajos kihirdeti Velencével a hadiállapotot.

március 9. I. (Nagy) Lajos Bécsben a Velence ellen indítandó hadjáratra szövetséget köt III. Albert és III. Lipót osztrák hercegekkel.

március 18. I. (Nagy) Lajos szabadalmat ad a szebeni polgároknak. (A finomviaszt olvaszthatják, önthetik, s azzal az egész ország területén szabadon kereskedhetnek.)

április 6.—május 8. A király ismét Szepesi Jakabot nevezi ki országbírává. (Tisztségét másodszor 1380. augusztus 24. és szeptember 1. között bekövetkezett haláláig viseli.)

május I. (Nagy) Lajos Krakkóban tartózkodik. (Tárgyalásokat folytat a lengyel trón öröklésének ügyében.)

június I. (Nagy) Lajos és IV. Károly német-római császár, cseh király egyezséget köt gyermekeik, az ötéves Luxemburgi Zsigmond és a kétéves Mária eljegyzéséről. (A magyar király lemond II. István bajor hg és rokonsága támogatásáról.)

szeptember 21. Padova és Velence háborújában az utóbbi győzelmet arat. (Padova előnytelen békére kényszerül.)

október 1. körül A lengyel rendek első alkalommal tanácskoznak Kassán a magyar királlyal a lengyel trónöröklés ügyében. (A lengyel nemesség nem akarja vállalni az Anjouk nőági örökösödését.)

az év folyamán Kolozsvári Márton és György elkészíti Szent György bronzból öntött lovasszobrát. (Alkotásuk Prágában látható.)

1374

január 13. I. (Nagy) Lajos engedélyezi a brassóiaknak, hogy finomviasszal az egész ország területén szabadon kereskedjenek.

augusztus 10. I. (Nagy) Lajos követei révén eljegyzi elsőszülött leányát, a négyéves Katalint V. Károly francia király másodszülött fiával, Lajos orléans-i herceggel. (Katalin korai halálával az eljegyzés felbomlik.)

szeptember 17. I. (Nagy) Lajos kiadja a lengyeleknek a kassai privilégiumot, amelynek fejében a lengyelek elismerik a leányági örökösödést.

november Imre váradi olvasókanonok a váradi káptalan megbízásából befejezi a váradi káptalan statútumainak összeállítását. (A káptalan és tagjai jövedelmeiről, jogairól és feladatairól, a káptalan hiteleshelyi pecsétjéről tájékoztató statútumokat történeti rész, a *Váradi krónika* és a püspökök listája vezeti be. A krónika elbeszéli a váradi egyház alapítását és a *Zágrábi krónika* felhasz-

nálásával megörökíti az eseményeket a honfoglalástól 1354-ig. → 1334)

az év folyamán A királyi kápolnaispán irodája megszünteti hiteleshelyi működését, (ezt a feladatát az óbudai káptalan, a nádor és az országbíró veszi át), s a király mozgó audientiái helyett állandó udvari panaszfelvevő hellyé alakul leginkább az országbírói ítélkezéssel kapcsolatban. Okleveleit az uralkodó nevében a királyi középpecsét alatt adja ki. (Működése 1435 körül megszűnik.)

1375

március I. (Nagy) Lajos eljegyzi legfiatalabb leányát, a másfél éves Hedviget, III. Lipót osztrák hg legidősebb fiával, Vilmossal.

április A magyar követek Brünnben tárgyalásokat folytatnak I. (Nagy) Lajos másodszülött leánya, Mária és IV. Kámásodszülött leánya, Mária és IV. (Luxemburgi) Károly német-római császár másodszülött fia, Zsigmond eljegyzéséről.

nyara I. (Nagy) Lajos hadjáratot vezet Havasalföld ellen.

július 5.—október 13. Az uralkodó Garai Miklóst nevezi ki a május elején elhunyt Lackfi Imre nádor utódává. (Tisztségét 1385-ig viseli.)

az év folyamán A király a városi bíróságtól fellebbezett ügyek elbírálására kinevezi Szepesi Jakab országbírót a városok bírájává. (Ezekben a perekben a kúria nemesi bírótársaival korábban a király vagy alkalmi megbízásából a tárnokmester ítélt. Szepesi új tisztségét 1378-ig viseli. → 1379)

1376

január Az esztergomi káptalan De Surdis János váci és győri püspököt választja meg Telegdi Tamás, az elhunyt esztergomi érsek utódává. (Méltóságát 1378-ban bekövetkezett haláláig viseli.)

március 7. A király Bártfát (Sáros vm.) a szabad királyi városok közé emeli.

március 8. I. (Nagy) Lajos Nagybányának (Szatmár vm.) városi és bányászati kiváltságokat adományoz.

június 21. előtt A király Lackfi István helyébe Losonci Lászlót nevezi ki erdélyi vajdává. (Tisztségét 1391—92 telén bekövetkezett haláláig viseli.)

június 21. A magyar főurak és főpapok megerősítik I. (Nagy) Lajos és Marquardus aquileiai pátriárka, valamint a Genova és Padova közt 50 évre kötött szövetségi szerződést.

november 9. Az erdélyi szászok egyeteme írásba foglalja a szebeni, segesvári, szászsebesi és szászvárosi polgároknak I. (Nagy) Lajos király által megújított és továbbra is engedélyezett céhszabályzatait.

december 7. Krakkóban a lengyelek és az Erzsébet anyakirályné kíséretéhez tartozó magyar katonák közt véres összeütközés robban ki; a magyarokat lemészárolják. (Erzsébet anyakirályné elhagyja Krakkót és kíséretével együtt visszatér Budára.)

1376—1377

A királyi különös jelenlét (specialis praesentia) Demeter zágrábi püspök és főkancellár irányítása alatt önálló bírósággá szerveződik. Okleveleit a királyi nagypecsét, majd a főkancellár pecsétje alatt adja ki. → 1428. november

1377

nyara I. (Nagy) Lajos Opuliai Lászlót nevezi ki Lengyelország kormányzójává. (Méltóságát 1379-ben bekövetkező fölmentéséig viseli.)

szeptember I. (Nagy) Lajos hadjáratot vezet a litvánok ellen, 1376. évi őszi támadásuk megtorlására. (Elfoglalja Belz és Chelm várát; Kestutis [Kiejstut] és Lubart litván hercegek hódolnak a magyar királynak.)

az év folyamán Kotromanić Tvrtko bosnyák bán I. Tvrtko István néven Szerbia és Bosznia királyává koronáztatja magát.

1378

május Velence a tenger felől megtámadja Dalmáciát. (Elfoglalja Cattaro, Sebenico és Arbe városát.)

tavasza I. (Nagy) Lajos diplomáciája létrehozza Velence és I. Johanna nápolyi királynő ellen Genova, Padova, Verona, az aquileiai pátriárka, III. Albert és III. Lipót osztrák hercegek szövetségét.

június közepe I. (Nagy) Lajos Hainburgban találkozik III. Lipót osztrák herceggel. (Megkötik gyermekeik Hedvig és Vilmos névleges házasságát.)

június—július A magyar sereg Horváti János macsói bán vezetésével megérkezik Padovába; az egyesült magyar—padovai had a szárazföld felől megtámadja Velencét.

augusztus 16. Az esztergomi káptalan Demeter zágrábi püspököt választja meg De Surdis János, az elhunyt esztergomi érsek utódává. (Méltóságát 1379 közepéig viseli, kormányzóként azonban 1387. február 20-án bekövetkezett haláláig az érsekség élén marad.)

szeptember 18. VI. Orbán pápa Demeter esztergomi érseket és főkancellárt kinevezi bíborossá. (Demeter 1379. augusztus 3. előtt legátusi megbízást kap.)

szeptember 20. VII. Kelemen ellenpápa megválasztásával kezdetét veszi a nagy egyházszakadás. (Tart 1417-ig. — Nagy Lajos az I. Johanna nápolyi királynő által támogatott ellenpápával szemben VI. Orbán pápa oldalára áll.)

az év folyamán A stájerországi Radkersburgból származó Aquila János freskókkal díszíti Velemér (Vas vm.) templomát. (A festő önmagát is megörökíti.)

1379

február 6. körül I. (Nagy) Lajos Zólyomban találkozik IV. Vencel cseh és német királlyal, IV. Károly császár elsőszülött fiával és utódával. (Megerősítik Mária és Luxemburgi Zsigmond brandenburgi őrgróf eljegyzését és megállapodnak, hogy VI. Orbán pápát támogatják.)

április 10.—május 29. Sopron bel- és külvárosában kerületenként összeírják a háztulajdonosokat. (A város legrégibb telekkönyve.)

május A genovai hajóhad Polánál győzelmet arat a velencei flotta felett.

augusztus közepe I. (Nagy) Lajos Kassán találkozik a lengyel főurakkal. (A király elismerteti elsőszülött leánya, Katalin halála után középső leánya, Mária örökösödési jogát a lengyel trónra.) — Az egyesült genovai és padovai hajóhad megostromolja és beveszi Chioggiát. (Ezzel szabaddá válik az út a lagunákba.)

augusztus vége Velence követei béketárgyalásokat folytatnak I. (Nagy) Lajos megbízottjával, Durazzói (Kis) Károly herceggel és a magyar követekkel. (Velence a

béke fejében hajlandó elfogadni a magyar király fennhatóságát.)

az év folyamán I. (Nagy) Lajos felmenti Opuliai Lászlót Lengyelország kormányzói méltóságától és ismét Erzsébet anyakirálynét nevezi ki kormányzóvá. — A tárnokmester (Szentgyörgyi Tamás), aki ekkortájt átadja a királyi jövedelmek felügyeletének zömét a kincstartónak, átveszi (→ 1375) a városi bíróságtól fellebbezett ügyek elbírálását. (Megkezdődik a városok fellebbviteli fórumának, a tárnoki ítélőszéknek a kialakulása. → 1383. április 9.)

1380

április 21. VI. Orbán pápa megfosztja I. Johanna nápolyi királynőt trónjától, alattvalóit fölmenti hűségesküjük alól. Az ítélet végrehajtásával a magyar királyt bízza meg.

június 2. I. (Nagy) Lajos Durazzói (Kis) Károly hercegre ruházza a nápolyi királyságra vonatkozó jogait, és katonai segítséget ígér a trón elfoglalásához.

június vége Velence félévi ostrom után visszafoglalja Chioggiát Genovától.

július A genovai új hajóhad elfoglalja Trieszt, Arbe, Pola és Capo d'Istria városát. — Durazzói (Kis) Károly részben magyar csapatokkal elindul a nápolyi trón elfoglalására.

október Durazzói (Kis) Károly hg seregének magyar csapatait Genova segítségére küldi Bernabos Visconti milánói hg ellen.

november 11. I. (Nagy) Lajos kiváltságlevelet ad azoknak a magyar és lengyel kereskedőknek, akik a tatárokkal kereskednek.

december 29. Meghal Erzsébet anyakirályné, I. Károly király özvegye.

1380—1410

Szlavóniai György lemásolja a *Besztercei Szójegyzék*et. (A latin—magyar szójegyzék tematikus rendben 1316 magyar szót tartalmaz.)

1381

január 28. előtt I. (Nagy) Lajos Szécsi Miklóst nevezi ki az elhunyt Szepesi Jakab országbíró utódává. (Tisztségét harmadszor 1384 őszéig viseli.)

június 2. VI. Orbán pápa Durazzói (Kis) Károly herceget Rómában III. Károly néven Nápoly (Szicília) királyává koronázza.

június vége Velence hajókat küld a dalmát tengerpart pusztítására.

július 16. Durazzói (Kis) Károly nápolyi király bevonul-Nápolyba.

augusztus 24. I. (Nagy) Lajos és Velence megköti a torinói békét. (Megerősíti Dalmáciának a magyar koronához való tartozását; kereskedelmi szabadságokat biztosít a dalmát városoknak Velence területén.)

november 14. A torinói békekötés nyomán Thébai Remete Szent Pál Velencéből Budára szállított ereklyéit ünnepélyes külsőségek közt elhelyezik a budaszentlőrinci pálos főkolostorban. (Ismeretlen szerző ez alkalomból megírja az ereklyék legendás történetét és beszámol új elhelyezésükről: *Historia de translatione Sancti Pauli Thebaei cognomento primi eremitae.*)

1382

május 22. Durazzói (Kis) Károly nápolyi király megfojtatja I. Johanna nápolyi királynőt.

július 25. I. (Nagy) Lajos meghívja a lengyel főpapokat és főurakat Zólyomba, hogy leánya, Mária és vőlegénye, Luxemburgi Zsigmond brandenburgi őrgróf előtt hódoljanak.

szeptember 10. Éjfél körül meghal I. (Nagy) Lajos király (Székesfehérvárott, a bazilika általa alapított kápolnájában temetik el szeptember 16-án.)

szeptember 17. Máriát, I. (Nagy) Lajos leányát Demeter bíboros esztergomi érsek királlyá koronázza. (Uralkodik 1395. május 17-én bekövetkezett haláláig, 1387. március 31-től férjével, Luxemburgi Zsigmonddal.)

október Zára városa hódol Mária királynőnek.

1382 után

Tótsolymosi Apród János küküllei főesperes befejezi I. (Nagy) Lajos király életrajzát. (A király uralkodását megörökítő mű első része még az 1350-es években készült. Az életrajzot a 15. századi *Budai* és *Dubnici Krónika*, valamint *Thuróczy János krónikája* őrizte meg.)

1383

február 5. Mária királynő Privigye (Nyitra vm.) lakóinak városi kiváltságot adományoz.

március 28. Erzsébet anyakirályné (I. Lajos özvegye) fölmenti a lengyeleket Mária magyar királynőnek és jegyesének, Luxemburgi Zsigmond brandenburgi őrgrófnak tett hűségesküjük alól; ifjabb leánya, Hedvig és jegyese, Habsburg Vilmos lengyel trónöröklési jogának elismerését kívánja.

április 9. Mezőlaki Zámbó Miklós tárnokmester a királyi udvarban tartózkodó bárókkal és számos város bírájával közösen ítél a pozsonyi és a bécsi polgárok peres ügyében. (Az első fennmaradt adat arra, hogy tekintélyes városok képviselőit bírótársként bevonják a tárnokmesteri bíráskodásba. → 1405. április 15-i 4., 8., 12. törvénycikk; 1441 után)

április 17. Mária királynő megerősíti Raguza kiváltságlevelét.

április 25. Mária királynő és Erzsébet anyakirályné követet küld Velencébe. (Andrea Contarini dózse és a velencei tanács a követ jelenlétében megerősíti az 1381. évi torinói békét.)

tavasza Palisnai János vránai perjel az ország déli részén fellázad Mária királynő és anyja uralma ellen.

május 27. Mária királynő megerősíti a nürnbergi és a prágai kereskedők számára apja által adott vámszabadalmakat.

szeptember vége Mária királynő és Erzsébet anyakirályné az ország főméltóságainak kíséretében Horvátországba és Dalmáciába utazik, hogy az elégedetlenséget lecsillapítsa.

november 4. Vrána hódol Mária királynőnek.

november 25. A lengyel főurak és főpapok radomi gyűlése határozatot hoz az elhunyt I. (Nagy) Lajos leányainak lengyelországi örökösödéséről. (A magyar király egyik leányát hajlandók elismerni uralkodójuknak, de csak azt, aki férjével együtt állandóan Lengyelországban tartózkodik.)

1384

eleje Mária királynő és Erzsébet anyakirályné elhagyja Dél-Magyarországot. A Délvidék főurai nyíltan Durazzói (Kis) Károly nápolyi király pártjához csatlakoznak.

március 2. A lengyel főpapok és főurak azt kívánják Erzsébet anyakirálynétól, hogy Hedviget, ifjabb leányát, azonnal küldje Krakkóba.

március 7. előtt Erzsébet anyakirályné és Garai Miklós nádor megegyezik VI. Károly francia királlyal Mária királynő és Lajos orléans-i hg (Károly testvére) összeházasításáról, és a felek szövetséget kötnek a Luxemburgok és a nápolyi Anjouk ellen.

március 30. Mária királynő megerősíti apja 1344. és 1365. évi vámszabadalmait Köln és a flandriai Huy városok kereskedői számára.

május Erzsébet anyakirályné ifjabb leányát, Hedviget Lengyelországba küldi.

június 2. Mária királynő megerősíti Zsolna (Trencsén vm.) kiváltságlevelét. (Zsolna fellebbezési helyéül Teschen helyett Korponát jelöli ki.)

június 22. Mária királynő az ország nemeseinek (elsősorban a délvidéki megyéknek) lecsillapítására összehívott országgyűlésen megerősíti az 1351. évi törvénykönyvet.

szeptember 1. után Mária királynő fölmenti Szécsi Miklóst az országbírói tisztségtől.

október 15. Hedviget, I. (Nagy) Lajos ifjabb leányát Krakkóban lengyel királlyá koronázzák. (A lengyel—magyar perszonálunió ezzel megszűnik.)

az év folyamán Először említik az Ágoston-rend Esztergomban működő főiskoláját (studium generale).

1385

február után Luxemburgi Zsigmond brandenburgi őrgróf önként távozik a budai királyi udvarból bátyjához, IV. Vencel német és cseh királyhoz.

március 15. előtt Mária királynő Szentgyörgyi Tamást nevezi ki országbíróvá. (Tisztségét 1385 őszéig viseli.)

március 16. A velencei tanács határozatot hoz, mellyel igyekszik akadályozni Magyarország keleti kereskedelmét.

április Megbízottak révén megkötik Mária királynő és Lajos orléans-i hg házasságát Budán.

április vége Mária királynő és Erzsébet anyakirályné a Délvidékre utazik a lázongó főurak lecsillapítására.

augusztus Horváti Pál zágrábi püspök Nápolyba utazik és meghívja Durazzói (Kis) Károly nápolyi királyt a magyar trónra. — Luxemburgi Zsigmond brandenburgi őrgróf hadaival Magyarország határához érkezik. Mária királynő és Luxemburgi Zsigmond Budán Demeter bíboros esztergomi érsek előtt házasságot köt.

augusztus 28. után Mária királynő leváltja Garai Miklós nádort és Szécsi Miklóst nevezi ki utódául. (Tisztségét 1386-ig viseli.)

szeptember 12. Durazzói (Kis) Károly nápolyi király Zenggbe érkezik.

október 6—13. Mária királynő felmenti Szentgyörgyi Tamás országbírót és Kaplai Jánost nevezi ki utódául. (Tisztségét először 1386 januárjáig viseli.)

október 23. Durazzói (Kis) Károly Zágrábba érkezik.

november 14. Mária királynő az általa és Erzsébet anyakirályné által november 8-ára összehívott budai országgyűlés alkalmával ismét megerősíti a nemesek szabadságjogait. (Az országgyűlésen az egyes megyéket először képviseli négy-négy nemesi küldött.)

december eleje Luxemburgi Zsigmond brandenburgi őrgróf katonai támogatás

fejében elzálogosítja rokonainak, Jodok és Prokop morva őrgrófoknak a Duna és a Vág közti területet. (→ 1389) — Durazzói (Kis) Károly Zágrábból Buda felé indul.

december 31. Demeter bíboros esztergomi érsek Mária lemondott királynő és Erzsébet anyakirályné jelenlétében a Szent Koronával Székesfehérvárott magyar királlyá koronázza Durazzói (Kis) Károly nápolyi királyt. (II. Károly ettől kezdve haláláig, 1386. február 24-ig magyar király.)

az év folyamán A Magyarországból kivitelre kerülő réz átlagos évi mennyisége 8—10 ezer mázsa.

1386

január 20. előtt Kaplai János országbírót Bebek Imre váltja fel. (Tisztségét 1386. március 26. előtt a szlavón báni méltóságra cseréli föl, majd ettől hamarosan megválván, még május 8. előtt újból megkapja az addig betöltetlen országbírói tisztséget. Második országbírósága 1392 márciusáig tart.)

február 7. Budán a királynők palotájában merényletet követnek el II. (Kis) Károly ellen. Forgách Balázs pohárnokmester súlyosan megsebesíti a királyt. (A merénylet értelmi szerzője Garai Miklós volt nádor.) Mária királynő újból átveszi a kormányzást.

február 18. A lengyel főurak és főpapok nem ismerik el Hedvig lengyel királynő és Habsburg Vilmos hg formális házasságát: Hedvig és II. (Jagelló) Ulászló litván fejedelem (március 4-től lengyel király) e napon házasságot köt. (Lengyel—litván unió.)

február 24. Meghal Visegrádon II. (Kis) Károly. (A Visegrád melletti Szent András bencés apátságban temetik el; egyházi szertartással, korábbi kiközösítése miatt, csak 1390-ben.) Tragikus sorsát Laurentius de Monacis (Lorenzo de Monaci) kortárs velencei politikus és történetíró hexameteres költeményben örökíti meg. (Versét Thuróczy János prózává átdolgozva illeszti krónikájába. → 1488)

február vége Horváti János macsói bán fellázad a királynő és anyja uralma ellen.

április eleje IV. Vencel cseh és német király valamint öccse, Luxemburgi Zsigmond brandenburgi őrgróf sereggel indul Magyarország ellen.

április IV. Vencel cseh és német király és Mária királynő, továbbá Erzsébet anyakirályné Győrben találkozik és egyezséget köt. (A királynő és anyja ígéretet tesz Zsigmond brandenburgi őrgróf jogainak biztosítására.)

július 15. után Mária királynő és Erzsébet anyakirályné az ország déli tartományaiba indul a zavargások lecsillapítására.

július 25. A Horváti-párt Gara vára (Valkó vm.) közelében elfogja Mária királynőt és Erzsébet anyakirálynét, és Gomnec (másképpen Iványc) várába (Körös vm.) zárja. (A lázadók Mária és anyja kíséretét részint lekaszabolják — köztük Garai Miklós volt nádort és Forgách Balázs királynéi pohárnokmestert —, részint foglyul ejtik, illetve megfutamítják.)

augusztus eleje Mária királynő és az anyakirályné elfogatásának hírére a királyi helytartó tisztét az országtanács veszi át.

augusztus 27. után Az országtanács Szécsi Miklós nádor vezetése alatt országgyűlést hív össze Székesfehérvárra. (Az ország békéje és egysége megóvását biztosítandó határozatokat hoznak.)

augusztus Zsigmond brandenburgi őrgróf Mária királynő elfogatásának hírére haddal érkezik Magyarországra. Válaszul Mária királynőt és Erzsébet anyakirálynét a gomneci várból a tengerparti Novigrádba szállítják. (Erzsébetet 1387 elején megfojtják, míg Mária 1387. június 4-én kiszabadul a fogságból.)

október 13. után Szécsi Miklós nádort Lackfi István váltja föl. (Tisztségét 1392-ig viseli.)

december eleje Zsigmond brandenburgi őrgróf hadával megindul Horvátországba.

1387

január eleje Palisnai János vránai perjel a dalmáciai Novigrád várában megfojtatja Erzsébet anyakirálynét, I. (Nagy) Lajos özvegyét. (Zágrábban temetik el.)

január—február Zsigmond brandenburgi őrgróf hadat vezet Szlavóniába felesége, Mária királynő kiszabadítására. Sikertelenül ostromolja Gomnec várát (Körös vm).

január—március Zsigmond brandenburgi őrgr. vezére, Losonci István szörényi bán Berekszónál (Temes vm.) legyőzi az ellenpárt vezérét, Horváti Jánost, és kiűzi párthíveit a Maros—Tisza—Duna közéről.

március 31. Himházi Benedek veszprémi püspök Székesfehérvárott királlyá koronázza (Luxemburgi) Zsigmond brandenburgi őrgrófot, miután az előzőleg elfogadta az országnagyok feltételeit. (Megtartja az ország ősi szabadságait; a királyi tanácsba idegeneket nem vesz be és birtokokat nem adományoz nekik; az őt támogató főurakkal ligára lép, s felhatalmazza őket, hogy erővel is kényszerítsék ígéretei teljesítésére. — Zsigmond haláláig, 1437. december 9-ig uralkodik.)

április eleje A Horváti-párt seregei felprédálják Pécs városát.

április—június Garai Miklós macsói és Losonci István szörényi bánok Cserög vára mellett (Szerém vm.) legyőzik Horváti Jánost, és a felkelőket kiűzik Szerém, Valkó és Pozsega megyék területéről.

május 16. Zsigmond király Semptén (Nyitra vm.) megállapodást köt rokonaival (Luxemburgi) Jodok és Prokop morva őrgrófokkal az 1385 óta kezükön levő magyar — a Duna és a Vág közti — területek igazgatásáról.

június 4. Zsigmond király vezére, Frangepán János a velencei hajóhad támogatásával Novigrád várának feladására kényszeríti Palisnai János vránai perjelt. (Mária királynő kiszabadul közel egyéves fogságából.)

július 4. Zsigmond király Zágrábban találkozik feleségével, Mária királynővel.

július—augusztus Zsigmond király és vezérei egész Szlavóniát megtisztítják a felkelőktől.

augusztus eleje I. Tvrtko István bosnyák király a Horváti-párt oldalán hadba lép Zsigmond király ellen.

augusztus 23. Zsigmond király és Mária királynő Csázmán (Körös vm.) megerősíti a Velencével kötött 1381. évi torinói békét.

október 9. VI. Orbán pápa kinevezi Zsigmond kancellárját, Kanizsai János egri püspököt az elhunyt Demeter esztergomi érsek utódául. (Méltóságát haláláig, 1418. május 30-ig viseli.)

október—november Zsigmond király a vránai perjellé kinevezett Losonci Albertet küldi Horvátország és Dalmácia elfoglalására. A hadjárat Vrána ostrománál kudarcba fullad.

ősze Zsigmond király a fölkelők elleni hadjárat költségeire heted-adó néven rendkívüli jövedelemadót vet ki.

december eleje Zsigmond király hadsereget küld az ország déli végeire az ellenpárt végső megtörésére. A Horvátországba irányított sereg ezúttal sem ér el eredményt.

az év folyamán Lázár szerb fejedelem és szövetségese, I. Tvrtko István bosnyák király a Toplica folyó mellett legyőzi I. Murád szultán seregét. (A győzelem csak ideig-óráig tartóztatja fel a török előrenyomulást.)

1388

február—március Zsigmond király vezérei a Bázaközben (a Száva és a Bosut folyók közében) legyőzik a Boszniából benyomuló Horváti Jánost. (Az elfogott ellenpárti vezetőket — köztük Héderváry Kont Istvánt — a király Budán

kivégezteti. Kont István kivégzését magyar nyelvű ének örökíti meg, melyet latin kivonatban Thuróczy János 1488. évi krónikája tartott fenn.)

április körül Egy közelebbről meg nem határozható főúri csoport összeesküvést sző Zsigmond király megbuktatására. A pártütőket Kanizsai János esztergomi érsek, kancellár csillapítja le a király nevében tett engedményekkel.

május Zsigmond király hadat vezet az északnyugati megyékbe, valószínűleg abból a célból, hogy a Prokop morva őrgróf kezén levő magyarországi várakat visszaszerezze.

május 20. Zsigmond király Semptén (Nyitra vm.) véd- és dacszövetséget köt rokonaival, Vencel német és (IV. Vencel néven) cseh királlyal, Jodok morva és János lausitzi őrgrófokkal. (A szövetség valószínűleg Jodok testvére, Prokop morva őrgróf ellen irányul.)

május 22. Zsigmond király 565 263 aranyforintért elzálogosítja a brandenburgi őrgrófságot (Neumark nélkül) unokatestvérének, Jodok morva őrgrófnak.

1389

január 1. Jodok morva őrgróf visszabocsátja a magyar korona uralma alá a zálog címén 1385 óta bírt Pozsony városát, és valószínűleg többi magyarországi birtokát is.

február—március Zsigmond király hadat vezet a Horváti-pártot támogató Lázár kenéz szerb fejedelem ellen. A hadjáratnak és Garai Miklós macsói bán azt követő követjárásának eredményeként Lázár elismeri Magyarország fennhatóságát.

június 15. A Szerbiába nyomuló törökök az (első) rigómezei csatában döntő győzelmet aratnak a délszláv fejedelmek koalíciója fölött. (Szerbia török vazallusállammá válik, élén a megölt Lázár kenéz fiával, Lazarevics István fejedelemmel. A török birodalom közvetlen érintkezésbe jut Magyarországgal.)

szeptember—november Zsigmond király a török győzelem hírére Szerbiába nyomul és elfoglalja Csesztin és Boracs várakat.

november 16—december 10. Frangepán János, Zsigmond király horvátországi hadainak vezére sikertelenül ostromolja Vrána várát, melyet Palisnai János véd.

december 10. Mircse havasalföldi vajda Magyarország ellen védelmi szövetségre lép II. Ulászló lengyel királlyal. (A szövetséget 1390. január 20-án Lublinban a két uralkodó személyes találkozón erősíti meg.)

1390

január I. Tvrtko István bosnyák király elfoglalja a horvátországi Klissza és Vrána várakat, és fenyegeti a Magyarországhoz hű dalmát városokat.

április—május A dalmáciai városok Zára kivételével elismerik a bosnyák király fennhatóságát.

tavasza A törökök első ízben intéznek betörést a déli magyar végekre (Szerém, Krassó és Temes megyék területére).

május—június Zsigmond király hadat vezet az északnyugati megyékbe a Prokop morva őrgróf kezén levő várak visszaszerzésére, s közülük többet ostrommal visszafoglal.

június 2. Zsigmond király Pozsonyban szövetséget köt Prokop morva őrgróf ellen ennek testvérével, Jodok morva őrgróffal, valamint III. (Habsburg) Albert osztrák herceggel.

június körül Perényi Miklós szörényi bán és Sárói László temesi ispán a szerbiai Vitovnica mellett győzelmet arat egy török csapaton.

szeptember A Horváti-párt ellen küldött Bebek Detre szlavón bán eredménytelenül ostromolja a horvátországi Knin várát.

október—november Zsigmond király hadjáratot vezet Szerbiába a törökök és szerb vazallusaik ellen. (November 3-án Osztrovica váránál táborozik; a hadjárat eredménye nem ismert.)

az év folyamán Czudar János váradi püspök felállíttatja Váradon Szent László király bronzból öntött életnagyságú lovas szobrát. (Készítői a Kolozsvári testvérek, Márton és György; a szobor Várad török kézre kerülése, 1660 után elpusztul.)

1391

március 10. körül Meghal I. Tvrtko István bosnyák király, a Horváti-párt legfőbb támogatója. Utódja Dabiša István.

április 28. Zsigmond király rendelettel biztosítja, hogy Erdélyben a költözési feltételek teljesítése esetén a királyi jobbágyok egyházi és nemesi birtokokra, az egyházak és nemesek jobbágyai pedig királyi birtokokra távozhassanak.

július 6. Mircse havasalföldi vajda Ilyvóban (Lwów, Lemberg) megújítja Magyarország elleni védelmi szövetségét II. Ulászló lengyel királlyal.

július 17. László nápolyi király, magyar trónkövetelő — II. (Kis) Károly magyar és (III. Károlyként) nápolyi király fia — Hervoja (Hrvoje Vukčić) bosnyák főurat és testvérét, Vukot nevezi ki dalmát-horvát bánokká, és valószínűleg ekkortájt Horváti Jánost magyarországi helytartójává.

szeptember—november Zsigmond király a Szerémségben hadakozik, valószínűleg a nápolyi-párt híveivel és a törökökkel. (Bosznia ellen tervezett hadjárata ismeretlen okból elmarad.)

október 7. László nápolyi király, magyar trónkövetelő együttműködésre szólítja fel a Zsigmond király uralmával elégedetlen magyar urakat.

1391—1397

Budai János esztergomi kanonok és barsi főesperes a külföldi iskoláztatás intézményes előmozdítására Esztergomban kollégiumot alapít. A „Collegium Christi pauperum scolarium" számára négy budai házat, kanonoki és főesperesi javadalmát köti le azzal a céllal, hogy jövedelmükből a kollégium szegény diákjai külföldi egyetemen tanulhassanak. (IX. Bonifác pápa 1399. április 28-án megbízást ad Csornai István esztergom—szenttamási prépostnak az alapítvány szabályzatának felülvizsgálatára és megerősítésére. — Az alapítvány 1526 után a bécsi egyetemhez kapcsolódik, majd a 17. században egyesül Oláh Miklós esztergomi érsek 1568. évi hasonló alapítványával.)

1392

január 13. Zsigmond király Pozsonyban megújítja 1390-ben kötött szövetségét III. Albert osztrák herceggel és Jodok morva őrgróffal.

január 15. Zsigmond király nővérét, Margitot eljegyzi (Habsburg) Ernő osztrák herceggel. (A hozomány értékében leköti zálogul Szakolca városát és három további Nyitra megyei várat.)

március eleje Zsigmond király a tél folyamán elhunyt id. Losonci László helyébe Bebek Imre országbírót nevezi ki erdélyi

vajdává. (Méltóságát 1393-ig viseli.) Az országbírói székbe ismét Kaplai János kerül. (Tisztségét másodízben 1395-ig viseli.)

május—augusztus Zsigmond király osztrák, lengyel és sziléziai csapatok támogatásával nagyszabású hadjáratot vezet a déli végekre a törökök ellen.

július Zsigmond király a Dunán átkelve Izdrilig (Ždrelo) nyomul előre, de ellenfele, I. Bajezid szultán elkerüli az összecsapást.

szeptember A királyi sereg elvonulása után a törökök Krassó megyét pusztítják.

november eleje A király elmozdítja tisztségéből Csáktornyai Lackfi István nádort. Utódjává még a hónap folyamán Ilsvai Leusták udvarmestert nevezi ki. (Tisztségét 1396. szeptember 28-ig, fogságba eséséig látja el.)

az év folyamán A stájerországi Radkersburgból származó Aquila János falképekkel díszíti a szentmártoni (Martijanci, Mártonhely, Vas vm.) egyházat.

1393

február Lackfi György macsói bán vezetése alatt királyi sereg harcol a déli végeken a törökök ellen.

tavasza Dabiša István bosnyák király kibékül I. Zsigmond királlyal. (Lehet, hogy az esemény már 1392 őszén megtörtént.)

július 17. Török kézre jut Tirnovo, a középkori bolgár állam fővárosa. (Bulgáriát a törökök bekebelezik birodalmukba.)

július 24. Zsigmond király a lengyelországi Szandecben találkozik II. Ulászló lengyel királlyal és feleségével, Hedvig királynővel.

augusztus 23. Hervoja bosnyák vajda (valószínűleg titkos szerződésben) elpártol László nápolyi királytól és elismeri Zsigmond király fennhatóságát.

szeptember vége—október eleje A király Szécsényi Frank kincstartót nevezi ki Bebek Imre erdélyi vajda utódául. (Tisztségét 1395-ig viseli.)

november Zsigmond király beavatkozik a csehországi belharcokba unokatestvére, Jodok morva őrgróf pártján.

december 18. Zsigmond király a morvaországi Znaim alatti táborban Jodok őrgróffal, III. Albert osztrák herceggel és II. Vilmos meisseni őrgróffal szövetségre lép bátyja, Vencel német és cseh király, Prokop morva és János lausitzi őrgróf ellen.

1394

január 27. Zára városa elismeri Zsigmond király fennhatóságát.

február 2. Zsigmond király Prágában kibékül bátyjával, Vencel német és cseh királlyal.

március vége Zsigmond király morva- és csehországi hadjáratáról visszaérkezik Magyarországra.

április 12. Az országnagyok portánként fél aranyforint rendkívüli adót vetnek ki a török ellen indítandó hadjárat költségeire.

április 24. IX. Bonifác pápa Kanizsai János esztergomi érseket érseki tartományában prímássá és követté (legatus natus) nevezi ki. → 1395. március 17.

június vége Zsigmond király beveszi a boszniai Dobor várát, a Horvátiak utolsó támaszpontját. Dabiša István bosnyák király elismeri Magyarország fennhatóságát, lemond Horvátországra és Dalmáciára vonatkozó igényéről, és országa nagyjaival együtt hozzájárul, hogy halála után a bosnyák korona Zsigmondra szálljon.

második fele Garai Miklós horvát bán Knin mellett legyőzi László nápolyi király bánját, Vuk Vukčićot, és Horvátországot a dalmát városokkal együtt Zsigmond király hűségére téríti.

július—október Zsigmond király a temesi végeken táborozik. (Hadmozdulatai a

törökök ellen irányulnak, de a források összecsapásról nem tudnak.)

szeptember I. Bajezid szultán benyomul Havasalföldre. (Október 10-én legyőzi Mircse vajdát, és trónjára saját vazallusát ülteti. Ezt követően a törökök első ízben törnek be Erdély területére, a Barcaságba.)

az év folyamán Az Esztergomi Missalét Miskolci László miniatúrákkal díszíti.

1395

január—február eleje Zsigmond király hadjáratot vezet Moldvába; Karácsonkőnél legyőzi István moldvai vajdát és névleges felsőségének elismerésére kényszeríti.

március 7. Mircse, az előzött havasalföldi vajda Brassóban hűséget esküszik Zsigmond királynak, aki támogatást ígér neki trónja visszaszerzéséhez.

március 17. IX. Bonifác pápa Zsigmond király kérésére Kanizsai János esztergomi érsek 1394-ben kapott prímási és követi (legatus natus) méltóságát a kalocsai érseki tartományra, az esztergomi érseki tartományban pedig mindenkori érsek utódaira is kiterjeszti. → 1452. március 24.

március—április A király Kaplai János országbíró utódául Szécsényi Simont nevezi ki. (Tisztségét 1395. novemberéig viseli.)

április A Losonci István és Bebek Ferenc vezetésével Havasalföldre küldött sereg vereséget szenved a töröktől. Losonci elesik.

május 17. Mária királynő lovasbaleset következtében életét veszti. (Váradon temetik el.)

június—július Kanizsai János kancellár és Ilsvai Leusták nádor lecsillapítják a királynő halálát követő zavargásokat, és Eperjesnél megállítják a Sáros megyébe benyomuló II. Ulászló lengyel király seregét.

július—augusztus Zsigmond király behatol Havasalföldre, visszaülteti trónjára Mircse vajdát, és a törököktől ostrommal elfoglalja Kisnikápoly várát.

nyara Kanizsai Miklós tárnokmester követségben jár VI. Károly francia királynál és több itáliai udvarnál.

szeptember 8. Meghal Dabiša István bosnyák király, Zsigmond király vazallusa. Utódja az ország régenseként özvegye, Ilona.

szeptember A törökök Krassó és Temes megyét dúlják. Csáky Miklós és Marcali Miklós temesi ispánok Csák mellett (Temes vm.) legyőznek egy török csapatot.

szeptember vége—október eleje A király a lengyel születésű Stiborici Stibort nevezi ki Szécsényi Frank erdélyi vajda utódául. (Stibor megtartja 1389 óta viselt pozsonyi ispáni tisztét is; vajdai méltóságát első ízben 1401 tavaszáig viseli.)

október 6. IX. Bonifác pápa Zsigmond király kérésére megalapítja a valószínűleg mind a négy karral rendelkező óbudai egyetemet, és kinevezi Szántai Lukács óbudai prépostot és csanádi püspököt az intézmény kancellárjává. (Az egyetem, melynek alapítását korábban tévesen 1389-re tették, 1403-ban megszűnik. XXIII. János pápa 1410. augusztus 1-én négy karral újjáalapítja az intézményt, melynek második korszaka 1418 táján ér véget.)

október Zsigmond király a boszniai trónváltozás hírére hadjáratot tervez Boszniába, de Bácsról visszafordul Budára.

november 24.—december 10. Paulus de Armaninis mantovai követ jelentéseket küld urához, Gonzaga Ferenchez a magyarországi politikai helyzetről.

november vége A király Pásztói Jánost nevezi ki Szécsényi Simon országbíró utódául. (Tisztségét 1397-ig viseli.)

az év folyamán Debrecen földesurai: Debreceni László és Monoki Sandrin szabályzatot ad a helyi takácscéhnek. (A legkorábbi ismert mezővárosi céhlevél.)

1396

január II. (Palaiologosz) Mánuel bizánci császár követei Magyarországon tárgyalnak a török elleni háború tervéről.

február eleje Zsigmond király bátyja, Vencel német és cseh király hívására Csehországba megy. (Május 16.: visszaérkezik Pozsonyba.)

március 1. Zsigmond magyar és IV. Vencel cseh király Prágában megállapodik, hogy ha bármelyik fél örökös nélkül hal meg, trónját a másik örökli.

március 19. Vencel német király öccsét, Zsigmond királyt nevezi ki helytartójává a német-római birodalomban.

július közepe Marcali Miklós temesi ispán Maráz mellett (Temes vm.) legyőz egy török csapatot, amely Krassó és Temes megyében pusztított.

július vége Zsigmond király európai lovagsereg élén keresztes hadjáratra indul a törökök ellen. (A sereg útjának állomásai: július 20.: Temesvár, július 29.: Cseri, július 30.: Hodos, augusztus 1.: Karánsebes, augusztus 13—15.: Orsova, augusztus 28.: Vidin, szeptember 7.: Orjahovo.)

augusztus Egy másik magyar sereg Stibor erdélyi vajda vezetésével betör Havasalföldre és legyőzi a törökök által támogatott Vlád trónkövetelőt.

szeptember 12. Zsigmond király megkezdi Nikápoly (Bulgária) ostromát.

szeptember 28. A Nikápoly felmentésére érkező I. Bajezid szultán a nikápolyi csatában legyőzi a keresztesek seregét. (János nevers-i gróf, burgundiai trónörökös, a francia lovagság vezére és Ilsvai Leusták nádor fogságba esik. Zsigmond király vízi úton Konstantinápoly felé menekül.)

október—december Zsigmond király Konstantinápolyban II. Mánuel bizánci császárral tárgyal, majd a Balkán-félszigetet megkerülésével velencei hajókon hazatér Dalmáciába. (Útjának állomásai: december 2.: Modon, december 21.: Raguza, január 4.: Spalato.)

az év vége Csáktornyai Lackfi István volt nádor, unokaöccse Simontornyai Lackfi István, Szepesi János zágrábi püspök és Prodavizi Ördög István vezetésével felkelés tör ki Zsigmond király megbuktatására és László nápolyi király trónra juttatása érdekében. Egyidejűleg török csapatok dúlják a Dráva—Száva közét.

az év folyamán Zsigmond király a nürnbergi Ulrik Kamerert állítja harmincad- és urburaispánként a magyar pénzügyek élére. (Kinevezésével kezdődik a délnémet kereskedőtőke magyarországi térhódítása.)

1397

eleje Prokop morva őrgróf behatol az ország északi megyéibe és több várat elfoglal.

február 27. Zsigmond király hívei Körösön (Körös vm.) meggyilkolják a tárgyalások ürügyén odahívott két Lackfi Istvánt. (Ezt követően rövid idő alatt elnyomják párthíveik fölkelését.)

május 24.—június 7. Antal sebenicói püspök, esztergomi érseki helynök Kanizsai János esztergomi érsek megbízásából egyházlátogatást (visitatio) tart az esztergomi székesegyházban. (Az egyházlátogatásról készült jegyzőkönyv a június 21. előtt hozzácsatolt káptalani statútumokkal együtt az érsekség és a káptalan alapításáról és kiváltságairól, a hozzá tartozó egyházi intézményekről, a káptalan birtokairól, jövedelmeiről, pecsétjeiről, továbbá tagjainak feladatáról, javadalmáról és életmódjáról tájékoztat.)

május vége Zsigmond király az 1396. nikápolyi csatában török fogságba esett Ilsvai Leusták nádor utódjául Bebek Detre szlavón bánt nevezi ki. (Tisztségét 1402. szeptemberéig viseli.)

július 14. Zsigmond király Iglón (Szepes vm.) békét köt II. Ulászló lengyel királlyal és unokatestvérével, Vitold litván nagyfejedelemmel. (A magyar király Ulászló élete tartamára lemond a halicsi királyságra vonatkozó igényéről; Ulászló viszont Podoliát illető jogait engedi át Zsigmondnak, továbbá támogatást igér Moldva megszerzéséhez és a török elleni harchoz.)

augusztus 3. Zsigmond király Nagyszombat városában kiadja dekrétumát a jobbágyköltözésről. (Törvénycikkei: 1.: rögzíti a költözés föltételeit; 2—4.: a jobbágyok visszatartásának megakadályozására előírja, hogy a jobbágyokra kirótt bírságokat egy hónapon belül, az adókat pedig 15 napon belül be kell hajtani, a költözési engedély elnyerése után pedig a jobbágy ellen volt ura nem emelhet vádat.)

október Zsigmond király a szeptember 29-ére meghirdetett temesvári országgyűlésen kiadott dekrétumában megerősíti a nemesi szabadságjogokat biztosító 1222. és 1351. évi törvényeket (némely módosításokkal, így az Aranybulla ellenállási jogot tartalmazó záradékának elhagyásával), valamint új rendelkezéseket hoz. (Főbb törvénycikkek: 6.: bevezeti a telekkatonaságot: a birtokosok kötelesek a török elleni „jelen háború" idejére minden húsz jobbágyuk után egy íjászt hadba küldeni; 48.: a király kötelezi magát, hogy leváltja az idegen egyházi és világi tisztségviselőket — kivéve Stibor erdélyi vajdát, Eberhard zágrábi és Maternus erdélyi püspököket —, és a jövőben idegeneket nem vesz szolgálatába; 49.: a király visszaveheti a kényszerhelyzetben eladományozott vagy elzálogosított birtokokat; 53.: a hatalmaskodási ügyekben első fokon a megye ítélkezik; 63.: az egyházi személyek, míg a török elleni háború tart, e célra jövedelmük felével adóznak; 65.: az egyházak a háború alatt a tizedet termény helyett pénzben követelhetik; 66.: a tizedszedők a megyei szolgabíróval együtt járjanak el; 68.: rögzíti a jobbágyok költözésének feltételeit és kimondja, hogy a költözködés lebonyolításában a megyei szolgabírónak is részt kell vennie.) — A király (augusztus—november között, valószínűleg a temesvári országgyűlés alkalmából) Szécsényi Frankot nevezi ki Pásztói János országbíró utódául. (Tisztségét 1408 augusztusában vagy szeptemberében bekövetkezett haláláig viseli.)

1398

május Boszniában Hervoja bosnyák vajda támogatásával Ostoja Istvánt választják királlyá. Mindketten szembefordulnak Zsigmond királlyal, és László nápolyi király trónigényét támogatják. Hervoja a törökökhöz fordul segítségért.

július—augusztus Zsigmond király hadat vezet Hervoja bosnyák vajda ellen. Betör Boszniába és Orbász várát ostrom alá veszi.

az év folyamán A király Nürnbergi Márkot harmincad- és urburaispánná nevezi ki és megbízza a magyarországi aranypénzverés irányításával. (Hivatalát kb. 1407-ig látja el mint Zsigmond király legfőbb gazdasági tanácsadója.)

1399

január 25. A király utasítja a megyéket, hogy a katonaállítás ellenőrzése végett írják össze a birtokosok jobbágyainak számát. (Az Ung megyéhez intézett parancs maradt fenn.)

február Zsigmond király Krakkóban látogatást tesz II. Ulászló lengyel királynál és Hedvig királynőnél.

május Zsigmond király Budán szövetséget köt Jodok morva őrgróffal és a cseh

főurak küldötteivel Prokop morva őrgróf, Jodok testvére ellen.

június 15. Meghal Hedvig lengyel királyné, I. (Nagy) Lajos magyar király kisebbik leánya.

július Zsigmond király az északi megyékbe vonul a Prokop morva őrgróf elleni háborúba. (Valószínűleg ennek következtében marad el a Bosznia ellen meghirdetett nyári hadjárat.)

augusztus eleje Zsigmond király ostrommal elfoglalja Prokop morva őrgróftól Nagyvárt (Liptó vm.).

december eleje Zsigmond király, folytatva a Prokop morva őrgróf elleni háborút, hadsereggel Morvaországba nyomul.

1400

január 18. Zsigmond király a morvaországi Iglauban megújítja 1399. évi szövetségét Jodok morva őrgróffal és a cseh rendekkel.

február Garai Miklós horvát és szlavón bán hadjáratot vezet Hervoja bosnyák vajda ellen.

április—december Zsigmond király Jodok morva őrgróf oldalán Csehországban és Morvaországban harcol Prokop morva őrgróf és párthívei ellen.

május—augusztus Az országnagyok a király távollétében országos hadjáratot vezetnek a török ellen Szerbiába.

augusztus 20. A német választófejedelmek megfosztják a tróntól Vencel német királyt, Zsigmond király bátyját, és (21-én) III. Ruprecht pfalzi választófejedelmet választják meg német királlyá.

október 29.—november 5. Zsigmond király Prokop morva őrgróf szövetségesének, János ratibori hercegnek a székhelyét, a sziléziai Ratibort ostromolja.

november vége—december eleje Zsigmond király a Prokop morva őrgróf kezén levő morvaországi Ostrau várát ostromolja.

december 20. körül Zsigmond egyévi távollét után visszaérkezik Magyarországra.

1400 körül

Első ízben ábrázolnak Magyarországon ágyekét (nehézekét), a csetneki templom (Gömör vm.) falfestményén.

1400—1410

Ismeretlen másoló elkészíti a *Schlägli Szójegyzék*et. (A latin—magyar szójegyzék tematikus rendben 2140 magyar szót tartalmaz.)

1401

április 28. Kanizsai János esztergomi érsek, kancellár és Bebek Detre nádor vezetésével az országnagyok Budán elfogják Zsigmond királyt. (A kormányt országos tanács veszi át, élén Kanizsaival, aki fölveszi a Szent Korona kancellárja címet. Okleveleiket mint az ország előkelői — „prelati, barones et regni Hungarie proceres universi" — adják ki és az újonnan készített, Magyarország szent koronájának pecsétje köriratú pecséttel erősítik meg. A tanács, amely az adományozás jogával nem rendelkezik, a király őszi kiszabadulásáig a Szent Korona, mint a királyi hatalom jelképe, felhatalmazásából kormányozza az országot. Az erdélyi vajda méltóságát elveszik Stibortól és Szécsényi Simonnak adják.

Tisztségét 1402 januárjáig viseli. A király környezetében tartózkodó idegeneket megfosztják vagyonuktól és száműzik.)

május Jodok és Prokop morva őrgrófok Zsigmond király megsegítésének címén betörnek az északnyugati megyékbe és több várat elfoglalnak.

június 11. A tapolcsányi gyűlésen (Nyitra vm.) az országnagyok egyik csoportja II. Ulászló lengyel királynak kínálja fel a magyar trónt. (Ulászló visszautasítja az ajánlatot.) Egy másik csoport ekkortájt Vilmos osztrák herceget lépteti fel trónjelöltként.

június vége Zára városa Hervoja bosnyák vajda nyomására László nápolyi királyhoz pártol.

augusztus 31. Az országnagyok Patán (Somogy vm.) megállapodnak Zsigmond király párthíveinek vezérével, Garai Miklós horvát-szlavón bánnal, hogy amennyiben Zsigmond helyett mást választanak királlyá, ennek megkoronázása után két héttel Zsigmond visszanyeri szabadságát; amennyiben őt tartják meg királyul, akkor karácsonyig köteles visszavenni idegen híveitől a kezükön levő várakat (négynek a kivételével, amelyekre nem terjed ki az egyezmény hatálya), és e feltétel teljesítéséig Garai őrizetében kell maradnia. Garai a királyért fiát és öccsét adja túszokul az országnagyoknak.

október 29. Zsigmond király, miután visszanyerte trónját, Pápán eskü terhe alatt közkegyelemben részesíti ellenfeleit, de elégtétel adására kötelezi azokat, akik fogsága idején a királyi jövedelmeket az országnagyok engedélye nélkül megcsonkították.

november Evrenosz bég vezetésével török csapatok pusztítják Erdélyt. Visszatérőben Mircse havasalföldi vajda és a magyarok legyőzik őket.

december Nelipić Iván cetinai zsupán László nápolyi király részére elfoglalja a horvátországi Klissza várát.

1402

január 22. Zsigmond király árumegállító joggal ruházza fel Bártfa, Lőcse, Nagyszombat, Pozsony és Sopron városokat, és polgáraiknak az egész ország területén szabad kereskedést engedélyez.

január 23. körül Zsigmond király elhagyja Magyarországot.

január Zsigmond király csehországi útjának megkezdése előtt az ország katonailag fontos tisztségeiben teljes személycserét hajt végre, és mindenüvé megbízhatónak ítélt híveit állítja. Leváltja Szécsényi Simon erdélyi vajdát és kinevezi Csáky Miklóst és Marcali Miklóst vajdává. (Méltóságukat, melyet első ízben tölt be két személy egyidejűleg, 1403 októberéig viselik.)

február 4. IV. Vencel cseh király (trónfosztott német király) Königgrätzben kinevezi öccsét, Zsigmond királyt csehországi helytartójává és kormányzói jogkörrel ruházza föl, egyúttal pedig megerősíti birodalmi helytartóságában is.

március 6. Zsigmond király fogságba veti bátyját, IV. Vencel cseh királyt. (Vencel 1403-ban megszökik.)

április körül Frigyes fia András mészáros és társai vezetésével népmozgalom bontakozik ki Budán. Elmozdítják a város vezetőségét, Andrást megteszik bírónak, a 12 tagú tanács helyett pedig 36 tagút választanak. (Az új vezetőség közel két évig irányítja a várost. A király 1403. december 9-i kiváltságlevele visszaállítja a régi rendet, intézkedéseket hoz a hasonló esetek elkerülésére, 1404. április 15-én pedig megtiltja, hogy a mozgalom vezetőit: Andrást és társait valaha újból megválasszák.)

május Trau és Sebenico városok elismerik László nápolyi király és helytartója, Hervoja bosnyák vajda fennhatóságát.

június 3. Zsigmond király elfogatja Prokop morva őrgrófot.

július 14. Timur ázsiai hódító az ankarai csatában legyőzi és foglyul ejti I. Bajezid szultánt. (Az oszmán birodalmat több mint egy évtizedre megbénítják a szultán fiai közötti trónviszályok.)

július 25. Stibor volt erdélyi vajda Zsigmond király nevében 63 200 magyar aranyforintért eladja a Brandenburghoz tartozó Neumarkot a Német Lovagrendnek.

augusztus 16. Zsigmond király Bécsben megállapodik Vilmos, IV. Albert és Ernő osztrák hercegekkel, hogy örökös nélküli haláluk esetén kölcsönösen öröklik egymás trónját; kötelezi magát, hogy a megállapodást elfogadtatja országa nagyjaival. Egyúttal megsemmisíti korábbi intézkedését, amellyel Jodok morva őrgrófot tette meg magyarországi örökösévé. Viszonzásul a hercegek támogatást ígérnek Jodok és Prokop morva őrgrófok ellen, és a Prokop kezén levő magyar- és morvaországi várak visszafoglalásához, de kikötik, hogy az elfoglalt várakat megtarthatják zálogul.

augusztus 27. Hajóhad élén Zárába érkezik Luigi Aldemarisco, a László nápolyi király által kinevezett magyarországi helytartó.

szeptember 14. Zsigmond király Pozsonyban fiúörökös nélküli halála esetére IV. Albert osztrák herceget teszi meg örökösévé.

szeptember 17. Zsigmond király távolléte esetére IV. Albert osztrák herceget jelöli ki az ország kormányzójává, valamint születendő fiai gyámjává. A jövőben kinevezendő főpapok kötelesek a hercegnek is hűséget esküdni.

szeptember 21. Az ország nagyjai és előkelői pozsonyi gyűlésükön megfogadják, hogy Zsigmond fiutód nélküli halála esetén IV. Albert osztrák herceget koronázzák királlyá.

szeptember vége A király leváltja Bebek Detre nádort; utódává Garai Miklóst nevezi ki. (Tisztségét 1433 decemberében bekövetkezett haláláig viseli.)

október 12. László nápolyi király magyar trónkövetelő seregei elfoglalják Vrána várát.

október vége Zsigmond király Pozsonyból Ausztriába távozik.

december A dalmáciai városok közül utolsóként Spalato is meghódol Nápolyi Lászlónak.

vége—1403 eleje A Zsigmond uralmát ellenző országnagyok Váradon hűséget fogadnak a távollevő László nápolyi királynak.

1403

január 9. Velence nyíltan megtagadja az évi 7000 aranyforint adót, amelynek fizetésére az 1381. évi torinói béke kötelezte. (Az adót utoljára 1399-ben fizette meg.)

január—július Zsigmond király Morva- és Csehországban harcol Jodok morva őrgróf ellen.

január vége Besenyő Pál horvát-szlavón bán a horvátországi Bihácsnál vereséget szenved Hervoja bosnyák vajdától és Bebek Imrétől, Nápolyi László vezéreitől.

február 19. Az ellenzéki magyar országnagyok Esztergomban Jodok morva őrgróffal szövetkeznek Zsigmond király ellen.

június 1. IX. Bonifác pápa László nápolyi király magyar trónigényének támogatására Angelo Acciaiuoli bíborost pápai követként teljhatalmú megbízatással Magyarországra küldi.

július 19. László nápolyi király, magyar trónkövetelő (II. Károly magyar király fia) partra száll Zárában. (November elején visszatér Dalmáciából Itáliába.)

július 24. Zsigmond király Csehországból visszaérkezik Pozsonyba.

augusztus 5. Kanizsai János esztergomi érsek Zárában, Angelo Acciaiuoli pápai követ jelenlétében, alkalmi koronával Magyarország királyává koronázza Nápolyi Lászlót.

augusztus 9. Zsigmond király megtiltja a cseh rendeknek, hogy a pápai kamarának járó adókat beszolgáltassák és a pápai iratokat elfogadják.

augusztus—szeptember Zsigmond király és hívei döntő fölénybe kerülnek a fölkelőkkel szemben. A király Pestnél legyőzi és foglyul ejti Makrai Benedeket, ostromzár alá veszi Esztergomot, majd uralma jogosságának bizonyítására Visegrádon fejére téteti a Szent Koronát.

október 8. Zsigmond király a budai gyűlésen kegyelemben részesíti a fölkelőket — köztük azokat, akikért a kelet-magyarországi lázadók meghódolt vezérei: Csáky Miklós és Marcali Miklós erdélyi vajdák kezességet vállalnak —, ha meghatározott időn belül megszüntetik az ellenségeskedést és meghódolnak. (A király megígéri, hogy a meghódoltak zálogbirtokait csak a zálogösszeg ellenében fogja visszavenni, adománybirtokaikat megerősíti, továbbá elfoglalt birtokaikat visszaadja, a terhükre tett adományokat pedig megsemmisíti.)

október közepe A király leváltja Csáky Miklós és Marcali Miklós erdélyi vajdákat és utódaikká kinevezi Tamási Jánost és Szántai Lack Jakabot. (Tisztségüket 1409-ig viselik.)

október 26. A székesfehérvári gyűlésen Zsigmond király megkezdi a Nápolyi László hűségén maradt nemesek birtokainak eladományozását.

október 29. Zsigmond király kegyelemben részesíti a hűségére tért Kanizsai János esztergomi érseket, Bebek Detrét és rokonaikat, az esztergomi várat azonban (ideiglenesen) királyi kezelésbe veszi. (Ludányi Tamás egri püspök nem hódol meg, hanem vállalja a száműzetést.)

november eleje László nápolyi király Dalmáciából hazatér Itáliába. Előzőleg azonban Hervoja bosnyák vajdát kinevezi spalatói herceggé és dalmáciai helytartójává.

november 11. Hívei megszöktetik bécsi fogságából IV. Vencel cseh királyt, akit Zsigmond király egy évvel korábban az osztrák hercegek őrizetére bízott.

december eleje Ostoja István bosnyák király elismeri Zsigmond magyar király fennhatóságát.

1404 előtt

Hédervári János győri püspök felépítteti a győri székesegyház gótikus kápolnáját. (Hédervári-kápolna.)

1404

január—március Zsigmond király vezérei, Maróti János macsói bán és Perényi Péter a keleti országrészben felszámolják a fölkelés utolsó gócait.

április 6. Zsigmond király elrendeli, hogy hozzájárulása nélkül pápai bulla alapján senki sem kaphat egyházi javadalmat, a maga részére tartja fenn a megüresedő egyházi beneficiumok betöltésének jogát, és megtiltja a magyarországi papságnak, hogy királyi jóváhagyás (placetum regium) nélkül elfogadják és kihirdessék a pápai és egyéb római kúriai okleveleket.

április előtt Lazarevics István szerb despota meghódol a magyar királynak.

május közepe Hervoja bosnyák vajda megfosztja trónjától Ostoja István bosnyák királyt, aki Zsigmond királyhoz folyamodik segítségért. Az új bosnyák uralkodó, II. Tvrtko István szemben áll Zsigmonddal.

június Maróti János macsói bán hadat vezet Boszniába Ostoja István bosnyák király megsegítésére; elfoglalja Szreberniket, fölmenti Ostoja székhelyét Bobovácot, és mindkét várba magyar őrséget helyez.

július—augusztus Zsigmond király IV. Albert és Ernő osztrák hercegekkel szövetségben hadat visel Morvaországban Jodok morva őrgróf ellen.

szeptember 14. Meghal IV. Albert osztrák hg, Zsigmond király kiszemelt örököse.

ősze Zsigmond király olasz hívét, Ozorai Pipót (Filippo Scolari) temesi ispáni címmel megbízza a délkeleti országrész kormányzásával.

december 21. Zsigmond király részletesen szabályozza az eljárás módját azok esetében, akik valamikor hűtlenség miatt elveszítették birtokaikat, de utóbb általános vagy személyükre vonatkozó különös uralkodói kegyelemben részesültek. (A szabályozás elsősorban azoknak a főuraknak az érdekeihez igazodik, akik 1403-ban hívek maradtak az uralkodóhoz.)

1405

április 15. Zsigmond király a városok és kiváltságolt települések követeivel folytatott tanácskozás után kiadja a polgárság kérdéseivel foglalkozó törvényét. (Főbb törvénycikkek: 1.: az ország egész területén Buda város mértékeit kell használni; 2.: külföldi kereskedők a posztót csak nagyban árusíthatják; 4.: pereikben a polgárok vagy a tárnokmesterhez föllebbezhetnek, vagy ahhoz a városhoz, amelynek jogával élnek; 5.: a városi bíróságoknak joguk van nemesek módjára ítélkezni a gonosztevők fölött; 6.: biztosítja a költözés jogát valamennyi jobbágy számára, kivéve a Dráván túl lakókat, akik megmaradnak régi szokásukban; 7.: a városok és lakosaik elleni peres ügyekben mindenkinek az illetékes bíróhoz kell fordulnia; 8.: a városok területén keletkezett perekben első fokon a városi bíróság, másodfokon a tárnokmester, végül a király bírósága illetékes dönteni; 10.: a királyi adókból a városok minden polgára köteles a maga részét fizetni; azok hányada, akik a királytól adómentességet kaptak, nem a várost, hanem a királyt terheli; 11.: a belföldi kereskedőkre nézve megszünteti Buda árumegállító jogát; 12.: az újonnan alapított városok pereinek fellebbviteli hatósága vagy az a város, amelynek jogával élnek, vagy a tárnokmester, innen kizárólag a királyi személyes jelenléthez fellebbezhetnek; 13.: az újévi ajándékot a királynak minden város a szabadságlevelében foglaltak szerint fizeti, míg a városban megjelenő királynak és királynénak, továbbá az udvari tisztségviselőknek egységesen adózik; 14.: az egyházi és világi hatóságok közötti perekben a királyi személyes jelenlét jogosult dönteni arról, hogy a per melyik fél hatáskörébe tartozik; 15.: szabályozza a fémkiviteli tilalom ellenőrzését; a harmincadhivatalok munkájának megkönnyítésére a városi hatóságokat is bevonja az ellenőrzésbe; 16.: vagyonelkobzással sújtja azokat, akik külföldi kereskedőkkel társulnak, és azok áruit a sajátjukként hozzák forgalomba; 17.: a kivitel és behozatal után járó harmincadvámot fenntartja, viszont a királyi belső vámhelyeken fölmenti a kereskedőket a vámfizetés alól; 18.: a forgalomba hozott királyi pénzt mindenki köteles válogatás nélkül elfogadni; az érmek csonkítóit pénzhamisítókként vonják felelősségre; 19.: pénzváltásra egyedül a városonként erre kijelölt királyi pénzváltó legyen jogosult; 20.: olyan sót, amit nem az ország területén bányásztak, elkobzás terhe mellett tilos forgalomba hozni és fogyasztani; 21.: mind az országban kitermelt, mind a külföldről behozott nemesfém kizárólag a királyi pénzverőkamarának adható el, a megszabott áron; csak fogyasztási célra szánt nemesfémmel szabad kereskedni; nemesfém tartalmú ércet senki sem tarthat magánál, s az érc feldolgozásával csakis az aranyművesek és az ezzel megbízott személyek

foglalkozhatnak.) — A király címert adományoz Tétényi Péter budai alvárnagynak és rokonainak. (Az első fennmaradt festett címeres levél.)

április 24. előtt Zsigmond király elrendeli, hogy április 24-től számított egy éven belül ellenőrzés és az új királyi nagypecséttel való esetleges megerősítés végett be kell mutatni mindazon királyi és királynői okleveleket, amelyeket I. (Nagy) Lajos halála (1382) óta bocsátottak ki, illetve amelyeket I. Lajos csupán titkos pecsétjével látott el.

június 23. Zsigmond király biztosítja a nemesek mentességét a tizedfizetés alól.

augusztus előtt Zsigmond király Perényi Imrét kinevezi titkos kancellárrá. (A méltóságot első ízben viseli világi személy.)

augusztus—október Zsigmond király hadjáratot vezet Hervoja bosnyák vajda ellen az Una völgyébe; elfoglalja Bihácsot, valamint Osztrozsác és Szokol várát.

augusztus 31. Zsigmond király privilegiális formában kibocsátja 1405. évi második törvényét, melynek rendelkezései tavasszal születtek és az uralkodó patens alakban, különböző kelet alatt már korábban közzétette őket. (Főbb törvénycikkek: 1—5.: fellép a hatalmaskodások ellen; 7.: megtiltja, hogy a kereskedelmi forgalomban az arany- és a százdénáros forinton kívül más forintot használjanak számítási egységként; 9.: bünteti a hűtlenség vagy egyéb miatt elítéltek rejtegetését; 13.: ígéri, hogy az egyházak vagy nemesek birtokain talált érclelőhelyeket csere útján nem sajátítja ki; az urbura fele a királyi kincstárat illeti, másik fele a birtokosokat; a kitermelt nemesfémet saját használatukra megtarthatják, de megvételre egyedül a királyi kamarának ajánlhatják fel; 14—16.: megismétli az 1397. augusztus 3-i dekrétum intézkedéseit a jobbágyköltözésről.)

szeptember 24. Meghal Prokop morva őrgróf, Zsigmond király ellenfele.

november közepe Zsigmond király nőül veszi Cillei Hermann gróf leányát, Borbálát.

december 6. Kanizsai János esztergomi érsek Székesfehérvárott királynévá koronázza Cillei Borbálát, Zsigmond király második feleségét.

1405 után

Összeállítják Buda város német nyelvű jogkönyvét. A nem egységes szerkesztésben, több szakaszban keletkezett *Budai Jogkönyv* a nyugati városi jogok, főleg a magdeburgi jog elemeit, Buda város kiváltságleveleit, szabályrendeleteit, céhszabályait és részint szokásjogát foglalja rendszerbe. → 1441 után

1406

eleje Vilmos osztrák hg elfoglalja a határszélen fekvő Kismarton (Sopron vm.) és Léka (Vas vm.) várát.

április eleje Zsigmond király apósát, Cillei Hermannt nevezi ki horvát és szlavón bánná.

június—július Hadjárat az osztrák hercegek ellen.

június 15. Meghal Vilmos osztrák hg, László nápolyi király sógora, Zsigmond király ellenfele.

november eleje Zsigmond király Érsomlyó (másként Erdsomlyó) várában (Krassó vm.) találkozik Mircse havasalföldi vajdával (és valószínűleg Lazarevics István szerb despotával.)

1406 körül

Elkészül a váradi székesegyház részére az ún. Szent László-herma (fejereklyetartó), a hazai gótikus ötvösművészet kiemelkedő emléke. (A 16. század vége óta a győri székesegyház kincstárában őrzik.)

1407

január 20. Zsigmond király azonos formában megismétli 1397. augusztus 3-i rendeletét a jobbágyköltözésről.

szeptember—október Zsigmond király hadat vezet Boszniába Hervoja bosnyák vajda ellen. Bobovácig nyomul előre, de betegsége miatt a hadjárat félbeszakad.

1408

május—június Zsigmond király ismét Boszniába nyomul, megostromolja Dobor várát és számos (a hagyomány szerint 120 vagy 171) elfogott bosnyák urat kivégeztet.

július 30. körül Zsigmond király Szávaszentdemeteren (Szerém vm.) találkozik Lazarevics István szerb despotával, és megszilárdítja Szerbiával kötött szövetségét.

szeptember Zsigmond király fegyverszünetre lép IV. Lipót és Ernő osztrák hercegekkel, akik kötelezik magukat Léka várának (Vas vm.) visszaadására. — Zsigmond király az év folyamán másodízben hatol be Boszniába és Maglajig nyomul előre. II. Tvrtko István bosnyák király meghódol előtte és elismeri Magyarország királyának fennhatóságát.

december 12. Zsigmond király és Borbála királyné a Bosznia fölötti győzelem alkalmából megalapítják a sárkány jelvényével felruházott lovagok társaságát (Sárkányrend), amelynek rajtuk kívül 22 tagja van, valamennyien a király leghívebb támogatói. (IV. Jenő pápa a király kérésére 1433. július 24-én némileg módosítva jóváhagyja a Sárkányrend alapszabályait.)

1409

január eleje Hervoja bosnyák vajda és spalatói hg, valamint Trau és Sebenico városok meghódolnak Zsigmond királynak. A király megerősíti Hervoja hercegi címét, és magyarországi birtokokkal is megadományozza.

február—március Maróti János macsói bán és Ozorai Pipó temesi ispán szerbiai hadjáratukon Prizrenig nyomulnak előre.

március 13. Zsigmond király Budán döntőbíróként ítélkezik az osztrák tartományok felosztása ügyében IV. Lipót és Ernő hercegek között.

március A király az elhunyt Szécsényi Frank helyére Rozgonyi Simont nevezi ki országbíróvá. (Tisztségét 1414. márciusában bekövetkezett haláláig viseli.)

május—június Zsigmond király haddal vonul Szerbiába Lazarevics István despota megsegítésére, akit öccse, Vuk és török támogatói szorongatnak.

július 9. László nápolyi király 100 ezer aranyért eladja megmaradt dalmáciai birtokait (Zára, Vrána, Novigrád, Pago) Velencének, és ráruházza a köztársaságra Dalmácia többi részét illető jogait.

július 26. Zsigmond király újólag megismétli 1397. augusztus 3-i rendeletét a jobbágyköltözésről.

augusztus—szeptember A dalmáciai Cherso, Ossero és Arbe szigetek, valamint

Nona a velencei köztársaságot ismerik el uruknak.

október 18. Zsigmond király a román származású Sorba fia Vajk udvari vitéznek (Hunyadi János atyjának) adományozza a hunyadi uradalmat.

október Boszniában a magyarellenes párt Sandalj Hranić vajda vezetésével ismét Ostoja Istvánt lépteti föl királyként II. Tvrtko István helyett. (Lehet, hogy ez kevéssel október előtt történt.) — Zsigmond király Stiborici Stibort nevezi ki erdélyi vajdává. (Tisztségét másodízben 1414 február elején bekövetkezett haláláig viseli.)

december 20. Zsigmond király Budán szövetségre lép a Német Lovagrenddel. (Katonai segítséget ígér a Lengyelország ellen indítandó háborúhoz, ennek fejében a Rendtől 370 000 aranyat fog kapni.)

az év folyamán Manetto Ammanatini firenzei építész Ozorai Pipó temesi ispán szolgálatába áll és közel két évtizeden át Magyarországon működik. (Művei nem ismeretesek.)

1410

február A velenceiek ostrom alá veszik a magyar uralom alatti Sebenico és Trau városokat.

március 2. A Német Lovagrend, az 1402. július 25-i vételáron felül további 40 ezer magyar aranyat fizet Zsigmond királynak a brandenburgi Neumarkért.

április 6—18. Zsigmond király Késmárkon (Szepes vm.) Vitold litván nagyfejedelemmel (egyben II. Ulászló lengyel király megbízottjával) tárgyal. Felajánlja közvetítését a Német Lovagrenddel folyó viszályban, de bejelenti, hogy háború esetén a Rendet támogatja.

május 18. Meghal Ruprecht német király. (Ezzel Zsigmond királynak esélyei nyílnak a német korona megszerzésére.)

május—június Garai Miklós nádor és Stibor erdélyi vajda Zsigmond király nevében megkísérel békét közvetíteni a Német Lovagrend és II. Ulászló lengyel király között.

június 21. Zsigmond király a Német Lovagrend szövetségeseként hadat üzen II. Ulászló lengyel királynak.

július 15. A Német Lovagrend a grunwaldi (másként tannenbergi) csatában súlyos vereséget szenved a lengyel és litván hadaktól.

július—augusztus Ozorai Pipó temesi ispán a magyar király követeként XXIII. János pápával tárgyal.

augusztus 1. XXIII. János pápa Zsigmond király kérésére négy karral újjáalapítja az 1395-ben létesített és 1403-ban megszünt óbudai egyetemet. (Az intézmény működése 1418 táján véget ér.)

augusztus 3. előtt Zsigmond király megalapítja a budavári Szűz Mária társaskáptalant. → 1424

szeptember 20. A Majna menti Frankfurtban a német választófejedelmek egyik csoportja három szavazattal német királlyá választja Zsigmond magyar királyt. (A második csoport október 1-én Jodok morva őrgrófra adja szavazatát.)

szeptember—november Zsigmond király utolsó boszniai hadjáratán benyomul a Drina völgyébe. Ostoja bosnyák király és támogatói, köztük Sandalj Hranić bosnyák vajda is meghódolnak és valamennyien hozzájárulnak, hogy Zsigmond Bosznia királyává koronáztassa magát.

szeptember—október Magyar seregek Stibor erdélyi vajda, Rozgonyi Simon országbíró és Tódor podoliai hg (Munkács ura) vezetése alatt Lengyelországba törnek és Szandecet ostromolják.

november 1. Zsigmond király hivatkozik korábbi (ismeretlen keletű) rendeletére, amellyel az élőállat kivitelét királyi engedélyhez kötötte.

1411

január 18. Meghal Jodok morva őrgróf, választott német király, így Zsigmond király marad a német trón egyetlen várományosa.

február 1. A Német Lovagrend Toruńban békét köt II. Ulászló lengyel királlyal és a litvánokkal.

március 30. A magyar és lengyel országnagyok uralkodóik nevében fegyverszünetre lépnek.

április 5. előtt Zsigmond király rendeletben szabályozza a kamara haszna és a tized behajtásának módját. (A kamara haszna egy egész porta után 30 új dénár.)

július 14. Zsigmond király elismeri bátyja, IV. Vencel cseh király német királyi címét, aki viszont támogatásáról biztosítja öccsét a német királyi korona megszerzésében.

július 15. körül Zsigmond király nagy kiterjedésű magyarországi birtokokat (Debrecen, Szatmár és Németi, Nagybánya, Becse) adományoz Lazarevics István szerb despotának.

július 21. A Majna menti Frankfurtban a német választófejedelmek egyhangúlag Zsigmond magyar királyt választják meg (másodízben) német királlyá. (A magyar—német perszonális unió kezdete. Véget ér 1439-ben.)

október 7. Zsigmond király Pozsonyban eljegyzi kétéves leányát, Erzsébetet a 14 éves V. (Habsburg) Albert osztrák herceggel. (Házasságkötés: 1421. szeptember 28.)

november eleje Zsigmond király háborút indít Velence ellen, dalmáciai foglalásai miatt. Ozorai Pipó temesi ispánt és Cillei Frigyes grófot sereg élén Friaulba küldi.

november 19. A magyar—lengyel határon a két ország megbízottjai 1412. augusztus 15-ig meghosszabbítják a március 30-án kötött fegyverszünetet, és megállapodnak, hogy uralkodóik személyesen fognak találkozni.

december Ozorai Pipó temesi ispán Conegliano mellett győzelmet arat a velencei seregen és hatalma alá hajtja Friaul legnagyobb részét.

az év folyamán A Ferences-rend római gyűlése tanulócserét biztosít a magyarországi és a strassburgi rendtartomány között; ingyenes tanulót küldhetnek a strassburgi, illetve az esztergomi ferences főiskolára. (Az esztergomi ferences studium generale első nyoma.) — Tari Lőrinc magyar főúr az írországi Szent Patrick purgatóriumba zarándokol. (Zarándoklatáról latin vers és magyar ének keletkezik; az utóbbi néhány strófáját Tinódi Sebestyén a 16. században belefoglalja Zsigmond királyról szóló verses krónikájába.)

1412

január 12. A jószág hajtotta szárazmalom első ismert magyar nyelvű említése.

március 15. Zsigmond király Lublón (Szepes vm.) személyes találkozón békét köt II. Ulászló lengyel királlyal. (Ennek értelmében Halics, Podólia és Moldva mindaddig Ulászló, ill. Vitold litván nagyfejedelem kezén marad, amíg a három uralkodó valamelyike meg nem hal. Ezt követően öt éven belül magyar—lengyel vegyes bizottság dönt sorsukról. A moldvai vajda azonban addig is köteles Zsigmondnak segítséget nyújtani a török elleni háború esetén. — A békét követően a lengyel király több hónapig tartó látogatást tesz Magyarországon.)

május 22. Zsigmond király a lengyel király tiszteletére nagyszabású ünnepségeket rendez Budán, amelyeken részt vesz valamennyi balkáni hűbéres és számos birodalmi fejedelem. XXIII. János pápa és több nyugat-európai uralkodó követekkel képviselteti magát.

augusztus 9. A Marcali Miklós vezetésével Velence ellen küldött magyar sereg Mottánál súlyos vereséget szenved; vezére elesik.

augusztus 24. Zsigmond király Budán döntőbíróként ítélkezik II. Ulászló lengyel király és a Német Lovagrend között.

október 30. Sebenico városa kétévi ostrom után a velenceiek kezére jut.

november 8. Zsigmond király a Velence elleni háború költségeinek fedezésére elzálogosítja Lubló, Podolin és Gnézda szepességi városokat, a lublói váruradalmat és további 13 szepesi várost II. Ulászló lengyel királynak, összesen 37 ezer schock cseh garasért. (A lengyel uralom alá került városok — Igló, Leibic, Durand, Ruszkin, Béla, Ménhárd, Szepesszombat, Strázsa, Matheóc, Felka, Poprád, Olaszi és Váralja — mindvégig megőrzik korábbi önkormányzatukat és azt a tudatot, hogy Magyarország tartozékai. Visszacsatolásukra 1772-ben, Lengyelország első felosztásakor kerül sor.)

december eleje Zsigmond király hadsereggel Friaulba vonul és személyesen veszi át a Velence elleni háború irányítását. (Magyarországtól több mint hat évig, 1419 elejéig marad távol. Az országot Kanizsai János esztergomi érsek és Garai Miklós nádor, mint Borbála királyné tanácsadói, majd 1414-től mint helytartók, vikáriusok kormányozzák.)

1413

január vége—április Zsigmond király az Isztriába vezetett hadjárattal eredménytelenül próbálja megtörni Velence ellenállását.

április 17. Zsigmond király a friauli Castelletóban öt évre fegyverszünetet köt Velencével. (Mindkét fél megtartja foglalásait; Dalmácia, valamint az 1381. évi torinói béke értelmében a magyar királynak járó évi adó kérdésében XXIII. János pápát kérik fel döntőbírónak. A köztársaság mindenkor szabad átvonulást biztosít Zsigmondnak Itália felé, ha a király egy hónappal előbb értesíti szándékáról. → 1418)

június Zsigmond király a Sandalj Hranić bosnyák vajda tartománya ellen intézett támadás miatt hűtlenné nyilvánítja Hervoját, megfosztja dalmáciai és magyarországi birtokaitól és spalatói hercegi címétől. Hervoja vajda a magyar király ellen a törökökhöz fordul segítségért.

július 10. I. Bajezid szultán fia, I. Mehmed a testvére, Musza fölött aratott győzelmével helyreállítja az oszmán birodalom egységét.

november vége Zsigmond király az északitáliai Lodiban megállapodik XXIII. János pápával, hogy 1414. november 1-re egyetemes zsinatot hívnak össze a Boden-tó melletti Konstanzba az 1378 óta tartó egyházszakadás megszüntetésére.

1414

január 6. Zsigmond király távolléte idejére Kanizsai János esztergomi érseket és Garai Miklós nádort nevezi ki magyarországi helytartóivá. Felhatalmazza őket, hogy a megüresedő tisztségeket betöltsék, új pénzt verethessenek és a nevében kegyelmet oszthassanak. Bármelyikük akadályoztatása esetén a másik teljes joggal járhat el. (A vikárius tisztséget Kanizsai 1418. május 30-án bekövetkezett haláláig, Garai pedig a király visszatértéig, 1419 elejéig viseli.)

február eleje Meghal Stibor erdélyi vajda, Zsigmond király egyik legfőbb támogatója. (A vajdai méltóság több mint egy éven át betöltetlen marad.)

június vége Zsigmond király háromnegyed évi itáliai tartózkodás után Németországba megy.

nyár eleje Hervoja bosnyák vajda hívására török csapatok pusztítanak Szlavóniában.

augusztus 8. Meghal László nápolyi király, magyar trónkövetelő.

ősze Ozorai Pipó hadat vezet Boszniába.

november 8. Aachenben német királlyá koronázzák Zsigmond magyar királyt.

december 24. Zsigmond király megérkezik a november 5-én megnyílt konstanzi zsinatra. (A zsinaton Kanizsai János esztergomi érsek, Garai Miklós nádor és Ozorai Pipó temesi ispán nagyobb kísérettel vesz részt, jelen van továbbá az óbudai egyetem héttagú küldöttsége is. A magyar főurak és a nemesség szélesebb körei a konstanzi zsinat alkalmával ismerkednek meg a nyugati címerhasználattal.)

1415

március 7. Zsigmond király az 1414. márciusában elhunyt Rozgonyi Simon helyére Perényi Pétert nevezi ki országbírává. (Tisztségét 1423 júniusában bekövetkezett haláláig viseli.) A király ekkortájt adományozza Csáky Miklósnak az erdélyi vajda méltóságát. (Tisztségét másodízben haláláig, 1426 tavaszáig viseli.)

július 6. A konstanzi zsinat máglyahalálra ítéli és még aznap kivégezteti Husz János cseh prédikátort.

július 21. Zsigmond király útra kel Konstanzból másfél évig tartó nyugat-európai körútjára.

július vége A törökök kiszorítása céljából Boszniába küldött magyar sereg Garai János, Maróti János és Csupor Pál szlavón bán vezetése alatt Dobojnál vereséget szenved Hervoja bosnyák vajdától. Maróti, Csupor és több országnagy fogságba esik; Hervoja kivégezteti Csupor Pált. A vereség hatására Ostoja bosnyák király és Sandalj Hranić bosnyák vajda elpártol Magyarországtól.

szeptember—október Zsigmond király Perpignanban tárgyalásokat folytat I. Ferdinánd aragóniai királlyal az egyházszakadás megszüntetéséről.

1416

március 1. Zsigmond király VI. Károly francia király meghívására nagy kísérettel Párizsba érkezik, ahol több mint egy hónapot tölt. Közvetítő szerepet vállal a francia—angol (százéves) háborúban.

április Meghal Hervoja bosnyák vajda, Zsigmond király ellenfele.

május eleje Zsigmond király átkel Angliába, ahol közel négy hónapos tartózkodás során V. Henrik angol királlyal tárgyal.

augusztus 15. Zsigmond király Canterbury-ben szövetséget köt V. Henrik angol királlyal Franciaország ellen.

augusztus vége Zsigmond király Angliából visszaérkezik Calais-ba.

szeptember 4. Az országnagyok pécsi gyűlésükön a kamara haszna mintájára rendkívüli adót vetnek ki, hogy előteremtsék az 1415 júliusában Boszniában foglyul esett országnagyok 65000 aranyforintnyi váltságdíját; kijelölik a megyénként felelős biztosokat.

1417

január 27. Zsigmond király visszaérkezik a konstanzi zsinatra, miután európai körútja során sikerült elhárítania az egyházszakadás megszüntetésének legfőbb akadályait.

július 21. Kanizsai János és Garai Miklós helytartók a királyi tanáccsal együtt a budai gyűlésen Zsigmond király nevében meghatározzák a hiteleshelyeknek járó oklevélilletékek összegét; elrendelik a hamis és csonkított érmék kötelező beszolgáltatását (1418. január 20-ig), és fellépnek a kamara haszna szedőinek visszaélései ellen.

szeptember 19. A bíborosi kollégium a konstanzi zsinaton ünnepélyesen megerősíti a magyar királyok főkegyúri jogát. (A pápa csak a király által javasolt személyeknek juttat főpapi javadalmakat; egyéb egyházi beneficium adományozásába nem avatkozik; egyedül az érsekek fizetnek kinevezésükkor mérsékelt összegű servitiumot a pápai kamarának; perek kizárólag fellebbvitel — tehát nem idézés — útján kerülhetnek a pápai kúria elé.)

november 11. A konstanzi zsinat pápává választja Oddo Colonnát V. Márton néven. (Ezzel véget ér az 1378 óta tartó nagy egyházszakadás.)

az év folyamán Pier Paolo Vergerio olasz humanista Zsigmond király tanácsosaként megtelepedik Magyarországon és haláláig (1444) itt él.

1418

január 31. Meghal Mircse havasalföldi vajda, Zsigmond király vazallusa és támogatója.

február 6. V. Márton pápa engedélyezi a pálosoknak, hogy templomaikban prédikálhassanak és gyóntassanak. (A rend bekapcsolódik a pasztorációba.)

május 21. Zsigmond király eltávozik Konstanzból, miután a zsinat április 19-én feloszlott.

május 30. Meghal Kanizsai János esztergomi érsek, Zsigmond király magyarországi helytartója és német birodalmi kancellárja.

tavasza Az 1413-ban kötött fegyverszünet leteltével Velence megindítja a háborút Zsigmond király itáliai szövetségesei ellen.

szeptember körül Meghal Ostoja bosnyák király. Utóda fia, Ostojić István.

szeptember vége Török csapatok pusztítanak Szlavóniában.

december 22. Zsigmond király Hohenlohe György passaui püspökre bízza az üresedésben levő esztergomi érsekség kormányzását. (Adminisztrátori megbízását haláláig, 1423. július 10-ig látja el.)

1418—1422

Rotenburgi János deák latin nyelvkönyvéhez Budán magyar nyelvű pótlásokat ír. (A német származású deák „magyar nyelvmestere" azokat a magyar szavakat és kifejezéseket tartalmazza, több esetben latin és német magyarázatokkal, amelyekre az idegennek leginkább szüksége lehet, hogy magyar nyelvű környezetben meg tudja magát értetni.)

1419

január vége Zsigmond király hat évi távollét után Pozsonynál magyar területre érkezik.

tavasza Zsigmond király (állítólag házasságtörés miatt) megfosztja birtokaitól második feleségét, Borbála királynét, feloszlatja udvartartását és Váradra száműzi. → december 25.

augusztus 16. Meghal IV. Vencel cseh király. (Öccse, Zsigmond magyar király a cseh trón várományosa.)

szeptember 8. Zsigmond király a lengyelországi Szandecben találkozik II. Ulászló lengyel királlyal. (Megígéri, hogy a Német Lovagrenddel folyó viszályában a javára fog dönteni, de nem fogadja el Ulászló közvetítését Velencével fennálló harcában.)

október Zsigmond király Marcali Dénes szlavón bánt sereg élén Friaulba küldi a velenceiek ellen.

október—november Zsigmond király az Al-Duna mentén benyomul Bulgáriába. Legyőz egy török sereget, és visszacsatolja Magyarországhoz az Al-Duna menti Szörény várát, amely I. (Nagy) Lajos király óta a havasalföldi vajdák hűbérbirtoka volt.

december 25. körül Zsigmond király a cseh trón megszerzése végett Csehországba távozik. A határon kibékül feleségével, Borbálával, és feloldja őt a száműzetés alól, de birtokait egyelőre még (→ 1427. február 1.) nem adja vissza. (A király 1421 tavaszáig marad távol Magyarországtól. Addig a királyi tanács itthonmaradt tagjai gyakorolják a kormányhatalmat.)

az év folyamán Kifestik a székelyderzsi (Udvarhelyszék) templomot. Ekkor készülő falképei a Szent László-legenda jeleneteit ábrázolják.

1419 körül

Zsigmond király budavári építkezései során elkészül a gótikus Friss palota. (A palota díszterme vagy lovagterme helyreállított formában ma is látható.)

1420

január 6. Zsigmond király Boroszlóban döntőbíróként ítélkezik a Német Lovagrend és II. Ulászló lengyel király között.

március 1. V. Márton pápa Zsigmond király kérésére kiadott bullájában keresztes háborút hirdet a husziták ellen.

március 17. A boroszlói birodalmi gyűlésen Zsigmond király kihírdetteti a keresztes hadjáratra felszólító pápai bullát.

május eleje Zsigmond király magyar, morva és sziléziai seregével Csehországba nyomul.

június 21. Velence meghódolásra kényszeríti Trau, majd (június 28-án) Spalató városát.

június vége Zsigmond király hadaival körülzárja Prága városát.

július 14. A Prága melletti Vitkov-hegyen Zsigmond király elszenvedi első vereségét a huszitáktól.

július 28. Zsigmondot a prágai várban cseh királlyá koronázzák.

szeptember A törökök az Al-Duna vidékéről betörnek a hátszegi kerületbe és a Vaskapu (Hunyad vm.) közelében legyőzik Csáky Miklós erdélyi vajda csapatait.

november 1. Zsigmond király a Prága melletti Vyšehradnál vereséget szenved a huszitáktól, és seregével elvonul a város alól.

1420—1430 körül

Két szerémségi pap: Tamás kamanci oltáros pap és Újlaki Bálint belcsényi plébános lefordítja a Bibliát vagy annak nagyobb részét magyarra. Az első magyar nyelvű bibliafordítás, a *Huszita Biblia* — fordítói a prágai egyetemen ismerkedtek meg Husz János tanaival — három későbbi másolatban, az 1450 táján készült *Bécsi Kódex*ben, az 1466-ban írt *Müncheni Kódex*ben és a 15. század végén másolt *Apor Kódex*ben maradt fenn. (Szövege többé vagy kevésbé módosított formában később, a 16. századi kódexekben is többször felbukkan.)

1421

április 25. körül Zsigmond király a huszita veszélyre való tekintettel Perényi Miklós lovászmesterre bízza az észak-nyugati határ védelmét és „a Vág folyó kapitánya" címmel ruházza fel.

május 15. körül Zsigmond király közel másfél évig tartó csehországi távolléte után visszaérkezik Magyarországra.

május 26. Meghal I. Mehmed szultán. Utódja fia, II. Murád.

július 23. Zsigmond király a pozsonyi gyűlésen megtiltja, hogy a megyei ispánok és alispánok a megye bírói széke elé vigyék saját pereiket, mert ezek a perek a kúriai bíróságokra tartoznak.

augusztus Boszniában II. Tvrtko István, a magyarok egykori ellenfele lép ismét trónra.

nyara Portyázó török csapatok felprédálják Brassót és a Barcaságot.

szeptember 3. Zsigmond király a Budán tartott gyűlésen megtiltja a városok bíróságainak, hogy nemesek fölött ítélkezzenek.

szeptember 28. V. Albert osztrák hg Pozsonyban feleségül veszi Zsigmond király leányát, az 1411-ben eljegyzett Erzsébetet. Egyszersmind kötelezi magát, hogy teljes haderejével részt vesz a husziták elleni háborúban, és ennek költségeire 60 ezer aranyforint kölcsönt ad.

október közepe Zsigmond király Csehországba nyomul a husziták elleni második hadjáratára.

1422

január 6—8. Zsigmond király seregei háromnapos ütközetben előbb Kolin és Kuttenberg között, majd Németbródnál súlyos vereséget szenvednek a Žižka vezette husziták tól.

január 13. után Garai Miklós nádor Fejér megyei birtokügyben ítélkezik. Az ítéletlevél hátlapjára valószínűleg egykorúan jász szójegyzéket írnak. (A tatárjárás után Magyarországra települt jászok nyelvének legkorábbi írott emléke.) A szójegyzék hat magyar szót is tartalmaz.

április 25. Zsigmond király csehországi hadjáratáról visszaérkezik Magyarországra. (Rövid megszakításokkal 1430 nyaráig itthon tartózkodik.)

augusztus—szeptember Zsigmond király Nürnbergben német birodalmi gyűlést tart a husziták elleni harc megszervezésére. (Az országból július 4.—november 14. között van távol.)

1423

március közepe Zsigmond király Késmárkon (Szepes vm.) találkozik II. Ulászló lengyel királlyal és Vitold litván nagyfejedelemmel. Megújítják az 1412. évi békekötést és szövetségre lépnek a husziták ellen.

július vége Zsigmond király Nánai Kompolt Istvánt nevezi ki országbíróvá az elhunyt Perényi Péter helyébe. (Tisztségét 1425. március 12. után bekövetkezett haláláig viseli.)

nyara Ozorai Pipó temesi ispán előzi Havasalföldéről a törökök által pártfogolt II. (Prasnaglava) Radu vajdát, és helyette II. Dant segíti uralomra, majd a Dunánál megütközik egy török sereggel és legyőzi azt.

október 4. Zsigmond király hűbérként vejének, V. Albert osztrák hercegnek adományozza a morva őrgrófságot, és ugyanakkor a cseh királyi trón örökösévé jelöli ki.

október Zsigmond király Pálóczi György erdélyi püspököt nevezi ki esztergomi érsekké. (Méltóságát 1439. június végén bekövetkezett haláláig viseli.)

1424

március Zsigmond király Krakkóban részt vesz II. Ulászló lengyel király negyedik felesége, Zsófia koronázásán. Elhatározzák, hogy a husziták ellen együttesen indítanak hadjáratot.

május Zsigmond király az 1419-ben elkobzott délvidéki birtokok helyett északmagyarországi javakkal kárpótolja második feleségét, Borbálát. (→ 1427)

június Pálóczi György esztergomi érsek vezetésével magyar sereg harcol Morvaországban a husziták ellen.

június—július VIII. (Palaiologosz) János bizánci társcsászár nyolc hetet tölt a budai udvarban, és Zsigmond királytól segítséget kér a törökök ellen. Ugyanekkor Budán tartózkodik VII. Erik dán. (XIII. Erikként) svéd és norvég király is.

ősze Ozorai Pipó temesi ispán a szörényi végeken hadjáratot vezet a törökök ellen. (Valószínűleg ekkor kezdődik az Al-Duna menti végvárak vonalának kiépítése.)

december vége A törökök előzik Havasalföldről II. Dan vajdát, a magyarok szövetségesét, és ismét II. (Prasnaglava) Radut juttatják uralomra.

az év folyamán Zsigmond király Szent Zsigmond titulussal újjáalapítja az 1410-ben létesített budavári Szűz Mária-társaskáptalant. — Bártfa város évi vászontermése 293 ezer rőf. (1 budai rőf = 58,4 cm.)

1425

február 24. Összeírják a pozsonyi káptalan ingóságait. (A leltár az egyházi kincsek, ruhák és egyéb felszerelések mellett 82 könyvet vesz számba.)

május eleje A király a (március 12. után) elhunyt Nánai Kompolt István helyébe Pálóczi Mátyus diósgyőri várnagyot nevezi ki országbíróvá. (Tisztségét 1435 márciusáig viseli.)

július—augusztus eleje II. Tvrtko István bosnyák király kibékül Zsigmond királlyal. (A továbbiakban Magyarország szövetségese marad.)

október—november Zsigmond király két hónapon át Morvaországban hadakozik a husziták ellen.

ősze Csáky Miklós erdélyi vajda és Ozorai Pipó temesi ispán az előzött II. Dan havasalföldi vajda visszahelyezésére tekintélyes sereggel Havasalföldére nyomulnak, és a Duna mellett, Vidinnél megverik a törököket.

1425—1427

Magyarországon működik Masolino da Panicale firenzei festő.

1426

május Zsigmond király Tatán (Komárom vm.) szerződést köt Lazarevics István szerb despotával, amely szerint ennek országát és magyarországi birtokait halála után veje, Brankovics György örökli, de Nándorfehérvár, Galambóc és Macsó a magyar királyra fog szállni. → 1427

június 16. A husziták Holý Prokop vezetésével a Prágától északkeletre fekvő Ústi nad Labem (Aussig) mellett legyőzik a német birodalmi sereget.

nyara Ozorai Pipó temesi ispán havasalföldi hadjáratán visszasegíti II. Dan havasalföldi vajdát trónjára.

október Az ifjabb Stibor és Perényi Miklós királyi lovászmester Vág-vidéki kapitány vezetése alatt magyar csapatok harcolnak Morvaországban a husziták ellen.

október vége Zsigmond király Budáról az ország déli végeire indul, ahol egyhuzamban több mint két évet tölt el.

december eleje Zsigmond király Csáky Lászlót, az elhunyt Miklós vajda fiát nevezi ki erdélyi vajdává. (Tisztségét 1437-ig viseli.)

december 27. Meghal Ozorai Pipó temesi ispán.

1427

február 1. Zsigmond király Brassóban végleg kibékül második feleségével, Borbála királynéval; kezére adja az 1424-ben már forma szerint neki adományozott birtokokat, engedélyezi, hogy újból saját tárnokmestert tartson, és várnagyait maga nevezze ki.

március 17. Zsigmond király szabályozza a bírósági eljárás módját a hadba vonulók által okozott kártételek ügyében; megállapítja a katonai célra felvásárlandó élelmiszerek árát, végül a sóregále ügyében intézkedik (ahol elegendő belföldi só van, ott tilos külföldi sóval kereskedni; a király nevében vagy zsoldfizetésre szállított só országszerte vámmentes). — Egy másik, azonos keltű rendeletében a pénzverést szabályozza. (Cikkelyei: 1.: az aranypénz változatlan marad; 1 márka színezüstből 600 dénárt kell verni, 6 aranyforint értékben; a fillérnek nevezett kis dénár forgalomban marad, de újat nem vernek; 2.: a hamis filléreket július 25-ig be kell szolgáltatni; 3.: az új pénz csonkítóival hamis pénzverők módjára kell eljárni; 4.: egy budai márka színezüst 550 új dénárral legyen egyenértékű; 5.: megerősíti a nemesfémkereskedelemre vonatkozó tilalmat; 6.: fej- és jószágvesztéssel sújtja azokat, akik nemesfémet visznek ki az ország területéről.)

április eleje Zsigmond király Erdélyből a törcsvári szoroson át bevonul Havasalföldére és megerősíti trónján hívét, II. Dan havasalföldi vajdát.

július—augusztus Zsigmond király hadsereggel másodízben nyomul be Havasalföldére.

július 19. Meghal Lazarevics István szerb despota. Utóda az 1426. májusi tatai szerződés értelmében Brankovics György.

október Zsigmond király az 1426. évi tatai szerződés alapján birtokába veszi Nándorfehérvárt és Macsó északi részét.

Galambóc vára árulással török kézre jut.

az év folyamán A legkorábbi ismert adóösszeírások Sáros, Abaúj, Torna, Gömör és Ung megyék kamarahasznáról. — Kolozsvári Tamás szárnyasoltárt készít a garamszentbenedeki (Bars vm.) apátság számára.

1428

február A husziták Holý Prokop és Prokoupek vezetésével betörnek az északnyugati megyékbe, beveszik Szakolcát (Nyitra vm.) és Pozsonyig nyomulnak.

április vége Zsigmond király ostrom alá veszi az Al-Dunánál Galambóc várát.

június eleje Zsigmond király Galambóc alatt vereséget szenved a vár felmentésére érkezett II. Murád szultántól.

november Megszűnik a különös királyi jelenlét (specialis presentia regia) bírósága. (A befejezetlen pereket a nádor vagy az országbíró bírósága végzi be.) Feladatát átmenetileg az 1430-ban kinevezett vikáriusok bírói tevékenységéből alakuló és 1435-ben királyi személyes jelenlét (personalis presentia regia) néven állandósuló bíróság (→ 1435. március 8-i dekrétum 4. törvénycikk) veszi át. (A különös királyi jelenlét bíróságát 1453-ban újból felállítják.)

december 20. körül Zsigmond király több mint kétéves délvidéki tartózkodás után visszatér Budára.

1429

január 22. Zsigmond király Luckban találkozik Vitold litván nagyfejedelemmel, és királyi koronát ajánl neki, hogy szembeállítsa II. Ulászló lengyel királlyal.

április 4—9. Zsigmond király Pozsonyban eredménytelen fegyverszüneti tárgyalásokat folytat Holý Prokoppal és a husziták más vezetőivel.

május Zsigmond király a Német Lovagrendre bízza a szörényi bánság várainak védelmét. → 1433

december 4—14. A német birodalmi gyűlést Zsigmond király elnökletével Pozsonyban tartják meg. (A tárgyalások egyik fő pontja a husziták elleni küzdelem megszervezése.)

1429—1437

Összeírják a veszprémi káptalan ingóságait. (A leltár az egyházi kincsek, ruhák és egyéb felszerelések felsorolása mellett 171 könyvet vesz számba.)

1430

március 12. előtt Zsigmond király Pozsonyban pénzverési rendeletet ad ki. (Az új dénár mellett, amelyből 100 ér egy aranyforintot, quarting néven kisebb dénárt is veret, amely a nagyobb dénár értékének a negyedét éri. — Bónis György szerint ez a rendelet május 30. előtt kelt.)

április Az ifjabb Stibor és Maróti János parancsnoksága alatti magyar sereg Nagyszombatnál vereséget szenved a Prokoupek vezette husziták tól. Elesik Újlaki István macsói bán.

június 23. Zsigmond király elrendeli a dukátnak nevezett régi dénárok kivonását a forgalomból.

augusztus 11. körül Zsigmond király távozik az országból. (1434 őszén tér vissza.) A kormányt öt helytartóra (vikáriusra) bízza.

október 27. Meghal Vitold litván nagyfejedelem, mielőtt átvehette volna a Zsigmond király által küldött királyi koronát.

1430—1440 körül

A *Soproni Szójegyzék* keletkezése. (A latin—magyar szójegyzék töredék, 217 magyar szót tartalmaz.)

1431

február A nürnbergi birodalmi gyűlés általános hadjáratot rendel el a husziták ellen.

március 3. Megnyílik a bázeli zsinat. (Tart 1449-ig.)

augusztus 14. A Csehországba küldött birodalmi sereg a Pilsen városától délnyugatra fekvő Domažlice (Taus) mellett vereséget szenved a huszita csapatoktól.

szeptember A husziták Holý Prokop és Jan Czapek vezetésével benyomulnak a Vág völgyébe. (Szeptember 27.: beveszik a Liptó megyei Likava várát.)

november 9. A husziták egyik serege a Vág völgyében Galgóc (Nyitra vm.) és Illava (Trencsén vm.) között vereséget szenved a magyaroktól.

november 28. Zsigmond királyt Milánóban itáliai királlyá koronázzák.

1432

január 8. A bázeli zsinat elutasítja IV. Jenő pápa 1431. december 18-i bulláját, amelyben elnapolta a zsinatot, és tovább folytatja üléseit. A zsinat döntését Zsigmond király is támogatja.

január 20. Az országnagyok a király nevében megváltoztatják a quarting és a nagyobb dénár közti, 1430-ban megállapított értékviszonyt, és a forgalomban kialakult gyakorlatra hivatkozva elrendelik, hogy a továbbiakban egy nagyobb dénár 10 quartinggal legyen egyenértékű. Egyúttal az ország védelme céljából minden polgárra és jobbágyra 66 quarting rendkívüli adót vetnek ki.

június vége A husziták egy csapata hatalmába keríti Nagyszombat városát.

nyara A törökök egyesülve I. (Aldea) Sándor havasalföldi vajda csapataival Dél-Erdélyt dúlják; ostrom alá veszik Szebent és Brassót.

augusztus Az országnagyok elrendelik a husziták ellen az általános nemesi fölkelést, és minden 20 jobbágy után egy lovas kiállítását. A sereget szeptember 14-re Semptére (Nyitra vm.) hívják fegyverbe. (A Nagyszombat visszafoglalására irányuló hadjárat eredménytelen.)

november 20. körül A husziták elfoglalják Lednice várát (Trencsén vm.) és felprédálják Privigyét (Nyitra vm.).

november—1433. január 20. között Zsigmond király Sienából megküldi a magyar rendeknek a honvédelem megszervezéséről szóló javaslatait. (Pontjai: 1.: országgyűlés határozza meg, hogy az általános nemesi fölkelés mely területre és mennyi időre hirdethető meg; 2.: a nemesek fejenkénti fölkelése helyett minden megye bizonyos számú lovas íjászt állítson ki, és a megyésispán vezetésével küldje hadba; 3.: büntetésekkel akadályozzák meg, hogy a vonuló hadak az országban károkat okozzanak; 4.: az általános fölkelés akkor rendelendő el, ha a király saját erejéből nem tudja

a veszélyt leküzdeni; 5.: az általános fölkelés az eddigi 15 nap helyett addig maradjon fegyverben, amíg a király vagy vezérei szükségesnek látják; 6.: a javaslatokat a megyék tárgyalják meg, észrevételeiket juttassák el az országnagyok gyűléséhez; 7.: azok a nemesek is állítsanak fegyvereseket, akik személyükben a király vagy mások szolgálatában állnak; 8.: határozzák meg a lándzsások és a lovas íjászok zsoldját meghatározatlan tartamú hadjárat idejére; 1 aranyforintot javasol; 9.: ha a zsoldot sóban fizetik, állapítsák meg, hogy a zsold összegének milyen súlyú só felel meg; 10.: a királyi sószállítmányok után sehol se szedjenek vámot; 11.: a gyülekezőhelyre késve érkező hadbavonulókat sújtsák büntetéssel; 12.: a seregtől senki ne távozhasson idő előtt engedély nélkül; 16.: a megyegyűléseken a javaslatok megtárgyalásakor a szegény nemesek küldöttei is legyenek jelen, hogy kifejthessék véleményüket; 17.: minden nemes a lakóhelye szerint illetékes megyegyűlésen nyilváníthat véleményt; 18.: a beérkező javaslatokról az országnagyok gyűlése és az ország communitása döntsön; 19.: a nemesi fölkelés igénybevétele határainak megállapításánál vegyék tekintetbe a magyar korona melléktartományait is. (→ 1435. március 12-i törvény a honvédelemről)

1433

január 4.—április 4. A husziták vezetői Bázelben tárgyalásokat folytatnak a zsinattal.

február 16. IV. Jenő pápa hozzájárul, hogy a bázeli zsinat folytassa munkáját, és maga helyett négy bíborost küld Bázelbe.

április 7—8. Zsigmond király követei Rómában megállapodnak IV. Jenő pápával uruk császárrá koronázásáról.

április vége—június közepe A husziták felprédálják a Vág völgyének felső szakaszát Trencsénig, a Szepességet és Körmöcbányát.

május 21. Zsigmond király nagy magyar kísérettel bevonul Rómába, ahol május 31-én IV. Jenő pápa német-római császárrá koronázza.

június 4. Zsigmond király Rómában öt évre fegyverszünetet köt Velencével. (Mindkét fél megtartja foglalásait; egymás alattvalóinak kölcsönösen szabad kereskedést biztosítanak; Zsigmond katonasága szabadon átvonulhat velencei területen.)

október Zsigmond király megérkezik a bázeli zsinatra.

november 30. A bázeli zsinat küldöttjei Prágában egyezséget kötnek a huszita mozgalom konzervatív szárnyának, a kelyheseknek vezetőivel. (Engedélyezi a két szín alatti áldozást.)

december 5. után Meghal Garai Miklós nádor. (A nádori méltóság a király hazatértéig, 1435-ig betöltetlen marad; a nádori bíróságot az üresedés alatt Pálóczi György esztergomi érsek vezeti.)

az év folyamán A törökök súlyos vereséget mérnek az 1429-ben a szörényi bánságba telepített német lovagokra. — Bertrandon de la Brocquière, Jó Fülöp burgundi hg küldöttje, a Szent Földről visszatérőben átutazik Magyarországon. (Útjáról készült jelentésében Szeged, Pest és Buda, valamint Győr városokról emlékezik meg.)

1434

március 8.—október 17. A pozsonyi királyi vár nyári építkezési idényén kifizetett munkabérekről és kis részben a vásárolt építőanyagokról elszámolást készítenek. (A több éve folyó pozsonyi építkezésen Erlingi Konrád építőmester irá-

nyításával az elszámolás szerint 25-féle munkást és alkalmazottat foglalkoztató, összesen átlag több mint kétszáz személyt felölelő munkaszervezet dolgozik.)

április eleje Fiúörökös nélkül meghal Stibor erdélyi vajda fia, az ifjabb Stibor, az ország egyik legnagyobb földbirtokosa. (Budai sírköve a hazai gótika jelentős emléke.) Vagyona — 11 magyar- és több morvaországi vár — Zsigmond királyra száll.

május 30. A kelyhesek és a katolikus főurak szövetsége a Prágától keletre fekvő Lipanynál megsemmisíti a husziták radikális szárnyának, a táboritáknak seregét.

tavasza A husziták betörnek Liptó, Nyitra és Pozsony megyék területére.

október 8. Zsigmond király több mint négyévi távollét után visszatér Pozsonyba.

az év folyamán Az országos hadak visszafoglalják ill. visszaváltják a husziták tól Tapolcsányt, Szakolcát (Nyitra vm.) és Nagyszombatot.

1435

március első fele A király az 1433 decembere óta üresedésben levő nádori méltóság betöltésére Pálóczi Mátyus országbírót nevezi ki. (Tisztségét 1436. december végén bekövetkezett haláláig viseli.) Az országbíróságot Báthori István kapja. (Méltóságát 1440-ig viseli.)

március 8. Zsigmond király a pozsonyi országgyűlésen közzéteszi törvénykönyvét (decretum maius) az igazságszolgáltatás reformjáról. (Főbb törvénycikkek: 1.: a bíráknak hivatali esküt kell tenniök; 2.: a szolgabírákat a módosabb nemesekből válasszák, a választás nem utasítható vissza; 3.: megnöveli a megyék szerepét a hatalmaskodások kinyomozásában és felhatalmazza őket a jogtalanul elfoglalt birtokok visszaadására; 4.: hatalmaskodási ügyekben a királyi személyes jelenlét, a nádor vagy az országbíró ítél; 7.: intézkedik a bírságokról és meghatározza a jobbágyköltözéssel kapcsolatos kihágásokért és más esetekben szedhető bírságok összegét; 8—9.: rendelkezik a hiteleshelyi kiküldöttekről, a királyi emberekről és tevékenységükről; 10—12.: megszabja az oklevelek díját.)

március 12. Zsigmond király Pozsonyban kibocsátja a honvédelem szervezéséről szóló törvényét (Törvénycikkei: 1.: a morva határt az uralkodó saját erejéből védelmezi; a főpapi bandériumok és a megyék fölkelésére csak akkor kerül sor, ha erre az ellenség túlereje miatt nem képes; 2.: általános fölkeléskor a birtokosok 33 jobbágy után egy, 100 jobbágy után három lovas íjászt állítanak ki; a jobbággyal nem bíró egytelkes nemesek vagy uruk familiárisaként, vagy a megyésispán alatt vonulnak hadba; 3.: azok, akiknek váruk van, abban megfelelő őrséget hagyhatnak hátra; 4.: fölkelés idejére minden megye nemessége válasszon biztosokat, akik a szolgabírákkal együtt írják össze a jobbágynépességet; 5.: foglalják le azok birtokait, akik a fölkelésre késve érkeznek, vagy akik attól távolmaradnak, vagy engedély nélkül előbb távoznak a seregtől; 6.: a hadbavonulók óvakodjanak a kártételektől, az élelmet a megyék által megszabott áron vásárolják; 7—8.: meghatározza a hadak által okozott károk ügyében folytatandó bírósági eljárás módját. — A törvény alapját az 1432/33. évi királyi javaslatok képezik.)

nyara Tallóci Mátyus (Matko) nándorfehérvári kapitány hadat vezet Boszniába II. Tvrtko István király megsegítésére. Magyar őrséget helyez Jajca, Vranduk és Bocsac várakba.

október 13. Meghal Zsigmond király apósa és tanácsadója, Cillei Hermann.

1435 körül

Megszűnik az állandó udvari panaszfelvevő iroda: véget ér a királyi kápolnaispán oklevéladó tevékenysége és a királyi középpecsét használata. Az iroda feladatát részint (király nevében kelt parancslevelek) a kir. kancellária, részint (oklevélátírások, bevallások) az udvari bíróságok kancelláriái veszik át.

1436

január Zsigmond király Székesfehérvárott megegyezik a cseh rendek követeivel. (Megerősíti az 1433. évi prágai egyezséget és közkegyelmet ad, ennek fejében a rendek meghívják, hogy foglalja el a trónt.

április körül Zsigmond király Csáky László erdélyi vajda mellé Lévai Cseh Pétert nevezi ki társul. (Tisztségét 1438-ig viseli.)

május 10. körül Zsigmond király végleg elhagyja Magyarországot. (Előbb Bécsbe, majd június elején Csehországba megy. A kormányhatalmat a kir. tanács itthon maradt tagjai gyakorolják.)

augusztus 22. IV. Jenő pápa megbízza Marchiai Jakab (Giacomo della Marca) olasz ferences szerzetest, a boszniai rendtartomány vikáriusát a Dél-Magyarországon elterjedt huszitizmus kiirtásával. (Az általa vezetett inkvizíciós törvényszék 1439 nyaráig működik a kalocsai érseki és az alá tartozó váradi, erdélyi, csanádi és szerémi püspöki egyházmegyék területén. Az üldözött husziták egy része Moldvába menekül, köztük a bibliafordító Tamás pap és Ujlaki Bálint plébános.)

augusztus 23. Zsigmond király bevonul Prágába és fogadja a cseh rendek hódolatát.

ősze Török portyázó csapatok pusztítanak Erdélyben.

december vége Meghal Pálóczi Mátyus nádor. (Halála után a nádori bíróságot az új nádor kinevezéséig, 1437. március 7-ig ismét Pálóczi György esztergomi érsek vezeti.)

1437

március 7. Zsigmond király Hédervári Lőrinc lovászmestert nevezi ki nádorrá. (Tisztségét 1447 júliusában bekövetkezett haláláig viseli.)

március Kardos János vezetésével parasztfelkelés tör ki a Szászföldön és az erdélyi Fehér megyében.

június A parasztmozgalom átterjed Erdély északi felére és a Tiszántúl egyes megyéire is. A Budai Nagy Antal vezette erdélyi parasztsereg Alparét mellett, a Bábolna hegyen (Belső-Szolnok vm.) huszita harcosok módjára szekértábort állít fel.

július eleje Dés közelében (Belső-Szolnok vm.) a parasztsereg győzelmet arat a Csáky László vajda által vezetett nemesi hadakon.

július 6. A kolozsmonostori konvent előtt a nemesség és a parasztok képviselői egyezményt kötnek. (Meghatározzák a Lépes György erdélyi püspöknek fizetendő tized összegét, eltörlik a kilencedet, biztosítják a jobbágyság költözési jogát és a javai fölötti szabad végrendelkezést. A feltételek megtartását a Bábolna hegyen évente megtartott gyűlés hivatott ellenőrizni a jobbágyság küldöttjeinek bevonásával.)

július Magyar seregek fölmentik a törökök által ostromolt Szendrőt, Brankovics György szerb despota székhelyét.

szeptember 16. Az erdélyi három rendi nemzet: a magyar nemesség, a székelyek és a szászok küldöttei Kápolnán (Belső-

Szolnok vm.) unióra lépnek a fölkelő parasztok ellen.

szeptember vége Az erdélyi nemesség Apátinál (Doboka vm.) ismét vereséget szenved a paraszthadaktól.

október 6—10. A fölkelt parasztság és a nemesség képviselői Apáti faluban újabb egyezményt kötnek. (A korábbi kolozsmonostori egyezményhez hasonlóan szabályozza a jobbágyok és uraik viszonyát, de nem tesz említést az évenként tartandó ellenőrző gyűlésről. A végleges rendezést az uralkodóra bízzák, akihez mindkét fél követeket küld. — Az Apátiban kötött egyezséget a felek képviselői október 10-én átírattatják a kolozsmonostori konventtel.)

december 5. Zsigmond király a morvaországi Znaimban elfogatja és Pozsonyba viteti feleségét, Borbála királynét, mert az ellenzi V. Albert osztrák hg trónutódlását. (Borbála 1438-ban kiszabadul, miután magyarországi birtokairól lemondott, és előbb Lengyelországba, majd Csehországba megy, ahol 1451-ben hal meg.)

december 6. A király Csáky László erdélyi vajda leváltásával társát, Lévai Cseh Pétert hagyja meg egyedüli vajdának. → 1438

december 9. Zsigmond magyar király és német-római császár meghal a morvaországi Znaimban. (Végakarata szerint Váradon, első felesége, Mária királynő és Szent László király sírja mellé temetik.)

december 10—14. között Az erdélyi nemesi hadak Kolozsvár és Kolozsmonostor között legyőzik a parasztok seregét. Budai Nagy Antal elesik; az elfogott vezéreket kivégzik.

december 18. Az országnagyok Pozsonyban királlyá választják V. (Habsburg) Albert osztrák herceget, Zsigmond király leányának, Erzsébetnek a férjét. (Albert előzetesen elfogadja a választási feltételeket. Eltörli Zsigmond király újításait; mentesíti az egyházakat a közelmúltban bevezetett adófizetéstől; nem juttat egyházi javadalmat világinak; nem bízza a királyi jövedelmek kezelését külföldire; az országnagyok nélkül nem dönt a tisztségek betöltéséről; a királyi jogokat és a korona jogait csak az országnagyok hozzájárulásával idegenítheti el. — Uralkodik 1439-ig.)

1438

január 1. Pálóczi György esztergomi érsek Székesfehérvárott királlyá koronázza V. Albert osztrák herceget. (A királyné koronázását Rozgonyi Simon veszprémi püspök végzi.)

január—február Albert király a koronázás után — a nádor és az országbíró kivételével — leváltja az országos méltóságokat. Erdélyi vajdává Losonci Dezsőt nevezi ki. (Tisztségét Erzsébet királyné híveként 1441-ig viseli.)

január vége Az erdélyi nemesi hadak elfoglalják Kolozsvárt a felkelő parasztoktól.

február 2. Az erdélyi három „nemzet" Tordán megújítja az 1437. szeptember 16-i kápolnai uniót.

március 18. Albert magyar királyt Frankfurtban német királlyá választják. (Német királyként II. Albert.)

április 8. előtt Albert király Bécsbe, majd Csehországba távozik. (1439 áprilisában tér vissza Magyarországra. Az ország kormányzását főpap és báró vikáriusok, helytartók veszik át.)

május 6. A katolikus cseh rendek Albert magyar és német királyt, a kelyhesek Kázmér lengyel herceget (a későbbi IV. Kázmér királyt) választják királlyá.

nyara Török csapatok pusztítanak Erdélyben; felprédálják Szászsebest (→ 1480 körül), Segesvárt, Meggyest és Brassó külvárosait.

július A cseh korona miatt háború tör ki Albert és III. Ulászló lengyel király között. (Ennek során az év második felében lengyel csapatok törnek be a Szepességre és Sárosba, ahol átmenetileg elfoglalják Tarkőt és Berzevicét.)

január 4. Albert király Boroszlóban fegyverszünetet köt III. Ulászló lengyel királlyal.

április 21. előtt Albert király visszatér Magyarországra.

május 9. Albert király Hunyadi Jánosra és testvérére, ifjabb Hunyadi Jánosra bízza a szörényi bánság végvárainak védelmét. (Szeptemberben már báni címet viselnek.)

május 23. Népmozgalom robban ki Budán; a tömegek dühe elsősorban az idegen kereskedők ellen irányul. (A mozgalom hatására megreformálják a város vezetését: a magyar polgárság a német patríciátussal azonos jogokra tesz szert. Ettől kezdve a fele-fele arányban német és magyar polgárokból álló száztagú nagytanács saját kebeléből 6—6 magyar és német tanácstagot választ, a bírót pedig évenként felváltva a magyar, illetve a német polgárok köréből választják.)

május 29. Albert király a budai országgyűlésen dekrétum formájában szentesíti a nemesség követeléseit. (Főbb törvénycikkek: 1.: helyreállítja az ország régi szokásait; 2.: a nádort a rendekkel egyetértésben fogja kijelölni; 3.: a végek védelmét saját zsoldosaival látja el; országos fölkelést csak akkor rendel el, ha a védelemre a saját ereje nem elegendő, de a fölkelő nemesek ebben az esetben sem vihetők az ország határain túlra; 4.: a Zsigmond király idejében bevezetett új szokásokat eltörli; 5.: idegenekre nem bíz sem világi, sem egyházi tisztséget; 6.: a királyi pénzjövedelmeknek kezelőit szabadon választhatja meg a magyar korona alattvalói közül; 7.: a kamara hasznát, az ötvenedet és a nyestbőradót lecsökkenti az I. Lajos idejebeli mértékre; 8.: világi és egyházi méltóságot egyidejűleg senki nem viselhet; világiak nem tarthatnak elfoglalva egyházi javadalmat; 9.: külföldiek csak az I. Lajos idején erre kijelölt helyeken kereskedhetnek; 10.: a jelenleg vert pénz minősége a rendek hozzájárulása nélkül nem változtatható meg; 2 obulus egy nagyobb dénárral legyen egyenértékű; a vert pénz minőségét állandó biztos ellenőrizze; 11.: külföldi pénzt és sót ne hozzanak az országba; 12.: a királyné szabadon rendelkezhet a tartására rendelt javakról, de igazgatásukat nem bízhatja külföldiekre; 13.: a harcban szerzett foglyokról — kivéve a vezéreket, akiket a király magához válthat — és zsákmányról ki-ki szabadon rendelkezhet: 15.: a világi tisztségeket belföldieknek tetszése szerint adományozhatja; 16.: birtokokat nem ad idegeneknek; de másoknak sem ad el pénzért, és nem vet zálogba; 18.: nem száll meg sem egyházi, sem világi birtokosoknál akaratuk ellenére; 19.: az egyházak mentesüljenek a Zsigmond idejében önkényesen kivetett adó alól, csupán a szokott katonai szolgálattal tartozzanak; 20.: leányai kiházasításában a király a rendek tanácsával fog élni; 21.: nem tart üresedésben és nem foglaltat el világiakkal egyházi javadalmakat; 22.: székhelyét Magyarországon fogja tartani; 23.: a király jogügyi képviselője ne foglaljon helyet a bírák között, amikor a király a peres fél; 24.: ha a király birtokperben a vesztes fél, ennek következményeit ugyanúgy viselje, mint más országlakosok; 25.: bírja rá Brankovics György despotát, a Cilleieket és másokat, hogy birtokaik igazgatását magyarokra bízzák; 26.: a királyi tisztségeket a régi szokásnak megfelelően fogja adományozni; 27.: nemest csak fejvesztési ítélet alapján lehet elfogni és fogva tartani; 28.: a nemesek mentesek a tizedfizetéstől; 29—32.: megismétli, illetve kiegészíti a hatalmaskodásokra vonatkozó 1435. évi rendelkezéseket.)

május 30. A budai országgyűlésen a rendek hűséget fogadnak a királynak és Erzsébet királynénak. Megígérik, hogy a dekrétumban elfogadott követeléseiken túl újakkal nem lépnek föl.

június II. Murád szultán ostrom alá veszi az Al-Dunánál Szendrő várát.

június vége meghal Pálóczi György esztergomi érsek. (Halála után Albert király Esztergomból Visegrádra viteti a Szent Koronát, a királynéi koronát és a koronázási jelvényeket, melyeket az 1438. évi koronázás óta az érsek őrzött.)

augusztus 13.—október 1. A magyar sereg a király vezetése alatt Titel (Bács vm.), Pétervárad és Szalánkemén (Szerém vm.) körzetében táborozik, de nem menti fel az ostromlott Szendrőt.

augusztus 18. Szendrő vára megadja magát II. Murád szultánnak. (Ezzel nagyjából egyidőben Novo Brdo kivételével egész Szerbia török kézre kerül.)

szeptember 17. Albert király és az országnagyok a Titel melletti tüdőrévi táborban úgy határoznak, hogy 1440 tavaszán zsoldossereget állítanak fel a törökök ellen. (A sereg költségeire 100 dénáros — azaz 2/3 aranyforint — rendkívüli adót vetnek ki a jobbágyokra és az egytelkes nemesekre. A király kötelezettséget vállal, hogy a hadjáratot személyesen vezeti, külföldi segítségről is gondoskodik, és az országos adót a királyi és a királynéi birtokokról is behajtja.)

október 18. IV. Jenő pápa bíborossá nevezi ki Szécsi Dénes egri püspököt.

október 27. A beteg Albert király útban Visegrádról Esztergomon át Bécs felé, Neszmélyen (Komárom vm.) meghal. Székesfehérvárott temetik el. (Október 23-i végrendeletében meghagyja, hogy ha fia születik, székhelyét Pozsonyban tartsa, a birodalom ügyeit pedig 9 tagú magyar—osztrák—cseh kormánytanács vigye. — A magyar—német perszonális unió megszűnik.)

1440

január 18. Az országnagyok budai tanácskozásukon öt tagú küldöttséget jelölnek ki, és felhatalmazzák, hogy III. Ulászló lengyel királyt meghívja a magyar trónra.

február 2. A frankfurti birodalmi gyűlés V. (Habsburg) Frigyes stájer herceget választja meg német királynak. (Királyként III. Frigyes; 1452-től német-római császár.)

február 15. IV. Jenő pápa Szécsi Dénes bíboros egri püspököt kinevezi az elhunyt Pálóczi György esztergomi érsek utódává. (Méltóságát 1465. február elsején bekövetkezett haláláig viseli.)

február 20—21. Kottanner Jánosné Wolfram Ilona, Erzsébet királyné komornája, úrnője megbízásából társaival a visegrádi várból ellopja és a Komáromban tartózkodó királynéhoz viszi a Szent Koronát.

február 22. Erzsébet királyné, Albert király özvegye Komáromban fiút szül, a későbbi V. László királyt.

március 8. A magyar rendek küldöttsége Krakkóban Magyarország királyává választja III. Ulászló lengyel királyt, aki a választást és feltételeit elfogadja. (Megkoronázása előtt nőül veszi Erzsébet királynét, szabad rendelkezést biztosít számára a tartására rendelt javakkal; fiát, Lászlót megvédi atyai örökségében, kivéve a magyar királyi méltóságot; az ország jogait, elődei birtokadományait tiszteletben tartja; Magyarországot Lengyelország erejével megvédi a törökkel szemben. — A magyar—lengyel perszonális unió kezdete. 1444-ben a király halálával véget ér.)

április 10. Erzsébet királyné a fia fölötti gyámságot Ausztria kormányával együtt VI. Albert osztrák hercegre bízza.

április 23. I. Ulászló király magyar területre érkezik.

áprilistól II. Murád szultán több hónapon át eredménytelenül ostromolja Nándorfehérvárat. A várat Tallóci János (Jován) vránai perjel védi.

május 15. Szécsi Dénes bíboros esztergomi érsek a Visegrádról ellopott Szent Koronával Székesfehérvárott királlyá koronázza Erzsébet királyné fiát, a csecsemő Lászlót.

május 21. I. Ulászló bevonul Budára.

május körül Erzsébet királyné leváltja Báthori István országbírót (tagja volt az I. Ulászlót megválasztó küldöttségnek) és Kórógyi Jánost nevezi ki utódául. (I. Ulászló a kinevezést nem ismeri el, az országbírói hivatal 1441-ig betöltetlen marad.)

június közepén Kezdetét veszi a polgárháború Erzsébet királyné és I. Ulászló hívei között. Cillei Ulrik, Erzsébet egyik legfőbb támogatója Győr közelében I. Ulászló híveinek fogságába esik.

június 29. Az ország rendjei Budán hűséget esküsznek I. Ulászlónak és érvénytelenítik V. László megkoronázását.

július 17. Szécsi Dénes bíboros esztergomi érsek Székesfehérvárott királlyá koronázza I. Ulászlót, a Szent Korona hiányában a Szent István fejereklyetartójáról levett koronával. (Uralkodik 1444. november 10-én bekövetkezett haláláig.) A jelenlevő rendek (főpapok, főurak és nemesek) V. László érvénytelenített megkoronázásával szemben az alkalmi koronával végzett koronázást, mellyel átruházták a hatalmat I. Ulászlóra, egyenértékűnek nyilvánítják a Szent Koronával végzett koronázással.

július 20. I. Ulászló a székesfehérvári országgyűlésen kiadja dekrétumát, amelyben megerősíti és átírja az ország kiváltságleveleit: az 1222. évi Aranybullát, az 1298. és 1351. évi törvénykönyvet és az 1298 után keletkezett királyi tanácsi határozatokat. (Törvénycikkek: 1.: megújítja a nemesség tizedfizetési mentességét; 2.: a hűtlenség vétkében elmarasztalt személy kezén levő zálogbirtok a tulajdonost illeti; 3.: intézkedik a jobbágyok és papok közti perek bírói fórumáról; 4.: újból kimondja, hogy pápai egyházi javadalom királyi engedély nélkül nem fogadható el és a pápai kúria csak fellebbviteli fórum lehet.)

július vége I. Ulászló a koronázás utáni napokban több új tisztségviselőt nevez ki Erzsébet hívei helyére. Leváltja Losonci Dezső erdélyi vajdát és méltóságát Kusalyi Jakcs Mihályra és Lászlóra bízza. (Tisztségüket 1441-ig viselik.)

július—december Erzsébet királyné hívei átmeneti sikereket érnek el a Dunántúlon, elfoglalják az Ulászló-pártiak várait Vas, Zala és Veszprém megyékben. Az északkeleti megyékben Kassa körül Erzsébet cseh kapitánya, Brandisi Giskra János indít támadást Ulászló király hívei ellen.

november 22. Erzsébet királyné Bécsújhelyen szövetségre lép III. Frigyes német királlyal, és felügyeletére bízza fiát, V. László királyt.

1440 körül

Suky Benedek erdélyi nemes gótikus kelyhet készíttet. (Suky kehely.)

1441

január eleje I. Ulászló vezérei, Újlaki Miklós macsói és Hunyadi János szörényi bánok Bátaszéknél (Tolna vm.) döntő győzelmet aratnak Erzsébet királyné délvidéki hívei fölött. A déli országrészekben megszilárdul I. Ulászló uralma.

február eleje I. Ulászló Újlaki Miklóst és Hunyadi Jánost nevezi ki erdélyi vajdákká. (Tisztségét Újlaki 1458-ig, Hunyadi pedig 1446-ig viseli.) Az új vajdák tavasszal elismertetik Erdélyben is Ulászló királyságát.

február I. Ulászló sikertelenül ostromolja Esztergomot, az Erzsébet-párti Szécsi Dénes érsek várát.

március 1. Cillei Ulrik vezére, Vitovec János Szamobornál (Zágráb vm.) legyőzi I. Ulászló híveit.

március 3. Erzsébet királyné elzálogosítja Sopron városát III. Frigyes német királynak. (1463-ig marad zálogban Frigyesnél.)

március—május I. Ulászló dunántúli hadjáratán sorra megvívja az ellenpárt Zala, Vas és Veszprém megyei várait.

április 19. Cillei Frigyes gr. és fia, Ulrik, a szombathelyi táborban meghódol I. Ulászlónak.

május A tavaszi hadjárat hatására Erzsébet királyné híveinek nagy része (köztük Losonci Dezső erdélyi vajda) I. Ulászlóhoz pártol. Erzsébetnek csak az északi megyékben marad számottevő tábora.

nyara Hunyadi János erdélyi vajda Szerbiában győzelmet arat az Iszhak bég vezette török seregeken.

szeptember 9. előtt Ulászló király Rozgonyi Györgyöt nevezi ki országbíróvá. (Tisztségét 1446-ig viseli.)

szeptember 28. I. Ulászló Székesfehérvárról országgyűlést hív össze a Rákos mezejére, november 11-re. A tárgy a terv szerint a lázadók elleni általános felkelés meghirdetése, a belháború megfékezése és a török veszély elleni védekezés. (Az országgyűlés megtartására nincs adat.)

ősze I. Ulászló vezérei, Jan Czapek és Bebek Imre sikertelenül ostromolják Kassát. A várost Erzsébet kapitánya, Giskra János védelmezi.

1441 után

A budai jogot használó hét szabad királyi város (Buda, Kassa, Bártfa, Nagyszombat, Pozsony, Eperjes és Sopron) szövetsége kisajátítja a tárnokmester bíróságát, a városok fellebbviteli fórumát képező tárnoki ítélőszéket. A tárnokszékről kizárják a nemesi bírótársakat; helyüket a városok tanácsai által kiküldött ülnökök foglalják el, akik a tárnokmester és helyettese elnökletével a hét város törvényei, a városi igazgatást és bíráskodást szabályozó joggyűjtemény (helytelen megjelöléssel tárnoki jog) alapján ítélkeznek. (A joggyűjtemény, amely 1439 után keletkezett, lényegében azonos az 1405 után összeállított *Budai Jogkönyv*ben rögzített budai joggal.) Pest 1479 és 1481 között lesz tárnokszéki várossá.

1442

január—február I. Ulászló király az Erzsébet-párti Pozsony városát ostromolja.

március eleje IV. Jenő pápa Giuliano Cesarini bíborost pápai követként Magyarországra küldi, hogy békét közvetítsen I. Ulászló és Erzsébet királyné között, és megszervezze a török ellen indítandó keresztes hadjáratot.

március I. Ulászló eredménytelenül vonul vissza Pozsony elleni hadjáratáról. Kudarca következtében számos híve Erzsébet királynéhoz pártol, aki mind a Dunántúlon, mind az északkeleti megyékben támadóan lép fel. — Mezid bég vezetésével török csapatok törnek be Erdélybe. Hunyadi János erdélyi vajda a Fehér megyei Szentimrénél március 18-án vereséget szenved, de 22-én Gyulafehérvár közelében legyőzi őket.

június közepe A budai országgyűlés közkegyelemben részesíti Erzsébet királyné híveit, ha július 25-ig I. Ulászlónak meghódolnak; ígéretet tesz, hogy időközben elkobzott birtokaikat is visszakapják.

július Török követség érkezik Budára, és békét kínál azzal a feltétellel, hogy a magyarok Nándorfehérvárat átengedik a szultánnak és a portának évi adót fizetnek.

augusztus 10. után A hatvani országgyűlés a budaihoz hasonlóan közkegyelmet és

birtokaik visszaadását ígéri azoknak, akik elismerik I. Ulászló uralmát.

szeptember 2. vagy 6. Hunyadi János erdélyi vajda a Ialomița felső folyásánál legyőzi a Havasalföldre benyomuló Sehábeddin ruméliai beglerbéget.

szeptember 21. I. Ulászló Budán 1443. június 24-ig tartó fegyverszünetet köt Erzsébet királyné megbízottaival.

december 13. I. Ulászló és Erzsébet királyné Győrött békét köt. (Mindkét fél megtartja a kezén levő várakat; Erzsébet elismeri Ulászlót királynak, de fenntartja fia, V. László trónigényét; Ulászló nőül fogja venni Anna hercegnőt, Erzsébet idősebbik leányát.)

december 17. Erzsébet királyné meghal Győrött.

december Hunyadi János erdélyi vajda hadat vezet Bulgáriába a török ellen, és felprédálja Vidint.

az év folyamán Összeírják Erdélyben a szebeni plébánia könyvtárát, amely az 1424—26 között megszűnt szebeni prépostság könyveit is felöleli. (A leltár 139 könyvet sorol föl.)

1443

április I. Ulászló és az országnagyok budai tanácskozásukon határozatokat hoznak a török ellen nyáron indítandó háborúról. (Rendkívüli adót vetnek ki eredetileg telkenként fél aranyforint értékben, amit április 11-én egy aranyforintra emelnek föl; a belső béke helyreállítása érdekében különleges bíróság felállítását határozzák el, amely halasztás nélkül ítélkezik; az ítéletek végrehajtásáért országrészenként két-két kapitány felelős, akiket a védelem megszervezésével is megbíznak; elrendelik a fölöslegesen emelt várak lerombolását.)

július 22. I. Ulászló elindul Budáról a törökök elleni ún. hosszú hadjáratra. (A hadjárat, amelynek vezére Hunyadi János, 1444 elején ér véget.)

augusztus 16. III. Frigyes német király Bécsújhelyen szövetségre lép a Cillei grófokkal, elsősorban I. Ulászló ellen.

nyara I. Ulászló egy évre szóló fegyverszünetet köt III. Frigyes német királlyal.

szeptember 1. Az északkeleti megyékbe küldött királyi sereg vezérei, élükön Rozgonyi Simon egri püspök főkancellárral, 1444. szeptember 29-ig fegyverszünetet kötnek Giskra Jánossal, V. László kapitányával és társaival.

október közepe A magyar sereg a Dunán átkelve benyomul Szerbiába.

november A magyar sereg több győzelmet arat a törökök felett; november 22-én elfoglalja Pirotot, majd Szófiáig hatol előre.

december 12. II. Murád szultán Zlaticánál vereséget szenved a magyaroktól. (Ezt követően Hunyadi János seregét a téli időjárás visszavonulásra kényszeríti.)

december 22. Visszavonulóban a magyar sereg Melsticánál győzelmet arat Kászim beglerbég fölött.

1444

január 2. A magyar sereg a Kunovica-hágónál legyőzi Turahán bég csapatait.

január 13. Somogy megyében választott bírák (iudices electi) működnek a szolgabírák mellett. (A köznemesség szerepe megnő a megyékben. → 1444: 10. törvénycikk.)

január 25. A magyar sereg a hosszú hadjárat befejeztével visszaérkezik Nándorfehérvárra.

február 20. Giuliano Cesarini itáliai bíboros pápai követ IV. Jenő pápa január 29-i rendeletére átadja a boszniai obszerváns ferenceseknek a minoriták budai, pesti és marosvásárhelyi kolostorait.

március—április II. Murád szultán titokban béketárgyalásokat kezdeményez a Magyarországon tartózkodó elűzött szerb fejedelemmel, Brankovics György despotával. Szerbia visszaadását ajánlja

fel neki arra az esetre, ha sikerül Magyarországot arra bírnia, hogy elálljon a tervezett háborútól. Brankovics titkos megállapodást köt Hunyadi János erdélyi vajdával, amelynek értelmében odaígéri neki magyarországi birtokainak jelentős részét, ha a szultánnal indítandó béketárgyalások eredményre vezetnek

április 7. IV. Jenő pápa Jacobus Riecher bázeli domonkos professzort küldi Erdélybe az itteni domonkos kolostorok megreformálására. (Riecher erdélyi vikáriusként 1447-ig tevékenykedik Erdélyben.)

április 18. I. Ulászló kiadja a budai országgyűlés végzéseit. (Főbb törvénycikkek: 2.: minden tisztségviselő visszaadja megbízatását a király kezébe, aki a tisztségekről szabadon dönt; hasonlóképpen a király visszakapja az erdélyi és máramarosi sókamarákat; 3—4.: elrendeli az elidegenített kamara haszna-, nyestbőradó- és ötvenedjövedelmek, az elörökített vagy elzálogosított sókamara-, bánya- és harmincadbevételek visszavételét, továbbá a jászkunok és a zsidók adójának visszaszerzését; 5—6.: mindazoknak vissza kell adni elfoglalt vagy eladományozott birtokaikat, akik legkésőbb május 31-ig a király hűségére térnek; 7.: pénzverésre csak a királyi kamarák jogosultak; a pénz minősége csak a rendek hozzájárulásával változtatható meg; 10.: megyénként négy választott bíró működjék közre a megyei bíráskodásban; 12.: az újonnan emelt rablóvárak lerontandók; 13.: semmis minden olyan ítélet, amelyet a zavarok alatt a felek távollétében hoztak; 14.: Ulászlónak csak azok az adományai érvényesek, amelyeket saját birtokaiból vagy háramlott javakból tett; 15.: világiak semmilyen címen ne tartsanak elfoglalva egyházi javadalmakat; 18.: az engedély nélkül távozó jobbágyok visszaadandók; 20.: akik idegen birtokot tartanak elfoglalva, május 31-ig kötelesek azt visszaadni, az elkövetett hatalmaskodásokért pedig elégtételt adni, míg a vonakodókkal szemben a legközelebbi nyolcadon ítéletet kell hozni; 25.: a hatalmaskodók ellen gyorsított eljárást rendel el: egyszeri idézés után a következő nyolcadon ítéletet kell hozni; a távolmaradók fej- és jószágvesztéssel sújtandók; 27.: érvénytelenek a hatalmasok által elfoglalt hiteleshelyeknek a zavarok alatt kibocsátott oklevelei; 32.: a király sem adományt, sem tisztséget nem ad idegeneknek, az eddig adottakat pedig visszaveszi, kivéve a lengyel Máténak adott erdélyi püspökséget.)

április 24. körül I. Ulászló és a budai országgyűlés rendjei megesküsznek Cesarini bíboros pápai követnek, hogy a nyár folyamán keresztes háborút indítanak a törökök ellen IV. Jenő pápával, a velencei köztársasággal és III. (Jó) Fülöp burgundiai herceggel szövetségben. A háború célja a törökök európai birtokainak visszafoglalása. A haditerv értelmében Magyarország folytatja a szárazföldi hadműveleteket, a szövetségesek hajóhada pedig a Dardanellákat megszállva elvágja az összeköttetést a szultán európai és ázsiai tartományai között.

április 25. Brankovics György szerb despota Hunyadi János erdélyi vajda támogatásával megbízólevelet eszközöl ki I. Ulászló királytól követe számára, hogy Magyarország nevében titkos béketárgyalásokat folytathasson II. Murád szultánnal.

május 21. I. Ulászló két évre meghosszabbítja az 1443. évi fegyverszünetet III. Frigyes német királlyal.

június 3. Tamás István bosnyák király évi 3000 aranyat ajánl fel Hunyadi János erdélyi vajdának és segítséget ígér.

június 12. Brankovics György szerb despota követei Drinápolyban megkötik az előzetes békét II. Murád szultánnal uruk és Magyarország nevében. A szultán követséget küld Magyarországra a béke megerősítésére.

július eleje Az országnagyok telkenként egy aranyforintnyi rendkívüli adót vetnek ki a török elleni háború céljára.

július 3. Brankovics György szerb despota a korábbi megállapodás értelmében leköti Hunyadi János erdélyi vajdának örökbirtokul Világosvárt (Zaránd vm.) 93 000 aranyforint értékben, zálogbirtokul pedig (valószínűleg ugyanekkor) Munkács várát, Nagybánya, Szatmár, Németi és Debrecen városokat és uradalmaikat (későbbi adat szerint összesen 155 000 aranyforintért).

július 6. A velencei köztársaság értesíti a magyar királyt, hogy a szövetséges hajóhad június 22-én elindult Gallipoli felé.

július 25. I. Ulászló útnak indul Budáról a török elleni hadjáratra.

augusztus 1. körül I. Ulászló és a magyar országnagyok Szegeden elfogadják a török követek által előterjesztett békepontokat. Ezek értelmében a szultán — a szerződés ratifikálásától számított nyolc napon belül — átadja Brankovics György despotának Szerbiát 24 várral (köztük Szendrővel, Galambóccal és Novobrdóval), a magyar királynak 100 000 arany hadisarcot fizet, és háború esetén 30 000 fegyverest bocsát a rendelkezésére. A foglyokat mindkét részről szabadon bocsátják.

augusztus 4. I. Ulászló — Hunyadi János erdélyi vajdával és más országnagyokkal együtt — Szegeden újból esküt tesz Cesarini bíboros pápai követnek, hogy a tervezett hadjáratot minden körülmények között megindítja, tekintet nélkül arra, hogy a szultánnal megköti-e a békét vagy sem.

augusztus 15. I. Ulászló és Brankovics György szerb despota Váradon titokban békét köt a szultán követeivel a két héttel korábban kialkudott békefeltételek alapján. A szerződésre magyar részről Hunyadi János erdélyi vajda, a magyar sereg főkapitánya tesz esküt. Ezt követően Cesarini bíboros pápai követ az augusztus 4-i esküre hivatkozva érvénytelennek nyilvánítja a békét, és a magyar királyt mentesíti annak következményei alól.

augusztus 22. A törökök a váradi béke értelmében átadják Brankovics György despotának Szendrő várát, majd a többi szerbiai várat is. Brankovics ennek fejében átengedi Hunyadi János erdélyi vajdának a már július 3-án zálogbirtokként lekötött magyarországi birtokokat.

szeptember 22. I. Ulászló, miután az ország kormányzását 4 báró helytartóra (vikáriusra) bízta, seregével együtt Orsovánál átkel a Dunán és török területre nyomul.

október A magyar sereg Bulgáriában előrenyomulva elfoglalja Vidint, majd október 16-án Nikápolyt.

november 10. A magyar sereg a várnai csatában súlyos veréseget szenved II. Murád szultán hadától. Elesik I. Ulászló, Giuliano Cesarini bíboros pápai követ és Rozgonyi Simon egri püspök, főkancellár. (Hunyadi János Havasalföldére menekül, ahol Vlád vajda elfogja, majd nem sokkal később szabadon engedi.)

az év folyamán I. Ulászló pecsétjén első ízben jelenik meg az országcímer a sávos—kettőskeresztes hasításban.

1445

február 8. Az országnagyok székesfehérvári tanácskozásukon április 4-re országgyűlést hirdetnek Pestre.

május 7. Az április 4-re meghirdetett pesti országgyűlés résztvevői, köztük a városok követei kiadják az általuk hozott törvényt. Ennek bevezetője szerint a résztvevők megállapodtak, ha I. Ulászló május 30-ig nem tér vissza, akkor a gyermek V. Lászlót ismerik el királyul, amennyiben III. Frigyes német király szabadon engedi és a Szent Koronát is visszaadja; ellenkező esetben új királyt választanak. (Főbb törvénycikkek: 1.: az 1440 óta elfoglalt várak és birtokok visszaadandók eredeti birtokosaiknak;

2.: az Albert király halála, 1439 óta tett királyi adományok érvénye függőben marad az új király koronázásáig; 4.: május 30-ig le kell rombolni az engedély nélkül emelt várakat, kivéve öt megnevezett várat és azokat, amelyek a török elleni védelem céljára felhasználhatók; 5.: a belső béke fenntartására és az országgyűlés rendeleteinek ellenszegülők megbüntetésére hét főkapitányt választanak; ezek: Újlaki Miklós, Hunyadi János, Rozgonyi György, Giskra János, Bebek Imre, Guti Ország Mihály és Szentmiklósi Pongrác. 13.: A szultán támadása esetére általános fölkelést rendelnek el; 14.: az üresedésben levő egyházi méltóságokat magyarokkal haladéktalanul be kell tölteni; 15.: elrendeli Magyarország kettőskeresztes pecsétjének, az első bírói pecsétnek az elkészítését, hogy a jogszolgáltatás folytatódjék az új király megkoronázásáig; 17.: az Albert király halála, 1439 óta felállított vámhelyeket el kell törölni; 22.: a Zsigmond-kori feltételek mellett biztosítja a jobbágyok költözését.) — Az ország kormányzását az országtanács (az 1444-ben kinevezett 4 helytartó is tagja) veszi át. A királyi személyes jelenlét (personalis presentia regia) bírósága helyébe az országtanács bírósága lép, a királyi kancellária (1440 óta valószínűleg egyetlen kancellária működik, amely titkos pecsét alatt adja ki okleveleit) feladatát pedig az országtanács kancelláriája látja el. → 1453

június—július III. Frigyes német király elfoglalja Kőszeget (Vas vm.) Szarvkőt (Sopron vm.) és az ország más határ menti várait. (Kőszeget, melynek Frigyes 1446-ban új címert adományoz és megerősíti kiváltságait, 1482-ben I. Mátyás serege foglalja vissza.)

július 8. Az északkeleti vármegyék rendjei szinai gyűlésükön (Abaúj vm.) határozatokat fogadnak el a tavaszi országgyűlés rendelkezéseinek végrehajtásáról.

augusztus 18. A rendek követei (Szécsi Dénes esztergomi érsek, Garai László nádor, Újlaki Miklós erdélyi vajda vezetésével) tárgyalásokat kezdenek Bécsben III. Frigyes német királlyal a gyermek V. László és a Szent Korona visszaadásáról. (Feltételeiket Frigyes október 13-án elutasítja.)

szeptember Hunyadi János erdélyi vajda Vlád havasalföldi vajda és egy burgundiai hajóhad támogatásával sikertelenül ostromolja a török kezén levő Kisnikápoly várát.

december 17. Az országnagyok zsámbéki (Pilis vm.) tanácskozásukon országgyűlést tűznek ki 1446. február 9-ére Székesfehérvárra.

az év folyamán Cillei Ulrik és vezére, Jan Vitovec elfoglalják a zágrábi püspökség és a vránai perjelség szlavóniai birtokait. A harcokban életét veszti Tallóci Mátyus (Matkó) horvát-szlavón bán és testvéröccse, János (Jován) vránai perjel.

1446

január 6. Újlaki Miklós erdélyi vajda és Cillei Ulrik szlavón bán kölcsönös segélynyújtási szerződést köt.

március 14. A székesfehérvári országgyűlés közzé teszi határozatait. (Tárgyuk elsősorban a következő országgyűlés előkészítése, valamint a hatalmaskodások megfékezése.)

március 25. IV. Jenő pápa a római Szentlélek kórház fenntartására újjászervezi a Szentlélek-társulatot. Teljes búcsút engedélyez mindazoknak, akik a társulatba belépnek, s ez alkalommal három aranyforintot, majd pedig évente egy garast a kórház pénztárába befizetnek. (A fennmaradt anyakönyv szerint a római Szenlélek-társulatnak számos magyar tagja van.)

április—május Hunyadi János erdélyi vajda a rendek megbízásából hadat vezet a

Szlavóniát megszállva tartó Cillei grófok ellen, és stájerországi birtokaikat pusztítja.

június 6. A június 5-én kezdődő pesti országgyűlés a Rákos mezejére tömegesen felvonult nemesség részvételével V. László kiskorúsága idejére kormányzóvá (gubernator) választja Hunyadi János erdélyi vajdát. (Tisztségét 1453 januárjáig viseli. — A gyakorlatban a kormányzó az országtanáccsal együtt helyettesíti a királyt.)

június 13. Hunyadi János kormányzó kiadja a pesti országgyűlésen hozott törvényt. (Szabályozza a kormányzó hatáskörét; elrendeli a zavarok idején elfoglalt birtokok visszaadását; a hivatalban levő bárók mondjanak le tisztségükről, hogy azok betöltéséről a rendek döntsenek; a nagyok között kötött ligákat érvényteleníti.)

június közepe A pesti országgyűlés megválasztja Bebek Imrét (Hunyadi kormányzó és Újlaki Miklós mellé) harmadik erdélyi vajdává, Pálóczi Lászlót pedig országbíróvá. (Bebek 1448 októberében, Pálóczi 1470-ben bekövetkezett haláláig viseli tisztségét.)

június 16. Az országnagyok értesítik a megyéket, hogy minden öt jobbágytelek, ill. négy birtoktalan nemes után egy aranyforint rendkívüli adót vetettek ki.

szeptember 13. Az országnagyok Budán megállapodnak Giskra János főkapitánnyal. (December 25-től számított három évre továbbra is kezén tarthatja a körmöci bánya- és pénzverőkamarát, Kassa, Lőcse, Eperjes és Bártfa királyi városokat, Sáros, Zemplén és Abaúj megyék kamara hasznát, és a harmincadokat, valamint a zólyomi várakat; kötelezik viszont, hogy zsoldosait fizesse, az általa és hívei által elfoglalva tartott várakat visszaadja, és az Albert király halála, 1439 óta emelt erődítményeket lerontsa.)

november—december Hunyadi János kormányzó hadat vezet Ausztriába III. Frigyes német király ellen. Hadaival Bécs környékét dúlja.

1447

március 25. A rendek kiadják a március 12-re meghirdetett budai országgyűlésen hozott törvényt. (Főbb törvénycikkek: 1.: a királyi jövedelmeket a kormányzó hajtja be; 3.: az 1445 előtt elkövetett hatalmaskodások pereit felfüggesztik a koronázás idejéig; 11.: az 1445-ben kinevezett hét főkapitány megbízását érvénytelenítik; 15.: a legsúlyosabb bűncselekmények bírósági tárgyalását meggyorsítják; 27.: amennyiben új király választására kerül sor, a főpapok és bárók a megyék követeivel együtt egyhangúlag döntsenek; 28.: minden évben pünkösdkor országgyűlés tartandó, amelyen a több mint 20 jobbággyal bíró nemesek vesznek részt.)

március Osztrák csapatok betörnek a nyugati határszéli megyékbe.

június 1. A magyar országnagyok a stájerországi Radkersburgban fegyverszünetet kötnek III. Frigyes német királlyal és öccsével, VI. Albert osztrák herceggel. (Sopron, Kőszeg, Kismarton a többi elfoglalt várral együtt, Győr kivételével, Habsburg kézen marad; sorsukról a november 11-én kezdődő béketárgyalások, ill. kudarcuk esetén a pápa és a bíborosi kollégium dönt.)

július 21. Hunyadi János kormányzó Rimaszombatban megállapodásra lép Giskra Jánossal. (Az 1446. szeptember 13-i szerződésben foglaltakon kívül a kormányzó kötelezi magát, hogy karácsonyig 28 ezer aranyforintot fizet a Giskra által átadandó várak megváltása fejében.)

szeptember közepe Országgyűlés Budán. (Garai László macsói bánt választja nádorrá; tisztségét 1458-ig viseli. Döntése nyomán Buda várát, amely a július második felében elhunyt Hédervári Lő-

rinc nádor kezében volt, szeptember 13-án Hunyadi János kormányzó kapja meg.)

december Hunyadi János kormányzó benyomul Havasalföldre és hívét, Vladiszláv vajdát ülteti a trónra.

az év folyamán Vitéz János váradi püspök Guarino da Verona ferrarai humanista — az újonnan alapított ferrarai egyetem retorikaprofesszora — iskolájába küldi 13 éves unokaöccsét, Csezmicei Jánost (Janus Pannoniust).

1448

február 10. V. Miklós pápa engedélyezi az önálló magyar obszerváns ferences rendtartomány felállítását.

április Hunyadi János kormányzó és az országnagyok hadjáratot vezetnek Szlavóniába a Cillei grófok ellen.

május 12. Bölcsényi Mihály személyében megválasztják a magyarországi obszerváns ferences rendtartomány első provinciálisát.

május Országgyűlés Pesten. (Valószínűleg határozatot hoz a török ellen indítandó hadjáratról.)

június 18. Hunyadi János kormányzó és a Cillei grófok megbízottjai békét kötnek. (Hunyadi fia, László eljegyzi Cillei Ulrik leányát, Brankovics György szerb despota unokáját.)

június 25. Juan de Carvajal spanyol bíboros, pápai követ, az obszerváns ferenceseknek adatja át a minoriták esztergomi és sárospataki kolostorait.

szeptember eleje Hunyadi János kormányzó országos sereg élén Szerbiába nyomul a török elleni hadjáratra.

október 16—18. A magyar sereg a (második) rigómezei csatában vereséget szenved a törököktől. (Életét veszti több országnagy, köztük Bebek Imre erdélyi vajda. Hunyadit menekülés közben elfogja Brankovics György szerb despota.)

december Brankovics György despota az al-dunai Szendrőn egyezséget kényszerít Hunyadi Jánosra. (A kormányzó köteles visszaadni a despotának egyes magyarországi birtokait, fiát, Lászlót pedig túszul adja. Az egyezményt a Szegeden egybegyűlt országnagyok is megerősítik.)

1449

június Az országos tanács általános rendkívüli adót vet ki.

július eleje Egy magyar sereg meglepetésszerű támadást kísérel meg a Giskra János kezén levő Körmöcbánya ellen. (A támadás sikertelen, de foglyul ejtik Kollár Péter saskői kapitányt, Giskra egyik vezérét.)

július vége Az országnagyok sereget küldenek az északkeleti megyékbe Giskra János és szövetségesei ellen. A sereg vezérei (főkapitányi címmel) Rozgonyi Osvát és Bebek István.

szeptember Giskra János Somodinál (Abaúj vm.) győzelmet arat a Rozgonyi Osvát és Bebek István által vezetett magyar seregen.

október—november Hunyadi János kormányzó hadjáratot vezet az ország északi megyéibe Giskra ellen. Elfoglalja a cseh csapatoktól Szepsit (Abaúj vm.), majd feldúlja Körmöcbánya városát.

december 5. Hunyadi János Körmöcbányán 1450. július 25-ig fegyverszünetet köt Giskrával.

az év folyamán Felépül a tövisi (Fehér vm.) ferences templom. (Az egyházat Hunyadi János kormányzó az obszervánsok részére alapította.)

1450

március közepe Az országnagyok budai tanácskozásukon fej- és jószágvesztésre ítélik Brankovics György szerb despotát. (Az ítélet végrehajtásával Hunyadi János kormányzót bízzák meg.)

március 28. előtt Hunyadi János kormányzó és az országnagyok Mezőkövesden (Borsod vm.) békét kötnek Giskra Jánossal és a pártján álló városokkal. (Amíg V. László személyesen nem veszi át a hatalmat, Giskra megtartja a kezén levő királyi várakat, valamennyi felvidéki bányavárost, a kassai, szepességi, sárosi és zempléni harmincadokat, továbbá Szepes, Sáros, Torna és Zólyom megyék kamarahasznát, és joga van Kassán és Körmöcbányán az országos minta szerint pénzt veretni. Zsoldosai fizetésére meghatározott időpontig összesen 30 ezer aranyforintot kap, ennek fejében köteles gondoskodni arról, hogy kapitányai ne okozzanak károkat az országnak.)

március 28. Az országnagyok Mezőkövesden rendkívüli adót vetnek ki a Giskrának fizetendő összeg előteremtésére. (Az adó telkenként fél aranyforint; a jobbágyokon kívül a módosabb zsellérek és a kézművesek is kötelesek megfizetni.)

április Hunyadi János kormányzó Brankovics György szerb despota ellen a déli végekre vonul.

május 9. Hunyadi János kormányzó Garai László nádor közvetítésével békét köt Brankovics Györggyel. (155 ezer aranyforint értékű zálogként megtartja a despota magyarországi birtokait, de jövedelmükből évi 6700 aranyforint a zálogösszeg törlesztésére szolgál.)

tavasza III. Frigyes német király Cillei Ulrik vezetése alatt sereget küld az Alsó-Ausztriát pusztító Szentmiklósi Pongrác ellen. (Júliusban Cillei a Nyitra megyei Szakolcát ostromolja.)

június közepe Országgyűlés Pesten. (Határozatai nem ismeretesek.) — A rendek Újlaki Miklós mellé Rozgonyi Jánost választják meg erdélyi vajdává. (Tisztségét 1458-ig viseli.)

június 17. Hunyadi János kormányzó, Garai László nádor és Újlaki Miklós erdélyi vajda ligát kötnek. (Kölcsönösen támogatják egymást; politikai ügyekben közös megegyezéssel fognak eljárni.)

szeptember vége Hunyadi János kormányzó megállapodást köt Cillei Ulrik szlavón bánnal, amely szerint visszaválthatja az ország számára a bán kezén levő trencséni várakat. Egyúttal birtokába veszi Pozsony várát és Szakolcát.

október 22. Hunyadi János kormányzó békét köt III. Frigyes német királlyal. (V. László 18 éves koráig Bécsben marad Frigyes gyámsága alatt, aki a Szent Koronát is magánál tarthatja; kezén maradnak az elfoglalt magyarországi várak és városok, Dévény kivételével, amelyet visszaad birtokosának, Garai László nádornak; Hunyadi megtartja kormányzói méltóságát.)

december 1. Az országnagyok február 24-ére országgyűlést hirdetnek Budára. (Az országgyűlést márciusban Pesten tartják meg.)

1450 körül

Egy budavári ferences szerzetes a budai beginák (harmadrendi apácák) számára lemásolja az 1370 táján készült eredetiből a legrégibb teljesen magyar nyelvű könyvet, a *Jókai-kódex*et. (A kódex Assisi Szent Ferenc életéről szól.) — Elkészül az 1420—1430 körül keletkezett *Huszita Biblia* legkorábbi másolata, az ószövetség kisebb könyveinek magyar fordítását tartalmazó *Bécsi Kódex*. — Kottanner Jánosné Wolfram Ilona, Erzsébet királyné komornája emlékiratban örökítteti meg az 1439—40. évi eseményeket, köztük a Szent Korona 1440. évi elrablását. (A legkorábbi ismert német nyelvű női memoár.)

1451

február 8. Meghal II. Murád szultán. Utódja fia, II. Mehmed.

március Országgyűlés a Pest melletti Rákosmezőn. (A török által pusztított terület tulajdonjogi kérdéséről hoz határozatot.)

június Hunyadi János kormányzó a déli végeken háborúra készülődik Brankovics György szerb despota ellen, szövetségben Tamás István bosnyák királlyal. — Az ország északi részén kiújulnak az ellenségeskedések Giskra János és párthívei, illetve a rendek között.

augusztus 7. Hunyadi János kormányzó megbízottai az al-dunai Szendrőn megkötik a végleges békét Brankovics György szerb despotával. (A despota visszakapja azokat a birtokait, amelyeket az 1450. évi ítélet óta veszített el; hozzájárul, hogy a kormányzó kisebb fia, Mátyás, eljegyezze unokáját, Cillei Erzsébetet. → 1455. augusztus 1.)

augusztus Hunyadi János kormányzó és az országnagyok hadat vezetnek Giskra János ellen. A Losonc melletti Szentkirály erődjét (Nógrád vm.) fogják ostrom alá.

szeptember 7. Giskra János Losonc mellett legyőzi a magyar sereget. A csatában több országnagy életét veszti.

október—november Hunyadi János kormányzó folytatja Giskra elleni hadjáratát. (A Hont megyei Ság monostorát ostromolja.) Giskra több híve Hunyadihoz pártol.

az év folyamán Ivanich Pál humanista (váradi kanonok) gyűjteménybe foglalja Vitéz János váradi püspök levelezését. (78 levél az 1445—1451 közötti évekből.)

1452

február A pozsonyi országgyűlés Hunyadi kormányzó vezetése alatt küldöttséget indít Bécsbe, hogy az osztrák rendekkel tanácskozzék.

március 5. Bécsben a magyar rendek küldöttsége szövetséget köt az osztrák, cseh és morva rendekkel, valamint Cillei Frigyes és Ulrik grófokkal III. Frigyes német király ellen, V. László kiszabadítása érdekében. (Ha Frigyes továbbra is ellenszegül követeléseiknek, közösen fognak fegyvert ellene.)

március 24. V. Miklós pápa Szécsi Dénes bíboros esztergomi érsek és utódai prímási és született követi címét (→ 1395. március 17.) kiterjeszti az egész országra. (Az esztergomi érsek ettől kezdve Magyarország prímása.)

április 4. előtt Hunyadi János kormányzó a főpapokkal és a bárókkal arra kéri V. Miklós pápát, hogy a Domonkos Rend generálisával küldessen vikáriust a magyarországi domonkos rendtartomány megreformálására. (Bécsi szerzetesek 1454-ig megreformálják a budai és a győri domonkos kolostort. → 1454. június 7. előtt)

április közepe Hunyadi János kormányzó Rimaszombatban eredménytelen béketárgyalásokat folytat Giskra Jánossal.

április 23. V. Miklós pápa felszólítja Szécsi Dénes bíboros esztergomi érseket a magyarországi egyházi személyek, főleg szerzetesek életmódjának megreformálására.

május Hunyadi János kormányzó Giskra derencsényi erődítményét (Gömör vm.) ostromolja.

június—augusztus Hunyadi János kormányzó Giskra elleni hadjáratán megvívja Derencsény, Rozsnyó (Gömör vm.) és Szepsi (Abaúj vm.) erődítményeit.

augusztus 24. Hunyadi János kormányzó a Körmöcbánya melletti táborban békét köt Giskrával. (Giskra megtarthatja a kezén levő várakat és jövedelmeket a

meghatározott harmincadokkal együtt; mindkét fél köteles lerontani az új erődítményeket, Giskra ezek fejében 10 ezer, foglyaiért pedig további 12 ezer arany váltságdíjat kap.)

szeptember 4. III. Frigyes német-római császár átadja V. Lászlót Cillei Ulrik grófnak, a Szent Koronát azonban továbbra is magánál tartja.

október 7. Garai László nádor és Újlaki Miklós vajda vezetésével magyar küldöttség érkezik Bécsbe a III. Frigyes császár fogságából kiszabadult király üdvözlésére.

december 28. Hunyadi János kormányzó Pozsonyból Bécsbe érkezik.

az év folyamán Befejeződik a hunyadi vár (Vajdahunyad) újjáépítése.

1453

január eleje Hunyadi János Bécsben lemond a kormányzóságról.

január közepe Az országnagyok Bécsben megállapodnak az ország jövendő kormányzásáról. (V. Lászlót újabb koronázás nélkül elismerik királyuknak, de a királyi várak és jövedelmek továbbra is Hunyadi János mint az ország főkapitánya kezében maradnak, Hunyadi ezen felül megkapja Erdélyben a besztercei kerületet az örökös grófi címmel. Újjászervezik az 1440-ig fennállott nagy és titkos kancelláriát, az 1428-ban elsorvadt különös királyi jelenlét — „specialis presentia regia" — és az 1445-ben megszűnt királyi személyes jelenlét — „personalis presentia regia" — bíróságát. Az előbbi a nagy, az utóbbi a titkos kancelláriához kapcsolódik. Mindkettő külön bírói pecsétet kap, tevékenységüket egy-egy alkancellár irányítja. → 1458. május 28-i dekrétum 32. törvénycikk és 1464. április 6. — Szécsi Dénes bíboros esztergomi érseket nevezik ki főkancellárrá, Vitéz János váradi püspököt pedig titkos kancellárrá. Az ügyek tényleges intézése Vitéz János kezébe kerül.)

január 29. A pozsonyi országgyűlésen V. László esküt tesz az ország szabadságainak megtartására, a rendek pedig hűséget fogadnak neki. (A király közkegyelemben részesíti mindazokat, akik Albert király halála, 1439 óta fegyvert fogtak ellene; érvényteleníti Erzsébet királyné és I. Ulászló király adományleveleit; elrendeli az új erődítmények lerombolását, és az elfoglalva tartott idegen javak visszaadását.)

február 1. V. László Hunyadi Jánost Beszterce örökös grófja címmel ruházza fel.

április 16. Cillei Ulrik szövetséget köt Podjebrád György csehországi kormányzóval.

május 10. V. László Hunyadi Lászlót nevezi ki az északi megyékbe a csehek ellen indítandó had főkapitányává.

május 29. II. Mehmed szultán elfoglalja Konstantinápolyt. (A város elestével megszűnik a bizánci birodalom.)

június—augusztus Hunyadi László horvát bán hadjárata az északkeleti megyékben a csehek ellen.

július V. László egyforintos rendkívüli adót vet ki tíz északi megyére. (Az érdekelt megyék megtagadják az adó behajtását, mivel nem az országgyűlés vetette ki, mire a király augusztusban egyötödére mérsékeli az adó összegét.)

augusztus 31.—szeptember V. László és az országnagyok Pozsonyban a III. Frigyes német-római császárral kötendő békéről, a cseh rablók megfékezéséről és a török elleni háború lehetőségeiről tárgyalnak.

szeptember 13. Cillei Ulrik gr. ligát köt Garai László nádorral, Újlaki Miklós erdélyi vajdával és több más magyar országnaggyal.

szeptember 28. Az alsó-ausztriai rendek előzik a bécsi udvarból Cillei Ulrik grófot.

szeptember 30. V. Miklós pápa keresztes háborút hirdet a törökök ellen.

október 27. Hunyadi János főkapitány Prágában hat évre szövetséget köt Podjebrád György cseh kormányzóval, Ulrik Eizingerrel, valamint a cseh—morva és osztrák rendek más képviselőivel. (A szövetség elsősorban a Cillei grófok ellen irányul.)

október 28. Prágában Csehország királyává koronázzák V. László magyar királyt.

1454

január 25. A budai országgyűlés a király távollétében határozatokat hoz a törökök elleni háború szervezéséről. Elrendeli a nemesség fejenkénti fölkelését, a telekkatonaság felállítását: 100 jobbágyporta után 4 lovast és 2 gyalogos íjászt kell kiállítani; a sereg vezéréül egy évre Hunyadi Jánost jelöli ki főkapitányként. — Az országgyűlés márciusban megvitatja a Vitéz János váradi püspök titkos kancellár által készített királyi előterjesztést, de az uralkodói javaslattal ellentétben a királyi jövedelmek fölötti rendelkezést meghagyja Hunyadi János főkapitány kezében; hozzájárul viszont, hogy 6—6 főpap, báró és nemes bevonásával 18 tagú kormányzótanács létesüljön.

február 14. Hunyadi János főkapitány megújítja 1453. évi szövetségét Podjebrád György cseh kormányzóval.

március után V. László király megbízásából felmérés készül a magyar korona jövedelmeiről. (A királyi jövedelmek 218 ezer aranyforintot tesznek ki, s ebből 100 ezer aranyforint a sóregáléból származik.)

április 28. A magyarországi mariánus (konventuális) ferences rendtartomány egri gyűlése Igali Fábián provinciális vezetése alatt szabályzatot bocsát ki a rend kolostorainak megreformálására.

június 7. előtt Leonardus de Brixenthal bécsi domonkos szerzetes, teológiai professzor átveszi a magyarországi domonkos reformmozgalom (→ 1452) irányítását. (1455. április 23-tól magyarországi vikáriusként tevékenykedik; tisztségét 1457-ig viseli.)

július Az országnagyok Hunyadi János főkapitány, Garai László nádor és Újlaki Miklós erdélyi vajda vezetésével Szegeden tanácskoznak. (A tanácskozás tárgya elsősorban a török elleni háború.)

augusztus—szeptember II. Mehmed szultán az alsó-dunai Szendrőt, Brankovics György szerb despota székhelyét ostromolja.

október 2. Hunyadi János, miután szeptemberben benyomult Szerbiába, Kruševácnál megsemmisíti II. Mehmed szultán hátrahagyott seregét.

november Az északkeleti megyék nemesei Terebesen (Zemplén vm.) tanácskoznak. (Elhatározzák, hogy az országrész védelmére sereget állítanak fel; költségeire rendkívüli adót vetnek ki tizenegy megye népére, telkenként egynegyed aranyforint értékben; Rozgonyi Osvátot főkapitánnyá választják, és megbízzák a sereg felállításával.)

december Az országnagyok Péterváradon (Szerém vm.) tanácskoznak a török elleni háborúról.

az év folyamán Janus Pannonius megkezdi kánonjogi tanulmányait a padovai egyetemen.

1455

január Országgyűlés Budán. (Rendkívüli adó kivetését határozza el.)

február 16. V. László másfél évi csehországi és sziléziai távollét után visszaérkezik Bécsbe.

február 26.—április A bécsújhelyi birodalmi gyűlés III. Frigyes német-római császár vezetésével a török elleni keresztes háború tervével foglalkozik.

április 7. Garai László nádor és Újlaki Miklós erdélyi vajda Bécsben szövetséget köt Cillei Ulrik gróffal.

június 1. II. Mehmed szultán elfoglalja a szerbiai Novo Brdot, és vele együtt Szerbia déli részét.

június eleje Az országnagyok győri tanácskozásukon határozatokat hoznak a király hazatérése esetére, és rendi ligát kötnek.

június 5. Kapisztrán János (Giovanni di Capistrano) itáliai ferences prédikátor az országnagyok hívására Győrbe érkezik, hogy a török ellen keresztes háborút hirdessen.

augusztus 1. Hunyadi János kibékül Cillei Ulrikkal. (A megállapodás értelmében Hunyadi Mátyás feleségül veszi Cillei Erzsébetet. A tényleges egybekelést elhalasztják, s erre Erzsébet 1455 végén bekövetkezett halála miatt nem kerül sor.)

szeptember 17. III. Calixtus pápa Carvajal bíborost pápai követként német földre, Magyarországra és a török által elfoglalt területekre küldi, hogy keresztes hadjáratot hirdessen a török ellen. (A pápa szeptember 28-án követének megbízatását Lengyelországra is kiterjeszti.)

az év folyamán Vitéz János váradi püspök csillagvizsgálót létesít Váradon. — Johannes Gutenberg mainzi ötvös, a mozgatható betűkkel történő könyvnyomtatás feltalálója befejezi az első könyv, a 42 soros latin nyelvű Biblia nyomtatását (Gutenberg-Biblia).

1456

január 31. V. László címert adományoz a Szentei (másképpen Sárói) családnak. A festett címer ágyekét (nehézekét) ábrázol.

február 6. V. László király Bécsből megérkezik Budára.

február—március Országgyűlés Budán. (Telkenként egy aranyforint rendkívüli adót vet ki a törökök elleni háború céljára.)

április 7. Budára érkezik a hír, hogy II. Mehmed szultán nyáron Magyarország ellen készül.

június 29. III. Calixtus pápa a Nándorfehérvár elleni török támadás kivédésére irányuló könyörgésként elrendeli a déli harangozást.

július 4. II. Mehmed szultán megkezdi Nándorferhérvár ostromát. (A várat Hunyadi sógora, Szilágyi Mihály védi.)

július 22. Hunyadi János főkapitány a Nándorfehérvár fölmentésére érkező keresztes sereg élén nagy győzelmet arat II. Mehmed szultán fölött.

augusztus 11. Hunyadi János meghal Zimonyban a táborban kitört pestisjárványban. (Gyulafehérvárott temetik el.)

szeptember 3. Cillei Ulrik gr. szövetséget köt Podjebrád György cseh kormányzóval.

szeptember V. László Cillei Ulrikot nevezi ki országos főkapitánnyá, és Magyarországra jön, hogy átvegye Hunyadi János, az elhunyt főkapitány igazgatása alá tartozó királyi várakat.

október 13.—november 8. V. László Futakon (Bács vm.) tárgyal Hunyadi János fiával, Lászlóval a kezén levő királyi várak, elsősorban Nándorfehérvár átadásáról.

október 23. Kapisztrán János ferences prédikátor meghal a Valkó megyei újlaki ferences (obszerváns) kolostorban. (Október 29-én a kolostor kertjében, majd Újlaki Miklós erdélyi vajda és macsói bán, Újlak város földesura intézkedésére a kolostor Szent Katalin kápolnájában temetik el. Sírja zarándokhellyé válik. Szentté avatásához a sírnál történt csodákról Varsányi István obszerváns provinciális és Újlaki Miklós kezdeményezésére 1458 és 1461 között több jegyzőkönyv készül. A fennmaradt jegyzőkönyvek a népi vallásosságról és hiede-

lemvilágról nyújtanak részletes és főleg Újlak tágabb környékére vonatkozó tájékoztatást. Kapisztrán Jánost majdnem 300 év múlva, 1724-ben szentté avatják.)

november 9. Hunyadi László és hívei Nándorfehérvárott felkoncolják Cillei Ulrikot. (A király a Hunyadi-párt hatalmába kerül.)

december V. László Temesvárott Hunyadi Lászlóra ruházza a főkapitányi tisztet, és Cillei megöléséért esküvel bántatlanságot ígér számára.

1457

március 14. V. László Budán elfogatja Hunyadi Lászlót, öccsét, Mátyást, Vitéz János váradi püspököt és másokat. Garai László nádor, Újlaki Miklós erdélyi vajda és a többi országnagy felségsértés és hűtlenség címén halálra ítéli őket.

március 16. Hunyadi Lászlót lefejezik a budai Szent György téren. (A többi halálos ítéletet nem hajtják végre. Vitéz János váradi püspököt Szécsi Dénes bíboros esztergomi érsek mintegy két hónapig Esztergomban őrizteti.)

április—szeptember A király és a Hunyadi-párt hívei között polgárháború dúl. Az utóbbiak vezetői Hunyadi János özvegye, Szilágyi Erzsébet és sógora, Szilágyi Mihály nándorfehérvári kapitány.

április 21. V. László Újlaki Miklós erdélyi vajdát és Giskra Jánost a Szilágyi Mihály elleni hadjárat főkapitányává nevezi ki.

június eleje V. László Magyarországról Bécsbe távozik. Fogolyként magával viszi Hunyadi Mátyást. (A király ősszel a fogoly Mátyással Prágába megy.)

szeptember 22. körül Az országnagyok győri gyűlésükön a belső rend helyreállításáról tárgyalnak. November 1-ére országgyűlést tűznek ki Pestre. (Nem tartják meg.)

november 23. V. László bubópestisben 17 éves korában meghal Prágában.

december Az esztergomi fogságból kiszabadult Vitéz János váradi püspök, titkos kancellár Prágában megállapodik Podjebrád György cseh kormányzóval a fogoly Hunyadi Mátyás kiadatásáról, továbbá Mátyás és Podjebrád Katalin, a kormányzó leánya eljegyzéséről.

1457—1458

A pozsonyi harmincad egyévi számadása szerint az ország nyugatra irányuló kivitelét elsősorban nemesfém és élőállat, a behozatalát pedig iparcikkek — 75%-ban textíliák, zömében posztók — képezik.

1458

január eleje Országgyűlés kezdődik Pesten a Rákosmezőn. (Törvénycikkek → január 24. után)

január 12. Szilágyi Mihály és Hunyadi János özvegye, Szilágyi Erzsébet Szegeden egyezséget köt Garai László nádorral és feleségével, Alexandra tescheni hercegnővel, Hunyadi Mátyás királlyá választása és Garai Annával kötendő házassága ügyében. (A házasság tervét Hunyadi Mátyás és Podjebrád Katalin eljegyzése meghiúsítja.)

január 20. Szilágyi Mihály mintegy 15 ezres sereg élén megérkezik a pesti (rákosi) királyválasztó országgyűlésre.

január 23. Szilágyi Mihály biztosítja a Budán tanácskozó főpapokat és bárókat, hogy Hunyadi Mátyás nem fog bosszút állni bátyja, Hunyadi László gyilkosain, mire a főpapok és főurak megegyeznek királlyá választásában.

január 24. A főpapok és főurak döntéséről értesülő köznemesek a Duna jegén Hunyadi Mátyást királlyá kiáltják ki.

(Uralkodik 1490. április 6-án bekövetkezett haláláig.) A pesti országgyűlés kormányzónak 5 évre Szilágyi Mihályt rendeli Mátyás mellé. (Szilágyi 1458 nyarán megválik tisztségétől.)

január 24. után Szilágyi Mihály kormányzó megerősíti a január elején kezdődött pesti országgyűlés végzéseit, Hunyadi Mátyás királlyá választásának feltételeit. (Főbb törvénycikkek: 2.: az ország védelme a királyra, a főpapokra és főurakra tartozik, nemesi fölkelés csak legvégső esetben alkalmazható; 5.: adót sem a kormányzó, sem a király nem vethet ki; 13.: évenként országgyűlést kell tartani a nemesség fejenkénti megjelenésével; 14.: a királyi városok és várak átadandók a kormányzónak; 15.: biztosítja a jobbágyok költözési jogát.)

január 31. Szilágyi Mihály kormányzó szabályozza Kolozsvár bíróválasztását. (50 magyar és 50 szász polgár választja a felváltva hol magyar, hol száz bírót.)

február 9. Podjebrád György cseh kormányzó és I. Mátyás a morva—magyar határ közelében fekvő Strassnitzon (Stražnice) szövetséget köt és megállapodik a kormányzó leánya, Podjebrád Katalin és a magyar király házasságkötéséről. (Az esküvőt 1461 májusában tartják meg.) Az országhatárra érkező magyar küldöttség a kormányzótól kiváltja királyát.

február 14. I. Mátyás bevonul Budára, ahol a Nagyboldogasszony (Mátyás-) templomban trónra ültetik. (Megkoronázására a Szent Korona visszaszerzése után, 1464-ben kerül sor.)

február 14. után I. Mátyás a királyi uradalmak központi igazgatására megszervezi a budai udvarbíróságot. (Az uradalmi bevételeket kezelő udvarbírót nem rendeli alá a kincstartónak, hanem közvetlenül irányítja. Az udvarbíróság úriszéki ügyekben a királyi uradalmak lakóinak fellebbviteli fóruma. Az udvarbíró, mint a jászkunok ispánja ellátja a királyi földesuraság alá tartozó jászkunok igazgatását is, míg a nádor változatlanul megtartja ezek bírói tisztét. A hivatal 1541-ben Buda elestével megszűnik.)

február 20. I. Mátyás megerősíti Szilágyi Mihály kormányzói kinevezését.

február I. Mátyás egyezséget köt az Észak-Magyarország nagy részét kezében tartó Giskra Jánossal, aki elismeri királyságát.

március 2. A cseh rendek Podjebrád György cseh kormányzót királlyá választják.

március 14. III. Calixtus pápa I. Mátyást a török ellen harcra szólítja fel, és közli vele, hogy Szerbia a Szentszék védelmét kérte.

március 15. I. Mátyás Podjebrád György cseh király segítségét kéri, hogy az uralmával szembehelyezkedő főurakkal leszámolhasson.

március 20. után Gyulafehérvárott eltemetik Hunyadi Lászlót.

március Szilágyi Mihály kormányzó a Szerbia elleni török támadás hírére a végekre megy.

április 11. I. Mátyás megbízza Rozgonyi Sebestyén királyi lovászmestert, hogy a magyar koronát IV. Kázmér lengyel királynak (Albert magyar király vejének) felajánló és fegyveresen fellépő Giskra János ellen indítson hadjáratot.

május 6. A huszita (kelyhes) vallású Podjebrád György cseh király Prágában magyar és cseh főpapok és főurak előtt maga és alattvalói nevében hűséget esküszik a Szentszéknek.

május 7. Ágoston győri és Vince váci püspök Prágában cseh királlyá koronázza Podjebrád Györgyöt.

május 13. III. Calixtus pápa felszólítja I. Mátyást, kössön békét III. Frigyes német-római császárral és IV. Kázmér lengyel királlyal, II. Mehmed szultán fegyverszüneti ajánlatát pedig utasítsa vissza.

május Vitéz János váradi püspök vezetésével követség indul III. Frigyes német-római császárhoz, hogy a Szent Korona visszaadásáról tárgyaljon.

tavasza I. Mátyás egyetlen (titkos) kancelláriájának vezetése alkancellári címmel a

Hunyadi ház régi hívének, Vetési Albert nyitrai püspöknek a kezébe kerül.

június első fele I. Mátyás szentesíti a pesti országgyűlés végzéseit. (Főbb törvénycikkek: 2.: a király megőrzi az ország törvényeit és szokásait, az országlakók és az egyházak kiváltságait; 4.: nemesi fölkelés akkor rendelhető el, ha a királyi sereg, továbbá a főpapok és bárók bandériumai nem tudják az ellenséget feltartóztatni; 5—6.: a nemesi sereg az ország határáig vezethető, s a határon csak 15 napig köteles várakozni az ellenségre; 7.: eltörli az elődök által bevezetett újításokat; 8—9., 17—18., 26.: külföldieknek birtokok, világi tisztségek, egyházi méltóságok nem adományozhatók s királyi jövedelmek nem adhatók bérbe; 19.: érvényteleníti a király és a korona jogainak eladását és elzálogosítását; 22.: eltörli az egyházi személyek megadóztatását; 27.: a nemesek ítélet nélkül nem tartóztathatók le, kivéve a familiárisokat, akik adósságuk esetén lefoghatók; 28.: biztosítja a nemesek tizedmentességét; 32.: az 1454 óta elkövetett hatalmaskodások ügyében bevezeti a rövid — a négy nyolcadon kívüli határnapra szóló — idézést és ezzel az állandó kúriai bíráskodást, melynek ellátására köznemesi jelleggel — hat választott nemes részvételének biztosításával — újjászervezi a különös királyi jelenlét, a specialis praesentia regia bíróságát; 45—46.: elrendeli az 1439 óta elfoglalt birtokok és a jogtalanul elidegenített királyi jövedelmek és javak visszaadását; 58.: a király esküt tesz, hogy a kamara hasznon és a szokásos jövedelmeken kívül újabb adót nem vet ki.)

július 2.—szeptember 6. közt I. Mátyás leváltja Újlaki Miklós és Rozgonyi János erdélyi vajdákat és tisztségüket Rozgonyi Sebestyénnek adományozza. (Méltóságát 1461. április 24-én még viseli.)

július 26. Garai László nádor, Újlaki Miklós erdélyi vajda, szlavón és macsói bán meg Szilágyi Mihály kormányzó Simontornyán (Tolna vm.) szövetkezik I. Mátyás ellen.

július 27. I. Mátyás leváltja Garai László nádort és méltóságát Guti Ország Mihálynak adományozza. (Tisztségét 1484. november 11. után bekövetkező haláláig viseli.)

július 31. I. Mátyás megtiltja az idegen pénzek használatát az országban.

július vége—augusztus eleje Szilágyi Mihály lemond a kormányzóságról. (I. Mátyás kinevezi besztercei gróffá.)

augusztus eleje III. Frigyes német-római császár békét köt testvérével, VI. Albert osztrák főherceggel, aki elismeri uralmát Alsó-Ausztriában.

augusztus 7. I. Mátyás biztosítja III. Calixtus pápát, hogy török politikájában apja, Hunyadi János nyomdokain kíván haladni.

augusztus második fele A török elfoglalja Szerbia nagy részét. (Az al-dunai Galambóc vára török kézre kerül.)

augusztus A Giskra János ellen áprilisban indított hadjárat során a királyi csapatok elfoglalják Vadna (Borsod vm.), Jászó, Mislye (Abaúj vm.), Gálszécs, Sárospatak (Zemplén vm.) és Berzevice (Sáros vm.) várát.

nyara I. Mátyás a megújított különös királyi jelenlét bíróságának élére az 1458. júniusi 32. törvénycikktől eltérően nem ítélőmestert, hanem Janus Pannonius (Csezmicei János) személyében helytartót (locumtenens) állít. → 1459 tavasza

szeptember I. Mátyás nemesi fölkelést hirdet a török ellen, és személyesen készül Szerbiába a Péterváradon (Szerém vm.) gyülekező hadsereggel.

október 8. előtt I. Mátyás lefogatja nagybátyját, az ellene szervezkedő főurakkal továbbra is kapcsolatot tartó Szilágyi Mihályt. (Fogságából 1459 júniusának végén szabadul.)

október 9. előtt I. Mátyás a török háború költségeire tűzhelyenként 1 aranyforint adót vet ki.

október I. Mátyás a törökkel szemben kisebb hadisikereket ér el Szerbiában. —

III. Frigyes német-római császár és Podjebrád György cseh király szövetséget köt egymással.

december 6. I. Mátyás e napra (november 29-én keltezett meghívóval) országgyűlést hív össze Szeged városába. → 1459. január 5.

december I. Mátyás hozzájárul, hogy Tamás István boszniai király a töröktől meg nem szállt maradék szerb területeket országához csatolja.

az év folyamán Sopron város lakossága mintegy 3500 fő. — Pozsony városában a polgári összvagyon 22,4%-át az adózó polgárság 1,8%-a tartja kézben. — Aristotile Fioravante bolognai városi építész I. Mátyás meghívására Budára érkezik. → 1467

1459

január 5. I. Mátyás szentesíti az 1458. december 6-ra összehívott szegedi országgyűlés végzéseit. (Főbb törvénycikkek: 2—3., 7., 10.: minden 20 jobbágy után 1 lovas kiállítását rendeli el, de a hadigépeket szállító királyi városok és mezővárosok erre nem kötelezhetők; 9.: a bárók telekkatonái nem a bandériumok, hanem az illetékes megyei sereg állományába tartoznak; 14.: a megyei sereg kapitányát a király választja; 16.: a király a fölkelő nemesekből és a telekkatonákból álló megyei seregeket az év folyamán legföljebb 3 hónapra mozgósíthatja; 17—19.: a nemesek csak az országhatáron belül és a végeken, míg a telekkatonák az ország határain kívül is kötelesek harcolni; 20—23.: szabályozza az egytelkes és a tíz, vagy ennél kevesebb jobbággyal rendelkező nemesek hadkötelezettségét; 30.: a törvények megyei kihirdetésének napjától számított egy évre felfüggeszti a jobbágyok költözési jogát; 45.: a mozgósított had szökevényeire fej- és jószágvesztés vár; 48.: az országlakosok hadfelkelésre és telekkatonaság kiállítására csak 1459. január 1. és 1460. január 1. között kötelezhetők.)

január 19. Szapolyai Imre, Hunyadi János volt számadó deákja az ország sókamaráinak ispánja. (Megkezdődik a Szapolyai — másképpen Zápolyai vagy Zápolya — család fölemelkedése.)

január második fele I. Mátyás értesül a pártütők és III. Frigyes német-római császár között folyó tárgyalásokról.

február 10. 36 főúr és 12 főpap hűségéről biztosítja I. Mátyást.

február 17. Garai László volt nádor vezetésével a pártütő főurak (szám szerint 25-en) Németújvárott (Vas vm.) magyar királlyá választják III. Frigyes császárt. (I. Mátyás elrendeli a közfelkelést ellene.)

április 7. A Szentmártoni Nagy Simon macsói bán által vezetett királyi had Körmendnél (Vas vm.) vereséget szenved a pártütők és III. Frigyes német-római császár seregétől. (Az április 12. előtt vívott újabb ütközetben viszont győzelmet arat.)

április 19. I. Mátyás fogadja Garai László özvegye, Alexandra teschen hercegnő hódolatát.

április 24. Rozgonyi Sebestyén mellett másodikként Kanizsai László az erdélyi vajda. (Tisztségét 1461. február 9-én még viseli.)

április vége Juan de Carvajal bíboros, pápai követ Bécsújhelyre érkezik, hogy III. Frigyes császárt a magyar korona visszaadására rábeszélje.

május Megromlik a bécsi dénár pénzlába, ami Pozsony távolsági kereskedelmének hanyatlásához vezet.

tavasza Elkészül I. Mátyás egyetlen bírói pecsétje. (Az 1464. április 7-i bírósági reformig az 1458-ban újjászervezett különös királyi jelenlét, a specialis presentia regia bírósága használja, míg a királyi személyes jelenlét, a personalis presentia regia csak ritkán él vele, rendszerint a titkos pecsétet használja.) Sáry

Péter a különös királyi jelenlét vezetője, 1461-től helytartó (locumtenens) címmel. (Tisztségét az 1464. évi bírósági reformig viseli.) — A szerb maradványállam élére Tamás István boszniai király fia, István kerül.

június 1. II. Pius pápa megnyitja a török elleni keresztes hadjárat szervezésére összehívott mantovai kongresszust.

június 29. A török elfoglalja az al-dunai Szendrő várát, a szerb királyok egykori székhelyét, teljessé téve ezzel Szerbia meghódítását.

július 1. Rozgonyi Sebestyén és Kanizsai László mellett harmadikként Rozgonyi János tárnokmester az erdélyi vajda. (Tisztségét 1460. november 19-én még viseli.)

július 18. I. Mátyás a tokaji uradalmat Szapolyai Imre kincstartónak adja.

július 29. Podjebrád György cseh király közvetítőnek ajánlkozik I. Mátyás és III. Frigyes német-római császár háborújában. (A magyar király elfogadja az ajánlatot.)

július III. Frigyes császár és Podjebrád György cseh király megújítja 1458. évi szövetségét.

szeptember 9. I. Mátyás Budán kiegyezik a júniusi szabadulása után újból lázadó Szilágyi Mihállyal. (Visszakapja a besztercei grófságot és Lippa kivételével a tőle elvett várakat. A király az al-dunai Szendrő várának a töröktől való visszafoglalása esetére a szerb fejedelemséget ígéri neki.)

az év folyamán Sopron városában a polgárság 20 %-a (149 fő) kézműves. (Az iparosok többsége csak mellékesen foglalkozik szőlőtermeléssel.)

1459—1460

Elkészül az ún. *Drági-féle Kompendium*. Szerzője valószínűleg Drági Tamás macsói vicebán, a későbbi személynök. (A világtörténetet tárgyaló munka a magyar történelem eseményeit a kezdetektől 1459-ig mutatja be.)

1460

január 20. Podjebrád György cseh király kezdeményezésére megindulnak a tárgyalások a morvaországi Olmützben I. Mátyás magyar király és III. Frigyes német-római császár követei között. (Az első összejövetel nem hoz eredményt. → április)

február 20. II. Pius pápa 40 ezer aranyforintot ígér I. Mátyásnak a török háborúra, amennyiben a nyárra tervezett pápai török elleni hadi vállalkozás elmaradna.

február I. Mátyás visszautasítja a török békeajánlatát.

március 12. II. Pius pápa megbízza követét, Carvajal bíborost, hogy I. Mátyással tisztázza a boszniai királlyal támadt nézeteltérést. (Tamás István boszniai király a pápától koronát kért, amit a magyar király hűtlenségnek minősített.)

április A második olmützi összejövetelen I. Mátyás és III. Frigyes német-római császár követei 1461. február 1-ig fegyverszünetet kötnek.

tavasza I. Mátyás Észak-Magyarország megyéit gyűlésre hívja, hogy a Giskra János elleni hadműveletekre adót ajánljanak meg.

június 7. II. Pius pápa biztosítja I. Mátyást, hogy beleegyezése nélkül Tamás István boszniai királynak nem küld koronát.

szeptember 1. A német birodalmi rendek nürnbergi gyűlése feloszlik anélkül, hogy a török elleni háború ügyében határozatot hozna.

október 6. Szilágyi Mihály megújítja 1458. évi egyezségét Garai László özvegyével, Alexandra tescheni hercegnővel és gyermekeivel.

november 19. után Rozgonyi János erdélyi vajda megválik tisztségétől.

november Szilágyi Mihály alsó-magyarországi főkapitány török fogságba esik. (II. Mehmed szultán Konstantinápolyban 1461 elején kivégezteti.)

az év folyamán Johannes Bessarion bíboros, pápai követ felszólítja Podjebrád György cseh királyt, vegye rá Giskra Jánost a háború befejezésére. — A törökök elfoglalják Moreát, a peloponnészoszi görög fejedelemséget. — A Lőcsén tartott szepesi zsinat megtiltja a papoknak, hogy a mimusoknak, histrióknak, síposoknak és lantosoknak alamizsnát adjanak. — Kőfaragók túró (könnyű) ekét ábrázolnak a derzsi (Udvarhelyszék) templomban.

1460 körül

Helyi mester I. Mátyás megbízásából felállítja a gyulafehérvári székesegyházban Hunyadi János és László reneszánsz síremlékét.

1460—1482

Felépülnek a vajdahunyadi vár (Hunyad vm.) reneszánsz stílusú részei és elkészülnek falfestményei.

1461

január eleje I. Mátyás és III. Frigyes német-római császár követei Olmützben eredménytelenül tárgyalnak a béke megkötéséről.

január 10. I. Mátyás az észak-magyarországi városokat segítségadásra szólítja fel Giskra János és a „cseh testvérek" ellen.

január 25. I. Mátyás Trencsénben Podjebrád György cseh királlyal megállapodik jegyese, Podjebrád Katalin, Magyarországra jövetelében és a jegyajándékban. (Január 26.: az országnagyok kezességet vállalnak, hogy Mátyás megtartja a királlyal kötött megállapodást.)

február 9. Rozgonyi Sebestyén és Kanizsai László mellett harmadikként az utóbbi testvére, Miklós az erdélyi vajda. (Tisztségüktől mindhárman az év folyamán megválnak.)

február 13. A kassai posztókereskedők megkísérlik, hogy a szabók nyersanyagvásárlását is a saját kereskedelmi körükbe vonják. (A kísérlet a szabók ellenállásán megbukik.)

március 10. Giskra János hűséget esküszik III. Frigyes német-római császárnak, mint magyar királynak.

március második fele A budai országgyűlés az ország ellenségei elleni harcra portánként 1 aranyforint adót ajánl meg.

április 10. I. Mátyás III. Frigyes német-római császár ellen VI. Albert osztrák főherceggel, a császár testvérével szövetkezik.

május 24. I. Mátyás a bártfaiakat fejenkénti fölkelésre szólítja fel a Lengyelországból támadók ellen és lőszert kér a várostól.

május 28. I. Mátyás meghívja VI. Albert osztrák főherceg követeit a győri béketárgyalásokra, amelyek Carvajal bíboros, pápai követ közbenjárására a magyar király és III. Frigyes császár követei között folynak. (A tárgyalások június elején eredménytelenül végződnek.)

május I. Mátyás Budán házasságot köt Podjebrád Katalinnal.

június 24. I. Mátyás Kassa városát a Giskra János elleni háborúban viselt költségeire

való tekintettel két évre 100 márka erejéig pénzverési joggal ruházza fel.

június vége VI. Albert osztrák főherceg hadat üzen testvérének, III. Frigyes német-római császárnak. Guti Ország Mihály nádor I. Mátyás megbízásából 5 ezer főnyi sereggel indul a főherceg segítségére.

július 4. I. Mátyás Hatvanból indul a Giskra elleni észak-magyarországi harcok személyes irányítására. (Már a hónap végén visszatér, Szapolyai Imre kincstartóra bízva a parancsnokságot.)

július 12. Meghal Tamás István boszniai király; utóda fia, István.

szeptember eleje VI. Albert osztrák főherceg a magyar király tudta nélkül fegyverszünetet köt testvérével, III. Frigyes császárral.

október 10. Giskra János elfoglalja Késmárkot (Szepes vm.).

november 5. II. Pius pápa megbízza Natalis nonai püspököt, hogy hirdessen keresztes hadjáratot Bosznia védelmére a török ellen.

november Natalis nonai püspök, pápai követ, a magyar király akarata ellenére megkoronázza István boszniai királyt.

ősz Újlaki Miklós szlavón és macsói bán I. Mátyás ellen szervezkedik: Podjebrád György cseh király fiát, Viktorint hívja meg a magyar trónra. — Szapolyai Imre vezetésével a királyi hadak egymás után elfoglalják Giskra Szepes megyei várait.

1462

február 14. előtt I. Mátyás Újlaki Miklós szlavón és macsói bánt, valamint Dengelegi Pongrác Jánost nevezi ki erdélyi vajdává. (Tisztségüket mindketten 1465 szeptemberéig viselik.)

március 10. I. Mátyás meghagyja a böszörményi és debreceni vámosoknak, hogy a harmincadmentességet élvező bártfaiaktól vámot ne szedjenek.

március 20. II. Pius pápa az 1433. évi bázeli zsinat huszitákra vonatkozó rendelkezéseit nem ismeri el érvényesnek.

április 3. Vitéz János váradi püspök, I. Mátyás megbízottja, Hieronymus Landus pápai követ jelenlétében Grácban megegyezik III. Frigyes német-római császárral a békeszerződés szövegében. (A császár 80 ezer aranyforint ellenében visszaadja a magyar koronát; a birtokában levő magyar területeket Sopron város kivételével megtartja, a magyar királyi címet továbbra is használja; I. Mátyást fiává fogadja; ha Mátyás fiúörökös nélkül halna meg, a magyar trónt III. Frigyes és törvényes utódai öröklik. A békeszerződést egyes magyar főurak és főpapok is erősítsék meg. → 1463. július 19.)

április vége—május eleje I. Mátyás kiegyezik Giskra Jánossal, aki Szepesvár, Ricsnó és Késmárk (Szepes vm.) eleste, valamint III. Frigyes császárnak a háborúból való kiválása után meghódol. (Giskra az átadott várakért az Arad megyei Solymost és Lippát, valamint 25 ezer aranyforintot kap cserébe.)

május 20. Megnyílik a budai országgyűlés. (Május 28.: a király szentesíti a törvényeket. Törvénycikkek: 1.: a hatalmaskodók a négy nyolcados törvényszéken kívül hosszabb vagy rövidebb határidőre a királyi személyes jelenlét elé idézhetők, ahol az ítélkezésben a királyi kúriában tartózkodó főpapok és bárók kötelesek részt venni; 2.: felsorolja a hűtlenség eseteit; 3.: számba veszi az egyházi bíróság elé tartozó ügyeket.)

május 31. I. Mátyás bejelenti, hogy a budai országgyűlés portánként 1 aranyforint rendkívüli adót szavazott meg a Szent Korona visszaváltására. 9 főpap és 18 főúr kezességet vállal a királyért, hogy rendkívüli adót többé nem vet ki.

május I. Mátyás kiegyezik István boszniai királlyal. (István megmarad a magyar korona hűségén, a török ellen segítséget kap Mátyástól.) — I. Mátyás udvarmesterét, Vezsenyi Lászlót küldi II. Pius pápához, hogy a török ellen ígért segítséget megsürgesse.

tavasza IV. Vlad Drakul havasalföldi vajda vereséget szenved II. Mehmed szultán hadaitól. A szultán megfosztja őt vajdai tisztétől és helyébe Radult nevezi ki.

augusztus 10. I. Mátyás a korona kiváltásának költségeire adót vet ki a szabad királyi városokra. (Bártfa városa 2000 aranyat fizet.)

szeptember 17. I. Mátyás rendeletben szabályozza a pénz értékét. (1 aranyforint 300 dénár, míg korábban 200 dénár volt.)

szeptember I. Mátyás megerősíti méltóságában a magyar korona fennhatóságát elismerő Radul havasalföldi vajdát. (A Magyarországra menekült IV. Vlad Drakult elfogatja és fogságba veti. → 1462 tavasza)

december 8. III. Frigyes német-római császár és Podjebrád György cseh király szövetséget köt egymással.

az év folyamán Hieronymus Landus pápai követ Mátyás évi jövedelmét 200 ezer dukátra becsüli.

1463

március 29. I. Mátyás szentesíti a tolnavári (tolnai) országgyűlés végzéseit. (Főbb törvénycikkek: 1.: általános hadba vonulást rendel el a török ellen; 2.: a 20-nál több jobbággyal rendelkezők minden 10 jobbágy után 1—1 lovast állítanak ki; 3.: katonaság kiállítására a királyi és a királynéi városok, mezővárosok és falvak is kötelesek; 8.: a megyei hadak vezetése az ispánok, alispánok és a nemesség egyeteme által megválasztott nemesekre hárul; 9—10.: a mozgósítás időpontja május 29., időtartama 3 hónap, gyülekezési hely a Szerém megyei Pétervárad; 17.: március 29-től a hadba vonulás idejére felfüggeszti a jobbágyok költözési jogát; 27.: új pénzt kell veretni; egy aranyforint 100 dénárt érjen; 28.: a király pénzverési jogot senkinek ne adjon.) Az országgyűlés kijelöli a III. Frigyeshez küldendő követséget.

április 14. I. Mátyás Pozsony városától hajókat kér serege számára, mivel a hírek szerint a török Nándorfehérvár megvívására készül.

április 27. I. Mátyás arra kéri Velencét, hogy szárazföldön támadja hátba a törököket.

május második fele II. Mehmed szultán megtámadja Boszniát.

május I. Mátyás Bátán (Tolna vm.) táborozik a török ellen készülő sereggel; Dengelegi Pongrác János erdélyi vajdát a délvidék őrizetére küldi.

június II. Mehmed szultán elfoglalja Boszniát; István boszniai királyt kivégezteti.

július eleje II. Pius pápa a török elleni hadjárat megszervezésére kongresszust hív össze Rómába.

július 19. A Vitéz János váradi püspök által vezetett magyar küldöttség a király és az ország nevében békét köt Bécsújhelyen (Alsó-Ausztria) III. Frigyes német-római császárral. (A császár megtartja a birtokában levő határ menti várakat és mezővárosokat; továbbra is használja a magyar királyi címet; I. Mátyást fiává fogadja, a török ellen segíti, véd- és dacszövetséget köt vele; az 1441-ben elzálogosított Sopront és az ekkortájt zálogba adott Szent Koronát 80 ezer aranyforintért visszaadja; ha I. Mátyás törvényes örökös nélkül hal meg, a magyar trónt a császár vagy fia, Miksa örökli. — Július 26. I. Mátyás jóváhagyja a békeszerződést; október 22.: II. Pius pápa is megerősíti. → 1464. április 3.)

július 24. A Szent Koronát Bécsújhelyen átadják a magyar követségnek.

nyara A magyar csapatok elhárítják a Szerémség és a temesi végek ellen irányuló török támadást.

szeptember 12. I. Mátyás szövetséget köt Cristoforo Moro velencei dózséval a török ellen. (Velence a Peloponnészoszon támadja meg a törököt, a magyar király pedig Boszniában; egyik fél sem köt békét a másik tudta nélkül.)

Magyarország a 15. században

szeptember 28. I. Mátyás Márk knini püspököt küldi követként II. Pius pápához, hogy a török elleni segély ügyében tárgyaljon.

szeptember Velence városa a hadjárat költségeire pénzt küld Mátyásnak. — I. Mátyás király megindul a török elleni hadjáratra.

október eleje Az I. Mátyás vezette királyi sereg megkezdi a boszniai Jajca várának ostromát.

november István szentszávai (humi) hg és fia, László megérkezik seregével Mátyás segítségére Jajca vára alá.

ősze I. Mátyás a pápai segítség elmaradása miatt panaszkodik.

december 6. I. Mátyás István szentszávai hg fiát, Lászlót és ennek fiát, Balsát a magyar zászlósurak sorába emeli, és a töröktől visszafoglalt boszniai területek egy részét nekik adományozza.

december 25. A törökök feladják Jajca várát.

december I. Mátyás kiegyezik Vitovec János szlavón bánnal. (A királyi várak kiszolgáltatása fejében Mátyás továbbra is meghagyja a zagorjei grófság birtokában, és örökös zagorjei grófi címet kap.)

1464

január 27. I. Mátyás tudósítja II. Pius pápát, hogy a csehek észak-magyarországi pusztításai miatt kénytelen a török elleni hadjáratot egy időre abbahagyni.

február 14. Szapolyai Imre Bosznia kormányzója. (Méltóságát 1465-ig viseli. — Kezdetét veszi a jajcai bánság kialakulása; befejeződik 1480 körül.)

február Szülésben meghal I. Mátyás első felesége, Podjebrád Katalin. (A budavári Szent Zsigmond-prépostság templomában temetik el.)

március 20. A III. Frigyes udvarában tartózkodó brandenburgi követ jelenti, hogy I. Mátyás a császárral rokon fejedelmi családból akar nősülni.

március 24. előtt I. Mátyás végrehajtja kancelláriai reformját. (1458 óta működő egyetlen kancelláriája mellé nem szervez másikat; nem állítja helyre az 1458 előtt fennálló kettősséget: a nagy és a titkos kancelláriát. Lemondatja Szécsi Dénes bíboros esztergomi érseket a főkancellári tisztségről, egyesíti a fő- és a titkos kancellári méltóságot, és egyidejűleg két főpapot: Várday István kalocsai érseket és Vitéz János váradi püspököt nevezi ki az új kancellári — summus et secretarius cancellarius — tisztségre. Várday átveszi az egyetlen kormányzati írószerv tényleges irányítását. Feladatát haláláig, 1471 januárjáig látja el. Vitéz elsősorban diplomáciai tanácsadóként szolgálja a királyt.)

március 25. körül Megkezdődik a király koronázására összehívott székesfehérvári országgyűlés. (A hozott törvényekre → április 6.)

március 29. I. Mátyást megkoronázzák a székesfehérvári országgyűlés alkalmával. (A kancellária használatba veszi a király újonnan vésetett kettős felségi pecsétjét — nagypecsétjét — és aranypecsétjét; az oklevelekben feltünteti a koronázástól számított uralkodási éveket is.)

április 3. Az országgyűlésen 13 főpap és báró, továbbá külön oklevélben a III. Frigyes német-római császárnál járt követek valamennyi főpap, báró és nemes nevében megerősítik a császárral kötött 1463. évi bécsújhelyi békeszerződést.

április 6. I. Mátyás szentesíti a székesfehérvári országgyűlés végzéseit. (Főbb törvénycikkek: 1.: a király ígéretet tesz, hogy a törvénykönyvben átírt és megerősített 1222. évi Aranybullát, az 1351. évi és az 1435. március 8-i dekrétumokat, továbbá az országgyűlés végzéseit megtartja; 2.: rendelkezik a Szent Korona őrzéséről; 3.: a király hűtlenség vétkében senkit sem marasztalhat el a főpapok és bárók tanácsa nélkül; 4.:

eltörli az 1458 júniusában bevezetett rövid — a négy nyolcados törvényszakon kívüli határnapra szóló — idézést; 5.: intézkedik a négy nyolcados törvényszék megtartásáról; 7.: bizonyos hatalmaskodási ügyekben korlátozza a perhalasztást: az idézéstől számított harmadik nyolcados törvényszéken a pert be kell fejezni; 9.: megtiltja a külföldi só árusítását; 12.: elrendeli az 1439 óta jogtalanul elfoglalt birtokok visszaadását; 13.: biztosítja Szlavónia és az erdélyi részek kiváltságainak és szokásainak megtartását; 15.: szabályozza a belvámok szedését; 17.: megállapítja az egyházi bíróságok hatáskörét; 18.: a király megígéri, hogy egyszerű panaszra nem foglalja le senki birtokát; 22.: vállalja, hogy új pénzt veret; 23.: megerősítés céljából elrendeli V. László és I. Mátyás adományleveleinek bemutatását, és érvényteleníti azoknak a királyi jövedelmek rovására tett adományait; 24.: meghatározza a tizedfizetés módját.) — Az országgyűlés török elleni sereg kiállításáról is rendelkezik; 12 egész telek után 1 lovast vagy 10 aranyforintot ajánl meg.) — I. Mátyás felhatalmazza Nagyszeben városát, hogy királybíráját maga válassza meg. → 1469. szeptember 25.

április 7. I. Mátyás végrehajtja bírósági reformját. (Királyi személyes jelenlét, personalis presentia regia néven egyesíti a különös és a személyes jelenlét, a specialis, illetve personalis presentia regia bíróságát és kinevezi vezetőjévé Hangácsi Albert csanádi püspököt. Az új központi bíróság átveszi a megszűnt különös királyi jelenlét bíróságától a király egyetlen bírói pecsétjét. A bíróság vezetőjének, a személynöknek personalis presentie regie locumtenens címe az 1470-es években állandósul. → 1472 közepe)

április 14. I. Mátyás és Podjebrád György cseh király szövetséget köt a cseh zsoldosok ellen.

április 24. I. Mátyás mint megkoronázott király megerősíti a III. Frigyes német-római császárral kötött 1463. évi bécsújhelyi békeszerződést.

tavasza XI. Lajos francia király követe, Antonio Marini, Pobjebrád György cseh király megbízásából Budára jön, hogy I. Mátyást bevonja a francia királlyal tervezett pápaellenes szövetségbe. (A magyar király nem csatlakozik az alakuló szövetséghez.) — I. Mátyás megállapodik II. Pius pápával a török elleni hadjárat ügyében.

június 7. I. Mátyás Vitéz János váradi püspököt a Szent Korona kiváltásában szerzett érdemeiért püspök utódaira kiterjedő hatállyal Bihar megye örökös főispánjává nevezi ki.

június 15. II. Pius pápa Rómából Anconába érkezik, hogy személyesen vegye kézbe a török elleni keresztes hadjárat vezetését. (Genova, Velence, Burgundia késlekedik a hajók kiállításával.) — II. Pius pápa Podjebrád György cseh királyt a keresztény vallás ellenségévé nyilvánítja.

július 12. A Boszniába benyomuló II. Mehmed szultán megkezdi Jajca vára ostromát. (A város vörös zászlók fehér kettős kereszttel lengenek.)

augusztus 14. Meghal II. Pius pápa. (A török elleni keresztes hadjárat elmarad.) — I. Mátyás Futakon (Bács vm.) táborozik seregével. (Gerardus de Collis, a Velencében tartózkodó milánói követ szerint a magyar had létszáma: 17 ezer lovas, 6 ezer gyalogos, 7 ezer keresztes. Ebből a király 20 ezer főt Boszniába küld, ő maga pedig a többivel az aldunai Szendrő vára felé indul.)

augusztus 23. II. Mehmed szultán a magyar sereg közeledtére felhagy Jajca vára ostromával és visszavonul seregével.

szeptember 29. II. Pál pápa Hieronymus Landus krétai érseket küldi Magyarországra a török háború folytatása ügyében.

október 9. Cristoforo Moro velencei dózse megküldi I. Mátyásnak azt a 40 ezer aranyat, amelyet II. Pius pápa hagyott a magyar királyra a török elleni hadjárat költségeire.

október közepe A királyi sereg Szapolyai Imre vezetésével elfoglalja a töröktől a boszniai Szrebernik várát.

november I. Mátyás a boszniai Zvornik várát ostromolja, de Mahmud pasa nagyvezér fölmentő hadainak közeledtekor felhagy az ostrommal és visszavonul.

december vége I. Mátyás a török háború ügyében Szegeden tanácskozik az országnagyokkal.

az év folyamán Egykori följegyzés szerint a királyi hadsereg létszáma 2500, míg a főúri és főpapi bandériumoké 12 ezer fő. — I. Mátyás meghagyja csáktornyai kapitányainak, hogy a Cillei Ulrik özvegye, Brankovics Katalin által elidegenített királyi várakat szerezzék vissza. — Megkezdődik a bártfai Szent Egyed templom gótikus stílusban való átépítése Miklós mester és Kassai István építész tervei szerint. (Az átépítés befejeződik 1494-ben.) — I. Mátyás könyvtárának legrégibb keltezett kódexe. — Antonius Constantius olasz humanista Mátyás királyhoz latin nyelvű verses üdvözletet ír a török elleni boszniai hadjárat sikere alkalmából.

1465

január 16. I. Mátyás Janus Pannonius pécsi püspököt és Rozgonyi János tárnokmestert II. Pál pápához küldi, hogy megválasztása alkalmából üdvözöljék, és a török háborúról tárgyaljanak. (→ május 24.)

február 1. Meghal Szécsi Dénes bíboros esztergomi érsek. (A király az érsek által az esztergomi székesegyház építésére hagyott 8 ezer aranyforintot lefoglalja a török háború költségeire.)

február 4. I. Mátyás Sopronnak két országos vásár tartására ad jogot.

február 16. előtt Az esztergomi káptalan a király kívánságára megválasztja esztergomi érsekké Vitéz János váradi püspököt, fő- és titkos kancellárt. (II. Pál pápa május 15-én megerősíti a választást. Vitéz méltóságát haláláig, 1472. augusztus 8-ig viseli.)

február 18. I. Mátyás Cristoforo Moro velencei dózsét a török békeajánlatairól értesíti. (Miként előzőleg a dózse, úgy most a magyar király is visszautasítja a békeajánlatot.)

március 27. I. Mátyás a besztercei grófi cím eltörlésével visszahelyezi Beszterce városát régi szabadságjogaiba.

március 30. I. Mátyás értesíti január 16-án Rómába küldött követeit a török Magyarország elleni készülődéseiről.

május 10. I. Mátyás Sopron városának a husziták (csehek) elleni háborúban szerzett érdemeiért a vörös viaszpecséttel való pecsételés jogát adományozza.

május 24. II. Pál pápa I. Mátyás követeinek (→ január 16.) 55 200 dukátot ad át a török elleni hadjáratra.

május 29. II. Pál pápa felhatalmazza Vitéz János esztergomi érseket, fő- és titkos kancellárt és Janus Pannonius pécsi püspököt, hogy I. Mátyás kívánságának megfelelően egyetemet (studium generalét) létesítsenek Magyarországon. (Az új egyetem 1467. július 20-án nyílik meg Pozsonyban.)

június 21. I. Mátyás a milánói Sforza hercegi házból tervezett házasságát az országnagyok döntésétől teszi függővé.

július 19. II. Pál pápa elítélően nyilatkozik I. Mátyás egyházpolitikájáról, és megrója, mert késlekedik a török elleni hadjárat megindításával.

július 23. II. Pál pápa felszólítja I. Mátyást, hogy szakítsa meg kapcsolatait Podjebrád György cseh királlyal.

nyara I. Mátyás Ernő szász választófejedelem leányának kezét próbálja elnyerni.

szeptember 3—20. A király leváltja Dengelegi Pongrác János és Újlaki Miklós erdélyi vajdákat, és méltóságukat Szentgyörgyi Zsigmondnak és Jánosnak, va-

lamint Ellerbach Bertoldnak adományozza. (Tisztségüket 1467. augusztus 28-án még viselik.)

szeptember 4. Guti Ország Mihály nádor, Vitéz János és Várday István fő- és titkos kancellárok a király megbízásából az esztergomi káptalan és Pest városa közötti vámperben a káptalan javára döntenek.

szeptember 10. I. Mátyás megtiltja Brassó városának és a Barcaság lakóinak, hogy a szász városokban (a hét szász székben) posztót, vásznat és egyéb árucikket kicsiben árusítsanak.

október 2. I. Mátyás tudatja II. Pál pápával, hogy mivel a török nem támad, ő sem kezd támadást. Egyúttal biztosítja a pápát, hogy kérésének megfelelően a törökök és a csehek ellen egyaránt a Szentszék rendelkezésére áll. — A király a velenceiek boszniai beavatkozása miatt tiltakozik Cristoforo Moro velencei dózsénál.

október első fele I. Mátyás III. Frigyes német-római császárnál panaszt emel a császári kapitányok Sopron városa ellen intézett támadásai miatt. (Frigyes császár a támadásokért nem vállal felelősséget.)

november 25. A cseh katolikus főurak szövetséget kötnek Podjebrád György cseh király ellen.

november I. Mátyás az 1466. évi török elleni hadjárat ügyében Handó György pécsi prépostot küldi II. Pál pápához. — I. Mátyás ígéretet tesz Podjebrád György cseh királynak, hogy közbenjár érdekében a pápánál.

december 2. I. Mátyás XI. Lajos francia király barátságos közeledését hasonló barátságos hangvételű levéllel nyugtázza.

az év folyamán I. Mátyás Szapolyai Imrét Szepes megye örökös főispánjává nevezi ki. — Kassai István elkészíti a bártfai Szent Egyed templom szentségházát. — Galeotto Marzio olasz humanista a királyi könyvtár igazgatójaként I. Mátyás szolgálatába áll. (Tisztségét 1471-ig látja el.)

1466

február 23. I. Mátyás e napra országgyűlést hív össze Budára. (Az országgyűlés nemesi fölkelést rendel el a török és az ország többi ellensége ellen.)

február Jan Svehla, I. Mátyás cseh származású zsoldoskapitánya elpártol a királytól, és elfoglalja Kosztolány (Nyitra vm.) várát, ahonnan a vele együttműködő „cseh testvérek"-kel rettegésben tartja a környéket. → 1467. január vége

március 25. A hat Garam menti bányaváros (Körmöcbánya, Besztercebánya, Selmecbánya, Újbánya, Bakabánya és Libetbánya) szövetségéhez hetedikként Bélabánya csatlakozik.

április 12. I. Mátyás a februári országgyűlés határozatával ellentétben úgy rendelkezik, hogy minden báró, nemes és birtokos a birtokai arányában kiállított fegyveresekkel vonuljon hadba a török ellen. (A tervezett hadjárat elmarad, mert II. Mehmed szultán Magyarország helyett Albánia ellen indít támadást.)

április 22. II. Pál pápa a török elleni védekezés céljaira 10 ezer aranyforintot utalványoz a magyar királynak. — I. Mátyás megtiltja a magyarországi, moldvai és havasalföldi kereskedőknek, hogy a szász városok régi kiváltságai ellenére nyers bőrt vigyenek ki Erdélyből.

április 29. I. Mátyás a körmöci kamaragrófnak meghagyja, hogy a finom ezüst márkáját az Albert uralkodása alatti áron, 4,50 aranyforintért váltsa be.

május 24. I. Mátyás délvidéken állomásozó seregei számára gabonasegélyt kér Ferdinánd nápolyi királytól.

július 28. Podjebrád György cseh király I. Mátyás közbenjárását kéri II. Pál pápánál.

július III. Frigyes német-római császár és I. Mátyás közös vállalkozást tervez a török ellen. (Az egyesült magyar és német sereg vezére Ulrich von Graveneck lesz; a magyar király vállalja, hogy egyes városait megnyitja a had előtt, és gondoskodik a sereg ellátásáról.)

október 6. Podjebrád György cseh király fia, Viktorin münsterbergi herceg, morvaországi helytartó ígéretet tesz I. Mátyásnak, hogy a cseh alattvalók („cseh testvérek") észak-magyarországi pusztításait megakadályozza.

november 13. Nürnbergben összeül a német birodalmi gyűlés. (Elfogadja a török elleni keresztes hadjárat tervét, de pénzt nem ajánl meg.)

december 11. I. Mátyás együttes fellépést javasol Podjebrád Viktorin morvaországi helytartónak a határsértések megszüntetésére.

december 19. Vitéz János esztergomi érsek, fő- és titkos kancellár az Észak-Magyarországon pusztító cseh alattvalók mielőbbi megbüntetését kéri Podjebrád György cseh királytól, és megígéri, hogy mindent meg fog tenni a Magyar- és Csehország közötti béke helyreállításáért.

december 23. II. Pál pápa kiközösíti Podjebrád György cseh királyt, alattvalóit pedig fölmenti az uralkodónak tett hűségesküjük alól.

az év folyamán Sopron városában a kézművesek zöme az élelmiszer, ruházati, a vas- és fémiparban dolgozik. — Németi György a moldvai Tatros városban befejezi a *Müncheni Kódex* másolását. (A kódex az 1420—1430 táján keletkezett magyar nyelvű Huszita Bibliából a négy evangéliumot és a biblia fordítói által készített, illetve fordított 1416—1435 évekre érvényes öröknaptárt foglalja magában.) — Laki Thúz János szlavón bán hívására hat lombard építőmester jön Magyarországra.

1467

január vége I. Mátyás beveszi Kosztolány várát (→ 1466. február), kivégezteti Jan Svehla zsoldoskapitányt és leszámol a vele együttműködő „cseh testvérek"-kel. A király zsoldjába fogadja a cseh Frantisek Hagot, aki élete végéig, 1476-ig szolgálja őt. (Személye körül az 1468—1478. évi cseh háború idején alakul ki a főként idegenekből álló, viszonylag állandó zsoldos sereg, melynek létszáma 1476-ban 6—8 ezer fő. Mátyás halála után a zsoldos sereget akkori vezéréről, a feketének hívott Jan Haugwitzról fekete seregnek nevezik.)

március első fele I. Mátyás országgyűlést tart Budán. (A király adóreformjáról tájékoztató, töredékesen fennmaradt törvénykönyv eltörli a kamarahasznot és a harmincadvámot, helyettük bevezeti a királyi kincstár adóját — tributum fisci regalis —, illetve a koronavámot — vectigal corone —; az új, de összegében a korábbival azonos adó fizetésére kötelesek a várjobbágyok, az egyházi nemesek, a jászok, kunok, ruténok és a városok, amelyek a korábbi átalány összeg helyett házanként fizetnek; adómentességet csak az igazi nemesek élvezhetnek, azok, akik királyi kiváltsággal rendelkeznek, míg a jobbágytelken élők adókötelesek; egy porta, ha egy család lakja, 20 dénár adót fizet, ha két vagy több család lakja, akkor többet adózik.)

március—április I. Mátyás Pest és Pilis megyék számára mintegy két hónapon át megyegyűlést tart.

március 25. I. Mátyás kinevezi Ernuszt János udvari vitézt a márciusi országgyűlésen megszavazott koronavám adminisztrátorává.

április 7. I. Mátyás segítséget kér Cristoforo Moro velencei dózsétól az országot fenyegető török támadás elhárítására, mivel a német támogatásban nem bízik.

május 15. II. Pál pápa érvényteleníti a Podjebrád György cseh királlyal kötött szövetségeket.

május 18. I. Mátyás az erdélyi szászokat hadfölkelésre szólítja, mivel maga is hamarosan megindul seregével II. Mehmed támadásának elhárítására.

június 28. I. Mátyás lecsendesíti a Zala megyei nemességnek az új adó bevezetése miatt támadt mozgolódását.

június—július Német birodalmi gyűlés Nürnbergben. (A török elleni segélyről is tanácskozik, de határozatot nem hoz. I. Mátyást Vitéz János esztergomi érsek, fő- és titkos kancellár képviseli.)

július 20. előtt Johannes (Müller) Regiomontanus, a königsbergi születésű csillagász, Esztergomban megírja az égitestek pályáját bemutató művét (*Tabulae ac problemata primi mobilis et directionum profectionumque in nativitatibus multum utiles.* Munkája első példányát Vitéz János esztergomi érseknek, fő- és titkos kancellárnak ajánlja, a másodikat pedig I. Mátyásnak ajándékozza.)

július 20. Megnyílik az új egyetem (Academia Istropolitana) Pozsonyban. (Az egyetem tanára többek közt Johannes Regiomontanus és a lengyel Martinus Bylica de Ilkusz — Marcin Bylica z Olkuszu — csillagász, valamint Johannes Gattus olasz dominikánus, az egyházjog és a teológia doktora. — Virágkora Vitéz Jánosnak, az egyetem első kancellárjának 1472-ben bekövetkező halálával véget ér. 1488—1490 között megszűnik.)

augusztus 6. után I. Mátyás a zágrábi egyházi nemeseket kiváltságaik elismerése mellett fölmenti a királyi kincstár adójától.

augusztus első fele II. Pál pápa követei Rudolf von Rüdesheim boroszlói püspök és Rangoni Gábor (Gabriele Rangoni) veronai származású minorita szerzetes révén a cseh koronát felajánlja IV. Kázmér lengyel királynak. (Kázmér elutasítja az ajánlatot. A követek ezt követően Budára jönnek, hogy I. Mátyást megnyerjék a Podjebrád György cseh király elleni fegyveres föllépésre.)

augusztus 18. Az erdélyi három „nemzet" (magyar, székely és szász) Kolozsmonostoron szövetséget köt I. Mátyás ellen; vezetőikül Szentgyörgyi János, Zsigmond és Ellerbach Bertold erdélyi vajdákat választják.

augusztus 19. I. Mátyás az erdélyi lázadás leverésére indul.

szeptember eleje I. Mátyás elfojtja az erdélyi lázadást. (Vezetői behódolnak a királynak, aki megkegyelmez nekik, a köznemesi alvezéreket azonban kivégezteti, vagy száműzi.)

szeptember 18. II. Pál pápa I. Mátyás többszöri kérésére bíborossá nevezi ki Várday István kalocsai érseket, fő- és titkos kancellárt.

október 3. I. Mátyás Tordán gyűlést tart az erdélyi lázadók megbüntetésére, egyúttal kegyelemben részesíti Kolozs megye nemességét.

október 25. előtt I. Mátyás Janus Pannonius pécsi püspök, főkincstartó mellé Ernuszt Jánost, a koronavám adminisztrátorát kinevezi kincstartóvá. (Ernuszt 1469-től a kincstartói teendőket egyedül látja el. Tisztségét haláláig, 1476 tavaszáig viseli. → 1467 után)

november 3. I. Mátyás Erdély nemességét felszólítja, hogy ne akadályozza a jobbágyok költözését Beszterce városába és környékére.

november I. Mátyás hadjáratot indít III. (Nagy) István moldvai vajda ellen, mert IV. Kázmér lengyel királynak hűbéresküt tett és támogatta az erdélyi lázadást. (→ 1475. augusztus 15)

december 15. I. Mátyás Moldvabányánál vereséget szenved III. (Nagy) István moldvai vajda seregeitől, és visszavonul.

az év folyamán Vetési Albert veszprémi püspök veszprémi építkezései során elkészül a címerével díszített vörös márvány pillérfő, az első keltezett magyar reneszánsz emlék. → 1482 — Aristotile Fioravante bolognai városi építész második útja (→ 1458) Magyarországon: a

dél-magyarországi erődítési munkálatokban vesz részt. — Az Itáliában élő karthauzi szerzetes, Pannoniai András (Andreas Pannonius), Hunyadi János egykori katonája, az uralkodói erényekről írt könyvét *(Libellus de virtutibus)* I. Mátyásnak ajánlja. (A kéziratos művet a modenai Este-könyvtár őrzi.)

1467 után

I. Mátyás átszervezi a kincstartóságot. (A kincstartó, az államháztartás legfőbb irányítója, az uradalmak kivételével — ezek a budai udvarbíró alá tartoznak — átveszi valamennyi királyi jövedelem kezelését. Hatásköre kiterjed a vidéki pénzügyi szervekre, a szabad királyi városokra, az erdélyi szászokra és az adószedésre is. A kincstartóság lesz a kancellária mellett a második legfontosabb hivatal.)

1468

január 7. Viktorin morvaországi helytartó apja, Podjebrád György cseh király nevében hadat üzen III. Frigyes német-római császárnak.

január 17. Meghal Szkander bég, Albánia uralkodója, a törökverő hadvezér.

január 19. I. Mátyás Kolozsvár városát feloldja a hűtlenség vétke alól.

február 12. előtt I. Mátyás Dengelegi Pongrác Jánost és Monoszlói Csupor Miklóst nevezi ki Szentgyörgyi Zsigmond és János valamint Ellerbach Bertold erdélyi vajdák utódaivá. (Tisztségüket 1472. augusztus 28-án még viselik.)

február Az erdélyi lázadásban részt vett Szapolyai Imre szepesi gróf kegyelmet kér és nyer a királytól. — III. (Nagy) István moldvai vajda behódol I. Mátyásnak. — II. Mehmed követei megérkeznek Váradra, hogy I. Mátyással fegyverszünetet kössenek.

március eleje I. Mátyás Egerben országtanácsot tart a Podjebrád György cseh király elleni háború ügyében.

március 31. I. Mátyás, III. Frigyessel való 1463. évi bécsújhelyi szövetségére hivatkozva, hadat üzen Podjebrád Viktorinnak, az Ausztriában pusztító cseh hadak fővezérének. (Április elején a magyar országnagyok is hadat üzennek Viktorinnak.)

április eleje I. Mátyás hadai megindulnak Podjebrád Viktorin ellen.

április 8. I. Mátyás saját kérelmükre védnöksége alá fogadja a cseh katolikus rendeket. (Prothas olmützi püspök Pozsonyban a katolikus rendek, valamint Olmütz, Boroszló, Brünn és Iglau városok nevében hűségesküt tesz a magyar királynak, aki a Podjebrád György cseh király ellen indítandó hadjárat célját a hit védelmében jelöli meg.)

április 9. I. Mátyás Prothas olmützi püspököt IV. Kázmér lengyel királyhoz küldi, hogy számára leánya, Hedvig hercegnő kezét megkérje. → 1469. május

április 19. II. Pál pápa keresztes hadjáratot hirdet Podjebrád György cseh király ellen.

április vége I. Mátyás és III. Frigyes német-római császár serege kiűzi a cseh csapatokat Ausztriából. I. Mátyás a királyi hadakkal megindul Podjebrád György cseh király ellen. (Megkezdődik a cseh háború. Befejeződik 1478-ban.)

május 3. I. Mátyás engedélyezi Pozsony és Nyitra megyéknek, hogy a köz- vagy nádori törvényszéket pénzen váltsák meg.

május 16. Podjebrád György cseh király IV. Kázmér lengyel király fiának, Ulászlónak ígéri a cseh koronát, ha Kázmér közvetít közte és I. Mátyás között.

május I. Mátyás elfoglalja a morvaországi Trebitsch (Třebíč) várát.

június 1. I. Mátyás II. Pál pápa követének, Rudolf von Rüdesheim boroszlói püspöknek a segélyek elmaradása miatt panaszkodik.

június 18. I. Mátyás a nádori törvényszék megváltására Nyitra megyében befolyt 2000 aranyforintot morvaországi táborába kéri küldetni.

június 28. I. Mátyás király bevonul Brünnbe. (Július 4.: elfoglalja Olmütz városát.)

július 11. I. Mátyás sürgeti III. Frigyes császárnál az Ausztriában összegyűlt keresztesek Csehországba jövetelét.

augusztus 22. III. Frigyes német-római császár a német fejedelmeket felszólítja, hogy adjanak segítséget a török ellen I. Mátyásnak, a „kereszténység főkapitányának".

augusztus 30. Nagybánya városa (Szatmár vm.) 13 ezer aranyforintért egy évre bérbe veszi a királytól a nagybányai, szebeni és offenbányai pénzverő kamarák jövedelmét.

augusztus I. Mátyás visszautasítja a Podjebrád György cseh király érdekében közvetítő IV. Kázmér lengyel király ajánlatát.

szeptember 8. I. Mátyás e napra országgyűlést hív össze Pozsonyba. (Szeptember 29.: a király szentesíti a törvényeket. Főbb törvénycikkek: 2.: az újonnan elfoglalt birtokokat a megintéstől számított 15 napon belül vissza kell adni; 4.: a király ne állíttasson fel új só- és harmincadhivatalt; 6.: az egytelkes nemesek mentesek az adó és az egyházi tized alól; 7.: a király egyszerű panaszra nem rendelheti el a nemesi birtokok lefoglalását; a nemesek, kivéve a familiárisokat, bírói ítélet nélkül nem foghatók le; 10.: a király a nemesek jobbágyait csak a végvárak megerősítésénél veheti igénybe; 11.: biztosítja a jobbágyok költözési jogát; 14.: a megajánlott adó, a subsidium szedése miatt egy évre felfüggesztik a jobbágyköltözést; 15.: senki sem kötelezhető, hogy egy évig katonáskodjék, kivéve ha a török vagy más ellenség megtámadja az országot; 16.: a király tartsa tiszteletben a koronázási dekrétumot. — Szeptember 28.: 21 főpap és báró kezességet vállal, hogy a király többé nem vet ki subsidiumot. Ez az eredetileg rendkívüli, de szinte minden évben kivetett adó portánként 1 aranyforintot tesz ki.)

szeptember 28. I. Mátyás Brassónak árumegállító jogot adományoz. (A város a Havasalföldéről és Moldvából érkező kereskedőkkel szemben érvényesítheti kiváltságát.)

október 4. I. Mátyás király Brassó városa számára a magyar pénzek mellett a havasalföldi pénzek használatát is engedélyezi.

október 8. I. Mátyás Schönberg György pozsonyi prépostot diplomáciai ügyekben követségbe küldi a bajor és szász hercegi udvarokba.

november 3. III. Frigyes német-római császár átengedi I. Mátyásnak örökös tartományai egyévi jövedelmét (1468. szeptember 29-től) a cseh háború költségeire; Mátyás kötelezi magát, hogy 1468-ban nem köt békét Podjebrád György cseh királlyal.

az év folyamán I. Mátyás Handó Györgyöt, volt alkancellárt első állandó római követévé nevezi ki. (Tisztségét 1470-ig látja el.) — I. Mátyás új értékálló dénárokat veret, amelyekből 100 dénár tesz ki 1 aranyforintot. — Újlaki Miklós macsói bán gótikus stílusban kibővítteti az újlaki (Valkó vm.) ferences templomot. — Martinus Bylica de Ilkusz lengyel csillagász, a pozsonyi egyetem tanára Pozsonyban megírja a város fölött megjelent üstökösről szóló művét *(Judicium de cometa qui apparuit anno 1468 in civitate Histropolitana)*. — Első ízben említik a magyarok Szűz Máriás lobogóját. (A török ellen harcoló keresztények szimbóluma.)

1469

február 12. I. Mátyás elfoglalja a morvaországi Spielberg várát.

március 10. I. Mátyás április 2-ig fegyverszünetet köt Podjebrád György cseh királlyal. (Április 7-én május 11-ig meghosszabbítják.)

május 3. A cseh katolikus rendek I. Mátyást Olmützben cseh királlyá választják. (Mátyás leteszi a királyi esküt.)

május vége I. Mátyás követeket küld IV. Kázmér lengyel királyhoz, hogy vele Csehország ügyében egyezkedjék, és leánya, Hedvig kezét újból megkérje. (Kázmér elutasítja az ajánlatot.)

június eleje II. Frigyes brandenburgi választófejedelem Boroszlóban visszautasítja I. Mátyás szövetségi ajánlatát.

június 15. I. Mátyás megerősíti Boroszló városa kiváltságait.

július 27. Podjebrád György cseh király fia, Viktorin I. Mátyás fogságába esik. (1472 áprilisában szabadul.)

július Podjebrád György az I. Mátyás elleni lengyel segítség, valamint II. Pál pápánál való közbenjárás fejében felajánlja a cseh koronát Ulászlónak, IV. Kázmér lengyel király fiának.

szeptember 2. I. Mátyás király életfogytiglan tartó barátsági szerződést köt IX. (Wittelsbach) Lajos, IV. Albert és Frigyes bajor hercegekkel. (Kötelezi magát, hogy cseh támadás esetén segítségükre lesz.)

szeptember 25. I. Mátyás engedélyezi az erdélyi szász városoknak, hogy a szebeni királybíró kivételével királybíráikat leválthassák, és helyükbe újakat választanak.

szeptember A török csapatok Szlavónián keresztül betörnek Krajnába és Karintiába.

október 5. I. Mátyás nyugtázza II. Pál pápa 25 ezer aranyforintot kitevő pénzküldeményét.

október Vitéz János esztergomi érsek, fő- és titkos kancellár vezetésével magyar küldöttség indul III. Frigyes német-római császárhoz. (I. Mátyás király felajánlja közvetítését a császár és a lázadó osztrák nemesek között; a cseh háború költségeire 400 ezer aranyforintot kér és azt kívánja, hogy a császár mondjon le a magyar királyi címről.)

november 2. I. Mátyás seregei a morvaországi Magyarbródnál vereséget szenvednek Podjebrád György cseh király hadától. (A csehek benyomulnak a Vág völgyébe.)

november 8. I. Mátyás a céhen kívüli nagybányai (Szatmár vm.) szabókat eltiltja a mesterség gyakorlásától.

november 30. I. Mátyás az országgyűlés (valószínűleg a királyi tanács kibővített ülése) határozatára hivatkozva adót vet ki.

december 23. Firenze a jó viszony ápolására két oroszlánt küld ajándékba I. Mátyásnak.

az év folyamán Körmöcbányán 29 ércmalom és 4 kohó működik.

1469 után

Elkészül a Mátyás kálvária. (Gótikus felső része zománcolt alakjaival a 15. század első negyedében keletkezett, reneszánsz alapzatát I. Mátyás megbízásából Cristoforo Caradosso olasz ötvös készítette Budán.)

1470

február 11.—március 11. I. Mátyás magyar király Bécsben III. Frigyes német-római császárral tárgyal. (A tárgyalás eredménytelen.)

február 21. I. Mátyás meghagyja az erdélyi vajdáknak és alvajdáknak, hogy hivatalnokaikat távolítsák el Beszterce városából.

március 20. I. Mátyás Kolozs mezővárost és Fejérd falu felét a szomszédos Kolozsvár városának adományozza, és meghagyja, hogy ezek lakói ugyanazokkal a jogokkal rendelkezzenek, mint a város polgárai.

március 27. I. Mátyás megerősíti a zágrábi egyházi nemesek kiváltságait.

április 14. I. Mátyás Korpona város (Hont vm.) új házakat építő polgárait 10 évre fölmenti a királyi kincstár adójának fizetése alól.

április 23. A király kinevezi Ernuszt János kincstartót Turóc megye örökös főispánjává.

április vége I. Mátyás folytatja a háborút Podjebrád György cseh király ellen.

május 2. I. Mátyás a háború költségeire 2 ezer aranyforintot kér Kassa városától.

május 3. I. Mátyás a hét Garam menti bányavárost örök időkre fölmenti mindennemű adó fizetése alól.

május II. Mehmed szultán elfoglalja Negroponte (Euboia) szigetét.

június 13. IV. Kázmér lengyel király követei a karintiai Villachban megkezdik tárgyalásukat III. Frigyes német-római császárral a magyar király elleni szövetség létrehozásáról. (A tárgyalások október 10-én eredménytelenül véget érnek, mert a császár nem hajlandó lemondani a magyar trónról IV. Kázmér fia, Ulászló javára.)

július 12. I. Mátyás a Morva folyó közelében fekvő Tobitschau (Tovačov) közelében sikeresen támad.

július 24. I. Mátyás visszautasítja Podjebrád György cseh király békeajánlatát. (Podjebrád kész a békére, ha Mátyás kiüríti az elfoglalt területeket.)

szeptember Podjebrád György cseh király visszautasítja I. Mátyás békeajánlatát. (Mátyás feltételei: ha Podjebrád halála után elfoglalhatja a cseh trónt, akkor lemond Morvaország és Szilézia birtokáról Podjebrád fia, Viktorin javára, magtalan halála esetén pedig Csehország is Viktoriné lesz.)

október 20. előtt A király Rozgonyi Jánost nevezi ki az elhunyt Pálóczi László országbíró utódául. (Tisztségét 1471 nyaráig viseli.)

október Török sereg pusztít Horvátországban és Szlavóniában.

november második fele I. Mátyás szentesíti a budai országgyűlés végzéseit. (A törvénykönyv bevezetése elsősorban a török ellen portánként 1 aranyforint adót rendel el, amelybe beleszámítják a királyi kincstár adóját is; az adót a városok, valamint a király és anyjának birtokai is kötelesek fizetni. Főbb törvénycikkek: 1.: az adószedők a szolgabírákkal együtt járjanak el; 3.: az egytelkes nemesek, a nemesek kúriáiban és allódiumain szolgáló jobbágyok adómentesek; 13.: a főpapok, bárók, nemesek egy évig nem tartoznak katonáskodni; 15.: a király zsoldosai a nemesek és az egyházi személyek házaiba ne szálljanak és jobbágyaiknak ne okozzanak kárt; 16.: a sókamarák a régi helyen legyenek. — 16 főpap és főúr kezességet vállal, hogy a király megtartja a végzéseket, és adót az országgyűlés beleegyezése nélkül nem vet ki.)

december 5. I. Mátyás szabadon engedi Laki Thúz János volt szlavón bánt, akit röviddel ezelőtt elfogatott.

december 31. II. Pál pápa elítéli IV. Kázmér lengyel és Podjebrád György cseh király közeledését.

az év folyamán Karai László kancelláriai titkár, a magyar király Rómában tartózkodó követe Budára hívja a nürnbergi Hess András (Andreas Hess) pápai nyomdászt, hogy itt, a királyi székhelyen nyomdát létesítsen.

1470 körül

Ismeretlen magyar költő latin éneket ír Szent László királyról *(De sancto Ladislao)* a Szent László legenda és a 14. századi krónikaszerkesztmény ismeretében. (Hun-magyar azonosságot hirdet; a 15. század végén lefordítják magyarra.)

1470 után

I. Mátyás évi adójövedelme átlag kb. 450 ezer aranyforintot tesz ki. Teljes évi bevétele ennek mintegy a kétszerese. — Buda és Pest városok kereskedelmük fénykorát élik. — Budán, a királyi udvarban Felix Ragusanus vezetésével másoló és miniatúra festőműhely működik.

1471

január 2. Rozgonyi Rajnald tárnokmester a király felszólítására intézkedik a városok távolmaradása miatt szünetelő tárnokszékek megtartásáról.

január 14. II. Pál pápa a cseh háború folytatására pénzt küld I. Mátyásnak.

január Meghal Várday István bíboros kalocsai érsek, fő- és titkos kancellár. (Vitéz János esztergomi érsek egy ideig egyedül tölti be a fő- és titkos kancellári méltóságot; szeptembertől ismét két főpap viseli egyidejűleg a tisztséget. → 1480 eleje)

március 19. I. Mátyás engedélyezi a szász városoknak, hogy Erdélyben bárhol moshassanak aranyat. Egyúttal Erdély minden birtokosának meghagyja, hogy ne gátolják a jobbágyaik költözését a szász városokba.

március 21. Meghal Podjebrád György cseh király.

május 27. A kuttenbergi királyválasztó országgyűlés (Jagelló) Ulászlót, IV. Kázmér lengyel király fiát (a későbbi II. Ulászló magyar királyt) választja cseh királlyá.

május 28. I. Mátyás Lorenzo Roverella pápai követtel megerősítteti cseh királlyá történt megválasztását. → 1469

június 19. I. Mátyás szövetséget köt Albert szász herceggel. (Albert lemond a cseh királyságra támasztott igényéről, Mátyás pedig megígéri, hogy ha III. Frigyes német-római császár elismeri cseh királyságát, Ernő és Albert szász hercegeket megerősíti csehországi birtokaikban.)

június 24. Összeül a német birodalmi gyűlés Regensburgban. (A törökök elleni védekezésről és a cseh királyság ügyéről tárgyal.)

június I. Mátyás Csehországban értesül a magyarországi főúri és főpapi összeesküvésről.

július 9. I. Mátyás Prothas olmützi püspököt IV. Kázmér lengyel királyhoz küldi, és a cseh királyság ügyében megegyezést ajánl. (Kázmér a javasolt feltételek alapján nem hajlandó tárgyalni.)

július 12. után A király leváltja Rozgonyi János országbírót és Matucsinai Gábor kalocsai érseket kinevezi az országbírói jelenlét bírájává. (Tisztségétől szeptemberben megválik.)

július 13. II. Pál pápa megbízza Lorenzo Roverellát, Regensburgban levő követét I. Mátyás cseh királyságának elismertetésével.

július 29. Vetési Albert veszprémi püspök vezetésével magyar küldöttség érkezik a regensburgi birodalmi gyűlésre.

július második fele—augusztus eleje I. Mátyás Budára érkezik, hogy a Vitéz János esztergomi érsek, fő- és titkos kancellár és Janus Pannonius pécsi püspök által vezetett, ellene irányuló összeesküvést leszerelje.

augusztus 22. Ulászlót, IV. Kázmér lengyel király fiát Prágában cseh királlyá koronázzák.

augusztus III. Frigyes német-római császár a regensburgi birodalmi gyűlésen nem ismeri el I. Mátyás cseh királyságát. — A törökök Isza boszniai pasa vezetésével betörnek Horvátországba és Szlavóniába, majd visszavonulóban a Szávánál felépítik Szabács várát.

szeptember 13. I. Mátyás levélben megköszöni Pomponius Laetus olasz humanista könyvküldeményét, amelyet Blandi, a király olasz miniátora hozott Rómából Budára.

szeptember 16—23. Matucsinai Gábor kalocsai érsek, az újonnan kinevezett fő- és titkos kancellár megválik az országbírói jelenlét bírói tisztségétől; a király Báthori Istvánt nevezi ki országbíróvá. (Méltóságát 1493 nyarán, július 19. után bekövetkezett haláláig viseli.)

szeptember 18. I. Mátyás szentesíti a budai országgyűlés végzéseit. (Főbb törvénycikkek: 1.: a király szükség esetén évente tartson országgyűlést minden országlakos összehívásával; 2., 10.: szabályszerű eljárás nélkül a nemesek nem foghatók el, vagyonuk nem kobozható el; 5.: köztörvényszékeket csak régi szokás szerint tartsanak; 7.: az országlakosok a régi törvények szerint katonáskodnak; 8.: a király öt — aranybulla, kettős-, titkos-, bírói és gyűrűs — pecsétet használjon; 11., 24.: adót csak az országgyűlés hozzájárulásával vessen ki, az egyházi személyeket adóval ne terhelje; 12.: az országos bíróságokon hozott ítéleteket tartsa tiszteletben, érvényteleníti az ország régi szokásai ellenére kibocsátott királyi okleveleket; 15.: vármegyei ispánságot csak nemes kaphat; 16.: biztosítja a jobbágyok költözési jogát; 18.: a pecséthasználatra feljogosított egyházak a király kegyurasága alatt álljanak; 19.: a Szentszékhez csak fellebbezés útján lehet fordulni; 28.: nemes megölése esetére visszaállítja az 1464-ben megszüntetett rövid perbehívást; 31.; elrendeli, hogy a dekrétumot minden megyének küldjék meg, és büntetés terhe alatt tartsák meg.)

szeptember 20. Az összeesküvők által a magyar trónra meghívott Kázmér hg, IV. Kázmér lengyel király fia hadat üzen I. Mátyásnak.

szeptember 21. 10 főpap és 36 főúr a lengyel hadüzenetre adott válaszában állást foglal I. Mátyás királysága mellett.

október 2. Kázmér hg seregeivel Lengyelországból megindul I. Mátyás ellen.

október 29. Kázmér hg Sáros vára alá érkezik. (Rozgonyi Rajnald, Perényi Miklós és István valamint néhány észak-magyarországi nemes csatlakozik hozzá.)

október 31. I. Mátyás Sopron városát 10 400 aranyforintért elzálogosítja Siegmund von Weyspriach osztrák főúrnak. (1473. október 10-én a várost kiváltja a zálogból.)

november 10. előtt I. Mátyás a boszniai királyságot Újlaki Miklós macsói bánnak adományozza. → 1472. május 7.

november Janus Pannonius pécsi püspök Kázmér lengyel hg előtt megnyitja Nyitra várának kapuit.

december 19. Vitéz János esztergomi érsek, fő- és titkos kancellár kibékül I. Mátyással.

december 23. IV. Sixtus pápa Marco Barbót követségbe küldi III. Frigyes császárhoz és I. Mátyáshoz. (Feladata, hogy a két uralkodót megnyerje törökellenes terveinek, továbbá hogy békét közvetítsen a magyar király és a Jagellók — Ulászló, IV. Kázmér és Kázmér hg — között.

december 26. Kázmér hg elhagyja Magyarországot. (Nyitra várában kisebb lengyel őrséget hagy; néhány hét múlva ez is meghódol a királynak.)

az év folyamán I. Mátyás új típusú aranyforintot veret. — A király udvarába hívja a lipcsei egyetemen magiszteri címet nyert asztrológust, Janus Tolhoffot. — Galeotto Marziót Taddeo Ugoleto váltja fel a királyi könyvtárőri tisztségben.

1472

március 1. IV. Sixtus pápa elismeri I. Mátyás cseh királyságát. Felhatalmazza Marco Barbót, Magyarországra, Lengyelországba és a német birodalomba küldött követét, hogy IV. Kázmér lengyel királyt és fiát, Ulászlót kiközösítse, ha I. Mátyás magyar királlyal szemben továbbra is ellenségesen viselkednek és akadályozzák az eretnekek elleni harcban.

március 27. A szlavóniai Medvevárban (Zágráb vm.) menekülés közben, tüdőbajban meghal Janus Pannonius pécsi püspök, a latin nyelvű humanista magyar világi líra megteremtője.

március 31. Megkezdődnek a békealkudozások IV. Kázmér lengyel király és I. Mátyás követei között.

március I. Mátyás lefogatja az összeesküvő Vitéz János esztergomi érseket, fő- és titkos kancellárt. (Április 1-én szabadon bocsátja, az érsekség várait azonban a boroszlói születésű Beckensloer János egri püspökre bízza. Ettől kezdve mind gyakrabban megesik, hogy a király idegeneket nevez ki egyházi főméltóságokra.)

április 13. IV. Sixtus pápa szövetséget köt Velencével és Nápollyal a török ellen, és részvételre szólítja fel a keresztény fejedelmeket.

április második fele Megnyílik az I. Mátyás által összehívott országgyűlés Budán. (Május 1.: a király szentesíti a törvényeket. Főbb törvénycikkek: 1.: az elfoglalt birtokokat június 24-ig vissza kell adni tulajdonosainak; 8.: külföldi só Szlavónia kivételével másutt nem árusítható; 9.: megerősíti az egyházak, egyházi személyek, bárók és nemesek kiváltságait; 10.: az egytelkes nemesek adómentesek; 12.: Szlavóniában régi szokás szerint a Magyarországon kivetett adónak csak a felét fizetik; 13.: a király két éven belül nem tart országgyűlést; 15.: a koronázási dekrétumot megtartja és adót az országlakosok akarata ellenére nem vet ki.)

május 7. A boszniai királlyá koronázott Újlaki Miklós hűségesküt tesz a királynak és anyjának, Szilágyi Erzsébetnek. (Méltóságát haláláig, 1477-ig viseli.)

május 8. I. Mátyás fegyverszünetet köt IV. Kázmér lengyel királlyal.

május 17. I. Mátyás Bernhard von Rohr salzburgi érsek kérésére magára vállalja az érsekség birtokainak védelmét. → 1479. október 3.

május 31. I. Mátyás 1473. május 1-ig fegyverszünetet köt Ulászló cseh királlyal.

június 13. I. Mátyás védnöksége alá fogadja III. Frigyes német-római császár lázadó osztrák alattvalóit. (Később sereggel is támogatja őket.)

június közepe Karai László budai prépost, alkancellár a személynök, a királyi személyes jelenlét bíróságának a vezetője. (Tisztségét 1483-ig viseli. Ezalatt megszervezi a személynöki irodát, melyet később — első ízben 1496. május 29-én — kisebb kancelláriának, cancellaria minornak hívnak.)

július I. Mátyás megkísérli Albert Achilles brandenburgi választófejedelmet Ulászló cseh királlyal szemben a maga oldalára állítani (Nem tudja megnyerni.) — Uzun Haszan, az Akkojunlu türkmén törzs fejedelme Kelet-Anatóliában háborút indít II. Mehmed szultán ellen.

augusztus 8. Meghal Vitéz János esztergomi érsek, fő- és titkos kancellár. (Érseki széke 1474-ig betöltetlen marad.)

szeptember 6. után III. Frigyes és I. Mátyás követei megkísérlik az egyezkedést. (A császár kész elismerni Mátyás cseh királyságát, ha az kivonja zsoldosait Ausztriából, és a lázadó osztrákokat a császár hűségére téríti.)

október 2. I. Mátyás Kisszeben városát (Sáros vm.) Kassa és Buda városok kiváltságaival ruházza fel.

október 20. Marco Barbo pápai követ tanácskozásra a sziléziai Neisse városába rendeli I. Mátyás, IV. Kázmér lengyel és Ulászló cseh király megbízottait. (A tanácskozás nem vezet eredményre. → 1473. augusztus 15.)

december 30. előtt A király Magyar Balázst kinevezi Dengelegi Pongrác János és Monoszlói Csupor Miklós erdélyi vajdák utódává. (Tisztségét 1475. június 6-án még viseli.)

az év folyamán I. Mátyás megszünteti a bányával össze nem kötött budai és kassai pénzverő kamarát.

1473

február I. Mátyás seregei elfoglalnak néhány határ menti helységet Alsó-Ausztriában.

április 25. III. Frigyes német-római császár az augsburgi birodalmi gyűlésre megy, hogy I. Mátyás ellen a birodalmi rendek támogatását kérje.

június 5. Hess András kinyomtatja Budán és Karai László budai prépost alkancellárnak ajánlja a Budai Krónikának nevezett *Chronica Hungarorum*ot. (Szerzője a magyarok történetét egy 14. századi geszta-kéziratnak, valamint Tótsolymosi Apród János küküllei főesperes Nagy Lajos életrajzának átvételével és folytatásával egészen 1473-ig mutatja be.)

június 28. I. Mátyás tudósítja az osztrák rendeket, hogy III. Frigyes német-római császár elutasító magatartása miatt más utat választ cseh királysága elismertetéséhez.

július 12. A kolozsvári ötvösök céhszabályzata többek közt megszabja, hogy a mesterek hány legényt foglalkoztathatnak. (A szabályzat jelzi, hogy megkezdődött a céhek bezárulása.)

augusztus 15. IV. Kázmér lengyel, Ulászló cseh és Mátyás magyar király megbízottai újabb tanácskozásra gyűlnek össze a sziléziai Troppauban. (Szeptember 27-én a tanácskozás az álláspontok összeegyeztethetetlensége miatt eredmény nélkül feloszlik. Mátyás ragaszkodik az általa elfoglalt cseh területekhez, amelyek birtoklását IV. Kázmér lengyel király leányával, Hedviggel kötendő házasságával szeretné véglegesíteni, amit azonban sem Kázmér, sem fia, Ulászló nem fogad el.)

augusztus Az augsburgi birodalmi gyűlés követsége megérkezik Budára. (Felszólítja I. Mátyást, hogy az Alsó-Ausztriában elfoglalt várakat szolgáltassa vissza, csapatait vonja ki, és küldjön követet az eljövendő birodalmi gyűlésre, amelyen a török elleni hadjárat megszervezéséről lesz szó.)

november 9. I. Mátyás Szeged városának a kunokéval azonos legeltetési és használati jogot biztosít a Duna—Tisza közén fekvő kunlakta területeken.

november 19. I. Mátyás december 8-ra országgyűlést hirdet Budára, hogy a követei által Lengyel- és Törökországból hozott híreket a rendekkel megtárgyalja. (Az országgyűlést valószínűleg nem tartják meg.)

november II. Mehmed szultán legyőzi Uzun Haszan türkmén fejedelmet. — III. (Nagy) István moldvai vajda elűzi Radult a havasalföldi vajdaságból, és helyébe Basarabot ülteti.

december 6. A magyar sereg visszafoglalja a lengyelektől a Zemplén megyei Homonna és Nagymihály várakat.

december 9. A király elrendeli a székelyek összeírását (eredménye nem ismert), egyszersmind megtiltja a székely előkelőknek, hogy a lófőktől vagy a gyalogosoktól adót követeljenek.

az év folyamán Felépül a Szapolyaiak csütörtökhelyi (Szepes vm.) gótikus kápolnája. — Megkezdődik a visegrádi királyi palota építése, gótikus stílusban reneszánsz díszítőelemekkel. (Befejeződik: 1484-ben.) — Az ismeretlen nevű jánosréti mester Garamszentbenedeken és Jánosréten (Bars vm.) oltárképeket készít.

1474

január 13. I. Mátyás IV. Kázmér lengyel király felszólítására megbízottakat küld újabb béketárgyalásokra.

február 8. Ali szendrői bég (miután végigdúlta a Temesközt) kirabolja és felgyújtja Váradot. (Utána bántatlanul kivonul az országból.)

február 21. I. Mátyás és IV. Kázmér lengyel király követei Ófaluban (Szepes vm.) megkötik a békét. (Visszaállítja a korább-

bi határt.) A békeszerződést kiegészítő okmányba február 23-án belefoglalják Ulászló cseh királyt is, aki hároméves fegyverszünetet köt Mátyással. (A magyar király február 27-én, a magyar országnagyok az ország nevében pedig április 24-én erősítik meg a békeszerződést.)

március 11. Ulászló cseh király követei I. Mátyás ellen Nürnbergben szövetséget kötnek III. Frigyes német-római császárral. (A szövetséghez március 13-án IV. Kázmér lengyel király is csatlakozik. Vállalja, hogy június 24-re felkészül a háborúra.)

március 12. I. Mátyás Marco Barbo pápai követtől segélyt kér a török elleni háborúra.

március 14. I. Mátyás felszólítja a német birodalom fejedelmeit, hogy küldjenek segítséget a török ellen.

április 1. I. Mátyás kiegyezik a lengyel Komorovszki Péterrel, aki Észak-Magyarországon több várat birtokol, és rablólovagként rettegésben tartja a környéket.

tavasza A király kinevezi Beckensloer János egri püspököt, fő- és titkos kancellárt esztergomi érsekké. (IV. Sixtus pápa 1475. április 24-én megerősíti. Beckensloer tisztségét szökéséig, 1476. február 13-ig látja el, érseki címét azonban továbbra is viseli.)

június 8. I. Mátyás Uzun Haszan türkmén fejedelem leveleit, amelyben a török elleni fellépésre buzdítja, továbbítja IV. Kázmér lengyel királynak, közreműködését kérve a török háborúban.

július Török portyázó csapatok dúlnak a Dráva—Száva közben.

augusztus I. Mátyás a lengyel és cseh készülődések hírére zsoldos seregével, 6—8 ezer emberrel Sziléziába vonul.

szeptember 13. I. Mátyás összehívja Boroszlóba a sziléziai rendek gyűlését. (A háború költségeire adót kér.)

szeptember 28. Ernő szász választófejedelem Boroszlóból tájékoztatja Vilmos szász herceget a Mátyással szemben Magyarországon és Sziléziában támadt elégedetlenségről.

október eleje IV. Kázmér lengyel király hadával (az egykorúak szerint mintegy 50 ezer emberrel) benyomul a magyar király kezén levő Sziléziába.

október 2. A rendek (főpapok, bárók és választott nemesek) kiadják a Sziléziában tartózkodó király megbízásából tartott budai országgyűlés végzéseit. (Később, de ugyancsak október 2-i kelettel a király szentesíti a törvényeket. Főbb törvénycikkek: 1.: a török elleni harcra portánként 1 aranyforint adót ajánlanak meg; ennek fizetésére a király és anyja birtokai, valamint a városok is kötelesek; 2—3.: az adó fejében a megyék részesülnek a királyi sóból; 4.: minden megye két nemest választ a porták, de nem a füstök — háztartások — összeírására; 7.: az országlakosok egy évig nem katonáskodnak, kivéve a török támadást; 10.: egy évig nem tartják meg a nyolcados törvényszékeket; 14.: egy évre felfüggesztik a jobbágyok költözési jogát; 15.: katonák jogtalan megszállása és fosztogatása eseteire rövid idézést rendel el.)

október 4. Ernuszt János szlavón bán és kincstartó, mint a királyi jövedelmek kezelője vállalja, hogy az október 2-i végzés értelmében a sót a megyéknek kiutalja.

október 6. I. Mátyás és Ernő szász választófejedelem megerősíti az 1471. június 19-én kötött szövetséget.

október közepe I. Mátyás a főserreggel Boroszló városába zárkózik, Szapolyai Istvánt és Kinizsi Pált portyázó lovascsapatokkal a lengyel sereg hátába küldi.

október 25. körül IV. Kázmér lengyel és Ulászló cseh király egyesült serege körülzárja és megostromolja Boroszlót.

október 30. I. Mátyás és Aragóniai Beatrix, Ferdinánd nápolyi király leánya eljegyzését kihirdetik Boroszlóban.

november 16. A Boroszló városát ostromló IV. Kázmér és Ulászló (mert seregük a magyar portyázások következtében nem

jut élelemhez) élelmet és fegyverszünetet kér a Boroszlóban megostromolt I. Mátyástól.

december 8. I. Mátyás magyar és Ulászló cseh király 1477. május 25-ig fegyverszünetet köt, IV. Kázmérra is kiterjedő érvénnyel. (A lengyel hadak elvonulnak Sziléziából.)

december 12. A király nem engedi, hogy a városi polgárok házanként adózzanak. (Kassai adat.)

december I. Mátyás Szapolyai István szepesi grófot kinevezi Szilézia és a két Lausitz főkapitányává. (Ebben a minőségében egyszersmind a király helyettese. → 1479) — Magyar Balázs erdélyi vajda katonasággal megy Moldvába, hogy a Szulejmán pasa nagyvezér által vezetett török támadás kivédésében megsegítse III. (Nagy) István vajdát. — I. Mátyás kinevezi Váradi Péter kancelláriai írnokot kancelláriai titkárrá. (Tisztségét 1480 elejéig viseli. A kancelláriai titkárnak, mint a király bizalmasának a jelentősége megnő a királyi tanácsban, az ügyek jelentős részét ő terjeszti elő.)

az év folyamán Elkészül a *Birk-kódex*. (A kézirattöredék Váci Pál domonkos szerzetes magyar fordításában Szent Ágoston reguláit és Szent Domonkosnak az általa alapított apácaszerzet számára írt szabályait tartalmazza.) — Megkezdődik a kassai Szent Erzsébet templom kétszárnyú főoltárának festése. (A 48 gótikus táblaképből álló három képsorozat Szent Erzsébet és Szűz Mária életét, illetve Krisztus szenvedéstörténetét mutatja be. Három mester munkája. 1477-ben készül el.)

1474—1481

Franciscus de Kastello Ithalico de Mediolano olasz miniatúrafestő Magyarországon illusztrálja Kálmáncsehi Domokos székesfehérvári prépost breviáriumát.

1475 előtt

Beckensloer János egri püspök gótikus püspöki palotát építtet Egerben.

1475

január 9. I. Mátyás közli IV. Sixtus pápával, hogy a török elleni érdemleges harcot csak akkor vállalja, ha megfelelő segítséget kap.

január 10. III. (Nagy) István moldvai vajda és Magyar Balázs erdélyi vajda Vasluinál győzelmet arat a Moldvába benyomult Szulejmán pasa, ruméliai beglerbég serege felett.

január Sziléziában egyes főurak lázadást szerveznek I. Mátyás ellen. A király a lázadást leveri.

február 9. III. Frigyes német-római császár tudatja alattvalóival, hogy az I. Mátyás magyar és Ulászló cseh király közötti 1474. évi fegyverszünetbe, mint a Jagellók szövetségesét, őt is belefoglalták.

február 13. I. Mátyás új városi tanácsot nevez ki Boroszlóban. (Február 19-én módosítja a város tanácsválasztási rendszerét.)

április 24. I. Mátyás e napra (március 22-i meghívóval) országgyűlést hív össze Budára. (Az országgyűlésre 1464 óta először kapnak meghívást a szabad kir. városok. → május 29.) — Thurzó János szerződést köt a 7 Garam menti bányavárossal (Körmöcbánya, Besztercebánya, Selmecbánya, Újbánya, Bakabánya, Libetbánya, Bélabánya), és kötelezi magát, hogy a bányákban vízelvezető berendezést épít. (Május 15-én a király jóváhagyja a szerződést, és felhatalmazza Thurzót, hogy az ország más

bányáiban is vízemelő gépeket állítson fel.)

május 29. A király szentesíti a budai országgyűlés törvényeit. (Főbb törvénycikkek: 1.: a király tartsa meg az 1464. évi dekrétumot; 2., 6.: a portánként megajánlott 1 aranyforint adót, amelybe a királyi kincstár adója is beszámítandó, a király csak a török ellen használhatja fel; egytelkes nemesektől, egyházi nemesektől, zsellérektől nem szedetheti be; 3.: az országlakosok egy esztendeig nem kötelezhetők sem katonáskodásra — kivéve a szultán támadását —, sem országgyűlési részvételre; 4.: a király rendkívüli adót többé ne vessen ki, a katonáskodást illetően álljon vissza a régi rend; 10.: a király és mások — főként udvaroncai — által jogtalanul elfoglalt nemesi javakat vissza kell adni. A törvénykönyv befejezése a főbb hatalmaskodások eseteire visszaállítja az 1464-ben eltörölt rövid idézést.)

június 9. I. Mátyás engedélyezi a szász székeknek, Beszterce és Brassó városának, valamint a Barcaság lakóinak, hogy adójukat 10 ezer aranyforinttal megválthassák.

június 20. III. (Nagy) István moldvai vajda értesíti I. Mátyást, hogy a török sereg a fekete-tengeri Caffa városát ostromolja, és a hírek szerint utána Moldva és Magyarország ellen indul.

július 24. I. Mátyás a török hadjáratra tüzéreket kér Bártfa városától.

augusztus 15. előtt A király Dengelegi Pongrác Jánost nevezi ki Magyar Balázs erdélyi vajda utódául. (Tisztségét 1476. szeptember 5-én még viseli.)

augusztus 15. III. (Nagy) István moldvai vajda elpártol IV. Kázmér lengyel királytól és visszatér a magyar király hűségére. → 1485. szeptember 15.

szeptember II. Mehmed szultán békeajánlatot tesz I. Mátyásnak. (A király elutasítja.)

október 15. I. Mátyás elindul seregével a déli határ felé. (Távolléte idejére az ország kormányzását Szapolyai Imre szepesi grófra bízza.)

november 17. III. Frigyes német-római császár békét és szövetséget köt (Merész) Károly burgundiai herceggel. (Ezzel meghiúsítja I. Mátyás király tervét, hogy a herceggel a császár ellen szövetkezzék.)

november 30. I. Mátyás Péterváradról (Szerém vm.) a pápai segély elmaradását panaszolja, valamint azt, hogy IV. Sixtus pápa nem küldte el legátusát a bullákkal, amelyek biztosítanák őt ellenségei hátbatámadása ellen.

december 15. IV. Sixtus pápa Alessandro Forli bíborost küldi III. Frigyes császárhoz, hogy békét közvetítsen közte és I. Mátyás között.

december közepe I. Mátyás Péterváradon II. Mehmed szultán követeivel tárgyal, eredménytelenül.

december vége A magyar sereg a király vezetésével átkel a Száván.

az év folyamán Taddeo Ugoleto olasz humanista I. Mátyás megbízásából megvásárolja a bolognai Manfrediniek könyvtárát.

1475—1490

Elkészül a lőcsei Szent Jakab-templom „Vir dolorum" faoltára. (A lőcsei faszobrász iskola és egy ismeretlen festő alkotása.)

1475—1500

Elkészül a legrégibb magyar csízió, versbe szedett naptár. (A latin eredeti egész Európában közel azonos szövegéből készült magyar fordítást egy 1462-ből származó latin nyelvű kódex őrizte meg, melybe a csíziót utóbb másolták be.)

1476

január—február I. Mátyás megostromolja és február 15-én visszafoglalja a töröktől a Száva déli partján álló Szabács várát. Az ostromban életét veszti Frantisek Hag, a király első zsoldoskapitánya. (Az ostromot és a vár bevételét a közel egykorú *Szabács Viadala*, a legrégibb, eredetiben fennmaradt magyar nyelvű históriás ének örökíti meg. A 150 sorból álló nyelvemlék csak töredék; a költemény eleje hiányzik.)

február 2. I. Mátyás megköszöni IV. Sixtus pápának a kért bullák elküldését, de panaszkodik a segély elégtelensége miatt.

február 13. Beckensloer János esztergomi érsek, fő- és titkos kancellár III. Frigyes német-római császárhoz szökik. (Jelentős pénzösszeget és az esztergomi könyvtár több könyvét viszi magával; érseki címét megtartja, de az érsekség ténylegesen 1480-ig betöltetlen.)

március eleje I. Mátyás a török harctérről visszaérkezik Budára.

március 2—3. Ernuszt János szlavón bán és kincstartó végrendeletében meghagyja, hogy a budavári Nagyboldogasszony (Mátyás-) templom mellé kápolnát építsenek, fiát, Ernuszt Zsigmond pécsi püspököt pedig a pécsi székesegyház restaurálására kéri.

március 27. I. Mátyás tudatja IV. Sixtus pápával, hogy a török elleni háborút folytatni fogja. (Mégsem került rá sor.)

május II. Mehmed szultán (Szabács elestének hírére) a török sereggel Moldva elfoglalására indul. (I. Mátyás Báthori István országbírót küldi III. István vajda megsegítésére.)

június 10. I. Mátyás közvetítőnek ajánlkozik Svájc és Burgundia háborújában.

július 26. III. (Nagy) István moldvai vajda a Valea Albă-i csatában vereséget szenved a szultán hadától.

augusztus 10. után Báthori István országbíró csatára kényszeríti és megveri a Moldvából a magyar sereg jövetelének hírére visszavonuló II. Mehmed szultán utóvédjét.

augusztus 29. I. Mátyás továbbítja a seregnek a IV. Sixtus pápa által küldött segélyt, 71 577 aranyforintot.

augusztus Dóczi Péter, Imre és László királyi kapitányok kiűzik a Temesközből az Ali bég, Szerbia kormányzója által vezetett török sereget.

nyara Bocskai Péter, az elhunyt Ernuszt János szlavón bán volt vicebánja a báni szék üresedése idején előbb báni megbízottként, majd báni címmel kormányozza Szlavóniát. (Bocskai ettől kezdve két évtizeden át a szlavón köznemesség vezére.)

szeptember 8. I. Mátyás felszólítja a városokat, hogy küldjék el megbízottaikat Handó György kincstartóhoz, hogy a fizetendő adó összegében megállapodjanak. (A király meg-megújuló törekvései a városi adómegajánló kamara felállítására, a városok visszautasító magatartása miatt nem járnak sikerrel.)

ősze A szlavón és a horvát-dalmát báni tisztséget ettől kezdve azonos személy, illetve személyek viselik.

szeptember 10. A váradi káptalan és az erdélyi szabad királyi városok (Nagyszeben, Brassó, Kolozsvár, Beszterce, Segesvár, Torda, Enyed, Gyulafehérvár, Szászváros és Meggyes) között per indul a váradi (vadkerti) vásárvám ügyében. (A perbe az erdélyi városok mellett később belépnek Buda, Pest, Székesfehérvár, Kassa, Pozsony, Eperjes, Bártfa, Lőcse és Ráckeve városok is. → 1478. április 5.)

október 16. előtt A pécsi országgyűlés portánként egy aranyforint adót ajánl meg.

október A glogaui hercegség örökösödési ügyében kiújul az ellenségeskedés Ulászló cseh és I. Mátyás magyar király között.

október—november Báthori István országbíró hadával Moldvából benyomul

Havasalföldre. (A törökbarát Basarab vajdát elűzi, és helyébe IV. Vlad Tepeşt ülteti.)

december 5. III. Frigyes német-római császár és Ulászló cseh király megújítja 1474. évi szövetségét.

december 10. Aragóniai Beatrix, I. Mátyás jegyese megérkezik Székesfehérvárra, ahol a király személyesen fogadja. (December 12-én Beatrixot magyar királynévá koronázzák.)

december 22. I. Mátyás és Aragóniai Beatrix házasságot köt Budán. (A menyegzőn a kórus francia mesterek műveit adja elő.)

december A törökök elfoglalják a magyarok által az al-dunai Szendrő környékén emelt kisebb erődítményeket és betörnek Erdélybe.

az év folyamán Első ízben említik a királyi ítélő táblát (tabula regia iudiciaria), a főpapokból, bárókból, ítélőmesterekből és választott nemesi ülnökökből álló egységes — bár nem állandó — bírói tanácsot, melynek élén az ország nagybírái: a nádor, az országbíró vagy a személynök ítélkezik. — Karai László budai prépost, személynök megválik alkancellári címétől. (Az alkancellári tisztség elsorvad; az 1486. évi 73. törvénycikk inkább csak elvileg tartja fenn.) — Kassai István kőfaragó a diósgyőri vár építkezésein dolgozik. — Gótikus stílusban megkezdődik a pozsonyi káptalani templom átépítése. (Befejeződik 1482-ben.) — Olasz mester elkészíti I. Mátyás első ismert éremarcképét.

1476 körül

Francesco Bandini olasz humanista körül újplatonista kör alakul a budai királyi udvarban. (Nevesebb tagjai: Váradi Péter kancelláriai titkár, Báthori Miklós váci püspök és Garázda Péter nyitrai főesperes.)

1476 után

Egyre több olasz, főleg firenzei kereskedő fordul meg Budán.

1477

január Havasalföldön török segítséggel elűzik IV. Vlad Tepeşt és ismét Basarab kerül a vajdai székbe.

február 4. A kásatörő-malom első ismert magyar nyelvű okleveles említése.

március 12. I. Mátyás szövetséget köt a Német Lovagrenddel IV. Kázmér lengyel király ellen.

március 17. A fellázadt osztrák főurak többsége kiegyezik III. Frigyes német-római császárral, Ausztria főhercegével.

május 24. Baldasare de Piscia pápai követ IV. Kázmér lengyel és Ulászló cseh királyt kiközösítés terhe mellett eltiltja a magyar király megtámadásától.

tavasza I. Mátyás országtanácsot tart Budán. (Tárgya a III. Frigyes császár elleni háború kérdése.)

június 10. III. Frigyes német-római császár beiktatja Ulászló cseh királyt Csehország hűbérbirtokába és a választófejedelmi méltóságba.

június 12. I. Mátyás hadat üzen III. Frigyesnek. (Indokai: a császár ígérete ellenére sem iktatta be őt Csehország hűbérbirtokába; osztrák szövetségeseit a fegyverszünet ellenére megtámadta; a török ellen nem ad segítséget.)

június 26. III. Frigyes császár kiáltványa a magyar országnagyokhoz. (Királyuk el-

len próbálja őket hangolni, kárhoztatva annak nyugati politikáját.)

július 3. I. Mátyás megszünteti Várad vásárjogát, illetve a váradi vásárokat Debrecenbe helyezi át. (→ 1478. február 17.)

július közepe A magyar sereg Győrben gyülekezik. (Az egykorúak szerint mintegy 10 ezer gyalogosból és 7 ezer lovasból áll.)

július 21. Ulászló cseh király kivonja csapatait Alsó-Ausztriából. (Ezzel magára hagyja szövetségesét, III. Frigyes császárt.)

július vége A magyar sereg — Zeleni János vezetésével — benyomul Alsó-Ausztriába. (Elfoglalja Hainburgot, Klosterneuburgot, körülzárja Bécsújhelyet, Kremset és Steint.)

augusztus 3. IV. Sixtus pápa kezdeményezésére I. Mátyás és III. Frigyes között béketárgyalások kezdődnek. (A király 752 ezer aranyforintot követel a császártól, aki a követelést visszautasítja.)

augusztus közepe A császárral kezdett béketárgyalások meghiúsulása után a hadjáratot személyesen irányító I. Mátyás körülzárja Bécs városát. (Ezt követően a magyar csapatok elfoglalják a Bécs körüli városokat, köztük Korneuburgot, Tullnt és Sankt Pöltent. A magyar lovasság Linzig portyázik.)

szeptember 9. Kolozsvár városa a helybeli kovácsoknak céhszabályzatot adományoz. (A szabályzat a céhbelieknek védelmet nyújt a kontárok ellen.)

szeptember 16. IV. Sixtus pápa nem ismeri el Ulászló cseh király beiktatását Csehország hűbérbirtokába.

október 18. I. Mátyás a török veszélyre való tekintettel felhatalmazza Szlavónia nemességét, hogy a nemesi fölkelés szervezésére a bánok (Egervári László és Laki Thúz János) mellé kapitányokat válasszanak; négy évre elengedi nekik az adót.

október—november A felső-ausztriai Gmundenben újabb béketárgyalások folynak I. Mátyás király megbízottai és III. Frigyes császár közt. (A magyar békeküldöttség vezetője Rangoni Gábor egri püspök, fő- és titkos kancellár.)

december 1. III. Frigyes császár Gmundenben, I. Mátyás Korneuburgban aláírja a békét. (Főbb pontjai: A császár és a király minden olyan szövetséget felbont, amely viszonyukat megrontaná; egyikőjük sem avatkozik bele a másik országának ügyeibe; Mátyás kivonja csapatait Ausztriából, mihelyt a császár beiktatja őt Csehország hűbérbirtokába, és felruházza a választófejedelmi méltósággal; Frigyes meghatározott idő alatt 100 ezer aranyforint hadikárpótlást fizet Mátyásnak, aki a határidő lejárta után bármely úton megszerezheti a pénzt; a magyar király az elfoglalt osztrák várakat visszaadja, ha a császár a melléállt osztrák nemességet közkegyelemben részesíti. A békeszerződés titkos záradékában Mátyás lemond a 100 ezer aranyforint kárpótlásról, ha a császár beiktatja Ferdinánd nápolyi király fiát, Frigyest, Milánó hűbérébe, és ha eljegyzi vele leányát, Kunigundát.)

december 2. III. Frigyes felszólítja Csehország lakóit, hogy ismerjék el I. Mátyást cseh királynak.

december 10. IV. Sixtus pápa bíborossá nevezi ki Rangoni Gábor egri püspököt, fő- és titkos kancellárt és Aragóniai Jánost, Ferdinánd nápolyi király fiát, I. Mátyás sógorát.

december 13. I. Mátyás mint cseh király leteszi az esküt III. Frigyes császár előtt Korneuburgban.

1477 körül

Felépül a brassói Fekete-templom. (A csarnoktemplom legszebb magyarországi példája.)

1477—1480

Hess András budai nyomdája megszűnik.

1478 előtt

Hentel székesfehérvári polgár a Péter-Pál templom mellé kápolnát építtet.

1478

január 15. Baldasare de Piscia pápai követ kiközösíti Ulászló cseh királyt és támogatóit.

február 14. I. Mátyás e napra (1477. december 22-i meghívóval) országgyűlést hív össze Budára. (Március 29.: a király szentesíti a törvényeket. Főbb törvénycikkek: 1—2.: a jelen és következő öt évre a királyi kincstár adójának beszámításával portánként 1 aranyforint adót ajánl meg; 3.: a főpapok, bárók és nemesek ezalatt nem katonáskodnak, kivéve az ország megtámadását; 4.: az egytelkes nemesek adómentesek; a szántóval vagy szőlővel bíró zsellérek viszont fizetnek; 5.: az adókirovó mellé a megyék állítsanak egy nemest; 7.: köztörvényszéket néhány déli megye kivételével 5 évig ne tartsanak; 8.: a birtokfoglalókkal szemben a rövid perbehívás érvényesítendő; 9.: egyszerű panaszra a nemesek birtokai nem foglalhatók le; 10.: a király a rendek tudta nélkül ne fogasson le és ne száműzzön senkit; 11.: eltörli a macsói bánság nyolcados törvényszékét; 12.: az országgyűlésen megválasztott főpapok és bárók vagy azoknak legalább a fele a főkancellárral, a nádorral és az országbíróval együtt köteles részt venni a nyolcados és az azon kívül tartott törvényszékek bíráskodásán.)

február 17. I. Mátyás az 1476-ban megkezdett váradi vámper végleges lezárásáig visszaadja Váradnak 1477. július 3-án elvett vásárjogát. → április 5.

március 7. I. Mátyás elrendeli az omladozó vagy rombadőlt budai házak kijavítását, illetve felépítését.

március 28. Ulászló cseh király és I. Mátyás megbízottai Brünnben megfogalmazzák a békeszerződés első tervezetét. (Mátyás elismeri Ulászló cseh királyságát, kötelezően megadja neki a cseh királyi címet, míg Ulászló Mátyás viszonylatában erre nem kötelezhető; Ulászló a Mátyás birtokában levő tartományokat 400 ezer aranyforint ellenében bármikor visszaválthatja. → szeptember 30)

április 5. Guti Ország Mihály nádor a váradi káptalannal szemben a városok javára dönt az 1476-ban megkezdett váradi vámperben, és új vámszabályzatot léptet életbe.

április I. Mátyás felajánlja, hogy segítséget nyújt Miksának, Burgundia urának, III. Frigyes német-római császár fiának Franciaország elleni háborújában.

május 14. Vingárti Geréb Péter az erdélyi vajda. (Tisztségét 1479. január 26-án még viseli.)

július 3. I. Mátyás Dóczi Pétert követségbe küldi II. Mehmed szultánhoz az általa kezdeményezett béketárgyalások megkezdésére.

augusztus 10. I. Mátyás megállapodik (Fehér) Konrád ölsi herceggel, hogy hercegi tartományát halála után ő örökli. (→ 1489. szeptember)

augusztus 12. I. Mátyás hadat üzen Albert Achilles brandenburgi választófejedelemnek és fiának, János brandenburgi őrgrófnak, mert megtámadták János sagani herceget. (Mátyás előzőleg a hercegnek adományozta a glogaui hercegséget. → 1479. augusztus 15.)

szeptember 2. A gátas malom első ismert magyar nyelvű okleveles említése.

szeptember 30. I. Mátyás elfogadja az Ulászló cseh királlyal kötendő és az 1468 óta tartó cseh háborút lezáró béke módosított (→ március 28.) feltételeit. (A cseh királyi címet mindkét uralkodó kölcsönösen megadja egymásnak, Ulászló a Mátyás birtokában levő tartományokat — Szilézia, Morvaország, Lausitz — csak Mátyás halála után válthatja vissza. → 1479. július 21.)

október 6. IV. Sixtus pápa Beckensloer Jánosnak az esztergomi érseki javadalomba való visszahelyezését kéri I. Mátyástól. (Október 28.: a király a pápától Beckensloer fölmentését kéri.)

október 18. I. Mátyás elutasítja apósa, Ferdinánd nápolyi király kérelmét, hogy beavatkozzék Milánó, Firenze és Velence ligájával folytatott háborújába.

november 21. I. Mátyás és IV. Kázmér lengyel király 1479 tavaszáig meghosszabbítja az 1474. évi fegyverszünetet.

az év folyamán Országos pestisjárvány pusztít. (1479-ben is) — Chimenti Camicia firenzei építőmester irányítja a budai várpalota építkezéseit. (Befejeződik 1490-ben.) — Megkezdődik a szepeshelyi prépostsági templom gótikus stílusban való átépítése. (Befejeződik 1480-ban. → 1488)

1479

január 12. I. Mátyás felszólítja III. Frigyes német-római császárt, hogy az 1477. évi békeszerződés értelmében fizesse ki a 100 ezer aranyforintot, mert a titkos záradékban kikötött feltételt nem teljesítette.

január 26. Velence 16 évi hadakozás után békét köt II. Mehmed szultánnal.

február 14. I. Mátyás Farkas László deákot Firenzébe küldi, hogy az udvar számára vásároljon.

február 27. I. Mátyás megtiltja, hogy idegen kereskedők az országból állatot vigyenek ki, és elrendeli, hogy áruikat Sopronban kötelesek lerakni.

március 26. I. Mátyás tízéves barátsági és semlegességi szerződést köt Svájccal.

április 2. I. Mátyás békét köt IV. Kázmér lengyel királlyal. (A magyar király lemond a Német Lovagrend és Nicolaus Thungen ermlandi püspök támogatásáról.)

tavasza III. Frigyes császár haladékot kér I. Mátyástól az 1477. évi békeszerződésben megállapított pénzösszeg kifizetésére. (Mátyás a haladékot nem adja meg.)

július 21. I. Mátyás és Ulászló cseh király Olmützben ünnepélyesen ratifikálja az 1478. évi békeszerződést.

július III. Frigyes felszólítja I. Mátyást, küldjön követeket a nürnbergi birodalmi gyűlésre, a török elleni közös fellépés megtárgyalására.

augusztus 10. I. Mátyás kiváltságlevelet adományoz a morvaországi Iglau városának.

augusztus 15. I. Mátyás barátsági szerződést és szövetséget köt Albert Achilles brandenburgi választófejedelemmel. (→ 1482. szeptember 16.)

augusztus Török portyázó csapatok behatolnak Zala és Vas megyébe.

október 3. I. Mátyás szövetséget köt Bernhard von Rohr salzburgi érsekkel. (A király szükség esetén a császár és a török ellen felhasználhatja az érsekség várait.)

október 5. I. Mátyás megbízólevelet ad a nürnbergi birodalmi gyűlésre küldött követeinek.

október 9. Haszán-oglu Isza bég vezetésével Havasalföld felől mintegy 35—40 ezer főnyi török had tör be Erdélybe. (Az elkövetkező napokban feldúlja a Szászföldet és felgyújtja Szászvárost.)

október 10. Albert Achilles brandenburgi választófejedelem és János brandenburgi őrgróf a magyar király közvetítésével egyezséget köt János sagani herceggel a glogaui hercegség ügyében. (→ 1478. augusztus 12.)

október 13. Báthori István országbíró és Kinizsi Pál temesi ispán hadai a

kenyérmezei csatában (Alvinc és Szászváros közt, a Maros bal partján) megsemmisítik az Erdélybe betört török sereget. (A korabeli följegyzések a törökök veszteségét 30 ezer, a magyarokét 8 ezer főre teszik.)

október 21. I. Mátyás természetes fiának, a hatéves Corvin János liptói hercegnek és hunyadi grófnak három magvaszakadt erdélyi nemes jószágát adományozza.

október 26. előtt I. Mátyás Báthori István országbírót nevezi ki Vingárti Geréb Péter erdélyi vajda utódául. (Országbírói méltóságát megtartva vajdai tisztségét leváltásáig, 1493. január 19-ig viseli.)

november Rangoni Gábor bíboros egri püspök, fő- és titkos kancellár Magyarországról végleg Rómába távozik, ahol a magyar király diplomáciai ügyeiben jár el.

december I. Mátyás seregei megszállják a salzburgi érsekség stájerországi várait.

az év folyamán Szapolyai István mellett, illetve távollétében helyette, Georg von Stein és a morvaországi Filipec János váradi püspök Szilézia és a két Lausitz helytartója. → 1480 — Albánia török fennhatóság alá kerül. — Felépül a budavári királyi palota keleti szárnya, az első magyarországi reneszánsz architektonikus szerkezet. — Elkészül a *Dubnici Krónika*. (Ismeretlen szerzője a *Képes Krónika* és a *Budai Krónika* felhasználásával dolgozza fel a magyarok történetét a kezdetektől saját koráig. Utolsó fejezetében, amely I. Mátyás uralkodását tárgyalja, bírálja a király adópolitikáját.)

1479—1481

Pest városa nyolcadikként csatlakozik a budai jogot használó hét szabad királyi (tárnokszéki) város (Buda, Kassa, Bártfa, Nagyszombat, Pozsony, Eperjes és Sopron) szövetségéhez.

1479—1490

I. Mátyás számára mintegy 20 firenzei és dalmát építész, ornamentátor dolgozik. (Meghonosítják az all'antica típusú reneszánsz építészeti stílust Magyarországon.)

1480

eleje Váradi Péter kancelláriai titkár titkos kancellári címmel átveszi a kancellária irányítását. (Munkáját 1481-től fő- és titkos kancellárként látja el. A tisztséget ettől kezdve egyetlen főpap viseli. → 1484. július)

január—február I. Mátyás követe, Schönberg György pozsonyi prépost III. Frigyes császárral tárgyal ura pénzkövetelése ügyében. (Mátyás az 1477. évi békeszerződésben megállapított pénzösszeg mellett az 1476-ban megszökött Beckensloer János esztergomi érsek által elvitt pénz visszafizetését is követeli.)

február I. Mátyás megüresedettnek nyilvánítja a Beckensloer János esztergomi érsek 1476. évi szökése óta ténylegesen betöltetlen esztergomi érsekséget, és azt Aragóniai János bíborosnak, Beatrix királyné testvérének adományozza. (IV. Sixtus pápa a bíborost 1482 decemberében kinevezi az érsekség adminisztrátorává. Aragóniai János tisztségét haláláig, 1485. október 17-ig viseli.) — I. Mátyás Szapolyai István és Székely Jakab vezérletével sereget küld Stájerországba, III. Frigyes császár ellen.

március közepe I. Mátyás seregei elfoglalják a stájerországi Radkersburg várát.

március 22. III. Frigyes császár közli Albert Achilles brandenburgi választófejedelemmel, hogy 50 ezer aranyat már kifizetett I. Mátyásnak, és a maradék összeg lefizetésére hiába kért tőle haladékot.

március 23. III. Frigyes császár a birodalmi rendektől csapatokat kér I. Mátyás, mint az esküjét megszegő birodalmi hg ellen.

május 7. I. Mátyás Bánffy Miklós pozsonyi ispánt követségbe küldi III. Frigyes császárhoz a béketárgyalások megkezdésére. (A császár mindaddig nem hajlandó tárgyalni, amíg a magyar király csapatait ki nem vonja Ausztriából és a salzburgi érsekség területéről.)

május I. Mátyás a modrusi püspökség betöltése miatt felkéri IV. Sixtus pápát, hogy a magyar korona kegyúri jogait tartsa tiszteletben.

május—június III. (Nagy) István moldvai vajda magyar segítséggel hadjáratot vezet a törökbarát havasalföldi vajda, Basarab ellen. (A vajda vereséget szenved, de trónját nem veszti el.)

június 3. I. Mátyás Bártfa város kérésére Eperjes városát eltiltja a vászonfehérítéstől.

július 1. Mátyás fegyverszüneti tárgyalásokat folytat II. Mehmed szultánnal. — Daud boszniai pasa, akinek Mátyás szabad átvonulást enged területein III. Frigyes császár tartományainak megtámadására, a portyáról visszatérőben Horvátországban pusztít.

augusztus 10. A törökök elfoglalják a déliitáliai Otranto városát. → 1481

augusztus 21. I. Mátyás felkéri (Wittelsbach) György bajor herceget, hogy négy hét fegyverszünetet eszközöljön ki számára III. Frigyes császárnál, mivel a török ellen indul.

szeptember 23. I. Mátyás Pest polgárait mindenféle vám fizetése alól fölmenti a Zengg és Zágráb közötti útvonalon (a Frangepánok modrusi vámja kivételével).

szeptember Daud pasa júliusi pusztításainak megtorlására I. Mátyás személyesen száll hadba a török ellen.

október 23.—november 23. Német birodalmi gyűlés Nürnbergben. (Miután I. Mátyás november 7-én a Száva menti táborból felszólítja a német birodalmi rendeket, hogy ne adjanak III. Frigyes császárnak segítséget, mert ezzel őt a török elleni harc feladására kényszerítenék, a gyűlés visszautasítja a császár segélykérését és úgy határoz, hogy békéltető követséget küld Magyarországra.)

november 6. I. Mátyás tudatja IV. Sixtus pápával, hogy kész elfogadni döntőbíróságát a közte és III. Frigyes közötti viszályban, és vállalja a török elleni harcot.

november 21. I. Mátyás megrendelésére Velencében kinyomtatják az esztergomi egyházmegye breviáriumát *(Breviarium Strigoniense)*.

november 25. Frangepán János gr. Velence védnöksége alá helyezkedik, és a dalmáciai Veglia szigetet átadja a köztársaságnak.

november—december I. Mátyás Boszniában, Kinizsi Pál temesi ispán Szerbiában üt rajta a törökön. (A király seregei végigpusztítják Boszniát, Kinizsi Kusevácig tör előre, több csatában megveri Ali szendrői béget, és szerb telepeseket hoz át a kipusztított délvidéki magyar területek benépesítésére.)

ősze Bakócz Tamás titeli prépost, volt kancelláriai jegyző, a király bizalmas híve a kancelláriai titkár. (Tisztségét 1489-ig viseli.)

december 19. I. Mátyás elutasítja III. Frigyes császár és IV. Sixtus pápa kívánságát, hogy Beckensloer Jánost az esztergomi érsekségbe visszahelyezze.

az év folyamán Filipec János váradi püspök Szilézia és a két Lausitz főhelytartója és főkapitánya. (Mellette Alsó-Sziléziában és a két Lausitzban Georg von Stein, Felső-Sziléziában pedig Jan Bielicz a helytartó. → 1481) — Eperjes város adózó polgárainak száma 593, közülük

130 a magyar, a többi német. — Elkészül a bártfai Szent Egyed-templom „Krisztus születése" oltára. — Francesco Roselli firenzei festő, miniátor a királyi udvarban dolgozik. (Két évig marad Magyarországon.)

1480 körül

Budán majolikagyártó műhely létesül. (Itália után elsőként készít Európában ónmázas díszedényeket és kályhacsempéket.) — Rómában nyomtatásban megjelenik Magyarországi György (Georgius de Hungaria) domonkos szerzetes munkája, a *Tractatus de moribus, conditionibus et nequicia Turcorum.* (A törökök szokásairól, állapotáról és gonoszságáról szóló mű személyes élményeken alapul. Szerzője, akit korábban Sebesi Névtelennek vagy captivus quidam Septemcastrensisnek neveztek, Szászsebes 1438. évi ostrománál esett török fogságba, ahonnan 21 év múlva szabadult. Munkájának 1514-ig hét kiadása ismert párizsi, nürnbergi, augsburgi és strassburgi nyomdákból.) — Első ízben jelennek meg Janus Pannonius versek. (Az epigrammák kiadója Arnold Ter Hoernen kölni nyomdász.)

1481

január 6. A morvaországi tartománygyűlés békét köt III. Frigyes császárral.

január III. Frigyes császár seregei benyomulnak Magyarországra és Győrig hatolnak.

február 2. A szlavóniai rendek zágrábi tartománygyűlésén Guti Ország Mihály nádor és Ecsedi Báthori István országbíró, erdélyi vajda, mint kiküldött királyi biztosok fő- és jószágvesztésre ítélik Thúz Osvát zágrábi püspököt és Laki Thúz János volt szlavón bánt, mert 1472-ben megmenekítették az összeesküvő Janus Pannonius pécsi püspököt. → április 24.

február 7. IV. Sixtus pápa megbízza Urbano Orsini teanói püspököt, hogy I. Mátyás és III. Frigyes császár között békét közvetítsen, és a török elleni háborúra ösztönözze őket.

február 13. A nürnbergi birodalmi gyűlés küldöttsége (→ 1480. október 23.) megérkezik a stájerországi Radkersburgba, hogy megkezdje a békéltető tárgyalásokat I. Mátyással.

március 10. I. Mátyás 300 lovast és 400 gyalogost küld apósának, Ferdinánd nápolyi királynak a török elleni harcra. (Kísérőlevelében részletesen leírja az egyes fegyvernemek zsoldját és feladatát az ütközetben.)

március 29. I. Mátyás engedélyezi Selmecbányának, hogy a bányaművelők szegénysége miatt a bányaművelésre társaságokat hozzon létre.

április 14. I. Mátyás segítséget kér IV. Sixtus pápától II. Mehmed szultán várható támadásának elhárítására.

április 24. I. Mátyás megkegyelmez a február 2-án fő- és jószágvesztésre ítélt Thúz Osvát zágrábi püspöknek és Laki Thúz János volt szlavón bánnak.

május 3. Meghal II. Mehmed szultán. (Fiai: Bajezid és Dzsem trónviszályából II. Bajezid kerül ki győztesen. Dzsem hg a johannita rend birtokában levő Rodosz szigetére menekül.)

május 6. I. Mátyás utasítja a szlavóniai adószedőket, hogy az engedélyével külföldre távozó Laki Thúz János volt szlavón bánnak az adóból évente 600 aranyforintot mindaddig utaljanak át, amíg a királyi várakra fordított költségei meg nem térülnek.

május 10. Filipec János váradi püspök a király megbízásából III. Frigyes német-

római császárral Bécsben június 11-ig tartó fegyverszünetet köt, amelyet a császár követei június 4-én Budán június 25-ig meghosszabbítanak. (Az utóbbi okmányt a király helyett Váradi Péter kalocsai érsek, fő- és titkos kancellár írja alá.)

július 15. A király szentesíti a budai országgyűlés végzéseit. (Főbb törvénycikkek: 3.: a szerbek és a szakadárok nem fizetnek tizedet; 8.: a tized bérbeadása tilos; 10.: a tizedszedők mellé a megye állítson egy megbízható egyént; 14.: a király 1482. november 11-ig nem tart köztörvényszéket; 15.: a koronára háramló birtokok adományozásánál, ha ellentmondás merül fel, a király egy évet hagyjon az ügy kivizsgálására; 17.: az egyházi bíróságok világi ügyekben ne ítéljenek.)

július 28. A király szabályozza Boroszló város polgárainak magyarországi vámfizetését.

július I. Mátyás Filipec János váradi püspököt a nürnbergi birodalmi gyűlésre küldi. (Feladata, hogy a török elleni segélyről, valamint a III. Frigyes császárral való ellentétekről tárgyaljon a rendekkel. A császár megakadályozza a magyar követ részvételét a gyűlésen.) — I. Mátyás értesíti IV. Sixtus pápát, hogy felszólítására kész a török ellen támadó háborút indítani, de előbb biztosítékot kér, hogy III. Frigyes császár nem támadja hátba.

augusztus 21. A német birodalmi rendek értesítik I. Mátyást a nürnbergi birodalmi gyűlés őt érintő határozatairól. (Felszólítják a királyt, tartsa tiszteletben a császár jogait, és csapatait vonja ki Ausztriából.)

augusztus 25. I. Mátyás vám- és harmincadmentességet adományoz az erdélyi szászoknak az ország egész területére.

augusztus I. Mátyás követeket küld Svájcba, hogy az 1479. évi magyar—svájci barátsági szerződést III. Frigyes császár elleni szövetséggé alakítsák, amelybe belépne Franciaország is.

szeptember 10. Az 1480-ban elfoglalt délitáliai Otrantót visszahódítják a törököktől. (Az ostromban Magyar Balázs vezetésével magyar sereg is részt vesz.)

szeptember 21. IV. Sixtus pápa I. Mátyást hibáztatja III. Frigyes császárral való ellentéteinek megoldatlansága miatt.

október 23. I. Mátyás közli a német birodalmi rendekkel (→ augusztus 21.), hogy III. Frigyes császárral való háborúja nem birodalmi ügy; a magyar király áll szemben III. Frigyes osztrák főherceggel.

október 29. I. Mátyás kötelezi Nagyszombat városának polgárait, hogy a Szentgyörgyi grófoktól bérelt vöröskői szőlejük után kilencedet fizessenek. (A grófok a rendelkezés alapján a polgároktól valamennyi bérbe adott szőlő után kilencedet akarnak szedni. → 1487. december 8)

október I. Mátyás védnöksége alá fogadja a passaui püspökségre pályázó Friedrich Mauerkirchert, (Wittelsbach) György bajor hg jelöltjét, akitől a támogatásért zálogként átveszi az alsó-ausztriai Sankt Pöltent és Mauternt.

november 29. Bernhard von Rohr salzburgi érsek kiegyezik III. Frigyes császárral, és maga mellé veszi Beckensloer János volt esztergomi érseket segédpüspökként.

november Kinizsi Pál temesi ispán, Ali szendrői bég magyarországi portyázásainak megtorlására, benyomul Szerbiába.

december 10. I. Mátyás apósát, Ferdinánd nápolyi királyt a török elleni küzdelem beszüntetésére buzdítja, utalva a török erejére és arra, hogy ő nem tud segítségére lenni.

az év folyamán Filipec János váradi püspök megválik Szilézia és a két Lausitz főhelytartói és főkapitányi tisztségétől. A király legfőbb megbízottai Alsó-Sziléziában és a két Lausitzban Georg von Stein, Felső-Sziléziában pedig Jan Bielicz helytartók. → 1488. január — Körmöcbánya városa kötelezi polgárait, hogy a bányaművelésre hetenként 2 aranyforin-

tot fordítsanak. — A királyi udvarban könyvkötő műhely dolgozik. (Az egyetlen keltezett kötés évszáma.) — Giovanni Dalmata dalmát kőfaragó, szobrász megkezdi működését a királyi udvarban. (Társaival együtt jelentős része van abban, hogy a magyar királyi udvarban az 1480-as években tudatosan az antik irányzat érvényesül az építészetben. → 1490)

1482

január A királyi sereg megkezdi az alsó-ausztriai határvár, Hainburg ostromát. → szeptember 30. — Albert Achilles brandenburgi és Ernő szász választófejedelem, valamint Albert szász hg elutasítja I. Mátyás kívánságát, hogy III. Frigyes császár megkerülésével újabb birodalmi gyűlést hívjanak össze.

március 14. III. Frigyes császár Ulászló cseh királytól csapatokat kér I. Mátyás ellen.

március 22. Albert Achilles brandenburgi választófejedelem, János brandenburgi hg, Ernő szász választófejedelem és Albert szász hg egyezséget köt, hogy magyar támadás esetén kölcsönösen segítik egymást.

április közepe I. Mátyás hadat üzen III. Frigyesnek, mint osztrák főhercegnek.

április 30. I. Mátyás mindaddig, amíg III. Frigyessel békét nem köt, elutasítja apósa, Ferdinánd nápolyi király kérését, hogy csatlakozzék Ferrara és Nápoly ligájához.

május 2. Ernő szász választófejedelem és Albert szász hg segélynyújtási szerződést köt Ulászló cseh királlyal I. Mátyás ellen.

május 20. Beckensloer János volt esztergomi érsek Beatrix királyné kérésére közvetítésre vállalkozik III. Frigyes és Mátyás között.

május 27. III. Frigyes felszólítja a magyar főpapokat és főurakat, hogy keljenek fel I. Mátyás ellen.

június 1. I. Mátyás sógorának, Estei Herkules ferrarai hercegnek 500 lovast ajánl segítségül a Velence—Róma liga ellen kiújult háborúban.

június 26. I. Mátyás felszólítja a városokat, hogy küldjék el megbízottaikat Nagylucsei Orbán kincstartóhoz a fizetendő adó megállapítására.

július 10. A magyar főpapok és főurak visszautasítják III. Frigyes május 27-i felszólítását, és magukat Mátyás mellett kötelezik el.

augusztus 18. I. Mátyás egyezséget köt János sagani herceggel. (A hg halála után a glogaui hercegség a magyar királyt illeti.)

augusztus 19. I. Mátyás az erdélyi szász városok kérésére meghagyja erdélyi hivatalnokainak, hogy a fennhatóságuk alatti területeken az idegen kereskedők kicsiben való árusítását, valamint általuk a nyers és kikészített bőrök felvásárlását akadályozzák meg.

szeptember 9. Kinizsi Pál temesi ispán a Tisza melletti Becsénél (Torontál vm.) megveri a Temesvár környékére betört török csapatokat.

szeptember 16. I. Mátyás Albert Achilles brandenburgi választófejedelem leányának, Borbálának zálogként átadja az 1479. évi szerződésben neki juttatott csehországi területeket.

szeptember 30. I. Mátyás seregei mintegy kilenchavi ostrom után elfoglalják az alsó-ausztriai Hainburgot.

október 16. A karintiai tartományi rendek külön békét kötnek I. Mátyással. (10 ezer aranyforintot fizetnek és a karintiai vámokat a magasabb magyar vámokhoz igazítják.)

november 3. I. Mátyás a pozsonyi polgárok árui utáni harmincadjövedelmét három évre Pozsony városának engedi át.

december 4. A király Bolkács mezővárosnak (Kükülló vm.) évenként két országos, hetenként pedig egy hetivásár tartását engedélyezi.

december 12. előtt Ulászló cseh király visszautasítja I. Mátyás ajánlatát, hogy az aragóniai házból nősüljön.

december A magyar seregek visszafoglalják az 1445 nyara óta III. Frigyes császár kezén levő Kőszeg városát.

az év folyamán I. Mátyás III. Iván moszkvai nagyfejedelemmel keres kapcsolatot IV. Kázmér lengyel király sakkban tartására. — A törökök elfoglalják Humot, Szent Száva hercegének államát. — I. Mátyás király az erdélyi huszadjövedelmet hétezer aranyforintért adja bérbe. — Drágffy Bertalan megbízásából elkészül a Szatmár vármegyei erdődi templom. (Gótikus építmény reneszánsz részlettel. → 1487) — Magyarországi kőfaragó elkészíti Aragóniai János bíboros, az esztergomi érsekség kormányzójának címerét. (A második ismert keltezett reneszánsz emlék. → 1467)

1482 körül

Befejeződik a pesti (a mai belvárosi) Szűz Mária-plébániatemplom gótikus stílusú átépítése.

1483

január 8. I. Mátyás Bánffy Miklós pozsonyi főispánt vörös viaszpecsét használatára jogosítja fel.

január 10. I. Mátyás elrendeli az elhanyagolt, omladozó állapotban lévő soproni házak helyreállítását.

január 25. I. Mátyás megerősíti az újonnan visszafoglalt Kőszeg város kiváltságait, a polgároknak öt évre vámmentességet biztosít és elrendeli, hogy ötévi adójukat a bástyák felépítésére fordítsák.

február 14. I. Mátyás Sopron városát a hozzá tartozó falvakkal együtt három évre fölmenti az egyforintos adó és minden rendkívüli taksa alól.

március 14. Velence visszautasítja III. Frigyes szövetségi ajánlatát.

március A magyar sereg megkezdi az alsóausztriai (Lajta melletti) Bruck ostromát. → 1484. február 21.

április I. Mátyás egyes török főurak felszólítására támogatást ígér Dzsem török hercegnek (aki Rodosz szigetén a johannita rend menedékét élvezi. → 1481. május 3.) a szultáni trón elnyerésére. Utasítja a Rómában tartózkodó Rangoni Gábor bíboros egri püspököt, járjon közbe, hogy Dzsem török hg mielőbb Magyarországra jöhessen.

augusztus 22. I. Mátyás Stefano de Salernót, a mindeddig Budán tevékenykedő olasz orgonaépítőt és orgonamestert figyelmébe ajánlja Lorenzo di Medicinek, Firenze urának.

augusztus I. Mátyás Ernő szász választófejedelem és Albert szász hg Budán levő követét, Nikolaus von Köckeritzet újabb tárgyalási javaslattal III. Frigyes császárhoz küldi. (Birodalmi gyűlés összehívását javasolja a háború ügyének megvitatására; hogy ez megvalósulhasson, addig kössenek három évre fegyverszünetet.)

október 7. IV. Sixtus pápa követe, Bartolomeo Maraschi castellói püspök megérkezik Budára, hogy a III. Frigyes császárral való tárgyalások ügyét előmozdítsa. (December 13-án távozik Budáról; a király nem kíván egyezkedni a császárral.)

október Vingárti Geréb Mátyás horvát-szlavón-dalmát bán seregével rajtaüt a Krajnában és Stájerországban portyázó török csapatokon.

november 15. I. Mátyás az Észak-Magyarországon hatalmaskodó Perényi István ellen fölkelésre szólítja fel a szomszédos megyéket és városokat.

az év folyamán I. Mátyás megbízottai öt évre fegyverszünetet kötnek II. Bajezid szultánnal. → 1488. szeptember — I. Mátyás a személynökséget Váradi Péter fő- és titkos kancellárra ruházza. (Tisztségét lefogatásáig, 1484 nyaráig látja el.) — Befejeződik a garamszentbenedeki bencés apátsági templom (Bars vm.) átépítése. (Csarnoktemplommá alakították át.)

1483 körül

Váradi Péter kalocsai érsek, fő- és titkos kancellár a király megbízásából összegyűjti Janus Pannonius verseinek egy részét.

1483 után

Kinizsi Pál temesi ispán felépítteti a pálosok nagyvázsonyi gótikus kolostorát.

1484

március 11. A magyar sereg közel egyévi ostrom után elfoglalja a Lajta melletti Bruckot.

április 22. Velence kész a magyar királlyal a régi jó viszony helyreállítására, de a dalmáciai Veglia szigetének visszaadására nem hajlandó.

április A magyar sereg megkezdi az alsóausztriai Korneuburg ostromát. (Októbertől a király személyesen irányítja az ostromot és december 4-én elfoglalja a várat.)

július—augusztus I. Mátyás fogságba veti Váradi Péter kalocsai érseket, fő- és titkos kancellárt. (VIII. Ince pápa többszöri kérésére sem engedi szabadon. Előbb Árva várban, majd 1489-től Angelo Pecchinol. ortei püspöknek, a pápa követének közbenjárására Visegrádon őrizteti. A fogoly érseket a király halála után, 1490 májusában fia, Corvin János hg Budára viteti, majd május 20-án szabadon bocsátja. — A kancelláriának 1486-ig nincs vezetője, a király a fő- és titkos kancellári méltóságot a későbbiekben sem tölti be. → 1486. június 8. előtt.)

augusztus 31. Anton Koberger nürnbergi nyomdájában kinyomtatják az esztergomi egyházmegye misekönyvét.

nyara II. Bajezid szultán Moldva ellen támad, elfoglalja Kiliát és Akkermant.

szeptember 28. VIII. Ince pápa tájékoztatja Beckensloer Jánost, hogy Aragóniai János bíboros, az esztergomi érsekség kormányzója ellenében nem támogatja őt az esztergomi érseki cím használatában.

szeptember Török portyázó csapatok pusztítanak Temesvárott és környékén.

november 8. VIII. Ince pápa I. Mátyás kívánságára Vingárti Geréb László erdélyi püspököt nevezi ki magyarországi legátusának.

november 11. I. Mátyás megerősíti Hunyadi János özvegye, Szilágyi Erzsébet végrendeletét. (Az özvegy unokája, Corvin János hg az örökös.)

november 11. után Meghal Guti Ország Mihály nádor. (A király a nádori méltóságot 1485/1486 fordulójáig nem tölti be.)

november 21. VIII. Ince pápa a magyar királyt újabb török háborúra buzdítja.

december 9. Velencében kinyomtatják a zágrábi egyházmegye breviáriumát.

az év folyamán Báthori István országbíró és erdélyi vajda megbízásából János ferences szerzetes (a budai késő gótikus műhely tagja) tervei szerint megkezdődik a nyírbátori Szent György-templom építése. (A Báthori-nemzetség temetkezőhelye 1488-ban készül el. Gótikus stílus reneszánsz részletekkel. → 1511)

1485

január 29. A magyar sereg körülzárja Bécset és I. Mátyás irányításával megkezdi a város ostromát.

január—február Újabb tárgyalások folynak I. Mátyás és III. Frigyes császár megbízottai között. (A király hajlandó Frigyes tartományaiból kivonulni, ha az segíti őt a török ellen. A császár viszont csak 50 ezer aranyforintot hajlandó adni tartományaiért, amit Mátyás visszautasít.)

április 23. Lodovico Sforza milánói hg Maffeo di Nasót Magyarországra küldi, hogy a magyar király kezdeményezésére tárgyaljon unokahúga, Bianca Sforza és Corvin János házasságáról. (→ 1487. november 25.)

május Podjebrád Viktorin troppaui hg átadja a troppaui hercegséget I. Mátyásnak, akitől cserébe magyarországi birtokokat kap.

június 1. Öthónapi ostrom után I. Mátyás Corvin János hg kíséretében bevonul a meghódolt Bécsbe.

június 4. I. Mátyás felszólítja a megyéket, hogy a közelmúltban Vácott tartott országgyűlésen az ausztriai háború befejezésére és a török elleni védelemre megajánlott egyforintos adót fizessék be. (Kraszna megyei adat.)

június 6. Bécs város polgárai leteszik a hűségesküt I. Mátyásnak és fiának, Corvin Jánosnak. — A király az elfoglalt területek rendeit június 24-re Bécsbe hívja országgyűlésre. (Célja az adómegszavaztatás.)

szeptember 15. III. (Nagy) István moldvai vajda elpártol a magyar királytól (→ 1475. augusztus 15.) és IV. Kázmér lengyel király hűségére tér.

október 13. I. Mátyás az alsó-ausztriai Hainburg városát fölmenti a harmincad és más vámok fizetése alól.

október 17. Rómában meghal Aragóniai János bíboros, az esztergomi érsekség kormányzója.

október A magyar sereg Szapolyai Imre irányításával megkezdi Bécsújhely ostromát. → 1487. augusztus 17.

ősze I. Mátyás panaszt emel II. Bajezid szultánnál az 1483. évi fegyverszünet megsértése miatt. (A török Moldva határában elfoglalt két várat.)

december I. Mátyás hívására Budán összeül az országgyűlés. (1486. január 25. előtt: a király megerősíti az országgyűlésnek a nádori tisztségről hozott végzéseit. Főbb törvénycikkek: 1.: ha a királynak magva szakad, a királyválasztásnál a nádort illeti az első szavazat; 2.: a nádor a kiskorú király gyámja; 3.: országgyűlést hirdethet, ha a király meghalt vagy kiskorú; 4.: az ország főkapitánya; 6.: közbenjáró az országlakosok és a király között; 9.: az ország legfőbb bírája; 10.: a király távollétében az ország kormányzója.) A király megerősíti nádori tisztségében az országgyűlés által megválasztott Szapolyai Imre szepesi grófot. (Méltóságát 1487. szeptember 7. és 12. között bekövetkezett haláláig viseli. → 1486. január 25.)

az év folyamán I. Mátyás Sziléziában a leobschützi, loslaui, tosti, beutheni, ratibori és koseli hercegségek birtokosa. — I. Mátyás Strassburgban röpiratot nyomat III. Frigyes császár ellen. (A röpirat a császárt a törökkel szemben tanúsított közömbös magatartása miatt vádolja.) — A bécsi egyetemre mind több magyar diák iratkozik be. — Báthori Miklós váci püspök Giovanni Dalmatával újjáépítteti Nógrád várát. — A firenzei Attavante megfesti I. Mátyás miniatúra arcképét. — A Corvina Könyvtár őre a firenzei Bartholomaeus Fontius. A könyvtár kódexeiben megjelenik a „*Matthias Augustus*" sigla. — Galeotto Marzio olasz humanista Itáliában megírja és Corvin János hercegnek ajánlja *De egregie, sapienter, iocose dictis*

ac factis regis Matthiae című művét. (Anekdotafüzér Mátyás király dícséretére. Érdekes megfigyeléseket tartalmaz a magyar király környezetéről, a magyar nyelvről, költészetéről stb., így a kor művelődéstörténetének fontos forrása.)

— Enyingi Török Imre verses köszöntőt ír leendő feleségének, Krisztinának. (A magyar nyelvemlék Enyingi Török Imre és Paksi Lajos Kállai Jánoshoz írt latin nyelvű levelének záradékában található.)

1486

január 25. A király szentesíti az 1485 decemberében összeült budai országgyűlés törvényeit. (A Decretum maius főbb törvénycikkei: 1.: eltörli a nádori köztörvényszéket és hatáskörét a megyére ruházza; 2.: megszünteti a rövid idézést; 8.: a királyi embereket a megye nemessége választja; 21.: a főurak az örökös főispánok kivételével a megye bírói fórumát nem kerülhetik el; 33.: a zsoldot vagy fizetést kapó familiárisok nem tartoznak uraik bírói hatósága alá; 39.: biztosítja a jobbágyok költözési jogát; 44—45.: tized- és egyéb ügyekben a Szentszék előtt nem lehet pert indítani, tizedügyekben a bíráskodás a királyt illeti; 60.: a főispán a megyebeli tehetősebb nemesek közül választja ki az alispánt; 68.: az ország rendes bírái, a bármely ügyben ítélkezhető nagybírák: a nádor, az országbíró és a személynök. — A törvénykönyv 1488-ban Lipcsében nyomtatásban is megjelenik.)

február 16. A német birodalmi gyűlés Majna-Frankfurtban III. Frigyes fiát, Miksát római királlyá választja.

március 12. I. Mátyás Szeged városának meghagyja, hogy bíráit évente válassza, és a megválasztott új bíró ő előtte hűségesküt tegyen.

március vége I. Mátyás csapatokat küld apósának, Ferdinánd nápolyi királynak. (Ferdinánd VIII. Ince pápa ellen kért segítséget.)

április 1. I. Mátyás király az esztergomi érsekséget Beatrix királyné kérésére a 6 éves Estei Hippolitnak (Ippolito d'Este), Herkules ferrarai hg fiának, Beatrix unokaöccsének adományozza. (Június 6-án VIII. Ince pápa megtagadja a gyermek kinevezését, majd 1487. május 27-én mégis megerősíti az érseki székben. Hippolit 1497. december 20-ig viseli érseki címét.)

április 7. I. Mátyás utasítja az erdélyi szászokat, hogy mivel az országgyűlés a szokásos adót önként megajánlotta, ezért ők is vegyék ki részüket a teherviselésből.

május 18. I. Mátyás Buda város jogait adományozza Kolozsvárnak. (A városban birtokos nemesek is fizetik a városi adókat; a polgároknak adós nemesek nem az illetékes megye, hanem az erdélyi vajda előtt foghatók perbe.)

tavasza Drági Tamás a személynök. (A tisztséget először tölti be világi személy.)

június 8. előtt Filipec János váradi püspök titkos kancellári címmel átveszi a kancellária vezetését. (Tisztségét 1490-ig viseli.)

július 2. A magyar sereg elfoglalja az alsó-ausztriai Stein városát.

július 5. VIII. Ince pápa a Lengyelországot fenyegető török szultán ellen keresztes hadjáratot hirdet Észak-Európában.

augusztus 12. VIII. Ince pápa békét köt Ferdinánd nápolyi királlyal, I. Mátyás apósával.

szeptember 11. I. Mátyás a morvaországi Iglauban szövetséget köt Ulászló cseh királlyal.

szeptember 30. A magyar sereg beveszi az alsó-ausztriai Laa városát.

október 16. I. Mátyás a Szentgyörgyi grófoknak megtiltja, hogy bérbe adott szőlejük után törvényes ítélet nélkül kilencedet követeljenek a pozsonyi polgároktól. → 1481. október 29.

október 22. előtt I. Mátyás és VIII. Károly francia király megbízottai Miksa római király ellen szövetség megkötéséről tárgyalnak.

október Antonio Bonfini olasz humanista I. Mátyás szolgálatába áll. (A király megbízza Magyarország történetének megírásával; Bonfini 1496-ban fejezi be művét.)

az év folyamán Pest város 12 tagú tanácsának 1 kézműves tagja van. — Georg von Stein, I. Mátyás alsó-sziléziai helytartója urának Bautzenben, az ortenburgi vár kaputornyán emlékművet állíttat. — Várday Aladár Visegrádról magyar nyelvű levelet ír testvérének, Várday Miklósnak. (A legrégibb ismert magyar nyelvű missilis.)

1486—1489

Callimachus Experiens (Filippo Buonaccorsi), IV. Kázmér lengyel király diplomatája budai élményei alapján megírja *Attila* című munkáját. (A mű voltaképpen politikai röpirat I. Mátyás ellen; a magyar királlyal azonosítható Attilát kedvezőtlen színben tünteti fel.)

1487

április 18. I. Mátyás panaszt emel a német birodalmi rendeknél III. Frigyes császár ellen, mert megakadályozta követei részvételét a márciusi nürnbergi birodalmi gyűlésen.

tavasza I. Mátyás védnöksége alá fogadja a pápai fennhatóság alatt levő Ancona városát.

június 22. I. Mátyás rendeletben szabályozza a fennhatósága alatt álló osztrák területek külkereskedelmét.

június 24. A főurak és főpapok budai tanácskozásukon újabb rendkívüli adót ajánlanak meg a jelenlevő királynak.

június A cseh országgyűlés azt javasolja Ulászló cseh királynak, hogy egyezzen ki III. Frigyes császárral és a választófejedelmekkel.

július 9. I. Mátyás közli Gian Galeazzo Maria Sforza milánói herceggel, hogy célja az osztrák tartományok elfoglalása.

augusztus 6. I. Mátyás felszólítja a megyéket, hogy a főpapok és főurak június 24-i budai határozatát megyegyűlésükön fogadtassák el, s kötelezzék adófizetésre az egytelkes és az egyházi nemeseket is. (Gömör megyei adat.)

augusztus 9. A márciusi nürnbergi birodalmi gyűlésen III. Frigyes területeinek visszafoglalására birodalmi fővezérré választott Albert szász hg hadat üzen I. Mátyásnak.

augusztus 17. I. Mátyás bevonul Bécsújhely városába. (Ezzel teljessé válik Alsó-Ausztria meghódítása. A magyar király Bécsújhelyen 20 ezer lovas és 8 ezer gyalogos fölött seregszemlét tart.)

szeptember 7. I. Mátyás kiváltságlevelet adományoz a meghódított Bécsújhely városának.

szeptember 12. Meghal Szapolyai Imre nádor. (Mátyás király nem tölti be a megüresedett méltóságot, viszont a nádor bírói teendőinek ellátására kincstartóját, Nagylucsei Orbán egri püspököt még szeptemberben kinevezi a nádori jelenlét bírájává. Tisztségét 1491 őszén bekövetkezett haláláig viseli.)

szeptember 14. I. Mátyás Albert szász hercegnek, a német birodalmi csapatok fővezérének személyes találkozót javasol.

szeptember Nikolaus von Köckeritz, Mátyás király követe Svájcban tárgyal, hogy Magyarországot is bevegyék Svájc és Milánó tervezett szövetségébe.

szeptember—október Filipec János váradi püspök, titkos kancellár I. Mátyás megbízásából VIII. Károly francia ki-

rállyal Párizsban tárgyal Dzsem török hg kiadatása ügyében. (Károly nem teljesíti a magyar király kívánságát.)

november 25. Filipec János váradi püspök, titkos kancellár Milánóban Corvin János hg nevében megköti a házasságot Bianca Sforza milánói hercegnővel. (A per procura kötött házasságot 1493. november 11-én VI. Sándor pápa felbontja.)

ősz Jaksics Demetert, I. Mátyás követét visszatérőben Isztambulból a szendrői hídon Gázi Musztafa, Jaksics volt török foglya meggyilkolja. (A balvégzetű követjárást Jaksics Demeter Gergely nevű, deák műveltségű familiárisa 1490 körül magyar nyelvű versben örökíti meg. A mű: *Gergely éneke Jaksics Demeter veszedelméről* csonkán maradt fenn.)

december 8. Nagylucsei Orbán egri püspök, kincstartó nádori bíróként ítéletet hoz a nagyszombati polgárok és a Szentgyörgyi grófok perében. (Kötelezi a polgárokat, hogy minden bérelt szőlejük után kilencedet fizessenek a grófoknak. → 1481. október 29.)

december 16. I. Mátyás az alsó-ausztriai Sankt Pöltenben 1488. június 1-ig fegyverszünetet köt Albert szász herceggel, a német birodalmi seregek fővezérével.

december 25. I. Mátyás Sankt Pölten városának címert adományoz, és a várost vörös viaszpecsét használatára jogosítja fel.

december 26. A hét északkelet-magyarországi bányaváros (Gölnicbánya, Szomolnokbánya, Rudabánya, Jászó, Telkibánya, Rozsnyóbánya és Igló) gyűlése Kassán. (Statútumba foglalják bányajogaikat.)

az év folyamán Selmecbánya 7927, Körmöcbánya 4623, Besztercebánya 3616 aranyforinttal adózik ezüsttermelése után Beatrix királynénak. — Drágffy Bertalan megbízásából felépül a Szatmár megyei erdődi vár. (Gótikus építmény reneszánsz részlettel. → 1482) — Felépül a hálóboltozatos ortodox templom Ráckevén. (Magyarországon az egyetlen késő gótikus stílusban készült eredetileg is ortodox liturgiájú templom.)

1488

január János sagani hg Podjebrád Albert, György és Károly münsterbergi hercegekkel szövetkezik I. Mátyás ellen. — A magyar király Friedrich von Liegnitzet nevezi ki Szilézia és a két Lausitz főkapitányává. (Georg von Stein Alsó-Sziléziában és a két Lausitzban, Jan Bielicz pedig Felső-Sziléziában továbbra is megtartja helytartói tisztségét.)

március 20. Brünnben kinyomtatják Thuróczy Jánosnak, a királyi személyes jelenlét ítélőmesterének munkáját, a *Chronica Hungarorum*ot, amely a kezdetektől 1487 augusztusáig tárgyalja a magyarok történetét. (A *Képes* és a *Budai Krónika*, továbbá Lorenzo de Monaci II. Kis Károlyról írott műve mellett főleg Zsigmond és a Hunyadiak korát illetően önálló kutatásokra, szemtanúk közlésére is támaszkodik. Népszerűsíti a hun—magyar azonosságtudatot. A munka függelékeként lát napvilágot Rogerius váradi főesperes, a későbbi spalatói érsek 1243 körül írt munkája, a tatárjárásról szóló *Carmen Miserabile*. Theobald Feger budai német könyvkereskedő megrendelésére és költségén a Thuróczy-krónika június 3-án Augsburgban is megjelenik.)

március Ancona városa kitűzi a magyar zászlót. — I. Mátyás 500 főből álló sereget küld apósa, Ferdinánd nápolyi király megsegítésére VIII. Ince pápa és Velence ellen. — I. Mátyás III. Frigyes követeivel az 1487. évi fegyverszünetet 1488. augusztus 1-ig meghosszabbítja.

március—április I. Mátyás követei útján tíz évre szövetséget köt IV. (Wittelsbach)

Albert és György bajor hercegekkel III. Frigyes ellen.

május 9. János sagani hg hadat üzen a magyar királynak. (Kezdetét veszi a glogaui háború. 1489 tavaszán fejeződik be.)

május 10. I. Mátyás VIII. Ince pápa szemrehányásaira válaszként közli, hogy Anconát Velence és a török ellen fogadta védnöksége alá.

május 19. I. Mátyás megerősíti Bécs városa kiváltságait.

május Gian Galeazzo Maria Sforza milánói hg kéri, hogy Bianca Sforza és Corvin János lakodalmát 1489 tavaszára halasszák. → 1493. november 11.

június 13. Buda városa a király felszólítására Kolozsvár városa számára kiadja bíróválasztási szabályzatát és egyéb szabadságjogait.

július 29. III. Iván moszkvai nagyfejedelem ágyúöntőket, aranyműveseket és bányászokat kér I. Mátyástól, valamint érdeklődik, hogy számíthat e támogatására IV. Kázmér lengyel király ellen. → december 16.

nyara Ferdinánd nápolyi király követe, Pietro Ransano lucerai püspök megérkezik I. Mátyáshoz, hogy rábeszélje, trónját fia, Corvin János hg helyett feleségére, Beatrix királynéra hagyja. → 1489—1490

szeptember 1. VIII. Ince pápa követét, Angelo Pecchinoli ortei püspököt küldi I. Mátyáshoz. (A küldetés célja: Mátyás bontsa fel szövetségét Anconával; közvetítsen békét a pápa és Ferdinánd nápolyi király között; bocsássa szabadon Váradi Péter kalocsai érseket; Filipec János váradi püspök helyett Vitéz János szerémi püspökre, az azonos nevű volt esztergomi érsek unokaöccsére bízza az olmützi püspökséget; kezdjen háborút a török ellen.)

szeptember 22. I. Mátyás és III. Frigyes megbízottai 1489. június 18-ig meghosszabbítják az 1487. évi fegyverszünetet.

szeptember 26. Harber Mátyás budai kereskedő I. Mátyás tulajdonát képező szarvasmarhákat bocsát áruba Velencében, és a pénzért különböző árukat vásárol a királynak. (Amíg állatai el nem kelnek, a király leállítja a Velencébe irányuló marhakivitelt.)

szeptember I. Mátyás II. Bajezid szultánnal 2 évre meghosszabbítja az 1483. évi fegyverszünetet. — I. Mátyás Filipec János váradi püspök, titkos kancellár vezetésével követséget küld Ulászló cseh királyhoz az 1486. évi szövetség megerősítésére.

október 21. előtt A Boroszlóba távozó I. Mátyás király a nádori jelenlét bíráját, Nagylucsei Orbán egri püspököt és kincstartót nevezi ki királyi helytartóvá. — Befejeződik a rövid ideig tartó (budai vagy pesti) országgyűlés. (Egyetlen intézkedése az egyforintos adó kivetése.)

november 14. A királyi zsoldossereg Wilhelm Tettauer vezetésével elfoglalja János sagani hercegtől Glogaut. (November 18.: Tettauer előtt a város hűségesküt tesz I. Mátyásnak és Corvin Jánosnak.)

december 8. I. Mátyás megerősíti a bécsi egyetem kiváltságait és rendezi a tanárok fizetését.

december 16. I. Mátyás követet küld III. Iván moszkvai nagyfejedelemhez a szövetségi tárgyalások folytatására. → július 29.

az év folyamán Az esztergomi érsekség 112 helység, 14 mezőváros és 98 falu földesura. A 112 helységből 49 fizet kilencedet. — A Corvina Könyvtár állománya mintegy 2500 kötet, néhány nyomtatott munkát kivéve csupa kézzel írt kódex. — Megjelenik Lipcsében nyomtatásban az 1486. évi törvénykönyv. (A dekrétum melléklete nyomtatott vonallal közli a királyi arasz nagyságát: 1 királyi arasz = 19,54 cm. Ennek tizenhatszorosa a királyi öl.) — Esztergom környékén írásba foglalják a *Bagonyai Ráolvasásokat*. (A három ráolvasást magába foglaló magyar nyelvű nyelvemlék lófekély, szemölcs és a lovak lábficamának gyógyítására szolgált.) — Giovanni Dalma-

ta szobrász a budai királyi kőfaragó műhely vezetője. (1489-ben is.) — Filippino Lippi I. Mátyás megrendelésére megfesti a király arcképét. — Andrea Mantegna Rómában emlékezetből elkészíti I. Mátyás portréját.

1488—1490

Megszűnik az 1467-ben megnyílt pozsonyi egyetem, az Academia Istropolitana. — Antonius Sinibaldus Firenzében I. Mátyás megbízásából Szent Jeromos és Szent Ágoston munkáit másolja a Corvina Könyvtár számára.

1488—1493

Elkészül a szepeshelyi prépostsági templom gótikus stílusban épült Szapolyai-kápolnája.

1489

február 14. I. Mátyás elrendeli, hogy az erdélyi országos és heti vásárokon a szász székek és Brassó városa mértékeit (rőf, mázsa, font) használják.

március I. Mátyás az osztrák tartományok kormányát Szapolyai István szepesi grófra bízza.

április 23. I. Ulászló cseh király apjával, IV. Kázmér lengyel királlyal szövetséget köt I. Mátyás ellen.

május 8. VIII. Ince felszólítja az európai uralkodókat, küldjenek megbízottat Rómába a közeljövőben szervezendő török elleni keresztes hadjárat megtárgyalására.

május 11. I. Mátyás barátsági szerződést köt János brandenburgi választófejedelemmel.

május 31. I. Mátyás Pozsony városát 2000 aranyforint fizetésére kötelezi, arra hivatkozva, hogy az egész ország kétszeres adót fizet.

május Drági Tamás személynök, Mátyás követe megérkezik Rómába, hogy Ancona ügyében tárgyaljon VIII. Ince pápával.

tavasza Befejeződik az 1488-ban kitört glogaui háború. (János sagani hg 40 ezer aranyforint kárpótlás fejében lemond a glogaui hercegségről a magyar király, illetve fia, Corvin János hg javára.) — I. Mátyás fia, Corvin János hg várható királlyá választásáról értesíti sógorát, Alfons kalábriai herceget, akit arra kér, tegyen lépéseket, hogy a nápolyi udvar ne támogassa Beatrix királyné törekvéseit a magyar trónra. — Filipec János váradi püspök, titkos kancellár I. Mátyás megbízásából IV. Kázmér lengyel királlyal tárgyal. (Célja: szövetség létrehozása a török ellen, valamint Kázmér és fia, Ulászló cseh király szövetségének felbontása.)

június 1. I. Mátyás 1500 aranyforintot kér Sopron városától a sereg zsoldjának kifizetésére.

június 16. Ulászló cseh király kibékül III. Frigyes német-római császárral.

június 23. A szabad királyi városok a király felszólítására felesküsznek Corvin Jánosra, mint trónörökösre. (Hasonlóképpen felesküsznek a főurak, a várak és a megyék is.)

június Miksa római király követeket küld I. Mátyáshoz a béketárgyalások megkezdésére. (Az 1487. évi fegyverszünetet 1489. december 18-ig meghosszabbítják, és Linzbe szeptember 8-ra személyes találkozót tűznek ki.)

szeptember 3. I. Mátyás Angelo Pecchinoli ortei püspök, pápai legátus egyetértésével reformrendeletet bocsát ki a magyar-

országi szerzetesrendek számára. (Szigorítja a szerzetesi normákat.)

szeptember A linzi találkozón (→ június) I. Mátyás megbízásából Filipec János váradi püspök, titkos kancellár tárgyal Miksa római királlyal. (Miksa az osztrák tartományokért 50 ezer aranyforintot, a török ellen fegyveres segítséget ígér; Filipec viszont a tartományok visszaadásáért 5,4 millió aranyforintot kér.) — I. Mátyás (Fehér) Konrád ölsi herceget tartományai átadására kényszeríti. (A hercegség rendjei felesküsznek Mátyásra és Corvin Jánosra. → 1478. augusztus 10.) — Angelo Pecchinoli pápai legátus közli I. Mátyással, hogy VIII. Ince pápa hozzájárult Dzsem hg kiadatásához.

október Székely Jakab, I. Mátyás követe és III. Frigyes császár a krajnai Laibachban tárgyal. (Mátyás Corvin Jánosnak, mint Bosznia és Horvátország királyának az elismeréséért Karintia és Stájerország visszaadását, valamint a császár magyar királlyá való megválasztását ígéri; Frigyes az egyezkedés feltételeként Alsó-Ausztria azonnali visszaadását jelöli meg.)

november 21. Német Birodalmi küldöttség indul Magyarországra, hogy III. Frigyes nevében folytassa a tárgyalásokat. (A magyar király 3 millió aranyforintot kér Alsó-Ausztriáért, amelynek átadására azonban csak halála után kerülne sor.) A küldöttség az 1487. évi fegyverszünetet 1490. április 23-ig meghosszabbítja.

november 27. Angelo Pecchinoli pápai legátus jelenti, hogy Mátyás 5 évre fegyverszünetet szándékozik kötni a törökkel.

december 14. I. Mátyás felszólítja Kassa városát, járuljon hozzá 1000 aranyforinttal a béketárgyalások költségeihez, amelyek fedezésére az ország adót ajánlott meg.

az év folyamán Sopron város iparosainak száma 127, tízzel kevesebb, mint 1466-ban. (A hanyatlás a szövőiparban a legerősebb.) — Giovanni Dalmata szobrász irányításával befejeződik a budai várkápolna átépítése. — Gian Cristoforo Romano olasz szobrász márvány domborművet készít I. Mátyásról és feleségéről, Beatrix királynéról. — Magyar miniátorok reneszánsz stílusban kidíszítik Nagylaki István bácsi és fehérvári kanonok kódexét. — Angelo Poliziano olasz humanista 18 könyvet, főként klasszikus alkotásokat küld a magyar királynak.

1489—1490

18 firenzei kereskedő 26 093 aranyforint értékben szállít árut a magyar királyi udvarnak. — Szalkai László sárospataki diák (később főkancellár és esztergomi érsek) lemásolja a krakkói egyetemet végzett Kisvárdai János igazgatása alatt működő sárospataki városi plébániai iskola tananyagát. (A *Szalkai-kódex* a latin nyelvű csillagászati, irodalmi-poétikai, jogi, levélfogalmazási és zeneelméleti tananyag mellett Szalkai László magyar nyelvű glosszáit, sorközi értelmezéseit is tartalmazza.) — Pietro Ransano lucerai püspök, Ferdinánd nápolyi király követe Beatrix királyné biztatására Bécsben megírja *Epithoma rerum Hungarorum* című munkáját. (A kezdetektől I. Mátyás koráig tárgyalja a magyar történelmet. Géza fejedelem és Szent István király korát egy ma már ismeretlen forrás alapján mutatja be. Elsőként foglalkozik Magyarország földrajzi, természeti és néprajzi viszonyaival. Művét 1558-ban Zsámboky — Sambucus — János jelenteti meg Bécsben.) — Aurelio Brandolini olasz költő és zenész I. Mátyás udvarába jön, és a magyar királynak ajánlja *De humanae vitae conditione et toleranda corporis aegritudine* című munkáját. (1491-ig marad Magyarországon.)

1489—1503

Felépül a kolozsvári (Farkas utcai) gótikus ferences templom János ferences szerzetes tervei szerint.

1490

január 17. A német birodalmi követség a magyar követek kíséretében elindul Linzbe.

január—február I. Mátyás Filipec János váradi püspök, titkos kancellár révén Miksa római királlyal 1490. szeptember 8-ig meghosszabbítja az 1487. évi fegyverszünetet.

március 29. I. Mátyás április 25-re országgyűlést hív össze Budára. (A király halála miatt az országgyűlés elmarad.)

április 6. Meghal I. Mátyás király Bécsben. (Holttestét a Dunán Budára, majd onnan Székesfehérvárra viszik.)

április 24. I. Mátyást eltemetik Székesfehérvárott. (A szertartást Kálmáncsehi Domokos székesfehérvári prépost végzi; a király ravatalára előzőleg díszes pajzsot csináltat.)

május 7. Jagelló Ulászló cseh király kijelenti, hogy ha magyar királlyá választják, feleségül veszi I. Mátyás özvegyét, Beatrix királynét; a megválasztását támogató főuraknak birtokadományokat ígér.

május 20. Corvin János hg szabadon engedi Váradi Péter kalocsai érseket 1484 nyara óta tartó fogságából. (Váradi, Corvin János bukása után, visszavonul a politikától.)

május vége Királyválasztó országgyűlés kezdődik Budán (a főrendek) és Rákosmezőn (a köznemesség). (Befejeződik július 15-én.)

június 7. A rendek a Rákosmezőn meghallgatják (Habsburg) Miksa római király, Ulászló cseh király és öccse, János Albert lengyel hg, valamint Corvin János hg, I. Mátyás természetes fia megbízottainak előterjesztését, és megegyeznek a választási feltételekben.

június 13. Corvin János hg lemond trónigényéről. (Az országgyűléstől bosnyák királyi és szlavón hercegi címet kap, kinevezik horvát bánná; megtarthatja a Hunyadi-birtokokat.)

június 18. Délvidéki híveinek (Újlaki Lőrinc hercegnek, Ernuszt Zsigmond pécsi püspöknek, Brankovics György szerb despotának) megérkezte után Corvin János hg megszegi a június 13-i megállapodást, az országgyűlés azonban ünnepélyes oklevélbe foglalva mégis megerősíti azt. — Báthori István erdélyi vajda, Kinizsi Pál alsó-magyarországi főkapitány és Drágffy Bertalan hadai a — Corvin kezében levő — budai vár ostromára készülnek. A szemben álló felek (Corvin János, illetve Ulászló cseh király hívei) háromnapos fegyverszünetet kötnek.

június 23. Ulászló cseh király 15 ezer fegyveres élén megindul Prágából Magyarországra. — Filipec János váradi püspök, titkos kancellár és Jan Schellenberg cseh kancellár Bécsben megegyeznek Szapolyai István ausztriai főkapitánnyal, hogy Ulászló trónigényét támogatja.

július 2. Sikertelen tárgyalások folynak Budán Corvin János hg és Ulászló cseh király párthívei között.

július 4. Báthori István erdélyi vajda és Kinizsi Pál alsó-magyarországi főkapitány seregei Nagyszabatonnál (Tolna vm.), a Csont-mezőn megtámadják és szétverik Corvin János hercegnek a királyi kincstárral és a Szent Koronával a Délvidék felé vonuló seregét. (Corvin, Újlaki Lőrinc herceggel és Ernuszt Zsigmond pécsi püspökkel együtt, Pécsre menekül.)

július 4. után Corvin János hg budavári őrsége megnyitja a vár kapuit Nagylucsei Orbán egri püspök, a nádori jelenlét bírája csapatai előtt.

július 14. A rendek megbízottai felkérik Beatrix királynét, hogy Ulászló megvá-

lasztásához járuljon hozzá s őt fogadja el férjéül.

július 15. A rákosi országgyűlés (Jagelló) Ulászló cseh királyt magyar királlyá választja, azzal a feltétellel, hogy I. Mátyás özvegyét, Beatrix királynét feleségül veszi. (Corvin János hg megbízottak révén elismeri a választást, Miksa római király követei azonban tiltakoznak és háborúval fenyegetődznek.) II. Ulászló király uralkodik 1516. március 13-ig.

július 24. A rendek ismételten megegyeznek Corvin János herceggel a június 13-i alapokon; visszavonják a hg híveit törvényen kívül helyező végzést.

július 31. II. Ulászló a Pozsony megyei Farkashidán elfogadja és oklevélben megerősíti királlyá választásának feltételeit. (Megígéri, hogy nem vezet be olyan újításokat mint Mátyás király; eltörli az egyforintos adót; a tanács és a rendek megkérdezésével kormányoz.)

július vége II. Ulászló öccse, János Albert lengyel hg haddal tör Magyarországra.

augusztus 8. János Albert hg hadai Pest előtt táboroznak.

augusztus 9. II. Ulászló választott király megérkezik Budára.

augusztus 9. után Eredménytelen személyes találkozás II. Ulászló választott király és János Albert hg között.

augusztus 19. Miksa római király hadai bevonulnak Bécs városába.

augusztus 31. A bécsi vár magyar őrsége (parancsnoka Upor László) 12 napos ostrom után megadja magát.

nyara Török portyázók Váradig nyomulnak, de Kinizsi Pál alsó-magyarországi főkapitány csapataitól vereséget szenvednek.

szeptember 1. A szűkebb királyi tanács úgy határoz, hogy II. Ulászló számára Corvin János hg jegyesét, Bianca Sforza milánói hercegnőt kell feleségül kérni. A döntést a milánói udvarnak is tudomására hozzák.

szeptember 9. Klosterneuburg (Alsó-Ausztria) magyar őrsége leteszi a fegyvert Miksa római király csapatai előtt.

szeptember 18. II. Ulászlót királlyá koronázzák Székesfehérvárott. (A koronázáson megjelent horvát és szlavón rendek tiltakoznak Corvin János hg szlavón hercegsége és horvát bánsága ellen.)

szeptember 21. Sopron őrsége semlegességi szerződést köt a magyar területre nyomult Miksa római királlyal.

szeptember vége Filipec János váradi püspök, titkos kancellár lemond méltóságairól és kolostorba vonul. (Utóda Bakócz Tamás győri püspök, aki titkos, majd 1491-től fő- és titkos kancellárként átveszi a kancellária irányítását. 1497-ben átmenetileg, 1503-ban végleg megválik a kancellária vezetésétől, de címét haláláig, 1521. június 16-ig megtartja.)

szeptember János Albert lengyel hg hadai elfoglalják Egert, majd ostrom alá veszik Kassát.

október eleje I. Mátyás idegen zsoldosserege (a Sziléziában állomásozott „fekete sereg", amelyet Filipec János váradi püspök már korábban megnyert Ulászló számára) Pozsonyban felesküszik a királyra.

október 4. II. Ulászló és Beatrix özvegy királyné Esztergomban titkos házasságot köt Bakócz Tamás győri püspök előtt. (Ulászló később a házasságot kényszerre hivatkozva érvénytelennek nyilvánítja. → 1500. április 2.)

október 17. Miksa római király hadai elfoglalják Szombathelyt.

október 20. előtt A Corvin-párti főurak és főpapok titkos tárgyalást folytatnak Miksa római királlyal. (Azzal kecsegtetik, hogy őt ismerik el uralkodónak.)

november 8. Miksa római király hadai megszállják Veszprémet.

november 19. Miksa római király hadai bevonulnak Székesfehérvárra.

november 22. Bécsújhely magyar őrsége kaput nyit Miksa római király hadai előtt.

december eleje II. Ulászló hadai felszabadítják Kassát János Albert lengyel hg hadainak szeptember óta tartó ostroma alól.

december 12—13. Miksa római király — hadainak zömével — visszaindul Székesfehérvárról.

az év folyamán Magyarország legnagyobb birtokosai: Corvin János hg (30 vár, 17 kastély, 47 mezőváros, 1000 falu tulajdonosa), Szapolyai István (18 vár, 4 kastély, 17 mezőváros, 240 falu), Újlaki Lőrinc hg (14 vár, 7 kastély, 17 mezőváros, 300 falu).

1490 körül

Guggelweit János (Johann Guggelweit) soproni jegyző tollpróbaként följegyzi a kétsoros, magyar nyelvű *Soproni virágének*et, a magyar szerelmi költészet első fennmaradt emlékét.

1491

február 20. II. Ulászló és testvére, János Albert lengyel hg békét köt. (A herceg lemond magyar trónigényéről, cserébe sziléziai birtokokat kap és zálogként megtarthatja a Sáros megyei Eperjest és Szebent.)

április 24. körül. Országgyűlést tartanak a Rákosmezőn. (Lefolyását és végzéseit nem ismerjük.)

június Corvin János hg hadai több, a Miksa-pártiak kezére került szlavóniai várat (köztük Zágrábot) visszafoglalnak II. Ulászló számára.

június 29. Székesfehérvár Miksa római király által hátrahagyott német őrsége kaput nyit II. Ulászló hadai előtt.

augusztus II. Ulászló és Miksa római király között béketárgyalások folynak Pozsonyban.

nyara A királyi sereg (vezérei Báthori István erdélyi vajda és Kinizsi Pál alsómagyarországi főkapitány) visszafoglalja Miksa római királytól Veszprémet és Szombathelyt. — A „fekete sereg" Ausztriában állomásozó részei több várat elfoglalnak II. Ulászló számára.

szeptember 26. A boszniai török csapatok elfoglalják Koszorúvárt (Vinacot), Jajca védelmének kulcsát.

ősze János Albert lengyel hg ismét Magyarországra támad; hadai elfoglalják Sztropkó várát (Zemplén vm.) és feldúlják Tokajt, de a királyi sereg előtt (vezére Szapolyai István) meghátrálnak. — Meghal Nagylucsei Orbán egri püspök, a nádori jelenlét bírája.

november 7. II. Ulászló és Miksa római király békeszerződést köt Pozsonyban. (Megújítják az 1463. évi szerződést; Ulászló visszaadja azt, ami Mátyás király ausztriai hódításaiból még megmaradt és 100 000 aranyforint kártérítést fizet; ha törvényes fiúutóda nem születik, a magyar és a cseh trónt a Habsburgok öröklik; Miksa addig is megtarthatja a magyar királyi címet, az ország főméltóságai pedig esküt tesznek örökösödési jogának tiszteletben tartására.)

december 24. János Albert lengyel hg Eperjesnél vereséget szenved II. Ulászló Szapolyai István vezette hadaitól. (Ezután végleg lemond trónigényéről.)

1492

február 2. E napon országgyűlés kezdődik Budán. (Főbb törvénycikkek: 3.: a Szent Koronát a főpapok és bárók őrizzék; 20.: egy bandérium 400 főből álljon; 24.: az urak felelősek familiárisaik tetteiért; 34.: a megválasztott nemesek nem utasíthatják vissza a szolgabírói tisztséget; 42.: az ország rendes bírái: a nádor, az országbíró és a személynök minden ügyben ítélkezhetnek; 47.: a

kőfallal kerített városok kivételével elrendeli a kilencedfizetést; 49.: a jobbágyok bérelt földjeik után is fizessenek kilencedet; 79.: a törvényszékeken tilos fegyveresen megjelenni; 93—94.: azok büntetéséről, akik a költöző jobbágyot visszatartják, illetve elhurcolják; törvénybe foglalja a szlavón nemesség kiváltságait.) — Az országgyűlés Szapolyai Istvánt választja nádorrá. (Tisztségét haláláig, 1499. december 23-ig viseli.)

március 7. Az országgyűlés megerősíti az 1491. évi pozsonyi békeszerződést. (A főpapok és főurak egy része esküvel kötelezi magát a Habsburgok trónöröklésének elismerésére.)

március A törökök sikertelenül ostromolják Nándorfehérvár, Szabács és Jajca várát. (Az előbbieket Kinizsi Pál alsómagyarországi főkapitány és Váradi Péter kalocsai érsek hadai mentik fel.)

nyara A vidini bég hadai Szörényt ostromolják (védője Móré Fülöp bán), de Kinizsi Pál alsó-magyarországi főkapitány fölmentő seregétől vereséget szenvednek.

szeptember körül Kinizsi Pál alsó-magyarországi főkapitány, főúri bandériumok és környékbeli parasztfölkelők segítségével, Szegednic mezőváros és Halászfalva között (a Száva mentén) szétveri a fizetetlen és a környéket pusztító „fekete sereget".

október 12. Kolumbus Kristóf hajói elérik Amerika partjait.

december eleje A székelyek fölzendülnek az őket sanyargató erdélyi vajda, Báthori István országbíró ellen; zendülésüket a szász városok is támogatják. → 1493. január 19.

december 5. Titkos szerződés II. Ulászló és öccse, János Albert lengyel király között. (Alattvalóik ellen kölcsönösen támogatják egymást.)

az év folyamán Sztrájkba lépnek a máramarosi állami sóbányákban dolgozó munkások.

1492—1495

Az óbudai mariánus (konventuális) ferencesek rendházában elkészül az óbudai klarissza apácák számára a *Guary-kódex*. (Magyar nyelvű vallásos elmélkedéseket, tanításokat tartalmaz.)

1493

január 1. Vér András nyugtát ad adósának. (A legrégibb ránkmaradt magyar nyelvű nyugta.)

január 3. II. Ulászló feloszlatja az egyébként már amúgy is csak formálisan létező „fekete sereget". (Megmaradt tagjait kiűzik az országból.)

január 19. II. Ulászló (az 1492. decemberi székely fölkelésre való tekintettel) elveszi Báthori István országbírótól az erdélyi vajdai méltóságot és azt Losonczi Lászlónak és Drágffy Bertalannak adja. (Losonczi 1494-ig, Drágffy 1498-ig viseli tisztségét.)

február 2. A szász városok csapatai — Hecht (Csukás) György szebeni főbíró vezetésével — a vöröstoronyi szorosnál szétverik a Szászföldet pusztító török portyázókat.

július 1—10. Jakub boszniai pasa sikertelenül ostromolja Jajca várát. (Védi Pethkey Mihály bán.)

augusztus 19. Meghal III. Frigyes német-római császár. (Utóda fia, I. Miksa római király, 1508-tól császár. Uralkodik 1519-ig.)

szeptember 11. Jakub boszniai pasának az osztrák tartományok dúlásából visszatérő serege Ubdinánál (Dalmácia) súlyos vereséget mér a Derencsényi Imre bán vezette horvát és szlavón hadra. (A csatában, Derencsényivel együtt,

ott veszett a horvát nemesség színe-java.)

szeptember 23. előtt VI. Sándor pápa bíborossá nevezi ki Estei Hippolit esztergomi érseket.

szeptember 28. E naptól országgyűlést tartanak Budán. (A király és a rendek kölcsönösen egymást vádolják az államjövedelmek elégtelensége és az ország védelmének elhanyagolása miatt.)

október 15. Kisebb török támadás éri az erdélyi Barcaságot.

november 11. VI. Sándor pápa felbontja Corvin János hg és Bianca Sforza milánói hercegnő 1487-ben per procura megkötött házasságát.

vége Kinizsi Pál alsó-magyarországi főkapitány, mintegy 10 ezer fegyveres ember élén az al-dunai Szendrő várának környékét dúlja.

1493 körül

A Kinizsi Pál alapította vázsonyi pálos kolostorban (Veszprém vm.) elkészül Kinizsi Pálné Magyar Benigna magyar nyelvű imádságos könyve, a gazdagon díszített *Festetics-kódex*. → 1513

1494

január 13—17. közt. II. Ulászló Kinizsi Pált nevezi ki az 1493 nyarán elhunyt Báthori István országbíró utódává. (Tisztségét haláláig, 1494. november 24-ig viseli.)

április 19-től II. Ulászló és János Albert lengyel király találkoznak Lőcsén. (Főként Moldva nemzetközi helyzetéről tanácskoznak, de megegyezésre nem jutnak.)

tavasza II. Ulászló a rendek hozzájárulása nélkül adót vet ki. (A nemesség megakadályozza behajtását, az adószedőket több helyütt megölik.)

augusztus 5. előtt Zsidóellenes zavargások Nagyszombatban.

szeptember A törökök (miután őrségének egy részét megvesztegették) megrohamozzák Nándorfehérvárt, de Kinizsi Pál alsó-magyarországi főkapitány gyors beavatkozással fölmenti a várat. (A törökök erre a Szerémséget és a szlavóniai megyéket dúlják.)

október 15.—november 20. közt Kinizsi Pál alsó-magyarországi főkapitány 14 ezer emberből álló csapatával feldúlja a török által megszállt Szerbia és Bulgária egy részét.

november 24. Meghal Kinizsi Pál alsó-magyarországi főkapitány, országbíró.

december 26. Ernuszt Zsigmond pécsi püspök kincstartó 12 esztendőre bérbe adja Thurzó Jánosnak és Györgynek a besztercebányai rézbányákat. (A Fugger—Thurzó „közös magyar üzlet" kezdete.)

december vége II. Ulászló király hadat indít a törökkel való összejátszással vádolt Újlaki Lőrinc hg ellen; a királyi sereg Drágffy Bertalan erdélyi vajda vezetésével beveszi Újlakot (december 24. körül) és a herceg többi szerémségi várát.

az év folyamán Az országban (14 vármegyét nem számítva) 206 ezer állami adóegységet (portát, illetve Szlavóniában füstöt) írnak össze; ebből 91 ezer porta adója nem folyt be a kincstárba. — Az ország népessége (a fenti portaszámok alapján, mai becsléssel) 3 és fél—4 millió. — Országgyűlés vagy részgyűlés Kassán. (Végzései közül csak az adókivetés ismert.) — A király Somi Józsát nevezi ki temesi ispánná és alsó-magyarországi főkapitánnyá. (Tisztségét 1511-ig viseli.)

1495

az év eleje A királyi seregek, folytatva az 1494 végén kezdett hadjáratukat, elfoglalják Újlaki Lőrinc hg dunántúli várait, köztük Kaposvárt (Somogy vm.) Rahócát (Vas vm.), majd megostromolják Németújvárt, mire Újlaki meghódol, a király pedig elkobozza birtokait.

március 16. Thurzó János és György szerződést kötnek Jakob Fuggerrel és Kilian Auerrel a Thurzók által bérelt besztercebányai rézbányák kiaknázására. (A Thurzók kohóművet építenek a réz helyi feldolgozására. A Fuggerek pénzzel támogatják a vállalkozást; mintegy 800 tonna rezet és évi 18—19 ezer Ft-os hasznot remélnek.)

március vége Újlaki Lőrinc hg Pécsett kegyelmet kér és kap a királytól.

április 10. Vingárti Geréb Péter az országbíró. (Tisztségét 1500 elejéig viseli.)

április II. Ulászló békét köt II. Bajezid szultánnal 3 esztendőre a status quo alapján.

május 8. Országgyűlés kezdődik Budán. (Június 8.: II. Ulászló szentesíti a törvényeket. Főbb törvénycikkek: 8.: a nyolcados törvényszékekre a király 3—3 főpapot, bárót és 14 nemesi ülnököt köteles választani; 18.: a szökevény jobbágyok befogadóinak és visszatartóinak büntetése; 22.: az elköltöző jobbágyok nem vihetik magukkal épületeiket; 26.: a nemesség fejenként köteles megjelenni az országgyűlésen; 27.: két évre eltiltják az állatkivitelt; 36.: minden végvárnak két várnagya legyen; 37—44.: szabályozza az egyházi tizedszedés módját; 45.: a szerbek, ruténok, románok és más görögkeleti vallásúak nem fizetnek egyházi tizedet.)

szeptember Pestisjárvány kezdődik az ország egyes részein. (1496 márciusáig tart.)

az év folyamán A jobbágyporta számok alapján végzett mai becslés szerint Erdély lakossága 425 ezer fő. Ennek mintegy 60%-a magyar (és székely), 16%-a szász, 24%-a román nemzetiségű. — A kincstár ez évi bevétele 136 634 Ft; az országgyűlés által megszavazott adóból 219 582 Ft helyett csak 125 637 Ft folyik be.

1495 körül

Elkészülnek az erények jelképes alakjait ábrázoló esztergomi freskók. (Készítőjük valószínűleg Albertus Florentinus.)

1496

január Frangepán Bernát és újdonsült veje, Corvin János hg, horvát-szlavón-dalmát bán mozgalmat indít II. Ulászló király ellen Horvátországban. (Velencéhez és I. Miksa római királyhoz fordulnak támogatásért, Lengyelországban hadat gyűjtenek.)

április 16. II. Ulászló engedélyezi Thurzó Jánosnak, hogy Besztercebánya környékén csurgatókohókat építsen és a bennük a réztől elválasztott ezüstöt szabadon forgalmazhassa.

május 13. E napon országgyűlés kezdődik. (Befejezése július végén. A rendek követelik, hogy a király indítson vizsgálatot azok ellen, akik az állami adóba befolyt pénzt elsikkasztották; II. Ulászló fogságba veti és különbíróság elé állíttatja Ernuszt Zsigmond pécsi püspököt és kincstartót, — aki számadásai bemutatása után 400 ezer Ft-os váltságdíjon szabadul meg a felelősségre vonástól — és Dombai Imre alkincstartót, akit a bíróság Temesvárott bebörtönöztet.)

május 29. A személynöki irodát, a királyi személyes jelenlét bíróságának írószervét első ízben nevezik kisebb kancelláriának (cancellaria minor).

augusztus 2. előtt Zsidóellenes zavargások Budán. (Egyes főúri és polgári érdekcsoportok támogatásával.)

az év folyamán Antonio Bonfini itáliai humanista történetíró befejezi Budán I. Mátyás megbízásából (→ 1486. október) megkezdett, a magyarok történetéről szóló művét: *Hungaricarum rerum decades IV et dimidia.* (A magyarok történetét a kezdetektől 1496-ig mutatja be.) — Megjelenik Strassburgban nyomtatásban Temesvári Pelbárt obszerváns ferences író-prédikátor beszédgyűjteménye, a *Stellarium coronae Mariae Virginis.* (1586-ig 19 külföldi kiadását ismerjük.)

1497

február 24—április II. Ulászló Csehországban tartózkodik; távollétében Szapolyai István nádor a helytartó.

nyara Konrad Celtis bécsi humanista ösztönzésére Budán megalakul a *Sodalitas litteraria Danubiana Ungarorum* nevű társaság a tudományok és az irodalom művelésére. (Elnöke Vitéz János veszprémi püspök, tagjai főként a budai cseh kancellária humanista tisztviselői. Az utóbbiak távozásával 1511 táján a Dunai Tudós Társaság megszűnik.)

szeptember Drágffy Bertalan erdélyi vajda mintegy 12 ezer emberrel benyomul Moldvába és békét közvetít a Szucsavát ostromló lengyelek és III. (Nagy) István moldvai vajda között.

november Országgyűlést tartanak a Rákosmezőn. (A nemesség és főrendek kölcsönös vádaskodásai után végzés nélkül oszlik szét; II. Ulászló időlegesen megvonja Bakócz Tamás egri püspök fő- és titkos kancellártól a királyi pecséteket, Szapolyai István nádort pedig leváltja koronaőri tisztségéből; Bakócz megtartja fő- és titkos kancellári címét; a kancellária vezetését 1521-ig Szatmári György kancellláriai titkár veszi át. → 1503. február 2.)

december 20. VI. Sándor pápa elfogadja Estei Hippolit bíboros lemondását az esztergomi érsekségről, és Bakócz Tamás egri püspököt kinevezi esztergomi érseknek, Hippolitot pedig egri püspöknek. (Bakócz méltóságát haláláig, 1521. június 16-ig viseli.)

év vége II. Ulászló külön címert adományoz Szlavóniának.

1498

április 24. E napon országgyűlés kezdődik Budán. (Befejeződik: június 2. Corvin János küldötte vádlevelet terjeszt be különösen Bakócz Tamás esztergomi érsek fő- és titkos kancellár és Ernuszt Zsigmond pécsi püspök, valamint a Hunyadi-javak más „bitorlói" ellen. Június 2.: A király szentesíti a törvényeket. Főbb törvénycikkek: 1.: az elkövetkező 4 évben évenként tartsanak 15 napnál nem hosszabb országgyűlést, valamennyi birtokos nemes részvételével; 2.: a királyi törvényszéken 2—2 választott főpap és báró, valamint 16 választott nemesi ülnök vegyen részt; 7.: az országos ügyek tárgyalásakor a királyi tanácsban a 16 választott nemesi ülnöknek legalább a fele legyen jelen; 15—16., 20—22.: szabályozza a bandérium- és telekkatona-állítás módozatait; 31—32.: eltiltja az állat-, valamint az arany- és ezüstkivitelt; 34.: a harmincadhelyek felsorolása; 41.: a szabad kir. városok lakói bérelt földjeik után kötelesek kilencedet fizetni; 42.: a végvárak elvesztőit meg kell büntetni; 49—54.:

szabályozza az egyházi tizedszedést; 57.: a vármegyei ispánságot világi személyeknek kell adományozni; 67.: fiatalokat, tudatlanokat és alkalmatlanokat nem szabad egyházi javadalmakban részesíteni; 73.: a török területről menekülőket be kell fogadni.)

március 9. II. Ulászló oklevelet bocsát ki, amellyel hivatalosan is tudomásul veszi az addig csendestársként működő Fugger-bankház részvételét a besztercebányai rézbányák kiaknázásában.

július 20. János Albert lengyel király, II. Ulászló és III. (Nagy) István moldvai vajda Krakkóban szövetséget köt a török ellen.

október 10. II. Ulászló és Corvin János hg kiegyezik egymással. (A herceg hűséget fogad, a király viszont ismét kinevezi horvát bánná és Békés megyei főispánná, s megígéri, hogy per alatt álló birtokai élvezetében megvédelmezi. Corvin János herceg említett tisztségeit 1504. október 12-én bekövetkezett haláláig viseli.)

november 14. Szentgyörgyi Péter az erdélyi vajda. (Tisztségét 1510-ig viseli.)

az év folyamán Hagenauban (Elzász) megkezdődik Laskai Osvát obszerváns ferences provinciális háromkötetes *Biga salutis* című prédikációgyűjteményének kiadása. (Befejeződik 1499-ben. Bírálja a szociális viszonyokat; a műben jelentkezik a késő-középkor új vallásos áramlata, a devotio moderna. 1516-ig négy kiadása ismert.) — Velencében Janus Pannonius-vers jelenik meg nyomtatásban.

1499

február 2. Corvin János hg horvát bán megver egy Sebenico (Dalmácia) környékén pusztító török csapatot. (Ezt követően mintegy négyezres csapattal török területre tör és Bisztrica várát ostromolja sikertelenül.)

április 15. XII. Lajos francia király, Velence és VI. Sándor pápa szövetséget köt a török ellen. (→ 1500. július 14.) — Thúz Osvát zágrábi püspök végrendeletében 32 ezer forintot hagyományoz Jajca, Nándorfehérvár, Szabács és Szörény várak megerősítésére.

április 16. János Albert lengyel király és III. (Nagy) István moldvai vajda béke- és kölcsönös segélynyújtási szerződést köt II. Ulászló közvetítésével.

május 24. II. Ulászló utasítja a szlavón rendeket, hogy minden 100 jobbágytelek után 3 lovast állítsanak ki a bán vezetése alatt.

július 13. II. Ulászló szabályozza a székelyek kiváltságait. (A más földjén élő székely zselléreket, valamint azokat a szegényeket, akiknek ingó vagyona nem haladja meg a 3 Ft értéket, mentesíti a katonáskodás kötelezettségétől, de kiveszi őket a nemesi jogokkal rendelkezők sorából is.)

augusztus 6. Országgyűlést tartanak Budán. (Végzései közül csak az adózásra vonatkozók ismertek.)

december 23. Meghal Szapolyai István nádor.

az év folyamán Magyarország külkereskedelmi áruforgalma mai becslés szerint évi 1 600 000 aranyforint. — Jakob Fugger számadásai szerint négy esztendő alatt 277 500 Ft-ot fordított a besztercebányai rézbányák kiaknázására. — Az olajütőmalom első magyar nyelvű említése. — Deventerben (Németalföld) megjelenik Magyarországi György (Georgius de Ungaria) mester *Arithmetica summa tripartita* című munkája, az első, magyarországi szerzőtől származó matematikakönyv. — Megjelenik Hagenauban (Elzász) Temesvári Pelbárt *Pomerium sermonum* (1520-ig 18 kiadása ismert).

15. század vége

Urbáriumadatok szerint a falusi jobbágytelkeknek mintegy a fele pusztán áll. (A földesurak a pusztatelkek földjét bérbeadással vagy más módon hasznosítják.) — Kifaragják a garamszentbenedeki (Bars vm.) úrkoporsót, a bányavárosokban kialakult oltárszobrászat alkotását. (A garamszentbenedeki úrkoporsót a húsvéti szertartások alkalmával használták.) — Ismeretlen személy lefordítja az 1470 körül keletkezett, Szent Lászlóról szóló latin éneket *(De sancto Ladislao)*. A magyar László-ének *(Ének Szent László királyról)* pontatlanságai ellenére is jelentős műfordítás. — Elkészül az *Apor-kódex*nek az a része, amely másolatban az 1420—1430 táján keletkezett magyar nyelvű Huszita Bibliából a zsoltárok fordítását foglalja magában.

1500

február 1. Vingárti Geréb Péter a nádor. (Tisztségét haláláig, 1503. február 22-ig viseli.)

február 26. II. Ulászló kinevezi Tolnai Máté kancelláriai jegyzőt pannonhalmi apáttá és megbízza a bencés rend reformjával. → 1512. június 24.

április 2. VI. Sándor pápa érvénytelennek nyilvánítja Beatrix, I. Mátyás özvegye és II. Ulászló 1490. október 4-i házasságkötését.

április 24. Országgyűlés kezdődik Rákosmezőn. (Befejezése: május 8, amikor a király szentesíti a törvényeket. Főbb törvénycikkek: 10.: elrendeli, hogy a törvényszékeken és a királyi tanácsban 4—4 főpap és báró mellett 16 nemesi ülnök vegyen részt; a 24 tagú királyi tanács fele állandóan Budán, a király mellett köteles tartózkodni; 23.: szabályozza a korona őrzését; 25.: megtiltja a lókivitelt; 27.: minden jobbágy köteles megfizetni a gabona és bortizedet; 29.: a földesúri kilencedet az egyházi tized előtt kell kivenni a jobbágyok termé-séből.)

július 14. II. Ulászló csatlakozik XII. Lajos francia király, VI. Sándor pápa és Velence 1499. április 15-i törökellenes szövetségéhez. → 1501. május 12.

augusztus Magyar portyázó csapatok Szendrő vidékén zsákmányolnak.

augusztus vége Corvin János hg, horvát bán, a horvát báni és velencei hadakkal, Mosztárig portyázik a boszniai Neretva völgyében, és megver egy jelentősebb török csapatot.

szeptember 20. VI. Sándor pápa Velence közbenjárására kinevezi bíborossá Bakócz Tamás esztergomi érseket.

szeptember vége—november eleje Fegyveres országgyűlést tartanak Bácsott. (II. Ulászló király, a velencei, a lengyel és a francia követ jelenlétében megszemléli az ország felvonult haderejét, de a tervezett törökellenes háborút nem indítja meg.)

november Mátyás király özvegye, Estei Beatrix eltávozik Magyarországról. (1508. szeptember 18-án bekövetkezett haláláig Nápolyban és Ischia szigetén él.)

1501

március Corvin János hg horvát bán török területen portyázik, Blatánál (a Neretva folyó mellett) megütközik a Boszniában állomásozó török hadakkal és súlyos veszteségeket szenved tőlük.

május 3. körül Országgyűlés Budán. (A török elleni védekezésről tárgyal.)

május 5. Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda az országbíró. (Tisztségét haláláig, 1517-ig viseli.)

május 12. Budán ünnepélyesen kihirdetik II. Ulászló király, VI. Sándor pápa és Velence szövetségkötését. — Tanácskozás Budán a török ellen ősszel megindítandó támadásról.

tavasza Kozsulics Pál (Pavel Kožulić-Sterbac) horvát vicebán és Drazsojevics Zsarkó (Žarko Dražojević) hadai török területen a Bisztrica vizéig portyáznak.

augusztus 4. Összeírják a selmecbányai plébánia könyveit. (A leltár 32 könyvet sorol föl.)

szeptember eleje Országgyűlést tartanak Tolnán. (Végzései ismeretlenek.)

október Somi Józsa temesi ispán és alsómagyarországi főkapitány 14 ezer főnyi sereg élén dúlja a török által megszállott Szerbiát. (Elpusztít 600 falut és több ezer fogollyal tér vissza Nándorfehérvárra). — Corvin János hg horvát bán visszaveri a Horvátország ellen támadó boszniai török csapatokat.

november eleje Corvin János hg a horvát hadak élén súlyos vereséget mér a Jajcát ostromló Szkender boszniai pasa hadaira. (Négyezer török és ezer keresztény halott). Ezt követően bosnyák területen portyázik és elfoglal néhány kisebb erősséget.

vége—1502 tavasza II. Ulászló Csehországban tartózkodik; távollétében Geréb Péter nádor a helytartó.

1502

április 24. körül Országgyűlést tartanak Budán. (Végzései ismeretlenek.)

június közepe előtt A Tárczay János vezette magyar sereg győzelmet arat az Orbász és Una közti vidéket dúló, Jajca várát ostromló török had felett.

szeptember Török portyázó csapatok a Szerémséget és Pozsega megyét dúlják.

szeptember 29. II. Ulászló és Candalei Anna francia hercegnő, XII. Lajos francia király rokona házasságot köt Székesfehérvárott. — Bakócz Tamás bíboros esztergomi érsek megkoronázza Anna királynét.

október Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda, Somi Józsa temesi ispán,alsó-magyarországi főkapitány, Kanizsai György nándorfehérvári bán és Tárnok Péter szörényi bán hadai végigdúlják a bulgáriai török hódoltságot, felégetik Kladovót, Vidint és Nikápoly külvárosait. Ugyanakkor Corvin János hg horvát bán csapataival Bosznia felé támad. A két sereg Vrhboszna (Szarajevo) alatt egyesül, de komolyabb ütközetbe a török ellen nem bocsátkozik, beéri a környék pusztításával, falvak és kisebb várak feldúlásával.

1503

február 2. II. Ulászló Szatmári György váradi püspök kancelláriai titkárt kinevezi kancellárrá. (Szatmári Bakócz Tamás bíboros esztergomi érsek, fő- és titkos kancellártól végleg átveszi a kancellária irányítását. Címét 1515 elejéig, majd 1516 júniusától 1521-ig viseli. → 1518. július 25.)

február 22. II. Ulászló és II. Bajezid szultán megbízottai Budán hét esztendőre békét kötnek a status quo alapján. (A békét a szultán megerősíti: augusztus 20.) — Meghal Geréb Péter nádor.

február Fugger-faktorátust állítanak fel Budán. (Pénzváltási és kereskedelmi feladatokat lát el.)

május 25. Országgyűlést tartanak a Rákosmezőn. (Jóváhagyja a törökkel kötött február 22-i békét.)

augusztus 30. Ráskai Balázs tárnokmester és budai várnagy a nádori jelenlét bírája. (Feladatát 1504 áprilisáig látja el.)

1504

február 15. II. Ulászló és Velence szerződést kötnek. (Velence évi 30 ezer aranynyal támogatja Magyarország törökellenes harcát.)

április 24. Országgyűlés kezdődik a Rákosmezőn. (Befejezése: május 8. Az ország védelmi rendszeréről és annak költségkihatásairól tárgyal. Május 8.: A király szentesíti a törvényeket. Főbb törvénycikkek: 3.: ispánságot tilos örökösen eladományozni; 16.: a jobbágyoknak a szolgabíró adhat költözési engedélyt; 17.: elrendeli a gabona- és bormértékek egységesítését; 18.: a jobbágyokat eltiltják a vadászástól és madarászástól; 27.: az apátságokat és a prépostságokat szerzeteseknek kell adományozni; 28.: lovat és szarvasmarhát a külföldiek csak az országban vásárolhatnak, hogy a harmincadvámot ők fizessék; 31.: II. Ulászló törvényeit gyűjtsék egybe.)

május eleje Az országgyűlés nádorrá választja Perényi Imrét. (Tisztségét haláláig, 1519. február 5-ig viseli.)

október eleje Corvin János hg horvát bán vereséget szenved a Horvátországot (Knin környékét) pusztító török portyázó csapatoktól.

október 12. Meghal Corvin János hg horvát bán.

az év folyamán Bornemissza János kincstartó tervezete 113 230 Ft-ot irányoz elő a törökellenes határvédelmi kiadásokra.

1505

február 22. körül Országgyűlést tartanak Budán. (A kis számban összegyűltek a királyválasztás rendjének szabályozásával fenyegetőznek, majd végzések nélkül oszlanak szét; a köznemesség júliusra fegyveres országgyűlést hirdet Hatvanba fejenkénti kötelező megjelenéssel; Szapolyai János sikertelen kísérletet tesz II. Ulászló leánya, Anna kezének elnyerésére.)

június 24. Miközben a köznemesek Hatvanban gyülekeznek, Budán meghívott főpapok, főurak és nemesek részvételével gyűlést tartanak. (Zsigmond lengyel hg, II. Ulászló öccse, Habsburg-ellenes éllel, megegyezést hoz létre II. Ulászló és Szapolyai János között.)

július 24. A Kölnben összegyűlt német birodalmi rendek négyezer fegyverest szavaznak meg I. Miksa római királynak a Magyarország elleni háborúra.

augusztus 30. A Domonkos Rend generálisa elrendeli, hogy a budavári studium generalén csak teológiát, filozófiát és szükség esetén grammatikát oktassanak, s minden domonkos konvent csak 2—2 szerzetest küldjön Budára tanulni. (Eszerint a budavári studium generalénak maximálisan 80—100 fő hallgatója lehet.)

szeptember 13. I. Miksa római király hadat üzen II. Ulászlónak, mondván, hogy az megsértette az 1491. november 7-i pozsonyi békeszerződést. (Ugyanakkor viszont segítséget ígér neki a magyar rendek ellen.)

szeptember 29. II. Ulászló (július 23-i meghívóval) e napra országgyűlést hív össze a Rákosmezőre. (A nemesség, a meghívóban foglaltak ellenére, fegyveresen jelenik meg. Október 13.: A rendek kiadják az országgyűlés határozatait, a „rákosi végzést". Kimondja, hogy II. Ulászló fiúörökös nélküli halála esetén többé nem választ idegen uralkodót; a leányági öröklést nem ismeri el. A király nem szentesíti a „rákosi végzést". Az országgyűlés „a hazának és a köznek" tett szolgálatai elismeréseként telkenként 2 dénárt szavaz meg Werbőczy István ítélőmester számára).

október 12. Az ország vezető főurai és főpapjai (Perényi Imre nádor, Szapolyai János, Szentgyörgyi Péter országbíró,

Bakócz Tamás bíboros esztergomi érsek) s a nemesi vármegyék többsége védszövetséget kötnek I. Miksa római király magyarországi trónigénye ellen.

december II. Ulászló titkon követséget küld I. Miksa római királyhoz családi szerződés megkötése ügyében.

az év folyamán Felszentelik a szegedi (alsóvárosi) obszerváns ferencesek kolostorának gótikus stílusban épült templomát. — Szatmári György pécsi püspök megkezdi reneszánsz stílusú építkezéseit Pécsett. (Az építkezések befejeződnek 1521-ben.)

1506

március 20. A Jagelló és a Habsburg-ház családi szerződést köt az 1505-ös „rákosi végzés" hatálytalanítására. (I. Miksa római király unokája, Ferdinánd, a későbbi magyar király, feleségül veszi II. Ulászló lányát, Annát; II. Ulászló esetleg születendő fia feleségül veszi Ferdinánd testvérét, Máriát.)

április vége Országgyűlést (vagy királyi tanácsülést) tartanak Budán. (Az I. Miksa római király ellen foganatosítandó intézkedésekről tanácskozik; június 24-re Székesfehérvárra fegyveres országgyűlést hirdet; II. Ulászlót kötelezi, hogy hadat üzenjen Miksának.)

május 7. II. Ulászló hadat üzen I. Miksa római királynak.

május Egy magyar sereg (vezére Hédervári István) az osztrák tartományok keleti részét dúlja.

június 24. Fegyveres országgyűlés kezdődik Székesfehérvárott. (A nagy számban összegyűlt köznemesség az I. Miksa római királlyal folytatandó béketárgyalások mellett dönt.)

június I. Miksa római király hadai elfoglalják Sopront és Pozsonyt.

július 1. II. Ulászló királynak fia születik, a későbbi II. Lajos.

július 1. után Tomori Pál fogarasi várnagy, kezdeti vereség után, legyőzi a Lajos trónörökös születése alkalmából rájuk kivetett adó (az ún. „ökörsütés") miatt fellázadt székelyeket, s kényszeríti őket az adó beszolgáltatására.

július 19. II. Ulászló megbízottai békeszerződést kötnek I. Miksa római királlyal. (Hadaikat kölcsönösen visszavonják, az elfoglalt helyeket visszabocsátják; Miksa fenntartja igényét a magyar trónra.)

július 26. Meghal Anna királyné. (Székesfehérvárott temetik el.)

az év folyamán Elkészülnek M. S. Mester gótikus táblaképei (eredetileg valószínűleg a selmecbányai Katalin-templom főoltárának részei).

1506—1507

Bakócz Tamás bíboros esztergomi érsek toszkán mesterekkel reneszánsz stílusú vörös márvány kápolnát építtet az esztergomi székesegyházhoz. (A Bakócz-kápolna egyes részleteit Johannes Fiorentinus faragja.)

1507

február A prágai cseh országgyűlés II. Ulászló fiát, Lajost a cseh korona örökösévé nyilvánítja, és követséget küld Budára, hogy a királyfit a koronázásra Csehországba kísérje.

április 24. Országgyűlés kezdődik a Rákosmezőn. (II. Ulászló meg akarja koronáztatni fiát, de az országgyűlés nem járul hozzá; megrója a királyt az 1505. évi „rákosi végzés" megsértése miatt. Főbb

törvénycikkek: 5.: a király ezután a királyi tanács hozzájárulásával töltse be a főbb hivatalokat és tisztségeket; 6.: a király ezer magyar lovast tartson fegyverben; 10.: eltiltják az állatkivitelt; 11.: tilos az országba idegen pénzt hozni. A király nem szentesíti a törvényeket.)

augusztus 15. Ünnepélyes királyi tanácsülést tartanak Budán. (Nem járul hozzá Lajos trónörökös megkoronázásához.)

szeptember 29. körül A király által meghirdetett országgyűlésen csak a főrendek jelennek meg, a köznemesség távolmarad.

október II. Gyula pápa Velence többszöri közbenjárására Bakócz Tamás bíboros esztergomi érseket kinevezi konstantinápolyi pátriárkává.

november 12. II. Ulászló és I. Miksa római király újabb szerződést köt. (Részletesen szabályozza az 1506. március 20-i kettős házasságkötés feltételeit.)

december 15. előtt A királyi tanács budai ülésén hozzájárul Lajos trónörökös királlyá koronázásához.

az év folyamán A pesti (belvárosi) plébániatemplomban felállítják a város megrendelésére faragott reneszánsz stílusú tabernaculumot. (Ekkortájt készül el Nagyrévi András plébános megbízásából a templom másik reneszánsz szentségháza, valamint 1505—1508 körül a reneszánsz főoltár.) — Hagenauban (Elzász) megjelenik Laskai Osvát *Gemma fidei* című prédikációgyűjteménye. — Megyericsei János gyulafehérvári kanonok, a dáciai epigráfiák gyűjtője, megírja saját sírversét. (Latin epitáfiuma gyulafehérvári sírkövén maradt fenn.) — A domonkos rend nagykáptalanja meghagyja a magyarországi rendtartomány főnökének, hogy a budavári studium generalét a bolognai egyetem mintájára szervezze át, és egyúttal nyolc Párizsban tanult professzort rendel Budára.

1508

január 12. előtt II. Ulászló megfosztja méltóságától Bajnai Both András és Kamicsáci Horvát Márk horvát bánokat. (Both András azonban 1511. szeptember 8. előtt bekövetkezett haláláig kezében tartja a horvát várak egy részét, és gyakorolja a báni hatalmat. → 1512. augusztus)

március 15.—május 1. Thurzó György zalavári és Miklós bátai apát egyházlátogatást tart a zselicszentjakabi, somogyvári, babócsai (Somogy vm.), murakeresztúri, hahóti, csatári, kapornaki, almádi, tihanyi (Zala vm.), bakonybéli (Veszprém vm.), koppánymonostori, tatai (Komárom vm.), lekéri, garamszentbenedeki (Bars vm.), kolosi (Nyitra vm.), szkalkai (Trencsén vm.) valamint stólai (Szepes vm.) bencés monostorban és többségükben összeírja az ingóságokat. Az egyházlátogatásról készült jegyzőkönyv a 17 monostorban a szerzetesi élet hanyatlásáról tanúskodik. → 1512. június 24.

április Magyar csapatok (vezérük Lulyay János szebeni királybíró és kamaragróf) hatolnak be Havasalföldre Mihnea vajda trónra segítésére.

május 13. Országgyűlés kezdődik a Rákosmezőn. (Befejeződik: május 27. Hozzájárul Lajos megkoronázásához; a király megígéri, hogy fia is megőrzi a nemesi szabadságjogokat, és hogy I. Miksa császárnak nem lesz beleszólása az ország ügyeibe; a gyűlés adót szavaz meg az ország védelmére.)

június 4. Lajos trónörököst megkoronázzák Székesfehérvárott. (A gyermek helyett II. Ulászló teszi le a koronázási esküt.)

ősze Pestisjárvány dúl az országban.

december 10. I. Miksa császár és XII. Lajos francia király szövetséget köt Cambraiban Velence ellen. (Cambrai-i liga.)

az év folyamán Lőcsei Pál mester, faszobrász, felállítja a lőcsei Szent Jakab-templom főoltárát. (A gótikus szárnyasoltár 1517-ben készül el teljesen. A krakkói Vit Stwosz faszobrász hatását mutatja.) — Vásárhelyi András ferences szerzetes a pesti ferences rendházban magyar nyelvű verset ír Szűz Mária dicséretére. (Cantilenája a középkori vallásos költészet csúcsa.)

1509

eleje Francia és császári követség érkezik Budára, hogy II. Ulászlót rábeszélje az 1508. december 10-i Cambrai-i ligához való csatlakozásra és Dalmácia visszafoglalására. — A végvidéki török csapatok eredménytelenül ostromolják Karánsebest (Temes vm.).

január 25. Brandenburgi György őrgróf Gyulán (Békés vm.) feleségül veszi Corvin János hg özvegyét, Frangepán Beatrixot, s ezzel megörökli a Hunyadi-vagyont.

február—1510. február II. Ulászló Csehországban tartózkodik. (Fiát, Lajost cseh királlyá koronázzák; távollétében Perényi Imre nádor a helytartó.)

március 23. II. Gyula pápa csatlakozik az 1508. december 10-i Cambrai-i ligához, és Velencét (az egyházi jogok megcsorbításának ürügyével) kiátkozza.

augusztus 15. után A Budán tartott királyi tanácsülés semleges álláspontra helyezkedik a Velence elleni háború megindítása ügyében.

az év folyamán Pestisjárvány dúl az országban. — Cegléd mezőváros lakói megölik földesuruknak, az óbudai apácáknak rajtuk hatalmaskodó tiszttartóját.

1510

február 24. II. Gyula pápa kiválik a Cambrai-i ligából és feloldja Velence 1509. március 23-i kiátkozását.

június 30. előtt Országgyűlést tartanak Székesfehérvárott. (A király és az országnagyok Tatán maradnak; a rendek 40 teljhatalmú képviselőt küldenek Tatára a további tárgyalásokra, majd az adó megszavazása után szétoszlanak.)

július 2—5. A király és a rendek gyűlést tartanak Tatán. (Meghallgatják a pápai, a császári, a francia és a velencei követ előterjesztését; elhatározzák, hogy csatlakoznak a Cambrai-i ligához és Dalmácia visszaszerzése érdekében hadat indítanak Velence ellen.)

július közepe Hathónapos fegyverszünet jön létre a törökkel.

augusztus 10. után Nagy pestisjárvány dúl az országban.

szeptember 21. II. Ulászló megerősíti a premontrei rend saint-quentini nagykáptalanának május 10-i reformintézkedéseit. (Szabad prépostválasztást biztosít a magyarországi rendtartománynak a király és a többi kegyúr jogának tiszteletben tartása mellett; hozzájárul, hogy a rend a meg nem felelő prépostokat leváltsa. — Fegyverneki Ferenc sági prépost, a rend újonnan megválasztott vizitátora, Majthényi Uriel turóci és Dévai András bozóki prépostokkal, a rend tanácsosaival végrehajtja Magyarországon a premontrei rend reformját.)

október 1. II. Ulászló és I. Miksa császár megbízottai szerződést kötnek Konstanzban (miután Ulászló követei nem kapták meg időben a király letiltó pótutasítását), hogy 1511. április 1-én a császár, a francia és a magyar király együttesen megtámadja Velencét. (A megállapodást nem hajtják végre.)

október 31. 1511. augusztus 1-ig meghosszabbítják a törökkel júliusban kötött fegyverszünetet.

november 10. Szapolyai János az erdélyi vajda. (Tisztségét 1526. november 10-ig, királlyá választásáig tölti be.)

november II. Ulászló eltávozik Magyarországról. (Morvaországi és sziléziai tartózkodás után 1511 áprilisában tér vissza. Addig Perényi Imre nádor a helytartó.)

az év folyamán Ráskai Lea domonkos apáca a Nyúl-szigeti (margitszigeti) domonkos apácakolostorban lemásolja és némileg átírja a 14. század elején latinból fordított és még e század folyamán átdolgozott magyar nyelvű *Margit-legendát*, két társával pedig leírja a *Példák Könyvét*. (Az utóbbi többek közt 24 különböző eredetű tanulságos történetet, példát tartalmaz.) Ráskai Lea másoló tevékenységének további terméke a *Cornides-kódex* (1514—1519), a *Domonkos-kódex* (1517) és a *Horvát-kódex* (1522).

1510 körül

Ismeretlen (valószínűleg ferences) szerző megírja a *Néhai való jó Mátyás király* kezdetű siratóéneket. (A magyar nyelvű vers a Jagelló-korban elterjedő Mátyás-kultusz egyik legszebb irodalmi terméke.)

1511

január vége Az erdélyi szászok közösségéhez tartozó Segesvárott felkelés tör ki a város elöljárói ellen. (Résztvevői azzal vádolják az elöljárókat, hogy az adó behajtását önhatalmúlag rendelték el, és a befolyt összeget saját céljaikra kívánták felhasználni. → 1513)

április 24. Országgyűlés kezdődik Rákosmezőn. (Május 10.: a rendek 36 pecséttel ellátott oklevélbe foglalják az adómegajánlást.)

május 5. A török csapatok megkezdik Tinnin (Knin, Dalmácia) vára ostromát. (Az ostrom eredménytelen.)

augusztus 15. Szegedről a vásárhelyi volt bencés apácakolostorba (Veszprém vm.) telepített premontrei apácák magyar nyelven rögzítik birtokaik lakóinak kötelezettségeit és jogait. (A legkorábbi magyar nyelvű urbárium; többszöri átírásban maradt fenn.)

szeptember II. Ulászló, Velence és I. Zsigmond lengyel király 5 esztendőre békét köt II. Bajezid szultánnal Isztambulban. (A szerződésből a magyar követ gondatlansága folytán kimaradt Horvátország, Dalmácia és Szlavónia említése, emiatt magyar részről nem erősítik meg.)

október 4. Velence, II. Gyula pápa és V. Ferdinánd spanyol király „Szent szövetséget" köt Franciaország itáliai törekvéseinek ellensúlyozására; csatlakozásra szólítják fel II. Ulászló magyar és cseh királyt.

december A magyar kormány az 1511. október 4-i „Szent szövetséghez" való csatlakozás mellett dönt, s ezzel kiválik az 1508. évi Cambrai-i ligából, melynek amúgy is csak névlegesen volt tagja.

az év folyamán Az erdélyi Csík-, Gyergyó- és Kászonszék közszékelyei fölkelnek a székely előkelők (primorok) elnyomása ellen. Több főember házát fölperzselik. — Marone mester elkészíti a Báthori-nemzetség nyírbátori Szent György-templomának reneszánsz stílusú stallumait.

1512

január 26. Bakócz Tamás bíboros esztergomi érsek megérkezik Rómába, hogy részt vegyen a lateráni zsinaton. (Rómában tartózkodik 1513. november 6-ig.)

február 2. körül Török Imre nándorfehérvári bán serege Szendrőnél vereséget szenved a végvidéki török hadaktól.

február 8. I. Zsigmond lengyel király (II. Ulászló testvére) és Szapolyai Borbála — István leánya, János testvére — Krakkóban házasságot köt.

április 24. Lemond II. Bajezid török szultán; utóda I. Szelim. (Uralkodik 1520-ig.) Az új szultán parancsot ad a végvidéki pasáknak és bégeknek, hogy állandóan támadják Magyar- és Horvátországot.

június 24. Tolnai Máté pannonhalmi apát megreformálja a magyarországi bencés rendet. (A király engedélyével a pannonhalmi apát védnöksége alatt létrehozza a királyi kegyuraság alá tartozó pannonhalmi, pécsváradi, szekszárdi, bátai, somogyvári, zalavári, garamszentbenedeki és bakonybéli apátságok szövetségét és az unióra lépett apátok közreműködésével meghatározza a szövetség statútumait.)

július közepe A Tomori Pál fogarasi várnagy vezette magyar követség tárgyalásai Isztambulban. (Mivel nincs rá felhatalmazásuk, a Porta sürgetése ellenére sem hosszabbítják meg a fegyverszünetet.)

augusztustól Perényi Imre nádor, egyben horvát bán jelentős haddal Horvátországban tartózkodik, de a törökök elleni harc helyett a Both András horvát bán (→ 1508) özvegye kezén levő királyi várak (Bihács, Zengg stb.) megvételére fordítja erejét.

november 1. előtt A végvidéki török csapatok elfoglalják a Száva menti szreberniki bánság várait (Szreberniket, Tesányt, Szokolt) és Blagajt.

november 22. előtt Báthori István temesi ispán hadai Illádiánál (Krassó vm.) nagy győzelmet aratnak a betört török csapatok felett.

vége Egy török sereg vereséget szenved Jajcánál.

az év folyamán A kincstár által fizetett végvári katonaság száma 7817 fő (5547 lovas, 1170 gyalogos és 1100 naszádos). — Lázói János erdélyi főesperes lombard reneszánsz stílusú kápolnát építtet a gyulafehérvári székesegyházhoz. — Paulus Crosnensis Ruthenus (Pawełz Krosna) krakkói humanista professzor gondozásában Bécsben megjelenik Janus Pannonius műve, a *Guarino-panegyricus*. (A krakkói tudós a kiadást Perényi Gábor ugocsai főispánnak ajánlja. → 1513)

1512—1513

Az óbudai klarissza apácák számára elkészül a magyar nyelvű *Nagyszombati Kódex*. (Misztikus elmélkedéseket, továbbá imádságokat tartalmaz.)

1513

eleje A végvidéki török csapatok több várat elfoglalnak Dalmáciában (Nutyák, Szinj, Csazsin, Ver).

április 18. után II. Ulászló Beriszló Péter veszprémi püspököt nevezi ki horvát-szlavón-dalmát bánná. (Tisztségét haláláig, 1520. május 20-ig viseli.)

július 15. X. Leó pápa három esztendőre közép- és kelet-európai legátussá nevezi ki Bakócz Tamás bíboros esztergomi érseket. (Feladata: a török elleni keresztes had megszervezése.)

augusztus 16. A Beriszló Péter horvát bán vezette horvát seregek Dubicánál szétverik a Blinj várát ostromló török sereget. (Egykorú följegyzés szerint 3000 török esett el, illetve került fogságba.)

augusztus 18. előtt Székely János vezetésével mozgalom támad a Szászföldön. (Az elöljárók egy részét leváltották és

másokkal helyettesítették; megtagadták a királyi subsidium megfizetését. → október 30.)

nyara Szapolyai János erdélyi vajda hadai Bulgáriát pusztítják.

augusztus vége—szeptember Magyar—török fegyverszüneti tárgyalások folynak Isztambulban.

augusztus Sárkány Ambrus nándorfehérvári bán Nándorfehérvár közelében győz egy török had felett. (Egykorú följegyzés szerint 800 török esett el.)

szeptember 3. X. Leó pápa Rómában kibocsátott bullájában törökellenes hadjáratot hirdet. (A hadban részt vevők, a keresztes hadjáratot anyagi eszközökkel támogatók bűnbocsánatban részesülnek, a hadjáratot akadályozók kiközösítésre és örök kárhozatra jutnak.)

október 30. II. Ulászló utasítja Szapolyai János erdélyi vajdát és Bornemisza János budai várnagyot, hogy a Nagyszebenben kitört „új és szörnyű nagy" felkelést verjék le, és a 25 ezerről 40 ezer forintra emelt subsidiumot fegyverrel hajtsák be.

az év folyamán Magyi Sebestyén, Paulus Crosnensis ismert krakkói humanista (→ 1512) egykori tanítványa Bolognában újra megjelenteti Janus Pannonius *Guarino-panegyricusát*, továbbá két epigrammáját és egy elégiáját. (A kiadást Szatmári György pécsi püspök kancellárnak ajánlja. Ajánlólevelében Janus Pannoniust a korszak legjelentősebb költőjének tartja, és az antik nagyságokhoz méri.) — A vázsonyi pálos kolostor M. nevű szerzetese elkészíti Magyar Benigna, Kereki Gergely (korábban Kinizsi Pál, I. Mátyás egykori hadvezére) felesége magyar nyelvű imádságos könyvét, a *Czech-kódex*et. → 1493 körül.

1514

eleje Janus Pannonius tíz elégiáját Werbőczy István ítélőmester kinyomtatásra Bécsbe küldi az ott tanuló Bekényi Benedek köznemesnek. (Johannes Camers bécsi professzor gondozásában és tanítványa, Bekényi Benedek ajánlólevelével Bécsben rövidesen megjelenik a tíz Janus-vers. A Werbőczyhez címzett ajánlólevél a költő nagyságát magasztalja, és általa Magyarország dicsőségét méltatja.)

február—március Török hadak sikertelenül ostromolják Tinnin (Knin, Dalmácia) várát.

március 23. után A királyi tanács keresztes hadjárat indítását határozza el, és engedélyezi az 1513. szeptember 3-i pápai bulla kihirdetését.

április 9. Bakócz Tamás bíboros esztergomi érsek, pápai legátus Budán ünnepélyesen kihirdeti a pápai bullát.

április 24. Bakócz Tamás bíboros esztergomi érsek, pápai legátus kinevezi a keresztes had vezérét. (Újabb kutatások szerint nem bizonyos, hogy ez a vezér Székely Dózsa György nándorfehérvári lovastiszt volt.)

április 25. A királyi tanács hozzájárul, hogy a hadba hívó bullát Erdélyben is kihirdessék.

április vége—május eleje Mintegy 40 ezer paraszt-keresztes tartózkodik a pesti, váradi, kalocsai, bácsi, valamint a Gyula, Eger és Kassa környéki keresztes táborokban. — A Pest környéki vármegyék nemessége szervezkedni kezd a pesti keresztes tábor ellen.

május eleje Szapolyai János erdélyi vajda hadai a török kézen levő Bulgáriába indulnak.

május első fele Mezőtúron összecsapásra kerül sor a gyülekező keresztesek és a nemesek között.

május 10. A kormány (Pest—Cegléd—Tiszavarsány—Mezőtúr—Békés—Gyula útvonalon) Szapolyai János erdélyi vajda hadai után indítja a pesti tábor kereszteseit. (Mintegy 5 ezer keresztes

azonban továbbra is a pesti táborban marad.)

május 15. Bakócz Tamás bíboros esztergomi érsek, pápai legátus betiltja további keresztesek toborzását.

május 18. A pesti táborból indult keresztes had vezére, Székely Dózsa György Békésen megkapja a toborzást betiltó bullát. (Nem engedelmeskedik; seregébe fogadja a környékbeli — békési és gyulai — kereszteseket; ez az első lépés a központi irányítással való szakítás felé.)

május 22. A váradi táborban összegyűlt keresztesek (vezérük Lőrinc pap váradi szerzetes) legyőzik a nemesi hadakat (vezérük Pöstyényi Gergely, a váradi püspökség adminisztrátora).

május 23. Báthori István temesi ispán és Csáky Miklós csanádi püspök hadai Apátfalvánál (Csanád vm.) szétverik Dózsa seregének Balogh István deák vezette előhadát. — Bornemissza János budai várnagy megkísérli a pesti táborban maradt keresztesek szétoszlatását.

május 24. II. Ulászló király és Bakócz Tamás bíboros esztergomi érsek, pápai legátus betiltja a keresztes hadjárat folytatását. — Székely Dózsa György hadai felgyújtják a Jaksicsok nagylaki várát (Csanád vm.), amelyben Báthori István temesi ispán és Csáky Miklós csanádi püspök emberei apátfalvi győzelmüket ünneplik.

május 25. Bornemissza János budai várnagy második kísérlete a pesti keresztes tábor szétoszlatására.

május 28. Székely Dózsa György (aki időközben megkapta a hadjáratot betiltó királyi rendeletet) Nagylakon kivégezteti Csáky Miklós csanádi püspököt és több fogságba esett környékbeli köznemest. — Az Eger környéki vármegyék nemessége Bebek János vezetésével szervezkedik a parasztok ellen.

május vége—június eleje II. Ulászló megkezdi a szervezkedést és a hadgyűjtést a keresztesek ellen. — Szapolyai János erdélyi vajda hada visszafordul Bulgáriából. → 1514 május — Székely Dózsa György serege a Maros völgyében két oszlopban kelet felé indul, és elfoglalja az Arad megyei Csálya, Arad, Zádorlak várakat.

május—július Lázár deák, Bakócz Tamás bíboros esztergomi érsek titkára Jakob Ziegler (Landavus) bajor geográfussal nagyszabású terepfelmérési munkába kezd. Munkájának eredményeként elkészül Magyarország térképvázlata, melyet halála után Georg Tannstetter (Collimitius) bécsi matematikus kiegészít és sajtó alá rendez. *Lázár deák térképét* Iohannes Cuspinianus (Spiessheimer) bécsi humanista és Peter Bienewitz (Apianus) ingolstadti matematikus I. Ferdinánd magyar király támogatásával 1528-ban kinyomtatja a bajorországi Ingolstadtban. Magyarország első részletes térképe több száz helynevet tartalmaz.

június 1. A pesti tábor keresztesei leteszik a fegyvert. — Székely Dózsa György hadának portyázói elérik Erdély határát.

június 5. Az Eger környékén gyülekező paraszthadak (vezérük: Márton pap) megverik a Bebek János vezette nemesi sereget.

június 6. Székely Dózsa György beveszi Lippát.

június 9. Székely Dózsa György a Délvidék legerősebb vára, Temesvár ellen indul. — A szerémségi és a Bács megyei várak java része (köztük: Bánmonostor, Titel, Pétervárad, Szalánkemén, Karom) az ottani parasztfölkelők kezén van.

június 10. körül Székely Dózsa György sereget küld testvére, Dózsa Gergely parancsnoksága alatt a pesti és a hevesi paraszthadak megsegítésére.

június 10. után A hevesi paraszthadak Pásztónál, majd Debrőnél vereséget szenvednek.

június 11. Székely Dózsa György beveszi Solymos várát (Arad vm.).

június 13. A keresztes fősereg Székely Dózsa György vezetésével hozzákezd Temesvár várának ostromához. (A védelmet Báthori István temesi ispán vezeti.)

június 14. Nagy Antal szerémségi paraszthada Kamancnál (Szerém vm.) megveri a nándorfehérvári őrséget.

június közepe A bihari keresztesek elfoglalják Váradot és Székelyhidat (Bihar vm.).

június 15. után A keresztesek első rohamai Temesvár ellen. — Egy, a táborból kibocsátott keresztes csapat elfoglalja Csanádot.

június 21. A Dózsa Gergely seregéből kivált csapatok újabb mozgalmat támasztanak Szikszó táján (Abaúj vm.), illetve Debrőt (Heves vm.) ostromolják. — Dózsa Gergely serege vereséget szenved Gubacsnál (Pest vm.) Bornemisza János budai várnagy hadaitól.

június 24. Egy parasztcsapat vereséget szenved Hevesnél.

június vége Szapolyai János erdélyi vajda elrendeli a mozgósítást Erdélyben. — Nagy Radoszláv vezetésével Bácsból a temesvári táborba igyekvő keresztes csapatok elfoglalják Becskerek várát (Torontál vm.). — A Tolna megyei keresztesek (vezérük egy szerzetes) Anyavárnál leteszik a fegyvert Héderváry Ferenc nemesi hadai előtt.

július eleje Parasztmozgalom támad Sopron és Győr táján. — Szapolyai György hada Budáról Temesvárra indul. — A temesvári táborból kirajzó parasztcsapatok beveszik Becse (Torontál vm.), Cseri és Csák (Temes vm.) várát. — Bornemissza János budai várnagynak a bácsi hadszíntérre rendelt hadai, a nándorfehérvári őrséggel együtt, felszámolják a Bács megyei derzsi (vezére Pogány Benedek) és a Bodrog megyei hajszentlőrinci (vezére Borbás pap) paraszttábort. — A nemesi hadak visszafoglalják Váradot. — Parasztmegmozdulások Szabolcs, Szatmár, Ugocsa megyékben és Erdélyben.

július 10. Lőrinc pap Váradról Erdélybe tört serege vereséget szenved Kolozsvárnál. (A nemesi hadak vezetői: Barlabássy Lénárt erdélyi alvajda, Drágffy János, Bánffy János és Thornallyay János.)

július 13. Bornemisza János budai várnagy csapatai szétverik Nagy Antal perleki (Bács vm.) keresztes táborát. (Ezzel a bácsi hadszíntéren megszűnnek a harcok.)

július 15. Székely Dózsa György főserege Temesvárnál leteszi a fegyvert a Szapolyai János erdélyi vajda által vezetett nemesi hadak előtt.

július 15—24. között Szapolyai János erdélyi vajda kivégezteti Székely Dózsa Györgyöt.

július vége Lőrinc pap serege Biharnál vereséget szenved a nemesi hadaktól. (Lőrinc papot Kolozsvárott megégetik.) — Utolsó összecsapások a keresztesek és a nemesek közt a Délvidéken és a Dunántúlon (a Bakonyban).

október 18. Országgyűlés kezdődik Budán. (November 19.: a király szentesíti a törvényeket. Főbb törvénycikkek: 1.: rendelkezik a koronajavak visszaszerzésének módozatairól; Szapolyai János erdélyi vajdának a parasztháború leveréséért telkenként 20 dénár jutalmat rendel; 4—13.: szabályozza a parasztok által fizetendő kártérítést; 14., 25—32., 44., 70.: a városlakók és az uraikhoz hű parasztok kivételével eltörli a jobbágyság költözési jogát; 39—41., 47.: rendelkezik a fölkelés vezetőinek — kapitányoknak, századosoknak és tizedeseknek —, valamint a fölkelés alatt főbenjáró bűnöket elkövetőknek megbüntetéséről; 48.: a gonosztevő papokat börtönbe vettetni rendeli; 60.: eltiltja a nem javadalmazott papok, deákok, hajdúk és jobbágyok fegyverviselését; 61.: nemesek, polgárok és jobbágyok mind saját, mind bérelt földjeiken jó hírű marhapásztorokat tartsanak; 62.: a meggyilkolt nemesek birtokait, ha nincs fiúörökösük, azok leányainak, illetve feleségének kell adományozni; 66.: eltiltja a külföldi pénz behozatalát és az állatkivitelt. — Werbőczy István ítélőmester bemutatja az országgyűlésen a király megbízásából készített szokásjogi gyűjteményét, a Hármaskönyvet (*Tri-*

partitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae). Bár mind az országgyűlés, mind a király elfogadja, kihirdetés híján sohasem emelkedik törvényerőre. → 1517

október—1515. február A török csapatok rendszeresen és módszeresen pusztítják a dalmát partvidéket és Horvátországot, néhány kisebb várat el is foglalnak, Zengg mellett erődítményt emelnek.

1514—1515

Iohannes Fiorentinus, Désházi István köznemes megbízásából, reneszánsz kapuzatot, szentélyfülkét (a megrendelő címerével) és szignált keresztelőmedencét készít vörös márványból a menyői (Közép-Szolnok vm.) templomhoz.

1515

eleje Frangepán Gergely kalocsai érsek a kancellár. (Tisztségét 1516 közepéig viseli.)

február—március Beriszló Péter horvát-szlavón-dalmát bán ellentámadást szervez a török ellen. A szlavón rendek azonban azon a címen, hogy ők nem Horvátországhoz, hanem Magyarországhoz tartoznak, megtagadnak minden segítséget. → április 19.

március második fele II. Ulászló, I. Zsigmond lengyel király és I. Miksa császár megbízottai Pozsonyban a három ország biztonságát közösen érintő kérdésekről tárgyalnak.

április 19. II. Ulászló felszólítja a szlavón rendeket, hogy engedelmeskedjenek Beriszló Péter horvát-szlavón-dalmát bánnak.

április 23. Szabatkai Mihály, Beriszló Péter veszprémi püspök, horvát bán familiárisa latin című, de magyar nyelvű propagandaéneket *(Cantio Petri Berizlo)* ír ura és annak tervezett török elleni támadása mellett. (Megörökíti a bán harcait, a végvidéki szokásokat.)

április 24. Országgyűlés kezdődik Budán. (Végzései nem ismertek.)

április 24. körül Szapolyai János erdélyi vajda, Báthori István temesi ispán, Török Imre és Paksy Mihály nándorfehérvári bánok a Nándorfehérvárral szemközti Zsarnót (Avalát) ostromolják, Szinán szendrői bég fölmentő hadaitól azonban súlyos veréseget szenvednek. (Paksy életét veszti, odavész az egész hadfelszerelés.)

július 19. A bécsi királytalálkozó alkalmával II. Ulászló, I. Miksa császár és I. Zsigmond lengyel király egyezséget kötnek. (Ferdinánd osztrák főherceg vagy maga Miksa feleségül veszi Jagelló Annát, Lajos trónörökös pedig Habsburg Máriát, Ferdinánd húgát; Ulászló Miksát és Zsigmondot teszi meg fia gyámjává.)

július 22. A bécsi Szent István-templomban megkötik a kettős Jagelló—Habsburg házasságot.

az év folyamán A Bolognában végzett Hagymási Bálint (Valentinus Cybeleius) megírja *Opusculum de laudibus et vituperio vini et aquae* című prózai munkáját. (1517-ben az elzászi Hagenauban megjelenik. Műve elítélően szól az 1514. évi parasztháborúról.)

1515—1519

Perényi Imre nádor olasz mesterekkel átépítteti siklósi várát. (Gótikus-reneszánsz együttest alakít ki.)

1516

március 11. A súlyos beteg II. Ulászló felkéri I. Miksa császárt és I. Zsigmond lengyel királyt, hogy lássák el kiskorú fiának gyámságát.

március 13. Budán meghal II. Ulászló magyar és cseh király; trónra lép fia, II. Lajos magyar és cseh király. (Uralkodik 1526. augusztus 29-ig.)

március 19. II. Ulászlót eltemetik Székesfehérvárott.

április 24. Országgyűlés kezdődik Budán és a Rákosmezőn. (A 10 éves II. Lajost teljes jogú uralkodóvá nyilvánítja, melléje 6—6 főúrból és főpapból, továbbá 16 köznemesből álló királyi tanácsot rendel; kimondja, hogy Erdély védelme az erdélyi vajda, a Temesközé a temesi ispán feladata, az ország más részeinek védelmében mindketten csak végszükségben vesznek részt.)

június 6—15. Brandenburgi György őrgróf és Perényi Imre nádor egyezséget köt Szapolyai János erdélyi vajdával a Corvin-vagyon felosztásáról. (Az előbbiek Szapolyai János javára lemondanak az Arad vármegyei Solymos és Lippa váráról.)

június Ismét Szatmári György pécsi püspök a kancellár. (A következő években gyakorlatilag ő kormányozza az országot; tisztségét 1521-ig viseli. → 1518. július 25.)

augusztus 11. Werbőczy István a személynök. (Tisztségét 1525. július 6-ig viseli.)

augusztus 18. Szentgyörgyi Péter országbíró ítéletet hoz Kövendi Székely Miklós és Dobrakutai Nelepeczy Ferenc becsületsértési perében. (A magyar nyelvű becsületbírósági ítélet az országbíró augusztus 20-i oklevelében maradt fenn.)

az év folyamán Szlavónia portáinak száma, elsősorban a török betörések miatt, 17,4%-kal kevesebb, mint 1494/95-ben volt. — Drágffy János étekfogómester sajátkezűleg összeállítja húga, Drágffy Mária magyar nyelvű kelengye-lajstromát. → 1526. augusztus 24.

1516—1519

Ismeretlen fordító elkészíti a legterjedelmesebb, bár korántsem teljes késő-középkori magyar nyelvű biblia-kéziratot, a *Jordánszky-kódex*et.

1516—1521

Bécsben megjelenik Batholomaeus (Frankfurter) Pannonius magyar humanista *Comoedia Gryllus* című színdarabja, s vele egybekötve ugyanőtőle az *Inter Vigilantem et Torporem dialogus* című munkája. (A színdarabot György brandenburgi őrgrófnak ajánlja.)

1517

május 3. Országgyűlés kezdődik Budán. (Az összegyűltek vitatják II. Lajos gyámjainak, I. Miksa császárnak és I. Zsigmond lengyel királynak a beleszólási jogát az ország ügyeibe.)

május Musztafa boszniai pasa Jajca várát ostromolja, de Beriszló Ferenc és Zrínyi Miklós horvát főurak felmentik a várat. (Az összecsapásban, számos emberével együtt, maga Musztafa pasa is elesik.)

szeptember 29. Országgyűlés kezdődik Budán. (Érdemi végzések nélkül oszlik szét.)

október 31. Luther Márton kitűzi 95 pontját a wittenbergi vártemplom kapujára. (A reformáció zászlóbontása.)

az év folyamán Johann Singriener (Singrenius) bécsi nyomdájában megjelenik Werbőczy István *Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae* című műve. (Ez az 1514-ben készült, évszázadokig zsinórmértékül szolgáló szokásjoggyűjtemény első kiadása; a mű rögzíti és történetileg igazolja a nemesi jogegyenlőség elvét, kifejti a szent korona-tant. A vármegyék csakhamar használatba veszik.)

1518

március 14. előtt Két országgyűlést vagy királyi tanácsülést is tartanak, ismeretlen helyen, ismeretlen végzésekkel.

április 24. Országgyűlés kezdődik a Rákosmezőn. (A köznemesség távozik, és július 25-re önhatalmúlag Tolnára hirdet fegyveres országgyűlést; ezzel az országgyűlés megszakad, a főrendek azonban Budán végzéseket hoznak. Főbb cikkelyek: 1.: bár a köznemesség csak fél aranyforint adót volt hajlandó megszavazni, ennek kétszeresét veti ki; 12., 20.: elrendeli, hogy a királyi tanácsot — a kancellár, a kincstartó és a főudvarmester mellett — 4—4 választott főúr és főpap alkossa és hetente háromszor ülésezzék; 14—16., 18—19.: a királyi tanácsnak lényegében minden közügybe beleszólása van.)

július 25. előtt II. Lajos Szalkai Lászlót kinevezi kancellárrá. (Szalkai a kancellári címet továbbra is viselő Szatmári Györgytől átveszi a kancellária vezetését. → 1524. május 6)

július 25. Országgyűlés kezdődik Tolnán. (Befejezése: augusztus eleje. Bár az országgyűlést a köznemesség hívta össze, a király és a főnemesek egy része is megjelenik. Főbb törvénycikkek: 2—4., 6., 8.: rendelkezik a bácsi fegyveres országgyűlésre kiállítandó hadról; 10—16.: rendelkezik az adó behajtásáról, amelybe ezúttal a megyei embereknek is beleszólást biztosít; 18.: elrendeli, hogy az elhurcolt jobbágyokat vissza kell adni.)

július Johannes Frobenius bázeli nyomdájában, Beatus Rhenanus elzászi humanistának (Erazmus kiadójának) a gondozásában válogatás jelenik meg Janus Pannonius verseiből. (A kiadás nyomán a költő művei elterjednek és iskolai tananyaggá válnak a német nyelvterületen.)

augusztus 3. Ujlaki Lőrinc hg az országbíró. (Tisztségét egészen 1524. május 24. és június 15. között bekövetkezett haláláig viseli.)

augusztus 21. előtt A végvidéki török csapatok Nándorfehérvár meglepetésszerű elfoglalásával próbálkoznak, eredménytelenül.

szeptember 29. Fegyveres országgyűlés kezdődik a bácsi mezőn. (Befejezése: október 29. körül. Mind a fő-, mind pedig a közrendek nagy számban képviseltetik magukat. Főbb törvénycikkek: 1., 22., 31.: határozatokat hoz a határvédelem hatékonyabbá tételéről, és a pénzügyek kezelésére két kincstartót választ; 4.: intézkedik a királyi tanács összetételéről, és elrendeli, hogy a tanácsosok és a nemesi ülnökök felerésze állandóan közvetlenül a király mellett tartózkodjék.)

október A bácsi országgyűlésen megjelent török követség fegyverszünetet ajánl a status quo alapján.

az év folyamán Hieronim Wietor bécsi—krakkói nyomdász Krakkóban kinyomtatja Janus Pannonius 43 latin epigrammáját.

1519

január 12. Welsben meghal I. Miksa német-római császár.

február 5. Meghal Perényi Imre nádor.

március 8. Frangepán Gergely kalocsai érsek, Szapolyai János erdélyi vajda, Szatmári György pécsi püspök, kancellár, Várdai Ferenc erdélyi püspök, Báthori István temesi ispán szövetséget köt egymással „Lajos király védelmére". (Valójában a köznemesség visszaszorítására.)

március—június A Werbőczy István vezette magyar követség Velencében és Rómában II. Lajos német-római császárrá választásának eshetőségeiről tárgyal. (Werbőczy a velencei nagytanács előtt magyar nyelven üdvözli Leonardo Loredano dózsét.)

április 1. II. Lajos és I. Szelim szultán megbízottai a status quo alapján (a magyar fél tudomásul veszi a szreberniki bánság elvesztését) 3 évre békét köt Budán. (A szultán május 30-án hagyja jóvá.)

május közepe Országgyűlést tartanak Budán és a Rákosmezőn. (Mintegy háromezer köznemesi résztvevő; főkérdés az új nádor megválasztása.)

május 27. Tomori Pál a budai vár kapitánya szétoszlatja a kapu előtt gyülekező és Szapolyai János nádorrá választását követelő köznemeseket. (Többségük távozik az országgyűlésről.)

május 28. Az országgyűlés nádorrá választja Báthori Istvánt. (Tisztségét első ízben 1523. májusáig viseli.)

június 28. A német birodalmi választófejedelmek Wormsban I. Miksa unokáját, Károlyt választják német-római császárrá. (V. Károly néven uralkodik 1556-ig.)

június—július A közszékelyek fellázadnak a székely előkelők (primorok) elnyomása ellen. (Szapolyai János erdélyi vajda a fölkelést fegyverrel veri le.)

július 26. után Rómában megjelenik a szicíliai származású Giulio de Simone római tanár munkája, Szent Gellért latin nyelvű életrajza *(Divus Gerardus episcopus et martyr)*, amely egy, a csanádi egyházban talált latin nyelvű életrajz átdolgozása. (De Simone a könyvet Gyulai Kelemen szörényi püspöknek és csanádi kanonoknak, a kézirat megtalálójának, ő pedig Bakócz Tamás bíboros esztergomi érseknek ajánlotta.)

az év folyamán Bécsben megjelenik Taurinus (Stieröxel) István gyulafehérvári helynök *Stauromachia, id est cruciatorum servile bellum* című műve. (Bakócz Tamás szerepét mentegető hőseposz az 1514-es parasztháborúról.)

1520

február 6. Fegyveres országgyűlés kezdődik egy Pest alatti szigeten mintegy 6 ezer ember részvételével. (Érdemi határozat nélkül oszlik szét.)

május 20. Török portyázó csapatok Alsó-Szlavóniában (a Korenica pataknál) lesre csalják Beriszló Péter veszprémi püspök és horvát bán csapatát. (Az összecsapásban a püspök-bán is életét veszti.)

szeptember 22. Meghal I. Szelim szultán; utóda I. Szulejmán. (Uralkodik 1566-ig.)

december Török követ (Behrám csaus) érkezik Budára a fegyverszünet meghosszabbítása céljából. (A követet a magyar kormány egészen 1526-ig fogságban tartja.)

az év folyamán A Veszprém megyei vásárhelyi premontrei apácák számára elkészül az imádságokat tartalmazó magyar nyelvű *Pozsonyi Kódex*. — Ettől az évtől kezdve egyre nagyobb mértékben csökken a bécsi, a krakkói és az itáliai egyetemekre beiratkozott magyarországi tanulók száma.

1521

április 3. A wormsi német birodalmi gyűlésen Balbi Jeromos pozsonyi prépost, magyar követ segélyt kér a török ellen. (Balbi és követtársa, Werbőczy István személynök április 16. és 20. között ebédre hívja a gyűlésen megjelent Luther Mártont és hitvitába bocsátkozik vele.)

április 27. Werbőczy István személynök költségén és II. Lajoshoz intézett, március 2-i ajánlólevelével Luther-ellenes vitairat jelenik meg Johann Singriener (Singrenius) bécsi nyomdájában. (Szerzője Lanciloto Politi, más néven Ambrosius Catharinus olasz domonkos szerzetes.)

május 18. A szultáni sereg (az anatóliai hadak nélkül) megindul Isztambulból Magyarország ellen.

május 26. Habsburg Ferdinánd osztrák főherceg és II. Lajos nővére, Anna házasságot köt.

június 16. Meghal Bakócz Tamás bíboros esztergomi érsek, konstantinápolyi pátriárka, fő- és titkos kancellár. (Bár 40 ezer aranyforintot hagyott védelmi célokra, a király elrendeli értéktárgyai és drágaságai kiszolgáltatását; kincseit elárverezik. — Bakócz utóda előbb a fő- és titkos kancellári méltóságban, majd 1522-től az érsekségben Szatmári György. → 1522. május 5)

június 18—19. Szultáni haditanács Szófiában. (Piri Mehmed nagyvezér Nándorfehérvár ostromát, Ahmed ruméliai pasa, harmadvezér Szabács ostromát javasolja; a szultán az utóbbi mellett dönt.)

június 21. A ruméliai sereg előre indul, hogy megkezdje Szabács ostromát.

július 3. Hüszrev szendrői bég végvidéki török csapatokkal (mintegy 15 ezer emberrel) körülzárja Nándorfehérvárt. (A vár mintegy 700 főnyi őrségét, Hédervári Ferenc és Török Bálint bánok távollétében helyetteseik, Oláh Balázs és Móré Mihály vicebánok vezetik.)

július 3. körül Ahmed ruméliai pasa megérkezik Szabács alá. (A vár védőinek parancsnokai Logodi Simon és Torma András vicebánok.)

július 4. körül Hüszrev szendrői bég csapatai fölperzselik Zimony városát.

július 7. A ruméliai sereg beveszi Szabács várát.)

július 8. A szultáni sereg a szabácsi táborba érkezik. (Július 9.: a szultáni és a ruméliai hadak hidat vernek a Száván.)

július 10. körül Piri Mehmed nagyvezér hozzákezd Nándorfehérvár külső falainak lövetéséhez.

július 11. Zimony védői (mintegy 400 Nándorfehérvárról kiszorult naszádos, élükön Szkoblics — Skoblić — Markó vagy György) rövid ostrom után megadják a várat Hüszrev szendrői bégnek.

július 13—17. Musztafa pasa másodvezér hadaival a Szerémségben portyázik; sikertelenül ostromolja Szalánkeményt.

július 15. előtt Jahja-pasa-oglu Bali boszniai bégnek a Szerémségben portyázó csapatai több várat elfoglalnak.

július 15. II. Lajos néhány száz emberrel megindul Budáról a török ellen. (Már Tétényből visszafordul.)

július 19. A megáradt Száva szétszaggatja a törökök szabácsi hajóhídját. (Ezzel lehetetlenné válik, hogy a fősereg átkeljen és Magyarországba nyomuljon.)

július 24—28. Jahja-pasa-oglu Bali boszniai bég csapatai a Szerémségben portyázva újabb várakat foglalnak el. (Köztük Szalánkeményt, amelyet lakói már előzőleg elhagytak.)

július 31. I. Szulejmán szultán megérkezik a Nándorfehérvárral szemközti zimonyi dombokra.

július vége—augusztus eleje A török kézre jutott szerémségi várak java részét (Barics, Kölpény, Dobrinyiva, Cserög) a szultán leromboltatja és köveiket Szabács újjáépítéséhez hordatja. Szalánkeméntbe ideiglenesen török őrség kerül.

augusztus 1. A Nándorfehérvárt körülzáró török sereg (mintegy 170 ezer ember, közte 70 ezer reguláris katona) megkezdi a vár ostromát.

augusztus 5. II. Lajos ismét megindul Budáról.

augusztus 8. A Nándorfehérvárt ostromló törökök három oldalról indított általános rohammal beveszik a várost és a vízivárat; a várvédők a fellegvárba szorulnak vissza.

augusztus 22. A kormány új, a korábbinál alacsonyabb ezüsttartalmú dénárokat bocsát ki („nova moneta") és ezt kényszerárfolyamon hozza forgalomba. — II. Lajos bandériuma megérkezik a tolnai táborba. (Ekkorra mintegy 50 ezer fegyveres gyűlt össze három táborban; Báthori István nádor a szerémségi Péterváradnál, Szapolyai János erdélyi vajda a Bács megyei Futaknál állomásozik.)

augusztus 27. Török aknászok felrobbantják a nándorfehérvári fellegvár legerősebb pontját, a Kőles (Nyebojsza) nevű tornyot. (A védők az itt támadt harcban szenvedik a legnagyobb emberveszteségeket.)

augusztus 28. Miután Móré Mihály vicebán kiszökik a törökökhöz, és árulóvá lesz, Oláh Balázs vicebán négyhetes ostrom után, szabad elvonulás fejében feladja Nándorfehérvár várát.

augusztus 29. Nándorfehérvár 70 főre olvadt védőőrsége elvonul. (A város szerb lakosságát a szultán Isztambulba telepíti. A vár első török parancsnoka Jahjapasa-oglu Bali, volt boszniai bég.)

szeptember 15. I. Szulejmán szultán Nándorfehérvárról visszaindul Isztambulba.

szeptember második fele A Bátán tartott királyi tanácsülés úgy határoz, hogy azonnal meg kell kezdeni a hadműveleteket Nándorfehérvár visszafoglalására.

október eleje A mohácsi királyi táborban járvány tör ki, a király maga is megbetegszik, mire — a támadást a következő esztendőre halasztva — feloszlatja hadait.

október második fele Országgyűlést tartanak Budán. (Főbb törvénycikkek: 1—10.: Nándorfehérvár és Szabács elvesztése miatt a szokásosnál nagyobb, rendkívüli adót szavaz meg; 19—20.: adófizetésre kötelezi az egytelkes nemeseket és a seregállításra nem kötelezett egyháziakat; 23—24., 26., 28.: szabályozza a bandériumállítást és előkészületeket tesz egy zsoldoshadsereg felállítására; 65—66.: Nándorfehérvár elvesztéséért bánjait, Hédervári Ferencet és Török Bálintot terheli a felelősség.)

december 11. Habsburg Máriát megkoronázzák Székesfehérvárott. (Ugyanekkor férje, II. Lajos is leteszi a koronázási esküt, amit 1508-ban apja mondott el helyette.)

az év folyamán Feltűnnek a lutheri reformáció első hívei a királyi udvarban és a német polgárság (Körmöcbánya, Buda, Sopron) soraiban. — Sárospatakon a különböző egyházi iskolák mellett világi (triviális) iskolát szerveznek, amelyben a hét szabad művészetet tanítják alsó fokon.

1521 körül

Domonkos szerzetesek elkészítik a *Sándor-kódex*et. (Benne található a *Három kórösztény leány* című mártírdráma, X. századi német apáca drámájának szabad magyar fordítása.)

1522

január 7. után Radu havasalföldi vajda több ütközetben megveri Mehmed szilisztriai bég hadait. (Márciusban azonban vereséget szenved és Erdélybe menekül.)

január 13. II. Lajos és Habsburg Mária házasságot köt.

február vége—március eleje A török csapatok elfoglalják Orsova várát.

március—1523 tavasza II. Lajos Csehországban tartózkodik. (Távollétében Báthori István nádor a helytartó, aki egyben országos főkapitány is.)

március 23. Nürnbergben megnyílik a német birodalmi gyűlés. (Április 1.: Jozefics Ferenc zenggi püspök és Désházi István magyar követek ismertetik az 1521-es hadieseményeket, a magyar haderő állapotát és segélyt kérnek a török ellen. Április 6.: a birodalmi rendek katonai segélyt ajánlanak meg Magyarország számára.)

május 5. előtt A király Szatmári György pécsi püspök, fő- és titkos kancellárt nevezi ki esztergomi érsekké. (VI. Hadrián pápa 1523. június 19-én erősíti meg. Szatmári tisztségét haláláig, 1524. április 7-ig viseli.)

június 13—18. Hüszrev boszniai bég sikertelenül ostromolja Klissza várát. (Védi Monokovics Péter kapitány.)

június—augusztus Szapolyai János erdélyi vajda Havasalföldén, Grumazinál megveri a vajdaságot megszállva tartó Mehmed szilisztriai béget; ezt követően megostromolja Nikápolyt és Şiştovot, Radu személyében magyarbarát vajdát ültet a trónra. (Radu azonban Gherghitánál és Slatinánál vereséget szenved a török csapatoktól és ismét Erdélybe menekül.)

augusztus 10. Báthori István nádor e napra részleges országgyűlést hív össze Budára. (Augusztus 28.: az országgyűlés berekesztése; fő feladata a nürnbergi birodalmi gyűlésre küldendő magyar követek kijelölése.)

augusztus 22. Főúri liga alakul a II. Lajos távollétében az országot irányító másik főúri csoport, Báthori István nádor, Szapolyai János erdélyi vajda és társaik ellen. (Nevesebb tagjai: Várday Ferenc erdélyi, Perényi Ferenc váradi püspök, Drágffy János tárnokmester, Báthori András, Pálóczi Antal, Perényi Péter és Ráskai Gáspár.)

nyara Német birodalmi és osztrák csapatok érkeznek Horvátországba. (Habsburg Ferdinánd osztrák főherceg ettől kezdve rendszeresen részt vállal Horvátország védelméből.)

október 15. Radu vajda (→ június—augusztus) és Szapolyai János erdélyi vajda ismét Havasalföldre nyomul. (A rucări és a dridui csatában legyőzik a törököket; novemberben már ismét Radu a havasalföldi vajda.)

november 11. Nürnbergben megkezdődik a német birodalmi gyűlés. (Gosztonyi János erdélyi püspök, Macedóniai László szerémi püspök, Werbőczy István személynök és követtársaik előterjesztik a magyar segélykérelmeket. A birodalmi rendek a kért 20 ezer gyalogos és 4000 lovas helyett 4000 gyalogost ajánlanak meg.)

az év folyamán Az 1521. novemberi országgyűlésen megszavazott adónak csak mintegy 1/10-e folyik be. — Selmecbányán 43 bányaüzem, 5—5 kohó és zúzómalom összesen 918 munkást foglalkoztat. (A számok 1509-hez, illetve 1520-hoz viszonyítva jelentős növekedésről tanúskodnak.) — 77 szegedi polgárnak van szőlőbirtoka a szerémségi szőlőhegyekben. — Adrianus Wolphardus gyulafehérvári kanonok Janus Pannonius műveiből három kötetben válogatást (Marcello-panegyricus, görög fordítások és elégiák) ad ki Bolognában. (Az első kötetben, a Várday Ferenc erdélyi püspökhöz írt ajánlólevelében megemlíti saját versét, amely Várday és Szapolyai János erdélyi vajda szerepét örökítette meg az 1514. évi parasztháború leverésében. Wolphardus verse azóta elveszett.) — Megjelennek az első magyarországi tanulók a lutheri befolyás alatt álló wittenbergi egyetemen.

1523

február 4. VI. Hadrián pápa megerősíti Tomori Pál ferences szerzetes kalocsai érseki kinevezését. (Tisztségét haláláig, 1526. augusztus 29-ig viseli.)

február—március II. Lajos sikeres központosítási kísérlete Csehországban és Morvaországban. (Leváltja a cseh bárói kormányt, visszaveszi az elzálogosított koronajavakat, adót és a török ellen katonai segítséget szavaztat meg.)

március Bali nándorfehérvári bég hadai sikertelenül próbálkoznak Pétervárad ostromával. — A szűkebb királyi tanács úgy határoz, hogy a főurak vállaljanak nagyobb terhet az ország védelmében.

április 24. Országgyűlés kezdődik Budán. (Befejeződik: május 19. előtt. A király leváltja Báthori István nádort s a tisztet 1524 augusztusáig nem tölti be; rendelkezik a végvidék védelmének megerősítéséről s Tomori Pál kalocsai érseket kinevezi alsó-magyarországi főkapitánnyá. Főbb törvénycikkek: 2—9., 23—26.: szabályozza a kivetett adók beszedését és felhasználását; 19—21.: intézkedik a táborbaszállás módjáról; 42., 44—45.: rendelkezik az egyháziak és a vármegyei nemesek katonáskodásának módjáról; 52.: a parasztháború óta elszökött vagy elhurcolt jobbágyokat vissza kell adni; 54.: a lutheránusokat és azok pártfogóit fő- és jószágvesztéssel kell sújtani; 58.: állatot csak külföldi kereskedők vihetnek ki az országból.)

április 25. A török hadak ismét elözönlik Havasalföldet. (Radu vajda Magyarországra menekül.)

május 10. előtt A boszniai török csapatok Klisszát és Kruppát ostromolják.

május 9. után Mária királyné (főként más nagybirtokosok „famíliájának" rovására, kivált köznemesi vezetőkből) megszervezi a maga „famíliáját".

május 25. Remete Szent Pál fejereklyéjét Buda várából nagy körmenet élén a budaszentlőrinci pálos anyakolostorba szállítják. (Az ereklyét II. Lajos hozta Prágából Budára.)

május vége Tomori Pál kalocsai érsek, alsómagyarországi főkapitány mintegy 10 ezer ember élén megindul Budáról a Délvidékre.

július eleje A magyar királyi tanács (Andrea dal Burgo császári követ javaslata ellenére) elveti a törökkel kötendő béke tervét.

augusztus 6—7. Tomori Pál serege a végvidéki főúri bandériumokkal együtt (a betegeskedő Tomorit helyettesítő Bárdy István vezetésével) a Nagyolaszi—Rednek—Szávaszentdemeter háromszögben, három ütközetben szétveri Ferhád ruméliai pasa és Bali nándorfehérvári bég Szerémséget pusztító hadait; megsemmisíti az átkelésüket biztosító szávai flottillát. (Egykorú források szerint a török vesztesége 7 ezer, a magyaroké 600 fő.)

nyara VI. Hadrián pápa megbízásából Magyarországra érkezik Tomaseo de Vio gaetai érsek, pápai legátus és Giovanni Antonio Burgio pápai nuncius. (Burgio a mohácsi csatavesztésig nagy szerepet játszik a törökellenes készülődések szervezésében; beszámolói a korszak történetének legjelentősebb forrásai közé tartoznak.)

szeptember 15. II. Lajos Nándorfehérvár 1521. évi elvesztése miatt jószágvesztéssel sújtja Hédervári Ferenc bánt.

szeptember Tomori Pál hozzákezd az 1521-ben széthullott magyar végvárrendszer és a dunai naszádos flotta újjászervezéséhez.

ősze Bécsben megjelenik Nagyszombati Márton (Martinus de Tirnavia) bencés szerzetes *Opusculum ad regni Hungariae proceres...* című verse, amely az ország főurait a törökellenes harcra buzdítja.

október 17—22. II. Lajos, Habsburg Ferdinánd osztrák főherceg és az I. Zsigmond lengyel király képviseletében megjelent Krzysztof Szydłowiecki kancellár Bécsújhelyen tanácskoznak. (II. Lajos magatartásának és Magyarország

kormányzatának megjavításáról, valamint a török elleni védekezés közös kérdéseiről.)

december A török csapatok elfoglalják Karlovics (Torquatus) János (Ivan Karlović) horvát-szlavón-dalmát bán Osztrovica nevű várát. (Klissza után a dalmát partvidék legerősebb védelmi pontja.)

az év folyamán Egy kimutatás szerint a kincstár ez évi bevétele (az országgyűlés által megszavazott hadiadó nélkül) 189 709, kiadása pedig 237 331 Ft. — Megjelenik Velencében a magyarországi származású Matthaeus Fortunatus Pannonius gondozásában Seneca *Quaestiones naturales* című művének kritikai kiadása.

1523—1526

A bécsi egyetemen végzett Apáti Ferenc dunántúli nemes megírja magyar nyelvű *Cantilenáját*. (Verse a köznemesség és a polgárság kivételével szatirikus igényű körképet ad a Mohács előtti magyar társadalomról. Bírálja a főurakat a török elleni harc elhanyagolása miatt, a papság különféle rétegeit életmódjukért, elítélően szól a jobbágyokról.)

1524

január 11. Nürnbergben megkezdődik a német birodalmi gyűlés. (Március 21.: Gosztonyi János erdélyi püspök és Sárkány Ambrus magyar követek előadják segélykérelmüket. Április 12.: a birodalmi rendek 10 ezer katona küldését ígérik meg.)

február 5. A hercegovinai török csapatok körülzárják és ostrom alá veszik Klissza várát. → április 10.

február A királyi tanács a török elleni háború kérdéseiről tárgyal.

április 7. Meghal Szatmári György esztergomi érsek, fő- és titkos kancellár.

április 10. Krusics Péter zenggi kapitány (tengeri úton odaszállított) serege szétveri a Klisszát ostromló török csapatokat.

május 4. Hans Schnaidpöck német császári követ Ferdinánd osztrák főherceghez küldött jelentése szerint a törökök adófizetés és az osztrák tartományok felé való szabad átvonulás fejében hajlandók békét kötni a magyar királlyal.

május 6. előtt A király Szalkai László egri püspök kancellárt nevezi ki esztergomi érsekké, fő- és titkos kancellárrá. (Méltóságát haláláig, 1526. augusztus 29-ig viseli.)

május—június A végvidéki török csapatok több ízben megpróbálkoznak Szörény vára elfoglalásával.

augusztus 6. előtt Az ország vezető főurainak kívánságára a király visszahelyezi Báthori Istvánt a nádorságba. (Tisztségét másodízben 1525. július 6-ig viseli.)

augusztus 24. előtt Nyugat-Magyarországon — Luther könyveivel együtt — megégetnek egy Wittenbergből érkezett lutheránus igehirdetőt.

augusztus A királyi biztosok Szebenben elégetik Luther könyveit, a papokat pedig a katolikus hitelvek hirdetésére kényszerítik.

szeptember 8. Országgyűlés kezdődik a Rákosmezőn. (Befejeződik október elején. A nagy számban megjelent köznemesek követelik a német befolyás visszaszorítását, jó pénz verését, a köznemesi tanácsosoknak a királyi tanácsba való visszavételét; miután 15 nap múlva eltávoznak, az urak enyhítenek határozataikon.)

szeptember Bali nándorfehérvári bég hadai elfoglalják Szörény várát. (A vár parancsnoka Kállay János bán.)

október 22—30. Gergely ferences tanár a király megbízásából vizsgálatot tart

Sopronban. (Megbünteti a lutheri eszméket hirdető papokat; október 30.: Luther könyveit nyilvánosan elégetik.)

október 29. előtt A király Sárkány Ambrust nevezi ki országbíróvá. (Tisztségét 1525. július 6-ig viseli.)

1524—1527

A Veszprém megyei lövöldi karthauzi kolostor szerzetese, a Karthauzi Névtelen megalkotja magyar nyelvű prédikáció- és legendagyűjteményét, az *Érdy-kódex*et. (Műve 104 prédikációt, 90 legendát és Szent István királyról egy éneket tartalmaz. Összegezi a latin egyházi irodalom és a magyar nyelvű kolostori irodalom eredményeit.)

1525

január eleje Tomori Pál kalocsai érsek, alsó-magyarországi főkapitány és a végvidéki főtisztek fizetetlenségük miatt benyújtják lemondásukat. (Mégis helyükön maradnak.)

február 24. V. Károly német-római császár hadai Páviánál nagy győzelmet aratnak I. Ferenc francia király serege felett; a király maga is fogságba esik.

április közepe A boszniai, nándorfehérvári és hercegovinai török csapatok körülzárják Jajcát. (A vár parancsnoka Keglevich Péter bán.)

május 7. Fegyveres országgyűlés kezdődik a Rákosmezőn és Budán. (Befejeződik május 22. A köznemesség, az urak távollétében, az elmúlt évi határozatok végrehajtásának elmulasztása miatt támadja a kormányt; eltávozáskor 150 tagú választmányt hagynak vissza a határozatok végrehajtására; végzéseiket a király nem erősíti meg. Főbb pontok: 2.: idegen ne legyen a királyi tanács tagja és ne viseljen főméltóságot; 4.: elrendeli a Fuggerek, a velencei és császári követ eltávolítását és a lutheránusok megégetését; 5.: megfosztja Szerencsés Imrét alkincstárnoki tisztségétől; 8.: eltilja az állatkivitelt; 10.: a parasztháború óta megszökött vagy elhurcolt jobbágyokat vissza kell adni; 12—18.: szabályozza a katonaállítás és a hadbavonulás módját és elrendeli, hogy választott nemesek írják össze a főpapok, bárók és tekintélyesebb nemesek jövedelmét; 20—23.: követeli a rossz pénz kivonását; 28.: megtiltja a nemesfémek kivitelét az országból; 31.: június 24-re Hatvanba újabb országgyűlésre hívja a köznemességet.)

május 19. A besztercebányai bányamunkásság a rossz pénzben történt bérfizetés miatt megtagadja a munkát.

május 22. A főurak és a főpapok, köztük Báthori István nádor, Szapolyai János erdélyi vajda, Sárkány Ambrus országbíró, Thurzó Elek tárnokmester és kincstartó, Korlátkövi Péter főudvarmester, Szalkai László esztergomi érsek, Várday Pál egri, Erdődy Simon zágrábi, Gosztonyi János erdélyi, Perényi Ferenc váradi, Móré Fülöp pécsi, Szalaházi Tamás veszprémi, Paksi Balázs győri, Podmaniczky István nyitrai és Macedóniai László szerémi püspök, szövetséget kötnek a köznemesi törekvések meghiúsítására. (Követeléseik: a király „illetékteleneket", főleg idegeneket ne hívjon meg a tanácsba; az urak által betölteni szokott hivatalokra másokat csak „alkalmas" urak hiányában nevezzen ki; kimondják, hogy mindenkit közös ellenségnek tekintenek, aki a szövetséghez nem csatlakozik.)

május vége—július eleje között Geszti László deák, köznemesi familiáris, magyar nyelvű propagandaéneket *(Geszti László éneke)* ír a hatvani országgyűlés köznemességének megnyerésére. (Csonkán fennmaradt verse belső egységre,

összefogásra buzdít a török elleni harc érdekében.)

június eleje Zavargások Budán. (Megtámadják a zsidó származású Szerencsés Imre alkincstartó, valamint Szalkai László esztergomi érsek, fő- és titkos kancellár és György brandenburgi őrgróf házait.)

június 5. A király, a főurak nyomására, megtiltja a vármegyéknek, hogy a köznemesség által meghirdetett hatvani országgyűlésen megjelenjenek, maga pedig szeptember 29-re Budára hirdet országgyűlést.

június 9—12. Frangepán Kristóf (mintegy 16 ezer főnyi had élén) áttör a Jajcát körülzáró török ostromgyűrűn, a vár őrségét ellátja élelmiszerrel és lőszerrel; visszatérőben megver egy török sereget, amely útját akarja állni.

június 24. előtt II. Lajos megbízottak útján biztatja a köznemességet a hatvani országgyűlésen való megjelenésre.

június 24. A király elfogatja a Fugger-cég budai ügyvivőjét, Hans Albert, és elrendeli a Fugger-vagyon zárolását, a Fugger-számadások felülvizsgálatát; elveszi a cégtől a magyarországi rézbányászatot és rézkereskedelmet s azt kisebb (budai és nürnbergi) vállalkozók kezére adja. —A köznemesség által összehívott országgyűlés megkezdődik Hatvanban, mintegy 14—15 ezer fegyveres köznemes részvételével. (Július 2.: Szalkai László esztergomi érsek, fő- és titkos kancellári címét megtartva, átmenetileg lemond a kancellária vezetéséről Szalaházi Tamás veszprémi püspök kancellláriai titkár javára, és átadja a királyi pecséteket. → 1526. március 4.; július 3.: II. Lajos megjelenik az országgyűlésen; július 6.: az országgyűlés befejeződik. Főbb végzései: 1.: a királyi tanácsot a kancellár, az országbíró, a kincstartó és 8 választott köznemesi ülnök alkotja, a főurak és főpapok megjelenhetnek az üléseken, de nincs döntő szavuk; 12.: a király olyanokat nevezzen ki főispánoknak, akik kedvesek a megyei nemességnek; minden megyében főkapitányt kell választani, aki felügyel a honvédelmi kötelezettségek teljesítésére.)

július 5. Az országgyűlésen a köznemesi szónokok: Werbőczy István személynök, Ártándi Pál és társaik, a király jelenlétében éles kirohanásokat intéznek Báthori István nádor, Szalkai László esztergomi érsek, fő- és titkos kancellár, Sárkány Ambrus országbíró, Thurzó Elek kincstartó és Korlátkövi Péter főudvarmester ellen.

július 6. Az országgyűlési rendek közlik a királlyal, hogy letették Báthori Istvánt, Szalkai Lászlót, Sárkány Ambrust és Thurzó Eleket, s helyükre nádornak Werbőczy Istvánt, kancellárnak Várday Pál egri püspököt, országbírónak Drágffy Jánost, kincstartónak Dóczy Jánost, főudvarmesternek Kanizsai Lászlót választották. (A király Drágffyt kinevezi, de a többiek megválasztását nem erősíti meg. Werbőczy 1526. áprilisáig, Drágffy 1526. augusztus 29-ig, a mohácsi csatában történt elestéig viseli tisztségét.)

július 6. után Szalkai László esztergomi érsek beleegyezésével megalakul az ún. „Kalandos Társaság" a július 6-i hatvani végzések megsemmisítésére. (A társaságnak július végén már 200 főúri és előkelő köznemesi tagja van.)

július 11. Az első királyi tanácsülésen heves összeszólalkozásra kerül sor a letett Báthori István és az újonnan megválasztott Werbőczy István nádor között.

augusztus 26. után Megegyezés jön létre a Fuggereket képviselő Thurzó Elek és a királyi tanács között. (A cég, a bányák és a bányarendezések kivételével visszakapja Budán és Besztercebányán lefoglalt javait; 200 ezer Ft-ot fizet a királynak, aki szabadon bocsátja Hans Albert.)

szeptember 1. A király beszünteti az 1521. augusztus 22-én kibocsátott „nova moneta" verését.

szeptember 17. előtt A besztercebányai, selmecbányai és a körmöcbányai bányamunkások szövetségre lépnek egymással.

szeptember 17—18. A bányászok betörnek a selmecbányai kamaraispáni börtönbe és kiszabadítják fogságban tartott társaikat.

október 10. előtt Szultáni megbízott jár Horvátországban. (Adómentességet és vagyonbiztonságot ígér a horvát uraknak, ha a török portyázókat átengedik az osztrák örökös tartományok felé.)

október közepe Tomori Pál kalocsai érsek, alsó-magyarországi főkapitány hadai Kolicsig (Szabács alatt) portyáznak.

november 1. A király a bányászmozgalmak lecsendesítése érdekében megerősíti a besztercebányai bányászok önsegélyező egyletének, a „Krisztus szentséges teste társulatnak" alapszabályait.

november 15. I. Zsigmond lengyel király és I. Szulejmán szultán Isztambulban békét köt.

november A „Kalandos Társaság" gyűlése Kecskeméten. (Országgyűlést terveznek a július 6-i hatvani végzések megsemmisítésére.) — A király a tárnoki városok sorába emeli az Újlaki-vagyonból a koronára szállott Valkó megyei Újlak mezővárost.

augusztus vége Több szerb előkelő (köztük Bakics Pál vencsáci vajda) Magyarországon keres menedéket, s hírül hozza, hogy a következő évben török támadás indul az ország ellen. — Egy portyázó török csapat felgyújtja Titel várát (Bács vm.). (Mintegy 100 lakost fogságba hurcolnak.)

vége A Madridban raboskodó I. Ferenc francia király Frangepán János Ferenc horvát főurat titokban I. Szulejmán szultánhoz küldi azzal a kéréssel, hogy a törökök indítsanak támadást a Habsburgok ellen. (Frangepán 1526 tavaszán érkezik vissza a szultán igenlő válaszával.)

az év folyamán A gyulai uradalom helységeiben 317 olyan jobbágycsaládot írnak össze, amely a délebbi megyékből a török támadások elől itt keresett menedéket.

1526

január 12. Tomori Pál kalocsai érsek, alsómagyarországi főkapitány, hadainak fizetetlensége miatt, ismét beadja lemondását. (A király nem fogadja el.)

február Werbőczy István nádor Szapolyai János erdélyi vajdával szemben a korona javára ítél az Újlaki-örökség ügyében.

március eleje Mintegy négyezer besztercebányai, selmecbányai, körmöcbányai és hodruszbányai bányamunkás megrohamozza Besztercebánya erődítményeit, fegyvertárát és polgárházait.

március 4. Szalkai László esztergomi érsek, fő- és titkos kancellár a királyi tanács ülésén címét megtartva végleg lemond a kancellária vezetéséről és átadja a királyi pecsétet.

március 11. II. Lajos Brodarics István pécsi prépostot kinevezi kancellárrá. (Brodarics átveszi a kancellária irányítását. Tisztségét 1526. augusztus 29-ig viseli.)

március 26. A királyi tanács óvás formájában kijelenti, hogy ha az ország elvész, tagjait azért felelősség nem terheli.

március Bali nándorfehérvári bég sikertelenül ostromolja Titel várát. (Védelmét Nagy László és Pálos Gergely várnagyok vezetik; az ostrom után a védősereg és a lakosság szétszéled.)

április 13. Werbőczy István nádor végítéletet hoz az 1525 szeptemberében kezdődött bányászmegmozdulás ügyében. (Bár a bányászok egynémely kívánságát jogosnak minősíti, az elfogott vezetőket kivégezteti, az elmenekültek vagyonát elkobozza; a résztvevőkkel megígérteti, hogy feljebbvalóiknak engedelmeskednek, s a lutheri eretnekséggel szakítanak. — Az ítélet díjaként a bányatársládából 1070 Ft-ot „magához vesz".)

április 23. A szultáni sereg megindul Isztambulból Magyarország ellen.

április 24. Fegyveres országgyűlés kezdődik a Rákosmezőn. (Április 28—30.: Werbőczy István nádor és apósa, Szobi Mihály, megszökik a felelősségrevonás elől; ismét Báthori István lesz a nádor, aki e tisztséget harmadízben haláláig, 1530. május 3-ig viseli. Május 8.: az országgyűlés befejezése. Főbb törvénycikkek: 8—14., 18., 29—30., 38.: határozatokat hoz a küszöbön álló hadjárat előkészületeire; 17.: érvényteleníti az 1525. évi hatvani gyűlés határozatait; 22.: a nádori tiszt élethossziglan tartson és a jövőben senki se merjen a nádor ellen fellépni; 26.: Werbőczy István nádor és apósa, Szobi Mihály ellen elfogató parancsot kell kiadni; 34—36.: a rézpénz beváltásának módjáról.)

május 5. II. Lajos a rendek kérésére az 1525. évi hatvani gyűlés összehívása és Báthori István nádor leváltása miatt hűtlennek nyilvánítja Werbőczy István volt nádort és apósát, Szobi Mihályt és elfogató parancsot ad ki ellenük; egyúttal megerősíti Báthori Istvánt nádori méltóságában. (Az ítéletet nem hajtják végre; Werbőczy őszig a Zólyom megyei Dobronya várában tartózkodik.)

tavasza II. Lajos segélyt kér V. Károly német-római császártól, VIII. Henrik angol és III. János portugál királytól, Ferdinánd osztrák főhercegtől, VII. Kelemen pápától és Velencétől.

június 2. A külföldi követek jelenlétében megtartott királyi tanácsülésen a jelenlevők összeadják a királyi bandérium felállításához szükséges pénz egy részét, s elhatározzák, hogy a hadsereg július 2-ára Tolnán szálljon táborba.

június 17. A királyi tanács elrendeli, hogy az egyházak arany- és ezüstszereinek feléből pénzt verjenek, s azt fordítsák a véghelyek ellátására és had fogadására.

július 2. előtt A magyar határvédelmet mindössze Tomori Pál kalocsai érsek, alsó-magyarországi főkapitány néhány száz embere jelenti. (A szerémségi szerbek tömegesen húzódnak a Duna védővonala mögé.)

július 2. A török sereg megkezdi az átkelést a Száván.

július 8. Ibrahim nagyvezér parancsot ad Szalánkemén vára felépítésére.

július 20. II. Lajos, négyezer ember élén megindul Budáról a tolnai gyülekezőhelyre. (A határozat szerint július 2-án kellett volna itt összegyűlnie a magyar seregnek. Útjának főbb állomásai: július 28.: Földvár; augusztus 2.: Paks; augusztus 6.: Tolna; augusztus 14.: Szekszárd; augusztus 17.: Báta; augusztus 23.: Mohács.)

július 26—28. A király egymással ellentétes parancsokat küld Szapolyai János erdélyi vajdának; egyszer csatlakozásra, másszor helyben maradásra utasítja.

július 27. előtt A besztercebányai bányászok felprédálják a katolikus plébános házát.

július 27. Pétervárad kéthetes ostrom után török kézre kerül. (Kapitánya Alapi György). A szultán megparancsolja a vár helyreállítását és őrséget helyez beléje.

július 28. Nádasdy Tamás királyi titkár előadja II. Lajos király segélykérelmét a speyeri birodalmi gyűlésen.(Augusztus 18.: a német rendek 4000 katonát ígérnek.)

augusztus 1. Batthyány Ferenc horvát bán latin nyelvű levelet intéz feleségéhez, Katalinhoz. A török ellen készülő férj a levél sajátkezűleg írt magyar nyelvű utóiratában búcsúzik az asszonytól. (Hasonlóképpen jár el augusztus 17-i levelében is.)

augusztus 3. Fegyveres bányászfölkelés Besztercebányán. (Felgyújtják a város java részét, tönkreteszik a bányaműveket, a városi arzenált és a nagytemplomba menekült patríciusokat ostromolják.)

augusztus 5. II. Lajos a paksi táborban elrendeli, hogy Magyarországon, Erdélyben és a horvát-szlavón-dalmát bánságban minden jobbágy fogjon fegyvert. (A király március 29-én a jobbágyság egyötödének, július 31-én pedig a felének a mozgósításáról intézkedett. —

A rendeletek végrehajtásának nincsen nyoma.)

augusztus 8. Nyolc napos ostrom után török kézre kerül Újlak vára.

augusztus 8. után Több Duna-menti erősség (Erdőd, Eszék stb.) őrsége ellenállás nélkül átadja az őrizetére bízott várat a töröknek.

augusztus 15. Szapolyai János erdélyi vajda az erdélyi hadakkal Tordáról megindul a királyi táborba.

augusztus 16. Thuróczy Miklós személynök (a történetíró János fia) ítéletet hoz a fölkelő besztercebányai bányászok ügyében. (Az elfogott vezetőket kivégzik.)

augusztus 19—23. A török sereg Eszéknél átkel a Dráván.

augusztus 20. előtt A bátai táborban megtartott haditanács Tomori Pál kalocsai érsek, alsó-magyarországi főkapitányt teszi meg a sereg fővezérévé.

augusztus 23. után Tomori Pál alsó-magyarországi főkapitány és Perényi Péter temesi ispán csapatai a Dráva és a Karasica közt igyekeznek akadályozni a török sereg előrehaladását.

augusztus 24—27. Drágffy János országbíró sajátkezűleg két magyar nyelvű végrendeletet ír a király mohácsi táborában.

augusztus 26. Megkezdődnek az összecsapások a török felderítők és a magyar csapatok között.

augusztus 29. A mohácsi csata. (A 25 ezer főnyi magyar sereg fővezérei Tomori Pál kalocsai érsek, alsó-magyarországi főkapitány és Szapolyai György szepesi ispán; a Batthyány Ferenc horvát bán vezette jobbszárny kezdeti sikerei után másfél-két óra leforgása alatt döntő vereséget szenved a mintegy 75—80 ezer főnyi reguláris katonát számláló szultáni seregtől. A csatában elesik 7 főpap — köztük Tomori Pál kalocsai és Szalkai László esztergomi érsek, fő- és titkos kancellár —, számos főúr — így Drágffy János országbíró, Sárkány Ambrus volt országbíró, Szapolyai György fővezér — és elesik néhány ezer lovas és mintegy 10 ezer, jórészt idegen — cseh, német, lengyel — gyalogos zsoldos; II. Lajos magyar és cseh király menekülés közben a megáradt Csele patakba fullad.) — Szapolyai János erdélyi vajda az erdélyi hadakkal (mintegy 10 ezer emberrel) Szeged magasságában, a Tisza bal partján táborozik.

A RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

gr. = gróf
hg = herceg
kir. = királyi
vm. = vármegye

A TÉRKÉPEK JEGYZÉKE

Pannónia a római uralom idején 29
Az ősmagyarság vándorútja 61
Kalandozó hadjáratok (899—970) 73
Magyarország 1090 körül 95
Magyarország 1272-ben 167
Magyarország a 15. században 281

HIBAJEGYZÉK

10. l. csillag utáni 6. sor	Kimaradt: ifj. Bartha Lajos (csillagászattörténet)
10. l. alulról 20. sor	Helyesen: Szabadváry Ferenc (technikatörténet).
10. l. alulról 17. sor	Kimaradt: Vajda Pál (csillagászattörténet)
26. l. 169—171	Macrinus helyesen: Macrinius
101. l. 1109. az év folyamán	oklevelében helyett ítéletlevelében
120. l. 1184. az év folyamán	Kimaradt: Dénes a nádor, Charena az udvarispán.
120. l. 1185. augusztus 20.	A mondat — „A székesfehérvári törvénynap első nyoma." — helyesen: A székesfehérvári törvénynap nyoma.
125. l. 1200 körül	Piere Vidal helyesen: Peire Vidal
131. l. 1214	Miksa helyesen: Miska
137. l. 1224. március 13. után	Klissza helyesen: Clissa
152. l. 1250. június—július	Kirschlag helyesen: Kirchschlag
188. l. 1301. január vége	königsfeldi helyesen: königsfeldeni
190. l. 1305. november 15.	Marosini helyesen: Morosini
193. l. 1315. június 1. előtt	Subićok helyesen: Šubićok
194. l. 1315. augusztus 1. után	haláláit helyesen: haláláig
201. l. 1328. november 27.	Kutna Hora helyesen: Kutná Hora
204. l. 1336. június—július	hercegnek helyesen: hercegek
206. l. 1339. az év folyamán	A hiányos mondat helyesen: Az 1336-ban életbe léptetett kapuadó összege az 1338. évi pénzreform következtében eltörölt 3 garas helyett 18 dénár.
208. l. 1345. június második fele	Kurjakovićok helyett: Kurjavićok
208. l. 1345. szeptember eleje	IV. Kelemen helyesen: VI. Kelemen
208. l. 1345. október	Bánfi helyesen: Bánffy
214. l. 1355. december 20.	Dusan helyesen: Dusán
216. l. 1358. július 28.	Olonca helyesen: Ilonca
223. l. 1375. április	A 3. sor — „másodszülött leánya, Mária és IV. Ká-" — törlendő.
229. l. 1387. január eleje	Zágrábban helyesen: Zárában
233. l. 1395. október 6.	Szántai Lukács helyesen: Szántai vagy Órévi Lukács
243. l. 1410. július—augusztus; augusztus 1. és	
244. l. 1412. május 22.	XXIII. János pápa helyesen: XXIII. János ellenpápa
248. l. 1419. körül	A mondat: — „A palota díszterme vagy lovagterme helyreállított formában ma is látható" — helyesen: A palota elpusztult; nem azonos a helyreállított déli nagy csarnokkal, az ún. lovagteremmel.
251. l. 1426. június 16.	Ustinad Labem helyesen: Ústínad Labem
264. l. 1444. augusztus 1. körül	Novobrdóval helyesen: Novo Brdóval
265. l. 1445. június—július	1482 helyesen: 1483
297. l. 1474. december 12.	A dátum helyesen: 1474. december 11.

290. l. 1469. november 30.	Az adat törlendő.
299. l. 1476. október 16. előtt	A dátum helyesen: 1476. október 15. előtt.
309. l. 1482. december	A dátum helyesen: 1483. január 20. előtt
309. l. 1483. november 15.	A dátum helyesen: 1483. november 14.
317. l. 1489. az év folyamán	fehérvári helyesen: székesfehérvári
319. l. 1490. szeptember 21.	Sopron őrsége helyesen: Sopron városa
320. l. 1490. december 12—13.	A dátum helyesen: 1490. december 4—8. között
320. l. 1491. június 29.	A dátum helyesen: 1491. július 29.
330. l. 1508. március 15.—május 1.	Thurzó György helyesen: Thurzó Gergely

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó 5
I. Magyarország a honfoglalás előtt 13
II. A magyar nép őstörténete és megtelepedése a Kárpát-medencében 53
III. Az Árpádok királysága, 1000—1301 79
IV. A középkori magyar állam virágzása és bukása, 1301—1526 188
A rövidítések jegyzéke 351
A térképek jegyzéke 352
Hibajegyzék 353

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó Igazgatója
Műszaki szerkesztő: Marton Andor
A borító- és a kötésterv Gyene Ida munkája
Terjedelem: 31,15 (A/5) ív
AK 1983 k 8385
83.11065 Akadémiai Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Bernát György

Megjelenik az Akadémiai Kiadó gondozásában:

SZÁZADOK

A Magyar Történelmi Társulat
közlönye
A szerkesztő bizottság elnöke
Ember Győző
Felelős szerkesztő
Kónya Sándor

A nagy múltú folyóirat elsősorban Magyarország történetével foglalkozó tanulmányokat tesz közzé, de egyetemes történeti cikkeket is közöl. Elemzi a történettudomány és a történetírás elvi, módszertani kérdéseit. Állandó rovatai tájékoztatják a olvasót a történettudomány eseményeiről, a tudományos vitákról, ülésszakokról, történeti kiállításokról, hazai és külföldi történeti munkákról.

Magyar nyelven, francia
és orosz összefoglalókkal
Megjelenik évente 1 kötet, 6 füzetben
Évi előfizetési díja: 150,— Ft
Előfizethető
a Posta Központi Hírlap Irodánál

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

Ára: 80,— Ft

ISBN 963 05 3183 6 (összkiadás)
ISBN 963 05 3182 8 (kötetszám)